گوڵزاری هەورامان

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی رۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

مێژووی هەورامان

گوڵزاری هەورامان

زمانناسی و ئەدەبیات

لێکۆڵینەوە و پشکنین و بەراوردکاری

محەمەد ئەمین هەورامانی

بەیارمەتی

محەمەد ڕەشیدی ئەمین

بەرگی دووەم

ناوی کتێب: گوڵزاری هەورامان – زمانناسی و ئەدەبیات
بەرگی: دووەم
لێکۆڵینەوە و پشکنین و بەراوردکاری: محەمەد ئەمین هەورامانی
بڵاوکراوەی ئاراس– ژمارە: ٢٧٠
دەرهێنانی هونەریی ناواخن و بەرگ: ئاراس ئەکرەم
پیت لێدان: کارزان ئاوڕەحمان + تریسکە ئەحمەد حەمید
هەڵەگری: نووسەر
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم: هەولێر– ٢٠٠٤
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٢٠٣)ی ساڵی ٢٠٠٤ی دراوەتێ

گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی دووەم

سۆفیگەریەتی و دەوری مورید و خەلیفە و خۆشەویستی خودایی (واتایی) و خۆشەویستی ڕاستەقینە (هەقیقی) (شێخی سەنعان)

رازی شێخی سەنعان و تەرسا، خراوەتە، چوارچێوەی رازەشیعرەوە و بەکێشانە و پێوانەی دە بڕگەیی. رازاوەتەوە و بەهۆی کەرەسە زمانی دێرینی باو و باپیرانمانەوە، خۆی ئاڵووالآ کردووە و بەتایبەتی ئەگەر هاتوو زانیمان، کە هەندێ لەو کەرەستە زمانییە رەسەنانە، یەکسەرە، لە سروود (گات -ە)کانی، ئاڤێستاوە، هاتوونەتە خوارەوە، بۆ وێنە وەک ریشەکانی (کەی) و (زەمزەم) و کوورە، باگ، ئاگر،... هتد.

رازی شێخی سەنعان و تەرسا، جوانترین وێنەیە، بۆ بەدەستەوەدانی بەسەرهاتی نەزانراو! بۆ رۆشنکردنەوەی ئەنجامی گومڕایی و لەخۆبایی بوون، بۆ لێ حاڵیبوون لە هێز و تەوانای یەزدان، ئەگەر هاتوو ویستی، بۆ لێبووردن و بەزەیی پیادا هاتنەوە و پەیوبست و لە کات و دەمی خۆیدا، بۆ پێ بەخشین، ئەگەر بەشایستەی ئەوە کەوتە بەرچاوی زانین و هەروەها ئاوێنەیەکی راستەقینەیە، کە وێنەیەکی پاک و بێ گەردی ئەوەمان بەدەستەوە دەدا، کە زوربەی کات، خەلیفە، لە شێخ بەهێزتر دەردەچێ. ئەگەر هاتوو لە کردەوەی رۆحییەوە بەراورد کران، یان شاگرد لە مامۆستای زیرەکتر دەردەچێ!

لە لایەکی دیکەشەوە دڵداریی راستەقینەی دوو لایانەی بەرامبەر، بەهێز و تواناوە، بەبنچینەی پتەوەوە. بە دوارۆژی پڕ لە شادمانییەوە، بەرهەم دەهێنێ!

لە کۆتاییدا؛ واتە، لێرەدا، دەبێ بوترێ، تا لە دڵداریی حەقیقی لەززەت نەبینی، نازانی عیشقی خودایی واتای چییە!! یان لەززەتی چییە و بێ گومان رێی راستەقینەی دڵسۆزانەشی نابڕێتە سەر و ئەگەریش پێچەوانەش بوو، ئەو کاتە رێڕەویی راستەقینە، بەرەو خواناسین وردەکاریانەتر دەبێ.

تۆبە و گەڕانەوە

دیارە، لەخۆبایی بوونی شێخی سەنعان، وەک خواپەرست، وەک خاوەن موریدی زۆر (گومڕایی)، بەزیانی گەڕایەوە و لە کۆتاییشدا، ئەو زیانەی بەرەو باشترین ناسینی خوا، گەڕایەوە و بەرەو سوود وەرگرتنی دینیش کۆتایی پێ هێنرا، لەگەڵ کامەرانی ئاکامی بەیەک گەیشتنی دوو سەرۆکی دیاریی دینی، گوایا دەرخستنی ئەوەی کە لە ئەنجامدا دەبێ دینی ئیسلام ببێ بەدینێکی نێوان میللەتانێ کە سەر بەدینی جۆراوجۆر بن.

زیرەکیی (تەرسا)ی گاور (گەبر)، وەهای لە شێخی سەنعان کرد، کە شێخ، جگە لە عیشقی تەرسا (تەرسا) پەرستی، بیر لە هیچ شتێکی دیکە نەکاتەوە و ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی ترەوە، شێخی سەنعان بتوانێ بەرگەگرتوو و هەناسەدرێژتر و

کۆڵنەدەرتر و دڵسۆزتر بنوێنێ.

لە گۆشەی موریدییەوە، دۆعا و لێ پاڕانەوەی یەک کەسیی بێ دەنگ و بێ سەدا، ناتوانێ ئەنجام بەدەستەوە بدات و بە ئاکام بگات و کوورەگرتنی زەمزەمە، یەکێکە لە رەویە و رەوشتی زەردەشتی و لە ئیسلامیشدا، لە سۆفیگەریەتی و دەرویشگەرییەتیدا، ئەو رەوییە و رەوشتە هەر بەردەوامە. تۆبە و گەڕانەوەش سوودبەخشە.

شاعری ئەم داستانەشیعرییە، تێکەڵاویی لە نێوان زەردەشتی و دینی عیسایییدا دەکات و (ئاگر) و (مەجووس)، تێکەڵ بەکەنیشتە (کلیسا) دەکات، یان مۆزیکاژەنیی، بەگۆشەیەک لە گۆشەکانی دینی عیسا لە قەڵەم دەدات!!

شایانی باسە، عەتتاری نەیشابووریی بەهۆنراوەی فارسیی سەرگوزەشتەی سەنعان و تەرسای لە قاڵبی سۆفیگەرییەتیدا، گرتووەتەوە و دیمەنێکی رازاوەی بەگۆشەی تۆبە و گەڕانەوە، بەشێخ و بەمورید، بەدڵداریی پاک و بێ گەرد، بەلێبووردنی خودا، داوە و بێ گومان ئەمەی ئێرە ئیلهامێکە و وەرگیراوە و دووریشە لەوەوە کە وەرگێڕان بێ، هەروەک هەندێ دەمبەتاڵ، بۆی دەچن!

هەورامانی

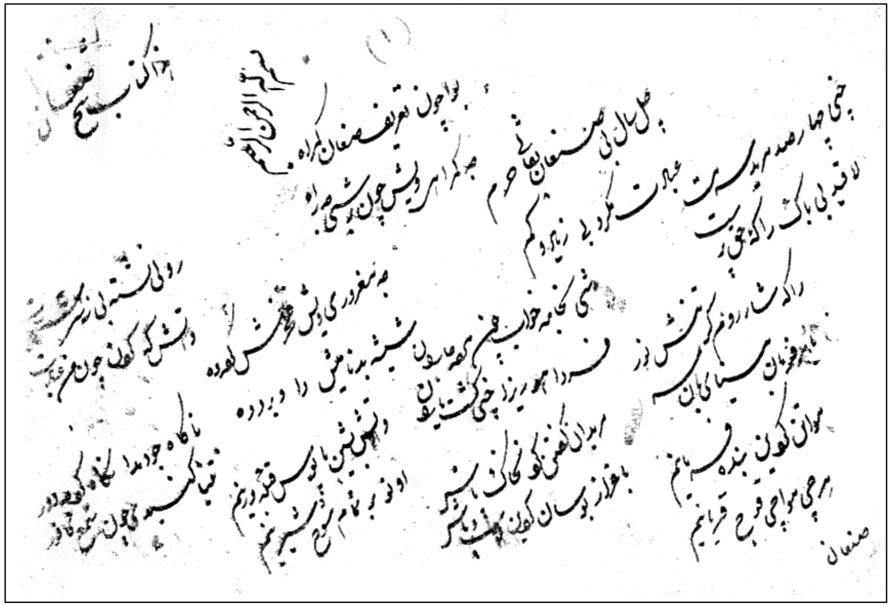

شێخی سەنعان

بواچوو تەعریف سەنعانی گومڕا
جە گومڕاهیی وێش، چون بەرشیی جە ڕا!
چل ساڵ بێ سەنعان، جە قاپی حەرەم
عیبادەت مەکەرد، بێ زیاد و کەم
چەنی چوار سەد موریدی سەرمەست
لاقەید و بێ باک، ڕاگەی هەقپەرست
ڕۆیێ نیشتە بێ، نەسەر سەجادەت
واتش: کێ کەردەن، چون من **عیبادەت!**
جە مەغروورىی وێش فەخرش کەردەوە
شیشەی بەدنامیش، دا وە بەردەوە
شیی نەجامەء خاب، چون هەردە جاران
دیش نەخاب دا، چەنی گشت یاران!
ڕاگەی شاری ڕۆم گرتەنش نەوەر
بە سۆز مەگێڵۆ، پەی دییەن دولّبەر
ناگا ، جەو دەم دا، نیگا کەرد جە دوور
تەنیا گونبەدێ، چون شەمعی کافوور!
بشین، وە بابۆس، قیبلەی وەرینم،
شای نۆبەر نەمام، شۆخی شیرینم
موریدان کەفتەن گرد، نە خاک و پاش
وە ئەعزازەوە مەکەردەن سەناش
مەواتەن، گردین، بەندە فەرمانین،
هەرچی مەواچی قۆچی قوربانین!
سەنعان ئێد ئەژنی خێزا بەدڵشاد
واتش: ئەی یاران، هەرچی بادا باد!
جە کەعبەی شەریف،هیممەت خواهیی کەرد،
چەنی موریدان، ڕوو بە ڕا، ئاوەرد!

ڕوو نییا ، بە ڕای بیابانەوە،
وە ئاه و ناڵەی، بێ سامانەوە،
هەردەم مەواتەن؛ یارانی هامدەم
کەی بۆ، باڵای دۆس بوینۆم بە چەم
تا ، یاوان، وەپای عالی درەختێ،
دیشان دیارەن، **قەڵاچەی** سەختێ!
جە دوور مەدرەوشا ، چوون شەماڵەی نوور
شەوق مەدۆ ،جە دوور،چوون شەمعی کافوور!
موریدان واتەن: ئەی شێخی سالار،
قەڵاچەی عەزیم، جە دوور دا دیار!
هۆرێزە بشین، وەپای قەڵاوە،
ئەو قەڵای عەزیم، دوور جە بەڵاوە!
سەنعان ئێد ئەژنی، هۆرێزا وەپا ،
چەنی موریدان، ڕوو نییا ، بە ڕا!
تا ، یاوا، وەپای، قەڵاچەی دولّبەر،
وێش،وست نەڕووی خاک خاکش کەرد بەسەر
وات: ئینە یاگەی دین و دنیامەن،
نەزەرگای شەریف، ماجەمێن جامەن،
ئێدەن ئەو مەکان دییەنم نەخاو
ئەسرینم پەرێش، کوڵ بەستەن بەتاو!
هەم ئێدەن پەرێش، گرگرانمەن،
مەکانی ماوای دیدە و گیانمەن!
هەر ئێدەن جە شەوق دیدارش مەستم
خۆشا ، بەحاڵم، یاوا بەدەستم!
بە تاقی ئێدەن، کەعبەی مورادم
مەنزڵگای شەریف، سەروی ئازادم
پەی ئێد جە زەمزەم، هۆر گێلام بەتاو
پەی ئێدەن چند شەو نەکەردەنم خاو!

دایم خوّراکم قنیاتی خەمەن
پەی ئێدەن دایم، کارم، ماتەمەن
رەهبانان، بە تاو بەردشان ئەحواڵ
دەر ساعەت، وەلای **تەرسای** سۆسەن خاڵ
واتشان: شەخسێ جە موسوڵمانان
مەکەرۆ زاریی و شینی بێ سامان!
دیارەن، چمان بێ قەرارێوەن
دڵ زەلیلی زام دووریی یارێوەن
ئەسرین، جە دیدەش، چون سەیل مەوارۆ
دیارەن، چمان، عەشقی تۆ دارۆ
تەرسا ، ئیتر ئەژنی خێزا بەسەد ناز
چەنی کەنیزان، ئاما ، بە دڵواز
ئاما ، بە یاگەی بەرزە دیاری،
دیش شەخسێ، بە تاو مەکەرۆ زاری
ریش وێنەی، قاقوم، نادرەی شاران
مەکەرۆ، فریاد، نەسەر دیاران!
چەنی چل مورید، مەستی دێوانە
جە ڕای نادانیی شەیدای زەمانە
وێڵ و هەراسان، چوون ئاهووی، تەتار
بێ خورد و بێ خاو عاشق، بە دیدار
بە تاقی زاناش، شێخی سەنعانەن!
شێخی ئەکابر، گرد موسوڵمانان
چوون شەمسی خاوەر، سەرکێشا وە بەر
واتش: ئەی سەنعان وەش ئامای بەخەیر
نا غافڵ سەنعان، دییا ، وە لاوە
دیش، دین و دنیاش، مدران وە پاوە!
هۆرێزا، وەپا ، سوجدە بەرد وەنەش
تەرسا ، جە ڕووی ناز عەلەیک داپەنەش

ڕۆخ مالاّ، نە خاک پیری ئەندو بار
واتش: ئەی نازار، زینهار سەد زینهار!
من شێخی سەنعان، مەواچان، نابم
ئەگەر قەبووڵ بۆ بەندە، فەرمانم
پەی تۆ ئەراگێڵ دەورەی زەمانم
پەی تۆ خاکستەر، بووڵی بانانم
پەی تۆ بێزارم جە قەوم و خوێشان
وێم کەرد وە سەرگەرد ڕاگەی کەشیشان
پەی تۆ ویەردم، جە کەعبەی شەریف
ئامام ئاستانەت، وەپای وێم زەریف
پەی تۆ شەو تا ڕۆ، شین و زاریمەن
پەرێ تۆ، دایم بێ قەراریمەن!
پەی تۆ نەجەرگم زوخاو سەرکەردەن
پەی تۆ، وێم بەردەن، شەرارەی مەردەن
بە چندێ وەختەن نەکەردەنم خاو
پەی تۆ دەروونم، گڕ بەستەن بە تاو
پەی تۆ، جە گیانی شیرین ویەردم
نیگا کەر، بەرەنگ، روخساری زەردم!
دەخیلم، ئەی ماه، شەمسی خاوەریی
رەحمێ بە سککەی سفیدیم کەریی!
بۆ، تۆ، بە حاجەت، یانەی کلیسا ،
ببەخشم بە لوتف، ئەنفاسی عیسا !
با ڕەحمی خەیرت، ببۆ بەحاڵم
خەیلێوەن پەرێ دییەنت، عەبداڵم!
تەرسا، ئێد ئەژنی، زەردەش بەردەوە،
بەو لەعلی لەبان، (ماء الورد)ەوە!
واتش: ئەی سەنعان، پیری ئەندوبار
ئازارت کێشان، پەرێ دییەن، یار

بەڵام قەبیحەت، پەی شەخسێ چون تۆ،
خەیاڵانی خام، نە دڵ، باوەڕۆ!
تۆ شێخی سەنعان، موسوڵمانانی
ئەکابر زادە، عەزیمولشانی
ئیسە، ئاشقی، بە تۆ یانی چێش،
بشۆ، ماوای، وێت، پیری دەروون ڕێش!
مەکێشە پەی من، هەناسانی سەرد،
چە خەیرەن، وادەی جوانیت، ویەرد!
تۆ پەی من، تازە وە شەیدا مەبیی
نەی سەر وەختەدا، زوو ریسوا مەبیی!
مەکێشە ئازار، سوود مەدارۆ پێت،
چەنی موریدان، شۆ، بە یانەی وێت!
تۆ شێخی کەبیر، دینی هەقپەرست،
من گەبری تەرسا، مەستی مەی پەرست!
حەرفێ مەواچوون، تۆ مەبە دڵگیر،
نەمام کەی بییەن، گرۆی داری پیر!
من بازی شەش دانگ، تەواری سەرمەست
مەر بییەن، پەی تۆ، وێم کەروون پا بەست
با، ئینسافت بۆ، ئەی شێخی کابر
من نۆ نەمامێ، تۆ داری بێ بەر
هەنی بەی تەورە، مەکەر گفتوگۆ،
موسوڵمان، چەنی **تەرسا**، کەی مەبۆ!
ئەمجار تۆم بەخشا، بە دینی عیسا
بە ناڵەی ناقووس، بانگی کلیسا!
وەرنە مەواتم، من بە ڕاهبانان
کەرات، بە عیبرەت، گرد موسوڵمانان
سەنعان، ئێد، ئەژنی دڵ ئاوەرد بە جۆش،
واتش: ئەی تەرسا، مەستی بادە نۆش،

تانە مەدەی لێم، سککەم سفیدەن،
ئەر سەد سفیدەن، بە تۆم، ئومێدەن!
تایە، جە کەڵان، سیای ئەشەد بۆت
پەروەردەی سۆسەن، پای توغرای لیمۆت!
وزی نەگەردەن، عومری ویەردەم،
تەجدید بۆ، پەی دەفع هووناوان وەردەم!
بەڵکم، جە بۆی زوڵف عەنبەر بۆی دوڵبەر
تافی جوانیم، باوەڕۆ، ئەو بەر!
بەڵکم عیشقی تۆم، جوان کەردە بۆ،
شەرابی عیشقت، پەنەم وەردەبۆ!
واتش: مەواچوو، برێژان هوونت
جەی زەید، کەران، ئاوارەی توونت
سەنعان، وات: پەی تۆ ویەردەم جە گیان،
جە کەعبەی شەریف، ئامام بەی مەکان،
رازیم بەمەردەن، نەک ئی ژیانە
هەردەم، مەدەی لێم سەد تیروتانە،
عیشقی تۆ بییەن، وە پاپێچی پام
خورد و خاو یەکسەر، لێم بییەن حەرام!
پەی چێش ریسوایی مەکەری پەی وێت،
عالەم گرد زانان، سەنعان بییەن شێت!
ئەوسا، من کەفتم بەی ماجەراوە،
چاوی ریسواییم شیی، بە دماوە!
ئەو ڕۆ، من ئامام، جە یانەی ئەڵڵا
تەپڵی بەد نامیم، نەعاڵەم، ژینا،
هۆرگێلایم نییەن، من جەی مەکانە،
مەبو، وە سەرگەرد، بت و بتخانە!
بە ئەبرۆی کەمان، قەڵەم کەشیدەت،
بە نەقشی موژان، شانای دوو دیدەت،

وه ئەفشانی زوڵف، سیای چین چینت،
پێچ وەردەن، نە دەور گۆنای جەمینت!
وە گۆنای گوڵڕەنگ، بەدری مونیرت،
بە شەعشەعەی شەوق، رووی عالەم گیرت،
بە دورجی یاقووت، پەڕ، جە مرواریت،
بە خاڵی هیندووی بەرزی دیاریت،
بە چای زەنەخدان، تورنجی زەردت
بە گەردەنی ساف، مینای بێ گەردت،
بە سینەی بێ خەوش لیموانی زەرد،
مەدام، بە شەونم، قەترەی (ماء الورد)
وە دێزی بالآی سەوەیل رەژیدەت
بە تاقی ئەبرۆی قەڵەم کەشیدەت،
بە گشت، سەوگەند بۆ، دەستی من پێوە
گرفتاری تۆم، شای شیرین، شێوە!
باقی ئیختیار، بە دەستی وێتەن،
هەرچی مەواچی، سەرم، نە ڕێتەن!
عیشقی تۆ بییەن، وە پاپێچی پام
حاڵی من ئێدەن، عەرز کەردم، تەمام!
هۆرگەردم نییەن، نە قەسری دڵدار،
ئەر سەد بواچی، کەرام سەنگەسار!
تەرسا، ئێد ئەژنی، زانا، بە تاقیی
عەقڵ و هۆشی شێخ، نەمەندەن، باقی!
ئاشوفتەی عیشقەن، نەدارۆ عیلاج،
بە ئیخلاس نییان، **قەڵەم نە رووی عاج!!**
واتش بە سەنعان: ئەی پیری کامڵ
ئەگەر تەماتەن، مراد، بۆ حاسڵ
ئەو وەخت چەنی من مەیاوی بەکام
بە دڵوازیی وێت، مەنیشیی، جە لام

ئەوەڵ؛ بنۆشە، جورعەی جامی مەی،
بە یادی دەوران، کەیانانی کەی!
دووەم؛ کیتابان قورئانت یەکسەر،
بسۆچنە، جە لام سوجدە، **وە (بت)** بەر!
سێیەم؛ چەند وەختەن، من بێ شوانم
بۆ، چندێ، لووە، چەنی خووگانم،
هەرکەس نە ڕای عەشق مەبۆ گرفتار
مەبۆ، بکێشۆ، جەفای رۆزگار!
تاکە نەکێشی جەفای رۆزگار
کەی مەبیی، پشتان، بەژنی بالآی یار!
بە (دار المجوس)، بە کوورەی **زەمزەم**
هەرچی، مەواچان، بێ زیاد و کەم،
بە ئەوجی کلیسا، بە یانەی حەرەم
بە دین و ئایین، عیسای بن مریەم
وەختێ سوجدەت **بەرد بە رووی بتخانە**
جە دینی رەسووڵ، وێت کەرد بێگانە
شەرت بۆ، چەنی من بیاوی بە کام
بە دڵوازیی وێت، بنیشی وەلام!
سەنعان، وات، پەنە: بەندە فرمانم
هەرچی مەواچی، قوچی قوربانم
تەرسا، جامێ مەی، گرت بە دەستەوە،
بە سەد لەنجەولار، دیدەی مەستەوە!
بەردش پەرێ شێخ، بە دڵوازەوە،
واتش: بنۆشە، بە رووی نازەوە!
سەنعان، هۆرێزا، جامش سەند نەدەست
بۆسا، یاگە دەست، نیگاری سەرمەست!
موریدان، تەمام، ئامان، بە فریاد،
واتشان: ئەی شێخ ساحیب کەرامات!

خودا خەیرت دۆ، ئینە جە فیکرەن،
هۆرێزە، بشین، یە وادەی زیکرەن،
وات بە موریدان: پاسە بییەن کار
هۆرگەردم نییەن، نەپای قەسری یار،
ئەر دولبەر کۆرەن، منیچ هەم کۆرم
وەس بدەن ئازار، هەم جەفا و جەورم
یەکێ وات: ئەی شێخ هەر ریسوا مەبیی
پەی دییەن، دولبەر بە تەرسا مەبیی!
وات: دینی تەرسا، کەردەنم قبووڵ
ویەردم جە دین، خودا و هەم ڕەسووڵ
یەکێ وات، ئەی شێخ، مەر نمەزانی،
ئیمان مەورەشیی، زیننار، مەسانی!
وات؛ ئەو ڕۆ جە دین، ئیمان ویەردم
دڵ بەغەمزە و ناز دولبەر، سوپەردم!
یەکێ وات: ئەی شێخ دۆزەخ نە ڕاتەن،
هۆرێزە بشین، وادەی سەڵاتەن!
واتش: جە ئاهم، ئاهێر مەخێزۆ
شەرارەی دۆزەخ، جە من مەبێزۆ!
یەکێ وات: ئەی شێخ خودات شیی جە ویر
مایل بیت وە دین، ئەو تەرسای بێ پیر،
واتش: خودای من دییەن دولبەرەن
ئیمانم، جە لای ماهی ئەنوەرەن!
یەکێ وات: یەکسەر، خودات، شیی جەیاد
نییەنی نە فیکر، وێرد و تەسبیحات!
وات: تەسبیحاتم، ئەو ڕۆ، شیی نەمشت،
یاوام، وە قاپی، کلیسا و کەنیشت!
ئەو ڕۆ بەر کەردم، هەوای تەسبیحات،
جە کەعبەی شەریف، ئامام، بەی وڵات!

یەکێ وات: ئەی شێخ کەراماتت کۆن،
خۆفی ڕای سیرات، مەکافاتت کۆن!
وات: جە مەکافات، من نەداروون باک
بێزارم، جە دین، پادشای لەولاک،
یەکێ وات: وادەی ئەڵڵا و ئەکبەرەن
واتش: ئەکبەرم دییەن دولبەرەن!
یەکێ وات: علمت یەکسەر شیی جە یاد
واتش: نە ڕای دۆس، هەرچی بادا باد!
یەکێ وات: ئەی شێخ وادەی نمازەن
یە، وادەی سوجدەی، ئەو بێ نیازەن،
واتش: من سوجدەم وە بت ئاوەردەن،
تەرکی تەمامی مەقسوودم کەردەن!
یەکێ وات: ئەی شێخ یە وادەی زیکرەن
بکەر ئیستیغفار ئینە چە فیکرەن!
وات: کوورەی زیکرم چەنگ و ڕوبابەن
ئیستیغفاری من، شیشەی شەرابەن!
موریدان، زانان، حاڵش پەشێوەن
واتەن، بە تاقیی، **یە کاری دێوەن،**
یەکسەر روو کەردەن، بە کەعبەی موراد
واتشان؛ ئەی شێخ بنیشە وەشاد!
شێخ دیی، کە یاران، جەلاش بین رەوان
کێشا لەبەها، بادەی ئەرغەوان،
هەرچەند خەلایق، کەردشان، مەنا
قەوڵی کەس نەکەرد، **قورئان**، سۆچنا
دینی تەرسا گرت، وەر نەدا، نەمشت
روو کەرد وە قاپی کلیسا و کەنیشت!
لووا، وەپای (بت)، سوجدەش بەردەوە
ماڵاش، بە گۆنای، رەنگی، زەردەوە!

واتش: جه خودای گەردوون ویەردم
روو نە ئاستانەی بتان، ئاوەردم!
ئەر سەد من عاسیی، شەرمە سارەنان،
پەی دییەن دولّبەر بێ قەرارەنان
مەبۆ، جەلاشان، موراد بۆ حاسڵ
هیجرانی دووریش، نەبەروون، وە گڵ
ئێد واتش خەرقەش، جە بەر کەندەوە،
پەخش دا، بە لا، تەسبیح شەندەوە!
دڵ بەستش وە بت، بەرشیی نە ڕای دین
رەهبانان، جە شێخ، کەردەن ئافەرین!
زننارش، بەست، وێنەی، رەهبانان،
زار زار، مەگرەوا، نە پای، بتخانان!
بەرشیی، جە میللەت، خودای رەببانی
یەخەش، دا، وەلا، وێنەی نەسرانی!
مەناشان، مەکەرد، جە ئاه و زاریی
کەردشان، چەنی خووگی **پەرواریی**
تا، وادەی حەفت ساڵ، شوانی مەکەرد
دایم، مەکێشا، هەناسانی سەرد،
شوانیی مەکەرد، تا بە خۆرئاوا
مەشیی بەیانان، پەرێ،ماڵئاوا!
دولّبەر، بەو لەنجەی، بێ، ئەندازەوە،
سەنعانش، مەنیا، بە رووی نازەوە!
(دولّبەر بەو لەنجەی خەرمانەوە)
(سەنعانش، مەنیا، بە رووی خوانەوە)
رۆ چەنی خووگان، شەو نەپای حەسار
زار زار مەگرەوا، جە هیجرانی یار!
چند ساڵ، بەی دەستوور سەنعان دا بەسەر
مەستی (لا يَعْقَلَ) جە عیشقی دولّبەر!

بشین، بە سەروەخت، جەرگەی موریدان
شین وە دماوە، خاتر پەرێشان،
هەرچل موریدان، روو نیان بەڕا
یەڵغارشان دا، تا خانەی خودا!
هەرکەس مەپەرسان، جە سەنعان خەبەر
جە گومراهیی ئەو مەواتەن، یەکسەر!
واتەن، بە تاقی عیشقش هانە سەر
عیلاجش نییەن، پەی دییەن دولّبەر
مەگەر لوتفی هەقق بیاوۆش، بە داد،
وەرنە عیلمی شێخ گرد لووان، وە باد!
خەلیفەی عەزیم شێخی سەنعان بێ،
ساحیب عیلم و فەزڵ جاو و مەکان بێ،
چند ساڵەن لووان، عەزمی سەیاحیی
بێ خەبەر جە کار کەردەی ئیلاهیی
ناگا، پەی تەقدیر ڕاش کەفت وە حیجاز
موریدان، تەمام، ئامان، وە پێشواز
ئەحواڵی سەنعان، پەرسا، جە یاران،
جە دیدە رێزا، ئەسرین، چوون باران!
گوزارشی شێخ عەرز کەردەن، جە لاش
جەودما ماڵان، **روخ** نە خاک و پاش
تا یاوان، بە شار، کەعبەی موعەززەم
وزووء، تازە کەرد بە **ئاوی زەمزەم**
روو کەرد بە حەرەم سڕپۆشی سەتتار
کەردش ستایش، پادشای غەففار،
روو ماڵا نەخاک، کەردش موناجات
ناڵا، نە دەرگای (قاضی الحاجات)!
واتش: یا کەریم کەرەم دارەنی
ئاگات، جە بەندەی شەرمەسارەنی

باجەتی خودا و حەزرەتی رەسوولّ
ئیستیدعای بەندەت، بکەرە قبوولّ!
سەنعان خەلاس کەی جەی ماجەراوە
جە گومڕاهیی، بەرشۆ، بە راوە!
ئێدش وات: **لالاّ، تا بە خۆرئاوا،**
دۆعاش، بە هەدەف ئیجابەت، یاوا!
فارغ بیی جە هۆش، جە سوجدە بەردەن
زاناش، بە تەسریح، یە خاوش بەردەن
واتش: بێدار بە، ئەی یاری غەمخوار
دۆعاش قبوولّ کەرد سیرپۆشی سەتتار
هۆرێزە بشێن، تا بە شاری رۆم،
بیاوین، بە داد، شێخی ئاخر شوم!
عابد ئێد ئەژنی، لەرزا، ستێزا،
جە خاوی شیرین، دەر ساعەت خێزا!
وات بە موریدان: بشێن بە راوە،
ئینشالّلا کەرین، پەشت بە خاوە!
بە تەوفیقی هەقق بینای بانی سەر
جە کوورەی فرقان، ماوەرووش وەبەر
یاران واتشان: بەندە فەرمانیم،
بەندەی کەمتەرین، شێخی سەنعانیم،
جە کەعبەی شەریف، هیممەت خواهیی کەرد
چەنی موریدان، روو بەڕا، ئاوەرد
چەن شەوان و رۆ، کەردشان یولّغار،
تا، یاوان، وەپای قەلاچەی کوففار
ساتێ جەو مەسکەن، نیشتەن بە زەمین
کەردشان ستایش جەهان ئافەرین
خەرقەی رەهبانان کەردەنش نەوەر
مەگرەوۆ، بە زار، جە عیشقی دولّبەر!

زننارش بەستەن، چەنی کەشیشان،
رەنگ زەرد و زایف، خاتر پەرێشان!
شێن بە نەزدی ئەو موریدان یەکسەر
سلاّم دان وەنەش، مدران وەرانوەر
نە دەوری سەنعان، گردین، بەستن کۆ،
خێزا، جە یاران، زایەلّەی، بێ شۆ!
خەلیفە واتش: ئەی شێخی کاملّ
پەی چێش کەفتەنی نەی فیکری باتلّ!
پەی چێش دینی هەقق وەر مەدەی جە دەست
مایل بیت، وە دین، تەرسای بت پەرست!
جە کەعبەی شەریف، جە چەشمەی زەمزەم
ئامای بەی ولاّت، پەی دینی، مریەم!
کۆ، زیکر و تەوحید، کۆ، تەسبیحاتت،
کۆ، ئەلّلا ئەلّلا، سۆزی، نمازت!
کۆ، یاهو یاهو، سۆزی سەلاّتت،
کۆ، وادەی تەکبیر، وەقتی نمازت
کۆ، ویرد و ئەوراد، هەردە جارانت،
کۆ، دەست بە دۆعا، چەنی یارانت
خۆفی عەرەسات، مەردەن نییەن پیت!
ئەی شێخی کاملّ فیکرێ، کەر پەی ویت!
دنیا، فانییەن سوود نەدارۆ پێت
خۆفێ، کەر، جە هەقق، مردن هانە ڕێت!
چە، نیسبەت، دارۆ، بەتۆ، عیشقی یار
عەیبەن، پەرێ تۆ، ئەی شێخی سالار!
عیشقی هەقق خاسەن، نە دەروونت بۆ،
نە هەردوو دنیا، رەهنموونت، بۆ!
جە عیشقی تەرسای مەستی مەیپەرست
پەرێ دییەن یار، خوداش شۆ نەدەست!

سەنعان **ئێد ئەژنی** دەروونش جۆشا
چوون سەیلی وەهار، جۆشا و خرۆشا،
شێخ وات: راویار، هەرزەی هەرزە کۆ
هەی هۆ، من جە کۆ، دینی تۆ جە کۆ!
دین و ئیمانم دییەن دولّبەرەن
چە پەروام، جە خۆف رۆژی مەحشەرەن
وەس عەزابم دەر بەشقی خودای وێت،
بشۆ نە ڕای وێت، خەیر بەیۆ نە ڕێت!
مەعلوومەن، کە تۆ ئەحواڵ نەزانییی
ئەفسانەی بێ سوود پەی من مەوانی!
ئیمان یەکێ بێ، وە بت سوپەردم،
من جە خوداوەند، عالەم ویەردم!
سوب ناڵەی ناقووس کلیسا و کەنیشت
خاستەرەن، جە دین، موسوڵمانان گشت!
ماچێ جە گۆنای زوڵف عەنبەرین،
خاستەرەن جە لام، جە خەلدی بەرین
جامێ بادەی مەی، جە دەستی دولّبەر
خاستەرەن جە لام، جە ئاوی کەوسەر!
تایێ، جە کەڵاف، ئەشەد بۆی تەرسا
خاستەرەن جە لام، خەرقەی **نەکیسا!**
من عیشقی تەرسا، نە دەروون کەفتەن
ماچی، دەروونم، بڵێسەی نەفتەن!
هەرکەس، عیشقی یار، نەدارۆ، جە سەر،
ماچی کرێوەن، جە کەرگڵێ بەتەر!
سەرم، ئاشوفتەی، عیشقی، دولّبەرەن،
چە پەروام، جە دین، خودای، ئەکبەرەن!
من پەرێ شێوەی مەستی رووی جانان
بێزارم، جە دییەن، گشت موسوڵمانان!

تاکە چەنی خووگ **نەگێڵوو** بە زار
کەی رەحمش، مەیۆ ماهی جەهاندار
تا، نەبوون جە دین، ئەحمەد هەراسان،
کەی مەیۆم، بە دەس سەنەم بە ئاسان!
دیارەن، هەرزە، هەرزە کارەنی،
بێ خەبەر جەماڵ، گرفتارەنی!
یەقین جەفای عیشق پەنەت نەیاوان
ئەحواڵ نەزانیی، نە داری تاوان!
ئێدش وات؛ ئەسرین رێزۆ جە سەردا،
رووش کەرد، چەنی خووک، بەو دەشت و دەردا،
مووریدان واتەن، نمەبۆ، ئەو، رام،
تەن کەردەن، ئاماج، تیر و تانەی عام!
واتەن، سەعیمان، گردین، بیی بەتاڵ
مەر زاتی بێ میسل، دانای لایەزاڵ
باوەرۆش، وەسەر راگەی راهی راس،
هۆرگێڵۆ جە دین تەرسای هەقق نەناس!
شامڵ بۆ، پەرێش لوتفی سوبحانی
بەربشۆ، جە دام، راگەی شەیتانی
وەر نە راگەی چەفت گرتەنش نەوەر،
نییەن هۆرگێڵایش، جە دینی دولّبەر!
چوون، ئاما، بە هۆش، بانگش، نەوەر، دا
خاکی رووی زەمین، کەردش، بەسەردا،
یەکێ وات: یاران بشین بە راوە،
دیسان روو بکەین، بە شاری کاوە!
یەکێ وات: مەشوون تاوە مولّکی هیند
یەکێ وات: مەشوون، منیچ تاوە سند!
یەکێ وات: بە لوتف پادشای سوبحان
مەشوون، بە خدمەت، ئاغای خوراسان،

یەکێ وات: بە زات دەهەندەی داوەر،
راگەی شاری رۆم، مەگیروو نە وەر!
یەکێ وات: جە دەست تانەی مەناومین،
منیچ تا مەشوون، بە شاری، غەزنەین!!
یەکێ وات: یاران، ئەمجار بە تاقی
مەشوون بە راگەی شیروان شماقی!
یەکێ وات: جە دەست تانەی کەشیشان
مدارام نییەن، تاوە کرماشان!
یەکێ وات: مەشوون، تا وە شاری فارس
مەوینوون، وە چەم یاوەرانی خاس!
یەکێ وات: مەشوون، تا بە ئەسفەهان،
پەنا، مەبەروون، بە زاتی سوبحان!
یەکێ وات: مەشوون تا شاری بەغداد
چەوگە مەنیشوو، هەرچی، بادا، باد!
یەکێ وات: یاران ئەمجار بە زەروور
مەبۆ من بشوون، تا بە نەیشاپوور
یەکێ وات: جە دەس شێخی موشەوەش
مەشوو، تا بە شار **چین** و هەم **حەبەش!**
یەکێ وات: مەشوو، تا بە سەبزەوار
جە تاو و تانەی ئەی قەومی کوففار
ئەلقیسە، یاران هەریەک بە شارێ،
هەریەک روو کەردەن، بە سەر دیارێ!
خەلیفە واتش: ئینە چە فیکرەن،
هۆرێزدێ، وەپا، یە وادەی زیکرەن!
وزووء، تازە کەین، بە ئابی زولاڵ،
بکەرێ، نمای، خوای، لایەزاڵ!!
ئەوسا، کوورەی زیکر، بگێرێ پەرێش
بەڵکو ببۆ رام، شێخی دەروونرێش!

بەڵکم جە ئەلتاف جەهان ئافەرین،
سەنعان باوەرمێ، هەم نە راگەی دین!
یاران واتشان؛ هەر ئێدەن سەلا
پەنا، ببەرمێ، بە زاتی ئەڵڵا
دەر ساعەت خێزان، گرتشان، وزووء
وە ئیخلاسی پاک، بە هەقق کەردەن روو!
نیشتەن وەپای زیکر جەرگەی موریدان
کەردەن ستایش، پادشای سوبحان!
جە ناڵەی یاهوو، یاهوو یا مەن هو
کززە کەفت، نە جەرگ سەحرا و کەش و کۆ
مەلان گرد یەکجار ئامابێن بەوار
مەدهۆش بێن، بە زیکر پادشای جەبار
هەر جانەوەرێ، نەو دەشت و دەردا
خرۆشان، بە تاو، ئامان، جە سەردا،
تا، یاوان، بەلای کوورەی موریدان
سەدەق مەواتەن، بە زاتی سوبحان،
خووگان ستێزان، ئامان، بە یەلغار
سەرسام بێن، جە نام، پادشای غەففار!
لەرزان، جە هەیبەت، کوورەی زیکرەوە
چەم نیان، وەهەم، شێن نە فیکرەوە!
سەنعان، ئێدەش دیی، دڵ ئاوەرد بەجۆش
چەم نییا، بە هەم، دەردەم شیی نەهۆش!
چون، ئاما، **بە هۆش بانگش، نەوەردا،**
خاکی رووی زەمین گشت کەرد بەسەردا!
زار زار مەگرەوا، جە شەرمەساریی
دەست بەرد پەی حاجات، نە دەرگای باریی
مەواتش: یا رەب **تۆبە و ئەستەغفار،**
بویەر، جە تەقسیر، بەندەی شەرمەسار!

جه خواجه کەرەم، جه بەنده تەقسیر
غەفوو کەر تۆنی، پادشای کەبیر!
سیوای، جه تۆ، کێن کەرەم بێ شمار،
ببەخشۆ، گۆنای بەندەی شەرمەسار!
پەی چێش، که مەعبوود کەرەم دارەنی،
ئاگا ، جه بەندەی گوناهکارەنی!
با رەحمت ببۆ، بەی حاڵەتمەوە،
پەی سککەی سفید خەجاڵەتمەوە!
جه دەریای عوسیان، باوەریم وە بەر
عەفووکەر تۆنی، چەنی تەوانگەر!
ئێدش وات: **زننار جه بەر کەندەوە،**
هەردوو دەستش گرت، غەرقەش شەندەوە!
روو ماڵا نەخاک، لووا، بە سجوود،
مەگرەوا، بە زار، نە دەرگای مەعبوود!
لێش ئاما ، نیدا، نە دەرگای باریی،
واتش: ئەی سەنعان مەکەره زاریی!
مەلایک تەمام، ئامان، نە خرۆش،
ئانا ، **عەفوت کەرد،** سەتتاری سیرپۆش!
سەنعان، ئێد ئەژنی، هۆرێزا، وەپا،
وات بە موریدان؛ با بشین، بە را!
پەنا ، بە دەرگای بێ نیاز بەرمێ
زیکری ستایش، بە جا ، باوەرمێ!
خەلیفە و موريد، شوکرانه کەردەن
دیسان، روو پەرێی کەعبه ئاوەردەن
کەشیشان، خەبەر، پەی **تەرسا** بەردەن
واتەن: شێخ سەنعان، روو بە را کەردەن!
گریا ، جه هەیبەت، سۆزیا ، وێنەی نوور
جه شەوقی لەقای پادشای غەفوور

جه گومڕایی وێش، لەرزا، ستێزا،
ئەسرین، چون دانەی مرواریی ڕێزا،
جامی بادەی ناب، جه دەس شەندەوە،
کورپەی حەیتاران، یەکیەک کەندەوە،
ریحان کەردەبێ، وە پەرچینی گوڵ،
پەیا پەی مەکەند، وە بێ تەحەممول
واتش بەدایە، ماهی بێ ئەندێش،
چێش کەروون، چەنی سەنعانی دڵڕێش!
ماچان، هەم لووان، بە دینی وێشان
مەعلوومەن، جه من دەروونش ئێشان!
پەی من بێزارەن، جه دینی رەسووڵ،
من بە خواجەی وێش، چند ساڵ کەرد قبووڵ!
پەی من ئەو سوجدەش وە بت بەردەوە،
پەی من تەرکی ماڵ، کەعبه کەردەوە،
پەی من، بێزار بیی، جه قەوم و خوێشان
پەی من، چند عەزاب سیاسەت کێشان،
پەی من چەنی خووک کەردش شوانیی،
پەرێ من پۆشاش خەرقەی رەهبانیی!
پەرێ من جه گیان شیرین ویەردەن،
پەی من چند جەفای بێ سوودش بەردەن
شیی نە راگەی هەقق، چون نەبیش عیلاج
مەشوون، وە دماش، بێزارم، جه خاج!
من، جه بتخانەی، کوسان، ویەردم،
روو نە ئاستانەی، خوداوەند، کەردم!
بەڵکم بە حاجەت، رەسوولی سەروەر،
عەفووم بکەرۆ، خودای بانی سەر!
مەعبوود ئەو کەسەن، گومکەردە راهێ
ببەخشۆ گۆنام، لوتفی ئەڵلاهێ

بت-پارە چون سەنگ،چێشش مێ جە دەست
سەد نەعلەت، بە دین تەرسای بتپەرست!
مەشوون، با بەسەر سەرچەشمەی زەمزەم
بەڵکو، چەنی ئەو بیاوین، بە هەم!
ئێد وات و خێزا، وێنەی سەوڵی تەڕ،
روو نیا، بە را، بیاوانی بەڕ!
دایەو کەشیشان، کەفتەن، وە دماش،
وە ئەعزازەوە، مەکەردەن، مەناش!
دایە وات پەنەش: ئەی ماهی تابان،
ئینە چە فیکرەن، بە خاتر، یاوان!
مەر دینی عیسا، وەر مەدەی جە دەس،
مەشیی وە راگەی دینی هەقپەرس،
عەیبەن پەرێی تۆ هومەیلای پەریی،
پەرێ راگەی هەقق، جە دین مەویەریی!
ئەرێ نەونەمام، نازداری باوان،
مەر خۆفت نییەن، تۆ جە بتخانان!!
مەرنمەتەرسیی، تۆ جە کلیسا،
بەر مەشیی جە دین ئەنفاسی عیسا!
مەگەر فەرامووش، شیری سفیدم،
هەنیی، کێ بەیۆ، بەجای ئومێدم!
رەنجی چند ساڵەم مەدەرە وە باد،
هەقەسای مادەر، باوەرە، بە یاد!
واتش بە دایە: وەس دەر ئازارم،
جە دینی تەرسا، خەیلێ بێزارم،
ئەمشەو من رەسووڵ، ئامان، نەخاوم
رۆشن بیی، جە نوور، رۆشنی چاوم،
جە یانەی تاریک، من ئامام وەبەر،
قایل بیم، بە زات، رەسووڵی سەروەر،

مەبۆ حەرفی من، **بکەران** قبووڵ
گەردیمان بشین، بە دینی رەسووڵ!
ئێد واتش؛ ئاما، تا بە لای یاران،
مەڕێزا نە چەم ئەسرین، چون باران،
کەفت نە دەست و پای شێخی ئەندوبار،
واتش: ئامانەن، زینهار سەد زینهار!
بۆ بە عیشقی پاک دەهندەی داوەر
بێزارم جە دین، موسوڵمانم کەر،
سەنعان ئێد ئەژنی، خەیلێ بی خۆشحاڵ
روو کەرد وە بارگەی بەرزی لایەزاڵ
وات: شوکرم بە تۆ پادشای غەففار
تۆ بەخشای گۆنای بەندەی شەرمەسار!
وەختێ رەزات بۆ، حەیی لایەنام
تەرسا، ماوەری بە دینی ئیسلام!
گشت کەردەی وێتەن، زاتی سوبحانی،
بە سەنعان، مەدەی فەرقەی رەهبانی!
جە مەغروورییی ویم، ئی بەندەی بەخت،
کەفتم نە سزای، مەینەتانی سەخت!
شەیتان، بە رام بەرد فەخرم بەردەوە،
شیشەی نامووسم، دا، وە بەردەوە!
تەقسیرم چێشەن، چکۆن تاوانم،
کەردی وە چوپان، جەرگەی خووگانم،
کەشیشان، دەر لاد، حازر بین جە لاش
هەریەک جە لایێ، مەکەردەن سەناش،
بەردشان، وە شار قەسری زەڕنگار
بت و بتخانان، کەردەن، یەختەسار!!
دوڵبەر، چەنی قەوم، خوێش و تەبارش
عیل و ئەحشامات، ناحیەی شارش،

یەکتای بێ هامتا ، کەردشان قبوول،
ئیمان، ئاوەردەن، بە دینی رەسوول،
ئیمان ئاوەردەن، بەو خودای بێ باک،
ئیجاد کونەندە، نە چەرخی ئەفلاک،
هەققا ، کە مەعبوود هەم بێ باکەنی،
ئیجاد کونەندە، نە ئەفلاکەنی!
بە ئاین و دین، شەرعی پێغەمەر
بەستشان نکاح، ماهی مونەووەر!
نازک مەهوەشان بێ پەروا جە خەم
دەستەی چۆپیشان، دا بە دەستی هەم!
مەگێلان هەریەک چون ئاهووی تەتار،
مەنمانان، وە تەرح، گوڵخونچەی وەهار،
سێ شەبان و رۆ، شادیی، بیی، وەپا ،
یە گشت جە ئەڵتان، ئەشقاقی ئەڵلا!
سەنعانشان بەرد، وە قەسری دوڵبەر،
هۆرێزا، وەپا ، چون شەمسی خاوەر،
داخڵ بیی، وە بورج، **ماه و موشتەریی**
لووا، وەبابۆس هومەیلای پەریی
سڵام کەرد وەنەش، نیشتەن وە زەمین
کەردەن شوکرانەی، رەببولعالەمین،
سەنعان ئیدەش دیی کورەش، بەتاو بیی
بێ سەبر و ئارام، تەوانا و تاو بی!
گەنجوور، خەزانەی، گەنجش، دا، بە دەست
وێنەی نەقشی سیم، غەزاڵەی سەرمەست،
کلید، بەر ئاوەرد، شەند، بە قوفڵی زەڕ
پەیدا کەرد جەکان، یاقووتی ئەحمەڕ،
بە دڵوازی وێش، دەست........
رەوان کەرد عەقیق سیمینتەر جە عاج

پەرێ نوقرەی خام کریا ، زەڕ ئەفشان
کلید بەر ئاوەرد نە گەنج و پەنهان
بێ هۆش بیی کلید نە گەنجی دوڵبەر،
چون مەستانی مەست بەر ئاوەرد وەبەر!
خارج بیی نە عیشق، شیی نەجامەی خاب
سەر نییا ، وەبان موتەکای گوڵاب!
جە لوتفی بێچوون حەیی لایەنام
سەنعان، چەنی یار وێش یاوا، بەکام
(الحمدلله) باقی وەسەلام،
خاتمەی کیتاب، یاوا، بە ئەنجام!(*)
بە لوتفی بێچوون، بینای بانی سەر
سەنعان، بە دڵوەش هەم، ئاما وەبەر
پاشاه، با جەتی هەم بە ئیسمی زات،
بە نووری لەقا ، پاکی بێ هەمتات،
بە عەرشی عەزیم موقەڕیباتت،
بە زیکر و تەوحید مەلائیکاتت،
بە غەفاری وێت، جەهان ئافەرین،
بە میعراجی خاس (خَتُم المرسلین)
هەم بە شاهسوار، عەرسەی لا (فتی)
پەرێش نازڵ بیی سوورەی (هَلْ اتی)
بە سیدق و ئیخلاس ئەسحابانی پاک
بە سۆزی دەروون، شەهیدانی خاک
هەر وەختێ، یاران، مەنیشان، وەهەم،
مەوانان کیتاب، سەنعان، وەبێ خەم،

(*) دوو نوسخە لە سێ نوسخە، کە لە بەردەستمان دایە، ئا لێرەدا، کۆتاییيان هاتووە، بەڵام نوسخەی سێیەم، ئەم چەند دێرەی لە دووانەکەی پێشوو زیاترە، وا، بۆ ئاگاداریی دەیخەینە ڕوو، چونکە مێژووی تۆمارکردنەوەی رازی شێخی سەنعانی تێدایە.

هەرکەس، وە ئەلحەمد، **کەوکەب** کەرۆ، یاد
چەنی یاری وێش، بنیشۆ، بە شاد
تا قەڕنی ئەیام، بە دڵوازش بۆ
دوڵبەر، چەنی ئەو غەمزە و نازش بۆ،
مەحتاجش نەبۆ، بە هیچ نامەردێ
پەی جینەی دنیا ، نەبۆش ڕەنگ زەردی
دۆعا ، قبووڵ کەرد بەو ئەحەد ئامین
بە تەوفیقی هەقق بینای بیهتەرین،
بە نوور ئوستادان، ساحیب عەقڵ و هۆش
نەواتەن، سەنعان، تەرسای مەیفرۆش
سەوای جە کەوکەب، کەمینەی کەمتەر
گەدای پای دوکان، سەڕافانی دەر
نوکتە سوخەنان، دانای عەقڵ و فام،
بەندە کەمتەرین، هەر ئێدە، رجام،
ئەرسەد خاکەسار، گردین شاهانم،
کەلبی ئاستانەی ساحیب هۆشانم،
ئەر سەهوێش بۆ، بگیران دیققەت،
سەنجیدەش کەران، بە رووی شەفەقەت،
عوزری تەقسیرات، بەندەی کەمینە
مەسمووع بۆ جە لای ساحیب قەرینە
پەی چێش کە دایم کارم ماتەمەن،
رەفیق و ئەنیس، ئەنیسم خەمەن،
مەگەر بە ئەڵتاف، بینای بانی سەر
بیاوۆ، بە داد کەمینەی کەمتەر
وەرز بزانان، دانای هۆشمەند،
ئەوان سڵامەت، من خەم گیانم سەند،
ئەگەر بپەرسان، جە تاریخی وەخت،
قەجەر نیشتەبێ، بە شاد نە رووی تەخت،

هەزار و دوویست، بیست و سێ ساڵ بی،
فەتح عەلی شا ، بوڵند ئیقباڵ بی!
بە شاد پادشای موڵکی ئێران بێ،
رەعیەت، جە زوڵمش، یانە وێران بێ!
دروودی بێ حەد و سەد هەزار هەزار
وە قوببەی پەڕ نوور سەیدی تەتهار
یارەب بە حاجەت، شەریفی حەبیب
دین و ئیمانم بکەری نەسیب!

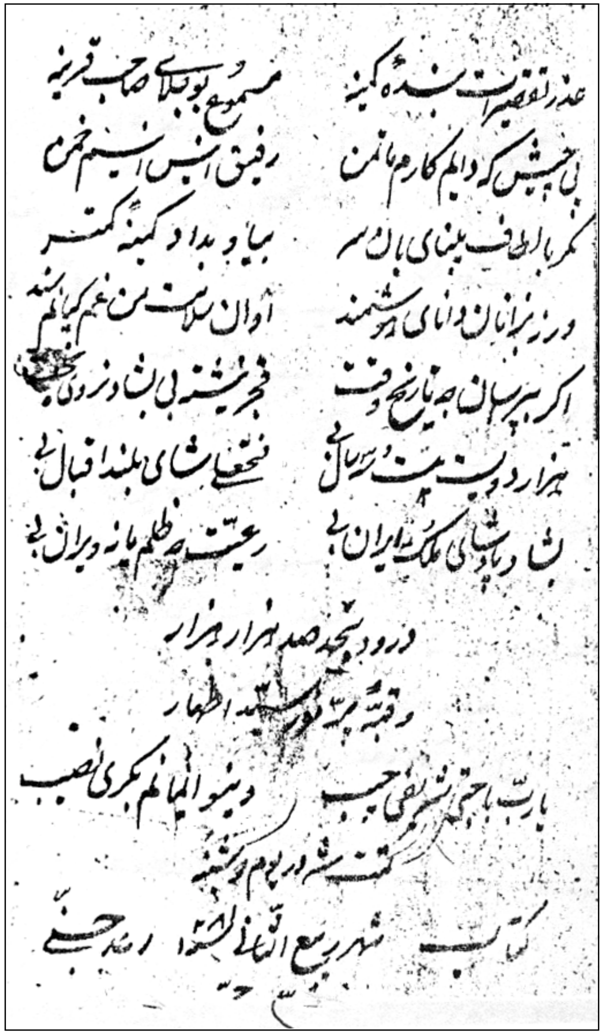

عذر تقصیرات بنده گه‌گه   مسموع بود بلای صاحب قرینه
بی خویش که دایم کارم با تمن   رفیق انیس انیسم خمر
مگر با الطاف بینای بان سر   بیاید بداد کمینه کمتر
وزیر زبانان دانای هوشمند   آوران سلاطین بن عم کیانند
اگر بپرسان چه تاریخ رفت   فخر نوشته بی شاه زرونی
هزار دویست و سی سالی   فتحعلی شاه بلند اقبالی
شاه درپادشاهی ملک ایرانی   رعیت چه ظلم با نه ویرانی

درود پنجه صد هزار هزار
در قبه پر نور سید الاطهار

یا رب باحق ... حبیب   ... بکری نصب
گفت شهر در یوم پنجشنبه
کتاب شهر ربیع الثانی ... رشید حسینی

گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی سێیەم

نیشتمانپەروەریی و سەرۆکپەروەریی و لەخۆبوون و
خۆشەویستی راستەقینە (حەیدەر و سنۆبەر)

داستانی حەیدەر و سنۆبەر

حەیدەر، کە یەکێکە لە غولامە قزڵباشەکانی دەمی شاه عەبباسی دووەمی سەفەویی، یەکێک دەبێ لە پیاوە ئازاکانی کۆشکی شاهیی و بەم بۆنەشەوە شا ڕێزی تایبەتی لێ ئەگرێ و پتر لەوەش، خۆی بە ئەوەزای کەیانیی (لەقەبی پادشایانی ئێرانی ڕەسەنە) دەزانێ و شاش، لە خۆی زۆر نزیک کردووەتەوە، لە کاتی ڕاودا، حەیدەر ڕێگا بەدوای ئاسکێکدا، دەگرێتە بەر و ماوەی شەو و ڕۆژێک دەخایەنی و ئەوجا، بەتاقە سوار بەتینوویەتی و ماندوویەتی دەگاتە دەوارێکی ئاڵووالا. ئا لەوێدا، دەبێ بەمیوانی خانمێ، کە کچی شای کشمیر دەبێ و پاش نان و خۆراک خواردنەوە و نووستن، وەک میوان، حەز لەو خانمە دەکات و داوای ئەوە دەکات، کە لەگەڵ خانم ئاڵوگۆڕی وشەی خۆشەویستی بکەن و بەڵام ئەنجامی ئەوە، شەڕ و بریندار بوونی حەیدەر دەبێ.

سنۆبەر (کچی شای کشمیر) زۆر لە خۆی ناڕازیی دەبێ کە حەیدەری بریندار کردووە و بێ ئەوەی ئەنجامی برینداریپەکە بزانێ بۆ کشمیر گەڕاوەتەوە.

حەیدەر بۆ ئەسفەهان دەگەڕێتەوە و شا عەبباسی دووەم، کە چاوی بەجێگا برینی حەیدەر دەکەوێ، هۆی ڕوودانی لێ دەپرسێ و ئەویش جوانیی و شیرینی سنۆبەر و ئازایی، بۆ شاه دەگێڕێتەوە و شاش، بەهۆی پیادا هەڵدانەکەی حەیدەرەوە حەز لە سنۆبەر دەکات و حەیدەر بەدواییدا دەنێرێ و حەیدەریش بۆ ئەوێ دەچێ و بەهۆی جەنگەوە، دەتوانێ سنۆبەر لەگەڵ خۆیدا، بۆ شاه عەبباسی دووەم بهێنێ. بەهۆی ژیریی سنۆبەرەوە و گفتوگۆی ژیرانەی ڕەوانیەوە، وەها لە شاه عەبباسی دووەم دەکات، کە سنۆبەر بکات بەکچی خۆی، بیکا بەژنی حەیدەر.

لێرەدا، دەوری بیر و ڕازخوانیی پیشان دەدات و پیرەژن، دەوری تەگبیر و ڕاوێژکەری فێڵبازانە و وریایانە دەبینێ و زۆر و جەوری باوک و دیکتاتۆریەتی بەرامبەر بەژن و بەکەنیشک، ڕوون دەکاتەوە، عیشقی یەک لایی نارەوا و، دوو لایی دوو سەرەی دڵسۆزانەی نەبەزێنراو پیشان دەدرێ. ئەمە لە لایەک، لە لایەکی دیکەوە، ژیریی و عاقڵی شاه عەبباس پیشان دەدرێ.

زمانەکەی شاعر، پاراوە، زاڵە بەسەریدا و وێنەی ڕازاوە دیبلۆماسیی ڕۆمانسی سەکسیی، هەست جووڵێنەری دارشتووە.

داستانی حەیدەر و سنۆبەر

شەهەنشای بێ باک،......
ئەڵڵای لاشەریک شەهەنشای بێ باک
فەردی فەریادڕەس زاتی تەنیای تاک
باعیسی ئیجاد، عەرز و ڕووی ئەفلاک
بێ خورد و بێ خاب، بێ ڕوو، بێ فرزەند
قودرەت نمای دەور، نە تاق بەخشا بەند
قادری کردار، کەس حەیی نەکەردە،
ئاگاه جە ئەسرار پەشت و ڕووی پەردە
شەهەنشای عەزیم، قەدیمولئەیام
مەعبوودی بەر هەقق، حەیی لایەنام
شفا بەخشی نوور، خورشیدی خاوەر
پەی ڕۆشنی عەرش، ئەیوانی ئەخزەر
زاتی بێ مەساڵ، تاکی تەنیای فەرد
یەکتای بێ هەمتا، نەزاد و نەمەرد
کانی کەزمدار، کەرەم بێ شمار
یا، دانای سرپۆش، واحیدولقەهار
قەراردادەی لەوح، مەحفوزولقەلەم
خالقی ڕووی عەرش، شەهەنشای بێ غەم
جان نە بەتنی دوڕ، دوڕ نە بەتنی حووت
یا سیڕی ئەسرار، حەیی لایەمووت
عاقڵ جە تەدبیر، کارت مەسیرەن،
هەرکەس، شیی نە فکر، بێ شک سەهیرەن
کێ کەردەن، تەمام، زاتی حەیاتت!
کێ کەردەن، تەمام، وەسفی سیفاتت!
هەر ئێد مەزانوو، لا مەکانەنی
عالم گشت فانیی، جاویدانەنی،

حەقەن، کە مەعبوود، هەم سوبحانەنی
کەریم و ڕەحیم، هەم ڕەحمانەنی،
نییەن، سیوای، وێت، مەکان سەخا، بۆ
رجا کەردەی وێت، کانی رجا، بۆ
کێن، سیوای وێت، ڕەببولعالەمین،
کەردە بۆش ئیجاد، سەما و سەرزەمین
کێن سیوای وێت، دەهەندەی داوەر
زاڵمان زەلیل، زەلیل عالەم کەر
کێن سیوای وێت، حوکمش بەتاو بۆ
تاکی تەنیای فەرد بێ خورد و خاو بۆ
کێن سیوای وێت، کەرەم بێ شمار
با خەبەر جەحاڵ، بەندەی شەرمەسار
ئەر ئەسڵ خەیرەن، وەگەر هەن نە شەڕ
گرد، کەردەی وێتەن، بینای بانی سەر!
شاهان، سەرداران، ئەمیران، خاسان،
داران، نەداران، هەر تۆ، مەشناسان
گرد بەندەی زەلیل، سەناخوانی تۆن
ئومێدوار، بەلوتف، بێ پایانی تۆن
زەڕاتی عالەم، نە فەرمانی تۆن
گردین، خۆشەچین، زەڕە خوانی تۆن
نیشاتی لەتیف، فەسڵی بەهاران،
مەبۆ، وە تورە، پەرێ گوڵزاران
مە وزان، وە ڕووی خاک فەرش خەنجەریی
وە فەرموودەی وێت، پەی سنعەتگەریی!
بەڵام، ئەی مەعبوود کەرەم بێ شمار
یا، دانای بێ عەیب سرپۆش و سەتتار
بەنامی شەریف ئیسمی عەزیمت،
بەو تای بێ هەمتا، زاتی قەدیمت

بەو عەرشی عەزیم، پایەش فریشتەن
چاربار بەزاتی قودرەت سروشتەن
بە تەوحیدی زات، گردین مەلەکووت
مەشغوولەن بە ئەمر دانای لایەمووت
بە فەرقەی سوار، عەرزەی لامەکان،
بە شەوقی پا بۆس، بە عەرشت ئامان
تا، پەردەی حیجاب، یاونای زاتش
خەتمولمورسەلین، کەردی خەڵاتش
مەجموول و مەهبووت، یەتیمش، وانای
حەبیبی یەزدان، عەزیمش، زانای،
بە قورئان، کێشای، چەندین عەلامەت،
کەردی بە شەفیع، فەردای قیامەت،
بە شای شەهیدان، ئەولادی ئەتهار
سەر و گیان، نە ڕای دین کەردەن، نە سار
بە ئەسحابی پاک، فرقەی ئەنساریی
بە موهاجران، جە زەید، فراریی
بە ئەولیاهان، پاکی، بێ نەزیر،
بە زکری (یاهوو) شێخانی کەبیر
ئەی بەندە زەلیل، عاسی و ڕووسیا
بە ڕووسیاهیی، ئامان، نە دەرگا
ئەرسەد، کە عاسیی، هەم شەرمەسارم
گونای، فراوان، بییەن، وە بارم
هەرچی تۆ فەرمات، بەجا، ناوەردم
فرە تەرکی قەوڵ، کەلیمات کەردم
هیچ **هەققم** نەکرد، سیوای جە **ناهەقق**
تا، واتن، پەنەم، **کافری موتڵەق**
بە کافری، وێم، کەردەنم ئیقرار
فریاڕەسیم کەر، غەفوور و غەفار

چنێ کافران، لێشیان ویەردی
چەن خراو نە چەم خاسان، ئاوەردی
پەی چێش کە مەعبوود، کەرەم جۆشەنی
سەتتارلعیووب، هەم سرپۆشەن
رازی دەروونم، وەنەت عەیانەن،
جە حاجەت وە نوتق، واتە و بەیانەن
بەڵام، ئیستیدعای بەندەی کەمینە
هەر ئێدەن، جە لات، ئەی بێ قەرینە
گونای ویەردەی، ئی بەندەی کەمتەر
ببەخشە، بە زات، پاکی پێغەمەر
عەفویان، گونای بەندەی شەرمەزار
عەفوون، هەرکارت، کەرەم بێ شمار
فعلی شەیتانیم، جە زبان دوور بۆ
تا، حاڵ نەزانام، بینناییم، کۆر بۆ
تا، کەی خجڵ بوون، جێی شەرمەساریی
وەسێن، وەس دەرپێم، ئەی کەچ رەفتاریی
ئەگەر جە گوفتار قال و بەلا هەن،
بە یەکتایی وێت، وەنەت گەواهەن!
ئەر (بەلا)م واتەن، یا واتم (نەعەم)
هەر تەقدیری تۆن، تۆ دانی پەنەم
وەی عەقڵی نوقسان، ئەوەندەم زانا،
بەڵام، هەر کەلام، شەریفت، وانا
هەرچی رەزاتەن، جە کێ مەپەرسیی
هەرچی مەکەریی، جە کێ، مەتەترسیی!
کێن سیوای وێت، کانی سەخا، بۆ
رجا کەردەی وێش، کانی رجا بۆ!
هەر تۆنی، مەعبوود، ئەزەڵ، تا ئەبەد،
هەر تۆ مەشناسوون، وە کێمەن مەدەد

تەسلیم **وە ئەمری**، هەرچی قەرارەن
کەرەم دارەنی، کەسێ چە کارەن!
بیاوە، بە داد، بەندەی شەرمەسار
کەرەمدار تۆنی، حەیی، جەهاندار!
کەوکەب، جە دەرگات، ئەرجووش رەوانەن
سەتتاری سرپۆش، وەنەت، ئایانەن!
ئەوەڵ، ببەخشە، گونای ویەردەم
گونای بێ شمار، کەس حەیی نەکەردەم
ئەی شەرمەساریی، وەنەم وەسێن وەس!
مەکەرەم شەرمەسار، بەندەت نەدەی کەس!
ئەگەر مەواچوو، وەنەم گەواهەن
وەگەر، ببەخشیم، بە تۆم رجا هەن!
وەلحاسڵ، هەرچی رەزای تۆ پێشەن،
بەندە فەرمانم، سەڵای تۆ چێشەن!
دووەم ئیستیدعای بەندەی شەرمەسار
ئێدەن نە دەرگات، کەرەم بێ شمار
ماباقی حەیات، تا وادەی تەسلیم،
دوور بۆ، جە ئەوقات، شەیتانی رەجیم
دڵم، وە مەعدەن ئەسراری تۆ بۆ
زمانم بە زیکر، گوفتاری تۆ بۆ
قەترەی جە رەحمەت وردی گرانبار
وزی نە دەروون بەندەی بێ مقدار!
خەزانەی زەینم، پەڕ بۆ جە گەوهەر
پەی بەزمی بسات، سەڕافانی دەهر
نوتقم گۆیا کەی، جە بادەی هەنی،
تا، نەبۆ، وەتەنگ، سەراچەی مەنی،
بواچوون، سەنای، پادشای ئێران،
باشی باڵا دەس، جەرگەی دلێران،

شەمێ جە تەعریف، شای والاّ تەیار
مەبۆ بواچوو، پەڕێ ڕۆزگار!
دمای شێخ سەفی، عەبباسی سانی،
سکەی دڕوو زێڕ، ساحیب قورئانی
نیشت وە بانی **تەخت، کەیانی** دەهر،
پیکاوە تارەک، جۆقەی جەواهەر
کورسی نشینان، جەرگەی ئێرانی
مدران ئینتیزار پەی گیان فشانی،
چەند وزەرا و وەزیر، داعی دۆستخوا
مدران، نە خزمەت، **دایم** نەدەرگا
چەند جە بەگلەران، سەرحەد نشینان،
مەنزووری خزمەت، پادشای ئێران
چەند شێری بێ ڕام، بێ باکی دڵخۆش
مەحبووس نەپای تەخت، جە وێش مشەوەش
چەند پاڵەوانان، ساحیب زات و زۆر
مدران، بە ئیخلاس نە خزمەت زەروور
چەندێ غولاّمان، بالاّ، سەولّی تەڕ
موکەممەل، بوراق، کەمەر سیم و زەڕ
هەریەک ساحیبی موڵک و ئەقلیمێ،
گردین، خانەزاد، بەندەی قەدیمێ
نەو سەروەخت دا، موڵکی ئەسفەهان
مەعمووری پایتەخت، پادشای ئێران
جە قەزای قودرەت، فەسڵی وەهار بێ
ئەنمای شامی گوڵ و گوڵزار بێ،
حەیدەر بەگ (نامێ) غولاّمی شا بێ
شیری ژیانتەور، یوسف، لەقا بێ،
ئەسڵ و نەسەب خاس، نەوەی کەیانی
شکۆفەی گوڵزار، ئەسڵی ئێرانی،

عومری جوانیش، وە بیست نەیاوا،
نەوهاڵی نەوخێز، جەننەتولماوا!
شەهەنشای عالەم، وە ئەسڵش، زانا
دایم، وە فەرزەند، دڵبەندش وانا!
جە یومنی ئەڵتاف، **عەبباسی سانی**
بیی وە باشقەی جەرگەی ئێرانی،
یەک ڕۆ، کەفت نەخاک جە لای شەهریار
ڕوخسەت، تەڵەب کەرد، بە عەزمی شکار
عەبباسی سانی، جە رووی شەفەقەت،
بە عەزمی نەخچیر، پەنەش دا، روخسەت،
فەرما، وە نازر، نەوەی نامدار
سەلاح دان، پەرێش، سێ هەزار سوار
ئەساسەی شکار، کەردشان تەمام
بەردەن، پەرێش ئەسپ مەرسەعی لەجام
پا، نییا، وە رەخش، **ئەولادی دارا،**
پەی قەسدی قاتڵ، جەیرانی سارا،
بە عشق و نشات، جە شار، شیی وەبەر
بە عەزمی شکاو، ئاهووانی بەر
روو نییا نە دەشت، **نەتیجەی دارا**
مەکەردش، سەیران، گوڵگەشتی سارا
ناڵەی موتریبان، کزەی موکەشان،
مەویەرا، نە چەرخ، سەما و کەهکەشان
ئالاّی خەمزەی خاس، ساقی سیامەست
بادە مەبەخشان، بە مەستانی مەست
مەنۆشان، بە شاد، پەی پەی جامی مەی،
بە یادی دەوران، **کەیکاوسی کەی،**
سەروەش مەگێلاّن، نەو دەشت و دەردا،
دین، چەند جەیرانێ، ئامان، وەسەردا!

مەرسی تازەبان، کێشا ، وە لێشان
تا چەند جەیرانێ، بگێران لێشان!
فیقە بەستشان، روو نیان بە را
هەی کەرد ، پەرێشان، حەیدەر، وێنەی، با
مەهمێز، دا، سەمەند ، دەوەندەی، رەهوار
نە شۆفی ئاهووی چەدیدەی تەتار،
وەقتی نمای شام، بڕیا ، جە لەشکەر
غەمگین و غەمبار، عاجز و، موزتەر،
مەگێلا ئەو شەو، تا بەسوب سەحەر
تا ، خورشید ، نە بورج مەشرق، کێشا سەر
زۆر ئاوەرد بە ئەسپ، تاوە نیمە رۆ،
تەی مەکەرد غەمگین، سەحرا و کەش و کۆ،
جە تاوی گڕپای شەرارەی سەبوون،
وەخت بێ، جە سەر ئەسپ ببۆ سەرنگوون!
بە گۆنا و رۆخسار، زوڵفش مەنیشت گەرد
موحتاج بێ، **پەرێی قەترەی ئاوی** سەرد
نە تاقەت، بە ئەسپ گرانمایە، مەند!
حەیدەر تەشنەگیی، تەمام گیانش سەند،
نە قەوم بی، جەلاش، نە ئەتباع نە کەس
سیوای زاتی وێش، فەردی فەریادڕەس
روو کەرد نە بارگەی بەرزە دیاریی
مەگرەوا، بەزار، جە بێ قەراریی
واتش: یا کەریم، کەرەم بێ شمار
یا ، دانای سڕپۆش، واحیدولقەههار
یا ، زاتی بێ میسل، پادشای شاهان،
یا ، ڕاهنمای خەیر، گومکەردە راهان،
یا رەب بە حاجەت، نام و ئیسم -ی زات
بەو نووری لەقای، یەکتای بێ هەمتات،

بە عەرشی عەزیم، موقەڕڕیبانت
بە تەوحیدی پاک، مەلائیکانت
بە میعراجی خاس رەسوولی سەروەر
شافعی عوسیان، رووی دەشتی مەحشەر
بە شەوق و ئیخلاس، ئیمامانی دین
بە کەعبەی شەریف، یەکجار، نازەنین
بە شەوقی دەروون حاجیانی پاک
بە ئاه و ناڵەی ئەسیرانی خاک،
بە سۆزی سینەی، بدعەتلبەتوول
ئیستیدعای بەندەت، بکەرە قبوول
دەلیلێ، خەیرێ، بکیانە، جە سەر
هامڕاهێ بدات ئی بەندەی کەمتەر
ئید وات و سەرسام، نیگا کەرد جە دوور
خەیمێ دیارەن، چون شەمعی کافوور
قەمچی دا، بە ئەسپ دەوەندەی رەهوار
تا ، یاوا، وەپای خەیمەی، زەڕنیگار
سەرکێشا ، نە تۆی خەیمەی **لالە** رەنگ
دیش شەخسێ،نیشتەن،وێنەی **شای فەرەنگ**
شەهنشای شش دانگ، فرە نازارەن،
سەرتاپا شەریف، دیدە خومارەن،
ئەر سەد ، کە وەسفش، نمەبۆ تەمام
بەعزێ، مەواچان، باقی (والسلام)
کورپە **حەیتەران**، چین وەردەی چین چین
ئەفشانەن، بە ناز، نە پای عەرەقچین
دوو دەست کەڵانە ، ئامان جە سەردا،
میقراز بەرکەردەن، نە پای قەمەردا،
قاش و ئەبر و خاس سیای شۆڕ و شەڕ
پەخشنداز شیەن، دایم موکەڕەڕ

هەر ڕاویارێ ئەجەڵ بۆ مەرگش،
تا، پەڕ مەنیشۆ، نە ڕیشەی جەرگش،
دیدەش، چون ئاهووی خوتەن چڕیدە،
وەحشیی، هەراسان، سیاوەن دیدە!
گۆناش چون فردەوس خالیدینەن
یا، بەدری کامڵ، دوو هەفتەمینەن،
لەپ، دوڕ، جە یاقەوت کەیلەن جە گەوهەر
پەروەردەن، بە ناز چون شەهد و شەکەر
بەو تەور نازکەن، وەقتی عیبادەت
لەعلی بەدخشان، مەدۆ، بە غارەت
ئەندازێ دارۆ، زەنەخدانی زەرد
ماچۆ! مەشەکیۆ، قەترەی (ماء الورد)
گەردەن چون، بلوور پەڕ جە بادەی مەی
چون مینای بسات، کە یکاوسی کەی
پڕچی ماوی خاڵ، فیرۆزەی بێگەرد
مەدرەوشان، وەبان، چاڵی تین زەڕد،
دوو لیمۆی پەنهان، نە تۆی جامەدار
مەنمانان، وە تەرح، تەڵای دەس ئەفشار!
وەلحاسڵ، ئەو ماه، حۆریی سروشتەن،
گوڵەن جە گوڵزار، باخچەی بەهەشتەن،
تەک دان، وە پاڵشت، چون شەمسی خاوەر
سەد ڕەعنا کەنیز، مدران، وەرانوەر
نیمچە کەنیزان ناسک نازداران،
گردین پەی وێشان، ئەرواح سپاران!
جە شاهی پەریان، بەردەن سامشان،
هەریەک مەنشوورەن، بەی تەور نامشان!
گوڵئەندام خەمین، گۆنای گوڵنارش،
شەکەر شەرمەسار، شەهدی گوفتارش!

لەیلێ گەردەن کەچ، پای زوڵفی زەردش
زلێخا سەرسام، لیمۆی بێگەردش!
سەمەنبەر، مایل، زەردیی گەردەنش
جان ئەفرۆز بێ هۆش، نیگا کەردەنش
شاخنەبات، شاگرد، بەلەنجەولارش
عوزرا، هەم سەرسام دیدەی خومارش
حەیدەر بەگ، سەرسام بەژنی باڵاش بی
گرفتار خەمین، خاڵی ئاڵاش بی!
ناگاه جە رووی ئەسپ کێشا ئاهی سەرد
ئاهش، جە سەما، زیاتەر، ویەرد!
نەزەر وست وەلا، ئەو ماهی پارە
دیش، کە جوانێ، مدران، سوارە!
زەریف، نازار، شیرین، سوارەن،
موکەممەل بوراق، تەمام تەیارەن،
عومری جوانیش، بە بیست، نەیاوان،
تازە وەنەوشەی، خەتش شکاوان
بەیازیی کەردەن، نە سای زوڵفی دێز
مەنمانۆ، بە تەرح، سوبحی سادق خێز،
باڵاش چون نەو تووڵ راژەی خەسرەویی
شان و شەوکەت خاس، بازووی پالەویی
سوارەن بە ئەسپ مەرسەعی لەجام
مدران سوارێ، شیرینتەر جە سام
ماچی **یوسفەن،** جە کەنعان ئامان،
یا بەدری کامڵ، بەینی نەمامان!
سەرسامەن، نە شەوق ساوای سەرهەندە
مەدیا، چون شاهەن، شای گەڵدەوکەندە
سەرانسەر، دییا، ئەو ماهی تابان،
وات: بە کەنیزان، ماهی زەرنیشان

دیارەن، بوزورگ، عەزیموششانەن
عیزەت واجیبەن، چونکە میهمانەن
پیادەکەن، جە ئەسپ جەوانی هەنی
فەرش کەن، پەی مێمان، خەیمەی سەهەنیی
چەنی موتەکای زەڕین بوومی زەڕ
پەڕێ، تەکیەگای شێری دلاوەر
قلیان و قاوە، ببەردێ پەرێش
نەخچیریش کەردەن، گیانش رێش
شیرین، بە تەعجیل فەرس وست نەوەر
وات: بە حەیدەر بەگ، ئەی شێری سەروەر
شیرینم، کەنیز، بانووی بانوان
بانووی بانوان، پاسەش فەرماوان!
کەرەم کەر، جوان پیادە بەر جەزین
ئەمشەو میهمان بە، بفەرما زەمین
حەیدەر بەگ بە ناز، پیادە بیی جە رەخش
لووا، نیشت وەبان، فەرشی مونەققەش
ئاوەردەن، پەرێش، قلیان و قاوە
کەنیزان، جەلاش، مدران وە پاوە
خوان حازر بیی، توحفەی دڵپەزیر
کیانا، پەرێش، شازادەی کشمیر!
حەیدەر بەگ کێشا دەست نە رووی تەعام
بواردش تەعام، ئالآی عەنبەرفام
دەست کێشا وە خوان، زیبای بوومی بەر
شوکری یەزدانش، بە حەساب ئاوەر
دەست کێشا، بە خوان، (ماء الورد)ەوە
شەو ئاما، بە ناو، خاوش بەردەوە
دەستی رەخت و خاب زێبای بۆ عەنبیر
کیانا، پەرێش، شازادەی **کشمیر!**

شیی نە جامەی خاب عەنبەر بۆی دڵبەر
راحەت بیی بە ناز، تاوە، سوب سەحەر
سەحەر هۆر ئێزا، جە خاوی شیرین
بەر ئاما، نە تۆی جامەی عەنبەرین
وزووء تازە کەرد، بە ئاوی زەلاڵ
کەردش ستایش، دانای زولجەلال
سنۆبەر، خوانی حەقق شەریف کەردە
کیانا، پەرێش، هەم جە تۆی پەردە
حەیدەر بەگ، وەناز، وە بێ مدارا!
دەست کێشا وەخوان، پەی دەفعی سارا
دۆعای سفرەش دا، پەی ماهی تابان
ئاوەردەن پەرێش، کەنیزان قلیان
وات، بە سەمەنبەر ماهی مونەووەر
ببەر پەی میهمان **هەفسەد تومەن زەڕ**
واچە: کیاستەن بانووی بانوان
پەرێ خەرجی رات، ئەی نەوڕەسی جوان
میهمان بیت ئەمشەو بەشای سنۆبەر
پایەندازت کەرد هەفسەد تومەن زەر
عوزر و تەقسیرات، بێ حەد فراوان،
بوازە بە شاد، بکەرەش رەوان!
سەمەنبەر دەردەم بە تەعجیل و تاو
خوانش بەر ئاوەرد زەڕش کەرد بە ناو
بەرد پەی حەیدەر بەگ نیاش بە زەمین
کەردش تەوازوع بە لەفزی شیرین
واتش: ئەی جوان رەشیدی سەروەر
سلامت کیاستەن، ماهی، سنۆبەر
هەفسەد تومەن زەڕ پەی خەرجی رات بۆ
تەوفیق رەفیقی پەشت و پەنات بۆ!

میهمان عەزیزەن جەلای خواوەند
عوزر و تەقسیرات، بەندەی حاجەت مەند
هەر ئێد حازرەن، بشۆ، بە راهدا
هەرچی کەمیشەن، پا بنیە پێ دا!
حەیدەر بەگ واتش: ئەی حۆری جەمین
عەرزش مەسموعەن، ئەو شۆخی شیرین
بەڵام خوانی زەڕ بەرەوە دما
عەرزکەرە پابۆس ئەو حۆری لەقا!
جە یومنی ئیقباڵ پادشای ئێران
باشی باڵادەس گشت نەڕەشێران
ماڵم ئەفزوونەن جە گەنجی قاروون
شوکور موحتاجی، بە زەڕ نەداروون
ئەوەڵ، جە سایەی جوقەی **شا عەبباس**
جە لام بێ حەدەن، یاقووت و ئەڵماس
دووەم جە ئەڵتاف باڵای سنۆبەر
فراوانم هەن، گەنج و ماڵ و زەڕ
بەڵام ئەو جە لای موخلیس نەوازیی
جە مولکی ئێران، پەی سەر ئەفرازیی
بیۆ وە میهمان بەندەی کەمتەرین
بە یادی دەوران **فەرهاد و شیرین!**
ئەڵبەت شنەفتەن، چەند جارێ شیرین،
بییەن، وە میهمان فەرهادی مسکین
ئەر ئەو زیادەن **شیرینی ئەرمەن**
ئێمەیچ فرەکەم، **فەرهادی کۆکەن!**
بەڵکم جە ئەڵتاف باڵا و رووی دوڵبەر
جەمینی باڵای رەعنای سنۆبەر
ئاوا بۆ، یانەی وێرانەم ئەمشەو
ساکن بۆ، دڵەی دێوانەم ئەمشەو

با گیانی شیرین، پایەندازش کەم
رۆحم وە پێشکەش خەمزە و نازش کەم
مەبۆ، **وەلحاسڵ** وەنەم بۆ میهمان
پەی سەر ئەفرازیی **شێرانی** ئێران!
سەمەنبەر بواچون باز تاوەدار
عەرز کەرد بە خزمەت، ماهی جەهاندار
سنۆبەر ئەژنی، شیی نە جامەی قین
وات، بە هومەیلا، رەخشم بکەر زین
خێزا، نەجای وێش، وەبێ مدارا!
پەی قەتڵی ئەولاد، **دارای بن دارا**
پۆشا، وە باڵاش، بەرگی خەزای جەنگ
زینەت، دا بەوێش، چون سوپای فەرەنگ
زوڵف، کەرد بە سیاخ پەرێ شۆڕ و شەڕ
کەمەر بەست، بە زات، پەی قەتڵی حەیدەر
وات، **بە شاخ نەیات:** چادر بکەر بار
مدارا، مەکەر، باوەرە، قەتار
تامن، بزانوو، چەنی ئی جوان،
کێن و چە کارەن، من کەرۆ میمهان!
کێن، پەی من مەبۆ، وە یاگە فەرهاد
من کەرۆ رەفیق، شیرینی ناشاد!
ئەراگێڵی هەن شاهانی ئەقلیم،
کەی من، وە میهمان هەرزەکاران بیم
دیارەن جوان هەرزەکارێوەن
مەعزوور و مەدهۆش کەچ رەفتارێوەن
وەر نە چ نیسبەت گەدا، بە گەوهەر
پەی چی بەرۆ نام، باڵای سنۆبەر
سوار بیی مدرا، وێنەی سەوڵی تەر
بار کریا، قەتار، تەمام داش نەوەر

حەیدەر بەگ نەجا، مات و خجڵ مەند
لەرزا جە حەسرەت، لەب بە دندان کەند
ساتێ تەواسا، فامش بەردەوە،
هەم، ئاما بە هۆش فکرش کەردەوە
وات: ئەی نۆ خەزاڵ، ئەر بەرشۆ نەچنگ
پەنەت، مەواچان، بێ نامووس و نەنگ
ئەر بازی نازار بەرشۆ، نە ئیء جا
پەنەت حەرام بۆ، حەیدەر نانی شا
سواربیی بە ئەسپ چون بادی سەرسەڕ
کەفت وە دمای کۆچ ماهی سنۆبەر
نیگا کەردی وە لا نازاری **کشمیر**
دیش جەولان مەدۆ، حەیدەر وێنە **شێر**
نێزە، چون شامار گرتەن نە رووی دەست
کەفتەن وە شۆنش، وێنەی شێری مەست
وات، بە کەنیزان، ماهی جەهاندار،
ئێوە بە تەعجیل، ببەردێ قەتار!
تا من بزانوو، چەنی ئی جوان،
کێن و چە کارەن، من کەرد وە میهمان
کێن پەی من بۆ، وە یاگەی فەرهاد
من کەرۆ رەفیق شیرینی ناشاد
فرە مەنازۆ بەشان و باهووش
غەڵتان کەم نەخاک چەنی ئارەزووش
دیارە هەرزەن، هەرزە کارامەن،
ماشەڵڵا جەوشا، ئەوش غوڵامەن!
ئێد وات و کێشا، تێخی هیندی کار،
مەهمیز، دا، بە ئەسپ، ماهی جیهاندار
وات، بە حەیدەر بەگ، ئەی مەستی مەدهۆش
هەقتە سانمەک کەردی فەرامۆش

ئارۆ، جە دەستم، چون مەبیی خەلاس
مەبۆ، پارەت کەم، بە تێغی ئەڵماس
پاسە مەزانوو، مەبۆ، شکارت!
شکارت کەروو بە زەهری مارت
بکەرووت وە پەند، **واتەی ئەمیران**
عاقڵ بیی پەرێ، **پادشای ئێران**
من پاسەم زانا، مەردی میهمانی
نەزانام، جە نەسڵ هەرزەکارانی!
بەڵام هەقتەن، نەداری تاوان،
هێمای سەرد و گەرم پەنەت نە یاوان!
حەیدەر بەگ واتش: ئەی ماهی تابان،
ماچان، حەرامەن جەنگ چەنی میهمان،
وات: وەس بێ جاکەر، ئەی نووری دیدەم
سەڵوات دەر بەوێت، ئەی بەر گوزیدەم
باز، هەم حەیدەر بەگ، ئاما بە زبان،
وات: ئەی سنۆبەر بینایی چەمان،
ئەرسەد جە شێران، پایتەختی شاهم
لاکێن جە لای تۆ، هەر خاک زاناهم
جە خەشمی لارت نەدار و ئەندێش
ئەر تێخ مەشانی سەر مەدەو نەڕێش
تا وە تێغی ناز، شەهیدم کەریی
بوون، وە سەرگەردت، چونکە دوڵبەری
من بە غوڵامیت، ئیقرارم کەردەن
ئارۆ تێغی ناز، پێکەم وە گەردەن
هەر عاشقەن، عیشقش هانە سەر
چە پەروا دارۆ، جە تێغی دوڵبەر
بەڵام قەبیحەن ئەی ماهی تابان
خواجە کەرۆ جەنگ، چەنی غوڵامان!

قاروقین وە سین، دشنام مەدەر پێم
پەشیمان مەبیی، بزانە من کێم!
ئەرسەد بێ مەیلیی، **خدێ** و کارتەن
حەیفم پەی لەبان شەکەر بارتەن!
شەهدی شیرینی، بێ حەدد، تاڵ، بۆ!
مەتەرسوو نازار، پەست و دیار بۆ!
وەر نە فاشی تۆ، وە تەبیباتەن،
هەرچی، مەواچی، وەنەم خەڵاتەن!
ئەڵبەت دمای جەنگ، سوڵح مەبۆ نەکار
فاشی ماچوموچ ماوەروون دیار!
سنۆبەر واتش: هەرزەی هەرزەکار
مەکەرووت وەپەند، واتەی ڕۆزگار
ئێد وات، شمشێر، بەرد وە باڵای سەر
پێکا وە تارک، دلێری سەفدەر!
حەیدەر پەنهان بیی نە ژێری قەڵخان
پەرێ زەربی دەست ئەو ماهی تابان!
ماشەڵڵا، جە زەرب، تێغی سنۆبەر
ویەرد، جە قەڵخان، کڵاو خود و زەڕ
شمشێرش نە فەرق حەیدەر بەگ جاگرد
وەلحاسڵ تا فەرق ئەبرۆش جیاکەرد
حەیدەر بەگ جە ئەسپ کەفت نە رووی زەمین
جە هوون بیی گوڵڕەنگ، سەحرا و سەرزەمین
سنۆبەر شمشێر، نییا، نەجای وێش
دیا، بەشکار، سونبڵ کەردەی وێش
گۆناش مەدرەوشا، چون لالەی وەهار
غەڵتانەن نە هوون عەرسەی کارزار
کاکۆڵ چەنی زوڵف چەم وەردەن بە هوون
ئەفشانەن نە دەور گۆنای لالەگوون

وە بیست نەیاوان، عومری جوانیش
تازە هۆر بڕیان خەتی زنجانیش!
سنۆبەر کێشا، جە دڵ، ئاهی سەرد
پەرێ کەردەی وێش، پەشیمانیش بەرد
عاشق وە روخسار، خاڵی ئاڵاش بیی
ماتڵ وە دیدەی بەژن و باڵاش بیی!
زۆر ئاوەرد بە ئەسپ، تا وەلای یاران
مەرێزاش نە چەم، ئەسرین چون باران!
وات، بە کەنیزان، خاڵ تەختەی بێگەرد
دین کە دونیای دوون، چێشش بە من کەرد
مەردی میهمانم، پێکا، وە شمشێر
کەفتەن، نە زەمین، وێنەی نەڕەشێر!
پەشیمانەنان، من جە کەردەی وێم
پەشیمانی سوود، نە دارۆ پەرێم!
چە خاک وەسەرکەم، وەکام دەرد نالم
وێم بە کەردەی وێم، هەرەس وەمالم!
یاران ، دڵسۆزان، کەنیزانی من،
بەیدێ بکەردێ، سەنگ رێزانی من!
مەردی میهمانم، پێکا وە شمشێر،
کەفتەن، **نە روویێ** وێنەی نەڕەشێر!
حەیفم هەر ئیدەن، ئازە جوانەن،
گۆناش مەواچی، ماهی تابانەن
هاوارم، ئیدەن، نەیاوان بەکام
کەردم وە لوقمەی شمشێری بەڕام!
داخدارم پەرێ خەتی **رێحانش**
شێونام بە زەرب، ریشەی رێحانش
هەراسم کەردەن، زوڵفی ئەفشانش
بێ جام کەرد، کەردم بەهوون غەڵتانش

مەتەرسوو بمرۆ، حەیفەن جوانەن
وە سەرگەردش بام، شێری ژیانەن!
هەر ئەو مەلالاّ، دەستش نمەشەند
ئەگەر مەشەندش، حەیاتش مەسەند!
من، نامەردیم کەرد، چە خاک وەسەر کەم
مەبۆ جەی دونیا، قەتعە نەزەرکەم!
فەڵەک ڕووڕەشیی بە شانم ئاوەرد
تاکە، بکێشوون، هەناسانی سەرد!
وات، بە هومەیلا: مودارا مەکەر
بشۆ، تا وەلای شێری دلاوەر
پیادە، بە، جە ئەسپ، چون بەینەتداران
بشۆرە، زامش وێنەی غەمخواران
بەر چەنی وێت، دەستماڵی **وێم**
بە یەک تای شەدەم ببینەش **بەهەم**
جفتێ شەدەی، من مرواری غەڵتان
بەر چەنی وێت پەرێ سایەبان!
بنیە وە تەعجیل بەزامش، مەرهەم
بەقیە دەر وەزام باوەرەش وەهەم
ئەو یەکتا شەدەم، سەیوان کەرە پێش
زامدارەن ئافتاب، پەنا بدۆ، لێش!
یە تەن، خۆر، پەرێ، زامدار، خاس نییەن
پەشیمانەنا، جە دەستم، شییەن
ئەر زیندە مانۆ، پەی خەرجی دەواش
ئەر دووربای بمرۆ، دیدەی هوونبەهاش
چەند تا، جە زوڵفان، مشک تاتارش
ببەرە پەرێش، پەی یادگارش!
عوزری تەقسیرات، بێ حەد فراوان،
بوازە، بە شاد، بکەرەش ڕەوان!

بواچە پەنەش: قەزات جە گیانم
هەرچی ئەو مێشۆ، **بەناو مەمانم!**
دریّغ ببریا، دەستم بە شمشێر
تەرمم، ببریا، بە شاری کشمیر!
مەیتەن، خۆر پەرێ زامدار خاس نییەن
پەشیمانەنا، جە دەستم شییەن!
ئەر زندە مانۆ، پەی خەرجی دەواش
ئەر دووربای بمرۆ، **دییەی** هوونبەهاش
چەند، تا، جە زوڵفان، مشکی تاتارش
ببەرە، پەرێش، پەی یادگارش!
عوزری تەقسیرات، بێ حەدد فراوان
بوازە، بە شاد، بکەرەش ڕەوان!(*)
بواچە پەنەش: قەزات جە گیانم
هەرچی تۆ مێشۆ، بە ناو مەمانم!
دریّغ ببەرو، دەستم، بە شمشێر
تەرمم ببریا، بە شاری کشمیر!
فیدات بام ئازیز، نادانیم کەردەن
مەبۆ، جە تەقسیر، نادان و پەردەن!
تاقی کەر، پەرێم **نام و نیشانش**
زوو باوەر پەرێم، جاە و مەکانش
تاکە نەکەردام، بە هوون غەڵتانش
گیانی شیرینم، بالاّ گەردانش!
هەرچی، مەواچۆ، ئەعلام کەر وەلام
ئەحوالش باوەر، بە سەرگەردش بام
کەنیز، هۆرگێلا، چون بادی زەلان
یاوا، بە خزمەت، ئەفتادەی مەیدان

(*) ئا لێرەدا، دەبن بەدوو نوسخە دەسخەت و بۆیە دەبێ، بەپەیڕەویی هەردوو نوسخەکە، ڕێکوپێکەکەی هەڵبژێریت و لەو ڕووەوە، بیروڕا بدرێت!

هەرچی فەرما بێ، بانووی بانوان،
کەردش موهەییا، بە دیدە و بە گیان!
تاکە نەکەردام، بە هوون غەڵتانت
گیانی شیرینم، باڵا گەردانت
فیدات بام، ئەرسەد ناڵانیم کەردەن
مەبۆ جە تەقسیر، نادان، ویەردەن
تاقی کەر پەرێم نام و نیشانش
زوو باوەر پەرێم جاه و مەکانش
هەرچی مەواچۆ، ئەعلام کەر، بەلام
ئەحواڵش باوەر، وەسەرگەردش بام!
کەنیز، هۆر گێلا، چون بادی زلان
یاوا، بە خزمەت ئوفتادەی مەیدان
هەرچی فەرما بێ بانووی بانوان
کەردش، موهەییا، بە دیدە و بە گیان
نیشت وەسەرینش دەست ماڵا نەرووش
هەتا، حەیدەر بەگ، ئاوەردش بە هۆش،
سڵام دا پەنەش، مدرا، وەرانوەر
ئاما، وە گوفتار شێری دلاوەر
واتش: ئەی کەنیز شیرینتەر جە گیان
پەنەم واچە، ئەسڵ سەوڵی خەرامان!
ئەسڵش چە کەسەن، مەکانش کامەن
بەنی ئادەمەن، یا، پەری سامەن!
تورکەن تەتەرەن، یا **پەری** سامەن
دیدەش فیتنەی بسات، تەمامی عامەن
یا، سەر دەلیلی ئاهووی تەتارەن
یام شیرینی شۆخ شای ئەرمەن شارەن
یا، گوڕی بێ رام تەرسای فەرهەنگن
یا، هەر وەی فرۆش، مایل وە جەنگەن!

ئی شێوە، شێوەی بەشەر نمەبۆ،
بەشەر وەی فرۆش، وەشەڕ نمەبۆ!
هومەیلای کەنیز، ئاما بە گوفتار
بەو لەنجەی شیرین، شەهدی شەکەربار
واتش: سنۆبەر **بانووی کشمیرەن**
بابۆش شەهەنشای ساحیب سەریرەن!
جۆیای گیاهەن، ئەو ماهی تابان،
هەر ساڵێ جارێ، مەبۆ، بە ئێران!
سێ ماه مەنیشۆ، وە پارچەی ئەڵوەند
پەرێ گیاهان، توحفەی دوڵپەسەند
هەرچی گیاهێ لێش مەبۆ بەکار
ساڵێ، یەک نەوبەت، مەبەرۆش وەبار!
تۆ واچە یەنەم، نام و نیشانت
شار و ئیقلیم و موڵک و مەکانت،
پەی چێش، کە بانوو بییەن پەشیمان
مەکەرۆ پەرێت، شینی بێ سامان،
چەند تا، جە زوڵفان، سیای تاتاریت
بانوو لێم، واستەن پەی یادگاریت!
پەی خاڵیانە بکیانە پەرێش،
پەرێ هیجرانان جەفای ئێش و نێش
منش کیاستەن، شەمسی خاوەریی
واتش: زوو ئەحواڵ پەرێم باوەریی
سەرانسەر پەیغام، خورشیدی خاوەر
عەرز کەرد بە خزمەت شێری دلاوەر
حەیدەر بەگ ئەژنی، کێشا ئاهی سەرد
جە دیدە رێزا، قەترەی مائلوەرد
واتش: حەیدەر مەواچان نامم
شاری ئەسفەهان بییەن مەقامم

ئەسلم قزلباش؛ نەوەی **کەیانیم**
غولامی ئیخلاس شاهی ئیرانیم
بەلام ئەی کەنیز، واچە بە دولبەر
دیوانمان کەفتەن، بە فەردای مەحشەر
من هوونم نەکەرد بیم وە میهمانت
بێ جام کەرد واردم پارچەی جەنانت
قیمەتی نانت وەمن بسانای
من، وەسەرکۆنەی عالەم، نەوانای
نەبام بەسەرژان، جەرگەی ئەمیران
چێش بدەم جواب، پادشای ئێران!!
زامێ، دای وەنەم، نە رووی قاروقین
یام دڵ ئازاری، دایم خومەت بین
هەرکەسێ نازار شۆخ و شەنگ مەبۆ،
بێ پەروا و بێ رەحم، دڵ جە سەنگ مەبۆ!
یام هەرگیز کینا و عەشقت نەوانان
قاعدەی قانوون، عیففەت نەزانان!
ئاخر چەند یاران حۆری سرووشتەن
کەس داغداری وێش وەی حاڵ نەکوشتەن
یام وانە، کیتاب، لەیلی عامری
یام، بشۆ، نە شۆن هومەیلای پەری
یام، چون **زلێخا** خاڵ تەختەی، بێگەرد
پەی دیدار، باڵای **یوسف** چێشش کەرد
یا چومن، ئەلبەت، شای مووبرماسم
مەبوو وە میهمان نەڕای ئیخلاسم
دیتر، چێشم وات، وای نووری دیدەم
ئەرێ نەو غەزاڵ، هەم نەو رەسیدەم!
وەر من مەردم قیبلەم سلامەت
دیوانمان، کەفت، فەدای قیامەت

دەرد **و حاڵ واتش، کێشاش** ئاهی سەرد
هومەیلای کەنیز، مەیلەو دما، کەرد
یاوا، بە پاپۆش، زیبای سنۆبەر
عەرز کەرد شەرحی ماڵ، گوفتاری حەیدەر
سنۆبەر، ئەژنی، دەست کەرد بەزاریی
تاقەت پێش نەمەن، جە بێ قەراریی
ئاهی سەرد کێشا، نە هیجرانی یار
نە جەولانی ناز، پیادە بی، بە وار
شەدەی مرواریی جە سەر شەندەوە
کورپەی حەیتەران، یەک یەک کەندەوە،
یەخەی جەواهیر دڕیی، تا، بە وار
ئاڵان بە هەم دا، سوپای سیا مار
سوورەت، بە ناخوون، جەدوەلکاریی کەرد
پەرێ ناو مەمان، هوونش جاریی کەرد
سیاو رێحانان بڕیی جە گوڵزار
پەیا پەی مەکەند مەرێزا بەوار!
ئامان، وە هەم دا، جەرگەی کەنیزان
نەوتوول نەو غەزاڵ خاتر، عەزیزان
وە رووی نازەوە، بۆسان دەست و پاش
بە سەد نەزاکەت، مەکەردەن مەناش
وات بە کەنیزان، ماهی مونەووەر
بازدێ گیان و وێم بکێشوو وەبەر
دنیام پەی ئێدەن، حەیدەر بەگ لێشەن
دووربای ئەو نەبۆ، دنیام پەی چێشەن!
نەبی تاوانش، من بیی، تاوانم
کاشکی بکەفتای، شین وە باوانم
ئەی شۆخی شەنگە، بەرزە نەمامەن
ئەی روخساری پاک، شیرین ئەنامەن

ئەی دیدەی خومار، بێ بادە مەستەن
ئەی تیری غەمزە، کەس جێ نەرەستەن
ئەی تەرتیبی خاڵ زوڵفی بۆی عەنبەر
ئیتر پەی کێمەن، جە دمای حەیدەر
من کە حەیدەر دیم، زامداری شمشێر
رازیم بەمەردەن، نەشوون وە کشمیر!
گەردوونی بێ رەحم، چێشش، وە من، کەرد
کەفتم، وە تۆڕدام، هەناسانی سەرد
کاری من شینەن، تا رۆی مەردەنم
هوونش، وە ناهەقق، شیی، وە گەردەنم
بەی تەور جە داخی پەشێویی حەیدەر
شادیش دا بە غەم، ماهی سنۆبەر
پۆشا، وە بەدەن، بەرگی قەترانی
وێش کەرد، بە رەفیق، شیرینی سانی
مەشیی بە راوە زویر و دڵگیر
وەلحاسڵ، یاوا، بە شاری کشمیر!
خەلایق تەمام، ئاما بە پێشواز
بەردشان، بە شار، بە سەد عیزز و ناز
لوا، بە جای وێش، غەمگین و غەمبار
زار زار مەگرەوا، جە هیجرانی یار!
دایەش خجڵ مەند، جە حاڵی فرزەند
زاریی کناچێش، ریشەی گیانش سەند
پەرسا، جە کەنیز، ماهی مونەووەر
پەی چی زویرەن، واچدێ سنۆبەر!
کەنیز، شەرحی، را، تەمامی ئەحواڵ
ئەرز کەرد بە خدمەت، دایەی سۆسەنحاڵ
دایش، ئەوسا، وات، بە شاهی کشمیر
شای کشمیر، جە داخ، بیی بە سیاقیر

لەرزا، جە هەیبەت **واتەی شا عەبباس**
ئەڵبەت مەستانۆ، جە ئێمە قەساس
ئاوازی حەیدەر **جە کشمیر، بیی فاش**
جەنگی سنۆبەر چەنی قزڵباش
شا، تەرسا، جە تەعن، لوا، بە خەڵوەت
تەڵەب کەرد ئەرکان، پەرێ مەسڵەحەت!
ئەرکانی دەوڵەت، کەردن گفتوگۆ
واتن سنۆبەر، بدەرمێ، بە شوو
شەخسێ جە ئەقوام شەهەنشای کشمیر
دەیجوورتەر، جە لەیل، سیاتەر جە قیر
زشت و بەد قەوار، بەد لەهجە و بەد گۆ
دایم وەی فرۆش، تەمام توند خۆ
بەد زاد، بەد ئەسڵ، ناپاک وەیشەر
گەدای بەدکردار، نامێش قەزەنفەر
شای کشمیر، بە حەرفی ئەمیران تەمام
وات: بە قەزەنفەر، بانووی نەونەمام
یارانی کشمیر مەکەردشان جەخت
پەرێ تەدارەک، بانووی بڵند بەخت
بشێن، بەسەر وەخت، شێری سەفشکەن
یانێ حەیدەر بەگ، شای گوڵگوون بەدەن!
ئەو رۆ جە مەیدان کەفتە بێ، بە وار
مەگرەوا، بە شۆن، ئاهووی خوتەنشار
مەوات: ئەی فیدای راگەی کشمیرت
مەتەرسوون بمرون، بەرشوون، **جە ویرت**
فیدای زەربی تێخ، وە من شاناییت،
هیلاکم بە دەست، پەنجەی، حەنناییت!
نە رەنجۆت خاتر، دڵ ئازارەنی
دڵ ئازاری سەخت، جەفا کارەنی

بێ جیهەت، پەی قەتڵ ناهەقق، مەکۆشیی
دایم پەرێ هوون، ناهەقق، مەجۆشیی
ئینە شێوەی خاس، نیک نامیی نییەن
قانوونی خواجە و غولامی نییەن!
شەرت بۆ ئەڕەمکێش، ڕەوێڵەی ڕەوێڵ
ئەی جەیرانی مەست، سەحرای خوتەن گێڵ
ئەی وەحشی بێ باک، بێ پەروا، جە غەم
ئەی سەر دەلیلی قەتاری کەڵڕەم
ئەر بەرشووم، ئەی زامی کاریت
یاوام، بە حوزوور زیبای گوفتاریت
ئەوسا، مەزانوو، ئەی یاری چاومەست
چە تەور ئی هەققە مەسپاروت وەدەست!
ئەگەر نە، مەردم گیانم فیدات بۆ
هەزارێ چون من سەرگەردی رات بۆ
ئەی وات و کێشا، جە دڵ ئاهی سەرد
ئاهش جە سەما، زیاتەر ویەرد!
هورێزا نە خاک سیای سەرزەمین
شەدەش بەس وەزام سوار بی وە زین
تا یاوا، بە شار، شیی بە یانەی وێش
حازر بین، وەلاش، تەمام قەوم و خوێش!
تەبیب ئاوەردەن، پەی زامی حەیدەر
نەبا، ناسۆر بۆ، زامانی سەروەر
بە وادەی چەن ڕۆ، تەبیب کەردش جەخت
تاکە سارێش، بیی زامی بوڵند بەخت
لوا، وە حەمام، بەر ئاما وەبەر
پۆشا، وەباڵاش، زیبای موعەتتەر
لوا، بە **حوزوور عەبباسی سانیی،**
مدرا، بەرامبەر پەی گیان فشانیی

ناگاه نەزەر وست پادشای ئێران
دیا، بە ڕەونەق جەرگەی دلێران
کەردش تەماشای ئەندامی حەیدەر
مدران وە پاوە، چون شەمسی خاوەر
زامێ نە مابەین ئەبرۆش دیارەن
هەر ماچی شکەفت، سای دەر مەغارەن!
تەڵەب کەرد، دەردەم، پەرسا، جە حاڵش
جەو زامی کاریی بەدری هیلالش!
حەیدەر وات: سەرگەرد تاج و تەختت بام،
چەنی ئەقرەبا، فیدای بەختت بام،
مەگەر جە خەڵوەت، بەندەی کەمینە
عەرز کەروو جە لات، ئەی بێ قەرینە
پەی چی، کە حالات سڕڕی پەنهانەن
نە دیوان، نە جای، تەمام بەیانەن!
عەبباسی سانی جە ڕووی شەفەقەت
هۆرێزا، لوا، دەردەم بە خەڵوەت
فەرما حەیدەر بەگ ئەعلام کەر بەلام
سەرانسەری ڕاز، سەرگوزەشتەی زام
حەیدەر کەفت نەخاک، بۆسا سەرزەمین
عەرز کەرد بە خدمەت، شای دارا نگین!
وات بە شاهەنشای قەیسەر باسەبان
تەمام شەرحی حاڵ، ئەو ماهی تابان
ئەوەند کەرد سەنای، باڵای سنۆبەر
شاهەنشا عیشقش چا گرت نە خاتر
نەدین، گرفتار بەژن و باڵاش بی
عاشق بە دیدار، خاڵی ئاڵاش بی
وات، بە ئەمیران، بە زەربی شمشێر
کێ پەیم ماوەرۆ، نازاری کشمیر

هەرکەس، باوەرۆ، پەرێم سنۆبەر
مەکێشووش بە سەنگ دانە و جەواهیر
کێن دڵنیان، ئی کارە کەرۆ
پەرێم، ئەو نازار کشمیر، باوەرۆ
پەنەش مەبەخشوون من **شەهری شیراز**
جە لای سەرداران مەبۆ سەرئەفراز
حەیدەر کەفت نەخاک، جە **لای شەهریار**
ئەگەر روخسەت بۆ، بە عەونی جەببار
هەر کار و وێمەن، بشوون **وە کشمیر**
پەرێت باوەروون، بە زەربی شمشێر
شا، وات: ئافەرین **دلێری سەفدەر**
تەوفیقت رەفیق، خوات بۆ یاوەر
حەیدەر هیممەت واست وە لای شەهریار
کەفت وە تەدارەک راگەی قەندەهار
سوار بیی وە ئەسپ هیممەت خواهیی کەرد
پەی **شاری کشمیر،** روو بەرا، ئاوەرد
بە عەزمی باپۆس دڵبەر، مەکەرد جەخت
مدارا نەکەرد، بە وەخت و بێ وەخت،
(القصّة) جە شەوق بانووی جەهانگیر
حەیدەر بەگ **یاوا، وە شاری کشمیر**
نیگا کەرد بەقەسر، ئەیوانی دوڵبەر
مەدرەوشا، جە دوور، چوون شەمسی خاوەر
واتش: (السَّلام) کەعبەی یەقینم
مەنزڵگای شەریف، شۆخی شیرینم!
پەی تۆ ئەراگێڵ دەورەی جەهانم
پەی تۆ نەمەندەن، تاب و تەوانم
پەی تۆ چەند وەختەن نەکەردەنم خاو
پەی تۆ شەب و رۆ جەختم کەرد بەتاو

پەی تۆ دوورکەفتەی ئەسفەهانەنان،
پەی تۆ، من غەریب، هیندستانەنان
شوکرم کەرد، ماوای یارم دیمەوە
داخڵ بەو مەکان جاگەت بیمەوە
ئێد وات و کێشا، جە دڵ ئاهی سەرد
بە عەزمی بازاڕ، روو بەرا، ئاوەرد
ئاما، **بە راگەش،** پیری **کۆنە ساڵ**
وامەندەی دەوران، قامەت چون زوخاڵ
چەمیان، چەم وەردەن، بە رووی عاساوە
بە زۆری عاسا، مەشۆ بە راوە!
غەرەز کەیومەرس، تاوەک **کەیقوباد**
شاپوور شاپووران، گشت دارۆ بە **یاد**
بلاش بلاشان، تاوە **ئەردەشیر**
بەهرام بەهرامان، گشت دارۆ بە ویر
کەپۆی سفیدش، چون وەفری هامن
مەیۆ بە راوە، چون گورگی زامن
حەیدەر وات: روبا، ئامان وەفاڵم
شوکر، دیارەن بڵند ئیقباڵم
واتش: (السّلام) **بانووی بانوان**
یاگەت هەن، ئیمشەو بەندە بۆ مێوان!
پەی چی، موسافر مەردی غەریبم
چێگە ئاو و نان، بییەن نسیبم!
واتش: سەد سڵام، ئەی یار و یاوەر
پیادە بە، جە ئەسپ، چێگە مێوان بەر
تەشریف بار، بە زەید یانەی وێرانم
سەد ساڵ میهمان بەر، منەت بە گیانم
ئەی یانەی وێتەن، ساحیب یانە نیم
خدمەتکاری تۆم، خۆ بێگانە نیم

حەیدەر پیادە بیی، ئەسپ کێشا بەتاو
هەراسان جە عیشق ماهی جەهانتاو!
حەیدەر لوا نیشت، وە بانی سەرین
کۆنە، وات پەنەش، بە لەفزی شیرین:
وەش ئامای وە خەیر، ئەی شێری سەروەر
دڵ، بدەر بە عەرز، کە مینەی کەمتەر
عەرزی تەقسیرات، دایەت مەنزوورەن
مەبۆ، راهیی بوون، کارم زەروورەن
کناچێم چێگەن، **پەرێی کەنیزت**
خزمەتکاری تۆن، نۆرەس عەزیزت
ئێد وات لوا، وێنەی گورگی گەڕ
روو کەرد وە بارگەی قەسری سنۆبەر
حەیدەر مەن وەجا، چەنی باری دەرد
بەتاو مەکێشا هەناسانی سەرد
واتش بەکناچێ، **بانووی بانوان:**
دایەت، وە تەعجیل، واچە، کۆ لوان؟
واتش: ئەی جوان، رەشیدی سەروەر
دایەم، دایانەن، بە ماهی ئەنوەر،
خەریکەن چەنی ئەساسەی شادیی
ها نەکارسازیی بەزمی دامادیی
تەعجیلشانەن، کارشان زەروورەن
پەوکەی جە خزمەت، جەنابت دوورەن!
منیچ کەنیزی ئێستادەی خزمەت
هەرچی مەواچی، بە گیانم مننەت!
حەیدەر بەگ ئەژنی، دەست کەرد بە زاریی
روو کەرد، بە بارگەی بەرزی تەهاریی
واتش: یا کەریم، کەرەم بێ شمار
بدەرە تەوفیق حەیدەر بەگ نەی کار

تا من جە خزمەت پادشای ئێران
نەبوون وە سەر ژان جەرگەی ئەمیران
ئێد وات و ناڵا، تا بە نمای شام
دایە، پەیدا بیی، وەنەش کەرد سڵام
واتش بە دایە، یە کۆ لوابیی
ئارۆ، جە میهمان، پەی چی جیابیی
دایە وات: جوان رەشیدی سەروەر
خەریکم چەنی سەودای سنۆبەر
بابۆش، تەماشەن، بدەرۆش بەشوو
ئەو نەوبەر نەمام، رازیی نمەبۆ!
ئەساسەی شادیی، بییەن، موهەییا
قبووڵش، نییەن، ئەو ماهی سیما
دایم سەعیمەن، چەنی گوڵەندام،
بەڵکم رازیی، بۆ، بیاوۆ بەکام!
ئەمما مەحاڵەن عیشقش هانە سەر
کەی رازیی مەبۆ، بەو شوو سنۆبەر
حەیدەر بەگ ئەژنی **کیسەی سەد تومەن**
نیاش، بە حوزوور ئەو پیری پەڕ فەن
چەنی دانەی لاڵ، پەڕ بەها و قیمەت
داش بەکناچێ، ئەو پیری نەگبەت،
کۆهەن، زەرش دیی، ئاما، وە سەما،
واتش: ئەی جەوان، پەی رەزای ئەڵڵا!
من پیری زەڕهان، قامەت خەمیدە
دوو پووڵەن، هوونم، ئەی نووری دیدە!
ئەی سەد تومەن زەڕ، بە من چە نیسبەت
هەرچی مەواچی، بواچە خزمەت!
وەلحاسڵ، حەیدەر سێ سەد تومەن زەڕ
ئەو شەو کەرد توفەیل، باڵای سنۆبەر

دایە، وات پەنەش: شێری بێ ئەندێش
سێ سەد تومەن زەڕ، بە من یانێ چێش
ئاخۆم بۆ بەعیشق دانای، لامەکان
رازی دەروونت، وەنەم کەر عەیان!
تا، من بە تەوفیق بینای لایەنام،
هەرچی مەواچی، کەرووش سەرئەنجام
حەیدەر بەگ واتش: ئەی یاری غەمخوار
مەتەرسوون واچوو، ببۆ ئاشکارا!!
واتش: مەتەرسە، بە عەونی باریی
رازت، جە لای من نمەبۆ جاریی!
فریێی رازانم پەنهانی کەردەن
فریێی ناکامم وەکام سپەردەن
چند نەورەسانم بە ناز لاونان
چند دەردەدارم، بەکام یاونان
فەرهاد جە مەکرم، ئاوارەی توونەن
هێمای وە تەمای، وەسڵی شیرینەن
زەرێ **جە مەکرم،** باوەر و بەکار
قەمەر جە ئاسمان، ماوەروون بە وار
ئەر گرفتاری شازادەی پەریت
مایل وە دیدار، زوهرە و موشتەریت
ئینشەڵڵا، رەحمان، وەبێ وەسیلە
ماوەرووش، پەرێت، بە مەکر و حیلە
بواچە رازت، بزانوو چێشەن،
مەعلوومەن، جە عیشق موشکڵێ پێشەن!
حەیدەر بەگ ئەژنی ئاما، بە گوفتار
واتش: ئەی دایە، ماهی جەهاندار
دەخیلم دایان، بەشقی پێغەمەر
شەوێ دیم، نە خاو باڵای سنۆبەر

ئاما وە خاوم، بە سەد نەزاکەت
بەو لەهجەی شیرین، مەحبووب و شەوکەت
چون شوعلەی ئاهر دا وە لامەوە
دڵ بیی، دانەی خاڵ، بیی وە دامەوە
واتش: ئەی هەژار دەروون پەڕ جە دەرد
هۆرێزە، جە خاو نازدارت ویەرد!
چەوساوە قیبلەم، ئامان نەخاوم
نەمەندەن ئارام، تەوانا و تاوم!
نە بە رۆ قەرار، نە شەو خاوم هەن
پەی دییەن، دڵدار، گلاراومەن!!
ئەرجووم هەر ئیدەن بوینوون باڵاش
بوینوون بە تۆپ، زوڵفانی تاتاش
بەڵکم ساکن بۆ، دڵەی سەد پارەم
چند وەختەن پەرێش، جە زەید ئاوارەم
کەس نەبی کەرۆم مەعالەجەی دەرد
تا قیسمەت ئیمشەو وەلای تۆم ئاوەرد
دەخیلم دایان، شای مودبر ناسان
جە موڵکی کشمیر، هەر تۆم شناسان
دیارەن، حەکیم، حاڵی دەردەنی
چند دەردەداران، دەوا کەردەنی
مەبۆ، تۆ جە رای بەندە نەوازیی
کارێ پەی بەندەی هەژار، بسازیی
بیاوە، بە داد بەندەی دەردەمەند
فرە سەوابەن، جە لای خاوەند
ئەرجووم هەر ئیدەن، موشکڵێ پێشەن
دەردم، هەر ئێدەن، سەڵای تۆ چێشەن
دایە زەردش بەرد، واتش: ئەی حەیدەر
هەرچی مەواچی، ویانە ماوەر

تۆ، ئەو کەسەنی، ئەی شێری سەفدەر
جەنگت کەرد چەنی، ماهی سنۆبەر
دیارەن، نیشان زامی دیاریت
مەدرەوشۆ وەبان، گۆنای گوڵناریت
مەزانوو، ئیمساڵ، نە موڵکی ئێران
مایل بیت بە دییەن، ئەو ماهی تابان
عاشق بیت، وە بەژن، باڵای نەمامش
بیت وە گرفتار، گۆنای گوڵنامش
پەشێو کەردەنی، زوڵفی شامارش
سەرسامی جە شەوق، دیدەی خومارش
قەرارت بڕیان، جە بێ قەراریی،
پەی کێ مەڕێژی ئەسری مرواریی!
حەیدەر وات، دایە، مەپەرسە چە نیم
باوێم بزانوون، چەنی بەختی وێم
دەردم مەدێونە، زامم کارییەن
دەرمانی دەردم، نادیارییەن!
دایە، وات: حەیدەر بنیشە بە شاد
سەحەر من مەشوو، هەرچی باد داباد
حەیدەر سەد تومەن، دا بە مزگانی
واتش: ئەی دایە، ساوێت مەزانی!
ئەو شەو راحەت بی، تا بە سوب سەحەر
تا خورشید، نە بورج مەشرق، کێشا سەر
دایە هۆرێزا، بە عەونی باریی
واتش: سا مەشوون، پەی حیلەکاریی
حەیدەر وات: مەشیی وەلای سنۆبەر
ببەر چەنی وێت، شەدەی جەواهر
واچە: یە مەتای ئێران زەمینەن
لایق وە باڵای ئەو ماه جە مینەن!

بەڵکم ئەو نازار پەی وێش، بستانۆ
ئەرجووم هەر ئێدەن، کەسێ نەزانۆ!
دایە، شەدەش سەند روو نییا، بە را
بەردش بە دەوان، پەی قەسری ئەو ما
یاوا، وە پا بۆس زێبای سنۆبەر
سلامێ داپێش، مدرا وەرانوەر
فەرما، بە دایە، خورشیدی تابان:
پەی چێش دێر ئامای ئارۆ بەلامان!!
مزانی وەی تەور، غەمگینی زارم
گرفتاری دەس، هیجرانی یارم
مەبۆ جەی دەم دا، کەریم خەمخاریی
چمان دیارەن، جە من بێزاریی!
دایە وات: سەرگەرد دەوری دیدەت بام
سەرگەردی خاڵان، نەو رەسیدەت بام!
دایە و سەرگەرد زوڵفی موشکینت
حەیرانی شوعلەی جامی جە مینت،
گیانی من بەرشۆ، پەرێ غەمخواریت
تاکە نەوینوون، بە ئاه و زاریت
کوربا، چەمانم، نەینووت بە چەم
بەی تەور، گرفتار نە زوڵماتی خەم
ئارۆ، پەی سەودا، لوام، بە بازاڕ
جە ئێران، ئامان، یەک خواجە توجار
توجاری پەڕ ماڵ، ساحیب کەماڵێ
جوانێ نازدارێ، پەڕ خەت و خاڵێ
سەرتا، پا زەریف، بوزورگ زادەیێ
پەڕ عەقڵ پەڕ هۆش، هێما، سادەیێ
کاکوڵ موشکی ناف ئاهووی تاتاران
زوڵفان، عەنبەر بار، نادرەی شاران

چین چین چەم وەردەن، چون تووڵی لاولاو
کرژەن، چون کڵاف، یام خەیاتەی خاو!!
ئەفشانەن، نە دەور کڵاو قازاخی
گەردەن چون مینای میهری نۆشباخی
باڵاش چون شمشاد، راژەی خەسرەویی
شان و شەوکەت خاس، بازوو پالەویی
گۆناش مەدرەشۆ، چون شەمسی خاوەر
پاسە دیارەن، عیشقش ها نەسەر
خۆزگە بەو نازار ئەو خەمخوارش بۆ
دنیاش بە کامەن، هەرکەس یارش بۆ
کەسێ عاشق بۆ، بەو جۆر جوانیی
عومرش رویەرۆ، بە کامەرانیی!
نەک وە **جەستەی من، زار و بیمار** بۆ
وە دیۆ گرفتار، مەحرووم جە یار بۆ
ئەسڵش، **قزڵباش** نەوەی کەیانەن
توجاری پەڕ ماڵ، ئەهلی ئێرانەن!
ئەی جفتە شەدە زەریفی دڵکەش
کیاستەن پەرێت، ماهی موشەووەش!
لایق وە باڵای شای مودبرناسەن
پەرێی سەروین لار، تەرکی توخاسەن!
ئێد وات و شەدەش، بەر ئاوەرد وەبەر
نیاش بە حوزوور، ماهی سنۆبەر
نازار شەدەش گرت، کێشا ئاهی سەرد
رێزا جە دیدەش قەترەی (ماء الورد)
واتش: بە تاقی یاری قەدیمەن
پەی من ئەراگێڵ، دەوری ئەقلیمەن
پەی من، دوورکەفتەی ئاوارەی وەتەن
پەی من جە ئێران، ئامان وەی مەسکەن

پەی من بێزارەن جە قەوم و خوێشان
پەی من چند وەختەن، سیاسەت کێشان
پەی من چند زوخاو هیجرانش وەردەن
مەعلوومەن، جە گیان شیرین ویەردەن
فکرش کەردەوە، ماهی مونەووەر
چێش بدۆ جواب، شێری دلاوەر!!
دمای ئاخ و داخ، ناڵینەی بێ هۆ
سەرش بەر ئاوەرد ئەو یاری خۆشخۆ
واتش: ئەی دایە، هامڕازی رازم
رەفیقی مونس، یاری دڵوازم
هۆرگێرە شەدە، بەرەش وە دما
واچە، سەوداکەر، پاسەش فەرماوا
ئەرسەد، کە شەدەش مومتازی عامەن
بەڵام دەردم فرەن، نەجای هانامەن!
جەی وەر گەنجی من، بە میراس دادیم
پەرێی رۆژی تەنگ وەقتی ئازادیم
بابۆم سەبتش کەرد، بە نا بە جۆرێ
بەخشا، بەناهاڵ، دێوی دلۆرێ
هەرچەند سەعیم کەرد، نەکەردم چارە
گردم شیی نەدەست، نەمەندم چارە
کلیدش بەدەس ئەژدێهایەوەن،
بەد زات و بەد تەور، بەد بەڵایەوەن
مەگەر جەهاندار جەهان ئافەرین
بیاوۆ بەداد بەندەی کەمتەرین!
رەهانۆم، جە دەس، دێوی دیرین خۆ
وەر نە مەحاڵەن، عیلاج نمەبۆ!
نە رەنجۆت خاتر، جە واتە مەردم
ئەسڵش هەر ئیدەن، مەڵامەت کەردم

ئەگەر شێربەچەی ئێران زەمینی
جە زەید ئاوارە زار و خەمینی
پەی دییەن دڵدار جە گیان ویەردەن
سەر وە تێغی ناز، جانان سوپەردەن
ئاخر نە دەوران، چەرخی ستەمکار
پەی گەنجێ بەردت، رەنج نە هیجران یار
هەرچند مەحاڵەن، ئەگەر مەتاویی
سەعیت بۆ، بەڵکم بە وەسڵ یاویی!
با، ناموست بۆ، مەکەر، مدارا
جەهد و جەختت بۆ، بۆرانی سارا
ئەگەر مزانی موشکیلەن جە لات
فیکرێ پەی وێت کەر، هەرچی هەن سەڵات
با من بسۆزوون، پەی زۆخی زامت
دیدار بمانۆ، تا رۆی قیامەت!
دایە، شەدەش، سەند، جە لای سنۆبەر
ئاوەرد بە خزمەت، ئەو شێری سەفدەر
تەمامی پەیغام خورشیدی تابان
عەرز کەرد بە خزمەت شێربەچەی ئێران
حەیدەر بەگ ئەژنی، خەم ئاوەرد نەدڵ،
واتش: کاری من کەفتەن وە موشکیڵ!
مەگەر شەهەنشای موشکیڵ گوشادکەر
بیاوۆ بەداد، کە مینەی، کەمتەر!
وەر نە سنۆبەر، کەفتەن، نە تۆڕدام
عیلاجش نییەن، نمەبۆ، نەدام!
واتش بە دایە: ئەی یاری خەمخوار
فکرێ کەر، پەرێ، بەندەی مەینەتبار!
ها وەختەن، جە داخ پەیغامی دولبەر
شۆڵەی دەروونم، ئاڵەم گیرۆ وەر!!

کەیوانوو، ساتێ سەروست نەدامان
شیی، وە بەحری فیکر، حیلەی بێ سامان
وات: ئیمشەو بەسات خەندە بەندانەن
زەمزەمەی زینەت، پۆلی رەندانەن!
ئەمشەو گیرۆدار، **رای عەبەس، نییەن،**
خەنە بەندانەن، کەس بەکەس نییەن!
رەنگێ مەبۆ، بەرووت بەلاشان
واچو بە وەلاک گۆنات بتاشان!
دەستەی رەخت و خاڵ، زێبای موعەتتەر،
تۆپە و ژێر چەناخ، کەمەرە و کەمەر،
بدۆ بە سەرتا، تیتە و کۆتەرمەر
سیوەنگی کەریی، دیدەت، بە سورمە
سووراو بماڵی، بە گۆنای خاست،
دەمت هۆر پێکە، با کەس نەناسۆت!
بەرووت، بەو جاگەی پول پول نازاران
پەی دینی باڵای ئەو ماهی، تابان
حەیدەر بەگ واتش: پیری پەڕۆسەر
ئینە چە فکرەن، فکرێ هەنیی کەر
بە من مەواچی، گۆنای وێت بتاش
پەرێ سەرکۆنەی، قەومی قزڵباش
بکەم وە بەردا، رەختی ژەنانە
پەرێ تانەی تاو، قەوم و بێگانە
پەی چی سەرگەردی، پای فورس نەبۆ،
سەرم نە مەیدان، مەردان بەس نەبۆ،
مەرگ پەی من خاسەن، نەگ ئی ژیانە
شێرانی ئێران لێم بدەن تانە،
ببوو بە سەرژان، ئەهلی ئێرانی،
خەفیف بوو، جە ناو جەرگەی کەیانی!

من نەسڵی دارا، والا مەکانم
ئاخر شێرپەچەی ئەهلی ئێرانم
قەسەم وە بارگەی فەردی تەنیای تاک
جە هیند و کشمیر، نە داروون من باک
جە یومنی ئیقبال جققەی شا عەبباس
وەختێ بکێشوون، شمشێری ئەڵماس
کشمیر و کابڵ، تا بە قەندەهار
مەکەروون بە تێغ هیندیی یەختەسار
عەجەب رای خەلاس مەنمانی پەنەم
عەجەب نەسیحەت، مەواچی پەنەم
دایە خجڵ مەند جە واتەی حەیدەر
واتش: ئەی جەوان شێری دلاوەر
گوناهم کەردەن ببەخشەم تەقسیر
مەبۆ بزانوون، چێشەن ئی تەدبیر
یەک هام شیرەش بێی، پیری پەڕۆسەر
هاما بیی چەنی، یاگەی سنۆبەر
تەنیا، دیوارێ، مابەنیشان بێ
روو بەرووی یاگەی حۆری رزوان بێ
هۆرێزاو لوا، وەنەش کەرد سلام
نیشت وە لاشەوە، وەنەش کەرد ئیعلام
واتش: ئەمرێم هەن ئەگەر مەواچی
بواچوون پەرێت، تا چێش مەواچی!
بەلام بە سەوگەند بدەر نەوێدم
ئومێدم تۆنی وەجای ئومێدم
وات: ئەی هامشیرە، شیرینتەر نە گیان
هەرچی مەواچی، مەکەرووش پەنهان
ئەگەر گرد عالەم تۆفان و تەم بۆ
جە هامشیرەی وێت، خاترت جەم بۆ!

قەسەم وە بارگەی بەرزی جەهاندار
مەر، دمای مەردەن، ببۆ ئاشکار
دایە شنەفتش، جە پیری کۆهەن
نیاش بە حوزوور، کیسەی سەد تومەن
زاڵ وات: ئەی دایە ئی کیسە چێشەن
مەعلوومەن عەزیم موشکیلێ پێشەن
مەزانوو، کارت خەیلێ موشکیلەن
ئەرسەد موشکیل بۆ جە لای من حەلەن
دایە وات: عەرزم نەوجەوانێوەن
جە زەید دوورکەفتە ناتەوانێوەن
رەنگ زەرد و زایف هیجران بارێوەن
جە داخی دوڵبەر، بێ قەرارێوەن
توجارێ پەڕ ماڵ، فیکر خارێوەن
دڵگەش خەت و خاڵ، خۆش گوفتارێوەن
عومری شەریفش، وە بیست نەیاوان
گوڵێن جە گوڵزار جەننەتولماوان
ئینە چند وەختەن، غەریبی شارەن
دایم هەر کارش گریان و زارەن،
وەختێ مەکێشۆ، ئاهی ئاتەشناک
دوودش مەنیشۆ بە چەرخی ئەفلاک
دییەتش، نە خاو بالای سنۆبەر
سەرسامەن، جە عیشق ماهی مونەووەر
ئەوەڵ، بە حاجەت، بارگەی خواوەند
دووەم بە خاتر، بەندەی حاجەتمەند
کارم درەنگەن، جای نەفەس نییەن،
عەیش و نیشاتەن، کەس وەکەس نییەن!
رەخنە کەی بەری، نە تۆی گەنجینە
بوینۆ، بالای ئەو بێ قەرینە

خەیلێ بێ تاوەن عیشقش هانەسەر
بەرابەر مەبۆ، بە حەجی ئەکبەر!
زاڵ وات: ئی کارە نەدارۆ قسوور
هەی (صَلّی، علی نوراَ علی نور)
هەم ئەو مەیاوۆ، بە وەسڵی دوڵبەر
هەم من شاد مەبوون، چەنی کیسەی زەڕ
واتش بە دایە: سەرم هانە ڕا
هەردوو کۆنەساڵ، هۆرێزان وەپا!
کەندەن، دەریچە بە کۆشکی دوڵبەر
دروست روو بەرووی یاگەی سنۆبەر
دایە بەدڵشاد، هۆرێزا بە جەخت
واتش: ئەی جوان نیکزادەی نیکبەخت
خوا مەزانۆ رەنجم بەردەوە،
بەڵام سەد تومەن خەرجم کەردەوە!
حەیدەر وات: تەنخواش جە من بستانە
بەڵام، دڵوەشیی، بە من بنمانە
دەردەم، دا پەنەش، کیسەی سەد تومەن
لوا، بە تەواف کلیسای ئەرمەن!
نیشت وە گەنجینە شێری دلاوەر
دروست روو بەرووی یاگەی سنۆبەر
دیش، نیشتەن غەمگین ماهی جەهاندار
جە تابی هیجران، مەگرەوۆ، بە زار
نازک نەوهاڵان، کشمیر و کابل
سیحر ئافەرینان، هارووت و بابل
گوڵئەندام جەمین، هومەیلای پەریی
شیرین ئەرمەن لەیلێی عامریی
کەمانچە و روباب، بەربەد چەنی روود
مەنوازان، بە عیشق، چون نەغمەی داوود

خۆشخانان، وە سەوت، راگەی هیندستان
ئیلا، قواقووی قیقەی سەرمەستان،
ساقی سیم ئەندام، جامی بلوورین
گرتەبێ، وەناز، وەتای عەرەقچین
باڵ وەباهووبەند، مینای کارخانە
مەستی لایەعقەل، شەیدای زەمانە
هەرکەس جە دەستش پیاڵەیێ مەسەند
ریشەی حەیاتش، بە غەمزە مەکەند
رەقاسان چەنی جەنگ و چەقالە
مەرەقسان بەهەم، قەوم و بێگانە
مامان بەهەم دا، بە ئاهەنگ و ساز
دڵی دەردی نیان، ماما، بە پەرواز
یە گشت ئەساسەی خەنە بەندان بیی
پەی شادیی دەماخ، ماهی تابان بیی!
ئەما، سنۆبەر، جە بێ قەراریی
ماما، بە گۆناش، ئەسری مرواریی!
جە تاوی هیجران، باڵای حەیدەر بەگ
دووری هەناسەش، مەشێن وە فەڵەک
نیشتەبی زویر، خەمین و خەمبار
زار زار مەگرەوا، جە هیجرانی یار
چەودەم پاخوان، ئامان بە سەردا
هەریەک خوانی زەڕ، گرتەن جە سەردا
وە ئاهەنگی ساز، چەنی مەهوەشان
وە باڵای خاسش، کەردەن زەڕ ئەفشان
مەشغووڵ بێن وە ئەمر مەشاتەگەریی
پەی جە لای جەمین هومەیلای پەریی
خوانی ئارایش، چەنی کەشتیسەوز
نیان بە حوزوور، ماهی دڵئەفرووز

ئەوەڵ، سیای حەی دوو فەرق کەردەن
بە عەتر و عەنبەر، سەندەڵی پەروەردەن
خەم دان، وە حیشمەت ئامان جە سەردا
میقرازیی کەردەن، بە رووی قەمەردا
کورپە حەیتەران، سیای قەترانی
کەردەن، سەراوێز، تەختی پیشانی
نم دان، بە قەترەی مائلوەردەوە
ئەفشان بیی وەناز، تەختی زەردەوە
ئەبرۆش بەو سورمەی ماویی جە لا دان
چون قورسی قەمەر، نە خۆر هووەیدان
کێشاش، وە دیدەش سورمەی عەتاریی،
رەما ، جە سامش، ئاهووی تەتاریی
سورخابی فەرەنگ، چەنی سفیدئاب
مالآن، بە گۆنای ماهی جەهانتاب
زەڕگەر پەی ئەفشان وە بومی شەندەن
چند خاڵی ماویی، وە بوومش تەندەن
تەماشا بکەر، جە لای جەمینش
وە تورمەی کەشمیر، بەستەن سەرونیش
چەند دانە یاقووت ئەڵماسی گەوهەر
کەردەن وە سەروین، ماهی مونەووەر
ما هیچە کەردەن گۆشوارانی رەنگ
داشان، بەو نازار شەیدای شۆخی شەنگ
پۆشان وە بالآش **کینخوا** تەمام زەڕ
بەتاڵ کەرد بازاڕ شوعلەی شەوقی خۆر
باڵ وە باهووبەند، لەعلی بەدخشان
وە دەستوەنی دەست، مرواریی غەڵتان
وە پەنجەی بلوور جە گوڵ نازکتەر
جە دانەی ئەڵماس، کەردەن ئەنکوشتەر

یاقووت و ئەڵماس، مرواریی ئەحمەر
پێکان وە جەماڵ، رەعنای سنۆبەر
کەردشان، وە باب، خاڵ و مینا هەم
چون تووڵی لەولاو لوولوەردەن بەهەم
چێش واچوون تەعریف کەمەرە و کەمەر
مەدرەوشا ، جە دوور چون شەمسی خاوەر
بەو تەختەگاهی، سانی سوپاحەیی
پەرێ قەتڵی عام، وەی وەی، یانەم وەی!
کەردەن ئاراییش ماهی مونەووەر
برقەی گوڵناریی، کێشاشان، وەسەر
حەیدەر بەگ، جەودەم، پێسە دیی یاران
وات: نەبی نسیب دڵەی غەمباران!
پا خەسووی یاران، گشت لوان وەبەر،
تەنیا ، مەند بەجا ، خورشیدی خاوەر
حەیدەر، جە بێوار، جە بێ قەراریی
زەڕ ئەفشانیش کەرد، شەدەی مرواریی
وستش بەدامان، یاگەی سنۆبەر
سەراسیمە بیی، خورشیدی خاوەر!
لەرزا، جە تانەی رەقیبی بەد گۆ،
چپان هۆرش گرت، نیاش بە باهۆ
وات: ئەڵبەت، یە کار دێوەن پەرییەن
وەر نە جە ئادەم خەیلێ بەرییەن!
پەرێ حەیدەر بەگ دەست کەرد بە زاریی
مەرێزا، بە رووش، ئەسری مرواریی!
بە نەرمە نەرمێ، حەیدەر مەلاونا
ئاهش نە کۆی نەجد مەجنوون مەتاونا!
مەوات؛ ئەی غەریب دوورکەفتەی وەتەن
ئەی یاری غەمخوار، بێ ماوا و مەسکەن،

ئەی بێ خورد و خاو روخ جە هیجران زەرد،
ئەی دایم خەریک هەناسانی سەرد،
ئەی نەوجوانی بەکام نەیاوا!
ئەی سەرسام وە شۆن سەهەندەی ساوا،
دا بدیە بەکار ئەی چەرخی چەمەر
رەنجم دا، بە تۆ، **گەنجم قەزەنفەر**
تۆ پەی من، نە مولْک وەتەن ویەردی
چەند وەختەن، پەرێم، زوخاوان وەردی
ئاخر گولْباخچەم، بڕیا، وە ناکەس
عیلاجم نییەن، **دەسەلاتم چەس!**
تۆ وێت، مەزانیی، یە کاری جەورەن
سامن چێش کەروو، **بابۆی من گەورەن**
ئێد وات و کێشا جە دلْ ئاهی سەرد
ئاهش، جە ئاسمان زیاتەر ویەرد
بشێن وەسەر وەخت، زادەی بەدگەوهەر
زشت و ناهەموار، وەیشومەی وەیشەر
بەد لەهجەی بەد زات بەد نابەکاریێ
بەد خووی بەد کردار، سیا چناریێ!
سوار بیی، بە ئەسپ مەرسەعی لەجام
بە عیززی شاهیی، لوا بە حەمام
جارچی جارکێشا، تەمامی خاس و عام
گرد حازر ببان، نە دەرگای حەمام
سوارشان کەرد و عیززی شاهیی،
بێ خەبەر، جە کار، کەردەی ئیلاهیی!
سەنج و گەبرگە، دەهۆلْ چەنی ساز
پێشا پێشی رووش، مەنوازان بە ناز
نالەی موتربان، کزەی مووکەشان
مەویەرد نە چەرخی سەما و کەهکەشان!

نا غافلْ، جە دەور چەرخی لاجیوەرد
زاوا بە دلْشاد، نە مەیدان ویەرد
ئامان، بە راگەش دوو هەرزەکاریێ
دوو بەد عەقلْ و هۆش، دوو بەد کرداریێ
دوو نەرگس جوانیێ، دوو حالْ نەزانیێ!
دوو وەحشی سەرمەست دوو نەوجوانیێ
یەکێ وات، بەویەک بدیە بە گۆناش
شادەن، وە پاشخوان، خەلْکی قزلْباش
ئەمسالْ، جە ئێران، جەرگەی ئێرانی
تەمام ئاواییش کەردەن وێرانی
زاوا چون ئەژنیش، شیی نە جامەی قین
وەخت بیێ نە رووی ئەسپ بگنۆ وە زەمین
وات: ئینە بە من، مەواچان نامەرد
دایم، ریسوا بۆ، منش ریسوا کەرد
جە هەنگی ئێران تا مولْکی فەرەنگ
بەمن مەواچان، بێ نامووسی و نەنگ
چەنی سنۆبەر، وادەمان، تا خاو
شەرت بۆ، وتێخی مەودای تازەساو
ئەوەلْ ئەو بە عەشق **جقەقەی شا عەبباس**
پارە پارەش کەم، وە تێخی ئەلْماس
دووەم، وە تێغ هیندیی سیارەنگ
فارغ بسازوون جەی نام و جەی نەنگ
(القصّة) یاوا، بە قەسری زەرکار
لوا، نیشت وەبان، کورسی زەرنیگار
برازاوایان، گەوهەر، چەنی زەڕ
کەردەن زەڕ ئەفشان، زاوای بەدگەوهەر
جۆشا، خەلایق، غەوغا، کەفت نەشار
یاوان، بە جامڕێز، ماهی جەهاندار

واتەن، بە یاران، ماهی مونەووەر
عەرز کەن، وە پابۆس زێبای سنۆبەر
زاوا، ئینتزار بانووی کشمیرەن
مدارا مەکەن، وادەمان، دێرەن!
ئامان وە تەعجیل، جەرگەی **پا خەسوو**
مدران وە نەزدی ئەو یاری خۆشخوو
واتەن، کەرەمکەر، هۆرێزە وەپا
گیانە ئەفشانتەن، نە راگەت زاوا!
ئاوەردەن پەرێت، تەختی کەژاوە
برازاوایان مدران، وە پاوە!
سنۆبەر کێشا، ئاهێ نە دەروون
کەردش، وە بازاڕ، فەرهاد و مەجنوون
وەناچار لوا، نیشت وە **عەماریی**
خێزا قواقووی خەڵکانی شاریی
چراخان، کریا، بازاڕی کشمیر
پەی شادیی دەماخ، ماهی جەهانگیر
سەدای **سەنج و ساز**، ناڵەی **کەڕەنا**
مەنیشت بە گەردوون، بە چەرخی مینا
فەزا، جە ئاسمان، ئاما، وە پەرواز
قەدرێ مەڕەقسا، بە ئاهەنگ و ساز!
وەلحاسڵ، ئەو ماه لوا، وە پەردە
پەردەنشین بیی، ئەو ناز پەروەردە
ئەوسا کەیاوا، بەردەن سنۆبەر
شیوەن کەوت، وە تاقی ئەیوان و ئەخزەر
حەیدەر بەگ ساتێ تاسەش بەردەوە
مەگێلا بەتاو، ژان و دەردەوە،
چون خۆر بەر ئاما، نە تۆی گەنجینە،
کەفت ئەو دمای کۆچ، ئەو بێ قەرینە!

لوا، بە تەعجیل، پەی قاپی حەرەم
دیش، کە راهبانان، کەردەنشان مەحکەم
مەوات: ئەو نازار زایش کەردەوە
قفڵی خەزانەش دا بە گەردەوە
مەگێلا بە تاو نە دەوری سەرا
بەڵکم رەخنەیێ، بکەرۆ پەیدا!
زار زار مەگرەوا، جە بێ تاوانی
ناگا، نەزەر وست بانی ئەیوانی
دیا، کە خاسەن پەرێ تای کەمەن
کەمەن هەوادا، ئەو بە حەوا شەن
کەمەن، مەحکەم بیی، وە بام ئەیوان
بەر ئاما، وە بام، چون ماهی کەنعان
مەگێلا بەزار جە بێ قەراریی
دیش، کە، دیاردا، شوعلەی بوخاریی
بە تاو شیی بەوار، چون ماهی کەنعان
پەنهان بیی بەزار، نە تۆی حەوشەوخان
دیش نیشتەن غەمگین خورشیدی خاوەر
نازگ نەوهاڵان، مدران، وە رانوەر!
زەمزەمەی ئاهەنگ بەزمی بساتەن،
بشکەن بشکەنەن، عەیشەن نیشاتەن!
پۆلپۆل نازداران چون تیپی کەڵڕەم
دەستەی چوپیشان گرتەبێ وەهەم
مەیان، مەویاران، چون ئاهووی ختەن
مەلەک، جە سەما، مەواناش ئەحسەن!
نەوتووڵ کناچان، مینای مەی وەکەف
وە تای عەرەقچین، نە مابەینی سەف
مەگێڵان بەناز، چەنی جامی مەی
چون ساقی بسات، کەیکاوسی کەی!

دیش نیشتەن ئەسەف عاجز، سنۆبەر
عاجزی ئەنوار، غەمگین موززتتەر
بە وێش، مەزانۆ دەردش کارییەن
کارش، هەر گریان، شین و زارییەن!
وات: شوکرم ئیدەن، بینای بانی سەر
نەیاوان، بەکام بانوو، قەزەنفەر!!
(القصّة) یاران، شەیدا، نە شادیی
کێشان، وە ئەساس بەزمی دامادیی
قەزەنفەر دایم، نە فیکری خاوی بی
دۆعای سوفرەش وەند، مەردوم وەلاوبی!
برازاوایان، بەردەن قەزەنفەر
تا، بدۆ سلاو پەردەی سنۆبەر
شمشێر چەنی وێش، بەروش وپنهان
وەبێ شک نیاش، نە تۆی حەوشەوخان
لوا، تەکش دا، وە باڵشتی زەڕ
ئاما، وە پابۆس زیبای سنۆبەر
حەیدەر بەگ، دەردەم بەستش وەکەمەر
واتش: یە خاسەن، پەرێ رۆژی شەڕ
مدران، **نە پێوار**، وێنەی میر غەزەب
ئینتزار بە کەفف، شای شیرین نەسەب
سنۆبەر، نە فیکر، پەشێوی حەیدەر
داوا، کەفت نەشۆ، قەتلی قەزەنفەر
حەیدەر بەگ نە فیکری کرداری گەردوون
تاکە بزانۆن، یە چۆن مەبۆ، چوون!
برازاوایان، عاجز بین، لوان
دایەی، قەزەنفەر، ئاما بە دەوان
وات بە قەزەنفەر، ئەی گیانی شیرین
پەی چێش دوورەنی، جە ماهی پەروین!

پەی چێش بە وەسڵش، نەیاوای بەکام
دەگ من بە سەرگەرد، نووری دیدەت بام
سەبەب، جە چێشەن، واچە قەزەنفەر
نمەبی، پشتان، بالآی سنۆبەر
پەی چێش وەی شێوە نیشتەنی دڵگیر
مەر خۆفت نییەن، جە شاهی کشمیر!!
بنیشە وەلاش پەرێ دەستبازیی
جوانەن، بەکام، زوو مەبۆ رازیی
شۆخەن، تەوارەن، ئەوەڵ، کەرەش رام
ئەوسا ، بە دڵواز، بیاوە، بەکام!
نازش بکێشە ، یاگەی نازتەن
ئاخر ئامۆزای ئاوات وازتەن!
هەتا ، مەتاوییی، بە عیزز و لاڵە
نازش بکێشە ، ئەو نەوغەزاڵە
دەم بنیە ، نە تۆی جقەی دەهانش
دەس بکەر، بە ناو سینە و مەمانش
بگیرەش نەوەر، شای شیرین شێوە
چون لوولی لەولاو ببپێچەش پێوە!
بەعزێ پەندش دا، هەم ئاما وەبەر
واتش بە دایە، ماهی مونەووەر
من ئامام، وەبەر ئەمجار، نۆبەی تۆن
بکەر سەرزەنیشت، بانووی زەڕ ئەستوون!
دایە، ئێد ئەژنی لوا، بە تەعجیل
لوا بە خزمەت، نازاری کشمیر!
وات، بە سنۆبەر: ئەی ماهی تابان
ئینە چە فیکرەن، بە خاتر یاوان!
من کانی نامووس، هیندوستانم
ئەسڵ و نەسەب خاس، بانووی جەهانم

ئینه چه شێوەن، گرتەنت وه یاد
مەبۆ، نامووسم بدەری وه باد!
ئەگەر بزانۆ پادشای کشمیر،
پارەت مەکەرۆ، بەزەربی شمشێر
پەی چێش، ئامۆزات، بییەن موکەددەر
پەی چی، نمەشیی، به لای قەزەنفەر
ئەو ناما، وەلات، تۆ بیشۆ وەلاش
پەی وێت، بیسانه، بۆسه جه گۆناش!
بکەر چەنی شووت قەدرێ دەستبازیی
جوانەن، بەکام، زوو مەبۆ رازیی!
عیجز و لالەکەر، هەتا، مەتاویی
بەڵکم چەنی شووت، بەکام بیاویی!
بواچه پەنەش، شازادەی کشمیر
ناهاڵیم، کەردەن، ببەخشەم تەقسیر!
واچه، هەر تۆنی یاری عەزیزم،
منیچ هەر کەنیز، کەمتەر کەنیزم
دەستش بگێره، پشتان کەر بەوێت
بکێشەش، به ناز، تا بەیاگەی وێت
دوو شاخەی نازش، بوزه، به گەردەن
با هەر پێوه بۆ تاوه رووی مەردەن!
سنۆبەر ئەژنی لەرزا جه هەیبەت
واتش به دایه: ئەی پیری نەگبەت!
عەجەب، پەندێ خاس، پەرێم ئاوەردی
دڵم وه ئەڵماس بڕان، پەی کەردی
جه دەورەی ئادەم، هەتا به ئی دەم
کەی قانوون بییەن، جه نەسڵی ئادەم
وەیوه، بلاڵۆ، پەی کام، جه داماد
کەی قانوون بییەن، جه ئادەمیزاد!!

مەبۆ، که زاوا، کەرۆ ئیلتماس
بەیۆ، هەر وەناز، غەمزەی بێ قیاس
وه رووی نازەوه، وەوی ببۆ رام
ئەوسا، به دڵواز، بیاوان، وەکام!
پەی بێ، نەشاران، ئیدەش نەکەردەن
من بشوو، وزووش، دەستش نەگەردەن
پەی چی قەت نەبۆ، دەستم، به شمشێر،
به روبا بدەم، من ئی لوقمەی شێر!!
زووانم، به تیغ پاره پاره بۆ،
تەنم، ئاوێزان، پای قەناره بۆ
درێخ بگەردان، ئارۆ کۆتەڵکۆم
بەڵام ئی نا ئەهل نەبیایا وەشووم
من عارم مەیۆ، وا چوو، یه شوومەن
هەر وەخت مەوینووم من ئاخو توومەن
بشۆ، یاگەی وێت، مەدەر ئازارم
ئازارم فرەن، گرانەن بارم!
بابۆم خجڵ بۆ، چەنی کاری وێش،
من وست نه تۆڕدام، ئەی زشتی بەدکێش
دایه خجڵ مەند، جه واتەی دڵبەر
پەشیمان و زار، وه تاو، شیی وەبەر
مەردم، فارغ بیی، هەرکەس نەجای وێش،
زاوا، مەن، چەنی، ماهی دەروون رێش،
قەدرێ، جه شووشەی، ئەو ماه پاره
واتش به زاوای شوومی، ناچاره،
ئاخر، چه خەیرەن، یه وەختی خاوەن
ئی رەخت و خاوه، پەی تۆ وەڵاوەن!
پاسه تەقدیرش کەردەن، خواوەند
بکێشۆ هیجران، نه مەعلووتەی بەند

زاوا، ئێد ئەژنی چنگ وست وە گۆناش،
واتش: ئەی پاشخوان، خەڵکی **قزڵباش!**
ئەوەند گانت دا، بە خەڵقی ئێران!
ئاواییت کەردەن، تەمامیی وێران!
ئەمساڵ، نە ئێران، **(لەوەند)**ی قەڵاش
وێت کەرد، بە پاشخوان، خەڵقی قزڵباش
شەرت بۆ پارەت کەم، بە تێغی ئەڵماس
ئەرێ ئەوامەنەی، خەڵکی قزڵباش!!
سنۆبەر ئەژنی، خرۆشا، بەقار
وات: ئەی نادروست هەرزەی هەرزەکار؛
چەنی ریسوایی کاری وێتانەن،
ئی حەرفی بێ جا، چەنی کێتانەن!!
بێ هوودە و بێ سوود، بەکێ مەدانای
یا من بە دایەی خێرەت، نەزانای!!
پاشخوانی هەرکار، ئەو هام شیرەتەن
ئەو هامشیرەی حیز، هەرزە گیرەتەن!
ئەرێ بەدکردار، وەیشوومەی وەیشەڕ
ئەی زشتی ناپاک، هەر وێت بەدگەوهەر
عالەم وە ناموس، من پایەدارەن،
کێ قودرەت دارۆ، کەسێ چە کارەن!
بتاوۆ، بە زشت بەرۆ، نامی من،
مەشهوورەن، جە مولک عالەم سامی من!
سامن چێش کەروون، جە کاری گەردوون
بەدزاتێ، چون تۆ، من کەرۆ نگوون!
دایم، ریسوا، بۆ منش کەرد، دەستاخت
بە حەرفی دایەی کۆنە قەڵتاخت،
زاوا، ئێد ئەژنی هۆرێزا، دەردەم
لوا و قاپی، یانەش کەرد مەحکەم

لوا، دەست کێشا وەیاگەی شمشێر
بشانۆ، نە فەرق نازاری کشمیر!
دیا، کە شمشێر نییەن، نەجای وێش
وات: ئەڵبەت دایەم بەردەن چەنی وێش!!
واتش: ئەی قەحبە حیزەی هەرجایێ
سامن چێش کەروو چەنی ریسوایی
هەر مەتاسنووت لەوەندی قەڵاش
ئەرێ ئەوامەنەی خەڵکی قزڵباش!!
بابۆم، ریسوایی بەشانم ئاوەرد
ئەوەڵ، تۆ مەکوشوو، ئاخر وێم جە دەرد
چەن تا، جە زوڵفان، کەڵانانی دێز
پێچا بە گەردەن، بانووی شەکەر - رێز
هەنوو بەرکێشا ئاهی ئاتەشناک
پەرێ حەیدەر بەگ، ئەو شێری بێ باک
کێشا جە دەروون، هەناسانی سەرد
وات: ئەی حەیدەر چکۆنی نامەرد!
مەردیی جوانان، پەرێ سیرەتەن
چکۆنی نامەرد، وەقتی غیرەتەن!
چکۆنی نامەرد، مەردیت بنمانە!
نازارت جە دەست زاڵم بستانە!
حەیدەر ئێد ئەژنی، جە ماهی پەروین
واتش: حازرم ئەی گیانی شیرین
بێ سەبر و ئارام، جە کۆی هەوشخانە
ئاما، بە ئەمداد، ئەو ماه تابانە،
دەست بەرد پەی شمشێر، شێری دلاوەر
دانە کەمەرگای پەسی قەزەنفەر،
کەردش، بە دووینم، بە وێنەی خەیار،
غەڵتان بیی نەخاک قەزەنفەر بە زار

حەیدەر وات پێش: ئەی گیانی شیرین
پەی چی، مەوارۆ، جە گۆنات ئەسرین!
گیانی قەزەنفەر، بە قوربانت بۆ
حەیدەر بەگ، سەرگەرد ناو مەمانت بۆ!
غەمگین مەنیشە، قەزات، لە گیانم
وادەی غەم ویەرد، سۆمای چەمانم
شوکر، کە ئەمجار، بالآت دیمەوە،
مەردەبیم، جە نۆ زیندە بیمەوە،
بەڵام ئەی نازار، سەوزەی کشمیریی
وەسێن، وەس ویەرد وادەی زویریی!
هۆرێزە، وەپا، شەوگار درەنگەن،
فرە نەڕامان، ئاشووب و جەنگەن!
هۆرێزە، وەپا، ئەی ماهی تابان،
وە هەرکۆ مەشوو، چەنیم، بەد، رەوان
سنۆبەر واتش: ئەی دین و دنیام
جە رووی تەنگ دا، یاوای بە فریام!
هەرچی مەواچی، مننەت بەگیانم
ئازیزی من ئەمجار، قەدرت مەزانم
بەڵام چون مەبۆ، ئەی یاری خەمخوار
فرە مەحکەمەن، دەروازە و حەسار
ئیلا کە ئەمشەو عەیش و نیشاتەن
جۆق جۆق مەردومان، نەپای بساتەن،
ها وەختەن، لێمان، خەڵک ئاشکار بۆ،
دەردی قەزەنفەر، لێمان دووچار بۆ
حەیدەر بەگ واتش: ئەی ئارامی گیان
ئینە چە فیکرەن، بە خاتر، یاوان!!
هۆرێزە چەنیم خورشیدی خاوەر
تەوفیقت بواز، جە ئاغەی قەمەر!

چەنی غولامت ئەی ماهی تابان
وە هەرکۆ مەشوو چەنیم بەر رەوان
سنۆبەر ناچار هۆرێزا، وەپا
وات بە حەیدەر بەگ، پەنام بە ئەڵڵا
هەر بەو گوزەردا، ئاما بێ بە وار
بەر ئاما، نە تۆی قەسری زەڕنیگار
حەیدەر بەگ چەنی یاری سۆسەن خاڵ
یاوان، بە یانەی پیری کۆهەنساڵ
حەیدەر وات، بە زاڵ، ئەی یاری شیرین
زوو باوەر پەرێم ئەسپ و سەلا و زین
هیممەت، مەوازووت، باوەرە پەرێم
مەبۆ راهیی بووم پەی وەڵاتی وێم
دەردەم دەر سەعات ئەسپس بەر ئاوەرد
بەتاو و تەعجیل، حەیدەر زینش کەرد
واتش بە دایە: خودا نیگاهدار،
کەسێ نەزانۆ زینهار سەد زینهار!
زاڵ، وات: حەیدەر، خودا یارت بۆ
وە هەرکۆ مەشیی نیگاهدارت بۆ!
ئەفت وەدەست و پای، بانووی بانوان،
وە هەرکۆ مەشیی نە موڵکی ئێران،
دایم، دەوری چەرخ وە دەورانت بۆ
شێرەی سفیدیم وە قەڵغانت بۆ
سوار بی بە ئەسپ ماهی جیهانگیر
هیممەت خواهی کەرد بەرشین جە کشمیر!
سنۆبەر بە ناز پەرسا، جە حەیدەر
ئینە چۆن مەبۆ، ئەی شێری سەفدەر
پیادەبشین، بە موڵکی ئێران،
بە عەزمی باپۆس، شای نەڕەشێران

تا ، وە تەوێڵە مدارا مەکەر
ئەسپ و زینی خاس، پەرێ من باوەر
من تەنیا مەشوون، نەڕاگەی ئێران
تۆ بۆ، وە دمام چون نەڕەشێران
حەیدەر، جە دڵ دا، کێشا ئاهی سەرد
عەزمی تەوێڵە ڕوو بەڕا ئاوەرد
ئەسپێ دەرکێشا ، بێ شنۆ و بێ دەنگ
سوار بیی بە ئەسپ پۆشا بەرگی جەنگ
بە تاو روو نیا ، نە راگەی ئێران
بەڵکو بیاوۆ، بەو ماهی تابان!!
بشین، بەسەر وەخت، بانووی بێ نەزیر
بە تەنیا ، بەرشیی، جە شاری کشمیر
مەشیی چون ئاهووی خوتەن چەڕیدە
پەیدا بی نەڕاش، **سەد کەس**، تەڕیدە
هۆرێزان وەپا ، دەس دان وە شمشێر ،
گرتەن دەوراندەور، نازداری کشمیر!
واتەن: چکارەی ئەی ماهی تابان،
خودا، شکارێ کیاستەن، پەیمان!
سنۆبەر واتش: هەرزەی نابەکار
کەسێ چکارەن، من کەرۆ شکار!
دەست دا، بە شمشێر ئەڵماسی بێ رام
کەفت نەدلێشان، وێنەی پووری سام
پێکا ، بە ئەندام، یەکێ، جە دوستان،
بە زەربی شمشێر، نەخوون بیی غەڵتان
یەکێ، جە دززان، ناغافڵ پەی سەر
کەمەندش شانا ، پەرێ سنۆبەر
وە زەربی کەمەند کەردش گرفتار
بەستش هەردوو دەست، ماهی جەهاندار

جەو دەم دا، حەیدەر ئاما ، جە لاوە
وە ئەسپی گەیلان، جەهانپەیماوە!
ئەسپش تەختەدا، دلێری سەفدەر
دەردەم شناسا ، نازداری کیشوەر
واتش؛ هەی هانا ، ئەی نووری دیدە
نەبی وە شکار جەرگەی **تەریدە!**
من چێگە دۆستاخ، دەستم بینیان
خەبەردارت کەم، ئەی نەورەس جوان!
حەیدەر بەگ ئەژنی شیی، نە جامەی قین
مەهمێز دا بە ئەسپ، پەی ماهی پەروین
کێشا بەسەرد کەیانی قەڵغان
بە تاو شیی پەرێ خورشیدی تابان
دززان، هۆرێزان، بێ شنۆ و بێ دەنگ
گرتەن دەوراندەور حەیدەر بەگ بە جەنگ
حەیدەر بەگ کێشا ، تێغی ئاتەش بیم
دا وەیەکێشان، کەردش وەدوونیم
تاو پێکا بە ئەسپ، جوانی سالار
شاناش، پەی یەکێ، سەرەش وست بەوار
دا وەیەکێشان، شمشێری بێ باک
دززی ناپاکش، غەڵتان کەرد نەخاک
شەست تەن وست نەخاک جە ئەهلی دزدان
باقی مەند لێشان، واتەن: سەد ئامان!!
کەفتەن دەست و پای بانووی خەرامان،
واتەن؛ ئەی نازدار، مەردیتەن ئامان!
دەخیلمان بەتۆن، ئەی شەمسی خاوەر،
جە دەستی ئەی شێر، ئێمە خەلاس کەر!
سنۆبەر واتش: ئەی نووری دیدە
ببەخشە بە من باقی تەریدە!

حەیدەر، جە تەقسیر، گوناشان ویەرد
چەنی سنۆبەر، روو بە را، ئاوەرد
ئەو شەو تا بە رۆ، راناشان بە جەخت
مدارا نەکەرد، بە وەخت و بێ وەخت(*)
تا یاوان، نەپای یەک چەشمەسارێ،
دڵکەش سەبزەوار، شیرین گوڵزارێ!
سنۆبەر واتش: **بدیە بە ئاسمان**
ئێمە چون بشین، بە شاری ئێران!
عەجەب سەراوون، دەمێ بەیا بەر
حەیدەر بەگ، واتش: پەنا، بە داوەر!
پیادەبین، ئەسپان وەردان بە چرا
وات، بە حەیدەر بەگ، ئەو حۆری لەقا
ئینە چەن وەختەن نەکەردەنی خاو
سەر بنیە وەبان، زانووی من یەک تاو!
دەمێ راحەت بە، سەرداری شێران
ئەوسا، روو بکەین، نە راگەی ئێران
حەیدەر سەر نییا، وەبانی زانووش
مەدهۆش بیی جە شەوق عەتری عەنبەربۆش
بشین، بەسەر وەخت دایەی قەزەنفەر
ئەو شەو راحەت بیی، تا وە سوب سەحەر
سەحەر هۆرێزا، جە خاوی شیرین
پەی عەزمی باپۆس، شای بۆ عەنبەرین
روو کەرد وە بارگەی بەرزی دامادیی،
بە زەمزەمەی بەزم، ئاهەنگی شادیی!
لوا، بە جامرێز، پەی روو سفیدی
نەزاناش مەبۆ، بە نائومێدی

(*) ئا لێرەدا، نوسخەیەک، لەو دوو دەسخەتە، تەواو دەبێ!

ناگا، نەزەر کەرد، نییەن قەزەنفەر
دیا، کە کەفتەن، جە یانە، بە سەر
غەڵتانەن، بە هوون، وەختی دامادیش
وە میراس کەفتەن، ئەساسەی شادیش
پەنجەی خاڵینش، هەم ژنیان بە هوون
سەرتاپاش، بە هوون بییەن، لالەگوون
دایە، ئیدش دیی خرۆشا، بە قار
پەرێ قەزەنفەر، چون هەوری وەهار
دەست بەرد مەقنەعە، جەسەر شەندەوە
گیسووی سفیدش، یەکیەک کەندەوە!
سوورەت، بە ناخوون پارە کەردەوە
مەنالا، بەتاو، ئاهی سەردەوە!
مەوات: بەسەرگەرد بەزمی شادیت بام
وەکام نەیاوای، نامورادیت بام
دایە وە قووروان، یانەی وێرانت
باوانت شێویۆ، شێویا، باوانت
پەی چی شادیی، بی، بە سەرنەبەردیی
پەی چێش عەیشی وێت، تەمام نەکەردیی
ئامام وە تەعجیل پەی زەڕ ئەفشانت
ئیستا مەوینو، بەهوون غەڵتانت!
ساتێ سەر هۆردار، بەزمی شادییەن
وەختی عەیش و نۆش هەم دامادییەن!
هۆرێزە، جە خاو، وەختی نەهارەن
خەڵقانی کشمیر، نە ئینتزارەن!
مدران، چەمەڕای وەختی دامادیت
تاکە بواچان، موبارەک بادیت
غولامان، غەمگین، رای رۆزگارەن
مەواچان، هۆرزە، فەسڵی شکارەن

فره خاس نییەن، خدێ، بە یانە،
میرزام هۆرێزە، وەختی دیوانە!
بشۆ بە دیوان، شای والا سەریر
پەی بۆسانی دەست میرانی کشمیر!
فەلەک شادیم بەرد، غەم دا وەدەستم
هێمای جە ئاداب، مننەت، نە ڕەستم
ئێران، وێران بۆ، تا بە قەندەهار
هەنی کەس لێشان، سەر نارۆ دیار!
ئێران سەرانسەر بکوشیان، بە تێغ
ئاساری شادیش، بکینۆ جە بێغ
کەس بەرنەشۆ، لێش، بە زەربی شمشێر
بییەن، بە هوونرێز، شازادەی کشمیر!
سنۆبەر بە تیغ پارە پارە بۆ
تەنش، ئاوێزان، پای قەنارە بۆ
چەنی ئەو جوان، ئەهلی ئێرانی
هەرگیز نەنیشان بەکامەرانی!!
دایەش، وێنەی، من، شادیش، بەتاڵ بۆ
سەرتاپاش، وەبا، هیجران زوخاڵ بۆ
ئەو چون قەزەنفەر، پەردەش، سیا، بۆ
بازاڕی شادیش، وە ما جەرا، بۆ!
پەی تەورە، جە داخ، مەکەردش زاریی
بە ئاوازی بەرز، جە بێ قەراریی!
(عمومی) ئەتباع، قەوم و قەبیلە
گردین، حازر بین، پەی ئی وەسیلە!
ئەهلی کشمیری جەرگەی قەزەنفەر
بە ساتی شادیی کەردەن وەچەمەر
خەلایق جۆشا، غەوغا کەفت نەشار
بەردشان خەبەر پەی لای شەهەیار!

شا، وات؛ یە بسات، ئێرانییانەن
ئینە دۆستەکەی ماهی تابانەن!
فەرما، دەر سەعات، جارچی کەفت نەشار
جاڕ کێشان، تەمام، لەشکەر بیی سوار
هەرکەس کاسەی ئاو پادشا واردەن
سوار بۆ، ئارۆ، وادەی نەبەردەن
شا، وێش، بەر ئاما جە شاری کشمیر
چەنی سەد هەزار، سواری دلێر!
بە تاو، روو نیان، وە راگەی ئێران
بەڵکم بیاوان، بەو ماهی تابان!
تا، یاوان، وەپای سەبزە سەراوێ
ئەسپی دین، تەنیا، کومیتە، ئاوێ!
چەنی یەک کومیت، لەجامەی زەرکار
مەگێلان وەناو، چەشمە و مێرغوزار
زانان بە تاقی ئەسپی یارانەن،
ئەسپی ئێرانی و ماهی تابانەن!
شا، وات؛ بە جارچی، واچە بەلەشکەر
هەرکەس باوەرۆ پەرێم سنۆبەر
چەنی ئەو جوان، دلێری ئێران
مەبەخشوو پەنەش، گەنجی فراوان
لەشکەر ئێد ئەژنی، ئامان وەهەم دا
پۆشان، سەرزەمین، جە تۆز و تەم دا
شریخەی ئەسپان، بسکەی بەیداخان
کێشان، پەی نەبەرد ئەو ماهی تابان
سنۆبەر دییا، بە راگەی کشمیر
دیش، ئاما، پەیشان، سوپای بێ نەزیر
وات بە حەیدەر بەگ: ئەی یاری یاوەر
هۆرێزە، وەپا، جەوشەن، کەر نەوەر

حەیدەر بەگ، ئەژنی، هۆرێزا، بە تاو
بەتاو و تەعجیل، ئەسپان، کەرد لەغاو!
سوار بیی بە ئەسپ، وێنەی شێری نەڕ!
نێزە گرت، وەدەس، مدرا، وەرنوەر
سنۆبەر بەتاو، شیی نەکۆڵی ڕەخش
وێنەی میهرەفرووز، وەقتی جەهانبەخش
وات بە حەیدەر بەگ: ئەی بێ قەرینە
ئومێدەن ئیلتیمای بەندەی کەمینە!
ئەرجووم هەر ئیدەن، ئەی یاری پڕفەن
بە من ببەخشە، ئەی جەنگی دوشمەن!
تاکە هەققی وێم، بستانو لێشان
ئادابی سەختی بنمانوو پێشان!
حەیدەر بەگ واتش: یاری میهرەبان
پەی من قەبیحەن نە موڵکی ئێران
مەر حەیدەر مەردەن، تۆ بشێ بە جەنگ
بە من بواچان، بێ نامووس و نەنگ!
سنۆبەر واتش: بەزاتی بێچوون
مەبۆ، ئی دەشتە، بکەروون گوڵگوون
سوار بیی بە ئەسپ، وێنەی شێری مەست
کەمەند و کەمان، نێزەش گرت بەدەست!
خرۆشا، وەتاو وێنەی نەڕەشێر
وێشان، دا، نەتیپ، تەنتەنەی کشمیر!
حەیدەر شمشێرش، بەهەرکەس مەشەند
بنج و بنچینەی حەیاتش، مەکەند!
مەکێشا بەتاو، نەعرەی حەیدەریی
لەرزە کەوت، بە چەرخ مینای ئەخزەریی
مەوات، من حەیدەر نەوەی کەیانم
غوڵامی ئیخلاس، شاهی ئێرانم!

وە زەربی بازووی شێری سەفشکەند
سەوای، ئەلئامان، خێزا جە قوشەن!
ئەسپان یەختە مەند، نە مەیدانی کین
مەگێلان هەرزە، بێ ساحیب وزین!
چند سەر بێ تەن بی، چند تەن وەبێ سەر
چە تێخی پەڕ زۆر، ژارالووی، حەیدەر
سەرانسەر لەشکەر، کێشا وە زاریی
هەرکەس رووکەردش، وەسەر دیاریی
حەیدەر وێنەی شێر کەفت نەشۆنشان
گرد جۆرێ پارە توونکەرد توونشان
جە زەربی شمشێر، هیندی سنۆبەر
کەسێ دوو قەد بیی، یەکێ زام بەسەر
نە مەیدانی ڕەزم، وێنەی شێری نەر
تەنیا، ویش مدرا، نە تیپی لەشکەر
نا، گا، جە لاوە، کێشا نە خرۆش
دەست دا، بە شمشێر، ئاما پەی بابۆش
دیش تەنیا، بەیداخ برای قەزەنفەر
مدران، سوارێ، غەمگین، موزەتتەر
تاو، پێکا، بە ئەسپ، وێنەی شێری نەر
شمشێر، دانە فەرق برای قەزەنفەر
تا وەکەمەرگاش، جیاکەرد وەهەم
غەڵتان کەرد نەخاک، چەنی تۆز و تەم
جە ئی گوزەردا، یاوا، بە بابۆش
وات: ئەی شاهەنشا، دایم وەیفرۆش
ئارۆ، جە دەستم، چۆن مەبی خەلاس
مەبۆ، بنجەنوون، بە تێغی ئەڵماس
نادانیم، چێش بێ، ئەی شاهی سەروەر
پەی چی منت دا، تۆ بە قەزەنفەر

قەسەمم واردەن، بە زاتی ئەکبەر
مەبۆ، بکیانووت، بەلای قەزەنفەر
کەمەند، هەوادا، ئاوەردش نەبەند
هەردوو دەستش، بەند بە هەڵقەی کەمەند
بە دەستی بەستە، کێشاش نە رووی خاک
ئاوەردش، بەزار، ماهی غەزەبناک
وات بە حەیدەر بەگ، ئەی گیانی شیرین
ئینە بابۆمەن، هۆرکەندم جە زین!!
ئاوەردم پەرێت، یاری دوور وەڵات
ئەختیارتەن، **هەرچی بۆ خەڵات!**
حەیدەر بەخشام بە تای زوڵفی یار
مەرەخەس کەرە، با بشۆ، پەی شار
سنۆبەر بابۆش، رەها دا، جەبەند
بابۆش، جە ئی کار، مات و خجڵ مەند!
حەیدەر وات، بەشا، پاسە بی تەقدیر
بەشاد بنیشە، جە شاری کشمیر!
منیچ سەرچەشمەی ئەهلی ئێرانم
مەشهوور جە نەسڵی نەوەی کەیانم!
جە ناوی ئێران، چون خۆر هووەیدام
ئەولادی رەشید، دارای بن دارام!
هیممەت خواهی کەرد، حەیدەر بەگ جە شاه
چەنی سنۆبەر، روو نیان، وە راه
وە شاد تەی کەردەن، چەنی هەم راهان
تا، یاوان، **بە زەید موڵکی ئەسفەهان**
پیادە بین جە ئەسپ، لوان بە یانە
حازر بین، جە لاش قەوم و بێگانە!
قەوم و ئەقرەبا، خوێشانی حەیدەر
کەردەن زەڕ ئەفشان، باڵای سنۆبەر

حەیدەر بەگ واتش: ئەی یاری غەمخوار
مەشوون، وە باپۆس، شاهی جەهاندار
سنۆبەر، واتش: خودا یارت بۆ
دۆعای گەنجولعەرش، نیگادارت بۆ
حەیدەر بەگ پۆشا، بەرگی دیوانی
یاوا، وە پابۆس عەبباسی سانی
لوا، بە تەعزیم بۆسا رووی زەمین
کەردش، شوکرانەی جەهان ئافەرین
شا، وات، ئەی حەیدەر شێری یا رووبا
واتش: هەر شێرم ئەلحەمدولیللاه
شا، وات، ئافەرین، ئەی شێری سەروەر
بەڵام، موشتاقم، بە دییەن دوڵبەر
زوو باوەر پەرێم، دیدەم نەڕاشەن
دایم ئینتزار، بەژن و باڵاشەن!
حەیدەر بەگ ناچار، سوژدەی زەمین بەرد
رەوانەی (ڕا) بیی، کێشا، ئاهی سەرد
لوا، بە یانە، وات: ئەی سنۆبەر
تەڵەبکارتەن، پادشای سەفدەر!
هۆرێزەبشیم، وە لای شاهەنشا
سنۆبەر واتش؛ (الحُكْمُ لِلّه)
هۆرێزا، وەپا، خورشیدی تابان
بە عەزمی بابۆس پادشای ئێران!
پۆشا، وەباڵاش، جامەی تەمام زەڕ
بێکا تەدارەک، جوقە جەواهەر
ماهیچە کەردەن، گۆشوارە، نەگۆش
وستەن حەمایل، وەبانی لیمۆش
تیتەی کۆتەرمە، دا، وە پیشانی
بیی وە هام قەرین، حۆریی ریزوانی

باڵ وه باهووبەند، دانەی جەواهیر
مەدرەوشا، جە دوور چون شۆڵەی ئاهر
شخڵی کشمیری کێشا بەسەردا
پەخشش کەرد وەبان قورسی قەمەردا
حەیدەر تەماشای ئەندامش مەکەرد
مەکێشا، بە تاو هەناسانی سەرد!
سنۆبەر واتش: ئەی یاری یاوەر
خەمگین مەنیشە، پەنا، بە داوەر
هەرچی جە تەقدیر ئەزەڵ ویەردەن
هەر ئانە مەبۆ، کرداریٚ کەردەن
سنۆبەر تەسکین، حەیدەر بەگ مەدا
حەیدەر بەگ مەوات، پەنا، بە ئەڵڵا
تا، یاوان بەقەسر، جامەڕێز، زەڕکار
چەنی حەیدەر بەگ، ماهی جەهاندار
لوان وەخزمەت، سوجدەی زەمین بەرد
سەنای شەهەنشای ئێران زەمین کەرد
شا وات: سنۆبەر بانووی بانوان
وەش ئامای بەخەیر، نە مولْکی ئێران!
چون ئامای بەزەید، ئەی ماهی تابان،
پایەندازت بۆ، مولْکی ئەسفەهان،
سنۆبەر وات: ئەی شای جەهاندار
بە تەوفیقی هەقق بینای کردگار
تا دەورەی مەهدی ساحیب زەمانی
وە تەخت بمانی، بەکامەرانی!
چونکە مەکەریی غەریب نەوازیی
شاهەنشای شاهان، چەنەت بۆ رازیی
یاگە نیشان دا، شاهی بوڵند ئەختەر
فەرما بنیشە، خورشیدی خاوەر

سنۆبەر بە ناز، بۆسە دا زەمین
نیشت نە وەرانوەر، شای دارا نگین
فەرماش ئیعلام کەر نە شاری کشمیر
حەیدەر چێش کەردی، بە زەربی شمشیر!
تەمام سەرگوزەشت، ئەی ماهی تابان
جە کرداری وێت، وەنەم کەر عەیان
سنۆبەر تەمام ئەحواڵی کشمیر،
ئەرز کەرد بە خزمەت، شای واڵا سەریر
شا، وات، مەزانوو، حەیدەر دلێرەن
ئەسڵ و نەسەب خاس، هەم نەڕەشێرەن!
بەڵام ئەی نازار کشمیر و کابل،
هەراسە دیدەت، هارووت و بابل!
ئاشوفتەی زوڵفت، ئاشوفتە خاڵەن
خاڵت تافەی موشک، چینی غەزاڵەن!
لەعلی لەبانت سەرچەشمەی حەیات
سەد، چون ئەسکەندەر، پەرێش بییەن مات
بەو دیدەی سیای، بێ بادە مەستت
بەو تیری غەمزەی کەس جێ نە ڕەستت
بەو گۆنای گوڵفام، بەدری منیرت
بەو شوعلەی شەوقی، رووی عالەم گیرت
بەو چای زەنەخدان، بەو زنجی زەردت
بەو گەردەنی ساف، مینای بێ گەردت
بەو زوڵفی ئەفشان، میقرازی کەردەت
بەو ئەگریجەی خاس، بە ناز پەروەردەت
بەو سینەی بێ خەوش، لێموانی زەرد
مەدان، وەشەونم، قەترەی (ماء الورد)
بەو بەرزی باڵای سوەیل رەسیدەت
بەو شۆخی شەنگی هەقق ئافەریدەت،

یە گشت قەسەم بان، بە جقەی عەبباس
هەرچی مەواچوو پەنەم واچە ڕاس!
وە دڵخوازیی وێت، ئەی حۆری لەقا ،
ڕازیت، بە حەیدەر، یام بە پادشا!
سنۆبەر ئەژنی ئاما بە زبان! ،
وات: ئەی شەهەنشا : قەیسەر پاسەبان
با گەردشی چەرخ لەیل و نەهار بۆ
شەهەنشا ، نە تەخت هەر شەهریار بۆ
جقەی تاووس مەند، مەندە کەیانان
بەشاد بپێکی نە مولڵکی ئێران،
درەفشی تەختت وەپا بمانۆ
بای موراد هەردەم لفکەش بشانۆ
بەڵام من کەنیز کەنیزانی شام
جە لای شەهەنشا ، هەر ئیدەن رجام
ئەوەڵ، بە خاتر، ئاغەی غەریبان
چونکە غەریبم، نەگیریم تاوان!
دووەم، من جە شار هەر ئیدەن ئەرجووم
کەنیزی شا بوون، حەیدەر، ببۆ شووم
پەی چی، کە کێشان، جەفای فراوان
بەد عەهدیی مەبۆ، پەی شاهی ئێران!
وەر نە من کەنیز کەمینەی دەرگام
دۆعاگۆی تەمام، عەمری پادشام!
شا وات: **ئافەرین، ئەی شەمسی** خاوەر
کناچێ وێم بی، بەخشایم، بەحەیدەر!
حەیدەر، کەفت نەخاک چەنی سنۆبەر
بۆسان پایەی تەخت، شای فەرەیدوون فەڕ
شا وات بە گەنجوور: خەڵات کەر حازر
پەرێ هەردووشان، بکەرە حازر

دەردەم فەرمان دا ، شای واڵامەکان
جارچی جارکێشا ، مولڵکی ئەسفەهان!
چل رۆز ئەساسەی شادیی، بەپاکەن
چەشنی دەماودەم غولامی شاکەن
خەراجی **سێ ساڵ،** تەمامی ئێران
بەرەعیەت بەخشا ، پەرێ چراغان!
چل رۆژ، چراخان، کریا ، ئەسفەهان
جە یومنی ئیقباڵ، ئەو ماهی تابان!
سەدای سنجی ساز، ناڵەی کەڕەنا
مەنیشت وەگەردوون، وە چەرخی مینا
سەدای، تەقداق، چەنگ و چەقانە
رەقسی رەقاسان، شەیدای زەمانە
ناڵەی موتریبان، بەربەت چەنی رووود
سەوتی خۆشخوانان، چون نەغمەی داود
غەمزەی موتریبان، شەیدای شۆخی شەنگ
رەفتی مەرەقسان، بە ئاهەنگی چەنگ
عیشوەی ساقیان، جەمین قورسی نوور
مەگێلان، چەنی پیاڵەی بلوور
کاکۆڵ چەنی زوڵف، چین وەردەی چین چین
ئەفشان کەردەبێ، نە پای عەرەقچین!
وە هەرکەس مەدان، جورعەی جامی مەی
باقی کەس نەمەند، وەی بە یانەم وەی!
سەروەران، سروود جە بادەی شادیی
رەعیەت، جە خۆفی خەراج ئازادی،
یە گشت پەی ئەساس، شادیی سنۆبەر
پەی عەیش و نیشان، شێری، دلاوەر
وەلحاسڵ، یاران، بە ساعەتی خۆوەش
بەستشان نیکاح، ماهی پەریوەش

یا ، خەسووی یاران، **جەڵدی**، چاپکخێز
کەردەن ئارایش، ماهی قەمەر بێز!!
چون تاووسی مەس کەردەن تەیاریی
کێشاشان، بەسەر، بەرقەی گوڵناریی
وە ساعەتی خۆش، کەردشان سوار
چراخان کریا ، مەیدان و بازاڕ
تاشیلان کێشا ، مەردوم شییی بە را
حەیدەر هۆرێزا، جە پا بۆسی شا
حەیدەر بەگ، لوا، نە تۆی پەردەی ناز
واتش: (السلام) ئەی یاری دەمساز
دەم نییا ، نەچا ، تینی زەردەوە
بۆسا ، پەیا پەی، شوکرش کەردەوە
نە دڵ، بەدڵشاد، نامی خودا بەرد
لوا، پاسەبان، **بەندش، رەها ،** کەرد
دەس نییا ، وەبان، سینەی عەنبەرین
بەسەد نەزاکەت، وستەش بەزەمین
دییا ، کە موهرەن، ئەو گەنجی پەنهان
کلید بەر ئاوەرد، نیاش وە جیبان
سەد هەزار سەڵوات، بەڵکو زیاتەر
بدەران، بە دیدەی پاکی پێغەمەر(*)

(*) ئەم دەسخەتە، لەلایەن یەکێکەوە نووسراوەتەوە، کە ناوی خۆی نەنووسیوە، بەڵام ئەو ساڵەی نووسیوە، کە تیایدا، ئەم بەرهەمەی نووسیوە و ئەویش (١٣٦٠)ی کۆچییە!
هەروەها سوودیش، لە دوو دەسخەتی دیکە (بەیاز) وەرگیراوە، لەبەر بێ ناویی نووسەریان، بەناوی ژمارە یەک و ژمارە دووەوە، ناوبراون.

گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی چوارەم

هەڵسوکەوت لەگەڵ جوانی سروشتدا (گوڵ و بولبول)

گوڵ و بوڵبوڵ

بەبۆچوونی من، ئەم چیرۆکە هۆنراوەیە، رازاوەترین تابلۆیە، کە لە نێوان تابلۆ شیعرەکانی رۆمانسییەتدا، سەربەرز و ئاڵووالآ و رەنگ شەکاوە بێ، چە لە رووی وشەسازیی و رێزمانەوە، چە لە رووی وێنەی رەنگامەوە، چە لە رووی پەند و باوی دڵداریی کوردەوارییەوە، چە لە رووی وەفاداریی دڵسۆزیی لایێ، لە لایەکانی خۆشەویستییەوە.

گفتوگۆیەکی پاراو و شایستەیە، لە نێوان دوو دڵداردا؛ لایێ لەو دووانە بەدیالۆگی نەرم و نیانی رازاوە و شیرینی پاراو، بەرەو دەرخستنی تەواوی هەن و نییەی دیوی دەرەوە و ناوەوەی هەست و نەستی دەروونی خۆی، لە قالبی سۆفیگەریەتێکی، رۆحانی بێ هاوتادا، کە بەکەمترین لابەلادا کردنەوە، رازی راستیی خۆشەویستییەکەی پەرەتر دەسێنێ، خۆی لە بەردەم خوێنەردا پەخش دەکات و هەستی دەردەداری ئەم جۆرە پەیوەندییە مرۆڤایەتییە، بەئاه و ناڵە و فرمێسکی دڵپڕی دڵدارییەوە، دەهێنێتەوە سۆ.

لە لایەکی دیکەوە، نەرم و نیانی لای دووەم و خۆ هەشاردانی و ناز بەجوانی و بێگەردیی خۆوە کردن و ناوبەناو خۆپیشاندانی رازاوە، بەلەنجەولاری شۆخ و بالآ و بۆ و رەنگ و روخساری ئاڵووالآوە، پتر ئاگر تیژکەری، رۆحی سووتاوی عاشقەکەیەتی و پتر هاندەری خەستکردنەوەی سەرتاپای بیرۆکەکانی دیکەی عاشقن لەبۆتەی عاشقانەی سۆفیگەریەتیدا.

ئەگەرچی ئەم دوو لا دڵدارانە، یەکێکیان گیاندارە و ئەوی دیکەیان بێ گیانە، شاعر توانیویەتی، تەواوی کەرەسەی پەیوەندی بەهێزکردنی دڵدارییەکە، بەپاراوی دیبلۆماسیانەی پێویست بەدڵداری دڵسۆزی راستەقینە بخاتە ناو قالبی دیالۆگی رەوا و شیاوەوە و هەردوو لایان: یەکێ نەرم و نیان و کەمڕوو و خۆ هەشاردەر و یەکێ، دەمپاراوی کۆڵنەدەر، کە بەرۆح و کردەوە و تەنەوە لە پێناوی خۆشەویستییەکەیدا ئامادەی خۆبەخت کردنە.

گیان کردن، بەبێ گیان دا و زمان پێدانی لە پێناوی دیالۆگی وەهادا و بەو جۆرە شاعر دەخاتە، قالبی داهێنەر و دروستکەرەوە و من بەش بەحاڵی خۆم پێم وەهایە ئەم جۆرە داهێنانە، لەوەو پێشتر هەبووە، بەلآم لە قالبی رامیارییدا، بۆ مەبەستەکانی دیکەی ژیان، نەک بۆ مەبەستی وەها.

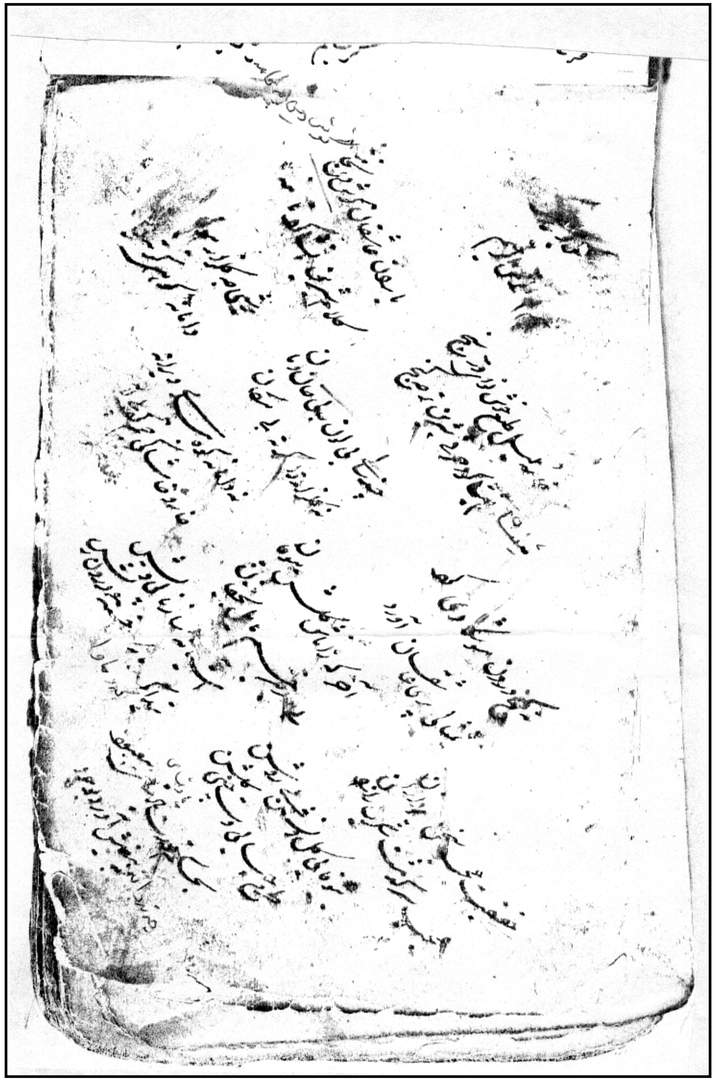

گوڵ و بوڵبوڵ

خامەم مەیلی تەبع خۆش نەوای دوڕسەنج
ئینشا کەرد حەرفێ، شیرینتەر، جە گەنج
نە کونجی دەروون، موشکاوی کەرد
تیمسالێ پەرێ ئاشقان ئاوەرد
حەقیقەت عەجەب سوخەن پەردازەن!!
عەجەب سەرگوزەشت، شەکەریی رازەن
یاران، عاشقان گۆش دەن، بە خامە
کەلامی شیرین ئینشا کەرد نامە!
چند ساڵ، پەی لۆنە، بەبێ خان و مان
نە گوڵزارێ دا، گرتەبێ، مەکان!
ئاخر، کە زاناش، گوڵش بێ وەفان
بێ سەبر و بێ رەحم، مایل بە جەفان
بێ وەفایی گوڵ، وەنەش بیی رۆشن
تەرحی جیایی، وست چەنی گوڵشەن
بەرشیی، جە گوڵزار بێ وەفای......
دامان و کوێی گرتەن......
نە دامانی کۆ، بەیدێ، وێرانە
خاروخاشاکێ، جەم کەرد پەی لانە
ئاشیانەیێ، سازنا، پەی وێش
تێدا گرت ماوا، خەستەی دەروونڕێش
بە حوکمی قودرەت پادشای مەعبوود
یەک دانە (بَیضْةَ)ش، ئاوەرد بەوجوود!
مودەتێ کێشا، جەفا و دەردیسەر
بەچەش جە (بیضە) بەر ئاوەرد وەبەر
بەلانە و بەچەی وێش، دڵ کەردش شاد
مەیل و موحەببەت گوڵشەن، دا وەباد

پەی دانە و ئابش، هەر سوب تا بەشام
خاو و ئاساییش، وەنەش بیی حەرام
مودەتێ پەی لۆن، پەروەردش بە ناز
تا، ئەندەک ئەندەک، بەچەش بیی پەرواز
هۆیێ هۆرێزا، چون، عادەتی پێش
بوڵبوڵی مسکین، خەستەی دەروونڕێش
چون هەردە جاران، پەی ئاب و دانە
بەرشیی، پەرواز کەرد، جە ئاشیانە!!
تەنیا، بەجا مەند، چون بەچەی نەوڕەس
هەوای باڵپەڕ، وستش نە هەوەس!
وەجد و نیشاتێ وەنەش کەرد ئەسەر
وستش نە **جنبش،** هەوای باڵ و پەر
دەست کەرد بە سروود بە نەغمەخانی
بە نیشات و زەوق، بە باڵپەڕانی!!
جە دمای وانای نەغمەی مەستانە
بەرشیی، پەرواز کەرد، جە ئاشیانە
دیدە وەڵاو کەرد نە دەشت و کۆسار
خەیلێ، نیگاکەر، **سەراسیمەوار**
جە ناکا نەسیم بۆی عەتری شەماڵ
دا، نە دەماغش، پەشێویاش حاڵ
شەماڵ، نە گوڵشەن، گوڵچین کەردە بێ
بۆی ئامان جە بەرگ گوڵ ئاوردە بێ!
دا، نە دەماغش، لادێ، تەواسا،
بەچە بوڵبوڵ بی، بۆی گوڵ ئەشناسا!
بەڵێ چون **ئاشق، بشنەوۆ** بۆی یار
جە سەد فرسەنگی مەبۆ خەبەردار
چون بۆی پیرئاهن یوسف پێغەمەر
جە میسر، تا کەنعان، یەعقووب کەرد خەوەر

غەرەز ئەو مسکین، بێ چارەی سەرسام
چون بۆی مەعشووقش کەفتەن، بە **مەشام**
جە نەسیمی عەتر، چون بیی سەرمەست
چینگ پێکا و دامان، شەماڵ گرت بە دەس
واتش: فیدات بام بۆ عەنبەرین
پەیکی کام مەکان، کام سەر زەمین
ئەر غەڵەت نەکەم پەیکی خۆش خەرام
بۆی ئاشنایێ، مەدەی، بە مەشام!
یە، چە، بۆیێ بێ، دەوەندەی تیژپەر
دای نە دەماغم، فامم، شیی نە سەر
فیدات، بام جە بۆی عەترت سەرمەستم
ئوفتادەی خاکم، بگێرە، دەستم!
چون عەرەب دەخیل، رەحمی خەیرێ کەر
تاقەتم بڕیان، عەزاب، پێم مەدەر!
جە رووی راستی، هەرچی مەزانی
ئاشکار کەرە، رازەی نەهانیی!
تەرکی مەزهەب کەر، زینهارش پۆشا
شەرابش، جە دەست مەعشووقش نۆشا!
ئەو نەسیمەنان، جە نیمە شەودا
زلێخام شێت کەرد، جە شیرین خەودا
پێش یاونام بۆی **یوسف پێغەمەر**
ئارام و تاقەت لێش سەندم یەکسەر!
فراقی یوسف، بەو تەور فاش سەند
ئارام و تاقەت یەکسەر، پێش نەمەند
ئەو نەسیمەنان، شەوێ، نە شەوان
بۆی زوڵفی شەخسێ بەردم بە دەوان
دانم نە **دەماخ، (سەرعی) زام** خەتەر
وستەنم، نە گێج شەرارەی شەرەر

یە رووی دووساڵەن، بێ زیاد و کەم
کەفتەن نە گێجاو وە پشتانی خەم!
تا، ئەو ڕۆ واچان، یە، نەفخی سوورەن
بێچارەی مسکین، زامش ناسۆرەن!
پەی چێش یار چەنەش، نا میهرەبانەن
ئەر واچوو دۆستم، **بێخی** زوانەن!
هەردەم بە نەوعێ، سزا، مەدۆ پێش
خەریکەن چەنی، دەردی ئێشی وێش
غەرەز من شەماڵ، پەیکی جەهانم
بۆی مەعشووق وەڵای عاشق ڕەسانم
بە ئەمری قودرەت، رەببولعالەمین
گەردش مەکەروون، هەفت ئیقلیم زەمین
سەروەش مەگێڵۆ و مەستی دەماغ چاغ
گا سەیری هەردان، گا نە سەیری باغ
ئەمشەو مەنزڵم شاری گولزار بێ
نەسیمم چون بۆی عەنبەرین بار بێ
شەهری رەنگینەن، مەکانی دڵخۆش
جایێ، با سەفا، ئاب و هەوا وەش
فەرشی ئەخزەریی وستەن نە زەمین
گۆمان لێش مدران، چەند خێمە رەنگین
پادشای گوڵان، گوڵێ مومتازەن
پێچیدەی پەردە، ئەعزاز و نازەن
هەر وەقت من نەوشار مەکەروون گوزەر
جە رای ئیلتیفات ئەو شاری دولبەر
تا **نەسیمی** من پەرێش، مەیاوۆ
لەب پەڕ **تەبەسسوم**، تۆ تۆ مەشکاوۆ!
جە پەردەی حیجاب سەرمادەرۆ بەر
تەمامی گولزار، مەبۆ موعەتتەر!

جە عەتر و عەنبەر، چە شا، چە دەروێش
قسمەت و نەسیب، وێش مەیاوۆ پێش
عەترش مەگێران، عەتارانی شار،
پەرێ دەفعی رەفع، ناخۆشیی و بیمار!
جەرگەی عاشقان، میناى مەی بەکەفف،
مەیان، مەنیشان، نە پاش سەف بەسەف!
بە تای عەرەقچین، بادەی خۆش **گەوار**
مەنۆشان، بە یاد، عەشووقی نازار
مەست و دەماخ چاخ دڵ خاڵی جە خەم
دەستە دەستەی گوڵ **مەونیان** وەهەم
مەپێچان بە تای خەیاتەی تاب دار
سەوقات مەکیانان، پەی یار و دڵدار
مەعشووقیچ، جە رای شۆخ و تەننازیی
مەرهەم عاشق کوش، عاشق نەوازیی
پەی ئێد کە عاشق، بەدتەر بۆ لێوە
تایێ زوڵفی وێش، مەپێچۆ پێوە!
رەزاش بۆ ئەڵتاف بەیار بنمانۆ،
دەستەیێ جەو گوڵ، پەرێش مەکیانۆ!
بەه بەه،جە بۆی زوڵف وەه وەه جە بۆی گوڵ
(بسم الله) تا سوبح، سەبر و تەحەممول
بۆی گوڵ چەنی بۆی زوڵفی دێزی فام
(بالله) ئەر سۆفی مەگنۆش نە مەشام
دەر سەعات دەیری دێوانە مەبۆ
جە سۆفیگەریی بێگانە مەبۆ!!
ئەر دەیری نەبۆ، ئانە نەفامەن
نە پوختە و بێ دەرد، خەر سۆفیش نامەن!
وەلحاسڵ، شەماڵ، جە تەعریفی گوڵ
شەمێ ئەدا کەرد، پەی بەچە بولبول

وێش بێ مەدارا، کەرد بە زەربی جەخت،
بەچە بولبول وست، نە هەلهەلەی سەخت!
تەعریفاتی گوڵ، شنەفتش بە گۆش
غەڵتانی خاک بیی، ئەفتادەی مەدهۆش
هەم جە بێهۆشیی، ئاماوە، بە حاڵ
عیشقی گوڵ، وستش، نە کونجی خەیاڵ
گاهی مەناڵا، گا مەبیی خامووش
گا ماما بەحاڵ، گا مەشیی جە هۆش
گا ناڵە و ئەفغان، گا زاریی و خرۆش
گا بە وەسڵی گوڵ، دڵ ماما بە جۆش!
تۆ، هێما، توفڵێ، بێ خەبەر جە کار
نە دیدەنت، بە چەم، تەڵخی، رۆزگار
چندێ نە رای زووخاو نووشیدەن
نە باغش، هیچ کەس، گوڵێ نەچیدەن
عیشق حیلەباز، پەڕ مەکرو فەننەن،
دامی مەرگ، جە رای، چندین کەس تەننەن!
نە دەروون بەرکەر سەودا و خەیاڵش
ئالەم فریوەن، وێران بۆ ماڵش
چون بەچە بولبول، بێچارەی سەرسام
گفتوگۆی **مادەر** شنەفتش تەمام
جە گوفتەی **مادەر** کێشا ئاهی سەرد
ئاهش جە ئاسمان حەفتەمین ویەرد!
واتش: ئەی **مادەر** حەقت بەدەستەن
هەرگیز نیشی عەشق، جەرگت نەگەستەن!
نە چەشتەنی جام، جورعەی عەشقی مەی،
بە شیرینی عەشق، نەبەردەنت پەی!
عیشق تانە پەردەء جلووس کەرد ئاغاز
سوڵتان مەحموود کەرد، پەتیارەی بێ راز

کەسێ جورعەی جام عەشق نەوەردە بۆ
مەستی عیشق تاسیر، لێش نەکەردە بۆ
چێش مەزانۆ، عیشق چە تاسیر دارۆ،
عومرش پڕوپووچ زایع، مەویارۆ!
دنیا و مافیا، ئاسمان و زەمین
پەی عیشق ئیجاد کەرد، رەببولعالەمین!
تۆ چێش مەزانیی، عیشق چند دولبەرەن
شیرینتەر، جە شەهد، شیرە و شەکەرەن
هەرسەرێ خالی، جە سەودای یارەن،
ئەو سەرە لایق زەنجیر ئەفسارەن
هەر سینە بێ عیشق بێ ئەندێشە بۆ
ئەنبانێ مانۆ، پەڕ نە پێشە بۆ!
سینە عیشقی دۆس تێش نەبۆ جاگیر
واجیبەن کەردەیش، وە نیشانەی تیر
خەستەی مەینەتکیش دلسۆزەندەی نەفت
بولبول حیکایەت جە فرزەند شنەفت
واتش: ئەی فرزەند، بەر گوزیدەی من
قووەتی زانوو، نووری دیدەی من،
جە تەعریفی عەشق هەر چیت وات راسەن
بێ شوبهە و بێ رەنگ، بێ کەم و کاسەن!
جەفا عەشق وەشەن، کێشی پەی یارێ
یاری بەینەتدار، ساحیب قەرارێ!!
وێش، بە رەنجبەردەی عاشق بزانۆ
گاگا ئیلتیفات، پەنەش بنمانۆ
نەک یادی سەرکەش، بێ خەبەر جە دەرد،
لاقەید و بێ باک، مەیل و مۆبەت سەرد!
ئەو گول، نەسیمش تۆ فریونان
کەم فامت کەردەن، حالت شێونان،

چند سال چێ و وەرتەر من جە سەودای ئەو
نە قەرارم بێ، نە ئارام، نە خەو!
بە چەند لەون سەردەش نەغمەخانیم کەرد
چەند شەو تا سەحەر پاسەبانیم کەرد
چند کێشام نەراش، جەفای بێ شمار،
مەجرووح بیی سینەم بە چند زەخمی خار!
چند جار دامی مەرگ، نە راگەم تەندەن
چند سەنگی سیا، پەی بالم شەندەن!!
غەرەز چند جەفام کێشانە گولزار
سەفایێ نەدیم، غەیر، جە زەخمی خار!
زانام عەبەسەن، جەفا بەردەنم
کەردەی نەدارۆ، خزمەت کەردەنم
موشەخخەس بیی لێم، بێ ئیعتبارەن
بێ شەرت و بێ شۆن، لاقەید جە یارەن!
راستەن گولڕەنگین، عەنبەرین بارەن
بەل چەندین عەیبێ، گولێش وە بارەن!
ئەوەل ئێد حوسنش بە قەرار نییەن
دەوامی عومرش، پایە داری نییەن!
چونکە بێ میهرەن، چەنی عاشقان
وەی سەبەب، رشتەی میهرش بێ وەفان!
دووەم هەرزەکار، لاقەید جە تانە
سەروەشەن، چەنی خوێش و بێگانە!!
ساعەتێ مەدۆ، رەونەق بە گولزار
لەحزەیێ هانە شەهر، نە کووچە و بازار
هەر لادێ، کەسێ، مەگیرۆش وەدەس
بۆ مەنیۆ، نەبۆش، پەیاپەی پەیوەس!
یارێ رەفیق بۆ، چەنی هەر دەغەل
هەرکەس پەرێ وێش، بنیۆش وەبەخەل!

ساهەنی ئەو یار زینەتش کامەن!
وەڵڵا عەشقبازیی چەنیش حەرامەن!
پێسەشان واتەن، جە رای فام و هۆش
تف ئەو رووی گوڵێ دوو کەس کەرۆ بۆش!
باز بە هەر جیهەت، یە گشت بەر کەنار،
چند رەفیق دارۆ، گشت عاشق ئازار!
یەکێ چەنەش خارەن، جەرگی دڵدۆزەن
پەی کوشتەی عاشق، دایم، بە سۆزەن!
تا مەحز، کە نیگات کەردەن بە رووی گوڵ
تیرش حازرەن، نە رووی جەرگ و دڵ!
یەکێ باغەبان، پیری کۆنە ساڵ،
جەلادی خوێنڕێژ، بێ خەبەر جەحاڵ
عەنکەبووت ئاسا، تەندەن، چند تارێ
پەنهانش کەردەن، نە هەر گوڵزارێ،
چوار ئەترافی گوڵ، پیری باغەبان،
جەو جاگە چەند دام، کەردەنش پەنهان!
ئاشقی مسکین، بێ چارەی سەرسام
ئەر ببۆ، بگنۆ، نەو تەزویر و دام!
پیری باغەبان، گومڕای حەقنەتەرس
زیندانێ ساختەن، نامشەن، قەفەس!
پەڕ و باڵ کەندە، دڵ پەڕ جە ئاخ و داخ
نەو گونجی قەفەس، مەکەرۆش دەستاخ
حەسرەتمەندەی یار، مەحبووسی قەفەس
عیلاجش نیەن، تا دما نەفەس!
سا، یارێ بەی تەور، فرزەندی دڵبەند
کەسێ عاقڵ بۆ، مەگنۆش نەبەند!!
فیکری سەودای عەشق، نە دەروون بەرکەر
مەرحەلەی دەروون، پەڕ خۆف و خەتەر!

یە گوفتەی بەهای شیرین کەلامەن،
یە وادەی، عەشقەن، نەک رای حەمامەن!
چون بەچە بولبول، خەستەی زام خەتەر
شنەفتش بە گۆش، گوفت و گۆی، **مادەر**
پێش نەمەن زەڕێ، عەقڵ و فام و هۆش
فیشتەر سەودای گوڵ، دەروونش دا جۆش
واتش: ئەی مادەر سوخەن کۆتا کەر
مەکێشە ئەوەند، جەفای دەردیسەر!
ئاشقی شەیدای خەستەی مەینەتکێش،
ئەر هەزار ئەفسوون بوانی پەرێش!
جە تیروتانە بێ باکتەر مەبۆ،
رۆ بەرۆ شەوقش، زیاتەر مەبۆ!
ئاب نە رووی غەربال، باد نەتۆی قەفەس
پەند وە عاشق دان، نەکەردەن، هیچ کەس!
ئەر چۆبین نە سەنگ کەرد گوزەر
پەندیچ وە عاشق مەکەرۆ ئەسەر!!
عاشقی مسکین کەم فام و بێ هۆش،
وەقتی نەسیحەت، کەڕ مەبۆ دووگۆش!
پەی چێش کە عاشق مەست و خومارەن
نەسیحەت، جەلاش، بە تەر جە ژارەن!
عاشق ئەختیار ئەر بەوێش مەبیی،
پەی چێش، دەردی من جگەر رێش مەبی!
لاقەید جە سەرژان، جە تانە مەبۆ!
جە هۆش و دانش بێگانە مەبۆ!
مادەر جە فرزەند شنەفت ئەی گوفتار
زاناش دەردی عیشق، هیچ نەدارۆ چار!!
وەلحاسڵ ئەو شەو هیچ نەکەردەن خاو
ئێد مەنا، مەکەرد، ئەو مەدا جواو!

دایە، پەی فرزەند فیکرش نە دڵ بێ
فرزەند هەر فیکرش وەسوەسەی گوڵ بێ!
ئێد پەندش مەدا، ئەو جە عیشق مەوات،
تاشەفەق بیی شەفق، سۆفی کەرد سەڵات!
بە حوکمی قودرەت، رەببولعالەمین،
رۆشن بیی، تەمام ساراو سەرزەمین!
شای خاوەر، جە بورج مەشرق کێشا سەر
بە شادمانی نیشت نە تەختی زەر!
سان و سوپای داج، پێش نەمەند قەرار
جە خۆفی خورشید، فەرار بیی قەرار
ئینس و جن و وەحش ئەحیای رووی زەمین
جە خاو خەفڵەت یەکسەر بێدار بین!
جە خاو غەفڵەت تەمام بین بێدار
وەندەن حەمدی زات، پادشای موختار
هەم وە ستەمکێش بولبولی غەمبار،
بەرشیی، حاشیان، وێنەی هەردەجار!
روو کەرد وە کۆدا، پەی ئاب و دانە،
تەنیا، مەند بەچەش جە ئاشیانە
دیدە پەڕ تەسکین، دڵ پەڕ خەیاڵ بێ
چەمەرای ئامای بادی شەماڵ بێ!
بەڵکو دووبارە بەبۆ، بەو مەسکەن،
باوەرۆ بۆی دۆس، ئەو شەهر و گوڵشەن!
جە ناکا نەسیم، شەماڵی سونجێز،
ئاما، وە بۆی عەتر، عەنبەری دەستبێز
غوبارێ ئاوەر، تووتیا، دەستوور،
پەی کەحلی دیدەی ئاشقی مەهجوور
بەچە بولبوڵ دیش، ئەو گەرد و غوبار
زاناش، شەماڵەن، ئاوەردەن، بۆی یار!

کەفت نە دەماخش، نەسیمێ بۆی گوڵ،
هەنیی، پێش نەمەند سەبر و تەحەممول!
تا نەسیمی گوڵ، وە بولبوڵ یاوا
غونچەی منقارش دەردەم شکاوا
بە نەغمەدانی نەجا، کەرد ئاخێز
شیی وە ئیستیقباڵ، بادی عەتر ئامێز!
بە شاد و سروور بە سۆز و ئاهەنگ
دامانی شەماڵ مەحکەم گرت بەچنگ
واتش: ئەی شەماڵ مەحرەمی گوڵشەن
وەش ئامای وە خەیر، دیدەم بیی رەوشەن!
عەترت رۆشن کەرد، ئاینەی زەینم
غوبارەت، جە لا، بەخشا بە عەینم
فیدات بام شەماڵ، نەسیمی رابەر
جە راگەی ئەڵتاف، دەستگیریم کەرد
هەنیی نەمەندەن، سەبر و قەرارم
مونتەزیر، بە دییەن، شەهری گوڵزارم
کارێ پێم کەردەن، ئێشی دەردی گوڵ
چون نێشی عەقرەب، نە دڵ مەدۆ چڵ
چون ئەوەڵ، شەماڵ، لوتفی خەیرت کەرد
نە شەهری گوڵزار، بۆی گوڵت ئاوەرد
بۆی عەتری دولبەر، دای نە مەشامم
دێوانەم کەردیی، لێم سەندی فامم
ئیسەیج کەرەمکەر، چون جوانمەردان
خەلاسیم بدەر، جە باری دەوران!
جە گێجاوی بەحر، غوسسە و پەژاران
خەلاسیم بکەر، چون، کەرەم داران!
عەرەبم دەخیل، بادە، بۆ عەنبەر
تەبییان دەستوور، دەوای دەردم بەر

وەلحاسڵ شەماڵ، مورادم، ئیدەن
وە خاک و پای تۆم، هانا و ئومێدەن
چونکە تۆ بەڵەد نە رووی جەهایی
رای دەشتی گوڵشەن، پەنەم بنمانی
پەیکی **خۆشخەرام**، دیش بەچە بوڵبوڵ
لێش بڕیان، ئارام پەی دیداری گوڵ
بەزەییش ئاما، وە ئاهی سەردش
وەرەنگ و روخسار زەعیف زەردش!
واتش: ئەی عاشق خەستەی دەروونرێش
بێ سەبر و ئارام، یاری مەینەتکێش!!
هەر ئی راهە من، لێم کەردەن گوزار
رای راستەن مەشۆ، بە شەهری گوڵزار
تەمامی ئەی را، مەنزڵ، بە مەنزڵ
من لێش ئامانم، گرتەنش بۆی گوڵ
بۆی گوڵ چون رەفیق، بەڵەدی راکەر
یەکڕاست مەبە رووت، بە ماوای دوڵبەر
بەڵام، چون یاوای، بەو ماوا و مەسکەن
بێ ئەدەب داخڵ مەبەر بە گوڵشەن!
مەوینی، بۆی گوڵ، دیارەن، جە دوور
بە سەنا، خوانیی، بشۆ، بە حوزوور!!
واقیف بەر جە کەید باغەبانی پیر
بە رشتەی تۆڕدام، ماوەرۆت بەگیر!
پەند و نەسیحەت، من نە گۆشت بۆ،
مەبادا، زینهار، فەرامۆشت بۆ!
ئێدش وات، دەردەم بادێ بۆ عەنبەر
بە تاو و تەعجیل، نەوجا، گوزەر کەرد!
چون بەچە بوڵبوڵ، عاشقی خەمبار
پێش نیشان دریا، ئی شەهری گوڵزار

پەردەی سەبووریی، پارە کەرد نەوجا
ئاشق بێ رەفیق، سەر نییا، وە را
بیی وە رەفیقش جە را، عیشقی یار
مەکەرد بەڵەدیش، مەسکەنی گوڵزار
لادێ، جە لایێ نەگرتش، ئارام!
تەی کەرد، مەنزڵان، جە سوب تا بەشام!
بەس کێشا عەزاب، جەفای بێ شمار،
تا، یاوا، بە شەهر، مەسکەنی گوڵزار!
دیواری گوڵشەن دیار دا، جە دوور
تاقەت پێش نەمەند عاشقی مەهجوور
پەڕ و باڵ مەشەند، وە بێ ئەختیار
یاوا، نیشت نە رووی، دیواری گوڵزار
بە هەر تەرەف دا، وێنەی سەرسامان
نیگای گوڵشەن کەرد، جە سەر تا دامان
حەسرەتمەندانە، جە سەر تا، بە وار
نیگای گوڵشەن کەرد، پەی دیداری یار!
فەرشش کریابێ، تەمامی چەمەن،
بە لالە و سونبوڵ، چەنی یاسەمەن!
بە ئەکابریی، شاهانە دەستوور
نوورجێش مەخێزۆ، نووری عەلا نوور
نەرگس و نەسرین، لالە و رێحان بێ
ئاب، نە رووی گوڵان، چون دوڕ غەڵتان بێ
بنازوون، بە سونع لوتفی ئیلاهیی،
چەترش پێگابێ، چون چەتری شاهی
پادشای گوڵان، جە عەینی چەمەن
تەختش بەستەبێ، نە پای نارەوەن
چون بەچە بوڵبوڵ، خەستەی باری خەم
بە ناز و ئیعزاز، یارش دیی وەچەم!

پێش نەمەن، هەنیی سەبر و هۆش و فام
کەفت نەیاگەی وێش، بێ هۆش و **سەرسام**
گەر، خودا، هەقق لیت بستانۆ
عاشق ئەختیار، چون پێش مەمانۆ!
چەند وەقت، تۆ جەفای هیجرت کێشا بۆ
دەروونش، وە دەرد دووریی ئێشا بۆ
جامی غوسسەی غەم، زووخاو وەردە بۆ
فراقی مەعشووق سەبرش بەردە بۆ!
چەند حەرفی رەقیب، چە تانەی ئەغیار
چەندین، سیاسەت، جەفای رۆزگار،
عەزابی گوڵ و جەفا و دەردیسەر
یە گشت کێشا بۆ، پەی وەسڵی دوڵبەر!
جە بەعدی ئی گشت جەوری بێ شمار
نەوینۆ وەچەم مەعشووقی نازدار
ساچون ئەختیار مەمانۆش بەدەست
دەک مەنع کەر،شادیی،وەنەت، بۆ دەربەست!
کەمکەری مەنای عاشقی دڵرێش،
هەی داد، هەی بێ داد،دەسەڵات نییەن پێش
عیشق پادشاهەن گرتەن شاری دڵ!
ئەستان، جە عاشق سەبر و تەحەممول
نازەنین جە لای یارش وە گریان
سەبووری و تاقەت، جە دڵ دا، بڕیان!
هەنیی، دەرس و پەند نەدارۆ زەرور
سورمە وە دیدەی کۆر نمەدۆ نوور!
غەرەز، من ئەوەند، وەنەم حاڵییەن
پەند، وە عاشق دان، بێ کەماڵییەن!
وەلحاسڵ، جەو دەم چون بەچە بولبوڵ
نەشەهری گوڵزار، دیش جەماڵی گوڵ،

نیمە گیانێ داشت بە دیدە و بە دڵ
گرتش نە رووی دەست پەی نساری گوڵ
مەستی عیشقی دۆس، وە بێ ئەختیار
وێش وست، وەپای تەخت مەعشووقەی نازار
پەی عەزمی پابۆس، مەعشووقی دوڵبەر
سەر کەرد وە قەدەم، قەدەم کەرد بەسەر
چون، نیمەسەما، بێ چارەی خەمبار
مەخێزاو مەکەفت، نەپای تەختی یار
مەست و لا یەعقەل، بێ خەبەر جەوێش،
جە قەزا، چەند جار،سینەش،خار کەرد رێش!
سینەش مەجرووح بی، پاڵووش کەرد پەر
پەهلووش، هەم کەرد رێش خاری ستەمگەر
وە هەر تەرەف دا، بێچارە......
مەکەفت وێش مەدا، وە رووی......
بەڵێ، چون عاشق عیشق ئاوەرد وەجۆش
جە گیانی شیرین، وێش، نەدارۆ هۆش
سا، (علی الخصوص)جەو ساعەت، جەو دەم
چند هیجرانی دۆس، دییە بۆ، بە چەم!
مەستی لا یەعقەل مەحووی یار مەبۆ
کەی جە گیان و تەن، خەوەردار مەبۆ!
بێ باکەن، جە وێش، نییەن، با خەبەر
مەجنوونەن بێ هۆش، جە عەشقی دوڵبەر
بەه بەه، بەو کەسەی هەقق دادە بۆ پێش
شاد بۆ، بە دیدار، ئاوات واستەی وێش،
جە بەعدی چند وەخت جەفای رۆزگار
شاد بۆ دیدارش، بە دیداری یار
خۆشا، جەو ساعەت، هەقق کەرۆ کەرەم
ئاشق وەسڵی یار، بوینۆ بە چەم

پەروانە، دەستوور، بێ خۆف و بێ بیم
نەخاکپای دۆس، گیان کەرۆ تەسلیم!
عاشقان، حەرفێ مەپەرسوو لێتان
ئەر ڕاس بواچدێ، خەیر بەیۆ ڕێتان!
مەدەوتان، سەوگەند من وە ئیلاهیی!
وەسڵی دۆس خاسەن، یا پادشاهیی؟!
من سەوگەند بە زات، پادشای داوەر
حەرفێ مەواچوون، ئەر مەکەن باوەر
جە لای من لەحزەی وەساڵی دولبەر
خاستەرەن، جە موڵک خاقان و قەیسەر
بە شەرتێ یارێ، خۆشخدێ و خۆ بۆ
نەک چون فلانی، بەهانە جۆ بۆ
سەرکەش و لاقەید، دڵ بەد گومان بۆ
باوەڕش نە ئایەت، نە بە قورئان بۆ
هەر قەسەم بە میهر، دڵ پارچەء سەنگێ
بەهانە جۆیی، هەردەم بە ڕەنگێ!
باز بە هەر جیهەت هەرچند سەرکەسەن
هەقق لێم نەسانۆ، دڵم پێ وەشەن
هەرچند حاڵزان و لەنجەولار کەرەن
جەفاش، جە سەفای مەردم خاستەرەن
پەی کۆری دیدەی حەسوودی بەدکار
نیم گیانێ داروون، وەڕاش بۆ سەد جار!
مەسپارووش، وە دەس یەکتای یەکانە
نیگادارش بۆ، تا دێر زەمانە!!
چون بەچە بولبوڵ، خەستەی دەردناک،
نە پای تەختی گوڵ غەڵتان بیی نەخاک!
بە نەغمەخانی، بەچەند سۆزی دڵ،
حاڵی خەستەی وێش، عەرز کەرد پەرێ گوڵ!

وات: ئەرێ هەی، وەش بۆی تەنناز
عورووسانی دۆس، پوشتی پەردەی ناز
شەریف کەردەی هەقق، پادشای گوڵان
وێران کونەندەی یانەی بولبولان!
چە حوسنێوەن هەقق پێت عەتا کەردەن
عاشقان، هەم شێت، هەم شەیدا کەردەن
یە چە ئاب و ڕەنگ، یە چە ڕوخسارەن!
یە چە شێوەی خاس نەزاکەت دارەن
فدای شێوەت بام، شێوەت شیرینەن،
فدای عەترت بام، بۆ عەنبەرینەن
چونکە خوداوەند دانای کەرەم دار
پێت عەتا کەردەن، ئی ڕەنگ و ڕوخسار
حەیف نییەن، دولبەر نە تۆی پەردە بۆ،
چیهرە، کە خالق عەتا، کەردە بۆ!
پەردە، نشینی، وە سێن، وەس ئەی گوڵ
ڕەحمێ، کەر، بەحاڵ، شکستەی بولبوڵ
ڕاسەن، مەحبووبان، شێوەشان، حۆرەن
بەڵام فیدات بام، نە بە، ئەی تەورەن!
هەنیی، تا سەحەر ئاه و ناڵەمەن
نە خاک و پای تۆ، عیجز و لاڵەمەن
بەڵکە ئەڵتافێ، پەنەم بنمانی
بەحاڵی خەستەی جەستەم بزانی!
بەر ئاوەری سەر نەپەردەی حیجاب
بکەری خەجڵ، ماه و ئافتاب!
زوڵم و جەفا و جەور، حەدد و ئینسافەن،
بوزورگ، کەرەمکەر، وەقتی ئەڵتافەن!
تەرەحومێ کەر، چون کەرەم داران،
سارێش کەر، سینەم، جە زەخمی خاران

هەنی وەسێن وەس، جەفا و دەردیسەر
رەحمێ دەربارەی عاشقان بکەر!
فیدات بام، ئەی گوڵ، خاسی شۆخ روخسار
جە یاری بولبول، وەنەت، نەیۆ، قار
چون، جە رووی ئەزەڵ، بینای بێ هەمتا
شیوەی دولبەریی، وە تۆ کەرد عەتا،
منیچ هەر جەو رۆ، گەردوونای گەردوون
بەو تەور خەڵقم کەرد گیان فەدای تۆ بوون
لایق دین وەگوڵ، شێوەی دڵداریی
بەخشا، وە بولبول، ئەفعان و زاریی!
ئینە سەر نویشت، جە ئەزەڵ کارەن
شاهی بێ مروەت، پەی چێش لێت عارەن

تەواو

لە کۆتاییەکەیەوە، بەم جۆرەی خوارەوە نووسراوە!!

حسب الفرمایشی مخدوم مطلع معظم آما/ فتاح سلمه الله تعالی قلمی گردید، جلال الدین، (١٣٠٤) (ق)

بەم بۆنەیەوە، دەبێ سوپاسی مامۆستا ئەهوەن بکەین، چونکە ئێمە ئەم دەسخەتەمان، لای ئەو دەستکەوت (هەورامانی)، ١٣٧٢/٨/٤ (ئابان).

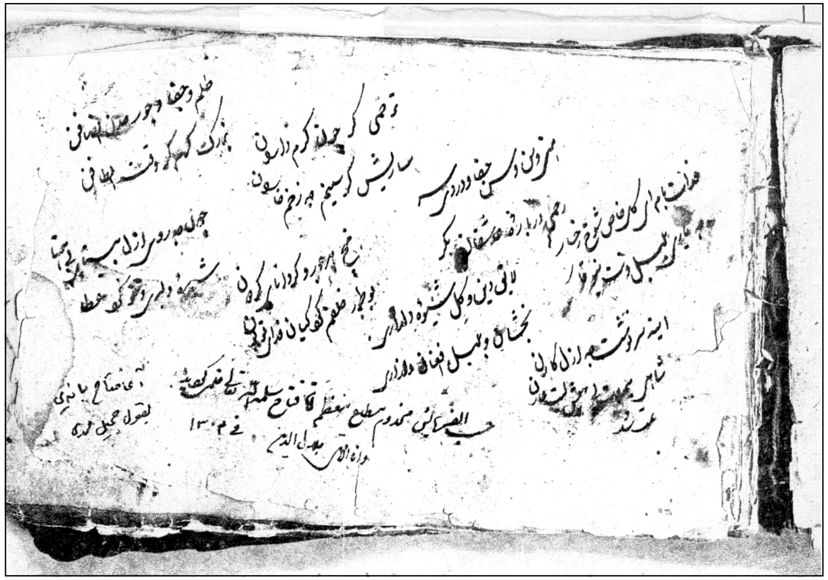

گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی پێنجەم

دەوری رامیاری و کۆمەڵایەتی لە ناوچەکانی هەورامان و جافەکاندا

هێرشی تورک بۆ ناوچەکانی هەورامان (ئاغا عینایەت)

پێشەکیی:

لە دەوروبەری سەدەی هەشتەم و حەوتەمی، پێش زایینیدا، لە لایەن، یاخود لەسەر خشتە نووسراوەکانی ئاشوورییەکانەوە، دەنگوباسی، دوژمنەکانیان، کە لە ڕۆژهەڵاتی وڵاتی نێوان دوو ڕووبارەوە (میسۆپۆتامیا)ن و شەڕوشۆڕیان، لەگەڵیاندا و چۆنیەتی سەرکەوتنی خۆیان و کردەوەیان و هەڵسوکەوتیان، لەگەڵیاندا، بەفراوانی، نەقش کراوە و، ئەو دوژمنانەشیان، کە بەدەسەڵاتداریی و ئازایەتی و لێهاتوویی، لە قەڵەمیان داوە، دەوڵەتی (ماد)ەکان بوون!

لەو ڕووەوە، زۆر شت (کە وەک؛ چەکی مادەکان، قەڵاکانیان، سەروەت و سامانیان، جلیان، جۆری خشڵی ژنانیان،...)ی، مادەکانیان، (وەک نەقش و تابلۆ، بەسەر خشتە سوورۆ کراوەکانی ئاشوورییەکانەوە) پیشان داوە!

بۆ، وێنە، چەند ساڵێ لەمەوبەرتر، لام وایە، نزیکە (٦-٧) ساڵێ لەمەوبەرتر کاربەدەستانی، شوێنەوارەکانی (نەینەوا)، هەندێ خشڵی ژنانەی دۆزراوە، کە لە کەلاوە، پاشماوەکانی (نەینەوا)دا، دۆزرابوونەوە، دەریان هێنابوو و لەسەر شاشەی تەلەفیزیۆن، پیشانیان ئەدا و بەپێی ئەو زانیاریانەی کە ئەوان هەیان بوو، وەهایان، لە قەڵەم دەدات، کە سەرپاکی ئەو خشڵانە (خشڵی زێڕ؛ بازن، پەروانە، لوولە و زنجیر، گوارچەناخ، هەیاسە، کەمەرە) هی دوژمنەکانیان، کە لە شەڕی، خارخار، (دێیەکە، کەحاڵی حازر، بەو ناوەوە، هەر ماوە و کەوتووەتە، چوارچێوەی سنووری، ئیداریی، ناوچەی (بانە)وە، یاخود، لەو دەوروبەرە)دا، دەستیان کەوتووە!

زۆری پێ ناچێ، دەوڵەتی مادەکان، بەسەر دەوڵەتی ئاشوورییەکاندا، سەردەکەوێ و ئەم سەرکەوتنەش، ئەنجامی، یاخود بەرهەمی، شەڕوشۆڕێکی دوورودرێژ و بەرفراوان و ڕووخێنەر و کاولکەری نێوان، هەردوولا بووە و ئەوەش بوو، کە یەکەم ستراپنشینی مادەکان، لە (نەینەوا)دا، کچێکی (مادی) بوو! پاش بەسەرچوونی ماوەیەکی زۆر، بەسەر ڕووخاندنی دەوڵەتی ئاشووردا، دەوڵەتی (ماد) بەملا و بەولادا، فەرمانڕەوایی بڵاو کردەوە و تاوەکو هەخامەنشییەکان، توانیان، مادەکان، لەسەر کورسیی فەرمانڕەوایی لابەن و بەناوی خزمایەتی و یەک ڕەگەزییەوە، دەوڵەتی هەخامەنشی و ماد، دابمەزرێنن و ئەم ناوە، زۆر درێژەی نەکێشا، تاوەکو، ناوی (ماد) بەرە بەرە، لەسەر پەردەی بینراوی دەوڵەت، دەسڕایەوە و لە بەرچاو ون دەبوو!

لە ڕووی دینییەوە و ڕۆشنبیریی دینییەوە، فەرهەنگەوە، ئەوەی، کە هەخامەنشییەکان، لەسەری دەڕۆیشتن و بەکاریان دەهێنا و شانازییان، پێوە دەکرد، هەر ئەوەی، دەمی مادەکان بوو، بەدین و دنیاوە!

ئەوەی، کە دەبێ، بوترێ، ئەوەبوو، کە هەخامەنشییەکان، کاتێ پەنایان بەر دینی مادەکان و فەرهەنگە دینییەکەیان دەبرد، کە هەستیان، بەجێگا لێژی بکردبایە، چونکە یەکگرتنی، ناوچەکانی ئێرانیان، لە ڕووانگەی یەکگرتنی دین و دنیاوە، دەدیی و ئەمەش، ڕێڕەوێکی ڕەوانی ڕامیاریی و دینی بووە، لەو دەمەدا!

گریکەکان (یۆنانیەکان)یش، ئەوە بوو، هاتن و دەوڵەتی هەخامەنشییان، بەیەکدا، داشکاند و بۆ ماوەیەکی، زۆر لە وڵاتەکانی ئێران و لە کوردستاندا، فەرمانڕەوا، بوون!

ئەوەی، کە دەبێ، لەم ڕووەوە، بوترێ و سوودی پێ وەربگیرێ، ئەوەیە، کە هەخامەنشییەکان، پەرەیان، بەفەرهەنگی دینی و ڕۆشنبیریی مادەکان دا و چونکە لە یەک ڕەگەز بوون، ئەگەرچی، دینێکی دیاریکراویان، هەروەک، وەها دەردەکەوێ، نەبووە!

بەڵام، یۆنانییەکان، لەبەر ڕەگەز جیاوازیی، لە لایەکەوە و بوونی دینی جۆراوجۆر و خوالەی دینی جۆراوجۆر و زمانی جیاواز و، هەوڵی لەناوبردنی فەرهەنگی دینی ئێرانییەکانیان، دا!

لەناوبردنی، فەرهەنگی دینی مادەکان، لە لایەن، یۆنانییەکانەوە، وەک کتێبی ئاڤێستا و هەندێ ڕەویە و ڕەوشتی دینی، کە توانای پتەوکردنی دینییان هەبووە، بەو نیازەی، تاوەکو بتوانن، یەکیەتی گەلە ئێرانییەکان لەناوبەرن و بەهۆیەوە، دنیا دەبێتە، ماستی مەیبو، بۆیان، لەناوبرا!

واتە، کتێبی ئاڤێستا، زۆربەی بەشەکانی، سووتێنرا، جۆرە فەرهەنگی دیکەیان لەناوبرا و ئەو بەشانەشی، کە پەیوەندییان، بەئەدەب و حەکیمی و فەلسەفەوە، هەبووە، بۆ یۆنان براوە و زۆربەی زۆریشی، وەرگێڕدراوەتە، سەر زمانی یۆنانی (گریکی) کۆن!

ئێمە، لێرەدا، لەم کورتە سەرگوزەشتە مێژووییە، مەبەستمان، مێژوو نەبوو! بەڵکو، مەبەستی هەرە سەرەکیی، ئێمە، لێرەدا، ئەوە بوو، کە بتوانین دەستنیشانی، هەندێ شت بکەین و ناوی هەندێ چەرخی ڕۆشن و نارۆشن، (بەپێی پێناسەی گەشەی فەرهەنگ و زانیاریی و سست بوونی و لاواز بوونی) بەرین و بۆ ناسینی ئەو چەرخانەش، خوێنەر بەوە ماندوو نەکەین، کە بۆ مێژوو بگەڕێتەوە، بۆ زانین و ناسینی ئەو چەرخە، یان ئەوی

دیکەیان!! پێش ئەوەی، بێینە، سەر ناوەڕۆکی مەبەستەکە، پێویستە، ئەوە، لە یاد، نەکەین، کە ئەشکانیەکان، توانیان، یۆنانییەکان و دۆستەکانیان دەربکەن و پاش ماوەیەکی زۆریش، دەوڵەتی ساسانی هاتە کایەوە و ئەویش ماوەیەکی زۆر و درێژ، فەرمانڕەوایی سەرپاکی ناوچەکانی ئێران و کوردستانی کرد و بەنیسبەت، کوردەوە، هەر لە هەمان کاتدا، ڕۆمەکان هەبوون و بەشێکی زۆری کوردستانیان، بەدەستەوە بووە و پاشانیش، دەوڵەتی ئیسلام و تا ئەمڕۆیش بەم جۆرەیە، کە هەیە!

پاشماوەی هەخامەنشی، جگە لە نووسراوەکانیان، کاخەکانیان، شتێکی دیکەی بەفەرهەنگ سوودبەخش، بەجێ نەماوە، یان، ئەگەریش بەجێ مابێ، هێشتا نەدۆزراوەتەوە!

زمانی هەخامەنشیش، ئەگەر پێت تەتەڵە، بکرێ و لە زمانی ئاڤێستایی و (مادیی)، پاک بکرێتەوە، هەروەها، لە وشەی عیلامیی و سۆمەریی قەرزکراو جوێ بکرێتەوە، بۆمان دەردەکەوێ، کە لە شێوەی زمانێ دەردەچێ و هیچی بۆ نامێنێتەوە!

هەخامەنشییەکان، لە تەختی جەمشیددا، زۆر لایەنی فەرهەنگییان، ڕۆشن کردووەتەوە، کە ئەوان، زۆربەی زۆری شتەکانیان، یان مادین، یان لەسەر بنەڕەتی (مادی)یەت، دروست کراون و بۆ وێنە؛ لەو ڕووەوە، خۆیان لە نووسینەکانی ئەوێیاندا، وەها، لە قەڵەمیان دا، کە چەکەکان و جلی سەربازەکان و وڵاخەکان و هەڵسوکەوتی میهرەجانەکان و جەژنە دینییەکانیان، (مادی)ن، یان لەوانەوە، وەریان گرتووە!

هەروەها، جۆرە دەنگوباسی وەها، واتە؛ ئەو دەنگوباسانەی، کە پەیوەندییان، بەفەرهەنگ و ڕۆشنبیریی و زانیاریی مادەکانەوە، هەبێ، لە لایەن، گریکەکانەوە زۆر هەن و نرخێکی تایبەتیشیان، بۆ داناوە! بەڵام، دەنگوباسی مادەکان و باری ڕۆشنبیرییان و جۆری فەرهەنگیان و پلەی زانیارییان، لەوە بەملاوە، بەرەو ون بوون و نەمان و شاردنەوە، دەڕوا و بێگومان، هەروەک هەشە و زۆریشە، بەڵام دەست دەستێ دەکەوێ، کە دڵسۆز و ئەمین و ڕاستگۆ نییە!

ئەوجا، ئەگەر کێشەکە، وەها بێ! ئەگەر ئێمەیش، هەر وەها بین، کە هەین، بێگومان، بەرەو نەمان و بەرەو بیرچوونەوەش، دەڕۆین!

لێرەدا، بەتایبەتی، خوێندەوارەکانمان، ئەوانەیان، کە گۆشەی، ئەدەب و ڕۆشنبیرییان، خستووەتە، ئەستۆی خۆیان، بەرپرسن بەوەی، کە لەم ڕووەوە، چە جۆرە خزمەتێکیان، بۆ

خۆیان و گەلەکەیان کردووە! هەروەها، ئەرکی سەرشانیانە، کە جە جۆرە نەخشەیەک، بۆ ناسینی خۆیان و ناسینی گەلەکەیان دابڕێژن!!

لەم ڕووەوە، زۆربەی خوێندەوارەکانمان، جێگا سەرزەنشتن، چونکە؛ بەبێ بیر لێ کردنەوە، بەبێ ئەوەی توانیبێتی، ئەرکی سەرشانی خۆی بەرامبەر گەلەکەی، دیاریی بکات و لە کۆشکی تەممەڵی و تەوەزلی و خۆ بەخێوکردن و دوور لە بیر نەکردنەوە، لە خەڵکی دیکە، دەرباز بکات و جگە لەوەی، کە خۆیان، نایانەوێ، خۆیان، لەم بوارە بدەن، دوای مێژووی کورد و بەسەرهاتی و گۆشەکانی دیکەی ڕۆشنبیریی دیکە دەکەون و هەندێ جاریش، پرسیاری سەرسوڕهێنەر، دەخەنە، گۆڕەپانی دەمەتەقێوە، بەوەی، کە دەڵێن: (ئایا، کوردیش، مێژووی هەیە، یان زمانی هەیە، یان، ئایا زمانی کوردیی ڕێزمانی، وەک فارسی، یان، وەک عارەبی هەیە!؟)

بەهەرحاڵ، ئێمە، خۆمان، بەوەرامدانەوەی، ئەو جۆرە کەسانەوە، خەریک ناکەین و ئا لێرەدا، دەبێ ئەوە، بڵێین؛ بەتایبەتی بەو کوردانەی، کە مەبەستیان زانین و ناسینی، مێژووی کورد و بەسەرهاتیانە، دەبێ پەنا، بەرنە، بەر سەرچاوەی جۆراوجۆر؛ هی عارەبی و تورکی و فارسیی و گریکی و هی بێگانەی دیکەش و هەوڵ بدەین، کە لە دوێ توێی ئەوانەدا، زانیاری، هەمەجۆر لە بارەی باو و باپیری کوردەکان، مادەکان –ەوە، بدۆزینەوە و بیبانخەینە، بەر سەنگی مەحەکی لێکۆڵینەوە و بەراووردەوە، تاوەکو بەهۆیانەوە، بتوانین زانیاریی زۆرتر و ڕەواتر، لە بارەی کورد و سەرگوزەشتەی دێرین و هی ئەمڕۆیان، بخەینە بەردەستی خوێنەر!!

کورد واتەنییەک، هەیە و دەڵێ: تۆ خۆت، لە هەموو کەسێ، باشتر دەناسی و دەتوانی بناسی!!

واتە؛ ئەو دڵسۆزییە، کە تۆ بۆ خۆت، هەتە، یەکێکی دیکە نییەتی و ناتوانێ هەیبێ!! جگە لەوەش، تۆ، لە هەموو کەسێ، باشتر، خاس و خراب و ڕاست و ناراست، دەتوانی، جیا بکەیتەوە!! ئەگەر پەیوەندیی، کارەکە، بەخۆتەوە، هەبێ!

ئێمە، تا ئێستە هیچێکی زۆر کۆنمان، کە پەیوەندیی، بەمێژووی کوردەوە هەبێ، لە لایەن کوردەوە، کە وەک نووسراوێکی ڕاست و ڕەوان، دەست نەکەوتووە!

ئێمە، لە ڕووالەتی نووسراو، لە چوارچێوەی ئەدەب و وەچەکانی، لە چوارچێوەی نووسراو و نەقش کردندا، لە قالبی پەیکەر و دراودا، لە چوارچێوە دینی، یان

هەڵسوکەوتی کەلەپووریی بەجێماویدا، زۆر دەوڵەمەندین! بەڵام، ئەوانە، وان بەدەست کێوە، لە لای کێن!، چە دەستێکی ناپاک و دەروون پیس، شتی وەهای لایە! یان شاردوویەتیە یاخود، لە کوێ، ئەو دراوانەی فرۆشتووە و بەکێی داون و ئەی ئەو کرِّەرە، چی پێ کردوون و بۆ کوێی بردوون و لە کوێ، بەندی کردبن، یان بەبەندکردنی دابن!!

بەهەرحاڵ، ئێمە، لەو ڕووەوە، زۆر نەبێ، کەم، توانامان هەیە، کە هەندێ زانیاریی، بەنرخ، بخەینە، چوارچێوەی، ون نەبوونەوە! لەم لایەنەشەوە، ئەگەرچی، زۆر کەمی ماوە، بەڵام بەشی ئەوە، دەست دەکەوێ، کە مێژوو و فەرهەنگی، دەمێ، یان، چەند چەرخێ، لە چەرخەکانی مێژوومان، بۆ ڕاست بکاتەوە!

بۆ وێنە، قانیع، توانیویەتی، لە چوارچێوەی سەرگوزەشتەدا، هەندێ زانیاریی مێژوویی‌مان، بۆ بخاتە، قاڵبی هۆنراوەوە و بێگومان، زۆربەی زۆری زانیارییەکانی، لەو ڕووانگەوە، پەنایان بردووەتە، بەر سەرچاوە، سا، بەهەر جۆرێ بووبێ!

لە بەرهەمەکانی مەولەوی لە لایەن زۆربەی خوێندەواران و زانایان و پیاو ماقووڵانی سەردەمی خۆی، تۆمار کراون و زۆر لایەنی هەڵسوکەوتی جافیش، بەوێنە، تابلۆ گیراون و لە بەرچاو و گوێ و ڕووەوەن!

سەیدی هەورامی یەکەم، دیمەنی هەورامان و جۆری هەڵسوکەوتی ئەو ناوچانەی، لە ڕووی مێژووەوە و لە ڕووی جوانی سروشتەوە، خستووەتە، ڕوو! سەدان، شاعیری دیکەی دێرینمان هەن و شتی بەنرخ و گرانبەهای ئەودەمانەیان، وێنە، بۆ گرتووین و کە خۆی لە خۆیدا، گۆشەیەکی گرانبەهان لە مێژووی کورددا!

مەلا شەریفی بێسارانی، وێنەی جەنگی (هەورامان و رووسی) بۆ گرتووین و خستوویەتییە، قاڵبێکی ئاوازی شیعرەوە! هەروەها، وێنەی ئەنجامی، ئەو شەڕەی، بۆ گرتووین، کە گرانییەکی، کوشندە بووە!

میرزا مەحموودی مستەوفی، بەنامەیەکی هۆنراوەیی، باسی دیمەنی بەندیخانە و هەڵسوکەوتی خەڵکەکەی دەکات!

(ئاغا عینایەت)یش، یەکێکە لەو ڕۆشنبیرانە، کە بەهۆی هۆنراوەکانیەوە، چەند شتێکی جوان و ڕازاوە و گرانبەهامان، بەدەستەوە، دەدات و ئەوانیش؛ بەلای ئێمەوە، لایەنی جوگرافیایی ناوچەی جوانڕۆ و هەورامان و لایەنی دیمەن و ڕوواڵەتی چۆنیەتی گرتنەکەیان و هەروەها، دیمەنی هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی ناو بەندیخانەکە و ئەوجا،

دیمەنی ئێش و ئازاریی دەروونی خۆی!!

جگە لەمەش، ئاغا عینایەت، لە زینداندا، نامەی بۆ محەمەد بەگی ڕۆستەمی کە ئەویش، لەو زیندانی (ئەسفەهان)ەدا، بووە، نووسیوە و هەروەک، میرزا مەحموودی مستەوفی، لە زیندانی (قەجەر)دا، (کەریم سان)ی، بەنامەی شیعریی، هێناوەتەوە، گفتوگۆی شیعر وتن، ئەمیش، توانیویەتی، محەمەد بەگی ڕۆستەمی (بەهۆی نامەشیعرییەکەی هەردوولاوە، قسەڕەوانی و دەمپاراویی و هونەری هۆنراوەیەتی، و خۆشیی نێوانیان) بەهۆی نامەیەکی وەرامگۆنەوە، بەئێمە و خوێنەر، بناسێنێ و پتر لەوەش، نەمری خۆیان، بخاتە خانەی نەمریی و لە بیرنەچوونەوەوە!

لەوەش، بەولاوە، ئاغا عینایەت، سەرەڕای، ئەو پەشێوییە دەروونییەی و ئەو زۆر و جەورەی ناو بەندیخانە و هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی ناوی، توانیویەتی وێنەی کیژێکی ئەرمەنی جوان -مان، بۆ بگرێ، کە لە بەندیخانەدا، بەڕێککەوت بەرچاوی کەوتووە!

کەوا بوو، هۆنراوەکانی، ئاغا عینایەت، ئاوێنەیەکی پاک و بێگەردن؛ کە بەسەرهاتی خۆیان و هی گیراوییەکەی و سەفەری نێوان، جوانڕۆ و کرماشان و ئەوجا، هی ئەوێی بۆ ئەسفەهان و ئا لەوێشدا؛ لە بەندیخانەدا و، ناوەوەی بەندیخانە و جۆری خواردن و خۆراکی و ماوەی ئەو دە ساڵەی بەندیخانەی و جوگرافیای جوانڕۆ و هەورامان و باوەجانی روانسەر و کامیارانی، گەرمەسێر و... هتد جۆری ژیانی خەڵکەکەی، بەجوانی دەردەخات و بەرۆشنی دەیانخاتە بەردەم خوێنەری ئەمڕۆ!

لەوانەیە، کە هۆنراوەکانی، ئاغا عینایەت، لە ڕووی هونەری هۆنراوەیییەوە، لە پلە و پایەیەکی، زۆر بەرزدا، نەبن! بەڵام، لە ڕووی مێژووەوە و لە ڕووی سەرگوزەشتە و بەسەرهات و هەڵسوکەوتی، ئەو ماوەی بەندیی خۆیەوە، کە بۆ ماوەی دە ساڵێ بووە و لە ڕووی هەڵسوکەوتی کاربەدەستانی بەندیخانەوە و جۆرە ژیانیان و خواردنیان و لایەنی تەندروستیان و نۆشدارییان و بیروڕایان، بەرامبەر بەکەسوکاری دووریان و بەسەرهاتیان؛ هەروەها چە لە ڕووی مێژووییییەوە، چە لە ڕووی جوگرافیاییەوە، چە لە ڕووی ئابوورییەوە، وەک ئاوێنەیەکی ڕاستەقینە، وەک وێنەگرێکی لێهاتوو و داهێنەر، وەک ڕازخوانێکی دەمپاراو، سەرپاکی ڕووداو وێنەکانمان، دەخاتە بەردەم، بەتایبەتی مێژووی بەسەرهاتی ناوچەکانی هەورامان و جوانڕۆ و جوگرافیایان و زۆربەی ناوچەکانی دیکەی کوردستان و باری ئابووریی و کۆمەڵایەتییان!

ئێمە، پێش ئەوەی، کە بێینە، سەر هەندێ بەڵگەی هۆنراوەیی، بۆ بتەوکردنی جێگای وتەکان، لە بارەی، زانایی و لێهاتنی ئاغا عینایەتی هۆنراوەییە و بەتایبەتی، بۆ ئەوەی، کە خوێنەری ئاسایی، باوەڕیان پێ بێنێ، دەبێ ئەوە بڵێین، کە ئاغا عینایەت، پلەی خوێندەواریی، نزم بووە و لە لایەکی دیکەشەوە، جگە لەو ماوەی بەندیخانەیەی، کە بۆ ماوەی دە ساڵێ، لە بەندیخانەی ئەسفەهان، لەگەڵ محەمەد بەگی ڕۆستەمیدا، لەوێدا، بەند بوون، ئیتر نەیتوانیوە، (یان ئەگەر وتبێتی، بەرچاو نەکەوتووە!!) شیعر بڵێ!!

بەشێوەیەکی، ڕوونتر، ئەگەر بەندیخانە و ئەو جۆرە دەوروبەرە ناهەموارە نەبوایێ، کە بۆ ئاغا عینایەت، ڕەخساوە، لەو باوەڕەدام، کە ئێستە، ناوی ئاغا عینایەت، بەم جۆرەی ئێستا، نەدەچوویە، ڕیزی ناوی شاعیرانی نەمرەوە و پتریش، لەوە، ناوی، لەگەڵ، کۆچی دوایی خۆیدا، لەگەڵ ناوەڕۆکی گۆڕەکەیدا، دەڕزا و لە بیری کەسوکاریشی، دەچوویەوە!

کەوا بوو، دەبێ دان، بەوەدا، بنێین، کە، نەمریی، ئاغا عینایەت، دەگەڕێتەوە، بۆ دوو شتی گرینگ و ئەوانیش، هونەرمەندیی بۆ ئەوەی کە توانیویەتی، خۆی بخاتە، ڕیزی شاعیرانەوە و ئەوی دیکەشیان، لایەنی مێژوویی و لایەنی دیکەیە، کە لە شیعرەکانیدا، ڕەنگیان، داوەتەوە!

بەهەرحاڵ، ئاغا عینایەت، لە قەسیدەی (دڵەم نە جۆشەن)دا، زۆر لایەنمان، بۆ وێنە دەگرێ!

وێنەی، ئەو دەورەمان، بۆ دەگرێ، کە لە پێش حوکمی شاهانی پەهلەویدا، بووە؛ دەورەی قاجاری و هەڵسوکەوتیان و دەوری عەشایر و نەتەوەکانی ناوچەکانی ئێران و سەرۆک هۆزەکان و جۆری هەڵسوکەوتیان و جۆری لەشکرەکەشیی، هۆزێ، تیرەیێ بۆ سەر یەکێکی دیکە و، دەوری دەوڵەتی پچڕپچڕ لەو کردەوانە.

ئاغا عینایەت، بەم جۆرە، باسی دەوری دەوڵەتەکەی ئەودەمە دەکات و دەڵێ:

(ئەحکامی ئەوان، پێچیا، وە هەم
مەجلیسی، میللی، نەجاش، بیی، مەحکەم
تا بیست و پەنج ساڵ دەورەی هەرج و مەرج
هەرکەس،هەرچێش بێ، تەمام،کەردش خەرج
جە، مودەی، مەساف، ئی چەندین ساڵە
هەر شارێ، پەی وێش، نەی فیکر و حاڵە

تا، شاران، بەوتەور، جە بەین، مەوەردەن
عەشایر تەمام، تورەقیی، کەردەن!)

پاش، ئەوەی، کە ئاغا عینایەت، وێنەی حوکمی پاشاگەردانی، عەشایرەکانی ئێرانی، ئەو سەردەمە، دەگرێ و لاوازیی، دەوڵەتمان، دەخاتە، بەرچاو، دێتە، سەر ئەوەی، کە کەی، پالەویەکان، دێنە، سەر حوکم و قاجارییەکان، لەناو دەبەن و بەو بۆنەیەوە، جگە لە ڕووداوەکان، مێژووی حوکمی نوێشمان دەخاتە بەردەست و دەڵێ:

(جە سەنەی هیجریی، ئەلف و شین و میم
پەهلەویی، نە تەخت قاجار، بیی موقیم
سەنەی قەمەریی، من، حەساو کەردم
ئیشتیباه نەبۆ، مەعلووم، جە مەردوم
هەزار و سێ سەد و چواری شەمسیی
تاج گوزاریی کەرد،نیشت وە ڕووی کورسیی!)

ئاغا عینایەت، وێنەی ئەوەمان، بەزیندوویی، بەدەستەوە، دەدات، کە چۆن، لە کاتێک و دەمێکدا، دەوڵەتی ئێران، توانیویەتی، سەرپاکی سەرۆکەکانی هۆزە کوردەکان، بەخان و بەگ و بەئاغایەوە، بەدیل بگرێ و بەپێی و بەڕیزی چوار کەسیی، بەچەند ڕۆژێ بیانگەیەنێتە، کرماشان و ئەوجا، لەوێوە، بەهۆی ئۆتۆمبیلەوە، بۆ تاران و بۆ ئەسفەهان و بۆ شیرازیان بەرن! بەم بۆنەیەوە، ئاغا عینایەت، دەڵێ:

بیست و هەشت، نە بورج، یازدەی دە، ویەرد
ستارەی ئیقباڵ، ئێمە، غرووب، کەرد
ئەترافی مەنزڵ، ئیحاتە، کەردەن
ئەسامی ئێمە، یەکایەک، وەندەن
واتەن: حەسبەلئەمر، ئاغەی سوپاهپورد
دەس، نە پا، خەتا، بەکەردێ، بێ خود
تەوقیفەن نەی جا، چەند شەوانە و ڕۆ
تا، تەفتیش کەرمێ، قەڵای جوانڕۆ!

....

تا ئەگاتە ئەوەی، کە چۆن، چوار چوار، ڕیزیان دەکەن و هەر چواریان بەیەکەوە دەبەستن و بەپێ، دەیانخەنە، ڕێ، بەرەو کرماشان و بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(هەر چوار نەفەر، وە هەم، مەوەستەن
دوو نەفەر، نیزام، نە مابەین، وەستەن
نە هەردوو تەرەف، دوو سەف دان، قەرار
پا وە پای، ئێمە، هەر سوب، تا ئێوار!)

کاتێ، کە بەو جۆرە، ئەو گیراوانە، دەخەنە ڕێ، خەڵکی جوانڕۆ، ژن و پیاوی پیر و کوڕ و کەنیشکەوە، دەکەونە، شین و زاریی و ئاغا عینایەت، ئەو دیمەنە، زۆر بەرۆشنی، دەخاتە، ڕوو و دەڵێ:

(مەواتەن، سەردار، سام سەنگینم، ڕۆ
بابۆی فەرزەندان، نازەنینم، ڕۆ
هەریەکێ، ڕەئیسی، یەک مەحاڵم، ڕۆ
مەعقووڵ و مەقبووڵ، پەڕ کەماڵم، ڕۆ
یەکی، مەواتش: برای خاسم، ڕۆ
شارەزای دیوان، شاه شناسم، ڕۆ!)

لەو ڕێگە، ڕۆیشتنەدا، کە بەپێی ئەو بەندانە، کە بۆ کرماشان براون، چەند کەسێ، لە برسییەتی و لە نەخۆشیدا، مردوون و ئاغا عینایەتیش، ئەو هەواڵانەمان، بەجوانی، بەدەستەوە، دەدات و دەڵێ:

(جە موددەی دە ڕۆژ، چەند نەفەر مەردەن
هەر ئە کرماشان، نەعشش، سوپەردەن
یەکێ، نادرسان، هەورامانی، تەخت
دووەم، فەتحوڵڵا، ئیناخی بەدبەخت!)

ئاغا عینایەت، بەهۆی قەسیدەیەکیەوە، کە بەناوی (شەماڵ)ەوەیە و بەهۆی (شەماڵ)ەوە، گوایا، نامە، بۆ ماڵەوەیان، لە جوانڕۆدا، دەنێرێ، توانای ئەوەی هەیە، کە ناوی جوگرافیایی، جۆگەی ئاو، دەشت و تەپۆڵکە و شاخ و چەم و دۆڵەکان، بەتەواویی و بەشێوەیەکی، شارەزا، بەسەر بکاتەوە و وێنەی ڕازاوە و جوان جوانی، هەریەکێ لەوانە، بگرێ!

وشە و کەرەسەکانی، ناو ئەو پارچە هۆنراوەیە، کە ناوی (شەماڵ)ی هەڵگرتووە، کەرەسەی زمانە، وێنەی ڕەنگینن، جوگرافیان، مێژوون، ناوونیشانن، ژیانن و ئاوەدانی ژیان و ژینن! ئەگەرهاتوو، هەندێ لایەنی لاوازمان پشتگوێ خست، کە شێوەی زۆر

سەندنی ڕێکخستنیان، باشتر پێوە، دەردەکەوێ، تاوەکو ڕوواڵەتی هونەری هۆنەریی!

لە بەندیخانەدا، ئاغا عینایەت و محەمەد بەگی ڕۆستەمی بەهۆی نامەوە، نامە، لە چوارچێوەی هۆنراوەدا، بۆ یەکتریی، دەنێرن و لە نامەکەیاندا، بۆ یەکتریی، هەروەک، وەها، بەدەستەوەی، دەدەن، کە هەردووکیان دەمپاراو و قسە ڕەوان و دنیا دیدە بوون و پتریش لەوە، زۆریش ئیسلام بوون، ئەوە ئەگەر، لە دەرەوەی بەندیخانە و بەتایبەتی پێش زیندان بوونیاندا، وەها بووبن، کە خۆیان، لە هۆنراوەکانیاندا، داوایان کردووە ئەوە ڕەویەیەکی چاکە!

ئەم کورتە پێشەکییەی ئێمە، ئەگەرچی، زۆر سەرپێییە، بەڵام سوودێکی زۆری هەیە، بۆ ئەو کەسانەی، یاخود، ئەو خوێنەرانەی، کە بەوێنەیەکی سەرپێیی و دوور لە پشکنین و توێژ هەڵدانەوە و لێکۆڵینەوەوە، بەرهەم، دەخوێننەوە!

ئەوەشیی، کە دەیەوێ، ئاغا عینایەت، بەتەواویی و ڕاست و ڕەوانی بناسێ، پێویستی بەوە هەیە، کە هۆنراوەکانی، بەوردیی و بەچاوی، پشکێنەرەوە، بیانخوێنێتەوە و شان بەشانی ئەوانیش، خۆی ئاگاداریی ژیانی ئاغا عینایەت و فەرهەنگی کەرەستەوشەکانی ناو بەرهەمەکانی و جوگرافیا و هەڵسوکەوتی ناوچەکانی و خەڵکەکەی، لەوەدەمەدا، بکات!

بەهەرحاڵ، ببوورن، لەم کورتە پێشەکییە و من بەش بەحاڵی خۆم، بەکەمی نازانم و لە زۆر ڕوویشەوە، کورتی نەهێناوە! سوپاس

پاوە – خانەگا
م. هەورامانی
١٩٩٣/١/٢٠.

هەندێکی، دیکە، وەهای بۆ چوون، کە ئەو هۆزە ئاریانە، لە نێوان دەریاچەی تۆراڵی ئەمڕۆ و ڕووباری دانووبدا، ژیاون و ئا لەوێوە، بەرەو ڕۆژئاوا و بەرەو هیندستان و ئەفغانستان و ئێرانی ئەمڕۆ و کوردستان، کۆچیان، لە ماوەیەکی درێژخایەندا، کردووە!

هەندێکی، دیکەش، لایان وایە، کە ئەو هۆزانە، لە ناوچەکانی سکاندناڤیاوە و هەر هەمان دەستوور، بۆ ماوەیەکی درێژخایەن، بۆ ناوچەکانی ئەوروپا و هیندستان و ئێران و کوردستان، کۆچیان کردبێ!

هەندێکی دیکەش، لەوانە، لایان، وایە، کە ئەو هۆزانە، بەدرێژایی، لە نێوان، هەزەبەی پامیرەوە، بەرەو دەوروبەری ڕووباری دانووب، بەو ناوچە جۆربەجۆرانەدا، نیشتەجێ بوون و بەهۆی ساردوسڕ بوون و یەخبەندانی ئەو ناوچانەوە، یان، بەهۆی هێرشی شەپۆلی پێست زەردەکانەوە، زۆریان، بۆ هاتووە و بەرەو وڵات و ناوچانی گەرمتر و لواوتر، بۆ ژیانی خۆیان و مەڕوماڵاتیان، بەشێوە شەپۆڵی بەرودوا، کۆچیان کردووە!

کاتێ، کە بیر، لەو کۆچکردنە، دەکەینەوە و هەوڵی ئەوە، ئەدەین، کە شێوەی ئەو کۆچکردنە، بخەینە، بەرچاو، دەبێ، ئەم خاڵانە، ڕەچاو بکەین!

– یەکەم، ئەگەر ئەو هۆزانە، لە هەرچی جێگایەک بووبن و بەهۆی هەر هۆیەکیشەوە بووبێ، کە کۆچەکەیان، کردبێ، دەبێ سەرپاکیان، یەک شێوە زمانیان، نەبووبێ، یاخود، ئەگەریش، سەرپاکیان، یەک جۆرە زمانیان، بووبێ، بێگومان، دەبێ، هەر ناوچەیەک شێوەزارێکی تایبەتی خۆی هەبووبێ!

– دووەم، ئەو گەلە ئاریانە، دەبێ بریتی بووبن، لە هۆز و تیرەی جۆربەجۆر لەناودا، لە ئازایەتیدا، لە دەسەڵاتدا، لە کەم و زۆریدا، لە شێوە و کاتی کۆچکردندا و هەر هۆزێک، یان چەند هۆزێکی خزم بەیەکتریی، لە کاتێک و دەمێکدا پێکەوە، بەرەو ناوچەیەک ڕوویان ناوە و لەسەر بڕیاریی دەمڕاستیان، لە ناوچەیەکی لواودا، نیشتەجێ بوون!

– سێیەم، هەر کۆچێ، لەو کۆچانە، ناوچەیەکیان، یان چەند ناوچەیەکیان، بۆ ژیانی خۆیان و مەڕوماڵاتیان، گرتووە و بۆ خۆیانیان، تەرخان کردووە و لەوانەشە، ئەو داگیرکردنە، بووبێ، بەهۆی دژایەتییەکی زۆری، نێوانیان و نێوان، ئەو نیشتەجێیە بنەڕەتیانەی، کە لە کۆنی کۆنەوە و پێشتر لەوانەوە، ئا لەو ناوچەیەدا، یان لەو ناوچانەدا، هەبووبن!

– چوارەم، هەریەکە، لەو کۆمەڵە، کۆچ کردووانە، بەلای کەمییەوە، لەو ناوچانەدا، کە

بووە، بەنیشتمانی نوێ یان میرایەتییەکیان، بۆ خۆیان، دامەزراندووە، کە لە ڕاستیدا، بنچینەی سازاندنی ناوی نوێی، هۆزە ئاریایەکانە، کە زۆربەی کات، دەبێتە، هۆی سەرلێشێوانی مێژوونووسان!

بەشێوەیەکی، ڕوونتر، لەو جۆرە کۆمەڵگایانەدا، هەروەک، لە ئاڤێستادا، باسیان دەکات و سەرگوزەشتەیان، بۆ ئێمە دەگێڕێتەوە، ئەم، ناوانەمان، بەرچاو، دەکەون:

– (خانەدان) کە بەناوی (کەڤەیتۆ = Kavaeto)وەیە.
– (مان = مانۆ = Mano).
– (تیرە = Vis)، کە بە(ڤیس) ناودەبرێ.
– (هۆز = Zanto)، کە بەناوی (زانتۆ)ەیە.
– (دێهاتی = Dahya)، کە بەناوی، دەهییەوەیە.

بەسەرکردەی، هەریەکێ، لەوانە، (پۆیتی = Poiti) وتراوە بۆ وێنە:

– نۆمان پەیتی = Numan Paiti
– ڤیس پەیتی = Vis Paiti
– زەنتۆ پەیتی = Zanto Paiti

ئەوجا، ئەم کۆمەڵانە، بەپێی پێویستی دەوروبەری خۆیان و ژیانی ڕۆژانەی نیشتمانی نوێیان، پێویستییان، بەیەکگرتن، بووە و، بۆیە، بۆ مەبەست و ئاوات و ئامانجی گشتی سەرپاکیان، ئەوانە یەکیان گرت و هەر کۆمەڵێ لەو یەکگرتووانە، سەرۆکی دینی خۆیان، هەیان بووە کە لە پێش، هاتنی زەردەشتدا، دینی جۆراوجۆر و خوالەی جۆراوجۆر هەبوون!

ئاغا عینایەت:

ژیانی ئاغا عینایەت:

ئاغا عینایەت ناوی عینایەتوڵڵا (عنايت الله)، کوڕی ئاغا (هیدایەت)ە کوڕی مەلا (نەشئەت)ی کوڕی (مەلا حسێن)ی پاوەییە. ناوی دایکی (خاتوون لاڵێ) کچی خوالێخۆشبوو محەممەد بەگ –ی هەرە پێشووی وەکیلی جوانرۆیە.

شایەنی باسە، ئەم محەمەد بەگە، هاوچەرخی میرزا ئۆلقادری پاوەیی بووە و لە یەکتربیدا و بەجیهانئاراخانمیشدا، شیعریان وتووە و پیایدا، هەڵیان داوە.

ئاغا عینایەت، ناوبانگی، یاخود لەقەبی، کە لە لایەن (سالار الدولة)ەوە، بەسەرۆک هۆزان دراوە و یەکێکیش لەوانە ئەم بووە (صارم السلطان) بووە، (تأريخ مردوخ – ل – ٣٩١). لە ساڵی (١٢٦٠) هەزار و دوو سەد و شەستی هەتاوییدا، لە قەڵای جوانرۆ، لە دایک بووە.

هەروەک خۆیشی، لە دێڕە شیعرێکیدا، وەهای وتووە، لە تەمەن لاوییدا، دایک و بابی کۆچی دواییان کردووە و ئەوجا، خۆی لە هەموو ڕوویەکەوە، بەبەرپرسی ئەرکی ژیانی دنیا زانیوە و بۆیە، بێ پەروا، خۆی خستووەتە، ناو لافاو و شەپۆڵی ڕەنجکێشانی دنیاوە!

ئەمەش ئەو دێڕە شیعرەیەتی:

(هێمای نەفامام، هەوای گەرم و سەرد
داخڵ وە فرقەی، بەدبەختانم کەرد
فرسەتش نەدام، بزانوون دەردان
جە ئەدا و بابۆ، مەحرووموش کەردان)

خوێندەواریی:

ئاغا عینایەت، لە لای مامۆستایەکی دینی، بەناوی (مەلا عەلی موراد)ەوە بووە، خوێندوویەتی و بەڵام لەبەر ئەوەی، کە لە مامۆستاکەی ڕازیی نەبووە، ناتوانێ، زۆر لەسەر خوێندنەکەی، بەردەوام بێ!

بۆیە، لەم ڕووەوە، هەروەک خۆی دەڵێ، کوێرە سەوادێکی بەدەس هێناوە و بەڵام لەگەڵ ئەوەش، ئەو بەهەوڵ و کۆششی خۆی توانیویەتی کوێرە سەوادەکەی خۆی (پەرە) پێ بدات و پلەی خوێندەواریی خۆی و هی زانینی بەرز، بکاتەوە.

بەڵام عەزیزم تەقسیرمان نییەن
مەحەل، موحەققەر، تەنگ و وردییەن
مەدرەسەی علووم عەقڵ و فام و بەخت
یا سایەی دیوار، یا پەنای درەخت!
ئەو ڕۆ نیشانەی دەروە دەرمان بیی
مەلا عەلی موراد، تەعلیم دەرمان بیی
ئەو ئێمەش یاونا، وەی پایەی بڵند
(شێخ الازهر) بی، ئەو پیری دڵمەند)

وێنە و ناوەڕۆکی، ئەم چەند دێڕە شیعرەی ئاغا عینایەت، ئەوەمان، بەدەستەوە، دەدات، کە ئەودەمەی ئەوان، (مەلا) دەرسی وتووەتەوە و قوتابخانەکەشیان، بریتی بووە، لە سێبەر، یان پەنا دیوارێ، یان پەنای سێبەری درەختێ!

ژن هێنان:

ئاغا عینایەت، خاتوون (عافیە)ی ئامۆزای خۆی، دەکاتە، هامسەری ژیانی خۆی و ئەوجا، لە قەڵای جوانرۆوە، بۆ دێی (سەرۆ)ی خواروو دەگوێزێتەوە و ئەو دێی سەرۆ –ی خوارووییشە، کەوتووەتە، ناوچەی جوانرۆوە. ئەو دێیەش بەموڵکییەت، لە باوکییەوە، بۆی ماوەتەوە و ئەمیش، وەک خاوەن موڵکێ لەوێ نیشتەجێ دەبێ!

شایانی باسە، ئاغا عینایەت، لەبەر ئەوەی، کە لە خاتوون عافیە، یەک لە دوای یەک کەنیشکی دەبێ، هەوڵ دەدات، بۆ ئەوەی ژنێ بهێنێ و بەڵکو ئەمە خوایە، خوا، کوڕی بداتێ و بۆ ئەمەش ژنێ دەهێنێ، کە بەناوی (خاتوو خانزاد)ە، کچی عەبدولکەریم بەگی وەکیلی جوانرۆیە، کە خاڵۆزای خۆیەتی.

لەم ژنە، کوڕێک و دوو کچی دەبێ و سەیر ئەوەیشە، لەویش دوو کوڕ و پێنج کچی دەبێ!

ئەوەی، کە دەبێ، بوترێ، ئەوەیە، ئاغا عینایەت، ژنی تازەی (خاتوو خانزاد) دەباتە دێی (کەلێ) و خۆیشی لەگەڵیدا، لە دێی (کەلێ) مایەوە و تاوەکو، ئا لەوێدا، کۆچی دوایی کرد، بەڵام ژنەکەی دیکەی، هەر لە دێی (سەرۆ)ی خواروو، مابوویەوە و ئەمیش (ئاغا عینایەت)، بەپێی هەڵسوکەوت، یان باووبرەو، سەری ئەو ماڵەی دەدات و نەیدەهێشت، هەست، بەناڕەحەتی و دوورەپەرێزیی ئەم بکەن!

بەندبوونی:

بەپێی ئەو سیاسەتەی، کە دەوڵەتی ڕەزا شای پالەویی، نەخشەی کێشا بوو و بەو نیازەی، کە سەرۆک هۆزی کوردان، لەناوبەرێ و شوێنەواریان، نەهێلێ، هەروەک سەرپاکی سەرەک هۆزەکانی دیکە، ئاغا عینایەتیش، لەو لافاوی غەزەب و تووڕەییەی بێ بەش نەبوو، ئەوە بوو، ساڵی (١٣١٠)ی هەتاوی مانگی (٢٨)ی ڕێبەندان، بەپێی پیلان و نەخشەی سپاهبورد ئەحمەد ئاغاخان، بەدەستی ڕەشی سەرهەنگ محەمەد عەلی سەقەفی، لە قەڵای جوانرۆدا، لەگەڵ بەگزادەکانی جوانڕۆ و سەرۆک هۆزانی دیکەی وەڵەد بەگی باوەجان هی دیکەدا، بەدیلی گیران و بەرەو کرماشان بران و ئا لەوێشەوە، بۆ تاران بران و بەشی ئەمانیش بەندیخانەی ئەسفەهان بوو، کە تیایدا، بۆ ماوەی دە ساڵێک هێلڕانەوە.

ئەو ماوەی دە ساڵەی، کە لە زینداندا، بەناڕەحەتی و چەکەمەسەری و نەخۆشیی و مەینەت، بەسەری بردووە، کەس، بەقەدەر خۆی - (هەروەک لە ناو شیعرەکانیدا، بەجوانی ڕەنگی داوەتەوە) - ناتوانێ، وێنەی بگرێ و بەهەرحاڵیش، خوێنەر، خۆی، پاش ئەوەی، شیعرەکانی ناو زیندانی ئاغا عینایەت و هی محەمەد بەگی ڕۆستەمی دەخوێنێتەوە، ئەو کاتە، بەئاشکرایی و بەڕۆشنی، دەزانێ وێنەی ئەودەمەی ئەو بەندیخانەی ئەوان و هەڵسوکەوتی نێوانی بگرێ!

ساڵی (١٣٢٠)ی هەتاوی، لە مانگی ڕەزبەردا، پاش دە ساڵێ بەندی، لە بەندیخانەی ئەسفەهاندا، بەردرا و هاتەوە، دێی (کەلێ) و ئا لەوێ، نیشتەجێ بوویەوە، تاوەکو کۆچی دوایی کرد و لە گۆڕستانی (نوور وەسەر) نێژرا!

ڕووالەتەکانی ئاغا عینایەت:

ئاغا عینایەت، زۆر پیاوێکی پیاوانە و سوارچاک و تفەنگچی و قسەخۆش و دڵپاک و میهرەبان و مێوانپەزێر بوو!

حەزی زۆری لە ڕاوکردن و لە نیشانە شکاندن، لە سواریی و هونەریی سواریی و زۆربەی کاتی، بەکێوەکاندا، دەگەڕا و ڕاووشکاری دەکرد و زۆریش (بەپا = بەقول = بەپێ) بوو لە ڕێگە بڕیندا، بەبێ! زۆر حەزی لە دوانی منداڵ دەکرد و منیش خۆیشم، یەکێ، لەوانە بووم، کە کچەزای بووم و هەمیشە هەوڵی دەدا، کە فێری خوێندەواریم بکات، بۆ ئەوەی، دیوانەکەی، کە لەو کاتەدا (تەمەنی من شەش حەوت ساڵێ بوو) و دەینووسییەوە،

لەناونەچێ و بیخەمە، بەردەست خوێندەواران و بۆیە منیش، بەم کارە، دەمەوێ، وتەکەی، ئەو، خواستەکەی باوام، بهێنمە دیی.

هەمیشە، ئاغا عینایەت، لایەنگری فەقیر و لێقەوماو و هەقق خوراو بوو و زۆربەی کاتیش، ماڵی هەتیوو و لێقەوماوی تیادا بووە و لەوێ، لە ماڵی ئەودا، بەخێو کراوە.

ئاغا عینایەت، لە زوڵم و زۆر و ملهوڕی و زۆربڵێیی و ڕقی دەبوویەوە، بەتایبەتی، ڕقی لە دز و درۆزن دەبوویەوە و حەزی لە چارەیان نەدەکرد!

لە دێی (کەلێ)، لەسەر ئەرکی خۆی مزگەوتێکی ڕێکوپێکی دروست کرد و ئەو مزگەوتەش، بریتی بوو، لە بەشی نوێژکردن و بەشی (توالێت) و بەشی جێی خۆ شوشتن، هەروەهاش، یاخود لە هەمان کاتدا، خۆی، بوو بەبانگدەری ئەو مزگەوتە و خۆیشی بەرنوێژیی، بۆ دەکردن و مەسرەف و خەرجی ئەو مزگەوتە، لەسەر خۆی بوو، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، بۆ ئافرەتان و ژنانی دێیەکە، حەوز و ئاو و سەرشۆرگەی جیاوازیی دروست کرد. حاڵی حازر ئەو مزگەوتە، هەر ماوە و کوڕەکەی مەلای بۆ هێنا بوو!

شایانی باسە، خۆی قورئانی دەخوێند و دەلائیلیش و بەردەوام بەدرێژی تەمەنی تاوەکو کۆچی دوایی، هەموو ڕۆژێ قورئانی دەخوێندنەوە و پاشی قورئان خوێندنەوەکەش دەلائیل.

ئاغا عینایەت، بەعرفان و تەسەوفی ڕاستەقینە، باوەڕی زۆری هەبوو! بۆیە، جارێکیان، بۆ زیارەتی شێخ عەبدولقادری گەیلانی بۆ بەغدا چوو و ئەوجا، لە گەڕانەوەشدا، بۆ چەند ڕۆژێ، لە تەکیەی سۆڵەی قەرەداخ مایەوە!

ئاغا عینایەت، لە شیعرەکانیدا، وەک پەیامێ، داوای لەناوبردنی دەوڵەتی پالەویی دەکات وەهای لە قەڵەم دەدات، ئەگەر بێتو حکوومەتی پالەوی، لەناو نەچێ، میللەت خۆی لەناو دەچێ و بۆیە، بەماری خاڵاوی زەهراویی کوشندە، نیشانی دەدات. دۆستی هەرە نزیک و گیانی بەگیانی، ئاغا عینایەت، محەمەد بەگی ڕۆستەمی بووە و هەردووکیان کە پێکەوە، لەناو زیندانی ئەسفەهاندا بوون، بەنامەی شیعری، لە ناو زیندانەکەدا، بەحاڵ و ئەحواڵی یەکتریی ئاگادار بوون.

لە کۆتاییدا، دەبێ ئەوە بهێنینەوە، یاد کە ئاغا عینایەت، لە ڕۆژی پانزەی بەفرانباری ساڵی (١٣٣٥)ی هەتاویی، لە تەمەنی (٧٥) ساڵیدا، لە دێی کەلێی جوانڕۆ، کۆچی دوایی کرد.

سەید باقری هاشمی

هەڵبەستەکانی

دڵم نە جۆشەن.........

یاران هامسەران، دڵم نە جۆشەن
قوڵ مەدۆ وەهەم، بەس نە خرۆشەن
سفیدی تاڵەم، چون سیا پۆشەن
قەلب میحنەتبار، دایم بێ هۆشەن
چەن فیکر و خەیاڵ، زوخاو نەتۆشەن
کوورەی ئاهنگەر، جە لاش خامۆشەن
سەماوەر، جەو بۆن، هەر نەخرۆشەن
کەللەم بێ ڕەمەق، مدران، وە پاوە
ئینتیزاری مەرگ، بەیۆ جە لاوە
گۆش بەرگی نمناک ماتەمی پۆشان
دیدە، پەی بینش، هەر پا نەحاشان
مووی سیاه، مەیلش وەمن نەمەندەن
سفید نە مولّکش، خۆ، بەزرش شەندەن
قرمزیی روخسار، خەزانش کەردەن
باد، بەرگی خەزان، هەرد ئەو هەرد بەردەن
پیریی و جوانیی ئەسڵحە پۆشان
کەمەندی پیریی، جوانی کێشان
وەی تەور گرفتار، دامی ئەو بییەن
تا، ئاخر نەفەس، خەلاسیش نییەن
دندان، خۆ ئەسڵەن، توخمش نەمەنەن
دەلاکی پیریی، نە ڕیشەش کەندەن
روخساری سافم، چرچ و ئاوێزان
نووری بەشەریی نە ئەو گورێزان
پیریی وە سوپای، شەڕ ئەنگێزەوە
سوارەن یەکیەک، وە شەودێزەوە

زەفەر وە لەشکەر، جوانی بەردەن
نە قەلعەی وجوود، مەحسوورش کەردەن
نمازۆ یۆشان، بکەران، هاوار
هەر ڕۆ، یەکێشان، مەکێشۆ وەدار
سێدارە نە پای، قەلعە نە کارەن
تێخێ جەلادیش، نە زەهری مارەن
دەسبەردار نییەن، تا نەفەس دارۆ
تا ئاخر لاشەش، وەخاک مەسپارۆ
دنیا، هەر وەی تەور، ئامان و شییەن
چەن هەزار هەزار، عەنایەت دییەن

فیکری جوانیی،......

کەوتەن، وە یادم فیکری جوانیی
بەدبەختیی بەختم، با خاس بزانی
رەنج مەشەقەت، نەی دنیای فانی
هێمای نەفامام، جە زیندەگانیی
نەویارام، یەک ڕۆ، وە کامەرانی
هێمای نەچەشتم، هەوای گەرم و سەرد
داخڵ، وە فرقەی، بەدبەختانم کەرد
فرسەتش نەدام، بزانوون دەردان
جە ئەدا و بابۆ، مەحروومش کەردان
جە ماڵ و ئەموال، خەیلێ فراوان
پەی من، وەجا، مەن، میراسی ئەوان
رۆزگار ناستش، بنیشوون، وەشاد
هەر ڕۆ، وە دەردێ، یەکسەر، شیی وەباد
شەرحش خاس نییەن، پەرێ ئەوگاران
مەبۆ، وە سەربار، پەی دەردەداران

وەلحاسڵ، وەی تەور، ویارام چەن ساڵ
ڕۆ نە ڕۆ، بەتەر، نە فیکر و خەیاڵ
چەن ڕۆ نە مەکتەب، موعەلیم، وەندم
کۆرە، سەوادێ، وە دەست، ئاوەردم
تا ئاخر هەوای سواریی کەردم
چەن ڕۆ بوبارۆن، هەم چەنی مەردم
ئەسپ و زین، چەنی تفەنگ و قەتار
کارم، هەر ئێد بی، نە سوب تا ئێوار
چەنی رەفیقان، مەکەردم بازیی
گاهێ سواریی، گا تیرئەندازیی
ئەو ڕۆ، نەو زەمان، گەدا، تا دەروێش
تایفوللوک، هەرکەس پەرێ ویش
هەرکەس، لەشکەرێ، پەی ویش ڕازنا
دەستە و بەستەیێ، پەی ویش، سازنا
هەرکەس، پەی کەسێ، لەشکرێ کێشان
جە قەتڵ و غارەت، دەست نمەکێشان
تەمامی ئێران، ئینە کارش بیی
جە شاه، تا، گەدا، یە بازاڕش بیی
شاه چەنی میللەت، میللەت چەنی شاه
ئەو پەی ئیستیقلال، ئێد مەشرووتە خاه
چەن ساڵێ، وەی تەور، نە مابەین ویەرد
ئاخر، مەشرووتە، قاجار نە بەین، بەرد
ئەحکامی ئەوان، پێچیا، وە هەم
مەجلیسی میللی، نەجاش، بیی مەحکەم
تا بیست و پەنج ساڵ، دەورەی هەرج و مەرج
هەرکەس،هەرچیش بیی،تەمام کەردش خەرج
جە موددەی مەساف، ئی چەندین ساڵە
هەر شارێ، پەی ویش، ئەی فیکر و حاڵە

تا شاران یۆتەر، جە بەین مەوەردن
عەشایر، تەمام، تەرەقی کەردن
جە سەنەی هیجری ئەلف و شین و میم
پەهلەویی نە تەخت قاجار، بیی موقیم
سەنەی قەمەریی، من حیساب کەردم
ئیشتیباه نەبۆ، مەعلووم جە مەردم
هەزار و سێ سەد، چواری شەمسیی
تاجگوزاریش کەرد، نیشت نە ڕووی کورسیی
مەتلەب، با نەیجا، بمانۆ پەی ویش
بشین، وە سەر وەخت، تایفانی پێش
هەرکەس، نەجای ویش، ئیستیقلالش بی
هەرکەس خاک و ئاو یەک مەحاڵش بیی
هەریەک تەرتیبێ، پەی ویش، دا قەرار
سوارە و نۆکەر، ئەساسەی شکار
هەریۆ، مەحاڵێ، پەرێ شکارش
هەر یاگێ وەش بی، پەرێ هەوارش
سیا چادران، نە سەوزیی و شەتاو
فیکری ئەو تەمام، دڵ کەردەن کەواو
بۆی نەسیمی سوبح جە ئەترافاتش
زوانم، لاڵەن، جە تەعریفاتش
عەتری گوڵاڵان، سەحرا و دەشت و دەر
هەریۆ، نە ڕەنگی، مەکەردش زیوەر
سەدای ژەرەژان، نە سەر کڵاوان
هەریەک وە تەرزێ، جەرگم شکاوان
چریکەی شاهینان، وە بانی ماوە
هاژەی عوقابان، وە ڕووی هەواوە
هەر وەخت مەکەردیم ئارەزووی شکار
نە شادیی و وە شیی، ئەو ڕۆ، تا ئێوار

هەرکەس ئەساسەی، وێش مەکەرد تەیار
هەرچی، لازم بیی مەگیریا، وە بار
بنەو ئابداریی، ڕاهی مەکەردین
شەو مەنزڵگامان، وەکۆ مەوەردین
مەپۆشان، نە وەر، بەرگی کۆ گەردیی
لاقەید بین، نە وەشت نە گەرمیی و سەردیی
چەند نەوجەوانان، شۆخی تیرئەنداز
پەی ئەوان جەرگم، مەگێران، وە گاز
بەگزادە و نۆکەر، ئەسڵەحە، مەوەرد
جەودما، وەکێڵ، حەرەکەت مەکەرد
ڕوو مەکەرد نە کۆ، هەریەک جە لایێ
هەریەک، وە ڕەنگێ، هەریەک سەدایێ
ئاهستە و کەم کەم، پارێز مەوەردین
ئاخر کەلڕەمان، نەزەر ماوەردین
ئەوان بێ خۆف بین نە مەرگی وێشان
بێ خەبەر، جە حاڵ، ئێشی گیان کێشان
تفەنگی پەنج تیر، لوول چون سیامار
فیشەنگ چەشنی ڕەش، مەکریان، نەکار
سەدای، مار دەمان، نە هەر کلاوێ
شێلک مەکەردن، مەمدران، تاوێ
یۆ، مەوات، ئاما، یۆ وات، من کوشتم
یۆ وات: ئافەرین، بۆ دەست و مشتم
تەفرەقە مەوین، جەرگەی کەلڕەمان
هەر یۆ، نە لایێ، مەکریا بێ گیان
ئەو نە خۆفی گیان، وە ڕووی کەمەردا
پەی ڕاگەی نەجات، نە هەر گوزەردا
تەقالا مەدا، بەر بشۆ وە بەر
تفەنگچی نەوجا، گرتەبێ گوزەر

سەدای تفەنگان، جە لارە کاوان
دەنگ مەدا، وەهەم، کاوان مەلاوان
دێم، ئاما کەلێ، سەرسام بیم لێوە
کەم کەسێ دییەن، ئەو شکڵ و شێوە
شاخ و هەیکەلش، تەمام درشتەن
خاڵ سیاو سفید، خاڵق وێش ڕەشتەن
شیم ئەو پارێزش، بێ خۆف و خەتەر
تا یاوا، بەوجا، گرتەبێم نەزەر
عەجەب، جە شادیی ئەو ڕۆ نەمەردم
ماردەم ئیشارەی ڕووی سینەش کەردم
جە سەدای تفەنگ، ڕۆ بیی چەواشە
کەفت نە ڕووی زەمین، ئەو شێوە و لاشە
تریقەی پەنج تیر، وە سافی ماوە
لوولە مەپێکا، وە ڕووی، هەواوە
کەلاڤە مەوەست وە ڕووی قەڵوەزدا
توولی قەڵوەزش، نە هەزار گەزدا
شیم ئەو سەرینش، زامدار و خەستە
من کە دیم، ئەو حاڵ، ئەو شێوە و جەستە
دیم کە مەناڵۆ بەو حاڵ و بەو دەرد
بەو زامی کاریی، هەناسانی سەرد
هووناو جارییەن، سەر تا، وە دامان
ئەوگارەن، جە دەرد، نە ئێشی زامان
هۆر کێشام خەنجەر، سەرەش، جیاکەم
ئاماوە جواو، چەنی من کەم کەم
واتش: بێ ئینساف، هەرزەی هەرزەکار
بێ خەبەر، جە دەرد، چەرخی ڕۆزگار
چەن ساڵەن، وەی تەور، ئینە کارتەن
نەی گەشت ئازارە، چۆن قەرارتەن

کوشتاری ئێمە، وە خاس مەزانی
هەروەخت، کە یاوای، وە پەشیمانی
باوەر وە نەزەر حاڵ و جەستەی من
ئی هوونی جاری، جەستەی خەستەی من
بێ ئەجر نییەن، جە لای خوداوەند
شا و، گەدا، چون هەم مەکێشۆ وە بەند
تۆ کە، نەبادەی، جوانیی، مەستی
حەرفی من، جە لات، نەدارۆ هەستی
گۆش نەدام وە حەرف نەپەرسام، جە ئەو
سەر جیا کەردم، وە دەوانی دەو
هەرچی، وە من وات؛ بەو دڵەی پەڕ دەرد
واتەی ئەو وە من، ئەسەر نمەکەرد
نەزانام گەردوون، ئینە کارشەن
هەرکەس وە دەردێ، گرفتارشەن
ساڵ نە دوازدە، شاخ وێنەی کۆماج
شاوە مولّکش بی، وەکەس نەدێ، باج
چەندین سەیادان، دییە بێ وە چەم
چەند میر شکاران، پێچابێ، وە خەم
تا ئەو ڕۆ ئەجەڵ، نامەش پەی وانا
پەنجەی تەقدیرش، نە ڕووی ئەو شانا
قابیز رۆحش، وە من دا، قەرار
هەر ئێدەن کارش، چەرخی ڕۆزگار
هەرکەس وەکەسێ، گرفتار کەرۆ
ئینسان و وەحشی، مارۆ مەوەرۆ
لاشەش کەفتەبێ، بە وێنەی گامێش
ئەمن، جە وەشیی، ئەو جە ئێشی وێش
کەس نییەن، ئەوحاڵ، جەو وەخت بزانۆ
ئەگەر بزانۆ، چەنی دەس شانۆ

رەفیقان، نەو وەخت، هەریەک جەلایێ
جەم بین، نە لای من، جە سایەی مایێ
چەن بارێ هێزم جەماوەر کەردین
ئایرێ، نەوجا ، عەمەڵ ئاوەردین
هەرکەس پەرێ وێش پوخت و پەز مەکەرد
کەباب و چایی، چەنی ئاوی سەرد
هەر ڕۆ، نەجایێ، هەر شەو نەکاوێ
هەر لەحزە بەزمێ، نە سەر، سەراوێ!
گاه تیرئەندازیی نەوەر مەغاران
گاه شۆنی، کەڵڕەم، نەسەر دیاران
گاهێ، وە تاپڕ، وە ڕووی هەواوە
گاه گاه وە پلچە، وە سەری ماوە
نە هەر شکارێ، هەر ڕۆ وە بەزمێ
هەر ڕۆ، وە عەیشێ، هەر ساتێ رەزمێ
چەند ساڵ و چەند ماه، وەی کارە ویەرد
لاقەید، جە هەناسانی سەرد
هیچ کەس نەپەرسێ، جە شاه تا دەروێش
هەرکەس شایێ بێ، نە مەحاڵ و وێش
من پەرێ، ئەو ڕۆ، جەرگم کەواوەن
قووت، قنیاتم، زۆخ و هووناوەن
ئەو ناز و نیعمەت، ئەو شایی و وەشیی
یەکسەر، وەیەک ڕۆ، جە دەسمان، بەرشیی
چون کەسێ نەبێ، قەدرش بزانۆ
عاقیبەت پاسەن، مەبۆ، نەمانۆ
هەرکەس کەوتە بێ، وە تەمای کەسێ
فەرزەن جە بابۆ، خەبەر، نەپەرسێ!
کۆمەک، وە نەگبەت، یۆتەر مەکەردەن
هەرکەس، وە نەوعێ، نەبەین، مەوەردەن

جە کوشت و قەزا و مەردم ئازاریی
یەکسەر، گرفتار، وەی دەردی کاریی
ئەوەند، زەحمەتان، پەی وێشان تاشان
تا، ئاخر، دەوڵەت، کەفت وە تەماشان
توخمی ئینقلاب، وست نە دلێشان
بەعزێ، وە حقووق، بەعزێ، ونیشان
یەکێ، وە خەلعەت، یۆتەر، وە وەعدە
یۆتەر، وە خەیاڵ، خدمەتش کەردە
تەمام ئەسڵەحەی، وێشان، جەم کەردەن
وە مەیلی وێشان وەمەرکەز، بەردەن
یەک جە قینی یەک، هەرکەس پەرێ وێش
جە زوڵمی یۆتەر، بێزابینی لێش
بە ئەو خەیاڵە، حەربە نەمانۆ
دەوڵەت، تەمامی حەقی ئەو سانۆ
موختەسەر، نەگبەت، وەی تەور نەڕا بەرد
هەرکەس، وە دەردێ، کەڕ و کۆرش کەرد
نە ئەو سەفحەی غەرب، غەیر جە هەورامان
باقی عەشایر، سەرتا، وە دامان
پەرێ ئیتاعەت، دەوڵەت حازر بێن
هەر ئەمرێ، مەکەرد، وە سیدق و یەقین
نە ڕای ئەنجامش، گیان بازیی کەردەن
وەی تەور یەکایەک، جە مەیدان بەردەن
تەنها، هەورامان، وەحاڵی وێش مەند
دەوڵەت، کە هەرچەند، دانە پەرێش شەند
حقووقی دەوڵەت، جە دوور مەوەردەن
نزیکی ئەسڵەن، کەس، نمەکەردەن
تا، ئاخر دەوڵەت، ئەمر دا قشوون
بکێشان پیشان، وەبێ چەندوچوون

ئۆردووی دەوڵەتی چەند شەوان و ڕۆ
کێشیا پەرێ، قەلعەی جوانڕۆ
ئەو ڕۆ، نە قەلعە حەرەکەتش کەرد
بەگزادە، تەمام، چەنی وێشان بەرد
قەسەم و قورئان، پەیشان، مەوەردن
پەرێ ڕاهنما، تەماس، مەکەردن
پێش قەرەوڵیان، وە کەورگ یاوا
هەورامی نەوجا، کەردش وە داوا
سێ شەو و سێ ڕۆ، نەوجا، جەنگ کەردەن
نە هەردوو تەرەف، تەڵەفات، وەردەن
قشوونی دەوڵەت، هەر ڕۆ وە تەرزێ
تەقالا مەدان، پەی یاگەی بەرزێ
موددەی یەک ماهێ، نە دەوری قشلاخ
نە تۆی بەرف و یەخ، وە دڵەی پەڕ داخ
خەیلێ ئیفتیزاح نەوجاگە، وەردەن
چەنی موددەعی نەبەرد، مەکەردەن
ڕاگەی پەس و پێش، پەرێشان نەمەند
نە دەوری وێشان، مەکەردەن کەمەند
تا، ئەو ڕۆ دنیا، چەرخش نەکارەن
پەی ئەو خزمەتە، جەرگم، خارخارەن
ئەهلییە و رەعیەت، مەنسووبی ئەوان
سابیقەن، زوڵمێ، چەنیشان، کریان
مەئیووس بین، نەحاڵ، گوزەشتەی وێشان
پەی ئینقلابێ، هەر ئاخ مەکێشان
تا، ئەو ڕۆ وەی تەور، پێش ئامەدش کەرد
هەرکەسێ، پەی وێش، ئەسڵحە ماوەرد
مەدان، نە تحوێڵ، ساحیب مەنسەبان
ئیتاعەکێش بین، وە دیدە و وە گیان

قەوڵ و ئیتمینان، پەی وێشان سەندەن
هەرکەس ئۆردوویێ پەرێش مەوەندەن
نە یەکجا حیلە، نەجا جا، فشار
ئەسڵحە، وەی تەور، تەمام کەردەن بار
ناگاه، جە تەقدیر، چەرخی چەپ کردار
دایم چەپگەردی، پەی وێش دان قەرار
هەر نە فرسەتەن، پەرێ بەدبەختان
کەچبازەن، چەنی گرۆی زام سەختان
ئی عومری کۆتاه، پەرێش دان قەرار
جەساڵ، تا وە ماه، نە سوب تا ئێوار
وە دیدەی تەحقیق، وە نەزەر باوەر
عەیش و نیشاتش، شەربەت و شەکەر
هەریەک دەردێوەن، یۆ، جە یۆ بەتەر
بێ وەفا و پووچەن، فایدە و زەرەر
نارەزایەتی، دنیای دوونپەروەر
نەی جا، بمانۆ، تا (یومَ المحشرْ)
بشین، وە سەر وەخت کاری هەورامان
ئەو شایی و وەشیی، سەرتا، وە دامان
یەکسەر بیی وەشین، کەفتنە دلێشان
پاشیان، وە هەم قەومان و خوێشان
هەریەک لە لایێ، بێ وە چارەسەر
کۆه و بیابان، سەحرا و دەشت و دەر
پەنا، وە خاکی خارج بەردشان
وە کاری ئەوان، کۆمەک کەردشان
نەی دەمدا، ئاغەی سپاهپورد یاوا
وارد وە نەوسوود، بێ جەنگ بێ داوا
دیش، کە ئەوزاعات، دڵ بەخواش نییەن
ئەوکەس مەرامەن، جە دەس بەر شییەن

خەیاڵێ هەنی، وە نەزەر ئاوەرد
ساحیب مەنسەبان، تەمام ئیحزار کەرد
نە قەسری شیرین، تا وە مەریوان
دەستوور دا پێشان، بە خەفیە و پەنهان
واتە بێ هەریۆ، نە مەحەلێ وێش
کومەیسوون، کەران، جە شێخ تا دەروێش
خان و خەوانین، مالکین، تەمام
موتەنەفیزین، نە خاس و نە عام
جەم کەران، نەوجا، سوئال کەن لێشان
ئیلتیزام بدان، پەی قەومی وێشان
ئەسڵحە، جە لای هەرکەس پەیدا بۆ
بە عەزابی سەخت گرفتار مەبۆ
زاهیر، وەی تەورە، دەستوور دا پێشان
باتن نەوعێ تەر، واستەبێ، لێشان
سەرهەنگ سەقەفی، محەمەد عەلی، بەدخۆ
ماموور کریابێ، پەرێ جوانڕۆ
وەدام و دانە، وە حیلە و تەزویر
قورئانی ناهەق، مەردم بدان گیر
ماشتەی عەیاریی، نەوجا، وا کەردەن
جادوو ئەفسانە، گشت وەکار بەردەن
ئێمەیچ بێ خەیاڵ، بێ خۆف، بێ تەقسیر
یەکایەک، جەم بین، سەغیر و کەبیر
ئیعلان کەردشان، هەر ڕۆ دوو ساعەت
حازر بان، نەی جا، پەرێ مەشوەرەت
تفەنگ و خەنجەر، هەرچی مەندە بێ
نە عەهدی قەدیم، هەرکەس سەندە بێ
لوولەی رەشۆکیی و دەهەند پەڕ تەمام
جەم کەردەن، یەکسەر، وا مەندەی ئەیام

دریا نە تەحوێڵ، ئیتمینان سەندەن
دامی، بەدبەختی، پەی ئێمە تەندەن
بیست و هەشت نەبرج، یازدەی دە ویەرد
ستارەی ئیقباڵ، ئێمە، غرووب کەرد
ئەترافی مەنزڵ، ئێحاتە کەردەن
ئەسامی، ئێمە، یەکایەک وەندەن
واتن: (حسب الامر)، ئاغەی سپاپورد
دەست نە پا، خەتا، نەکەردێ، بێ خود
تەوقیفەن، نەی جا، چەند شەوانە و ڕۆ
تا، تەفتیش کەرمێ، قەڵای جوانڕۆ
وەلحاسڵ، ئەو ڕۆ، ئەو گرتە و بەستە
ئەو فشاری سەخت، ئەو حاڵ و جەستە
ئەو زەلیلی دەست، گرۆی بەدکارە
تا، دنیا دنیان، جەرگم خارخارە
چون وەبێ تەقسیر، وەی تەورە کەردەن
جە ویر نمەشۆ، تا وە ڕۆی مەردەن
شەرەفی چەند ساڵ، ئابڕوو و حورمەت
یەکسەر دان، وە باد، بێ دوون بێ جیهەت
قەڵەم نە شەرحش، تەمام عاجیزەن
جەو بۆنە وەهار عومرم، پایزەن
پەی کەسێ، غیرەت، بەشەریی دارۆ
هەر ساتێ مەرگێ، وەنەش مەویارۆ
نەک بە وێنەی من، بێ عار و بەدبەخت
وا مەندەی دەوران، جەفا و زوڵمی سەخت
پیشیای بۆتەی جەوری زەمانە
ناڕەزا جە دەس خوێش و بێگانە
شەرحی حاڵی وێم، نەی جا بمانۆ
دڵەی پەڕ زووخاو هەر قوڵ بشانۆ

چوارده ڕۆ، وەی تەور، نەو یاگە ویەرد
شەو و ڕۆ کەردیم، چەنی ئاهی سەرد
ناگاه، نەی دەم دا، سەردار ئەکرەم
ڕەئیس و نەجیب، خاس و موحتەرەم
چەندێ نە دەوران، دنیای ویەردە
نە ڕای ئیحتیرام، زیندەگی کەردە
ستەم دیدەی دەست، چەرخی چەپ وەردە
پەنای شەرافەت، سپاهپورد بەردە
وارد بی نەودەم، وە دەستی بەستە
ژاکیاو مەفلووک، مانیا و خەستە
سەفا و سەلامێ، نە مابەین ویەرد
سەرگوزەشتی ویش، تەمام بەیان کەرد
واتش: ڕەفیقان، یارانی دێرین
هەر جە مەریوان، تا قەسری شیرین
یەکسەر، وەی دەردە گرفتار بییەن
ئابڕوو و حورمەت، جە دەس بەر شییەن
کەس نمەزانۆ، پەی چێش وەی تەورەن
یا کاری بەشەر، هەر زوڵم و جەورەن
وەهەرحاڵ، ئەو شەو وە ڕۆ ئاوەردین
پەرێ مەینەتان، هەر ماین، نەمەردین
سەحەر، کە خورشید، بەر ئاما وە بەر
ئەو ڕۆ ڕۆیێ بی، بە وێنەی مەحشەر
چەند شەوانە و ڕۆ، مەوارا وە تاو
ئاسمان و زەمین، بیی وە دەریای ئاو
ئەمری حەرەکەت، نەو دەم دا، دریا
ئەسانەی قشوون، یەکسەر بار کریا
واتن: ئاغەیان، ئێوەیچ حازر بان
کەت بەستە و دەسنەنگ پەرێ کرماشان

نیزامی تەمام سەف ئارا کەردەن
نە بەینی ئەوان، ئێمەیچ ئاوەردەن

ئەهلییەی قەڵا، تەمامی یەکسەر
نمازان یەکێ، سەرکێشۆ، وەبەر

تا یاواین وە دەر خانەقا، کەم کەم
دین، کە مەحشەرەن، قوڵ مەدۆ وە هەم

هەر جە مەریوان، تاوە جوانڕۆ
کەت بەستە و بەدبەخت کریان ڕەنجەڕۆ

هەر چوار نەفەر، وەهەم مەوەستەن
دوو نەفەر نیزام، نە مابەین، وستەن

نە هەردوو تەرەف، دوو سەف دان قەرار
پاوەپای ئێمە، هەر سوب تا ئێوار

ئەو تۆفانی سەخت، ئەو دەشت و وارە
ئەو زوڵمی سەنگین، ئەو جەرگی پارە

ئەو بەحری قیرین، ئەو هەڕگ و لیتە
ئەو باری سەنگین، ئەو فەزیحەتە

ئەو زەلیلی دەست، گرۆی بێ ڕەحمە
ئەو ڕۆی بەرگەشتە، ئەو مژ و تەمە

ئەو جە یەک بڕیای بابە و فرزەندە
مەبغووزی نەزەر، لای خودا و بەندە

نە هەزار یەکێ تەعریفی ئەو ڕۆ
دەفتەر سیاهـ کەم، تەمام نمەبۆ

ناگاهـ، نەی دەم دا، بیی بە واوەیلا
وێنەی واقیعەی دەشتی کەربەلا

بلند بی نە ئەوج، سەدای زاریی و شین
فەڵەک پەی ئێمە، مەرێزا ئەسرین

سەدای خانمان، وەناز پەروەردە
نە پەردەی عیسمەت، زیندەگی کەردە

وە بانگی بێ شەرم، وە سۆزی دەروون
ناڵەی زاریشان، یاوا وە گەردوون

یە چە ڕۆژی بێ، ئێمە دین وە چەم
نەدیەنش، وەی تەور ئەولادی ئادەم

مەواتن: سەردار سام سەنگینم ڕۆ
بابۆی فرزەندان، نازەنینم ڕۆ

هەریەکێ، رەئیس، یەک مەحاڵم ڕۆ
مەعقووڵ و مەقبووڵ، پەڕ کەماڵم ڕۆ

یەکێ مەواتش: برای خاسم ڕۆ
شارەزای دیوان، شا شناسم ڕۆ

بێ خۆف و خەتەر، وە دام کەفتەم ڕۆ
زامانی کاریی، ئێش نەسرەفتەم ڕۆ

شێرانی جەنگی رۆی نەبەردم ڕۆ
لاقەید، نە هەوای، گەرم و سەردم ڕۆ

بێ باک نە دوژمەن، رۆژی جەنگم ڕۆ
سوپای سەڵم و توور، هەم فەرەنگم ڕۆ

کوشندەی گیرۆی کەڵڕەمانم، ڕۆ
هۆسای تیرئەنداز مار دەمانم ڕۆ

سەیادی کۆ گەرد شۆخ کەمانم ڕۆ
ساحیب بەزم و رەزم هامدەمانم ڕۆ

پەرێ رۆی شکار، بێ قەرارم ڕۆ
دارای شەوق و زەوق، میر شکارم ڕۆ

دەنگ بڕیای نە سەر کلاوانم ڕۆ
شۆن بڕیای، نەپای شەتاوانم ڕۆ

نەچیرگای قەدیم، بێ ساحێوم ڕۆ
زەلیل و زگار، حاڵ پەشێوم ڕۆ

ئەساسەی شکار، میراس کەفتەم ڕۆ
ئاخ زامانی سەخت ناسۆر کەفتەم ڕۆ

زەمزەمەی نۆکەر، دیواخانم ڕۆ
بەرزە هەوارگەی، ئێلاخانم ڕۆ
شۆڕەسواران رۆی مەسافم ڕۆ
بێ خۆف و خەتەر، بێ گەزافم ڕۆ
ئەسڵەحەی تەیار گشت خاسانم ڕۆ
تەفرەقەی دەستی، ناکەسانم ڕۆ
ئەسپ و ماین و زین، وەجا مەندەم ڕۆ
نۆکەر و رایەت، پەراگەندەم ڕۆ
خانمان وەناز، بێ ناز کەفتەم ڕۆ
ئای دیدەی لێلاو ئێش نەسرەفتەم ڕۆ
بابۆی مناڵان، نازەنینم ڕۆ
وەناز پەروەردەی شۆخ جەمینم ڕۆ
قەرەچۆڵ بڕیای ڕیشەکەنم ڕۆ
بێ قەدر و حورمەت، هەزار پەنم ڕۆ
ئەسیرکێش کریای، کول شارانم ڕۆ
تەفرەقە و تەقسیم، زیندانانم ڕۆ
زەلیل و ژێردەس، بێ ویجدانم ڕۆ
دووچاری دەردان، بێ دەرمانم ڕۆ
نە گۆشەی زیندان، کەساس کەفتەم ڕۆ
بێ چارە و فەقیر، زبان بەستەم ڕۆ
بێ خەرجی و موحتاج، هەم عوریانم ڕۆ
سۆچیای زوڵمی سەخت دڵ بریانم ڕۆ
ناخۆش و زەعیف، گشت مەفلووکم ڕۆ
هەریەکێ، رەئیس یەک، بلووکم ڕۆ
ڕۆ پەی بەرگەشتەی رۆزگارم ڕۆ
بێ دەوا و عیلاج، ناهەنجارم ڕۆ
وەفدای یەسیران، بێ کەس مەندەت بام
بێ یار، بێ یاوەر، پەراگەندەت بام

فێدای سەیرانگای کۆسارانت بام
کۆچ و مەنزڵگای، وەهارانت بام
دمای زاری و شین، واوەیلا و مەحشەر
حەرەکەت، کریا، پەرێ، روانسەر
ئاسمان و زەمین، سەردا بیی وەهەم
ماچی پەی ئێمە، گرتەبێن، ماتەم
ئەو ڕۆ، ڕۆیێ بیی، تاریک و زوڵمات
نەی پێش ئامەدە، عەقڵ مەبیی مات
هەرتا وە زانوو، نە تۆی هەڕگ و ئاو
هەم واران و وەفر، مەوارا، وە تاو
ئەو ڕۆ، تا ئێوار، وە چەند دەردیسەر
شەو مەنزڵگامان، بیی وە ڕوانسەر
ماڵ تەنگ و تاریک بێ ئاگر پەڕ دوود
ژێر، خاک لیباس تەڕ، هەوا نە بروود
هەر نەوع وەهەرحاڵ، شەو وە ڕۆ کەردین
ئاخ چەند بەدبەخت بێن، چەنی نەمەردین
سوب سەحەر، وەی حاڵ، راهی بێن جە نۆ
دامان نە ئاوی سەردی وشکەرۆ
وەی حاڵی پەشێو، هەڕگ و هەوای سەرد
بێ نان، بێ خۆراک، دەرد وەبانی دەرد
گرۆی بێ ویجدان، هەم نە چوار ئەتراف
مەشێن، وە ڕاوە، مەداشان گەزاف
ئەو ڕۆ هەم وەی تەور، جە سوب تا ئێوار
نە قەڵعەی رەزا، مەنزڵ دان، قەرار
ئەو شەویچ نەوجا، زیندەگی کەردیم
نان و خۆراکێ، وەگیر ئاوەردیم
سەحەر دووبارە، حەرەکەت کەردەن
قەڵعەی یاوەریی، نەزەر ئاوەردەن

گوزەرگا ، نە پای، قولەی وەیس مەویەرد
هەرچەند ئیلتیماس، ئیلتیفات نەکەرد
ئەڵبەتە، ئێمەش، مستەوجیب زانا
وەر نە ، پەی تەقاس، نەردێ مەشانا
هانا ، هەر وە تۆن، وەیسی یەمەن ماڵ
باز هەم هیممەتێ، نە دمای هەشت ساڵ
ئەو ڕۆ، تا ئێوار، وە دەوانی دەو
مەنزڵ وە مەنزڵ، تا مەنزڵگای شەو
پاپەتی و برسیی، ئەلعەتەش، پەی ئاو
سەدەمەی وەی تەور، کەس نەدیەن نەخاو
غرووب وارد بین، وە قەڵعەی یاوەر
جای کەسافەتێ گرتەن ئەو نەزەر
پەی ئێمە نەوجا ، تەوێڵە و ئەنبار
تاریک و نووتەک، مەنزڵ دان قەرار
بە وێنەی حەیوان پەڕ بیی نەمەردم
سەرتاپا ، مەملوء، نە سپێی گەندم
نە خەو نە خۆراک، پا زەخم و ناخوەش
مانیا و مردگ، نائومێد دڵڕەش
تەعریفی ئەو شەو بێ زیاد و کەم
حەشر و جەهەننەم، هەردوو دین وەچەم
وە هەر گیان کەنیشت شەو کەردین وە ڕۆ
خودا ، سامەرگێ، مەنزڵ، ئەو کۆ بۆ
سەحەر هەم جە نۆ، بە وێنەی جاران
سەف ئارا کەردەن، نیزام سواران
مەحبووسین، نە تۆی تەوێڵە و ئەنبار
یەکیەک شمەردەن، کەردەشان قەتار
ڕوو نە کرمانشاه، حەرەکەت کریا
بنە و بارخانە، یەکسەر بار کریا

یاوان نە گۆشەی قفەی گڕاوەنگ
چەند ساعەت نەوجا ، ئێمە کەردەن لەنگ
نە تۆی قفەدا، ئێمە و نیزامیی
تا چەهار ساعەت، ئەوسا تەمام بیی
ڕاهیی بین وە ڕا، نەو دەشتی بێ پەی
داخم، شەو مەنزڵ، کۆ بۆ، خودا کەی!
وەلحاسڵ، ئەو ڕۆ، جە گشت ڕو بەدتەر
مانیا و خەستە، مەنزڵ، هەم دوورتەر
قەڵعەی هۆمەرمل وە مەنزڵ کەردین
ئەو شەویچ نەوجا ، زووخاوان وەردین
سەحەر پەرێ شار حەرەکەت کریا
وێنەی هەر دە جار، تەرتیبات دریا
ئیعلان کەردەبین، وە تەمامی شار
ئوناس و زکوور، سەغیر و کیبار
پەرێ تەماشا ، نە کەناری شار
بەیان بونیان، ئەسیرانی زار
وەی تەور نمایش مەدان بەوێشان
ئەسڵەن، خەجاڵەت، هیچ نمەکێشان
میللەتێ وە مەیل ئیتاعە کێش بۆ
گرتە و بەستەی ئەو هونەرش چێش بۆ
وەیەک نمایش، واردمان کەردەن
چمان ئەسیری خارج، ئاوەردەن
گاراژێ نەوجا ، تەهیە ، کەردەن
مەنزڵگای ئێمە ، بەو یاگە بەردەن
بە وێنەی حەیوان، گەلەو گۆسفەند
کەردەن، نە ئەوجا ، وەسەد هەزار پەند
ئەو کەسە ، خەتای خانەدان، کەرۆ
قاتڵی چەند کەس، وە دەس باوەرۆ

رەفتارش، بەو تەور نمەبۆ چەنیش
بە غەیر، جە ئەشخاس، نامەرد و بەدکێش

دە شەوانە و ڕۆ، نەو یاگە، ویەرد
بێ فەرش و پۆشاک، نە ڕووی خاک و گەرد

ڕاگەی زیندەگی، بەستەبیِن، لێمان
یەکێ نانێ وشک، مەدریا، پێمان

دمای سەدەمە و زووخاو نە ئەوجا
دەسە وە دەسە، حەرەکەت دریا

جە مودەی دە ڕۆ، چەند نەفەر مەردەن
هەر نە کرمانشاه، نەعشش، سوپەردەن

یەکێ نادرسان، هەورامانی تەخت
دووەم فەتحوڵڵا، ئیناخی بەدبەخت

سا وە هەر نەوعێ کەسافەت کاریی
حازر کەردشان، ماشینی باریی

پەنجا، شەست نەفەر، نە تۆی یەک ماشیِن
مەئموور و حەبسی، چیِن نە بانی چیِن

وەچەند ئیفتیزاح حەرەکەت، کەردەن
ئیختیار نەبێ، هەرجا مەوەردەن

ڕاهی بیِن وە ڕاه، تا وە نیمەشەو
مەنزڵ وە مەنزڵ، وە دەوانی دەو

تا ئەسەد ئاباد، خەستە و نیمەگیان
تەوێڵە و کادان، مەنزڵ دان، پێمان

ئەو شەو وەهەرحاڵ، وە ڕۆ ئاوەردین
پەرێ بەدبەختی، هەر ماین، نەمەردین

سەحەر هەم جە نۆ حەرەکەت کەردەن
نە ڕای هەمەدان، گوزەر، مەکەردەن

وەختی نیمەڕۆ، نە کەناری شار
ئێستیگای ماشیِن، نەوجا، دان قەرار

نیم ساعەت کەمتەر، مدران، نە ئەوجا
ئەمری حەرەکەت، دووبارە، دریا

مەنزڵگای ئەو شەو قەزوێن دان قەرار
مەدارا نەبێ، ئەو ڕۆ، تا ئێوار

ڕاگەی دوورێ بێ، ئەو ڕۆ تەی کریا
ئای چەند زووخاوان، وە مەردم دریا

نیمەشەو وارد، بەو یاگەی خەراو
مانیا و مردگ ئەلعەتەش پەی ئاو

چێش واچوون، چەنی وەنەمان شییەن
سەحرای کەربەلا، وەی تەورە نەبیەن

دوو شەوانە و ڕۆ، نە قەزوێن ویەرد
جا تەنگ و تاریک، هەوا تۆف و سەرد

بەعزێ ئیفتیزاح نەوجا دین وە چەم
نەدیەنش هیچ کەس، ئەولادی ئادەم

ساحیب مەنسەبان، یەک ئۆردێ وەندەن
یەکی سێ قەران، جە گردین سەندەن

واتشان، ئاشێ، لازمەن، پەیتان
ڕەفعی خەستەگی، ڕا، کەرۆ، لێتان

یەک ئاشی ماشێ، پەیمان بار کریا
وە هەر تەرتیبی، زەهری مار کریا

داخم هەر ئیدەن، نەی دنیای ستەم
هەرکەس هەر کارێ، نەوینۆ وە چەم

واتەی کەسێ تەر، ئەسەر نەدارۆ
نەی گۆش مەشنەوۆ، نەو گۆش مەویارۆ

بازە با هەر وێم بسۆزوو وە دەرد
تا ڕووی قیامەت، چەنی ئاهی سەرد

چون، وەبێ جیهەت، دووچار بییەنان
نە تۆی پۆسی وێم بریان، بییەنان

دووباره ماشین، هەم حازر کریا
ئەمری حەرەکەت، پەی مەرکەز دریا
دمای نیمەڕۆ، وارد بین وە شار
باخی شاهە مەنزڵ، ئێمە دان قەرار
تا یاوان بەوجا ، هووراشان کێشا
یەعنی حازر بان، پەرێ تەماشا
چەند دەسە ، سەرباز، بە خەت و زەنجیر
ساحیب مەنسەب و موزیک و شەستیر
پلەی سەختێ بێ، ئەو ڕۆ، نە ڕێمان
ئومێدی حەیات، نەمەن، پەرێمان
جە بەدبەختی بێ، ئەو هەم نەکریا
نەک، جە خۆشبەختی، تەسویب نەدریا
تەمامی حەبسی، کول تەحویل دریا
سەد نەفەر نە تۆی یەک سالۆن کریا
ئەفسەری شاهی، نەوجا ، ئەمرش دا
کەتی بەستەمان، ئەوسا ، وا، کریا
وەلحاسڵ دە ڕۆ، هەم نە باخی شاه
زیندەگی کەردین، وە سەد ناڵە و ئاه
جەودما یەک ڕۆ سەف ئارا کەردەن
مەحبووسین، تەمام بەو یاگە بەردەن
دەسە، وە دەسە، ئەسامی وەندەن
پەرێ، زیندانان، تەقسیم مەکەردەن
گاهێ وە دڵتەنگ، گاهی هەم دڵشاد
ئێمەشان هەم بەرد، و عیشرەت ئاباد
یەک شەوانە و ڕۆ، نەوجا ، هەم ویەرد
وە چەند خەیالات هەزار ئاهی سەرد
پەرێ چل نەفەر ماشێن ئاوەردەن
یەک نەشۆنییەک کول سوار کەردەن

وە هەر تەرتیبێ حەرەکەت کریا
شاری قوم مەنزڵ، شەو قەرار دریا
ڕاهی بین وە ڕاه، تا وە نیمەشەو
وارد بین بەوجاه، بێ خۆراک بێ خەو
دوو حەبسی تاریک یاگە دان پێمان
بە وێنەی حەیوان، ئەو شەو بی جێمان
سەحەر دە نەفەر بەردەن وە زیندان
باقی ڕاهی بین پەی شاری کاشان
نەو ڕۆ، تا وە عەسر، مەدارا نەبی
گیان نەجای سەختەن، چەنی بەر نەشیی!
ئەو شەو نەکاشان، وە ڕۆ ئاوەردین
سا وە هەر نەوعێ، زیندەگی کەردین
دە نەفەر نەوجا ، باز هەم جیا بی
حەواڵەی زیندان، کاشان کریا بی
بیست نەفەر، ئێمە، پەرێ ئەسفەهان
حەرەکەت دریا ، خەستە و نیمەگیان
ساعەتی دوازدەی نیمەشەو تەمام
ئێمە دان تەحوێڵ، مەدرەسەی نیزام
دوو حەبسی تاریک، بێ نان بێ خۆراک
جا تەنگ و نمناک، غەڵتان، نە ڕووی خاک
بێ خورد و بێ خاو، شەو وە ڕۆ کەردین
جە ، حەد، ویەردە، زوخاوان، وەردین
ئەو ڕۆ، کە سێزدەی عیدش، مەوانان
ئێمە دان، تەحوێڵ حەبسی ئەسفەهان
دمای تەشریفات، قانوون و تەفتیش
هەرکەس، هەرچیش بی، تەمام سەندەن لێش
تا ئاخر جەم بین، نە تۆی زەخیرە
ئەو ڕۆ دان، پێمان، قاتوخ و جیرە

نمرەی یەک مەعلووم کەردەن پەرێمان
نە تۆی پەنج ئوتاق، قەرار دان، جێمان
ئەو شەو ساکن بیێن تا وەسوب سەحەر
واتشان، ئاما ، بیست نەفەرێ تەر
ئەوان، هەم جە لای، ئێمە جاگە دان
هەورامانی تەخت، چەنی مەریوان
ئیسە بێ خەبەر، بێ جورم بێ دەلیل
جە دیوانی حەرب، مەحکەمە تەشکیل
دوو ڕۆ، پەی دەرپەی، یەکسەر کول بەردەن
هەریەک دووجار، مەحاکەمەش کەردەن
تا وەیەک حەفتە، هیچ باسێ نەبێ
یاوەر جەوادخان، ناگاه حازر بێ
دەسە وە دەسە، سەدا کەردەشان
پەرێمان، نامەی ئەعماڵ، وەندشان
دە ساڵ، تا پەنج ساڵ ئیبلاغ کەرد پێمان
حەبسی ئەسفەهان، کەردەن، وە جێمان
هەشت ساڵەن چەند کەس، ئامان و شییەن
هێمای ڕای نەجات، پەی ئێمە نییەن!
مەزڵوومی ئێمە، جە حەد ویەردەن
کەریم وە زاتت بێ پەنا و پەردەن
جە لای مەخلووقات ئومێدمان بڕیان
فەریادڕەسیی کەر، ریشەمان کنیان
وە ڕەحمەکەی وێت، ئیحیا کەر ئەمجار
خەلاسمان کەرە، ئەی زیندانی تار

ناردنی شەماڵ و پەنا پێ بردنی:

یەک ڕۆ، نیشتەبیم، نە گۆشەی زیندان
ڕەنگ زەرد و زایف تەن لوخت عوریان
دڵ پەڕ نە زوخاو دەردی نیهانی
سەر نیام، وەبان، کاسەی زرانی
دەس کەمەند کەردم، نە دەوری زانوو
نە دەریای بێ پەی، هەر باڵ مەشانۆ
قامەت خەمیدە، لوول وەردەن وە هەم
تاویای بۆتەی، هەتیتەی ستەم
زەلیل و زگار، دڵ پەڕ نە حەسرەت
کەوتەی سۆچیای نار و زوڵمی سەخت
بێ قەدر و قیمەت، بێ یار، بێ یاوەر
کەسیف و موحتاج، مەبغووزی نەزەر
ڕەنگم چون خەزان پایزان زەردەن
سەرتا پای تەنم ئالوودەی دەردەن
هەر دەردەن مەدۆم وە ڕووی زەمین دا
هەر ڕۆ دەردێ تەر هانە کەمین دا
یەک دەم ئاسایش پەیمان نەمەندەن
هەر ساتێ سەد جۆر گیان، لێمان سەندەن
هەشت ساڵەن وەی تەور نەی زیندانی تار
گرفتاری دەس زاڵم و ئەغیار
غەریب و بێ کەس پاشیای شاران
تەفرەقە و تەقسیم دوورکەفتەی یاران
ڕەفیقان تەمام یەک جە یەک بەتەر
غەرقەن، نە گێجاو دەریای پەڕ خەتەر
قەومان و خوێشان، هەریەک نە شارێ
هەریەک گرفتار دەستی ئەغیارێ

ئەوەن زووخاوان زیندانان وەردەن
یەک نە شوێنی یەک، کول گیان سپەردەن
هەم سەرانی من یەکیەک هەم مەردەن
لووان حەسرەتان وە گڵکۆ بەردەن
چێش واچوون جەو وەخت نەزعی گیان کێشان
نە یار، نە یاوەر، نە قەوم نە خوێشان
هەرچی چەم مەدان، پەرێ خەمخوارێ
کەسێ دیار نەبێ، جە هیچ دیارێ
ئەڵهای فەرزەندان، مەکەردەن تاو تاو
دڵ ئەرسەنگ مەبی، سەنگ مەبی وەئاو
وەلحاسڵ وەی تەور، نە گۆشەی زیندان
وە بێ نازکەفتە، تا بەر مەشیی گیان
دەردەم یەک نەفەر، حازر مەکەردەن
نەعشی، ئەو وە حەبس، تاریک مەوەردەن
نەوجا، کەفتەبێ، یەک شەوانە و ڕۆ
تا دوکتۆر بەیۆ، تەسدیق بکەرۆ
ئەوسا مەوەردن، وە کەناری شار
بێ قەدر و حورمەت، بە وێنەی ئەغیار
یاران، عەزیزان، گرانەن، دەردم
ئینە دیم، وەچەم، هەرمام نەمەردم
هەر جە ئارۆوە، تا عەهدی ئادەم
سەدەمەی وەی سەخت، کەس نەدیەن وە چەم
ئارەزووم ئیدەن، نەی دنیای فانی
قاسیدێ مەحرەم رازی نیهانی
با خەبەر نەحاڵ، جەمعی زیندانی
بکیانۆن وەلای یارانی گیانی
سەرگوزەشتمان، تەمامیی یەکسەر
مەنزڵ وە مەنزڵ، پێشان دۆ خەبەر

تەفەککر کەردم، غەیر جە بای شەماڵ
مەحرەمی ڕازەن، حاڵزانی ئەحواڵ
زەحمەتکێش بییەن، پەرێ بەدبەختان
سەفا بەخش بییەن، پەرێ زام سەختان
هەر ئەو مەتاوۆ ئەنجام بدۆ کار
کارش هەر ئیدەن، هەر سوب تا ئێوار
(طرفە العین)ێ، دنیا تەی کەرۆ
هەر خەبەرێ بۆ، مارۆ و مەوەرۆ
شەماڵ فیدات بام، گرانەن دەردم
فەریادرەسیی کەر، وەر نە، ها، مەردم
شەماڵ، ئامانەن، مەدارا، مەکەر
ڕاگەی وڵایەت، بگێرە، نە، وەر
یا خودا وێران بۆ، ئەسفەهان، تەمام
بییەن، وە دۆزەخ، ئێمە خاس و عام
حەرەکەت بکەر، جەی وەر مەکانە
یا خودا، بۆ وە جێی باید قوشخانە
ڕاگەی دلیجان بگێرە نە وەر
مەنزڵگان، نەوجا، لادێ نیگاکەر
ئەر مەیلی سەیران، نە تەنز و کاشان
نە سەری ڕاتەن، بوبەر، نە لاشان
نەوجا، ویەردی منارانی بەرز
بەرق مەدۆ وە هەم وە سەد هەزار تەرز
مەعسوومەی قومەن، گرتەنش قەرار
وە زاهیر مەدفوون، وە باتن بێدار
شەماڵ، دەخیلەن، ئامان سەد ئامان
زەلیل و بەدبەخت دەستم وە دامان
هەر تا، مەتاویی نەوجا ساکن بەر
پەی نەجاتمان، ئیلتیماس بکەر

مەلجەئو پەنای شاه و دەروێشەن
ئاگا ، نە ئەحواڵ، بێگانە و خوێشەن
پەرێ تەقسیرات، زوانم لەنگەن
دەستگیریی کەرۆ، عەرسەمان تەنگەن
غەریب و بێ کەس، بێ نەوا و فەقیر
بێ دوون، بێ جیهەت، هەشت ساڵ نە زەنجیر
غیرەت، هەر لایق وە ئەوان بییەن
ئومێدی حەیات، نە دەس، بەر شییەن!
دمای عەرزە و حاڵ، مەدارا مەکەر
دوو ڕا نەوجا ، هەن، خاس تەشخیس بدەر
دەستی ڕاست، جادەی شەهری تەهرانەن
ئیشتیباه نەبۆ، دەخیل ئامانەن
نە ئەوجا ، مەویەر، ئامان هۆشت بۆ
نەوا، ئاسیبێ، وە تۆیچ بیاوۆ
(دارْ المَظْلَمَنْ) قەتڵگای عامەن
مەنبەعی سدوور، حوکم و ئەحکامەن
هەشت ساڵەن، تەمام، ئێمە بێ تەقسیر
عەرز و حاڵ مەدەین، وە شاه و وەزیر
ئەسڵەن، جوابێ، پەی ئێمە نییەن
زوڵمێ، وەی سەختی، کەی بی، کێ دییەن!
شەماڵ دەسی چەپ جادەی عراقەن
بگێرە نە وەر، تاقەتم، تاقەن
مەنزڵ وە مەنزڵ، تا سوڵتان ئاباد
سەیری وێت کەرە، تۆ وە خاتر شاد
نە ڕای هەمەدان، حەرەکەت خاسەن
زووتەر مەیاوی، مەسڵەحەت پاسەن
هەر وەخت کە یاوای، وە کۆهی ئەڵوەند
لادێ نیگاکەر، بەو سەحرا و دەروەند

هەمەدان، یاگەی پەڕ، سەفا و سەیرەن
پایتەختی قەدیم، شاه و وەزیرەن
نەوجا ، نیگاکەر، پەی کۆهانی بەرز
خەتخەت و ڕەنگڕەنگ،هەریەک،وە یەک تەرز
کۆی بێستوونەن، نە عالەم بەرزەن
نەقش و نیگارش، وە هەزار تەرزەن
مەشهووری عامەن، ئۆستادیی فەرهاد
ڕەنجش پەی شیرین، یەکسەر، شیی وەباد
سەیری نەقاشی بێستوون کەردی
رەفعی خەستەگی، ڕاگەی دوور کەردی
رشتەی شاهۆ کۆ وەر نەدەی نە دەس
شەماڵ، دەخیلەن، تا ئاخر نەفەس
ئەو ڕا نموونە، پەرێ کوردستان
مەیاونۆت بەوجا ، وە سووک و ئاسان
نەوجا ، ویەردی، پەڕاو دیارەن
نە فەرقش دایم، تەم و بوخارەن
(دایم الاوقات)، وەفراو جارییەن
بەرز و بڵندەن، خاس دیارییەن
یاگەی کەڵڕەمان، میر شکارانەن
مەنزڵگای وەهار، شەدەلارانەن
سەختی کۆی پەڕاو، مەشهووری عامەن
ئەو هەم نەجای وێش، ساحیب مەقامەن
تاقۆسان، نە پای ئەو نەقشش کنیان
کۆسی کەیخوسرەو نەو یاکە ژنیان
شیرین و خوسرەو، وە شەو دێزەوە
تەمام سەرداران، شەڕ ئەنگێزەوە
نە وەحش و تیوور هەرچی هەن تەعام
کول نەقشش کنیان، خولاسەی کەلام

چەشمە و سەراویٚ، نەوجا، جارییەن
شەماڵ، نیگاکەر، خاس دیارییەن
سەیرانگای سەیاح، تەمامی دنیان
ماچان تەعمیرش، هەم تازە کریان
شەماڵ، مەویەرە، گیانم فیداتەن
کرماشان نزیک نە سەری ڕاتەن
شاریٚ قەشەنگەن، پەڕ سەفا و سەیرەن
بازاڕ، خیابان، مەغازە و دەیرەن
ئەترافاتی ئەو چەشمە و سەراوەن
ئەویچ وە مەسکەن، ئێمە حەساوەن
خاس بگێڵ نەوجا، سەیرانی وێت کەر
قەوم و ئاشنا، باوەر، وە نەزەر
ئەر دیت ئەشخاسیٚ، پەی ئێمە کەیلەن
یا خەفەتبارەن، با وەفا و مەیلەن
سەفا و سلامیٚ رەدو بەدەڵ، کەر
سەرگوزەشتمان، پەی ئەو بەیان کەر
بواچە پەنەش، حاڵ و باڵمان
سووچیای زوڵمەت، کۆی زوخاڵمان
جەودما، ئەمری، حەرەکەت بدەر
وێت ئاسا، بناڵ، گێجەلوولە وەر
ئامانەت فەرزەن، دەخیلەن شەماڵ
دیارەن قەندیل، وەیسی یەمەن ماڵ
یاگەی ئومێدەن، زیارەتگاهەن
دەستگیری مەزڵووم پەشت پەناهەن
سەحرای هۆمەرمل، بگێرە نە وەر
داخڵ بەر نەوجا، بیٚ خۆف و خەتەر
عالی مەقامەن، بڵندەن پایەش
ڕاحەت کەر یەک دەم، تۆ هەم نەسایەش

ئیخلاس وەرزیی کەر، وە دیدە وە گیان
سێیەکی ئۆمەت، وە ئەو بەخشیان
شەماڵ، تۆ وەکیل عەرزە و حاڵەنی
هەرچەند وێت شەخسیٚ پەڕ کەماڵەنی
غەریب و بیٚ کەس، دڵ پەڕ نە هیجران
هەشت ساڵ گرفتار، حەبسی ئەسفەهان
پیر و زەعیف و هەزار لا، بەدبەخت
ژاکیای دەوران، زوڵم و زۆری سەخت
نەحیف و خەفیف، مەحرووم، جە دنیا
ریشەی زیندەگی، سەد ساڵەم کنیا
یەکجار، پەشێوەن، حاڵ و باڵمان
عاڵەمش، گرتەن، بۆی زوخاڵمان
مەحروومی دیدار، ئەولاد و دۆستم
وەختەن بەرشۆ، نە پۆستم (ئسخوانم)
شەماڵ دەخیلەن، هەر تۆ هەنی کەس
ئامان دامانش، وەر نەدەی نە دەس
عەرز کەر، نە خزمەت، وەیسی یەمەن ماڵ
سەرتا وە دامان، بووین وە کۆی زوخاڵ
دووری هەناسەم بەر مەشۆ کۆکۆ
مەر قرچەی جەرگم، نەیاوان، وە تۆ
مشکڵ گوشادەن، پەی کول کەس هەردەم
(رجال الغیب)ەن، ئەوتادی عالەم
شەماڵ، قوربانت ئیستیغاسە کەر
تا قەوڵ، نەسانی، نەو یاگە، مەویەر
دمای ئیتمینان بوڵند بەر نە ئەوج
سەف ئارایی کەر، تیپ تیپ و فەوج فەوج
خیتەی ناو دەروەن بگێرە نەوەر
چالاوە و، بیٚ هەور، باوەر وە نەزەر

نەوجا، نیگاکەر، دەشتی سایدەشتەن
سەحرا و موسەتتەح، ماچی بەهەشتەن
تۆ تۆ و بن وە بن، چالاو بگێڵە
نەچیرگای سەیاد، هەوراگەی خێڵە
قاعیدە و قانوون، کول جە بەین شییەن
قەدیم، یاگەی عەیش، خەوانین بییەن
نەوجا، ویەردی، دەشتی ماراوەن
ئەو جە من بەتەر، جەرگش کەواوەن
ئەهالی ماراو عاجز و دڵڕێش
ئازیەتبارەن، پەی زیندانی وێش
شەماڵ دەستی چەپ فەرامۆش مەکەر
شالیاوان مەحدوود، خاکی روانسەر
ئیسمش مەشهوورەن، بیهتەر ئەملاکەن
پەی مەردانی، ئەو جەرگم چاکچاکەن
ئیسە نە زیندان، کەوتەن وەبێ کار
زەلیل و موحتاج، چون گەدای بازار
ئارام و کەمکەم حەرەکەت بکەر
قوله و قوله، تا وە روانسەر
شەماڵ، چەند ڕۆژێ، نەوجا مەکان کەر
بگێڵە پێش دا، ئی سەر، تا ئەوسەر
ئێلاخانی بەرز، چەشمە و سەراوەن
هەرکەسێ دییەن جەرگش کەواوەن!
یاگەی کەڵڕەمان، شکارگای خانەن
ئەلحەق شامۆڵکەن، بیهتەر مەکانەن
چەند ساڵ، نە دەوران، دنیای دوون شییەن
یاگەی دەبدەبەی ئەردەڵان بییەن
چەند وەلی نیعمەت، چەندێ، سەرداران
وە عەیش و عیشرەت، دنیا ویاران

چەند والی زادە، نەوجا، پەروەردەن
فەڵەک وە ناکام، دووبارە بەردەن
چەندێ نۆکەران، چەند فەڕاشباشیی
غولام و کەنیز، چەنی داواشیی
چەند سوپا و لەشکەر، کۆس و بەشارەت
فەڵەک وە یەک جار، کول دا وە غارەت
ئەوەن نازاران کەفتەن، وە بێ ناز
پەی ئەوان جەرگم، مەگێران، وە گاز
شەماڵ، وە گیانت، فەڵەک، خدێشەن
تا نۆشێ بدۆ، سەد نێش، نەجێشەن
بویەرە، نەوجا، دڵ بیی وە کەواو
بشۆ، بنۆشە، ئاو کانی سورخاو
بنۆش ئەو شەربەت، چەند جام پەیاپەی
شەرتمان ئیدەن، یادیی ئێمە کەی
پشتە و دەرەویان، بانی زەڕ نە تەمام
بگێڵە پێش دا، وە مەیل و مەرام
زەڕنە مەشهوورەن، بیهتەر ئێلاخەن
چەند خان خەوانین، پەی ئەو وە داخەن
تەعریف و تەحسین، ئەو وەر مەکانە
هەرچی بواچوون، زیاد مەزانە
خەراجیانەن، نەوجا، دیارەن
پەرێ نەعلەی نی، ئازیەتبارەن
دمای سیاحەت، بان زەڕنە کەردی
ئەو چەشمە و سەراو ئاوێ سەرد وەردی
چەپ و ڕاست سەیران ئەملاکات نەوجا
وەشتەرەن، نە سەیر باغی رۆح ئەفزا
ملەی لۆن، نەوجا، باوەر، وە نەزەر
چالاوەی گەشن، بگێرە، نە وەر

نە ملەی گەشن، سەر باوەر وە بەر
سەیری ئەملاکات، روانسەر بکەر
چە خاس دڵگیرەن، ئەو زێد و ماوا
شەماڵ، وە گیانت، جەرگم شکاوا
بویەرە، کەمکەم کلاوە و کلاو
تا مەشییی وە بان چالاوەی سورخاو
چەند خان و ئەمیر، نەو یاگە نیشتەن
عەجایب ئاوەن، خوا سروشتەن
ساتێ ڕاحەت کەر، با سەفا و سەیرەن
سەوز و خوڕەمەن، یاگەی نەچیرەن
جۆق جۆق کەڵڕەمان، مدران وە پاوە
مەیان، مەویاران، وە لارە ماوە
نەوجا ، ویەردی، گلکێ دیارەن
ئامانەن شەماڵ، جەرگم خارخارەن
پەی توولی کەلام، ئەر تاقەت بارۆ
هەر قولە سەنگێ، یەک ئیسمێ دارۆ
ئەو تونکە تونکە، یەکسەر، هەوارەن
مەنزڵگای عێلەن، یاگەی دەوارەن
پەی ڕۆی نەدامەت، نە جەمعی مەردم
چەن وەختێ مەنزڵ، نەوجاگە کەردم
ئیسە هەر ئەو فیکر، ئەو خەیاڵ ئەو خاو
سۆچنان جەرگم، کەردەن، وە کەواو
نەویر، نمەشۆ تا وە ڕۆی مەردەن
دین و ئیمانم جە دەسم بەردەن
بەدبەختی بەختەن، شەماڵ گیانی تۆ
وەر نە من جە کۆ! ئەسفەهان جە کۆ!
دەس مەدەر لە زام گشت گیانم خەستەن
عەقڵ ڕای تەقدیر، هیچ وەخت نەیەستەن

شەماڵ، مای میرەن جە حەد بەرشییەن
شکارگای قەدیم، حکوومەت بییەن
راحەت کەر، نەوجا ، یەک شەوان و ڕۆ
تەمام سەیران کەر، خاکی جوانڕۆ
شەماڵ هۆشت بۆ، گیانم فیداتەن
سەراوگەڕ نەوجا ، نە چێری پاتەن
ئامانەن دەخیل چێش مەکەری پێم
ها وەختە ، ئایر یەکجار بشۆ لێم
حوبولوەتەنەن، نیسفولئیمانەن
فەرموودە و تەدسدیق پەیغەمبەرانەن
تا سەیری شاهۆ تەمام نەکەری
تەشریف وە دێهات، پاین نەوەری
مای میرەن بەرزەن، سەفا ماوەرۆ
نیگاکەر نەوجا ، تا چەم کار کەرۆ
هەرجا مەیلت هەن، یەکسەر دیارەن
ئەر سەحرا و دەشتەن، ئەگەر کۆسارەن
ئای شەماڵ، یەکجار، گرانەن دەردم
چەند شەوان نەوجا ، وە ڕۆ ئاوەردم
چەنی چەند سەیا ، ڕەفیقی خۆشخۆ
کارم هەر ئێد بی هەر شەو تا وە ڕۆ
سەحەر هۆرێزە، نە ئەو سەرکلاو
تەشریف بەر، وە بان، کانییەکەی مەڕیاو
ئاوی حەیاتەن، جامێ بنۆشە
وە گیانت شەماڵ، قەلبم بێ هۆشە
ئاخێزکەر، نەوجا ، کەل بەورەوارەن
گوزەرگای عێلەن، ڕاگەی هەوارەن
چەند ماجەمینان، نەوجا ویەردەن
چەنێ نازداران حەسرەتان بەردەن

چەند خان خەوانین ئامان و شییەن
کۆچ و تەڵمیت بار، ڕەنگینش دییەن!
بویەرە، نەوجا سێ خڕان، تەی کەر
شاھ نشینەکە، باوەر، ئەو نەزەر
شاھ نشینەکەی سانا و مەشھوورەن
پەی تۆ نزیکەن، پەی ئێمە دوورەن
شەماڵ نیگاکەر، ھەوارێ وەشەن
نیشتەن، نەو یاگە، تەمام دڵکەشەن
بنیشە نەوجا، با سەفا و بەرزەن
سەیران، نە ئەوجا، وە ھەزار تەرزەن
بەردی کە شکانەن، نە ئەو یاگەی بەرز
مەنزڵگای شەوەن، وەختی کەڵە ھەرز
چگاکەی سانا و مەعروفەن، نەوجا
بەرز و قەشەنگەن، پەرێ تەماشا
کانی ھەمرۆئی نە سەری ڕاتەن
سەرکەشیی کەرە گیانم فیداتەن
چاشتەوەر نەوجا، چە خاس دیارەن
ھەمیشە و دایم، پەڕ نە شکارەن
کەلی گوڵیجێ، یاگەی ھەوارەن
با سەفا و سەیرەن، جاگەی شکارەن
مەنزڵگای شەوبی، نە وەختی شکار
مەگێلاین پێش دا، دیار وە دیار
چەند وەختێ نەوجا، وە عەیش و عیشرەت
چەنی رەفیقان، مەکەردیم، سوحبەت
کەلی تفەنگچی و تەلاش، نیگاکەر
شەو مەنزڵگامان، باوەر وە نەزەر
بدیە ئاساری ئێمە، نەمەنەن
یەکجار، ھەر ئێدەن، گیان جە من سەنەن

شەماڵ، یا نە گشت، بدەر دماوە
بشۆ وە خدمەت، پیر خدری شاوە
یاگە و مەقامش، عالیەن، نەوجا
مەشھوورەن قەدیم وە ساحێو پەنا
مەواچان پیری ھەزار ماڵ جافەن
فەریادڕەس بییەن، ھەم سینە سافەن
باپیرەی جاف و جوانڕۆ بییەن
ئیسە ئەولادەش، گشت زەبوون بییەن
ئەسیرکێش کریان، وە شارانەدا
تەفرەقە کریان، وە زیندانەدا
سەرگوزەشتمان، تەمام بەیان کەر
شەماڵ دەخیلەن بگێرەش کەمەر
واچە ھەشت ساڵەن غەریب و بێ کەس
زەلیل و بەدبەخت، نییەن فەریادڕەس
باپیرەمانەن، پەی کەی! پەرێ چێش!
ھەر تا مەتاوی، تەعنە بدەر لێش
ئامانەن، شەماڵ، نە ویرت نەشۆ
کافییەن، وەسەن، ڕەحمش بجۆشۆ
دمای عەرز و حاڵ، نەوجا، نیگاکەر
چەپ و ڕاس، یەکسەر، باوەر وە نەزەر
تەمام دیارەن، کۆساران، جە دوور
داڵەھۆ، بەمۆ، دەشتی شارەزوور
ھەورامان، پاوە، وە ئاتەشگاوە
شمشێر و سەریاس، قشلاخ تا شاوە
گەرمەزناوەن، چەنی ماکوان
جە نەزەرگاتەن، یەکسەر سەراوان
ساراوەند چەنی بەنیگەز، وەشەن
چەشمە و سەراوش، تەمام دڵکەشەن

جوانڕۆ، تەمام نەسەری ڕاتەن
بگێڵە پێش دا، گیانم، فیداتەن
دمای سیاحەت، قەدەم، ڕەنجەکەر
ڕاگەی نیگاکەر، بگێرە نەوەر
شانی وزیمە، تا کەوەشیروان
ڕاخێز وە ڕاخێز، دەسم وەدامان
بدیە، کەلڕەمان، نەوجا چێش کەران
جۆق جۆق و فەوج فەوج مەیان مەویەران
مەویەرە ئامان بنی بەرد وە بەرد
مەخسووسەن، وەشەن، سەیری هەوشە زەرد
کەورگی تفەنگچی، ئەسڵی مەکانەن
یاگەی زەمزەمەی رەئیس و خانەن
مەنزڵگای قەدیم، سەیادان بییەن
هەر وێش مەزانۆ چەند کەسش دییەن
ئێمەیچ چەند رۆژێ، نە عەهدی وێمان
رەئیس و مەرئووس، ئێد بێ خدێمان
وەلحاسڵ، چەند وەخت، وە کامەرانی
چەنی رەفیقان، یارانی گیانی
شەوان، تا وە ڕۆ، وە سەر مەوەردین
زەمزەمە و مەزاق، شکار مەکەردین
بێ خۆف و خەیاڵ، بێ ئەندێش نە کەس
لاقەید جە تەقدیر، فەردی فەریادرەس
چەرخی چەپ، ناگاه، چەرخش وست ئەوکار
ناغافڵ پێچاش، بە وێنەی تۆمار
شەماڵ، بویەرە، دەردی دڵ بێشەن
ئەر شاه، ئەر وەزیر، ئەگەر دەروێشەن
جوانڕۆ وەشەن، بیهەتەر، وڵاتەن
شەماڵ، دەخیلەن، گیانم فیداتەن

مەکان وە مەکان بگێڵە پێش دا
یاگەی کێ بییەن، کێ گێڵۆ تێش دا
چەشمە و سەراوان، یەکیەک بگێڵە
گشت یاگەی خانان، مەنزڵگای خێڵە
ئاخێز کەر پەرێ دەشتی هەسێران
پەی سەیری کاوات، یاگەی ئەمیران
نیگاکەر کاوات، ئاوش چەند سەردەن
گەرەوش نە ئاو، کول دنیا بەردەن
قورەقەڵا بدیە، ئاوش زەڵاڵەن
شەماڵ، بنۆشە، بە تۆ حەڵاڵەن
چەمە میرانەن، یاگەی سەرداران
هەوارگە و مەنزڵ وەختی وەهاران
بێڵەگی خەیلێ نە ئەو وەشتەرەن
پەی هەردوو قەلبم، پەڕ جە نەشتەرەن
چەمە میرانەن سۆچنان جەرگم
بییەن، وە باعیس نەزدیکی مەرگم
چەمە میران بێ، مەرکەزی شکار
یاگەی عەیش نۆش مەخسووسەن وەهار
هەوارێ وە شەن، یەکجار با سەفان
عەیش، هەر ئێدەن، دنیا بێ وەفان
ئایشەدۆڵ تەی کەر، تاوە دارۆمەرد
بانی تووان و شیریدەر، بگەرد
ملەو دەشتی گەڕ، بگێرە، نەوەر
بیاشۆش، سەڕۆ، تاوە سەراوگەر
هەوارگەی پشتگەڕ سەنگڵاخ و سەختەن
گاه گاه مەنزڵگای بەندەی بەدبەختەن
هەرچەند نە ئەنزار، نا زیبا و زشتەن
شەماڵ، وە گیانت، پەی من بەهەشتەن

ئیسراحەت بکەر نەو چەشمە و سەراو
ئامانەن دەخیل، جەرگم بیی کەواو
دمای راحەتی، قەدەم ڕەنجەکەر
وێرانەکەی من، بگێر، ئەو نەزەر
داخڵ بەر نەوجا ، خەستەگی دەرکەر
خاس دیقەت بدەر، مەلاحیزەش کەر
وێرانەکەی من نەپای، ئەو دارەن
مەنزڵگای قەدیم، لەیل و نەهارەن
دار وەنێ نەوجا ، گرتەنش، قەرار
عومرش زیادەن، نەدارۆ شومار
سەربکێش نەوجا ، بزان، کێ مەنەن
یاگەی کێ بییەن، ئیسە کێش چەنەن!

وەرامدانەوەی شەماڵ و هەواڵ هێنانی

بەو نام بەو نیشان، سەرکێشام نەوجا
دیم، کە دوو کۆتەی سۆچیای سیا
کەوتەن، نە بەرماڵ، مەناڵان وە دەرد
دەمدەم، مەکێشان، هەناسانی سەرد
چەند نەفەر ئەولاد سەغیر و کەبیر
نە لاشان، کەوتەن، بە وێنەی ئەسیر
واتم، ئێوە کێن، پەی چێش وەی تەورەن
مەرکاری دنیا ، هەر جەفا و جەورەن
واتشان: تۆ کێی پەی چێش مەپەرسیی
دەردەدارەنی، یاخۆ چە کەسیی
واتم: من قاسید دەردەدارانم
مەحرەم و هامڕاز، شەو بێدارانم
رەفیق و شەریک، دڵ ئەوگارانم
ئاگا نە ئەحواڵ، پەشێو حاڵانم
یارانی عەزیز، نووری دیدەتان
ساحیب جاو مەقام بەر گوزیدەتان
ئەشخاسی ئەوسا ، نەی وەر مەکانە
جای پەنا و مەلجەء خوێش و بێگانە
سەردار و رەئیس، خان و بەگزادە
لاقەید نە بەشەر، شاه و شاهزادە
ئیسە نە زیندان، بێ کەس مەهتووک
بێ قەدر و قیمەت، مەریز و مەفلووک
هەریەک نە شارێ، تەفرەقە کەوتەن
جۆشیای زوڵم و تاویای بۆتەن
غەریب و بێ کەس، موحتاج و بەدبەخت
زەلیل و ئەوگار فشاراتی سەخت

وەزع و حاڵشان، وەی تەور پەشێوەن
دووی هەناسەشان، بیشتەر پەی ئێوەن
ئێد واتم، ناگاه کەوت و شیی نە هۆش
وە دەم دەردەوە، بەر ئاما خرۆش
واتش: ئەی شەماڵ، هەی بەر گوزیدەم
قەدەمت وەبان بینایی دیدەم
یە تۆ بیت ئامای جە لای دەردەدار
نە خاوی غەفڵەت، ئێمەت کەرد بێدار
سەرگوزەشتمان، جە حەد ویەردەن
بەدبەختی ئێمە، بێ پەنا و پەردەن
چەند ساڵ، نە دەوران، فامیل ویەردەن
نە ڕای ئیحتیرام زیندەگیی کەردەن
ناگاه، چەرخی چەپ، خول ئاوەردەوە
زەمزەمە و بێسات، یەکسەر شەردەوە
مەحرووم، نە دیدار، برا و کەسوکار
یەک جە یەک بەتەر، بییەن گرفتار
ئابڕوو و حورمەت، نە دەستمان شییەن
ئیختیاری موڵک، وێچمان نییەن
ئەوەن بەدبەختی و سەختی و دەربەدەر
ئینتیزاری دەس، رایەت و نۆکەر
نەی کەلاوەدا، کەفتەن کەساس
کەس نمەپەرسۆ، خراو تا وەخاس
ئایرێ شییەن، نە پەڕ و باڵم
عالەم بێزارەن، نە بۆی زوخاڵم
ئایرێ گرتەن، سەر تا پای تەنم
بییەن، وە کۆتەی سۆتەی جەهەنەم
شەماڵ، فیراقەن، سۆچنان جەرگم
زیندەگی بێزار، رازیی وە مەرگم

شەماڵ، فیراقەن، فەرقم شکاوان
وە گیانت قەسەم، مەگێرەم تاوان
فیراقەن، تێشە، نە فەرقم شەنەن
فیراقەن ریشەی عومری من کەنەن
فیراقەن، ئایر وەردان، نە جەستەم
کەمکەم سۆچنان، پێشەی شکستەم
فیراقەن غەرقم کەردەن نە دەریا
ڕەنجی سەد ساڵەم، وە عەبەس بریا
هیجرانەن بییەن، سەرباری دەردم
هیجرانەن باعیس ئی ڕەنگی زەردم
هیجرانەن وە گاز، جەرگم مەکێشۆ
هیجرانەن، قەلبم، دایم، مەجۆشۆ
هیجرانەن، شعوور نە دەستم سەنەن
هیجرانەن، یاسین، پەی مەرگم وەنەن
هیجرانەن، هەرگیز، نە ویر، نمەشۆ
هیجرانەن، لیباس، ئازیەتی پۆشۆ
هیجرانەن، دڵ کەرد، وە کۆتەی قەساو
هیجرانەن، زامش، نە دارۆ حەساو
حەسرەت، نمازۆ، کۆنە بۆ، زامان
حەسرەت، دەردێوەن، نەدارۆ دەرمان
حەسرەتەن، دایم زامش، هەر وەسۆن
هەشت ساڵەن، مەکان حەسرەت جوانڕۆن
حەسرەتەن، قامەت، کەردەن وە کەمان
حەسرەتەن، سانان، بینایی چەمان
چێش وا چوون، شەماڵ، گیانم فیداتەن
نە هەزار یەکێ، دەردم نەواتەن
پەی جەستەی خەستەم، کافر کەرۆشین
نە موڵکی وێمان، وێنەی غەریبین!

بێ قەدر و حورمەت، کەساس کەوتە کار
کزکز، مەنیشین، نە پەنای دیوار
یانەی زیندانی، یەکسەر وەی تەورەن
شەماڵ، وە گیانت پەڕ جەفا و جەورەن
ئینە سەر گوزەشت، کول خاس و عامەن
هەرچەند عەرزی من، گشت ناتەمامەن
ڕاگەی وەی دووریی زەحمەتت کێشان
فیدای ئامات بام، سەر بدەر لێشان
نەی جا ویەردی، کەڵێ و تووڕکەپان
ئاڵیاوا، چەنی قەریەی ناوخۆشکان
هەر چوار پەرێ زیندانی وێشان
تا ڕۆی قیامەت، هەر ئاه مەکێشان
نە ڕای سەفیاوا، حەرەکەت بکەر
قەڵای جوانڕۆ، باوەر وە نەزەر
داخڵ بەر نەوجا، ئەسڵی مەکانەن
پاتەخت و مەرکەز، حاکم و خانەن
چەند خان و حاکم، سەردارش دییەن
چەند بەگ و بەگلەر، نامدارش دییەن
چەند کوشت و قەزا و ئازارش دییەن
چەند شەدەلاران، نازارش دییەن
چەندێ رەئیس و وەکێڵش دییەن
چەند گەدا و دارا و زەلیلش دییەن
چەند شادیی و وەشیی و شیوەنش دییەن
چەند سوپا و لەشکەر، کوللینش دییەن
زەمزەمە و نۆکەر، دیواخان دییەن
سەفا و سەیرانگای ناو باخان دییەن
چەندێ تەپڵ و کوس، بەیداخش دییەن
چەندێ داخدار و بێ داخش دییەن!

چەند قازی و خەتیب، مستەوفیش دییەن
چەند شێخ،چەند دەروێش،چەند سۆفیش دییەن!
چەند خانم، خاتوون، مەحبوبش دییەن
چەندێ غاڵب و مەغڵوبش، دییەن
چەند مونشی باشیی و دەبیرش دییەن
چەندێ سەرعێڵ و ئەمیرش دییەن!
شەماڵ وە گیانت، ئینە کول واتم
ئامان و لووان، فیدای ئاماتم
دەورانی گەردوون چەپگەردی کەچ نەرد
سەنگی بنچینەی، گردین، بەر ئاوەرد
مەرکەز و ماوای، ئابا و ئەجدادەن
قەلب و رۆحمان، بەو یاگە شادەن
یاگەی بەزمگای شادی و وەشیمان
چمان خاوێ، بێ، دیمان نە دیمان
ناگاو ناغافڵ، بێ خەبەر جە دەرد
فەڵەک پەی ئێمە، دیسان شانان نەرد
سەرگوزەشتمان، هەر تا، وە ئاڕۆ
شەرحش، نە فەوقەن، لازم نەدارۆ
نەوجا، نیگاکەر دەخیلەن شەماڵ
خاس دیقەت بدەر بە حاڵ و ئەحواڵ
ئەر دیت ئەشخاسێ، تاقەتش تاقەن
ئانە گرفتار، دەردی فیراقەن!
ئەر دیت کەسانێ، دەردش گرانەن
ئانە سۆچیای، ناری هیجرانەن!
بدیە، هەرکەسێ، جە کەسان تاکەن
ڕەنگ زەرد و زایف، دیدە نمناکەن!
کەوتەن، نە گۆشەی، کووچە و کەلاران
وێنەی پووڵی قەڵب، نارەوای شاران

زەلیل و زگار، کەفتەن، و بێ کەس
بزان و نەزان، مەکێشۆ، نەفەس
بۆی کزەی جەرگش نیشتەن نە ڕووی عەرش
تەن لوخت و عوریان، نە پۆشاک، نە فەرش
وێنەی یەتیمان، نە پەنای دیوار
نە موڵکی وێشان، خارجی و ئەغیار
ئانە، تۆ وەی تەور، مەوینیش وە چەم
خانمێ وەبییەن، ئەعلا و موحتەرەم
نامەحرەم، نەدیەن کەس وە دیدەی وێش
ئیسە ناعیلاج بییەن، وە دەروێش
شەماڵ، وە گیانت، جەرگم بریانەن
شەو و ڕۆ دایم، کارم گریانەن
یەکێ مەوینی، کەوتەن نە سەحراء
خاتونێ بییەن، موقتەدیر، دارا
یەکێ، پەی فرزەند، دەردش کارییەن
یەکێ، سەردارش، نادیارییەن
یەکێ، براڵەش، وە ئەسیر بریان
یەکێ، داراییش، کول غارەت کریان
ئانە فرزەندش، نە دەسش شییەن
کەمکەم بیناییش، نابینا بییەن!
ئانە، مەوینی، کەوتەن، مەناڵۆ
فرزەندەن، پەرێ، بابۆش مەلاڵۆ
هەرکەس مەوینی، دەردش کارییەن
دەرمانی دەردش، نادیارییەن!
شەماڵ، وە گیانت، دنیا خەسیسەن
نۆکەر و یەتیم، وێشان، رەئیسەن!
ئەو مەکان، وەزعش، ریقەت ئاوەرەن
جۆشی دەروونم، چون، سەماوەرەن

بویەرە، ئەوجا، نەگبەت، ماوەرۆ
دەردشان، سەختەن، پایان، نەدارۆ
شەو و ڕۆ دایم، شین و زارییەن!
نە باقی ئەسرین، هووناو جارییەن!
بازە، هەر بەوحاڵ، جەستەی پەشێوە
تا ڕووی قیامەت، گێج وەران، پێوە
شەماڵ، قوربانت، نەو یاگە، مەویەر
زیارەتی مەرقەد، شێخ فەتاح بکەر
بشۆ وە خدمەت، ئەو پیری کامڵ
سەرگوزەشتمان، چەنی دەردی دڵ
بەدبەختیمانەن، چەنی نەدامەت
دیدار بینیمان، کەوتە قیامەت
زەلیل و غەریب، موحتاج و بێ کەس
ها، وەختەن، بەرشۆ، ئاخەرین نەفەس
دنیا، وەی تەورەن، عیلاج نەدارۆ
نە عەهدی قەدیم، هەر تا، وە ئارۆ
نە مەیدانی هەقق، عالەم کول خەستەن
ڕای قەزاوقەدەر، هیچ کەس، نەبەستەن
حەرەکەت، بکەر، نە ئەترافاتش
بگێڵە پێش دا، قەریە و دێهاتش
کەش و کۆسارش، یاگەی شکارەن
ئاساری ئێمەیچ، نەوجا، دیارەن
فرێمان کەردەن، نەو یاگەی شادیی
پەیمان بوازە، گەردەن، ئازادیی
فیدات بام شەماڵ، زەحمەتت کێشان
یانەی زیندانی سەر بدەر لێشان
دمای سەیرانگای جوانرۆ کەردی
کەش و کۆسارش، گێجەلوول وەردی

ڕاگەی گەرمەسێر، بگێرە نەوەر
چەشمە و سەراوان، باوەر، وە نەزەر
باڵەخانییەن، نە سەری ڕاتەن
ئاوش، بە وێنەی چەشمەی حەیاتەن
موڵک و دێهاتش، با سەفا و سەیرەن
جە گشت نیعمەتێ، پەڕ دەخڵ و خەیرەن
یانەی ئیقباڵەن، دایم زاریشەن!
پەرێ سەردارش، بێ قەراریشەن!
ئەوان، هەم چەند ڕۆ، وە کامەرانی
عەیشی وێشان کەرد، نە باڵەخانی
فەڵەک هەم پەی ئەو دیسان شانا نەرد
ئیقباڵ ئیقباڵش، نەوجا، غرووب کەرد
ماچی ڕۆی ئەزەڵ، پەی زیندان تاشان
گەدا، نە لای ئەو وێنەی پادشان
شەماڵ بویەرە، نەوجا، پەی زلان
چەشمە و سەراوەن، بیهتەرین مەکان!
خوسووس، سەراوبەس، نەوجا، مەشهوورەن
مەجۆشۆ، مەیۆ، تەمام پەڕ نوورەن!
پەشتی سەراوبەس، کۆی ساراوەنەن
ئێلاخێ وەشەن، ریشەی دڵکەنەن
ئەم دەس و ئەو دەس، تەمام بگێڵە
کول ماجەمینەن، هەوارگەی خێڵە
یاگەی نازاران، ماجەمینانەن
مەنزڵگای قەدیم، میر و خانانەن
دەشتی گوڵاڵە، تا بەردی زەنجیر
چەند حاکم دییەن، سەرعێڵ و ئەمیر
بەردی زەنجیرەن، نەوجا، مەشهوورەن
ئاوساف و زەڵاڵ، ماچی کافوورەن

چەندێ، جە مەردان، ڕۆزگار دییەن
چەن نەوجەوانان، کارزار دییەن!
چەندێ نە دەوران، دنیای دوون شییەن
یاگەی بەگزادەی باوەجانییەن!
ئەوان، هەم چەن وەخت، نە دەوری وێشان
ڕۆزگارێ وەش، هەمڕا بی، پەیشان
ئیسە نەمەندەن، نە ئۆجاخشان
جوز، یەک، مەعدوودێ، بێ میقدارشان
ناراو، بەنیگەز، میراوا، گێڵە
شەماڵ، وە گیانت، کول یاگەی خێڵە
نە هەرجا بدیە، جارییەن، سەراو
مەخسووسەن، ئاوی چەشمەی بێڵەتاو
خاک و ئاو وەی تەور، نا پەیدان کەمەن
جای کیشت و زەرعەن، مەنزەرگای چەمەن
عێڵ و تایفەی پەڕ حەشەم دارۆ
عەیبش هەر ئێدەن، ڕەئیس نەدارۆ!
کەدخودا و ڕەئیس گرفتار بییەن
نە تۆی زیندانان، کول نەبەین شییەن!
یانەی زیندانیی، هەر ئاغە ڕۆشەن
هەرکەس، پەی کەسێ، دایم بێ هۆشەن!
تاوگۆز و کەڵاش، تا باوەجانی،
شەماڵ، بگێڵە، تۆ وە نیهانی!
وە هەرجا، مەشیی، شین و زارییەن!
ئەلوەداعی گەرم، بێ قەرارییەن!
ئەو سەرزەمینە، بگێڵە پێش دا
هەرکەسێ کەسەن، نەمەندەن تێش دا!
خێڵی باوای خدر، نەملەی لێواشە
هەر دەسە دۆعان، چەرخ بۆ چەواشە

کـەرەوشـاینگان، تا دەوڵـەت ئاوا
شـەمـاڵ، زەحـمـەتەن، خـەیلێ مـاڵ ئاوا
ئەوانیچ عـەشـرەت، هەم گـرفـتـارەن
زەدەی زامی سـەخت، نێشی یەک خـارەن
سـەر بدەر لێشـان، کـەسێ نەمـەندەن
فـەڵەک یانەشـان، نە ریشە کـەندەن!
کـەرە مـەنزڵگای، وەڵەد بەگـیـەن!
چەند شـۆڕەسـوار، ئامـان و شـیـەن!
نە مـیـر، نە رەئیس، نە سـەردار مـەنەن
یاگـەی یانەشـان، بەرزشـان، شـەنەن!
سـەردار، نە زیندان، نە قـەسـری قـەجـەر
نەعـشش، چون گـەدا، کێشـیـان، وەبەر!
نەمـەندەن، کـەسێ، نە ئۆجـاخـشـان
رەعـیـەتێ بیـەن، وە ئەربابشـان
دایم زاریـیـەن، نـە تۆی یـانـەشـان
با هەر بگێڵـۆ، چەمـەرانەشـان!
ئای چەند نازاران، کـەوتەن، وە بێ ناز
فـەڵەک خـدێشـەن، نەشـیب و فـەراز
شـەمـاڵ، فـیـدات بام، باوەر وە نەزەر
زیارەتی مـەرقـەد، دەوڵەت ئاوا کـەر
گـونبـەدێ نەوجـا، بوڵندەن پایەش
شـێخی ئیـرشـادەن، بشـۆ، نە سـایەش
نەتیـجـەی پاکـەن، جە پاک سـروشـتـەن
یاگـەی ئومـێدەن، جـای پەنا و پەشـتـەن
سـەیدەن، جـە نەسڵ، پاکی پێـغـەمـەر
شـافـعی ئۆمـەت، رۆی دەشـتی مـەحـشـەر
سەرگوزەشـتـمـان، عـەرز کەر، نە خدمەت
هەشت سـاڵ گـرفـتـار، رەنج و مـەشـەقـەت

مـوعـجـیـزاتشـان مـەشـهـووری عـامـەن
سـاحـیب هیـمـمـەتەن، بوڵند مـەقـامـەن
فـەقـیـر و غـەریب، مـوحـتـاج و زەلیل
تەڵەب کەر، هیممەت، شەماڵ سەد دەخیل
هەرچەند مـوقـەددەر عـیـلاج نەدارۆ
جـە پێـغـەمـبـەران، هەر تا، وە ئارۆ
بەشـەر حـاڵشـەن، وە ئومـێد زیندەن
هیچ کـەس ددانی ئومـێد نەکـەندەن!
دەوڵەت ئاوا، جـای شـەریعـەت بیـەن
جومعە و جەماعەت، تەریقەت، بیەن!
تەکـیـە و مـەنزڵگای دەروێشـان بیـەن!
مـەلجـەئو پەنای دڵریشـان بیـەن!
ئیـسـە نیـشـانێ، جـە ئەو نەمـەندەن
فـەڵەک ئەسـاسش بەرچیـدە، کـەردەن
هاشـمی هەشت سـاڵ، نە تۆی زیندانەن
پەی بەدبەخـتی وێش، جـەرگش بریانەن
بێ جـرم و تەقـسـیـر، گـرفـتـار بیـەن
شـان و مـەقـامش کـول، نە دەس شـیـەن!
عـایلە و کـڵـفـەت، سـەرگـەردان، بەدبەخت
جۆشـیـای کـوورەی زوڵم و زۆری سـەخت
دایمولئـەوقـات، شین و زاریـیـەن
پەی بەدبەختی بەخت، بێ قـەراریـیـەن!
شـەمـاڵ وە گـیـانت فـەڵەک کـارشـەن
هەر رۆ، وە نـەوعێ، یە بازاڕشـەن!
شـەماڵ، فـیـدات بام، زەحـمـەتت کێشـان
قـەدیم ئۆجـاخـان، سـەر بدەر لێشـان!
کـەی، مـەبۆ زەحـمـەت، تۆ فـەرامـۆشم
حـەڵقـەی غـولامی، کـەردی نە گـۆشم!

نە هەرجا ، رەئیس کورد زوان بییەن
سەردار و ئەمیر، کول، نە بەین شییەن!
بگێڵە پێش دا، هەرکەس نەجای وێش
یەکسەر فامیلش، بییەن، وە دەروێش
نەجا ، نە مەقام، نە شان، نە شێوە
کول پەی دەردی وێش، شێت بییەن، لێوە!
پارچەی نەورۆڵە، بگێرە نەوەر
سەیرانی دەشتی، ماهیدەشت بکەر
قەڵای باوانەن، ساحێبش نییەن!
مەرکەزی سەردار، سنجاویی بییەن!
سێ نەفەر سەردار، نەوجا ، بەر قەرار
ساحێو تەپڵ و کوس، بەیداخ و سوار
ماڵ و دیواخان، دەبدەبە و ئەساس
لەشکەر و نۆکەر، یۆ جە یۆتەر خاس
کەدخودا و رایەت، تایفەی زیاد
گشت خۆش و خورەم، یەکسەر خاترشاد
نە ڕای ئیقتیدار، وە کامەرانی
چەند ساڵ، دیاران، نەی دنیای فانی
چەرخی چەواشە، چون هەردە جاران!
تەفرەقەشان کەرد، نە کووچەی شاران!
نە ماڵ، نە فرزەن، نە نۆکەر، نە کەس
ڕەنجی سەد ساڵە، بەرشیی وە عەبەس
وەی تەور، پاشیان، تەفرەقە و بێ کەس
یەکێشان ئەو توون، یەکێ ئەو تەدەس
حەیف پەی جوانان وێنەی شێری مەس
لاشەش خاک کەران، بێ برا و بێ کەس
ئیسە نیشانێ لێشان نەمەنەن
فەڵەک ئەساسش، نە ڕیشە کەنەن

وەی تەور پەشێو بی، حاڵ و باڵشان
کەس نمەزانۆ، ڕای مەزارشان
شەماڵ بوبەرە، ماهیدەشت تەی کەر
مەدارا مەکەر، تاوە چوار – زەوەر
نیگاکەر نەوجا ، دەشت گەواوڕەن
مەرکەز و ماوای عێڵی، کەڵوڕەن!
ئەرشەدەن، پەرێ تایفان نەوجا
مەردانی کاریی هەم ساحێو پەنا
سەرحەد نشینەن، پەی خاکی ئێران
خاکێ ئێرانەن، هەم یاگەی شێران
میللەتی ئێران، دوو خەسڵەت دارۆ
نە عەهدی قەدیم، هەرتا وە ئارۆ
ئیتاعەی ئەمری پادشای وێشان
وەتەن پەرستی، بییەن خدێشان
خوسوس، عەشایر، جەمعی دلێران
پاسەبان بییەن، پەی خاکی ئێران
چەنی خارجە، هەرچی جەنگ کریان
عەمەڵشان، نە تۆی تاریخ، سەبت کریان
پەی ئێمە، میللەت ئیفتیخار دارۆ
میهەنپەرستی، شەرافەت، مارۆ!
عێلی کەڵهوڕ بی، مەقسوودم نەی جا
خاک و ئاوشان، لەشکر و سوپا
هەر نە چوار زەوەر، تا قەسری شیرین
مەنزڵگاشان بی، تەمام عێڵ نشین
کەوکەبەی داوود، ئەو نە عەهدی وێش
مەشهوور بێ، نە تۆی سەردارانی پێش
سەدای تەپڵ و کوس، لفەی بەیداخان
دەستگاهی ڕەنگین، ماڵ و دیواخان

زەمزەمە و بێسات، عەمەڵە و نۆکەر
کەم کەسێ دییەن، تەرەقی بەو تەور
چەند خان، خەوانین، رەئیس و سەردار
نە فەرمانی ئەو گرتە بێ، قەرار
سوارانی خاس، ئەسپ و زین تەیار
بازیی مەکەردەن، هەر سوب تا ئێوار
تەپڵی حازر باش، هەر وەخت مەزەندەن
شەش هەزار سوار حازر مەکەردەن!
حەیفەن، پەی ئەمیر، سەرداری کەڵهوڕ
شکست دا، وە تیپ، بەختیاریی و لوڕ
چون ڕۆی بەرگەشتە، نەدارۆ ئامان
نەو جەنگ و داوای ملەی هەمەدان
جە تەقدیری هەق، ئەمری خوداوەند
دوو تیر نازڵ بیی، پەی بابۆ و فرزەند
دوو سوپای عەزیم، کەردەن چەکاچاک
لاشەی ئەمیران، غەڵتان بین وەخاک
جەودما، فرزەند، چەنی نەبیران
چەند ساڵ، نەجای ئەو دنیا دیاران
رۆزگار مەیلش، سەرد بیی نە لێشان
کەمکەم ئیختیلاف، کەوت، نە دلێشان
حوببی ریاسەت، تۆغیانی بەشەر
مەبۆ وە قاتڵ فرزەند و پسەر!
مامۆ برازا، بین وە خەسمی هەم
مامۆی وێشان کوشت، پەی بەدبەختی هەم
هەرکەس خوداوەند، هۆرگێڵاوە لێش
هەر وێش کۆمەکەن، پەی نەگبەتی وێش!
ئیسە نەو فامیل، یەکێ نەمەنەن
یاگێ یانەشان، بووڵشان شەنەن

مەحرووم بین نە ڕەنج چەندین ساڵەی وێش
گەداو، دەروەدەر، بە وێنەی دەروێش
شەماڵ، وە گیانت، فەڵەک کارشەن
دایمولئەوقات، یە بازاڕشەن!
شەماڵ دەستی ڕاست گێڵە دماوە
تەختگە و شامار، بدەر و ماوە
یاگەی سەلاتین، گۆران بگێڵە
وێشان گرفتار، عایلەشان وێڵە!
حەفت سوڵتان، نەوجا، حوکمڕان بییەن!
هیچ کام، نەجای وێش، ئاسارش نییەن!
کول ساحێو سوار، تفەنگچی و نۆکەر
یاگەی سوپاخێز، سەرباز و عەسکەر!
تایفە و عەشرەت، ئەملاکاتی خاس
شەجیع و مەربوت، مەعقووڵ، شاه شناس
گاوارە، مەرکەز، حاکم نشین بێ
هەریەک نەجای وێش، ساحێو نگین بێ
داڵەهۆ، یەکسەر، کەش و کۆسارەن
یاگەی سەلاتین، نەوجا، دیارەن!
زەردە و یارانەن، زەهاو تا سەر پێل
گشت یاگەی چادر کەدخودا و سەرخێڵ
قەدیم ئۆجاخان، تەفرەقە و فیرار
رایەت و نۆکەر، بییەن وە جادار
شەماڵ، وە گیانت، دڵ پەڕ نەهوونەن
وەی تەور مەوینی، جەستەی تۆ چوونەن
سەرقەڵا، چەنی، جێگیران تەی کەر
بدیە، کێن نەوجا، کەردەنش گوزەر
چەند میر و سەردار، نەوجا ویەردەن
کۆچ و تەڵمیت بار، ڕەنگین پەروەردەن

باوەیسێ، نەوجا، یاگەی سەردار بی
جای عەیش و نیشات تەپڵ و سوار بی!
هەواش پەی زمان، خەیلێ تەمامەن
چەشمە و سەراوش، وێنەی حەمامەن!
سەوز و خورەمەن، زمان، وەک بەهار
چوار ئەترافش، وەشەن، پەی شکار
داخوم ئیسە کێ بەو یاگە، شییەن
پاسەبزانوو هەر ئەوش دییەن
شەماڵ، بگێڵە، ئەو سەرزەمینە
زمانش وەشەن، گشت عێڵ نشینە
قەدیم، سەرداران، یەکێش نەمەنەن
یاگێ یانەشان، مێخشان کەنەن!
ڕای دەروەن دەهۆڵ، بگێرە نەوەر
داری زەنگەنە و ئەزگڵە، تەی کەر
باخی سەیدی خان، هەوارگەی بنگوێز
بەرز و چەشم ئەنداز، با سەفا و ڕاخێز
سەیرانش، وەشەن، ئەو پارچەی بەمۆ
کول ماڵ جەمینەن، شەماڵ گیانی تۆ
قەیتوولەن، نەوجا، یانەی شێخ حەسەن
جەرگم بریانەن، تەمام بێ کەسەن!
وێش چەنی ئێمە گرفتار بییەن
هەشت ساڵ نەی وەرتەر، بە ڕەحمەت شییەن
ئەو نەتۆی زیندان مەشهەد فەوتش کەرد
بێ قەدر و حورمەت، وە سەد ئاهی سەرد
نە فامیلی وێش، وەی تەو بڕیان شۆن
کەس نمەزانۆ، مەزارش، جە کۆن!
تایفەی نەجیب ساحێو کەرامات
فەریادڕەسی عام، پەی کولی حاجات

بێ جورم و تەقسیر، ئەسیرش کەردەن
ئابڕوو و حورمەت، چەند ساڵەش بەردەن
ڕۆی گرفتاریی، هەر تا وە ئارۆ
دۆعا و موعجیزات، ئەسەر نەدارۆ
قەزای مویدەمەن، عیلاجش نییەن
نەزر و سەدەقە، کول نە بەین شییەن
شەماڵ، وە گیانت کلفەتش وێڵەن
بە وێنەی دەروێش، کەڵپۆس نە پێڵەن!
بزان، یانەکەش، کەس مەنەن تێش دا
یاخو بادەقوش، مەوانۆ پێش دا!
عایلەش، جە کۆ تەفرەقە کریان
ماڵ و ئەمواڵش، وە میراس بریان
دەک فەلەک چەرخت با چەواشە بۆ
نمەبۆ، رەحمت پەی کەسێ، بۆ تۆ!
بەڕوینبانەدار، تا وە خانە شوور
ئیسەر تا ئەو سەر، نزیک تا وە دوور
چەند ساڵ، نە دەوران رۆزگار شییەن
یاگەی قوبادی و باوەجانییەن!
یاگەی حکوومەت، حەبیبوڵڵا خانەن
جاگەی دەبدەبەی، مستەفا خانەن!
لازم نەدارۆ، شەرحش ویەردەن
یە گشت نیشانەی دنیای بێ پەردەن
نەوجا، ویەردی، ئاوی سیروانەن
مەشهوورەن، مەحدوود، خاکی ئێرانەن
ئاوی زمکان و لێڵە، جەو مەکان
داخڵ بۆ، نە تۆی روودخانەی سیروان
مەعرووفەن نەوجا، پردی کناچان
قەدیمەن ئیسمش، پاسە مەواچان

ئیسە وێرانەن، هەر پایەش مەنەن
دەورانی گەردوون، نە ریشەش کەنەن!
لاوران، چەنی، بێزەل، نە ئەوجان
شکارگای وەشەن، پەرێ زمستان
ئیمامی نەوجا، گرتەنش قەرار
جە گشت حەیوانێ، پەڕەن نە شکار!
مەکانێ وەشەن پەرێ زمستان
شەماڵ ئامانەن، نەوی هەراسان
تایفەی ئیمامی نەوجا دیارەن
پەی زیندانیشان، دایم خەمبارەن
یانەی هۆسمان بەگ، دڵشان نە جۆشەن
هەشت ساڵەن، تەمام کول سیا پۆشەن
ئەو چەمی سیروان، جە دەس وەر مەدەر
کوێڵە و ماکوان، وەشەن، پەی گوزەر
یاگە و مەکانی ئیناخی نەوجان
پەی بەدبەختیشان جەرگشان بڕیان
ملەی لەشگەرگا، هەنجیرک گێڵە
زی و هیرتا هەوار، نشینگەی خێڵە
هەریەک نە لایێ شین و زاریشەن
هەریەک، وە دەردێ گرفتاریشەن
زیندانی ئەوان، هەریەک نە شارێ
تەفرەقە کریان، وە سەر دیارێ
فەتحوڵڵا هۆسمان، هەر جە کرماشان
وە لوولەی تفەنگ، سەرباز کوشتشان
بدیە، هەرکەسێ ئالوودەی دەردەن
ئانە کەسێوەش، جە زیندان مەردەن
بازە هەر وەو دەرد سەختی گیان کێشان
تا ڕۆی قیامەت، هەر ئاخ بکێشان!

نەحیەی زەردۆیی بگێرە نە وەر
مەکانێ وەشەن مەلاحێزەش کەر
دەودان و رووان، تا وە بایەنگان
ساتیاریی وێراش، تا بەلەبزان
گلاڵ و دشە، خانەگا و پاوە
دووریسان، شمشێر، قشلاخ تا شاوە
نووریاو و نجار، بە وردە دێوە
شەماڵ، فیدات بام خاس بگێڵ پێوە
تەشریف بەر وەبان قوڵڵەی ئاتەشگا
یەکسەر دیارەن، بکەر تەماشا
با سەفا و بەرزەن، جەشم ئەنداز دارۆ
هەرجا مەیلت هەن، وە نەزەر مارۆ
دێهاتێ نە فەوق، شەرحم دان پەی تۆ
هەشت ساڵەن شیوەن، واوەیلا و هەی ڕۆ
نە بڕیان سەدای، شین و زاریشان
نە دریان، قەرار، بێ قەراریشان
نە تۆی زیندانان، کول نەبەین شییەن
هەرکەس مەنە بۆ، نیمەگیان بییەن!
ڕۆی گرفتاریی، هەر تا وە ئارۆ
نەو قیتعە زەمین، ئایر مەوارۆ!
کوشتارێ زیاد، نەو یاگە کریان
هەرجا کەسێوەن، دە ئەسیر بریان
وە هەرجا، مەشیی، شەماڵ زارییەن
هەریەک چەند کەسش، نادیارییەن
خوسووسەن میرزا و مستەوفی پاوە
ریشەکەن کریان، جە هەردوو لاوە
میرزا مەحموود بێ، مونشی خۆش تەحریر
عاقڵ و فەهیم، هەم ساحێو تەقریر

مەزلوومی دەسی زولمی هەورامی
درێخشان نەکەرد ڕاگەی بەدنامی
چەند ساڵ فیرار بێ، نەو زێد و ماوا
بەدبەختی کێشا ، هەر تا ، کە تاوا
ئارەزووش ئێد بی، بیاوۆ وە کام
دەوڵەت بسانۆ، پەرێش ئینتیقام
وەختێ کە قشوون حەرەکەتش کەرد
هەورامی نەوجا ، گشت فرارش کەرد
ئەو میرزای مەرحووم، بە خەیاڵی وێش
ئارەزووش بڕیان، تەمام یاوا پێش
بێ خەبەر نە چەرخ قەزای ڕەببانی
بەر عەکسەن دایم، شاد پەشیمانی!
عەبباس براڵەی گیانی گیانیش بێ
کول کەسێ عاشق وەش زبانیش بێ
ناگاه کومەیسوون، نەوجا تەشکیل دان
هەرچی مەنەبێ، ئەسڵەحە جەم دان
ئەو گرفتاریی نە فەوق شەرحم دان
جە قەسری شیرین، هەر تا مەریوان
مەقسوودم میرزای ساحێو شەوق و زەوق
شادیش بی وە شین، زەوقش بیی وە تەوق
وێش چەنی مامۆ، برا و مامۆزاد
گرفتار کەردەن، ڕەنجش شیی وەباد
وە چەند ئیفتیزاح فشاراتی سەخت
نە جەمعی مەردم، بە وەخت و بێ وەخت
تا داخڵ وە شار، تاران بیێن یەکسەر
یاگەی ئەوان دان، نە قەسری قەجەر
هەرچەند، کە ئیزهار، مەزلوومی وێشان
مەکەردەن ئەسڵەن، نەشنەفتەن لێشان

هەریەکێ پەنج ساڵ حەپسشان بڕین
شەش ساڵ زیاتەر کێشان، وە یەقین
دمای سەدەمات، جە حەد ویەردە
زولم و زۆری سەخت، دنیای بێ پەردە
هەزار حەسرەتان، مەنەبێ نە دڵ
یەک نە شۆنی یەک، داخڵ بیێن وە گڵ
عومووم بێ دەمەق مدراین، وە پاوە
ڕیشەمان، بەنەن، وە بای فەناوە
شەماڵ ڕاهیی بەر، پەرێ هەورامان
خاکی ئێرانەن، سەرتا وە دامان
بگێڵە پێش دا، بێ سەفا نییەن
وەزعی سابقش، گشت نەبەین شییەن
تەرزێ جە دیدەن، ئیسە جەو وڵات
جادەی ماشینەن، عەقڵ مەبۆ مات!
هەورامی ئەوسا ، نە یاگەی وێشان
ئیقتیداریّ خاس، بێ نە دلێشان
هەریەک نەجای وێش، دەستگا و عومارەت
ماڵ و دیواخان، نۆکەر و رایەت
چەنی عەشایر، خارج و داخڵ
خەیلێ جەنگ کەردەن، شەجیع و پەڕ دڵ
کەمکەم تەرەقی دەست دا پەرێشان
قەریبی چل ساڵ، ڕاحەت، پەی وێشان
نە ڕای ئیقتیدار زیندەگی کەردەن
رۆزگارێ وەش، وەسەر مەوەردەن
چێش وا چوون جە دەس، حاڵ و خدێشان
مووزی بیێن پەرێ، هەمسایەی وێشان
بێ تەقیە و ڕوودار، بێ شەرمی حوزوور
تەمماع پەی کول کەس نزیک تا وە دوور

ئەملاکی مەردم، بە زۆر مەوەردەن
نە قەوم و نە خوێش، درێغ نەکەردەن
غورورشان یاوا، سەر حەددی کەماڵ
نەوبەت کەفت وە دەس، ئەساسەی زەواڵ
نە ئەمری دەوڵەت تەمەڕود کەردەن
فریبی توغیان، چەند ساڵە وەردەن
دەوڵەت قشوونش، کێشا پەرێشان
سەنگی تەفرەقە، کەوت نە دلێشان
هەریەک، نە لایێ، بێ وە چارەسەر
پەرێ خارجە، دەشت گرتەن نەوەر
هەرکەس تەسلیم بی، گرفتار کریا
نە قەسری قەجەر، یاگە پێش دریا
وەی تەور پاشیا و بڕیا و شۆنشان
کەس نییەن، نەجای هەوار کۆنشان
شەماڵ بگێڵە هەر سەیران خاسە
چەم پۆشیی کەرە، جەی دەنگوباسە
داریان و هەجیج، نۆتشەو شەڕەکان
چەشمە و سەراوەن، باغات فراوان
نەوسوودەن، مەرکەز حکوومەت نشین
بەرز و چەشم ئەنداز، باغاتش ڕەنگین
وردە دێهاتش، یەکسەر باغاتەن
هانە گەرمەڵە، نە سەری ڕاتەن
ناحیەی لەهۆن، تەمام سەیران کەر
نە کەلی کاوێ، سەر باوەر وە بەر
ئەو یاگە بەرزەن، پەرێ سەیران گاه
هەرجا مەیلت هەن، بکەر تەماشاه
قولەی پیر رۆستەم، دیار وە دیار
دەشتی مەریوان، گۆلی زرێوار

ئەو قەریە و دێهات، مەوینی وە چەم
بەدبەختی شانەن، پێچیان وە خەم
قەدیم ئۆجاخان، بڕیا ، شۆنشان
نەمەنەن بە غەیر، هەوار کۆنشان
مەخسووسەن، شاری هەورامانی تەخت
قەرەچۆڵ بڕیان، بەرچیدە و بەدبەخت
گشت سوڵتان زادە، ساحێو نان و خوان
نەجیب و مەعقوول، وەی تەور پێش ئامان
بەعزیشان ئەوەن، زووخاوان وەردەن
زەلیل و موحتاج، کول گیان سوپەردەن
بەعزێ بێ ڕەمەق، مدران، وە پاوە
ئینتیزاری مەرگ، بەبۆ جە لاوە!
عایلە و کڵفەت، بێ قەدر و حورمەت
تاویای بۆتەی، زوڵم و مەشەقەت!
هەریەک پەرێ وێش، هەر ئاغە ڕۆشەن
هەشت ساڵەن، تەمام کول سیا پۆشەن!
شەماڵ فیدات بام، هەورامان تەواو
قەریە و دێهاتش، هەرتاکە ڕەزاو
یەکسەر وەی تەورەن، حاڵ و باڵشان
عاڵەمش گرتەن، بۆی کەواوشان
بێ جورم و تەقسیر، وەی تەور پێش ئامان
دەردش کارییەن، سەر تا ، وە دامان!
هەوش و بەدرانی و دزڵی مەویەرە
جای مەحموود خانەن، شەخسێ دلێرە!
چەند ساڵ، جەو مەکان، نە ڕای ئیقتیدار
ساحێو سوفرە و خوان، نۆکەر و سوار
شەجیع و زرنگ، بەخشندە و خەڕڕاج
خارج و داخڵ، وەکەس، نەدێ باج!

حەقیقەت حەیفەن، پەی مەردی ئێران
وەی تەور بان، پەنا، وە خارج بەران!
دەرەکێ یاگەی، ئەسەد بەگ بییەن
ئەو هەم مەشهوورەن، کول کەسێ دییەن!
یاگەی مەشوەرەت، خاس و عام بییەن
ساحێو دیواخان، وەش کەلام بییەن!
شەماڵ وە گیانت، جەی گشت ئەساسە
یەکێش نەمەندەن، تەمام ئیفلاسە
قەدەم ڕەنجەکەر، پەرێ مەریوان
ئەوسا مەزانین، چێش پەنەش ئامان
قەڵای مەریوان، پاتەختشانەن
یاگەی حکوومەت، رەئیس و خانەن
کانی سانان بێ، یاگەی مەحموود خان
دەستگاه مورەتتەب، سوفرە و دیواخان
بەگزادە و نۆکەر، تەپڵ و سووارە
داخڵ بیەبێ، نە تۆی ئیدارە
حقووقی دەوڵەت، ئابڕوو و حورمەت
مەنبەعی ئومێد، کەدخودا و میللەت!
باقی بەگزادە هەریەک نەجای وێش
تایفە و شەجیع، یەکسەر قەوم و خوێش
دەلەژێر، یاگەی کەیخەسرەو خان بێ
قەدیم، ریاسەت، کول مەریوان بێ
دەستە و بەستەی وێش، بەگزادە و نۆکەر
تەپڵ و سووارە، نە جەنگ، بێ خەتەر
فەرزەندانی خاس یاگەدارش بێ
کەدخودا و رایەت، بەر قەرارش بێ!
باقی بەگزادە و خوردە مالکین،
هەریەک نەجای وێش کول ساحێو تەمکین

نە ڕای ئیحتیرام زیندەگی کەردە
بێ خەبەر، نە چەرخ، دنیای بێ پەردە
شاویشان، یەک ڕۆ، یەکسەر بیی وەشین
بەو تەور، گرفتار، دامی بەڵا بین
چێش واچوون، شەماڵ، چێش ئاما وەسەر
ئەسڵەن یەکێشان، بەر نەشیی وەبەر
ئەو ئیفتیزاحە، کول دیمان، وە چەم
کەمکەسێ، دییەن، ئەولادی ئادەم
ئەوان، هەم تەقسیم، زیندانان کریان
هەریەک نە لایێ، وە ئەسیر بریان
ئەوەن زووخاوان، بەدبەختی وەردەن
قەلیلێ مەنەن، یەکسەر، کول مەردەن
ئیسە یانەشان، تەمام خاپوورەن
ڕۆی ڕۆشن، لێشان شەوی دەیجوورەن
عایلەشان، وەی تەور کول نەبەین شییەن
هەرکەس مەنەبۆ، کز و کۆر بییەن!
نەمەن هیچ کەس، نە ئۆجاخشان
رەعیەتەن، ساحێو، ئەملاکاتشان!
فیدات بام شەماڵ، قاسیدێ خاسی
سەرکەشیی کەرە، هەم جە کۆماسیی
ئەوان، هەم بەدبەخت هەم گرفتارەن
یانە وێرانەن، خەیلێ ئەوگارەن
بەگزادە و رەئیس، بییەن دەروەدەر
ها نە تۆی زیندان، نە قەسری قەجەر
دەروێش مەحموودەن، بێ چارە و بەدبەخت
موحتاج و زەلیل، نەی زیندانی سەخت
هەشت ساڵەن زووخاو، بێ سامان وەردەن
خەزان پەی بەختش، خەزانش کەردەن

یانەشان، دایم، شیوەن، نە تۆشەن
هەرکەس، پەی کەسێ، مەست مەدهۆشەن
شەماڵ عەرزم هەن، بدیە چێش ماچوون
لازمەن سەیران، کۆی تەوریز خاتوون
زەحمەتت کێشان، خەیلێ ماڵ ئاوا
ئێلاخێ وەشەن، ئەو کۆی زێڕئاوا
بدیە دیارەن، کۆی ئەفراسیاب
کۆی عەباس بەگەن، کول چەشمە و سەراب
هەر چوار ئێلاخ، یاگەی عێڵ بییەن
ئیسە قاعیدەش، بەرچیدە بییەن
قەریە و دێهاتش، تا چەم کەرۆ کار
هەر تا بیاوۆ، سەرحەدی هەوشار
یەکسەر ئێلاخەن، چەشمە و میرغوزار
سەوز و خوڕڕەمەن، نە وەختی بەهار
قەسەبچەی قەشەنگ، چەنەش مەویەرە
هەم حسێن ئاوا، هەم دیوان دەرە
سەد پارچە ئەملاک، نەوجا دیارەن
یەکسەر ئەملاکی ئەعیانی شارەن!
گەڵباغی و مەنمی، تایفەی بێ ئەندێش
ئانە کول واتم، گرتەبێن، پەی وێش
جە کەناری شار، هەرتاکە بیجاڕ
ئەمسەر، تا ئەوسەر، حدوودی هەوشار
چەند ساڵ، نەو زەمان، دنیای هەرج و مەرج
وێشان، رەئیس بی، وەکەس نەدەێن خەرج
جە شاه تا وەزیر، سەردار و ئەمیر
خان و خەوانین، جەمعییەت، کەسیر
تەپڵ و بەیداخ و سواره و نۆکەر
ماڵ و دیواخان، دەبدەبە و لەشکەر

ئەساسێ، وەی تەور، پەی وێشان سازان
بە زۆری بازووی وێشان مەنازان
تا ، ئاخر دەوڵەت، ئەمر دا قشوون
پەی سەر کوبیشان، وەبێ چەندوچوون!
شەریفوددەولە، حاکم بیی ئەو ساڵ
پەنج هەزار نەفەر، تەمام و کەماڵ
سەردار رەشید بی، ئەو ڕۆ سوپاهدار
نە فەرمانش بین، تفەنگچی و سووار
شمشێر، حەمایل، خلعەتش کەردەن
جەنگی گەڵباغی، وە ئەو سوپەردەن
هەورامان، چەنی جوانڕۆ، تەمام
باقی عەشایر، جە خاس تا وە عام
جەنگ کەردەن پەیشان، جە شاری سنە
حەرەکەت دریا، ئەساسە و بنە
یاوان، بەو مەحاڵ، ئەوان بین ماوا
فەوری حەملەدان، کەردشان، داوا
وەلحاسڵ، ئەو ڕۆ، سوب تا خۆرئاوا
زەد و خورد کەردەن، هەرتاکە تاوا!
هەرچەند شجاعەت، وە کار مەوەردەن
چون نەگبەتشان بێ، عیلاج نەکەردەن!
شکست وەردشان، کەردشان فیرار
غارەت و چەپاو، تەمام بێ شومار
کەفت نە ڕووی سەحرا، هەرکەس پەرێ وێش
هەرکەسێ، یاوا، درێغ، نەکەرد لێش
نە هەردوو تەرەف، تەڵەفات کریا
خاتیمەی ئەو جەنگ وەی تەورە دریا
جەودما بەعزێ، رەئیس و سەردار
شەریفوددەولە، ئومێد دان قەرار

پەنا، ئاوردەن، قەوڵ دا، پێشان
گوناه و بێ گوناه وە دارشان، کێشان
پێش ئامەدێ سەخت، پەڕ خۆف و خەتەر
پاشیان وە هەم، بێ وە چارەسەر
دمای کوشتار و غارەت و زەرەر
خارج و داخڵ، دەشت گرتەن نەوەر
چەند ساڵ نە مابەین، ئی کارە ویەرد
باز نەجای وێشان، جەماوەری کەرد
دووبارە فریب، تەمەڕرود وەردەن
دەوڵەت ئەمرش دا، تەبعیدشان کەردەن
بەعزێ گرفتار، نە قەسری قەجەر
باقیشان یەکسەر، کریان دەروەدەر
تەفرەقە و تەقسیم، شار و دێهاتەن
چەمەڕای جیرەو، نان و بەراتەن!
گەدایی کەران، بە وێنەی دەروێش
نیمەگیانێ هەن، بێزار بییەن لێش
شەماڵ، سەرگوزەشت، دنیا وەی تەورەن
راحەتیش نییەن، پەڕ جەفا و جەورەن!
ئیسە ئەو یاگە، تەمام وێرانە
بییەن وە لانەی، بادەقوشخانە
با هەر بنالاَن، تا ئاخر نەفەس
وە شاران دا، غەریب و بێ کەس!
فیدات بام شەماڵ مەنزڵت دوورەن
سەیرانی سنە، ئەو هەم زەروورەن
شارێ قەشەنگەن، مەدارا مەکەر
بگێڵە پێش دا، ئەو کۆی ئاویدەر
کۆسارێ وەشەن، نەدارۆ جەفا
توخودا، بنۆشە، ئاو کانی شەفا

ئانە سەیرانگای ئەعیانی شارەن
بەرز و چەشم ئەنداز، کول جا دیارەن
بدیە خەسراوا، ماچی بەهەشتەن
نووری لەقای هەقق، نەو یاگە وەشتەن!
پارچەی ئاویدەر، چەشمە و سەراوەن
عەیشگای عامەن، کزە و کەواوەن
چەمەنی موعتەمەد، یاگەی ئەعیانەن
تەفریحگای ئەشراف، تجار و خانەن
داخڵ بەر نە شار، قەڵای حکوومەت
بەرز و قەشەنگەن، نەدارۆ زەحمەت
بازاڕ، خیابان، مەغازە کەم کەم
تا مەشیی وە بان، ئاوکانی دووشەم
شەماڵ بگێڵە، یاخودا، وەشت بۆ
ئارەزووی منەن، کول یاوان وە تۆ
یانەی ئەعیانەن، هەریەک نە جایێ
ئەوسا مەنمانان، بە وێنەی شایێ
دەستگا و عومارەت، تەلاری عالی
ساحێبی روتبە و، موشیر و والی
وەزیر و ئاسەف، موعتەمەد وەکیل
مەورووسیشانەن، هەریەک چەند دەلیل
نۆکەر ئیقتیدار ئەملاکاتی خاس
مەشهوور و مەعروف، تەمام شاه شوناس
موشکڵی نەبی نەکاران ئاسان
ساحیبی لەنگەر، یەکسەر کوردستان
حکوومەت دایم، بە مەیلی وێشان
مەعلووم مەکەردەن، جە مەرکەز پەیشان
هەژدە بلۆکی کوردستان تەمام
وە ئەوان، کارش، مەدریا ئەنجام

مەلجەئو پەنای فەقیر و دەروێش
یاری دەهەندەی، بێ نەواو دڵڕێش!
وەلی نیعمەتی، سەفحەی کوردستان
بەرپا کونندەی گرۆی بێ کەسان
چەنێ جە ئەشخاس، بێ نەواو نادان
نە دەرماڵشان، بین، وە خانەدان
هەرچی تەعریف کەم، ئەوسافاتشان
دەبدەبە و ڕەواج، ئەحکاماتشان
زیاتەر بییەن، هەریەک پەی وێشان
ئیسە رۆزگار، سەرد بییەن لێشان
ئەوان، هەم چەنێ ئێمە، جەلب کریان
وە هەر بەهانە، پەی مەرکەز بریان
شەش ساڵ جە مەرکەز، نیشتەن پەی وێشان
ئیجازەی مەحەل، نە دریا، پێشان!
جە دمای شەش ساڵ هەناسانی سەرد
ئاسەفی ئەعزەم، نەوجا، فەوتش کەرد
نەعشش بە وێنەی یەک نەفەر گەدا
بەردەن، وە مەحەل، بێ سەر و سەدا
ئیسە نە ئەو قەدر، نە ئەو قیمەتە
نە ئەو ئیحتیرام، سەفا و زینەتە!
حاڵ و ئەحواڵشان، ئەگەر بپەرسی
ئەوان، هەم وێنەی یەک نەفەر شەخسی
زیندەگی کەران، نە یانەی وێشان
جەو ئیقتیدارە، کول دەسشان کێشان!
رۆزگار دایم ئینە خدێشەن
یەکێ پادشا و یەکێ دەروێشەن!
دنیا ، هەر وێشەن، بەشەر فانییەن
کۆشش پەی دنیا ، پەشیمانییەن!

شەماڵ، فیدات بام، کافییەن زەحمەت
کێشات فراوان، ڕەنج و مەشەقەت
دنیا ، وە هیچ کەس وەفاش نەکەردەن
کەس جە بێ وەفا ، بەهرەش نەبەردەن!
چەند پادشاهان، جە بەشەر بێ باک
وە هەزار حەسرەت، سەر نیان وەخاک
کەیومەرس سەرتەوق پادشاهان بێ
سەر حەڵقەی زەنجیر ساحێو جاهان بێ
وە کۆ شیی جەمشید، ساحێو جامی جەم
وێش چەنی جامش، لووان، پەی عەدەم
کۆرشی کەبیر، داخوم، ئەو کۆ شیی!
سەر دوودەمانی، هەخامەنشیی!
هەریەک چەند حەسرەت، گرتەبین نە دڵ
یەک نە شۆنی یەک، داخڵ بین وە گڵ!
نەمروود و شەدداد، زوحاک و فیرعەون
ئیدیعاشان، چەنی، خوداوەند!
داخوم، جە کۆ بان، کەیانانی کەی؟
ئەو گورز و گۆپاڵ، ئەو ساقی و ئەو مەی!
کۆ شیی، کەیخەسرەو ساحێو تەخت و تاج
کۆ پەهلەوانان، نە پای کورسی عاج!
کۆسی کاوسیی، داخوم جە کۆ بۆ!
کەللەی کەیقوباد، جە کۆ کەوتە بۆ!
فەرەیدوونی فەڕ، بڵند بی پایەش
چەند ساڵ مەملەکەت، وەش بین نە سایەش!
گودەرز، وە حەفتا و حەوت فرزەندەوە
گیو وە ریازەت، خەسرەو سەندەوە
داخوم جە کۆ بۆ، شای ئەفراسیاو
ئیسمش مەوەردەن، سەنگ مەبی وە ئاو

رۆستەم جە کۆ بۆ، ئەسفەندیار جە کۆن
کەللەی دێو سفید، چەنی بڕیان شۆن!
نە ئی گشت پادشا و پەهلەوانی قین
چەنی جاشان بیی، نە سینەی زەمین!
داخوم جە کۆ بان، خەبەرشان، نییەن
کەوکەبە و ئەساس، کول، نە بەین شییەن!
هەر یەکێ هەزار، حەسرەتان، نە دڵ
وە چەند ئارەزوو سەر نیان، وە گڵ
چەند پادشاهان، ئەشکانی بییەن!
یەک نە شۆنی یەک، ئامان و شییەن
کەوکەبەی دارا، چەنی بیی تەمام
ئەسکەندەر نە شۆن، ئەو یاوا وەکام
ئەسکەندەر جە کۆن، پادشای نامیی
شەرق و غەربش گرت، ئەو وە تەمامی!
جە عومری کۆتاش ڕاحەتیش نەدیی
هەرچی ڕەنجش دا، وە عەبەس بەر شیی!
ساسانی جە کۆن، چەنی شین وە باد
نەوشیروان، بی، ساحیب عەدڵ و داد
کەیخەسرەو تەختش جە مەداین بێ
شیرین مەلیکەی ئێران زەمین بێ
کەمکەسێ دییەن، ئەو تەخت و ئەو تاج
مەتای ڕەنگاوڕەنگ، ئەو حوکمی رەواج!
دەبدەبە و بیسات بەزمی خەسرەویی
مەشهووری عامەن، هیچ کەسێ نەدیی
ئاخر گرفتار، چەرخی دنیای دوون
یەک شەو شیرین دیش غەڵتانەن نە هوون
ئەو سەردارەش دیی وەی حاڵ و وەی دەرد
شیرین، هەم جە گیان شیرینش ویەرد!

بە غەیر، جە شیرین، کەس نەدیەن وە چەم
دمای سەردارش، حازر پەی عەدەم!
شیرین بای شیرین، پەی شیرین کاریت
سەبت کریان تاریخ، پەی یادگاریت!
گەنجی باد ئاوەر، تەڵای دەست ئەفشار
وە غارەت بەردەن، دیار وە دیار!
تایفەی مەغۆل، ئەو جەنگی خوونخوار
جە کەللەی ئادەم، سازناشان مەنار
ئەوەن پادشاه، ئامان و شییەن
چەند هەزار هەزار ئیسمشان نییەن!
ئینە کول واتم، ئامان و بییەن
عەجەب تەر جە کار ئێمە کەم بییەن!
هیچ کەسێ نەدیەن، بێ گونا و تەقسیر
بەدبەختش کەران، دە ساڵ، نە زەنجیر
مەحروومی دیدار عایلە و فرزەن
فەریادرەس نییەن، غەیر جە خوداوەن!
بە وێنەی حەیوان، دوڕندەی قەفەس
دە ساڵ نەکێشی، راحەت یەک نەفەس!
ڕەنجی چەند ساڵە، وە هەزار زەحمەت
تەمام نەبەین شیی، وە نیمەقیمەت!

پاڕانەوە، لە خودا بۆ لێبووردن، لە گونا و ڕزگاربوون لە بەندیخانە

ڕۆزگار شیشەی عومرم شکستەن
ڕاگەی ئومێدی حەیاتم بەستەن
تەکلیفم ئیدەن، پەرێ ڕای نەجات
موناجات کەروون، قازییولحاجات!
یا ڕەب بە حاجەت ڕەسوولی سەروەر
قازییولحاجات، ڕۆی دەشتی مەحشەر
یا زاتی، بێچوون، یا زاتی بێچوون
یا فەردی ئەعزەم، یا زاتی بێچوون!
یا خەیامی چەتر، چەرخی تیلەگوون
یا نازمی نەزم دەوری دنیای دوون
یا سانیعەسسونع، سەمای بێستوون
یا قودرەت بێ حەدد، جە حیساب ئەفزوون
یا کەرەم کانی، یا عەتای عەزیم
یا زاتی بێ عەیب ڕەحمانوڕەحیم
یا ئامیری ئەمر، فەرمان ڕەواهان
یا حاکمی حوکم، حیشمەت پەناهان
یا ڕەب بە حاجەت، جەلال و ئەقدەس
دەستگیری مەزڵووم، غەریب و بێ کەس
یا ڕەب، بە حاجەت، زولجەلالی وێت
بە عەرشی عەزیم، لایەزالی وێت
یا ڕەب بە حاجەت، پێغەمبەرانت
بە عەرش و کورسیی، قەترەی بارانت
یا ڕەب، بە حاجەت، شای دلدڵ سوار
مورتەزا عەلی، کوشندەی کوففار
بە ئەشکی دیدەی فاتیمەی زەهرا
هەم بەو شەهیدان دەشتی کەربەلا

بە ناڵەی دەروون، عەبدالّانی بەر
مەکێشان نە دڵ، وادەی سوب سەحەر
بە سەدای ئەزان، ئەڵڵاهو ئەکبەر
بە شوعلەی جەماڵ، پاکی پێغەمبەر
یەک ڕای نەجاتێ، بنێرە نەوەر
بە شەرافەتی سەیدی سەروەر
بە دەستی بەستەی، زیندانیانت
ئەسیر و مەزڵووم، گۆشەی شارانت
جەمعی زیندانی ئەکرادی بەدبەخت
فەریادڕەسی کەر، نەی فشاری سەخت
دە ساڵەن، زووخاو جارییەن لێمان
بەشەرێ نییەن، ڕەحم کەرۆ پێمان
یا ڕەب، بە حاجەت ئیسمی ئەعزەمت
بەو مەلایکان، خاسی مەحرەمت
یەک ئەمجار بەو ڕەحم بێ پایانەکەت
بەو عەتا و کەرەم، بێ سامانەکەت
تەرتیب دەهندەی تەنتەنەی شاهان
نگوون کوننەندەی سانی سوپاهان
مەلاز و مەلجەء، نە هەر تەرس و بیم
دانا و تەوانا، کارساز و کەریم
میعماری بینای بەرزە دیاران
قەدئارای قامەت، سپی چناران
خەتاتی خەتووت، خەتی نیگاران
خەیاتی کالّای بالّای نازداران
ڕەنگ ئامێزی ڕەنگ گۆنای گولاڵان
عەنبەر ڕێزی زوڵف، نازک نەوهالّان
زینەت ئەفزای تاج، زەڕین کولّاهان
ڕۆشن نمای نوور، نە سوبح گاهان

بەر ئارندەی گوڵ، نە سینەی خاران
تەقسیم کونەندەی شکۆفەی داران
ئاوان، نە دەروون، کۆهان بەر ئاوەر
پەردەی سیاهی، وە رووی شەوان دەر
ڕابیتەی دەروون ڕاگەی نیهانی
حەل نمای موشکڵ، کار وە ئاسانی
بێ میسل و مانەند، لا شەریکی فەرد
حەکیمی حالْزان، ئاگای کولی دەرد
بینا و شنەوا، دانا و باخەبەر
وە نیک و وەبەد، وە سوود و زەرەر
کارسازی کاران، کولی مشکلات
لایقی تەمجید، تەوسیف و سیفات
وە نووری خورشید، جیلوەی جیهاندەر
وە هەوری رەحمەت، چەمەن ئارا کەر
وە شوعلەی شوعاع، مەهتابی قەمەر
شەوانی تاریک، وە ڕۆی ڕۆشنکەر
وە بادی موراد، کەشتی ڕەواندەر
نە گێجاوی گێج، دەریای پەڕ خەتەر
وە شنۆی نەسیم، گولان دەر ئاخێز
وە هەوای وەیشووم، بەرگی خەزانڕێز
پەنای مەزڵوومان، دادستانی عام
پادشای شاهان، حەیی، لایەنام
بێ ڕەنگ، بێ ڕەفیق، بێ ڕوو بێ فرزەند
بێ هەمتا و بێ باک، بێ میسل و مانەند!
فەریادڕەسی کولل یەکتای یەگانە
مەسدەری ئەوراد، کەعبە و بوتخانە
بۆپەی خاتران، ئیسمی ئەعزەمت
بە دەریای رەحمەت، کانی، کەرەمت

بە قووەی قودرەت، لا یەتەناهیت
نیشانەی دەلیل، پەی شەهەنشاهیت
بە مەلایکان، دایم نە سجوود
پەی پەی مەوانان، زیکری یا وەدوود
بە فەڕڕی فەرمان وەحییێ جوبرەئیل
ئاوەردەی تەورات، قورئان و ئینجیل!
بە زاریی ئادەم، بە سیدقی خەلیل
بە قوربی قوربان، زبحی ئیسماعیل
بە مووسای عیمران، کەلیمی کۆی توور
بە رۆحولقوددوس، بە سەفحەی زەبوور
بە زیکری یونس، نە بەتنی ماهیی
مەوانا، تەسبیح، زاتی ئیلاهی!
بە روتبەی رەفیع، رەسووڵی نازار
شافیعی گرووی، عاسی و گوناهبار
شەهواری رۆی عەرسەی عەرەسات
دارای دەلایل، بورهان و ئایات
بە پایەی بوڵند، پێغەمبەران گشت
بە چەشمەی کەوسەر، بە رەوزەی بەهەشت
بە سیدقی سدیق، بە عەدلی عومەر
بە شەرمی عوسمان، بە بازووی حەیدەر
بە ڕای شەهیدان، گیان فیدا کەردە
بە موجاهدین، هوونی دڵ وەردە
بە ڕای حاجیان، پەی بەیتولحەرەم
بە تەوواف چییان، بارەگای ئەعزەم
بە شای شەهیدان، حسێن مەزڵووم
بە دوازدە ئیمام، بە چواردە مەعسووم
بە بانگی ئەزان، سەدای بێ نەزیر
بە دەنگی پیران، جوابی تەکبیر

بە ڕای زەواران، بێ سەر و سامان
مەگێلان نە دەور، بارگەی ئیمامان
بە ئەولیاهان، پیرانی کامڵ
ڕەهنمای ڕای ڕاست پەرێ سەرمەنزڵ
بە ناڵەی مەستان سوب سەحەرگاهی
سەرشارەن، وەجام، بادەی ئیلاهی!
بە سیرڕی سینەی سافی سۆفیان
مەوانان تەوحید، نە ڕاگەی نیهان
بە تەوبەکاران، بێ پەنا و پەردە
نادم جە کردگار، کەردەی ویەردە
بە ئەندووی عوششاق، یانەی دەروون ڕێش
بە عیشوەی شۆخان، ریشەی جگەرکێش
بەسەر گەشتەگان، ڕوو نە وادی و دەیر
حەیران نەگەردش، چەرخی سەبک سەیر
بە ڕەنگ و ڕەونەق، سەفای نەوبەهار
مەنمانۆ قودرەت، جە لای جەهاندار
بە تەرزی تیراز، بالآی نەمامان
بە پێمی توڕڕەی، خەیاتە خامان
بە نەغمەی مەلان، بە غەمزەی گولآن
بە تەئسیری سەوت، سەدای بولبولان
بە عەزا داران، سیای سەودا پۆش
بە گۆشەگیران، هوونی جگەرنۆش
بە ناڵەی حەزین، یاهووی دەروێشان
بە ئاهی حەسرەت، تۆی دەروون ڕێشان
بە ئەشک و ئەسرین، دیدەی زیندانی
هەردەم، مەرێزان، نەجای پەنهانی
بە ڕای غەریبان، زێد و ماوا دوور
مەحرووم و مەهجوور، یانەی دڵ خاپوور

تۆ وە ڕەحمی وێت، یا شای کەرەم دار
ببەخشە گونای بەندەی خەتابار!
مەعلووم مستەوجیب نەوعێ عەزابم
لایقی تەوبیخ، قەهر و عیتابم
ئەرسەد کە شەریک، شەرمەسارانم
بویەر، جە تەقسیر، کەردەی کارانم
ئاگا و موخبری، شەهەنشای شاهان
دە ساڵەن، نە حەبس، شاری ئەسفەهان!
وێم و ڕەفیقان، یەکایەک تەمام
زووخاو مەنووشین، هەر سوب، تا وە شام
ڕۆ، جە ڕۆ فیشتەر، گەرمەن ناڵەمان
مەشۆ وە گەردوون، سەدای لاڵەمان
فەریادڕەس نییەن، فەریادڕەس هانا
هانا، هەر وە تۆن، هانا، سەد هانا
بە کەریمی وێت، کەرەم فراوان
دەلیلی خەیرێ، بکەری ڕەوان
سەبەب سازی خەیر، کار وە دەس ئاسان
سەبەب سازیی کەر، باجەتی خاسان!
مەلوول و مەهجوور، مات و غەمبارین
مەحرووم دیدار، یار و دیارین
ڕەحمێ کەر، شامل، جەستە و حاڵمان
وە جەستەی سفتەی، وەک زوخاڵمان
پیر و ئاخرشەڕ، عاسی و عوسیانبار
قەبووڵ کەر، وەنەم، تەوبە و ئیستیغفار
خالق وە زاتت، غەیر، جە لوتفی وێت
ڕای ئومێد قەتعەن، مەخفیی نییەن لێت
ئاگاه، نە ئەحواڵ، دەردەدارانی
شەفا دەهندەی، کول بیمارانی

ئەم دەردە دووچار، ئێمە شان کەردەن
هەر ساتێ سەد نەوع، بەتەر، جە مەردەن
کەریم، کەرەم کەر، کەرەم بێ شومار
زیندەگی پەیمان، بییەن زەهر و مار
یا ڕەب بۆ بە عەشق خاسانی دەرگات
غەریب و بێ کەس دوورکەفتەی وڵات
مەزڵوومی ئێمە، جە حەد ویەردەن
ئیحیامان، کەرە، هەناسەم سەردەن
بەخشەمان، وە نوور پاکی پێغەمەر
نەی زیندانی تار، وەسەن دەردیسەر!
ڕەحمێ کەر وە حاڵ، عایلە و سەغیر
یا ڕەب، نەجاتێ، نەی دام و زەنجیر
تاقەت و سەبر و حەوسەڵە بڕیان
یەکسەر، تەمام بی، پەردەی دڵ دڕیان
زەڕەیێ ئیمان، جە موو باریکتەر
ها وەختەن شەیتان، باوەڕۆش وەبەر!
قووەی وجوودیم، کول، نە بەین شییەن
عومرم نە پەنجا و چوار ڕەد بییەن!
عەینم بێ عەینەک تەم و بوخارەن
زیندەگی پەرێم، چون زەهری مارەن
یا خودا، وە ڕەحمەت، کارێ بسازیی
با کۆتا کەروون، روودە درازیی
ئیستیدعام ئیدەن، جە لای خوداوەن
شاد کەرۆم دیدار، عایلە و فرزەن
عومری تەبیعی، سەر ئامان، جۆشۆ
قەبووڵ، مەفەرما، چی غوربەت بەرشۆ
ئارەزووم ئێدەن، یا حەیی داوەر
نەی زیندانی سەخت، باوەریم وە بەر

قووەی وجوودیی و سەروەتی دنیا
کول، تەمام بییەن، ریشەمان کنیا
بەدتەرین، زووخاو، دنیا کول وەردم
یەک ڕۆ ئاسایش، وەسەر نەوەردم
نەحیف و زەعیف، پیر و گرفتار
غەریب و بێ کەس، موحتاج دەردەدار
عنایەت فەردت، کول موناجاتەن
سەر تا وە پاین، دۆعای حاجاتەن
کافییەن، وەسەن، سەر دەرد ماوەرۆ
ئومێد هەن خودا، قەبووڵش کەرۆ
جە ئێد زیاتەر مەکەرمان، مەحرووم
بە حاجەتی نوور، ئەئیمەی مەعسووم!
ئیلتیجام ئێدەن، جە لای هامسەران
وە یەک فاتیحە، ڕۆحم شادکەران
دۆعای مەغفیرەت، نە دەرگای داوەر
درێغ نەکەران، بەشقی پێغەمبەر!

نامەی ئاغا عینایەت و محەمەد بەگ:

هەروەک، دەردەکەوێ، ئاغا عینایەت، قەسیدەی موناجاتەکەی، کە لە زینداندا، هۆنیویەتەوە، بۆ محەمەد بەگی دەنێرێ و داوای لێ دەکات، کە ئەویش، وەک ئەم، لە خودا، بپاڕێتەوە، بۆ ئەوەی خوای گەورەش، دەرگای ئازادییان، لێ بکاتەوە و محەمەد بەگ -یش، لەبەر هۆی نەخۆشی، نەختێ درەنگ وەرامی دەداتەوە و کاتێ، کە وەرامنامەکەی بۆ دەنووسێتەوە، بەم جۆرە دەیڕازێنێتەوە!

چەندێ جەی وەرتەر سارم نامەیێ
نامەی وەش مەزموون، خۆش خیتامەیێ
نویسا بێت وە لام، پەرێ موناجات
کەروو جە دەرگای، قازییولحاجات
ئەوەل مەعزوورم، بە هەزار زیان
تەئخیری جواو، نە بۆم وە تاوان!
مەریز بیم ناخۆش، تاوانم نەبێ
پەوکە، جواوت، ماتڵ، مەندە بێ
دووەم، یەک کەسێ، مەبۆ موناجات
کەرۆ، جە قاپی، قازییولحاجات!
سەراپا، تەمام، پاک و تاهیر بۆ
وێنەی ئاینە، جە لای زاهیر بۆ
تاویای بۆتەی عەقڵ و کەماڵ بۆ
شووشی سیم و زەڕ تەڵای دووقاڵ بۆ
غەواسی دەریای، فام و هونەر بۆ
باری کەلامش، دڕ و گەوهەر بۆ
شەیدا بۆ، وە عیشق، حەقق و حەقیقەت
ئاگاه بۆ وە ڕاز سیڕڕی تەریقەت
عالم بۆ، وە عیلم، شەریفی ئیسلام
ئەسڵ و فەرع و روکن، بزانۆ تەمام!

ئەوسا لایقەن، جە دەرگای خودا
بوازۆ، حاجەت، بکەرۆ، دۆعا
وەر نە من وێنەی، ئاهەن سەرد و سەخت
دەروون پەڕ نە زەنگ، بە دەن پەڕ نەگەرد
بێ بای کوورەی گەرم، بێ جەوری ئوستاد
بێ عیلم و عەمەڵ، بێ خەت، بێ سەواد
غەریقی دەریای، عوسیان و گونام
کەی قابل وە عەرز لاڵە و ئیستیدعام
وەلێ، من لەبەر گلە گوزاریی
یا ئیتاعەی ئەمر فەرمان بەرداریی
ئەسرم کەرد وە هوون، موژەم وە میداد
وە قەدری قووەی، فەهم و ئیستیعداد
نویسام چەند شیعر، ها تەقدیم کەردەم
ڕەویەی بەندەگیی، وە جا ئاوەردەم!
ئومێد هەن قبووڵ، دەرگای باریی بۆ
باعیسی نەجات، رستگاریی بۆ!

ئاغا عینایەت، دووبارە، وەرامی محەمەد بەگ دەداتەوە و دەڵێ:

دۆستەکەی گیانی رۆستەمی نەژاد
نامەی شیرینت، خەمان، دا وە باد
ئەشعاری مەربووت، مەعدەنی شعوور
سەیقەل، کریابێ، بە وێنەی بلوور
موناجاتی خاس دڵ پەسەندیدە
وانام و ساوام وە هەردوو دیدە
ئاهەنگی ئەشعار، فیردەوسیت وەندم
جە دورِ ئەفشانیت، من حەیران مەندم
ئەشعارت جە لام، وێنەی شەکەرەن
من جە واتەی وێم، قەلبم پەکەرەن!
حەیفەن قاتی بۆ، ئەو شیرین وەی تەڵخ
ئەو ئاوی سافەن، ئێد لەجەن، هەم بەڵخ
ئەو دانەی گەوهەر، ئێد سەنگی خاران
ئەو پارچەی حەریر، ئێد کۆنەی شاران
ئەو خشتی میعمار، باش هۆسای یەمەن
ئێد کەلارە کۆن، گڵ و خاک، شن!
فیعلەن ئەساسەی تەحریرم نییەن
پەی سەبتش، ئایر، نە قەلبم شییەن!
نیگاش مەداروون، تا دەرجش کەروون
هەر وەخت وەسیلەش، وە دەس باوەروون!
قاتی پاتی بۆ، خاس چەنی خراو
تا بۆ وە شەربەت، شەکەر، چەنی ئاو
یادگارییەن، پەی کەسێ مانۆ
شایەت، دروودێ، پەیمان بکیانۆ
وەسیلەش فەوریی، حازر دیاری
دەرج کەردم، نە فەوق، پەی یادگاری

ئیزهاری مەئیووس کەم سەوادی وێت
بێ عیلم و تەحسیل، نامورادی وێت
کەردە بێت وە لام، منیچ هەر بەو دەرد
جە کول کەس بەتەر، کەم فام و رەنگ زەرد
دمای پەنجا ساڵ، رەنج و کەردەی وێم
ئیسە سابتەن، مەعلووم بییەن، لێم
هەرچێ رەوم کەردەن، کول پەشیمانم
هەریەک دەردێوەن، نە رووی زامانم
ئینە کول باعیس، بێ ئیتلاعییەن
بێ خەبەر، نە چەرخ، دنیای فانییەن!
بێ عیلم و سەواد، جە نادانییەن
عاقڵ کەی کارش، پەشیمانییەن!
بازە، باسووچێو وەی داخ و وەی دەرد
جە هەردوو دنیا، مەحرووم و دڵسەرد
بەڵام عەزیزم، تەقسیرمان نییەن،
مەحەل موحەقەر، تەنگ و وردییەن
مەدرەسەی علووم عەقڵ و فام و بەخت
یا سایەی دیوار، یا نە پای درەخت
فەیلەسووفی عەقڵ، کانی مەعریفەت
رەواج دەهندەی عیلم و شەریعەت
ئەو رۆ نیشانەی دەر وە دەرمان بیی
مەلا عەلی مراد، تەعلیم دەرمان بیی
ئەو ئێمەش یاوا، وەی پای بڵند
(شیخ الازهر) بی، ئەو پیری پەرِ فەند

ئاغا عینایەت، بەناوی سکاڵای ڕەمەزانەوە، نامەیەک بۆ محەمەد بەگی روستەمی دەنێرێ و تیایدا، دەڵێ:

کەمێ نە ئەحواڵ، دەردانی کاریێ
ئیزهار کەم وەلای، نمرە چوارێ
پیر و لەڕ و چەق، هەر ساتێ دەردێ
زەعیف نائومێد هەناسە، سەردێ
دەردی گشتمان، میراس جێ ماگە
پەنج شەش دەردێ تەر، لە من ڕووی داگە
مانگی ڕەمەزان، وەک زاڵمێ جە بوون
سەری ناوێتۆ، لە بوون و نەبوون
هەرکەسێ بگرێت، هەر وێڵی ناکات
ئیدیعای خوێنی، کاکەی لێ ئەکات
گیرودەی دەسی، پەنج غەزا بووگم
لە دەس هەر پەنجیان، من لە دەس چووگم
دووانی دەوڵەتی، سیانی شەخسیی
هاوار داد، لە دەس، دۆکەشک و قەیسی
وە سکێ تێر و وە هەزار برسیی
خودا داد لە دەس، دۆکەشک و قەیسی
شەرتە لە داخی، دۆکەشک و قەیسی
کۆ گەردی بکەم، وەک دەروێش وەیسی
لە گشت زیاتەر وە عیشوە و نازە
سەحەریم دایم، نان و پیازە!
پەنێری کرمین، ئاشی قوڕباقە
هاوار داد، لە دەس، ئی فەقروفاقە
وەک هەڵوا، ئەی خوا، هەرکەسێ ساقە
داد بێ داد، لە دەس، ئاشی قوڕباقە
غەزای دەوڵەتی، شەفای مەزاقە
داد فەریاد، لە دەس ئاشی قوڕباقە

مەحکووم و مەزڵووم، ئەعماڵی شاقە
گرفتاری دەس، ئاشی قوڕباقە
بەخودا، عەزیزان، تەکلیفێ شاقە
خواردنی نییە، ئاشی قوڕباقە!
وەک بزن بگرێت، ئەو بەلەباقە
کردگییە، وە من ئاشی قوڕباقە
عوموومم، دەردمان دووریی و فیراقە
سەرباری دەردان، ئاشی قوڕباقە!
چون خۆیان یەکجار، کوونیان فەراقە
بۆیە، خۆشیان تێ، لە ئاش قوڕباقە
مەخسووسەن، هەر کام، رەئیس ئۆتاقە
باوکی ئەفرۆشێ، بۆ ئاش قوڕباقە
شەهەنشاهییە، تڕوتفاقە،
پەنێری کرمین، ئاشی قوڕباقە
بۆ ئێراد جۆیی، چاویان زاقە
هەرکەسێ نەی خوا، تەختە و شەلاقە
لە ئاو گۆشتە ڕەش، هەرچی بەیان کەی
تام و لەزەتی، وە قەوری کاکەی!
لە گشت بەترە، ئەو غەزای خاسە
هەر چڵک و چڵمە، ئەیکەنە کاسە!
تەتە بۆکەری، وەکۆی زۆخاڵ وێ
فیتوا دەرەکەی، توخمی گەماڵ وێ
مەگەر تەخت و بەخت بوێ چەواشە
ئەوسا واز بێرن، لەم ئاشی ماشە!
ئینساف خۆ نادەن، نایەژن بەسە
نام لە کوێ تێرن، ئەم گشت عەدەسە
پاکیچی ناکەن، پەڕ لەکاو تووکە
بێشتر دانەکەی، کووژی چەلتووکە

نەوع پەرەستی و میللەت پەروەریی
ئەم عەدالەتە، قورِ بگرە دەری
کاغەزی دنیا، تەمام سیاوێ
دەردی دڵی من، هەر تەواو ناوێ
سەوزی خواردنی ئێوەیچ ئەزانم
ئەر ئیزهار بکەن، منەت وە گیانم
وەزعی خۆتان و مانگی ڕەمەزان
بنویسە لە من، کاک محەمەد گیان
حاڵم نەماگە، ئیتر بۆ من بەس
ناتەواوییەکەی، حەواڵەی ئێوەس!

وەرامی محەمەد بەگ:

دانای سوخەن فام، نمرەی یەک ماوا
باز هەم نامەی شۆخ شیرینت یاوا
شەممەی جە تەعریف، تەهیە و تەدارەک
پارشێو و بەرشێو، ماهی موبارەک
کەردە بێت ئیزهار، گران بی دەردم
وەک ماری زەخمی وە هەم پێچ وەردم
ئاشی دەوڵەتی، غەزای گەرم و سەرد
ریشەی نەخۆشی، سەر مەنشەئی دەرد
تەسدیقی کردگە، رەئیسی بیهداشت
ئاشی کەشک بۆ شام، نانی وشک بۆ چاشت
ناوی بۆ ئەوەی، باسی بۆ ئەکەی
یەختی و لووبیاکەی، وە قەوری کاکەی
چون دەوای موهلیک، ساختی ئەوروپا
پەڕە نە میکروب، تاعوون و وەبا
مایەی تەب و لەرز، قفە و خەفەخان
سفلیس و سووزاک، بەڵای ناگەهان

سەراسەر مەرەز، سیل و سەرەتان
بووگە وە باعیس، ناخۆشی بۆتان
ئاو و گۆشتە ڕەش، پەڕ دوود و دەرمان
وە دووکەڵی نەفت، تام و بۆ دریان!
سیاو بەدنما، ئیستیفراق تێری
هەر خۆی وە ناو دەم، ئەوە ئەینێری
کاری سەید مستەفا، ئەشێ هەر واوێ
هەڵوای سەرمەزار، قەوری بابای وێ
دڵە دەرد ئاوەر، شلە و شۆربا
سەروتای تەمام، وە ڕیشی بابا
تەماشای هەیئەت، کەسیفی ناکەی
هەر چوار پووتێکی وە گلکۆی کاکەی
نە ئەسڵی مەتڵەب، ناوێ دەنگ بدەی
ئاشی ماش و شاش، وە گۆڕی بابەی
پەرسا بێت هەواڵ، کاروبارمان
غەزای سەحەریی، یا ئیفتارمان!
ئیمەیچ هەر لە دەس، ئاشی قوڕپاقە
لە ئێوە بەتر، تاقەتمان، تاقە
فرەمان، نەخۆش، کەمان ساقە
گشتی لە ئەسەر ئاشی قوڕپاقە
وە دگان دارمان، ئەسڵەن ناکەوێ
دگان بۆ خۆراک، چاخ و سەخت ئەوێ
وەلێ، بۆ پیاگی بێ دگان باشە
ئەگەر ئاوگۆشتە، ئەر ئاشی ماشە
تەجرەبەم داگە، خاس پێی ئەکەوێ
ریش چەرمگ ناکا، نەخۆش ناکەوێ
ئەمە تەفسیلات، غەزای دەوڵەتە
ئیتر نایەژم، مایەی زەحمەتە

غەزای خوسووسی، بۆت تەوزیح بدەم
بەیانی واقیع، هیچ شۆخی ناکەم!
دوو دوو سێ سێ، هاوخەرجین تەواو
شایی و دوو شایی، تێرینە حەساو
ماڵێ یەک نەفەر، سەرێ، یەک شایی
جەمع ئەکەین، ئەیدەین، وە تەڕە و شایی
بۆ ئێوارەمان، وە بێ کیبر و ناز
ئیزافەی ئەکەین، یەک دوو چڵ پیاز
شەو شەوێ پەنیر، شەو شەوێ شیرە
ئاوی تێ ئەکەین، ئەوێ وە شیرە!
وەلێ بۆ سەحەر، ئاشمان بارە
ئەرچی خواردنی، هەر عەیب و عارە
ئەوێ سەر داخەی، نەنواڕێ بۆ کەس
عارەق بڕێژی، وەم دەس و وەو دەس
هەرتا بخورێت، پێم بکە باوەڕ
خەجاڵەتییە و کاری شەرم ئاوەر
ئەویچ هەر قەرزە، وە گیانی ئێوە
یەک قەرە پووڵی خۆمی نییە پێوە
ئەنووسین بۆ ماڵ، پووڵ زوو بنێرن
جواو نادەنۆ، نییە، ناینێرن!
ئیمەیچ قەرز ئەکەین، هەروا ناپرسین
لە ڕۆژی ئەدای، ڕیزە ناترسین
ئێژین قەیناکا، خەرجی پارشێوە
برسییەتی ڕەگی، هاری وا پێوە!
مانگی ڕەمەزان، ناوێ، نەیگری
فەرزە، واجیبە، هەر وە جێی بێری
زووکەن، بیگرن، ئەمڕۆ و سۆزییە
مانگی ڕەمەزان، ساحێو رۆزییە!

چی درۆ نادەن، راسی هەر واسە
سوب تا خۆرئاوا، بێ قاڵ و باسە!
وەختی خۆرئاوا، ئەوێ وە گرمە
بۆمان تێرنۆ، کەوەر و برمە!
قەزییەمان نییە، وە دەس ئەپیاچین
چارەمان چییە، گشت ناعیلاجین!
تۆ خۆت قازیی وە، ئەوە ئیفتارە
یاخۆ ئیفتیزاح، سەرباری بارە!
بەرنامەی ئێمە و مانگی ڕەمەزان
ئەمەسە، تەمام، نووساگمە لێتان!

فەرهەنگۆک

ئابا (ن): (نوون) لە بریی (ناو) هاتووە!

(ئابا)، وشەیەکی عارەبییە و لە بنەڕەتدا، بەم جۆرەیە: (ئاباء = آباء)، کۆی (ئەب = أب)ە. لە کوردییدا، هەمزەی کۆتاییەکەی سواوە و بووە بە(ئابا)ی، ڕووت.

وشەی (ئابا)، لەم شیعرەی، ئاغا عینایەتدا، بەواتای باب و باپیرانی، دێرین، هاتووە.

ئابداریی (ن): ئابداریی، وشەیەکی داڕێژراوە، کە بەم جۆرە پێکهاتووە؛ (ئاب+دار+یی).

کەوابوو، بۆمان هەیە، کە بڵێین، وشە داڕێژراوەکە، بریتییە، لە وشەیەکی (سەرە) و چەند مۆرفیمێک، کە لە ڕووی ئاوازە و ڕێزمان و واتاوە، هەموویان، پێکەوە وشەیەکی نوێیان، پێکهێناوە و بەواتای کاریی (ئاوداریی) هاتووە، لە هەندێ، ناوچەی کوردەوارییدا، لە شێوە و ڕواڵەتی (ئاوداریی)دا، بەکار دێت!

ئابڕوو (ن): لە بنەڕەتدا، ئەم وشەیەش لێکدراوە و پێکهاتووە، لە (ئاب + ڕوو)، کە هەریەکێ لەم وشانە، وشەی سەرەن.

کەوا بوو، بۆمان، هەیە، کە بڵێین، لێرەدا، ئەم وشەیە، بە(ئاوی ڕوو) هاتووە و لە کوردەوارییدا لە ڕواڵەت و ئاوازی (ئاوەڕوو)دایە و بەواتای (حەیا) و (پیاوەتیی) و (شەرەف) هاتووە.

واتە، ئەو کەسەی، کە ئابڕووداره، خاوەنی حەیا و شەرەف و پیاوەتییە.

بەم جۆرە، وشەی (ئابڕوو)، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- کاوە، پارێزگاریی، ئابڕووی، خۆی و خێزانی کردووە!
- کامەران، کوڕێکی، ئابڕوودارە!
- شیرین، بە ئابڕووە!

ئاتاج (ئن): ئەم، وشەیە، بەم جۆرە ئاواز و ڕواڵەتەوە، لە کوردستانی ئێراندا، بەکار دێ.

ئەم وشەیە، لە وشەی عارەبییەوە (احتیاج)ەوە وەرگیراوە و ئەوجا، بەرە بەرە، سواوە و لە ئەنجامیشدا بەم جۆرەی ئێستای لێ هاتووە و بەهەمان واتاش بەکار دێ.

وشەی (ئاتاج)، لە ڕواڵەتی ناویشدا، دروست دەکرێ و دەبێ، بە(ئاتاجی) و ئەو کاتیشە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

- ئەو، ئاتاجی، بە تۆ نەماوە!

ئاتەشگا (ن): ئاتەشگا، ناوێکی کوردیی کۆنە و بەو جێگایە دەوترێ، کە لە کۆنی دێریندا، ئاگرێکی جەماوەریی تیادا، کراوەتەوە. لە دەمی خۆیدا، زەردەشتییەکان، چەند جۆرە ئاگرێکی جەماوەریان کردووەتەوە و یەکێکیش، لەوانە، لە جێگایەکی زۆر بەرزدا، بووە، بۆ ئەوەی، بەهۆیەوە، بتوانرێ، زۆربەی، خەڵکی ناوچەکانی دەوروبەر، بۆ کارێ، بۆ مەبەستێکی، پێویست و کتوپڕی، ئاگادار، بکرێن!!

لەم جۆرە، جێگایانە، شوێنەواری، زۆر بەجێماون و حاڵی حازریش، هەر بەهەمان ناوەوە، ناو دەبرێن!.

(ئاتەشگا) – ناو، لە چەند جێگایەکی، کوردستاندا، هەن و بۆ وێنە، (ئاتەشگا)ی ناوچەی بیارە و ئاتەشگای پشتی خانەگا، لە ملەی ئاتەشگاوە، کە جێگاکەی ئەوەندە بەرزە، کە لە شارەزوور و ناوچەکانی کرماشان –ەوە، لەبەر سەربەرزیی و لووتبەرزیی، دیارە.

بەشێوەیەکی، ئاشکراتر، ئاتەشگایەکی، وەک ئەوەی لای خانەگای پاوە، زۆرتر، بۆ مەبەستی، ئاگاداریکردنی خەڵکی ناوچەکانی دەوروپشت کراوە! گوایا، بەهۆیەوە، دەتوانرێ، هەواڵی، هەر میهرەجانێ، هەر جەژنێ، هەر هەواڵێکی ترسناک و ناهەموار، بدرێ، بەسەرپاکی ئەو خەڵکەی، ناوچەکانی ئەو دەوروپشتە، کە ئەو ئاگرەی تیادا، کراوەتەوە!

بەهەرحاڵ، (ئاتەش = ئاگر = ئاور = ئاتەر) و ئاتەشگا، یان ئاتەشگەدە، بۆ مەبەستی، پەرستنی نەبووە، هەروەک، دوژمنانی کورد، وەهای، لە قەڵەم، دەدەن! بەڵکو لای کوردە دێرینەکان، لە خۆشەویستی ئاگر، بۆ چەند مەبەستێ بووە! بۆ گەرم کردن و پاک کردنەوە و ڕۆشنایی و هەواڵ گەیاندن و خواردن دروست کردن و زۆرتریش، ئاگر توانای، لەناوبردنی، هەموو شتێکی پیس و خراپی، هەیە!!

ئاتەشگای (تیکاب)، یەکێ، لەو ئاگرانە بووە، کە بەردەوام، گڕاوە و بەتەنیشتی ئەویشەوە، خەڵکەکە، خواپەرستی (ئەهرۆمەزدە)ی تیادا، کردووە.

ئەو ئاتەشگایەی تیکاب، یاخود، ئەو پەرستگایەی ئەوێ، ئەوەندە، پیرۆز بووە، ئەردەشیری بابکان، هەموو ساڵێ، بۆ ئەوێ چووە و، کە کیلۆمەترێ، نزیکی بووەتەوە، پیادە بووە و بەپێی پەتی، بۆ ئەوێ، چووە!

ئاخ (ن): ناوی دەنگە و بەهەناسـەی ئالۆز، کـەفـەسـەرە. ئاخ، نیـشـانەی، ناڕەحـەتی، ناڕەزایی، نائاسوودەیی، پیشان دەدات و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئاخ و داخی دەروونی، دووکەڵی، لێ بەرز دەبێتەوە!

– شیرین، لەگەڵ شووەکەیدا، ناڕێکن، بۆیە، هەمیشە ئاخ ئاخیەتی.

ئاخر نەفەس (ن): ناوێکی لێکدراوە، لە (ئاخر + نەفەس) پێکهاتووە، کە هەردووکیان، لە زمانی عارەبی دان و بەڵام، لە زمانی کوردییدا، جێگای خۆیان، کردووەتەوە.

بەهەرحاڵ، مەبەستی، (دوا هەناسە)ی، ژیانە.

شایانی باسە، هەریەکە، لەم وشانە، کە وەک (ئاخر) و (نەفەس)، بەجیاجیا، لە کوردییدا، بەکار دێن دەوترێ:

– کارەکە ئاخری هات.

– کابرا، تەنگەنەفەسە.

ئاخێز (ئن): ئەم رەمزە (نیشانە) بۆ (ئاوەڵناو = جێناو)ە.

ئاخێز، بەواتای (گورج) ، (خێرا) هاتووە. بۆ، وێنە، دەوترێ:

– ئاخێز کەر! (ئاخێز بکەرە)، واتە: خێرا بکە، گورج، بکە.

بەم جۆرەش، بەکار دێ و دەوترێ:

– زوو خێز بە. واتە: گورج بە. خێرا بە.

لێرەدا، وشەی (زوو)، جێگای (ئا)ی گرتووەتەوە و پێکهێنانەکە، شێوەی لێکدراوی، وەرگرتووە و بەم جۆرەی، لێهاتووە:

(زوو + خێز)، کە (ئاوەڵناو)ە و لەگەڵ (ریشە)ی کاردا، یەکیان، گرتووە.

بەهەرحاڵ، (ئاخێز)یش، هەروەک وتمان، لێکدراوە و پێکهاتووە لە (ئا + خێز).

(ئا)ش، کـورتـۆبـووەی (ئەوا)یە، کــە بەواتای، پاتکردنەوە، یان پەلەکــردن، دێ و ئەمەش، لە کۆنی کۆنەوە تا وەکو ئەمڕۆ، بەو جۆرە، هەر بەکارهاتووە!

کەوا بوو، (ئاخێز)، بەواتای (زووخێز) دێ!

ئاد (ر. ن): **نیشانەی (ڕاناو)**. ئەم، ڕاناوە، بەڕاناوی ئاماژەش، بەکار دێ و کۆش دەکرێتەوە و دەوترێ: (ئادێ).

(ئاد)، بەواتای (ئەو) لە شێوەی ئەدەبیدا، هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئاد، (بۆ کوڕ، نێرینە) ئاما.

واتە: ئەو هات. (ئەو کوڕە هات).

– ئادە، (بۆ مایینە دەبێ) ئاما.

واتە: ئەو هات. (ئەو کیژە هات).

ئارام (ن)، (ئن): ئارام وشەیەکی کوردیی کۆنە و لە ئاڤێستادا، بەهەمان ئاواز و واتاوە، هاتووە.

حاڵی حازر، یاخود کوردی ئەمڕۆ، (ئارام) وەک (ناو) و وەک (ئاوەڵناو) بەکار دەهێنێ و بەم جۆرە لە ناو ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

– کاوە کوڕێکی بوو و ناوی ئارام –ی، لێ نا!

– ئەو لەگەڵ هەموو کەسێکدا ئارامە!

کـەوا بوو، (ئارام)، کـە وەک ئاوەڵناو، واتای، بێـدەنگی و هێـمنی و لەسـەرخـۆیی، دەدات!!

ئارۆ (ن): (ئارۆ)، بەواتای (ئەمـڕۆ)ی شێـوەی، ئەدەبی هاتووە. بەهەرحـاڵ، (ئارۆ)، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە.

– ئارۆ، کاوە، نەوەش بێ.

واتە: ئەمڕۆ، کاوە، نەخۆش بوو.

لە شێوەی هەوراماندا، بۆ هاوواتای (ئارۆ)، (ئی رۆ)شی، بەکار دێت.

ئارەزوو (ن): لە لایەن کـوردی ئێـرانەوە، (ئارەزۆ) بەکـار دەهێنرێ و حـاڵی حـازریش، بەهەردوو شێوەکەی، بۆ ناوی (کیژ = کەنیشک = کچ) بەکار دەهێنرێ!

(ئارەزوو)، یان، (ئارەزۆ)، بەواتای (خواست) و (حەز) و (ویستن) دێ و بەم جـۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە.

– لاولاو، ئارەزووی خوێندنی هەیە.

ئازار (ن)، (ئن): ناوی مـانگێکە، لە ڕۆژنامـەی زایینیـدا و لە کـوردی ناوچەکـانی کوردستانی عراقدا، بەهەمان واتا و هەمان شێوە و ئاواز، بەکار دەهێنرێت و هەروەهاش،

هەر ئەم وشەیە، هەروەک وتمان، بەواتای (ئێش) و (نارەحەتی) هاتووە.

لە لایەکی دیکەشەوە، هەندێ جار، وشەی (ئازار) بۆ ناوی هەندێ نەخۆشیی ساری، کە وەک (سیل = نەخۆشیی سییەکان) بەکار دەهێنرا!

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– بیست و یەکی ئازار، ڕێککەوتی یەکەم ڕۆژی مانگی نەورۆزە!

– کابرا، زامدارە و ئەو جۆرە زامدارییەش، ئازاری زۆرە!

– ئازاری سیل، ئەوسا، چارەسەری، کەم بوو!

– ساواکی دەوری شاه، ئازاری مەردمیان زۆر دەدا!

ئازیەتی (ن): مەولەوی دەفەرمێ:

(شـــیرینی قـــامـــەت قـــیـــامـــەت نە وەرد
ســـەڵای فـــەرزی بەرگ، ئازیەتی ئاوەرد)

خانا دەڵێ:

(ئەویچ تا مـــانگێ شـــەراب نە نۆشـــا
بەرگی ســـــەودایی، ئازیەتی پۆشـــا)

بەم پێـــیـــە، (ئازیەتی)، لە (ئازیەت + ی) پێکهـــاتووە، بەواتای تـەعـزیە، مـاتەمی، سیاپۆشی، خەفەتباریی هاتووە.

وشەی (ئازیەت)، وەک، ئاوەڵناو، بەکار دێ و دەوترێ:

– ئەو، ئافرەتە ڕەشپۆشە، ئازیەتبارە!

ئاسا (ئن): ئاسا، بەواتای، (چون)، (وەک)، (ڕێکوپێک) وەک (جاران)، (هێمنی) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو سوێسک ئاسا، دەڕوا بەڕێوە!

– شەڕ کۆتایی هات و باری ئاسایی بۆ وڵات گەڕایەوە.

– ئەوان، هەمیشە، لە دۆخێکی ئاسایی دان.

ئاسار (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (اثار)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە: وشەی (آثار)ی عارەبی کۆی وشەی (أثَرْ)ە و بەواتای شوێنەوار هاتووە.

بەم، واتایەش، لە کوردەواریدا، بەکار دێ!

بۆ، وێنە، دەوترێ:

– ئاتەشگای پاوە، ئاسارێکی زەردەشتییە.

ئاسایش (ئن): وشەی (ئاسایش)، بەواتای (هێمنی)، (ئارامی)، (بێدەنگی) و (کپپی)، (ئەمنیـــەت)، هاتووە و لە بنەڕەتدا لە دوو پارچە پێکهـاتووە (لێکدراوە) و ئەوانیش، (ئاسا) و (یش)ن و یاخود پێکهاتووە، لە (ئاسایی) و پاشبەندی (ش).

لە ناو کوردەواریی ئێراندا، وەک (ئاسایشت)، بەکار دەهێنرێ، بەتایبـەتی، لە ناو بێ سەوادەکاندا.

ئاسایی (ن): بۆ زانین لە بارەی ئەم وشەیەوە، بۆ بەشی وشەی ئاسا بگەڕێرەوە.

ئاسەف ئەعـزەم (ن): خێڵی (ئاسەف) ئێستا هۆزێکی گەورەی (سنە)ن، مەبەستی ئاغا عینایەت لێرەدا (میرزا عەلی نەقی خان) بووە، کە بەئاسەفی ئەعزەم (آصفی اعظم) ناسراوە.

ئاسیب (ن): ئەم، وشەیە، بەواتای (دەرد)، (بەڵا)، (نەخۆشی)، (هەرەس)، (درم) (وەبا = وبا) هاتووە.

بەهەرحاڵ، ئەم وشەیە، بەزۆری لە فارسیدا، بەواتای جۆربەجۆرەوە، بەکار دەهێنرێت.

بۆ وێنە لەکوردیی دا دەوترێ:

– بێ بارانی، ئاسیبی گرانی و هەژاریی، بەرپا، دەکات!

ئاش (ن): ئەم وشەیە، بەواتای (نان)، (خواردن)، (شۆربا)، (ئاسیاو)، هاتووە.

هەروەها، بەواتای، هاڕڕاوە، سواوە، تۆز هاتووە.

پتر لەوەش، بەواتای، هاژە، گرمە، دەنگەدەنگ هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئافرەتە، ئاشی چاک لێ دەنێ.

– ئاشەکەیان، ئاوی کەوتووە، چونکە دانی نییە!

– دنیا، ئاش و کاش نیشتووەتەوە.

– ئەو کیژە، پاش ئەوەی، کە شووی کرد، ئاش و کاش نیشتەوە.

ئاڵۆز (ئن): وشەی، (ئاڵۆز)، بەواتای، (تووڕە) و (کەم چیکەلان)، (پشێوی) و (تێک ئاڵاوی) هاتووە و بۆ وێنە، دەوترێ:

- کابرای بێ مێشک، قسەی لەگەڵدا، ناکرێ و لە خۆیەوە ئاڵۆز دەبێ (دەئاڵۆزێ)!.
- دنیاکە، بەجۆرێ ئاڵۆز بووە، کە زۆر بەزەحمەت ژیان، بەسەر دەبرێ.
- گلۆڵە دەزووەکە، ئاڵۆزکاوە!

ئالوودە (ئن): لە کوردیی ئەمڕۆدا، بەواتای (هۆگر) هاتووە و هەروەها، بەواتای (خوو پێ گرتوو) و (گیرۆدە) دێت! پتر لەوەش، بەواتای (ناپاک) و (ناڕەوا) دێت و بۆ وێنە، دەوترێ:

- کابرای، ساختەچی، ئالوودەی درۆیش بووە.
- ئەو ئالوودەی، جگەرە خواردن بووە.
- ئاوی، لیخن و ئالوودە، بۆ خواردن و خواردنەوە بەکار نایەت.
- هەوای هەندێ شاری قەرەباڵغ (شلۆق) ئالوودەیە.

ئاڵیاوا (ن): ناوی دێییەکە، کەوتووەتە ناوچەی (ڕوانسەر)ەوە. لە بنەڕەت دا لە (ئاریان + ئاوا)ەوە هاتووە.

ئاما (ر): (ئاما)، ڕستەیەکی تەواوە و خۆیشی کارە و (کارا)کەش بۆ ڕاناوی ئەو، دەگەڕێتەوە، چونکە لە دۆخی تاکە کەسی سێیەمدا (کەسی سێیەمی تاک)، ڕاناو، لەگەڵ، (کار)ی ڕابووردوودا، دەرناکەوێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

- (ئاد) ئاما. یاخود، ئاما.

واتە: ئەو هات، یاخود، هات.

یاخود، ئەتوانین، بڵێین، کە (ئاما) پێکهاتووە لە (ئام + ا)، چونکە لە کاتی کۆکردنەوەیدا، بەم جۆرەی، لێ دێ:

- ئامێ = ئام + ێ.

واتە: هاتن.

بۆ کەسی یەکەم -ی تاک، دەبێ، بە(ئامام)، یان، دەبێ، بە(ئامانێ)، کە بەواتای (هاتم) دێ.

شایانی باسە، لە دۆخی تاکی سێیەمدا (کەسی سێیەمی تاک)، لە شیعردا، بە(ئامان)

بەکار دەهێنرێت. بەڵام، وشەی (ئاماوە)، بەواتای (هاتەوە)، هاتووە.

ئامانەت (ن): ئەم وشەیە، لە (ئەمانە = أمانة)ی عارەبییەوە، هاتووە و لە کوردەواریشدا، بەهەمان واتا، بەکار دێ و پتریش، لەوە، بۆ داوای (پەنا) و (بەرگری لێ گرتن) و (پاراستن) وەک داخوازیی، بەکار دێت. بەم جۆرەی خوارەوە، لە ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت، بۆ وێنە، دەوترێ:

- کابرا، هەندێ پارەی، بەئامانەت لای من داناوە.
- لێقەوماوەکە، ئەمانی بردە لای خزمەکەیان.

ئامر = **ئامیر (ن)**: ئەم وشەیە، ناوی کارایە و لە (آمر)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای سەرکردە، فەرماندە، سەرۆکە هێز، گەورە، خاوەن فەرمان، میری سوپا.

بۆ وێنە، دەوترێ:

- هەڵسوکەوتی لەشکەر لە کاتی جەنگدا، بەدەست ئامیرەکەیانە.

ئانە (ئامرازی ئاماژە): (ئانە)، وەک (ئامرازی ئیشارە) و وەک (ڕاناو)یش بەکار دێ و بەواتای (ئەوە) لە شێوەی ئەدەبیدا، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

- ئانە کار و کردەوەی نیبیا!

واتە: ئەوە کاری کردەوە نییە!

ئاوەردم (کار - ڕ): ئاوەردم، ڕستەیەکی تەواوە و پێکهاتووە، لە کار (ئاوەرد) و لە ڕاناو (-م). کە بەواتای (هێنام) هاتووە.

بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، کاری (ئاوەرد) تێپەڕە و بەم جۆرە، دەگرێتەوە:

هاوەردم (هێنام): ئاوەردم (هاوەردەم)

واتە: شتەکەم هێنا: چێوەکەم ئاوەرد.

ئاوێزان (ئاوەڵکردار): خانا، دەفەرمێ:

(چون نەسیم، یاوا، بەوجا، بەجەختێ
ئاوێزانش کەرد، نە پای درەختێ)

لەم، وەرگرتە، هۆنراوەیەی خانادا، بۆمان ڕوونە کە (ئاوێزان)، بەواتای هەڵواسین دێ.

ئاهەن (ئاهن)، (ن): ئاهەن، یان (ئاهن)، بەواتای (ئاسن) هاتووە و ئەم بەکارهێنانەش، زیاتر، لە ناو کوردیی ئێراندا، بەکار دێ. مەولەوی (ئاهین)ی بەکارهێناوە و بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(جەزبەی ئاهینم دەماخ، دان پەرداخ
میقناتیس تۆی جام، کەردەن، وە یاتاخ)

ئاهەنگ (ن): بەواتای، شایی، هەڵپەڕکێ، خۆشیی، زەماوەند، گۆیەند، بەزم و گۆرانی، هاتووە.

هەر کۆڕێکی بەستە و گۆرانی و ئاواز، کە بەبۆنەوە، بگیرێ.

ئاهیستە (ئن): زۆرتر، بەکارهێنانێکی فارسییە و بەواتای (یەواش)، (لەسەرخۆ)، (بەئارام)، (بەئەسپایی)، هاتووە. هەندێ جاریش، وەک فەرمان، بەکار دێ و لەم حاڵەتەیشدا، دەبێ، بە(کار).

بۆ وێنە، دەوترێ:
– بە ئاهیستە، بدوە!
بە ئاهیستە، بەڕێوە، بڕۆ!

ئایشە دۆڵ (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە ناوچەی (جوانڕۆ)وە، لەسەر ڕێگای (ملەپاڵنگانە و جوانڕۆ).

ئەئیمە (ن): کۆکراوەی ئیمام (امام)ە و مەبەستی ئاغا عینایەتیش، دوانزە ئیمامە کە یەکەمیان، حەزرەتی عەلی -یە و ئاخرەمینیشیان، حەزرەتی (مەهدی)یە، سڵاوی خوایان، لێ بێ.

ئەتراف (ن): وشەکە عارەبییە و کۆی (طَرَفْ)ە و بەواتای (لا) و (پەل و باڵ)، یاخود (دەست و قاچ) هاتووە.

حاڵی حازر، لە کوردیی ئێراندا (کوردیی کوردەکانی ئێران) وەک وشەیەکی باو، بەمەبەستی، بەدەستەوەدانی واتای (لا)، یاخود (لایەن)، بەکار دێ.

بەڵام، لە شێوە کوردیی ئەدەبیدا، وشەی (ئەتراف) بەهیچ جۆرێ، بەکار ناهێنرێ و لە بریتی و بۆ بەدەستەوەدانی، هەردوو واتاکە، وشەکانی، یاخود زاراوەکانی (بەژن و باڵا) و (لا) و (لایەنان) بەکار دەهێنرێن.

شایانی باسە، هەندێ جار، هەر لە لایەن، کوردەکانی ئێرانەوە، وشەی (ئەترافات)، بۆ بەدەستەوەدانی لایەنی زۆر، (گوایا، کۆی کۆیە) بەکار دەهێنرێت.

ئەجداد (ن): وشەکە، عارەبییە و بەم جۆرەیە (أجداد)، کە بەواتای (باب و باپیر) هاتووە و، ئەم وشەیەش، کۆی (جَدْ)ی عارەبییە، کە بەواتای (باوکەگەورە = بابا، باپیر) هاتووە.

لە کوردیی ئەدەبیدا، ئەم وشەیە، بەکار نایەت و حاڵی حازر، لەبریی، هەروەک، لە سەرەوە، وتمان، (باب و باپیر) بەکار دەهێنرێت.

وشەی (ئەجداد) و بەکارهێنانی، باب و باپیری دووسەرە لە (دایکەوە، بابەوە) دەگرێتەوە!

ئەجر (ن): وشەکە، عارەبییە و بەم جۆرەیە (أجْرْ). واتای ئەم وشەیە، هەروەک لە عارەبیدا، چۆنە، بەو واتایەش لە کوردییدا، بەکارهاتووە و بەکارهێنراوە.

بەهەرحاڵ، ئەمڕۆ و لە شێوە کوردیی ئەدەبیدا، وشەی (کرێ)، بەکار دێ!

جگە لەو واتایەی، سەرەوە، واتا، لە بەکارهێنانی وشەی (ئەجر)دا، بەواتای (پاداشت = پاداش) بەکارهێنراوە و بۆ وێنە، دەوترێ:
– خوا، ئەجری ئەو چاکەیە، دەداتەوە.

ئەجەڵ (ن): ئەم وشەیەش، عارەبییە و بەشێوەی (أَجَلْ) نووسراوە و بەکار دێ و بەڵام، لە کوردییدا، بەدوو شێوە، بەکار دەهێنرێ و ئەوانیش: (ئەجەل) و (ئەجەڵ)ن. بەم جۆرە، لە ناو ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت:
– ئەو ئەجەلی هاتبوو، بۆیە چووبووە، ناوجەرگەی شەڕەوە و نەدەترسا!
– ئەجەڵی هەریەکێ، لەگەڵ هۆیەکدا، دێ!

ئەحکام (ن):

کۆی وشەی (حوکم = حُکمْ)ە و ئەمیش، هەروەک دەردەکەوێ و زۆر ڕۆشنە، عارەبییە و بەزۆریش، لە هەموو لایەکی کوردستاندا، بەکار، دێ.

حوکم، بەواتای، (بڕیاردان)، (فیتوادان)، بۆ وێنە، دەوترێ:
– ئەو حوکمی چوار ساڵی، بەسەردا، دراوە.
– واتە: ئەو بڕیاری چوار ساڵی بەندیی، بەسەردا، دراوە.

ئەدا (ن): ئەدا، وەک (کار)، بەواتای، (دەدا)، یان (دەدات)، هاتووە. بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو، پارە، بەسوود ئەدا!

لە لایەکی دیکەوە، (ئەدا)، بەواتای وشەی (دایک)ی شێوەی ئەدەبی، هاتووە.

بەشێوەیەکی ڕۆشنتر (ئەدا) لە شێوە کوردیی ناوچەی هەوراماندا، لەبریی وشەی (دایک) بەکار دێ.

لە بنەڕەتدا، (ئەدا) لە (ئەداد)ەوە هاتووە و ئەمیش لە دەوروبەری پێش ئیسلامدا، (ئاداد) بووە و ئەمیش بەم جۆرەیە:

(ئا + داد).

(ئا)، خۆی، لە کوردیی کۆندا، ئامرازی دژۆایەتی و نەفیە و (داد)، بەواتای، (یاساپەرست)، (ڕاستڕەو) و (ڕەحم لە دڵ) و (دڵسۆز) هاتووە.

لە کوردیی کۆندا، هەروەک وتمان، (داد) یاخود (دادا)، کە حاڵی حازر، بووە، بە(تات)، بۆ ناوی باوک، یاخود وەک بەدەستەوەدانی، واتای (باوک = باب = باو) هاتووە.

بەپێکەوەنانی (ئا)، وەک، ئامرازی دژۆایەتی و نەفی و وشەی (داد)، کە وەک وتمان، واتای (باوک)؛ وشەی لێکدراو و ناساکاری، کە (ئاداد) بێ، دروستیان کردووە و ئەویش، ئەوەیە، کە لەگەڵ، یەکتریبیدا، دژۆایەتی دروست دەکەن.

واتە، ئەگەر (داد)، (سالب) بێ، ئەو (ئاداد) مووجەبە و ئەگەریش، باوک، (سارد) بێ، ئەوە، دایک (گەرم)ە و بەو جۆرە.

لە ناوچەی هەوراماندا، دراوێک، بەناوی (ئاداد)ە، دۆزراوەتەوە و دەوری ئەو سکەیەش، دەگەڕێتەوە بۆ دەور و دەمی ئەشکانییەکان، لە کاتێک، کە یۆنانییەکان دەکەنە دەرەوە و سەرپاکی ناوچەکانی ئێران، حکوومەتی دەرەبەگییان، تیادا، دادەمەزرێ!

بەهەرحاڵ، ئەو دراوە، بەدیوێکیەوە، بەئەلفوبێی ئارامی، ناوی خاوەنی ئەو دراوە، یاخود ناوی حاکمی ئەودەمەی، ئەو ناوچەیەی بەسەرەوە، نووسراوە، کە بەناوی (ئاداد)ەوەیە و ئەو (ئاداد)ەش، واتای (ئەدا)ی ئەمڕۆ، کە (دایک)ی لەبریی، لە کوردیی ئەدەبییدا بەکار دێت و ئەو (ئاداد)ەش، هەروەک وێنەی سەر دراوەکە، دەری خستووە. ئافرەتێکە.

کەوا بوو، حاکمی ناوچەکانی هەورامان –ی ئەودەمە ئەو ئافرەتە بووە و کە بەناوی

(ئاداد)ەوە بووە و ئەو حاکمەش، جگە لەوەی کە حاکمی ناوچەکانی هەورامان بووە، لەوانەیە، لەوانەش بووبێ، کە حاکمی زوربەی ناوچەکانی کوردستان بووبێ و بۆیە، بەناوی خۆیەوە، دراوی لێ داوە و دووریش نییە، کە خاوەنی لەشکەری تایبەتی خۆی نەبووبێ، هەروەک زوربەی ستراپنشینی ناوچەکانی ئێران و سەرپاکی کوردستان، لەو دەمەدا، وەها بوون و بۆشمان هەیە، بڵێین: کە بەم پێیە، بۆچوونەکەی سەرەوەمان، تەواوە بەهەرحاڵ، ئەم زۆرتری پێ دەوێ و هەروەها باش لێکدانەوەی نووسراوی سەر دراوەکەش، زۆرتری پێ دەوێ، ئەگەر بهاتایە لە ژێر دەستتدا، بووایە!

ئەردەڵان (ن): ناوی هۆزێکی گەورەی کوردە و گەلێ پیاوی گەورەیان، لێ هەڵکەوتووە، ساڵەهای ساڵ، حکومەتی کوردستانی ئەمدیو و ئەودیویان، بەدەستەوە بووە، وڵاتەکەشیان (کوردستانی ئێران) بەئەردەڵان ناسراوە.

ئەرشەد (ئن)، (ن): وشەی (ئەرشەد)، کە لە کوردییدا، وەک (ناو) بەکار دەهێنرێت، لە وشەی (أرشَدْ)ی عارەبییەوە هاتووە.

لە زمانی کوردیی ئەمڕۆدا، هەروەک ناو بۆ کوڕ، یاخود نێرینە، بەکار دێ و پتریش لەوە، بۆ بەدەستەوەدانی واتای (زانا)، (پێگەیشتوو)، (دانا)، (تێگەیشتوو)، (کامڵ)، (گەورە)، بەکار دێ و بۆ وێنە، دەوترێ:

– کوڕی ئەرشەدی کاوە، کامەرانە.

– ئەو شاگردە، لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەرشەدە!

– ئەو ناوی ئەرشەد –ە.

ئەزان (ئن)، (ن): ئەزان، ئەگەر بەواتای بانگ بێ، ئەوە، لە عارەبییەوە، وەرگیراوە و ئەویش (آذان)ی عارەبییە و لەوانەشە، لە (ئازان = آذان)ی، عارەبییەوە بێ.

بەهەرحاڵ، لە هەردوو جۆرەکەیدا، بەواتای؛ (ئاگادارکردنەوە، یان ئاگاداری کردنە، یاخود خەبەر پێ دانە، یاخود جۆرە ئیزن دانێکە) بۆ ئامادەبوون، بۆ نوێژێ، بۆ کارێ، بۆ ئیشێ.

ئەگەریش، لە (ئەزان)ی کوردیی، بکۆڵینەوە، دەبێ بڵێین، کە ئاوەڵناوە و بەواتای: (زۆر زانا و، زۆر لێهاتوو، زۆر وریا، زۆر دانا...) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو خوێندەوارێکی، زۆر ئەزانە (زانا)یە.

ئەزگڵە (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە لای سەرووی سەرپێڵی زەهاوە و کەوتووەتە داوێنی کێوی (بەمۆ)وەوە و حاڵی حازر، سەر بەناوچەی جوانڕۆیە.

ئەزەڵی (ئن)، (ن): وشەی ئەزەڵی، یان ئەزەلی لە (أزلي)ی عارەبییەوە هاتووە و لە کوردی کوردەکانی ئێراندا، وەک (ئەزەڵی) و (ئەزەڵ)، بەکار دێت و واتای (بنەڕەت) و (بنچینە)، بەدەستەوە دەدات و پتر لەوەش، واتای (کۆن) و (دێرین)، دەبەخشێ.

بەهەرحاڵ، (ئەزەڵی)، کە ناوە، یاخود (ی) نیسبەتی وەرگرتووە، لە وشەی (ئەزەل)، یاخود (ئەزەڵ)ەوە، هاتووە.

بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

– لە ئەزەڵدا، هەر بەو جۆرە دروست کراوە!

– ئەو خواکردە و لە ئەزەڵدا، وەهایە.

– لە ئەزەڵ دا، دنیا، خڕ، دروست کراوە!

ئەساس و ئەساسە (ن): ئەساس، لە وشەی، عارەبی (أساس)ەوە، وەرگیراوە و هەروەک، واتا، عارەبییەکەی، لە کوردیشدا، کە لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دەهێنرێ، بەواتای (بنەڕەت) و (بنچینە) و (بەردی بناغە) یاخود (بناغە) هاتووە.

بەڵام، ئەساسە، لە (أثاث)ی، عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، کەلوپەلی ناوماڵ هاتووە، هەروەک، لە عارەبیشدا وەهای بەکار دەهێنن!

ئەسامی (ن): وشەی (ئەسامی)، لە (أسامی) عارەبییەوە وەرگیراوە و ئەویش، کۆی (إسم)ە و لە کوردیی کوردەکانی ئێرانیشدا، وەک لاسایی کردنەوەی زمانی فارسی، بەهەمان، واتا، بەکار دێ.

ئەسفەندیار (ن): ئەسفەندیار، ناوی کوڕی (گوشتاسپ)ی پادشای کەیانی بووە، کە بەدەست (ڕۆستەم) کوژراوە.

ئەسفەهان (ن): یەکێکە لە شارە گەورە و بەناوبانگەکانی ئێران و شوێنەواریی مێژوویی، زۆری تیادایە، وەک: کاخی عالی قاپوو، مەنارەی لەرزۆک (مناره جنبان)، مەدرەسەی چوار باخ، هەروەها پردی، سی و سێ کڵ (سی و سێ پل)، کە ئەڵلاوێردیخان بەستوویەتی و هەندێ شوێنەواری دیکەش.

ناوی ئەسفەهان، گوایا، عارەبی کراوی (ئەسپاهان) و پێش ئەو ناوەش، بەچەند ناوێکی دیکەوە، ناسراو بووە، کە وەک (سوپاهان، ئەسپەهان).

لە دەمی سەفەوییەکاندا، کراوە، بەپایتەختی ئێران، لە زەمانی ڕەزا شاهدا، بەندیخانەیەکی زۆر گەورەی هەبووە، کە زوربەی سەرۆکەکانی، عەشایری کورد، لەوێدا، بەند کراون، بۆ وێنە، (ئاغا عینایەت) و (روستەمی) و (هاشمی) و چەندانی دیکە، ئا لەو بەندیخانەدا، بەند بوون.

ئەسکەندەر (ن): ئەسکەندەر، ئەسکەندەری مەکدۆنی (مەقدۆنی)یشی، پێ دەوترێ و بەم ڕووالەت و ئاوازەشەوە، بەعارەبی کراوە و ناوەکەی (ئەلەکسەندرۆز)ە و ناوی باوکی (فلیب)ە، یاخود (فیلپۆس)ی مەقدۆنییە.

لە تەمەنی بیست ساڵیدا، لە مەقدۆنیە، نیشتەجێی باوکی و پیاوێکی دانا و هۆشیار و زانا و ئازا و نەترس بوو. لە بەهاری (٣٣٤) پ. زاییندا، بۆ گرتنی ئێران لەگەڵ چل هەزار سەربازدا، وەک لەشکرێ، لە تەنگاوی (دەردەنیل)ەوە بەرەو ئاسیا هاتووە.

پاش داگیرکردنی سوریە و میسر، بەرەو ڕووی دەوڵەتی هەخامەنشی بوویەوە و داریۆشیش، لەم ڕووبەڕوو بوونەوەدا، داوای ئاشتی کرد، بەڵام ئەسکەندەر، گوێی بەداخوازییەکەی داریۆش نەدا و لە لای هەولێر، لە جێگایەکدا، کە پێی دەوترێ (گۆگەمل) توانی، بەسەر لەشکری داریۆشدا سەربکەوێ و داریۆش هەڕا بکات و لە کاتی هەڕاکردندا، لە بەلخ، لە لایەن ستراپنشینی (بەلخ)وە، بکوژرێ و ئەسکەندەریش بەتەواوی، سەرپاکی ناوچەکانی ئێرانی خستە ژێر فەرمانڕەوایی خۆیەوە و ئەنجامەکەشی ئەوە بوو ساڵی (٣٢٣) پ. ز لە عێراقدا، بەهۆی، مەلاریاوە بمرێ.

ئەسڵ (ن): ئەسڵ، لە وشەی (أصْلْ)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (بنچینە) و (بنەڕەت) و (بناغە) هاتووە، هەروەها بەواتای (ڕەسەن) و (نەجیب) و (بوودە) و (خانەوادە) هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو، ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو ئەسڵی پووچەڵە!

– ئەو لە خانەوادەیەکی، ئەسڵە!

ئەسڵەحە (ن): وشەی ئەسڵەحە، لە وشەی (أسلِحَة)ی عارەبییەوە وەرگیراوە و هەر بەهەمان، واتا، بەکار دەهێنرێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– لەشکرەکەیان ئەسڵەحەی، زۆر، نوێی، هەیە.

ئەسڵەن (ئاوەڵکار): ئەسڵەن، بەواتای (هەرگیز) هاتووە و لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، وەک لاسایی کردنەوەی، بەکارهێنانی لە فارسی، بەکار دێت.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئەسڵەن، کورد نییە!

ئەسەد ئاوا (ن): ئەسەد ئاباد، یاخود ئەسەد ئاوا، شارێکە، سەر بەستراپنیشینی شاری هەمەدانەوە و کەوتووەتە، سەر ڕێگای کرماشان و هەمەدانەوە، ئەسەد ئاباد، زۆرتر بەگەردنە، سەختەکەیەوە، بەناوبانگە کە بەناوی گەردەنەی (ئەسەد ئاباد)ەوە ناوی دەرکردووە و ئەو گەردەنەیەش سەیرانگایەکی جوانی هاوینانە.

ئەسەد بەگ (ن): ئەسەد بەگی (دەرەی کێ):

یەکێک بووە، لە بەگزادەکانی (دەرەی کێ)ی هەورامانی تەخت.

ئەسەر (ن): وشەی (ئەسەر)، لە (أثر)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (شوێنەوار)ی ئەمڕۆی، ناو کوردیی، شێوەی ئەدەبی هاتووە و زۆرتر، لە ناو کوردەکانی ئێراندا، بەکار دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەسەری پێی، لە زەویە نمدارەکەدا، دەرکەوتووە.

– ئەسەری، شوێنە ڕووخاوە کۆنەکان، وەک کەلاوەیەک، لە هەندێ جێگادا، بەرچاو دەکەوێ.

ئەسرین (ن): ئەسرین، بەواتای، فرمێسک، هاتووە و هەندێ جاریش، لەبریی، (ئەشک) و (ئەسر)، بەکار دەهێنرێن.

شایانی باسە، (ڕۆندک)یش، هەمان، واتا، دەدات. بەم بۆنەیەوە، خانا، یەژێ:

(بە مەوجی موژگان، بە ئەندۆی ئەسرین
بە نالانی ناز، دیا، بە شیرین)

ئەسیر (ئن): وشەی ئەسیر، لە (أسیر)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، (گرفتار) و (بەند) و (دەستگیرکراو) دێ و لە شێوەی کوردیی ئەدەبیدا، وشەی لێکدراوی، (دەستگیرکراو) بۆ بەکار دەهێنرێت.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– لە شەڕی عێراق و ئێراندا، لە هەردوو لا سەربازی زۆر (ئەسیر) کران!

ئەشخاس (ن): ئەم وشەیەش، لە (أشخاص)ی عارەبییەوە، هاتووە، ئەمیش، کۆی (شخص)ی عارەبییە و بەواتای (کەسان) هاتووە. زۆرتر، لە لایەن کوردەکانی، ئێرانەوە، بەکار دەهێنرێت.

ئەشراف (ن): ئەشراف، لە وشەی (ئەشراف = أشراف)ی عارەبییەوە هاتووە و ئەمیش کۆی (شریف)ی، عارەبییە و بەواتای (پیاوانی شەریف) و (پیاوانی نەجیب) و (کەسانی ڕەسەن) دێ. لە کوردیشدا، بەهەمان واتای عارەبی، دێت.

ئەشکانی (ئن): وشەی (ئەرشەک)، وشەیەکی پارسی ئەشکانییە و (ر)یەکەی سواوە و بووە، بە(ئەشک)، کە بەباپیرە گەورەی پاشایانی ئەشکانی، لە قەڵەم ئەدرێ و بەو ناوەوە، خۆیان و دەوڵەتیان، (کە توانیان، یۆنانییەکان لە وڵاتەکانی ئێراندا، دەرپەڕێنن) ناوبانگیان دەرکرد و دەوڵەتی ئەشکانیش نزیکەی (٥) پێنج سەدەیەک خایاندی واتە؛ لە نێوان (٢٥٠ پ. ز – ٢٢٦ ز)دا.

ئەعلا (ئن): ئەم وشەیە، لە وشەی (أعلی)ی عارەبییەوەیە و لە شیعرەکانی، ئاغا عینایەتدا، بەواتا، خاستر و چاکتر و ڕەواتر، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئەعلای ئەو هەموو شاگردانەیە.

– ئەم فەرشەیە، ئەعلایە.

ئەعماڵ (ن): وشەی ئەعماڵ، لە (أعمال)ی عارەبییەوە هاتووە و ئەمیش، کۆی (عمل)ە و بەواتای (کردەوە) و (کردەوان).

ئەعیان (ن): ئەعیان، لە وشەی (أعیان)ی، عارەبییەوەیە و ئەمیش کۆی (عین)ی عارەبییە و بەواتای، پیاوماقوڵ، خانەوادە، گەورە، شەریف، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ماڵی موعتەمەد وزیری، لە ئەعیانەکانی سنەن.

ئەغیار (ن): ئەم وشەیە عارەبییە و لە (أغیار)ەوەیە و ئەمیش کۆی (غَیرْ)ە و بەواتای

(بێگانه) و (ئەوانی دیکه) و (دیگەران) هاتووە و لە لایەن کوردی ئێرانەوە بەزۆری بەکار دێ و بۆ وێنە، دەوترێ:

– مەجلیسێکمان پێک هێنا، خاڵی، لە ئەغیار.

ئەفراسیاب (ن): یەکێکە، لە پادشاه، بەناوبانگەکانی توران و بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ، لەگەڵ ئێراندا، جەنگا و ئەنجامەکەشی ئەوە بوو، کە لە سەردەمی (کەیخوسرەو) شاهەنشاهی ئێراندا، کوژرا.

ئەفزا (ئن): زۆرتر، ئەم وشەیە، لە فارسیدا، بەکار دێت و چاوگەکەی (ئەفزوودەن)ە و بەواتای (خۆشکەر)، (فەرەح پێدەر)، (گەشەپێدەر) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمڕۆ، چوومە، ناو باخێکی ڕۆح ئەفزا –وە.

بۆ وێنە، خانا، یەژێ:

(خوسرەو، جە بۆسەی، ڕۆح ئەفزای، بێ غەش
یاوا، ئەفسەرش، بە چەرخی، زەرکەش)

ئەفزوون (ئن): زۆرتر، لە لایەن، کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دەهێنرێ و بەواتای (زۆر) و (زۆرزۆر)، (فرە)، (بێ شومار) هاتووە، بۆ وێنە، خانا، یەژێ:

(فەرهاد داش، جەواب، بە سۆزی دەروون
وات: ئەی خیرەتمەند، مەعریفەت ئەفزوون)

ئەفسانە (ن): ئەفسانە، بەواتای داستانێ دێ، کە دوور بێ، لە ڕاستی و ڕاستەقینەی تەواوە و لەوانەشە، کە داستانێ بێ، بەسەر، ریشەیەکی ڕاستەوە، تەنرا بێ، یان دروست کرا بێ. لە کوردەوارییدا، داستانی زۆر هەن و لە هەندێ، لەو داستانانەدا، لەگەڵ، هینی فارسیدا، بەشداریی دەکەن و بۆ وێنە، داستانی ڕۆستەم و زۆراب و داستانی لەیلێ مەجنوون و داستانی یوسۆ و زلێخا و داستانی، شێخ کوولەکە و، داستانی زۆرابە کەچەڵ و داستانی هومەیلا و زلێخای یەمەن و بەو جۆرە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– رازی، یاخود داستانی (مەم و زین) لەسەر هەندێ ریشەی ڕاستییەوە، دروست کراوە!

شایانی باسە، وشەی (فسانە)ش، لە لایەن (خانا)وە، بەواتای (ئەفسانە) هاتووە.

بۆ وێنە، خانا، دەفەرمێ:

(نەقشبەندی لەوح شیرین فسانە
بەی تەور کێشا، نەقش، شۆخ و مەستانە)

ئەفسوون (ن): وشەی (ئەفسوون)، بەواتای (حیلە، فێڵ، تەڵەکە، سیحر) دێ و بەواتای، یاخود لەسەر شێوەی (فسوون)یش، هاتووە. ئەم وشەیە، ئەگەرچی، کوردییەکی زۆر دێرین و کۆنە، بەڵام بەزۆری، لە لایەن، کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دێ! بەم بۆنەیەوە، خانا، یەژێ:

(وەختێ ڕەزاشەن، بوانۆ، ئەفسوون
ماوەڕۆ، بە وار، خورشید، نە گەردوون)

ئەفسەر (ن): وشەی ئەفسەر، وشەیەکی کوردیی کۆنە و بەواتای، (تاج، کولاوی شاهی، خاوەن پلەی زابتی و ئەوانەی، کە پایەی فەرماندارییان لە ئەفسەریدا، هەیە:

بۆ، وێنە، خانا، بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

(جە لاش، یەک جامێ، شەرابی، ئەحمەر
گرانیی تەرەن، جە شاهیی و ئەفسەر)

ئەقدەس (ئن): وشەی ئەقدەس، لە وشەی (أَقْدَسْ)ی، عارەبییەوە هاتووە و بەواتای: (پاکیزتر و بەڕێزتر و بەپایەتر و بەپیرۆزتر و بۆ پایەبەرزیی خوای گەورەش، وەک بەرزترین، پایەدار) بەکار دێ.

ئەڵبەت (ئەڵبەتە): هەروەک دەردەکەوێ، لە وشەی (الْبَتة)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەڵام، لە کوردییدا، لە ڕووالەتی (هەڵبەت)دا، بەزۆری، بەکار دەهێنرێت و بەواتای، (لەوانەیە)، (ڕەنگ بێ) و (دوور نییە) و (زۆر نزیکە) بەکار دێ. بۆ وێنە، دەوترێ:

– هەڵبەت کاری هەبووە، بۆیە هێشتا نەهاتووە.

ئەلحەقق (ئاوەڵکار): ئەم وشەیە، لە وشەی (الحق)ی، عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (بەڕاستی) هاتووە و بەم واتایە، لە زمانی کوردیی کوردەکانی ئێراندا، بەزۆر، بەکار دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەلحەقق، گوتەکەی، زۆر تەواوە!

ئەلعەتەش (ئن): وشەی ئەلعەتەش، لە (العطش)ی عارەبییەوە، هاتووە بەواتای:

(تینوویەتی، تینگی، تەژنەیی) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– دەنگی ئەلعەتەش –ی سەربازەکان، بەرز، بوویەوە!

ئەلوەداع (ن): ئەم وشەیەش، لە (الوداع)ی عارەبییەوە، هاتووە و هەر بەهەمان، واتاش، لە کوردیی کوردەکانی ئێراندا، بەکار دێ.

زۆرتریش، بە(ئەلوەدا) – (سوادی – دەنگی عەینەکەی) بەکار دەهێنرێ و دەوترێ:

(هـەرچـەنـد پـەرێ مـن تـۆ **ئـەلـوەدا**تـەن
ئاخـر سـەرئەنجـام، ئی جـاگـە جـاتەن)

(ئەحمەد بەگی کۆماسی)

ئەڵوەند (ن): ناوی کـەژێکە، لە هەمـەداندا، بەرزی دەگـاتە (٣٧٤٦) گـەز هەمـیشـەش، بەفری گرتووە. هەروەها ڕووبارێکە، کە لە نزیک شاە ئاباد (ئیسلام ئاباد) و کرندە و سەرچاوەی لە شاخەکانی زەهاوەوە، هەڵدەقوڵێ و بەناو شاری قەسری شیریندا تێدەپەڕێ و لە عراقدا، دەڕژێتە ڕووباری (دیالە)وە.

وشەی (ئەڵوەند)، یاخود (ئەروەند)، وشەیەکی کوردیی کۆنە و بەواتای (تووش و توندوتیژ) هاتووە.

ئەڵها (ئاوەڵکردار): کەڵکەڵە، ئارەزوو، خواهیش، خواست، زۆرتر، لە کاتی سەرەمەرگدا، بەکار دەهێنرێ، بەتایبەتی یەکێک لە کاتی کیانکەنیشتدا، یاخود نەختێ پێش کیانکەنیشتدا، داوای، ئارەزووی خواهیشی؛ خواستی، شتێ، یەکێ، دەکات!!

بۆ وێنە، شاعیرێ، یەژێ:

(ئـازیـز وەبێ تـۆ، گـــــلاراومـــــەن
وێـنەی ئـازاردار، ئەڵـهــــای ئـاومــــەن)

ئەمر (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (أمر)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (فەرمان) هاتووە. زۆرتریش، ئەمر، لە گەورەوە بۆ بچووک، دەردەچێ!! (فەرمان)یش، جۆرە ئیزنە، بەکارکردن و (هەر جۆرە کارێک)!

خانا، دەفەرمێ:

(جـەودمـا، بە ئەمـر بینای بیـهـتـەرین
خـــازنی بەهەشت، جـــە رەوزەی بەرین)

ئەملاک (ن): ئەملاک، کۆی (موڵک)ە و لە بنەڕەتدا، وشەکە لە (أملاک)ی عارەبییە و بەواتا، موڵک، سەروەت، سامان، هاتووە و هەروەها، بەواتای (فریشتان) و (شاهان) دێ.

ئەموال (ن): ئەمیش، لە وشەی (أموال)ی عارەبییەوە، هاتووە و هەر، بەهەمان واتای عارەبی، بەکار دێ، کە واتای (سەروەت و سامان و موڵک و ماڵ) ئەدات.

ئەمیر (ن)، (ئن): ئەمیر، لە وشەی (میر)ەوە هاتووە و هەروەک دەریشدەکەوێ، کە لە بنەڕەتدا، وشەکە (میهر) بووە و عارەبەکانیش لە کوردیی کۆنەوە، وەریان گرتووە و کردوویانە بە(أمیر) و کوردەکانی ئێرانیش، لەو ڕووواڵەتە عارەبییەیەوە، وەریان گرتووە، یان بەکاری دەهێنن.

(میر)، بەواتای، (سەرۆک، گەورە، فەرمانداری، فەرمانڕەوا، سەردار، سوپاهسالار) هاتووە. لە دەوری ئیسلامەتیدا و سەرانسەری و هەروەهاش، لە سەرانسەری فەرمانڕەوایی ئەشکانی و ساسانیدا، کوردەکان، لەملا و لەولاوە، میرایەتییان، وەک دەوڵەتی سەربەخۆ، بەخۆیان، دامەزراندووە، بۆ وێنە، وەک، میرایەتی بابان، میرایەتی سۆران، میرایەتی ئەردەڵان، میرایەتی زەنگەنە و باجەڵان، میرایەتی ئامێدی،... هتد.

ئەنبار (ن): (ئەنبار) و (هەمار) یەک واتای هەیە و ئەو جێگا تایبەتییەیە کە تیایدا، (شت، کەلوپەل، دانەوێڵە، کەلوپەلی زیادە) هەڵدەگیرێ و پارێزگاری دەکرێ و هەروەهاش بۆ جەم کردنی ئاو تیایدا، بەکار دەهێنرێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو کەلوپەلە زیادەکەی خستووەتە ناو همبارەکەوە.

– ئەوان، ئەنباری ئاویان، هەیە!

ئەنجام (ئاوەڵکردار): ئەنجام، بەواتای، دوایی، کۆتایی، پایان، هاتووە، هەروەها، بەواتای، جێبەجێ کردن و کردەوە، بەکار دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەنجامی کارەکەی، زۆر سوودبەخش، بوو.

– لە ئەنجامدا، نەیتوانی دەربچێ!

ئەندوە (ن): ئەم وشەیە، لە کوردیی کۆندا، هەیە و لە بنەڕەتدا، ناساکارە، یاخود

لێکدراوە و پێکهاتووە، لە (هەن + دوو)، یان (هەناسە + دوود)، کە واتای هەناسەیەکی دووکەڵاویی، پڕ لە ئێش و ئازار، دەدات.

ئەندوهدار، هۆی خەفەتباری و ناڕەحەتییە و بۆیە هەمیشە، هەناسەکانی، دەنگی (ئاخ و داخ)یان، لێوە بەرز دەبێتەوە!

بەم بۆنەیەوە، خانای قوبادی یەژێ:

(ئەوەن زاریی کەرد جە ئەندوی دەروون
خرۆش کەرد نە سەنگ قوللەی بێستوون)

ئەندێش (ن): (ئەندیشە)، یاخود (ئەندێش) لە کوردیی کۆن و دێریندا، وەک ناساکار، (لێکدراو)، هاتووە و ئەویش پێکهاتووە، لە (هەن + یش)، یاخود، لە (هەناسە) و (وردبوونەوە) یان، ئیشێ، کارێ، لێکۆڵینەوەیێ، پشکنینێ، نەخشەیێ، پیلانێ. ئەگەر بمانەوێ، بەکوردیی ئەمڕۆ، لێکی بدەینەوە، بۆمان هەیە، بلێین، کە واتای (بیری قووڵ) و هەناسەدرێژی کەفەسەر بەبیر و بەرپرسیی، دەدات.

لەم بارەیەوە، خانا، یەژێ:

(بەڵێ هەرکەسێ، ساحیب ئەندێشەن
عالی هیممەتەن، سەخاوەت پێشەن)

ئەنزار (ن): ئەنزار، لە (أنظار)ی عارەبییە و ئەمیش کۆی (نظر)ە و لە کوردیشدا، بەهەمان واتا، بەکار دێ و زۆرتریش، بەم واتایانە: (ڕوانین، چاوان، لەبەرچاوان، ئاشکرا، ئاگاداریی).

ئەنگێز (ئن): ئەنگێز، بەواتای، (هاندەر)، (پاڵ پێوەنەر)، (گەشەپێدەر) هاتووە و لە لایەن، فەرهەنگی فارسییە، لە حاڵەتێکی لێکدراودا، بەزۆری بەکار دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەگەر ئەتوانی بۆ خوێندنەکەی ئەنگێزی بکە!

واتە: ئەگەر ئەتوانی، بۆ خوێندنەکەی هانی بدە!

یاخود دەوترێ:

– کابرا شەڕئەنگێزە.

واتە: کابرا، شەڕ هەڵگیرسێنەرە (شەڕانییە)!

لەم ڕووەوە، کۆماسی یەژێ:

(ئەو دیدەی مەخموور، ئاهووبێزی تۆ
ئەو قەوسی قەتران، شەڕ ئەنگێزی تۆ)

ئەوتاد (ن): ئەوتاد، لە (أوتاد)ی عارەبییەوە، هاتووە و ئەمیش کۆی (وَتَدْ)ی عارەبییە و واتای (مێخ) دەدات. بەڵام بەشێوەیەکی ئیستیعارە، بەئەو کەسانە دەوترێ، کە پێشەوایانی ڕێگەی سۆفیگەرییەتین.

ئەوج (ن): ئەم وشەیە، لە (أوج)ی عارەبییەوەیە و بەواتای؛ زۆر پۆپە و زۆر قوللە و زۆر بەرزایەتی، زۆر باڵایی، بەکار دێ.

ئەوزاع (ن): ئەم وشەیە، کۆی (وەزع)ە و ئەمیش لە (وَزْعْ)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە، یان هاتووە و بەواتای، چۆنیەتی حاڵ و سەرگوزەشتە و ژیان و هەڵسوکەوت هاتووە. هەندێ جاریش، وەک کۆی کۆ، بەکاری دەهێنن و دەڵێن (ئەوزاعات)، مەبەستیش لەم وشەیە، سەرپاکی چۆنیەتی، یاخود هەنیی، ژیانە.

ئەوساف (ن): ئەم وشەیە، کۆی (وەسف = وَسفْ)ی عارەبییە و، بەواتای (ناوونیشان و ڕوواڵەت و چلۆنی و چۆنی) هاتووە.

ئەوگار (ئن)، (ن): وشەیەکی کوردیی کۆنە و بەواتای، (پەرێشان، بریندار، نائاسوودە، ناڕەحەت، پەشێو، لێقەوماو، شپرزە، نەخۆش) هاتووە.

ئەولاد (ن): ئەولاد لە (أولاد)ی عارەبییەوەیە و ئەمیش کۆی (وَلَدْ)ە و بەواتای منداڵ، کوڕ، هاتووە.

ئەولیا (ن): ئەمیش، کۆی (وَلي) عارەبییە و بەواتای، (گەورە، خواترس، جێگەدار، ئاگاداریکەر، سەرپەرشتیکەر) هاتووە.

ئەوەند (ئن): کورتەی (ئەوەندە)یە و بۆ تێک نەچوونی ئاواز و کێشەی شیعرەکەی پێ لەنگ نەبێ و بەواتای (چەند و چەن) هاتووە. یاخود، وشەیەکە، بۆ پێوانی شتێ، یان کێشانی بەکار دێت. بۆ وێنە، دەوترێ:

– دا، نیو کیلۆ گۆشتم، بۆ بکێشە! چونکە خۆم بەتەنیام و ئەوەند (ئەوەندە)م، بەسە.

ئەهلییە (ن): ئەم وشەیە، لە (أهلیة)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای؛ (خێزان،

خەڵکی گەڕەک، هاووڵاتی، خزم و خوێش) هاتووە.

ئەیام (ن): ئەمیش، عارەبییە و کۆی وشەی (یَوْمْ)ە و بەهەمان واتایش، لە ناو کوردەواریی ئێراندا، بەکار دێت و بەواتای (ڕۆژان، دەمان، چەرخان، زەمان) دێ.

ئۆتاق (ن): ئەم، وشەیە، لە بنەڕەتدا، تورکییە و بەواتای (چادری بیابان، دەوار) دێ و لە ناو کوردەواریی ئێراندا، هەروەها، لە ناو فارسیش، بەواتای (ژوور، هۆدە، حوجرە) بەکار دێ.

ئۆجاخ (ن): لە بنەڕەتدا، وشەکە تورکییە و بەواتای، (سێ کوچکە، کوانک، ئاگردانی چێشت و نان کردن و جێگای کەباب برژاندن) هاتووە.

لە کوردیشدا و لە فارسیشدا، بەم واتایانە هاتووە و پتر لەوەش، بەواتای (خانەدان) و (خانەوادە) و (نەجیب زادە) هاتووە و لە لایەکی دیکەشەوە، بە(نەوە، نۆبەرە، وەچە) دەوترێ و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

- ئەو، کوڕی نییە و، ئۆجاخی، کوێرە!
- کەیخەسرەو، ئۆجاخزادەیە!
- ئۆجاخی، چایخانەکەی، جوان و ڕازاوەیە!

شایانی باسە، بەشێوەی (ئۆجاغ، ئۆجاق)یش، لەسەر زاران، دەبیسترێ!

ئۆرد (ئن): ئەم وشەیە، لە ئێرانی (ئاریانی) کۆن دەکات و حاڵی حازر، بەواتای، (وەک، چون، بەوێنە) هاتووە.

ئەگەر، وەک چاووگی فەرمان (ڕەگی کار)یش بەکار بهێنرێ ئەو کاتە، شێوەی فەرمان دەگرێتە، خۆی و بەم جۆرەش هەر تەنیا، لە سەربازییدا، بەکار دەهێنرێ و ئەوکاتەش ئەم جۆرە بەکارهێنانەش، لە لایەن، ئۆردووی تورکەکانەوە بەکارهاتووە و ئەو وڵاتانەش، کە کەوتوونەتە، ژێر دەسەڵاتی تورکە عوسمانییەکانەوە، هەمان وشەی (ئورد)یان، وەک فەرمانی ئاگاداریی کردنەوە، بەکارهێناوە!

ئۆردوو (ن): وشەی ئۆردوو، بەلەشکرێکی هەمەڕەنگ و جۆراوجۆری نەتەوە دەڵێن و حاڵی حازریش، بەزمانی هیندی و پاکستانی، زمانی ئوردوو دەوترێ، کە بریتییە، لە زمانێکی تێکەڵاو!

وەک، دەوترێ، وشەکە، لە بنەڕەتدا، تورکییە!

ئۆستاد (ن): وشەیەکی، کوردیی کۆنە و بەجۆری (ئۆستا، ئۆسا، هۆسا) لە ناو کوردییدا، بەکارهاتووە و بەکار دێ و بەواتای خاوەن پلەیەکی بەرز، (لە هەر کارێکدا، لە هەر گۆشەیەکی زانیاریی و زانین)دا دەوترێ.

بەم بۆنەیەوە، دەبێ بوترێ، کە (أستاذ)ی عارەبیش هەر لەوەوە، وەرگیراوە و بەم جۆرەش دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو ئۆستایە، لە دارتاشیدا!
- لە ئەستێرەشناسیدا، ئەو ئوسایەکی ڕەوایە!

بەم بۆنەیەوە، خانا، یەژێ:

(خامەی خوسرەویی خانای قوبادیی
خاستەر، جە شاپوور، جە ڕای ئۆستادیی)

ئوناس (ن): کۆی (أنثى)یە و وشەکە عارەبییە و بەهەمان واتاش لە کوردیی ئێراندا، بەکار دێ و بەواتای (ژنان و کیژان) دێ.

ئیبلاغ (چ): ئیبلاغ وشەیەکی عارەبییە و ئەویش، واتە (ابلاغ) بەواتای (پێ وتن، پێ ڕاگەیاندن، هەواڵ پێ دان) هاتووە.

ئیتاعەت (چ): ئەمیش وشەیەکی عارەبییە و لە (إطاعة)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (گوێڕایەڵی کردن) هاتووە.

ئیتلاعییە (چ): ئەمیش لە (اطلاعیة)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (بۆ ئاگاداریی، بۆ زانین، بۆ وریابوونەوە) هاتووە.

ئیتمینان (چ): ئەمیش، لە وشەی (إطمئنان)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای دڵنیایی و ئاسوودەیی و ئارامی و ڕەحەتی بیر و هۆش، هاتووە.

ئیحاتە (چ) (ئاوەڵکردار): ئەمیش لە وشەی (إحاطة)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (دەورەدان، دەوروبەر گرتن، زۆر بۆ هێنان و ڕاپێچکردن) هاتووە.

ئیحراز (چ) (ئاوەڵکردار): ئەمیش لە وشەی عارەبی (احراز)ەوە هاتووە و بەواتای سەرکەوتن و بەدەست هاوەردن -ە.

ئیحزار (چ) (ئاوەڵکردار): ئەمیش وشەیەکی عارەبییە و لە وشەی عارەبی (إحضار)ەوە

هاتووە و، بەواتای (ئامادەکردن و بەسەرکردنەوە و بانگ کردن، بۆ کارێکی دادگا) هاتووە.

ئیحیا (ع): ئەمیش، لە وشەی (إحیا)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، زیندووکردنەوە و ئاوەدان کردنەوە، دێ.

ئیختیار (ن): ئەم وشەیە، لە (اختیار)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (هەڵبژاردن و دیاریکردن و هۆرچنیەی) هاتووە.

ئیختیلاف (ن): ئەمیش لە (اختلاف)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (دژایەتی و مڕڕایەتی و یەکنەکەوتن و هاوڕەنگ نەبوون و بەگژ یەکتریدا چوون) ئەدات.

ئیدیعاء (ن): لە (ادعاء)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (وا لە قەڵەم دان وەها سەرژمێر کردن، وەها بەنیاز بوون، وەها بیرکردنەوە) هاتووە.

ئیراد (ن): ئەم وشەیە، لە (وارد)ی عارەبییەوە هاتووە و لە کوردیی کوردانی ئێراندا، بەواتای (بیانوو، بەهانوو، ڕازی نەبوون، ڕەخنە) دێ.

ئیرشاد (ن): لە (ارشاد)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ڕاهنمایی، ڕێنموویی، ڕێ نیشان دان، خستنە سەر ڕێی ڕاست) دێ.

ئیزافە (ئیزافات): ئیزافە، لە (اضافە)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (خستنە سەر، بۆ زیادکردن،...) هاتووە.

ئیزهار (ن): وشەی ئیزهار لە (إظهار)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (دەرخستن و خستنە بەرچاو ڕۆشنکردنەوە) هاتووە.

ئیستگا (ن): ئەم وشەیە، بەواتای (جێگای وەستان، وێستگە، جێگای بڵاوکردنەوە، یاخود هەر جێگایەکی تایبەتی بۆ وەستانی جەماوەریی، کاروباری دیکە) هاتووە.

ئیستیدعاء (ن): ئەمیش، لە (استدعا)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (بانگ کردن و داوا لێکردن، خواهیش لێکردن) لێ دێ.

ئیستیغاسە (ن): ئەمیش، لە وشەی (استغاثة)ی عارەبییەوە، هاتووە و زۆرتریش، بەواتای، (بەهاوارەوە چوون، فەریادڕەسی و داوای کۆمەک کردن) هاتووە.

ئیستیغفار (ن): لە وشەی (استغفار)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (داوای لێبووردن، داوای لێ خۆشبوون، پاشگەزبوونەوە و تۆبەکردن) دێ.

ئیستیفراغ (ن): ئەمیش، لە وشەی (استفراغ)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ڕشانەوە، خاڵیکردنی دەروون، ئاسوودەکردنی دەروون) دێ.

ئیستیقلال (ن): لە وشەی (استقلال)ی عارەبییەوەیە و بەواتای سەربەخۆیی و ئازادیی دەدات.

ئیسخان (ن): بەواتای، (ئیسقان) دێ.

ئیسراحەت (ن): ئەمیش، لە وشەی (استراحة، راحة)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، پشوو، ڕەحەتی، ئاسوودەگی، بەکار دەهێنرێ و زۆرتریش بۆ ڕەوینەوەی، ماندووبوونە.

ئێش (ن): وشەی، ئێش، بەواتای، (ئازار، ناڕەحەتی، نەسرەویی) هاتووە. بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(هامـدەردان ئێشێ، هامـدەردان ئێشێ
پێمـەوەن، ئێشێ، چە تەرزە ئێشێ
ئێشێ پێچ چون ئێش، وە ماران ڕێشێ
ئێشێ، پەڕ نێشێ، ڕیشەی گیانکێشێ!)

ئیشارە (ن): ئەمیش، بەواتای (ئاماژە)ی کوردیی هاتووە و لە بنەڕەتدا، لە (اشارة)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە.

شایانی باسە، لە بنەڕەتدا، ئاماژە، نیشاندانێکە، یاخود دیاریکردنە، بەهۆی دەستەوە، چاوەوە، یان هەر شتێکەوە، حاڵی حازریش، ئیشارە، چووەتە چوارچێوەی وتن و نووسین و جۆرە هۆی دیکەی قسەکردنەوە.

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی، یەژێ:

ئیشـارە وەناز، لەب خەندەی وەنەرم
نمانای خاڵان نە تۆی پەردەی شەرم

ئێشان (ن): ئێشان، لە (ئێش)ەوەیە و بەواتای (ئێشای) هاتووە و هەردووکیان چاوگی ئاوەڵناوین و بۆت هەیە، تەماشای وشەی (ئێش) بکەیتەوە.

ئیشتیباه (ئن): له وشەی (اشتباه)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (نەزانین و هەڵەکردن) هاتووە.

ئیعلام (ن): ئەمیش، له وشەی(اعلام)ی عارەبییەوەیە و بەواتای، (پێ زانین، ئاگادارکردن، هەواڵ پێ دان، پێ ڕاگەیاندن) هاتووە.

ئیعلان (ن): ئەمیش، له وشەی (اعلان)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەهەمان واتای (ئیعلام) بەکارهێنراوە.

هەروەها، بەواتای (ڕوونکردنەوە)ش هاتووە.

ئیفتار (ن): له وشەی (افطار)ی عارەبییەوەیە و، بەواتای (بەربانگ کردنەوە، ڕۆژوو شکاندن، بەهۆی خواردنی خۆراکەوە، یا هەرچی شتێ کە ڕۆژوو، بشکێنێ) هاتووە.

ئیفتیخار (ن): ئەمیش، له وشەی (افتخار)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (خۆ بەزل زانین، خۆ بەگەورە زانین، فەخرکردن) دێ.

ئیفتیزاح (ن): ئەمیش له وشەی عارەبی (افتضاح)ەوە، هاتووە و بەواتای (ڕیسواکردن و ئابڕوو بردن و ئەتک کردن) دێ.

ئیقباڵ (ن): ئیقباڵیش، له وشەی (اقبال)ی عارەبییەوە، هاتووە و واتای، (شانس و بۆ هاوردن) دەدات.

ئیفلاس (ن): ئەمیش، له وشەی (افلاس)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای، (هەڵشکیان و نەداریی و بێدەسیی و هەژاریی) هاتووە.

ئێل (ئێڵ) (ن): وشەی (ئێل)، یاخود (ئێڵ) له ناو جافەکان (کوردە کۆچەرەکان)دا بەکار دەهێنرێ و زۆرتر، بەچەند کەسێ، یان چەند خێزانێ دەوترێ، کە خزمی یەکن و له یەک هۆزن و هۆزێکیان پێکهێناوە.

له بارەی بنەڕەتی وشەی (ئێڵ)ەوە، وەها له قەڵەم دەدرێ، کە وشەیەکی تورکی مەغۆلی بێ و بەواتای دۆستان و خزمان و خوێشان، هاتووە.

بۆ وێنە، وەلی دێوانە دەڵێ:

وەرنە گشت ئێلێ، ئێلی موورادیی
بەیان، وەدامان، وە زەوق و شادیی)

ئێلاخ (ن): ئێلاخ، بەو کوێستانانە دەوترێ، کە جێگا هەواری هاوینانەی ئەو خێڵە جافە گەرمیان و کوێستانکەرانە (ئەوانە کە بەدوای مەڕوماڵات بەخێوکردنەوەن)یان تێدایە، کە ژیانیان لەسەر بەرهەم و بەروبوومی مەڕوماڵات بەخێوکردنە.

شایانی باسە، ئێلاخ، کۆ دەکرێتەوە و دەبێتە (ئێلاخان).

ئیلتجا (ن): ئەمیش، له وشەی (التجأ)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (پەنابردنە بەر، خۆ خستنە لا، خۆ خستنە ماڵ، هانابردنە بەر) هاتووە.

ئیلتیزام (ن): ئەمیش، له وشەی (التزام)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (دەست پێوەگرتن و هاوڕایی کردن و بەئەستۆ گرتن) هاتووە.

ئیلتیفات (ن): ئەمیش، له (التفات)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (ئاوڕدانەوە، تەماشاکردن، بەزەیی پیادا هاتنەوە) هاتووە.

ئیلتیماس (ن): ئەمیش، له وشەی (التماس)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (لێ پاڕانەوە، لێ لالانەوە، خواهیش لێ کردن) هاتووە!

ئیمامی (ن): ئیمامی ناوی هۆزێکی کوردە، کە له ناوچەی (ئیمامی) سەر بەناوچەی جوانڕۆدا، دەژین و سەر بەهۆزەکانی جافن.

ئیناخی (ن): ناوی هۆزێکی جافە، کە له ناوچەی ئیناخی، سەر بەناوچەی جوانڕۆ، دەژین.

ئینتیزار (ن): ئەمیش، له (انتظار)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (چاوەڕێ کردن، بەدیارەوە نیشتن، سەبرلەسەرکردن، پێ بەپێ کردن، جڵەو بۆ شل کردن، بەرگە بۆ گرتن) دێ.

ئینتیقام (ن): ئەمیش، له وشەی (انتقام)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای (تۆڵە سەندن، حەقق سەندن، یاخود تۆڵە لێ کردنەوە، حەقق لێ سەندنەوە، هەقق لێ کردنەوە) دێ.

ئینساف (ن): ئەم وشەیەش، له (انصاف)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (ڕاستڕەوی و ڕاستگۆیی و بێ لایەنی و دادەوانی) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– فلانە کەس، له بەش کردنەکەیدا، زۆر بەئینساف بوو!

ئینقیلاب (ن): ئەم وشەیە، لە (انقلاب)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای، (هەڵگەڕانەوە، ئەمدیو ئەودیو کردن) هاتووە، هەروەها لە لایەن ئێرانییەکانەوە، بەتایبەتی فارسەکان، بەواتای (شۆڕش) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئینقلابی ئێران، ئینقلابێکی ئیسلامی بوو!

ئینە و ئێد (ڕاناو ئاماژە): هەردووکیان، لە زۆر ڕووەوە، هاوواتان، واتە (ئینە) بەواتای (ئەمە) و (ئێد)یش، بەواتای (ئەم) هاتووە.

ئێوار، ئێوارە (ن): وشەیەکی پەتییە، لە زمانی کوردییدا و بەواتای کۆتایی ڕۆژ و دەست پێ کردنی شەو هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– دوێنێ ئێوارە، سەرم لە برادەرێکی خۆشەویست دا.

باتین (ن): باتِن، لە وشەی عارەبی (باطن)ەوە، وەرگیراوە و لە کوردیشدا، هەر بەهەمان واتا، بەکار دەهێنرێ و بەواتای (دەروون، ناخ و پەنهانی) هاتووە و هەندێ جاریش، بەشێوەیەکی هەڵە، بۆ واتای (دڵ) بەکار دێ و وەک ناوێ، لە ناوەکانی خودایش، لە هەندێ جێگادا، بەکار دەهێنرێ!

باج (ن): (باژ)، یاخود (باج) وشەیەکی کوردیی کۆنە و، بەکارهاتنی دەگەڕێتەوە، بۆ دەمی ئارییاییەکان و لە دەمی مادەکاندا، وەک (سەرانە) لە گەورەی ئەو ناوچانە سەندراوە، کە تازەگی کەوتووەتە ژێردەستیانەوە و پاشان، لە دەمی دواتردا، بووە بە(باج) و تا ئەمڕۆیش، وەک سەرانە، یان شاخانە، یان ڕێڕەوانە، یان گومرگانە، دەسێنرێ و هەر بەهەمان ڕووالەت و ئاوازیشەوە، بەکار دێ.

بەم جۆرە دەخرێتە ڕستەوە و بەکار دەهێنرێ:

– کەس ناوێرێ، کاسپی بکات، چونکە قازانجەکەی باجگیران دەیبەن!

– لە هەر ناوچەیەکدا و جۆرە باجێ هەیە!

باخی سەیدیخان (ن): باخ و سەراوێکە کەوتووەتە، خۆرئاوای (ئەزگڵە)ەوە، لە داوێنی شاخی (بەمۆ)دا، سەر بەناوچەی جوانرۆیە.

باخی شا (ن): یەکێکە لەو باخانەی، کە لە نزیک تارانەوە، کاتی خۆی دروست کراوە و حاڵی حازر، کەوتووەتە، ناو چەقی تارانەوە.

شایانی باسە، کە لە دەمی قاجارییەکاندا، کۆشکی حەسانەوەی هاوینانی شایانی قاجاریی بووە و حاڵی حازریش، پادگان (مُعَسْکَرْ)ی نیزامییە.

باد (ن): باد، وشەیەکی کوردیی کۆنە و واتای (وا، هەوا) دەدات و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– زۆر ڕەنجی لەگەڵ، کوڕەکەیدا، کێشا، بەڵام (ڕەنجی) بەبادا، چوو!

بادە (ن): وشەیەکی کۆنی کوردییە و لە بنەڕەتەوە، (باتە)، یان (باتەک) بووە و بەو خواردنەوە، وتراوە، کە تەسکینی بەدڵ بدا و مەستی بۆ تەن بهێنێ و ئالوودەیی و کپپی بۆ بیر و هۆش، بهێنێ!

بەم، بۆنەیەوە، هێمن دەڵێ:

(ساقیا، وا، بادەوە، وا، بادەوە
ڕوو لە لای من کە، بەجامی بادەوە
موشتەریی وەک من، لە مەیخانێ کەمن
زوربەیان شاد و بەکەیف و بێ خەمن)

بازە (ف - ک): خۆی لە خۆیدا، ڕستەیەکی فەرمانییە و بریتییە، لە (فرمانی فەرمان) و لە ڕاناوی کەسی سێیەمی تاک و واتای (بهێڵە، بێڵە) دەدات و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بازە، با، هەرمانەکێش، بکەڕۆ!

واتە: بهێڵە، با کارەکەی بکات!

بازیی (ن): (بازیی)، یاخود (وازیی)، یاخود (یاریی)، یاخود (گەمە) یەک واتایان هەیە و جۆرە کردەوەیەکە، بەمەبەستی، خۆش بەسەربردن و گاڵتەوگەپ، لەگەڵ دۆستدا، لەگەڵ خۆشەویستدا، دەکرێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– با ئەمشەو بەگۆڕەوەبازیی، بەسەربەرین.

باعیس (ن . کارا): ئەم وشەیە، لە وشەی (باعث)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردییدا، بەواتای، (هۆ، سەبەب، هاندەر، ژیانەر، زیندووکەر) هاتووە و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دێ:

– باعیسی سەرکەوتنی کاوە، کامەران بوو!
– خوای گەورە، باعیسی، ژیانی زیندەوەرانە.

باقی (ن . کارا): (باقی) لە وشەی عارەبی (باقِ)یەوە، وەرگیراوە و بەواتای، (نەمر و زیندوو و جاویدان و مەزن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– جگە لە خوا، کەس باقی نییە!
لە لایەکی دیکەشەوە، بەواتای (ماوە، پاشماوە) هاتووە و بۆ وێنە دەوترێ:
– تکات لێ ئەکەم، کە باقی پارەکەم، پێ، بدەیتەوە.

باڵ (ن): باڵ، بە(باڵی) پەلەوەر دەوترێ، کە بەهۆیانەوە دەفڕێ و هەر بەو بۆنەشەوە، بەهەردوو پەلی پێشەوە، یان سەرەوەی مەردم، لە بنی قۆڵەوە، تاوەکو نووکی پەنجەکانی دەست، (باڵ) دەوترێ و جۆرە هەڵپەڕکەیەکی باڵ فش کردنەوەش هەیە، هەر لەوەوە، (واتە؛ لە جۆری جموجوولی باڵی باڵندە، لە کاتی فڕیندا) وەرگیراوە و بەهەرحاڵ، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ڕێگاکە، زۆر ناهەموارە، باڵدار ناتوانێ لێی بدات!
– ئەو، ئەوەندە پەل و باڵی کوتاوە، وا لە ماڵەوە، وەک مردوو ئاگای لە دنیا، نییە!
بەم، بۆنەیەوە، هێمن، دەڵێ:

(پەڕ وەریوی، باڵشکاوی دەنگ بڕاو
بێ بژێوی، بەش خوراوی دەرکراو)

باڵاخانە (ن): ناوێکی لێکدراوە، یاخود ناساکارە و بەو ژوورانەش، یاخود بەو بەشە خانووە دەوترێ کە لە نهۆمی دووەمدا، یان هی سێیەمدا، دروست کرابێ و تارمەی هەبێ و بڕوانێ، بەسەر، ڕێگاوبانی ئامۆشۆکەراندا. واتە، خانوویەک، کە کەوتبێتە، بەشی هەر باڵای خانووەکەوە.

باڵەخانی (ن): ناوی جێگە و هەوارگەیەکە، کەوتووەتە نێوان دێی (زلان)ی (دوێ توێ)وە، لە ناوچەی باوەجانی، سەر بەجوانڕۆ، جێگای و هەوارگەی دانیشتنی هۆزی (ئیقباڵ)ە.

بان زەڕنە (ن): ناوی هەوارگەیە، لە چوار کیلۆمەتری ڕوانسەردایە و بەملەی (گەشن) ناودەبرێ.

بانەدارە (ن): ناوی دێیەکە، لە (سەلاس و باوەجانی) سەر سنووری باوەجانی قووایی و نێوان سنووری عراق و ئێران.

بانی تووان (ن): دەشتێکە، کە لە دێی (سەڕۆ)ی خوارەوە، بەرەو دێی ئایشەدۆڵ، درێژ دەبێتەوە و دەکەوێتە داوێنی شاخی ملەپاڵنگانەوە.

باوای خدر (ن): ناوی خێڵێکە لە هۆزی (قووایی)، کە لە دێی (بانەدارە)دا، دادەنیشن.

باوەجانی (ن): ناوی هۆزی گەورەی جافە، کە زوربەیان، سەر بەجوانڕۆن و بڕێکیشیان، دانیشتووی شاری (کرند)ن. ناوچەکەیان، زۆر بەربەلاوە و هەر بەناوچەی باوەجانی ناسراوە.

باوەڕ (ن): باوەڕ، وشەیەکی کوردییە و بەواتای؛ (وەرگرتنی وتە، گفتوگۆ، ئامۆژگاریی) دێ و لە لایەکی دیکەشەوە، جۆرە تەسلیم بوونێکی بیرییە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئیسلامی پاک ئەوەیە، کە باوەڕێکی بتەوی بەپێغەمەر هەبێ!
– من چۆن، باوەڕ، بەکابرایەکی شێتۆکە دەکەم!

باوەقوش (ن): بایەقوش (باوەقوش)، باڵندەیەکە، کە لە ناوچەکانی دەوروبەری سلێمانیدا، (کونەبەبوو) یاخود (بوو)ی پێ دەوترێ و بەباڵندەیەکی شووم و ناحەز و ناخۆشی هێنەر، دەزانرێ و هۆیەکەشی ئەوەیە، کە لە کەلاوە کۆنەکاندا، کەلاوە ڕووخاو و وێرانکراوەکاندا، دەژیی و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ماڵەکەیان، ڕووخاوە و باوەقوش تیایدا، دەخوێنێ!

باوەیسێ (ن): چەند دێیەکن، لە گەرمەسێری کوردستانی ئێراندا، کە جێگای دانیشتنی ئێلی وەڵەدبەگی بووە و سەر بەناوچەی سەرپێڵی زەهاوە.

باینگان (ن): ناوی دێیەکی گەورەیە، سەر بەناوچەی جوانڕۆیە.

بەتەر (ئن): بەتەر، ئاوەڵناوی بەراوردە، لە بنەڕەتدا، لە وشەی (بەدتەر)ەوە هاتووە و بەواتاد (خرابتەر) هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەم کارەی، بەدتەر (بەتەر)ە، لەوەی پێشووی.

بەحر (ن): وشەی بەحر، لە (بحر)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردیی ئەمڕۆدا، وشەی

(دەریا)، یان (زەریا)ی بۆ بەکار دێ. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەو مامەڵەی ماسی لە بەحردا، دەکات!

بەخت (ن): بەخت، بەواتای (شانس) و (خواست) و (چارە)، هاتووە و لەوە دەکات، کە کوردییەکی زۆر کۆن بێ، بەڵام من دڵنیا نیم لەوەی، کە (بخت)ی عارەبی و ئەم (بەختی) کوردییە یەک نەبن!

لە ڕاستیدا، لە ڕووی ڕەسەنی ئاوازی وشەکەوە و واتای و دەنگەکانییەوە، دوورە، لەوەوە، کە لە بەختی عارەبییەوە، وەرگیرا بێ و خەریکیشە ئەوە بڵێین کە (بخت)ی عارەبی، دەبێ لە (بەخت)ی کوردییەوە بێ!

بەختیاریی (ن): بەختیاریی، لە وشەی (بەختیار)ەوە، هاتووە و (بەختیار)یش بەواتای (کامەران) هاتووە، کە لە چوارچێوەی ئاوەڵناو و ناودا، کار دەکات و هەڵدەسووڕێ و بەم جۆرە واتایەش و بەم جۆرە ئاوازەشەوە، وشەیەکی کۆنی کوردییە، یاخود ئاڤێستاییییە و وشەی بەختیاریی، ناوە، چونکە بەهۆی (ی)ی نیسبەتەوە (بەختیار) کراوە بەناو کە (بەختیاریی)یە.

لە لایەکی دیکەوە، بەختیاریی، ناوی ئێلێکی بەناوبانگی کوردە و، کە لە ئێراندا، بەفارسیان لە قەڵەم دەدەن. ئێلەکانی بەختیاریی، لە ناوچەکانی خوزستان و بیابانەکانی ئەوێوە، نیشتەجێ بوون و بەرە بەرە بەرەو ناوچەکانی نزیک لوڕستان و ئەسفەهان کشاون.

بەڵام حاڵی حازر، بەختیارییەکان، لە فارس و خوزستان و ئەسفەهان و ڕام هورمز و شوشتەر و دیزفوول ئیزە و مەسجدی سلێماندا، دەژین.

بەد (ئن): ئەم وشەیە، زۆر دێرینە و دەگەڕێتەوە، بۆ زمانی بنەڕەتی ئارییاییەکان و لە زوربەی زمانە هیندوئێرانییەکان و هیندۆئەوروپاییەکاندا بەهەمان واتا و هەمان ئاوازەوە، (ئەم وشە دێرینەیە) بەکار دێ.

ئەم وشەیە، بەواتای (خراپ)، (ناڕەوا)، (فیتنە)، (ناڕاستی) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– تاوەکو (بەد) نەبینی، یادی بەد ناکەیتەوە!
– یاخود دەوترێ، بەدگۆیی ئەو ئاشووبی لە ناو خێزانەکەدا، بەرپا کرد.

(بەخت) لەگەڵ، (بەد)دا، هەندێ جار و بۆ بەدەستەوەدان واتایەکی نوێ و مەبەستێکی

نوێ، وشەیەکی ناساکار، پێک دەهێنن و (بەدبەخت) دروست دەکەن و ئەمانیش، بەهۆی (-ی)ی پاشبەندەوە (بەدبەختی) وەک (ناو) دروست دەکەن و کە واتای (بەدشانیسی)، (بەدچارەیی) و (چارەڕەشیی) و (بەدتالعەیی) و (تالعڕەشی) دەدات.

بەدخوو (بەدخۆ) (ئن): (بەدخوو)، یاخود (بەدخۆ) وشەیەکی ناساکارە و پێکهاتووە، لە وشەکانی (بەد) و (خوو) یان (خۆ) و هەریەکێ لەوانە، وشەیەکی کوردیی کۆنە و (بەد) هەروەک لە سەرەوە ڕوونمان کردەوە، بەواتای (خراپ) و (ناڕەوا) هاتووە و (خوو) یان (خۆ)ش، بەواتای (ئالوودەگی، موعتاد، هۆگر) هاتووە و بەهەردووکیانەوە، لە چوارچێوەی (بەدخوو)دا، یەکیان گرتووە، بۆ ئەوەی واتای: (کردەوە خراپ)، (کردەوە ناڕەوا)، (بەدکردار) و (بەدڕەفتار) بەدەستەوە بدات.

بەر ئاوەرندە (ن. کا): ئەم وشەیە، لە چەند وشەیەک پێکهاتووە و ئەوانیش، (بەر) و (ئاوەر) و (ندە).

بەهەرحاڵ، وشەکە، کوردییەکی کۆنە و پارچەکانیشی کوردیی ڕەسەنن و ئەمڕۆ، لە چوارچێوەی (بەر ئاوەر) بەکار دێ و ئەم جۆرەش، (ناوی کارا)یە، لە ڕووی ئەرکەوە و هەر بەو ڕووالەتەشەوە و ئاوازەشیەوە، بەواتای (دەرهێنەر)، (سەرفرازکەر)، (نەجاتدەر) هاتووە.

بەربشۆ (ف): فرمانێکە و لێکدراوە، یاخود دوو پارچەیە و بەواتای (دەربچێ) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– گیانش بەربشۆ، گفتوگۆش چەنی مەکەرۆ!

واتە: گیانی دەربچێ، گفتوگۆی لەگەڵدا، ناکەم!

بەهەرحاڵ، وشەکەم بەم جۆرەیە:
– (بەر)، بەواتای (دەر) هاتووە.
– (بشۆ)، بەواتای (بچێ) هاتووە.

بەرپاکونەندە (ن. ک): ئەمیش وشەیەکی، ناساکارە و پێکهاتووە، لەم وشانە:
– (بەر)، (پا)، (کونەندە).

حاڵی حازر، لە شێوەی کوردییدا، (بەرپاکەر)ە و فارسەکانیش بۆ ئەوەی، وشەکە، بکەن بەهیی خۆیان، (نەدە)یان بۆ خستووەتە، سەر و کردوویانە، بە(بەرپاکونەندە)، کە

واتای (بەرپاکەر)، (پێکهێنەر) دەدات و ئەم جۆرە بەکارهێنانەش کە ئاغا عینایەت، بەکاری هێناوە، بەکارهێنانێکی کوردیی فارسییە.

بەرچیدە (ئن): ئەم وشەیە، بەواتای (پێچراوە)، (هەڵگیراوە)، (داخراوە)، هاتووە و بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەم کارە، پێچراوەی ئەوە.

– بەزۆر دووکانەکەیان، پێ پێچرایەوە!

بەرد (ن): بەرد، کوردییەکی کۆنە و بەواتای (سەنگ) و (تەوەن) هاتووە، ئەگەرچی (تەوەن) سیفەتی ئاوەڵناویی هەڵگرتووە و بەواتای (ڕەق) و (بتەو)ی بەرد هاتووە. واتە: یەکێ لە سیفەتەکانی بەرد (تەوەنی)یە، کە واتای ڕەق و بتەوی، بەدەستەوە، دەدات.

بەهەرحاڵ، بەرد، بەواتای، (تەوەن)، (کوچک)، (خڕەبەرد)، هاتووە.

بەردەن (ف): بەردەن، خۆی لە خۆیدا، بەڕووتوقووتی، فرمانە و بۆ کەسی سێیەمی تاک و بەواتای: (ئەو بردوویەتی) دێت و ئەمەش خۆی لە خۆیدا، لەگەڵ ڕاناوی کەسی سێیەمی تاکدا، دەبێ بەڕستەیەکی خەبەری تەواو!

بەردی زەنجیر (ن): سەراوێکە، کەوتووەتە نزیک دێی (زلان)ەوە و سەر بەناوچەی (سەلاس و باوەجانی)یە.

بەردی کەشکان (ن): ناوی هەوارگەی، دێی (سەرۆ)یە، کەوتووەتە داوێنی شاخی (شاهۆ)وە و لە لایەکی دیکەشەوە، (بەردی کەشکان)ی دیکە هەیە، کە ناوی (یاڵ)یکە و کەوتووەتە، پشتی دێی (دووریسان) و دێی (شمشێر)ەوە و سەر بەناوچەی پاوەیە.

بەرشیی (ف): بەرشیی، فرمانە و بۆ کەسی سێیەمی تاکە و بۆیە، بۆمان هەیە بڵێین؛ کە خۆی، لە خۆیدا، ڕستەیەکی، تەواو و بەم جۆرە واتایە، هاتووە:

– بەرشیی، واتە: دەرچوو!

بەرشیی و دەرچوو، هەریەکێ، لەمانە، کار و کردەوەکەی بۆ کەسی سێیەمی تاک، دەگەڕێتەوە و واتە بەم جۆرە:

– ئاد، بەرشیی؛ واتە: ئەو دەرچوو!

بەرعەکس (ئن): بەواتای پێچەوانە، هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو هەمیشە بەرعەکسیی، براکەی دەجووڵێتەوە!

بەرف (ن): (بەرف) و (بەور) و (وەفر) و (وەرو) و (بەفر) هەر یەکێکە و سەرپاکیان، یەک واتایان هەیە.

بۆ وێنە، مەولەوی دەڵێ:

(بەرزان هیلال تار، وەروان قەرار دا
غوڕەی شاری شۆر، دڵان، دیار دا)

بەرق (ن): بەرق، لە وشەی (بَرْق)ی عارەبییەوە هاتووە و لە ناو کوردیی کوردەکانی ناوچەکانی ئێراندا، بەزۆری بەکار دێ و بەواتای (ڕۆشنایی، پرشنگدەر، رووناک پژێن، کارەبا، روونکەرەوە) هاتووە.

بەم جۆرە دەخرێتەوە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمڕۆ، لە سەرانسەری کرماشاندا، بەرق خامۆش بووبوو!

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(عەرەقچین نە تۆی سورمەدا، غەرقێ
وە فەرقی فەرقێ، با زەرق و بەرقێ)

هەروەها، (فتح الله)ی (فهیم)، شاعیری بەناوبانگی سنجاویی لەم ڕووەوە، دەڵێ:

(تەراقەی ترووق گاوسەر، نەوشەو
بەرق مەدا، چون لاڵ باڵی کەیخوسرەو)

بەرگ (ن): (بەرگ)، بەواتای (پۆشاک) و (گەڵا) و (وەڵگ) و هەر گەڵایەکی گیا، درەخت، کە پانوپۆڕ بێ و لە ڕاستیشدا، وشەکە، کوردییەکی ڕەسەنە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– زستان، هاتە پێشەوە و بەرگی فەقیر و هەژار دڕا!

بەرگوزیدە (ن. بەرکار): بەرگوزیدە، بەواتای (هەڵبژێراو)، (هۆرچنیاو) هاتووە. هەروەها، بەواتای (ڕەوا)ش، (سەرلەبەر) هاتووە.

بۆ وێنە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، یەژێ:

(وەش ئامای وە خەیر، هەی، بەرگوزیدەم
سا قەدەم، باوەر، وە بانی دیدەم)

بەرگەشت (ن. ج): ئەم وشەیە، بەواتای، (گەڕانەوە)، (هەڵۆگەڕانەوە) بەکارهاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەخت بەرگەشت بوومەوە.

بەرۆین (ن): جێگای هۆزی (قووایی) و کەوتووەتە عراقەوە.

بەزر (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (بَذْر)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (تۆو)، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمساڵ، زەویەکەیان، لەبەر بێ بەزری، بەبێ بایەخی، ماوەتەوە!

بەزم (ن): بەزم، بەواتای (بیانوو) و (ئاواز و گۆرانی) و (شایی) و (جەمی شەراو و مەیی و میوانداریی و خۆشیی و رابواردن، جۆری گۆرانی و سیاوچەمانە) دێ. بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە:

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ئافرەتە، بەزمی زۆری لێ ئەبێتەوە!

– سیاوچەمانە، پتر لە بیست بەزمێکی هەیە!

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

بەزمەن، شادییەن، عەیشەن، نیشاتەن
کەیفەن، شۆخییەن، شەوقەن، حەیاتەن.

بەس (ن): بەس، لە وشەی (بەست)ەوە، هاتووە و وشەیەکی کوردیی، کۆنە و بەواتای (وەس) و (کافی و کوسایی) هاتووە، ئەگەر بە(بەس) گۆ بکرێ و بەواتای (بەند) یاخود (سەد)ەی عارەبی، هاتووە، ئەگەریش، بە(بەست) بخوێنرێتەوە.

بەهەرحاڵ، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– نامەیەک بەسە، بۆ بەسەرەوە کردنەوەی!

– ماڵەکەی بەستە (بەسە)و کەس ناوێرێ، ڕووی تێ بکا!

بۆ وێنە، مەولەوی دەڵێ:

(ئازیز، وەس بوزەم، نە گێجاوی خەم
وەس، چون بینایی، پەنهان بەر نەچەم)

بەستە (ن): (بەستە)، ئەگەر بەناو بێ، بەواتای (بەزم) یان (جۆر) هاتووە، هەروەها بەواتای (بەستراو)، (گیراو)یش هاتووە، پتر لەوەش، بەواتای یەخکردوو، رچیاو هاتووە، ئەگەر لە ڕەگی کاری، یاخود چاوگی (بەستەی = بەستن)ەوە، هاتبێ!

هەر لەمەوە، واتە، لە ڕەگی (کار = فرمان)ەکەوە، (بەستەن) هەیە، کە کردەوەیەکە، بۆ کەسی سێیەمی تاک و لە دۆخی رابوردوودا! بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(وێنەی عوقدەی پێچ ریشەی ئەروا و دڵ
بەستەبۆ، جە نم، خوی مۆبەت، زەنگڵ)

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی یەژێ:

هەرکۆ خەمێ بۆ، نە ئاڵەم ئیمشەو
گردین، جەم بەستەن، نە تاڵەم ئیمشەو!

بەشارەت (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (بشارة)ی عارەبییەوە، هاتووە و واتای (مزگێنی)، (هەواڵی خۆشیی)، (موژدەی فەرەح) دەدات.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەشارەتی بەربوونی کوڕەکەی لە بەندیخانەدا، دایێ!

بەعزێ (ئا. ژمارە): لە وشەی (بعض)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (چەندێ)، (هەندێ)، (نەختێ)، هاتووە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەعزێ پیاو، بۆ ماڵی کاوە چوون.

– بەعزێ برنجی کڕیبوو، بەڵام، ڕزا بوو!

– بەعزێ، پوولی، بۆ ناردبووم!

بەق (ن): (بەق)، بەنێری (کەو) دەوترێ و جۆرە ڕاوێکیش هەیە، کە بەهۆی (بەق)، یان کەوی (نێر)ەوە دەکرێ، پێی دەوترێ، (شەڕە بەق).

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەقەکەم، کەوێکی زۆر چاکە و شەڕە بەقی چاک دەکات!

بەڵخ (ن): ئەم وشەیە، بەو پارچە سپی کارەیە دەوترێ، کە ناوی قوڕی ئاو گەرم کردن،

سەماوەر دەگرێ و هەروەها بەو ئەشەناتە سەوزکامە دەوترێ، کە لە ناو هەندێ ئاوی کانیاودا، دەکەوێتەوە سەر ئاو، یان بەبەردەکانیەوە، دەنووسرێ، هەروەها، بەکەڕووی نان و بەرد و هەندێ شتی دیکە، دەوترێ!

لە ناو کوردەواریی جافەکانی جوانڕۆدا، (خلت) و (جرم)ی بۆ بەکار دەهێنن و لە فارسیدا (کفک)ی پێ دەوترێ!

بەلەباقە (ن): جۆرە نەخۆشییەکە، کە بزن دەیگرێ و ئەویش، نەخۆشی ناو سمەکانیەتی کە وەک دابخورێن و نەتوانێ بیانخاتە سەر زەویی و ئەنجامەکەشی، زوربەیان بەو نەخۆشییە (لە دەوری کۆندا) کوژراون و لەناوچوون و لە هەندێ جێگاشدا، (بەلەواقە)ی پێ دەوترێ:

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، یەژێ:

(بۆ، من، خۆ، ناوێ، هەرگیز، ئی – تاقە
بزن، کەی دەرچوو، لە بەلەواقە)

بەلەبزان (ن): هەروەک، کوردەکانی جوانڕۆ، وەها دەڵێن، (بەلە) بۆ بانگ کردنی (بزن)ە و (بزان)یش کۆی (بزە)، یاخود کۆی (بزن)ە و وەک دێییەک لە نزیک، ڕووباری سیروان، لە نزیک دەودان -دەویە و سەر بەهەورامانی لهۆنە و حاڵی حازر، هەورامانی لهۆن، بەشێکە، سەر بەکرمانشاه.

بەمۆ (ن): ناوی شاخێکە، کە کەوتووەتە قەراغ سیروان و بەرامبەری شاری هەڵەبجە.

بەند (ئن): (بەن) و (بەند)، ناوبەناو بەهۆی پەڕینی دەنگی (د) دێوە، تێکەڵ بەیەکتریی ئەبن و یاخود، بەیەک دەزانرێن و بەهەرحاڵ، وا ئێمەیش، لێرەدا هەوڵی جوێ کردنەوەیان، دەدەین:

(بەن)، بەو (ڕێسە) دەوترێ، کە بەهۆی ڕێسانەوە، لە (خوری و کوڵک و موو)، ئامادە دەکرێ و بۆ دروستکردنی (خەرار) و (هۆڕ و توورەکە) و بۆ دەرگا بەستنی (گونی و هەمانە و توورەکە) بەکار دەهێنرێ و کەواتە، (بەن) بەواتای: دەزووی لە (موو) ڕێسراو لە (کورک و پەشم) ڕێسراو، هاتووە.

(بەند)یش، بەواتای (حەبس) یاخود (سجن)ی عارەبی هاتووە، هەروەها، بەواتای (درز) هاتووە، پتر لەوەش بەواتای، (گرتن، بەستنەوە، وەستاندن) هاتووە، جگە لەوەش بەشێوەی (بەندە)، وەک (عەبد = خزمەتکار) بەکار دێ.

(بەندیخانە)ش، بەهۆی (بەند)ەوە، دروست دەبێ و بەواتای (سجن و حەبسخانە) هاتووە.

بەم بۆنەیەوە، قانیع یەژێ:

(بیری ئازادیی لە زیندانا، فراوانتر ئەبێ
قوڕ بەسەر ئەو دوژمنەی هیوای بەبەندیخانەیە)

بەنیگەز (ن): ناوی، ڕیزە شاخێکە، کە لە ناوچەی سنجاوییەوە و دەست پێ دەکات، بەناوچەی وەڵەدبەگی و باوەجانی قوواییدا، بەرەو ژوورووی ڕۆژئاوای ئەو ناوچانە دەڕوات، تاوەکو دەبڕێتەوە.

بەوەرەوار (ن):

ناوی ڕێگایەکە، کە لە ناوچەی جوانڕۆوە بەرەو شاهۆ دەڕوا.

بەهانە (ن): بەهانە، وشەیەکی پەتی ڕەسەنە و بەواتای (بیانوو) هاتووە و لە بنەڕەتدا، (ڤەهانە)، (وەهانە) بووە و ئەمەش هەروەک وتمان، بەواتای (ملەجیرێ ناپەسەند و بەبێ هۆ) دەگرێتەوە (پەڵپ).

بەهەرحاڵ، بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو بۆ بیانوو دەگەڕێ بۆ ئەوەی سەرمان لێ نەدات!

– ئەو بەبەهانەی نەخۆشییەوە، بۆ دەوام نەچوو!

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی، دەڵێ:

(توخوا، یا شێخ مەگرە بەهانە
من جە ئەورەحمان، کەمتەر مەزانە!)

بەیان (ن . ف): (بەیان) بەهۆی جۆری ئەکسنت و جۆری گۆکردنییەوە، لە ناوەوە، دەبێ بە(فرمانی) داخوازیی یان هی (فەرمان) و بەهەرحاڵ، (بەیان) وەک ناو، لە لایەکەوە کۆی (بەی = بەهێ)یە و هەروەها بەواتای (سوبح = سۆح)، (سەرەتای سوبح) دێ و ئەگەریش، ئاوازەکەی بگۆڕین، دەبێ، بە(فرمان) و بەواتای (با، بێن) یاخود، (با، بێن) دێ و کە ئەمەش، وەک ڕستەیەکی تەواو سەرژمێر دەکرێ و ڕاناوەکەشی (ئەوان)ە.

بەم بۆنەوە، حەسەن کەنۆش، دەڵێ:

جە بەیانەوە،..............
حاڵێ پێم یاوا، جە، بەیانەوە

خالێ دیم نه بەین، دوو بەیان -ەوه
مەدرەوشۆ، چون نەجم، وه بەیان -ەوه
حەکاکانی، دەور، گشت بەیانەوه
کێ دییەن، مەغریب، وه بەیانەوه.

بەیتولحەرەم (ن): ئەم وشەیە، لە (بيت الحرام)ی عارەبییەوە هاتووە و مەبەستی لەم وشە ناساکارە، (کەعبە)یە.

بەیداخ (ن): ئەم وشەیە، بەواتای (درەفش) و (عەلەم) و (پەرچەم) هاتووە و ئەمەش پارچە قوماشێکە، کە ڕەمزی دەوڵەتێ کۆمەڵێ دەنوێنێ و وەک دروشم، بۆ هەر دەوڵەتێ، لە قەڵەم دەدرێ و کەوتنی، ئەو بەیداخە، یاخود، ئەو درەفشە، بەکەوتنی خاوەنی ئەو پەرچەمە، لە قەڵەم، دەدرێ و لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەو بەیداخە، خاوەنی ڕێز و ئیحترام و خۆشەویستییە و وەک (بەیاخ) لە ناو کوردەوارییدا، یاوە.

بەیدێ (ف): (بەیدێ)، (فەرمانە) و بەخۆیەوە و بەڕاناوی کۆیەکەوە، کە وەک پاشبەندێ، پێیەوە بەند بووە، (ڕستەیەکی فەرمانی)یە و بەواتای؛ (وەرن) دێ.

بەیۆ (ف): ئەمیش، بەجۆری (فەرمان) و بەجۆری (ئیزندان)، یان (داوا لێکردن) بەرچاو دەکەوێ و بەم واتایانەوە، هاتووە:

با، بەیۆ! بابێت! (ئیزن)، (فەرمان)
بلێین، بابێت! (داخوازی)

بۆ (ف): ئەمە، فەرمانە و بەواتای (وەرە) هاتووە و هەندێ جاریش وەک (ناو) کە بەواتای (بۆن) دێ، بەکار دەهێنرێ.

بەم بۆنەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەڵێ:
(بۆ، مەشۆ وەسەیر، وێت، مەدەر، ئازار
چەمەن، بێ سەیرەن، تا، چەم، کەرۆ، کار)
هەروەها، میرزا ئۆلقادری پاوەیی لە جێگایەکی دیکەوە، دەڵێ:
(گوڵ، جە عەشقی، ئەو، دایم، تاسەشەن
گوڵاو ئینتیزار، بۆی هەناسەشەن)

بوخار (ن): ئەم وشەیە، لە وشەی (بخار)ی عارەبییەوە هاتووە و بەواتای (هەڵم)، دێ و

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
- وا، دیارە، دنیا گەرمی کردووە، چونکە هەڵم لە ئاوەکان بەرز ئەبێتەوە.

بۆتە (ن): ئەو ئامێرەیە، کە بۆ تواندنەوەی، هەندێ کانزا، بەکار دێ و لەوە دەکات، کە وشەیەکی کوردیی زۆر کۆن بێ و لەوەش دەکات، کە بەو دەقە (البودق)ی عارەبی، لەوەوە، وەرگیرا بێ، یاخود ئەو بێ بەعارەبی کرابێ.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
- ئەوە بۆتەی، قورقوشم تواندنەوەیە.

بورج (ن): بەقەڵای بەرز، کە بەمەبەستی پاسەوانی و ئێشک کردن و ئاگاداریکردن، دروست دەکرێ، دەوترێ، هەروەها، بەهەریەکێ لە دوانزە بورجەکانی ساڵ دەوترێ و پتر لەوەش، وەک نیشانەی مانگ، یاخود، بۆ ناوی مانگ بەکار دەهێنرێ:

بۆ وێنە، دەوترێ:
- هەریەکی لە دوانزە بورجەکانی ساڵ ناوێکی تایبەتی هەیە!
- مانگی، چوار جار، لەو بورجەدا، ئێشک دەگرێ!
- جەژنی پیرۆزی ئینقلابی ئیسلامی ئێران ڕێککەوتی (٢٢) بورج دەکات!

بووازە (ف. فە): واتە، فرمانی فەرمانە و بۆ کەسی دووەمی تاکە و بەواتای (بخوازە)، (داوا بکە)، (قەرز بکە)، (دەستەوامی بکە).

(بووازوون) بەواتای (بخوازم) هاتووە و بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەڵێ:
تاکەی بووازوون ئاوات وە عەدەم
تاکەی، میلی خەم، بکێشۆن، نە چەم!

بۆوە (ن. ج): بەواتای (وەرەوە)، (دەبێتەوە) هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
- بۆوە، ئۆ سلێمانی!
واتە: وەرەوە بۆ سلێمانی!

بویارۆن (بویاروون): ئەم وشەیە (بویارۆن) بەواتای (ڕابوێرێ)، یان (بیپەڕێنێ) دێ و (بویاروون)یش، بەواتای (ڕابوێرم)، یان (بیپەڕێنم) دێ. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو

ڕستەوە و دەوترێ:

– چەودما، پەی، وێم، بوباروون!

– واتە: لەو دوا، بۆ خۆم، ڕاببوێرم!

یاخود دەوترێ:

– با، پەی وێش، بوبارۆن!

واتە: با، بۆ خۆی، ڕابوێرێ!

بیابان (ن): بیابان، یان بیاوان، بەواتای دەشتایی چۆڵ و بێ ئاو دێ. بەم جۆرە، لە ناو ڕستەدا، بەکار دێ:

– لە بیاباناندا، مەگەر، بەباران گیا سەوز بێ، ئەگەر بباریێ!

بیاشۆش (ن): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی جوانڕۆ، کەوتووەتە، سەر ڕێگای روانسەر و جوانڕۆوە.

بێ پەی (ئن): ئاوەڵناوە و بەواتای (بێ بن)، (نەزانراو)، هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و، دەوترێ:

– بیرەکەم، دۆڕاندووە و چووەتە، دەریایەکی، بێ پەیەوە!

بەم بۆنەیەوە، سەی یاقووی مایدەشتی وتوویەتی:

(عارف ئوستادان، سەڕافانی حەیی
حازق غەواسان، بەحرانی بێ پەی)

بیجاڕ (ن): شاری (بیجاڕ) یان شاری گەڕووس، کەوتووەتە ناوچەکانی کوردستانەوە و سەر بەکوردستانی سنەیە و شارێکی کوردیی کۆنە و بەقاڵیکردنەوە ناوبانگیان، دەرکردووە و لە لایەکی دیکەوە، بەرزترین شاری ئێرانە، لەسەر ڕووی دەریاوە!

بێ جیهەت (ئن): پێکهاتووە، لە (بێ) کە ئامرازی نەفی کوردییە و (جیهەت)یش وشەیەکی عارەبییە و بەهەردووکیانەوە، وەک وشەیەکی متوربەکراو، بەواتای (بێ لایەن) هاتووە. هەروەهاش، لە ناو کوردەکانی ئێراندا، بەواتای (بێ هۆ، بێ دەلیل) هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– تۆ بێ جیهەت، لە من، ڕەنجاویی!

بێچار، بێچارە (ئن): وشەی (بێ چار = بێچار) بەواتای (بێ دەرمان)، (بێ شانس) و (بێ ئیقباڵ) و (بێ تاڵع) هاتووە، هەروەها، بەواتای، (داماو، نەتەوانا، کەلەلا، هەژار،...) هاتووە.

شایانی باسە، وشەی (بێچارە)ش هەر هەمان، واتا دەگرێتەوە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، ئەو نەخۆشییەی، بێچارەی کردووە!

– بێچارەی وەها چییە، کە تۆ لێی بگریی!

– بێچارەیە، بۆیە ئەویش، پێی، ڕازیی، نەبوو!!

بێچوون (ئن): وشەیەکی ناساکاری کۆنە، لە کوردییدا و بەواتای، (بێ وێنە)، (بێ هاوتا)، (بێ هاوکار) هاتووە و سیفەتێکی جاویدانییە، بۆ خوای خوایان.

بێخود (ئن): (بێخود)، بەواتای (بێ هۆش) و (بێ سوود)، (بێ ئیرادە) و (بێ هەوەس) و (بێ هاز) دێت.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو کارەی کە تۆ، خەریکیتی، بێ خودە!

بێ داخ (بێداخ) (ئن): بێداخ، بەواتا، (بێ دەرد)، (بێ ئۆف) و (بێ ئێش) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– تا، ما، بە بێداخ دنیای گوزەراند!

بێدار (بێ دار) (ئن): ئەم، وشەیە، بەواتای، (بەئاگا، نەخەوتوو، بەهۆش) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– حەز دەکەم کە براکەت، لە خەو بێدار بکەیتەوە!

بێدوون (بێ دوون) (ئن): پێکهاتووە، لە (بێ)ی کوردیی و (دون)ی عارەبی، یاخود هەر عارەبییە و ئەویش (بدون)ە و بەواتای (بەبێ) هاتووە. لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بێ دوونە جیهەت، لە من عادز، بووە!

بیر (ن): بیر، لە کوردییدا، بەواتای (چای) و (چاڵاو) و (ویر) و (فیکر) دێ و بەم

جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– بەبیری من، ئەو کارە نەکات باشە.
– ئەو کابرایە، بەبێ بیرلێکردنەوە، کار دەگرێتە بەر!
– بیری ئاوەکە، ئاوەکەی، کەم بووەتەوە.

شایانی باسە، (بئر)ی عارەبی، لە (بیر، ویر)ی کوردییەوە، وەرگیراوە و چونکە، وشەی (ویر، بیر) وشەیەکی ئاڤێستاییییە!

بێزا (بێزا) و (بێزار): (بێزار)، بەواتای، (بێتاقەت)، (بێ هەوەس) و (بێ مەیل) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– بێزارم، لەم ژیانەی، کە حاڵی حازر، هەمە!

بەڵام (بێزا) و (بێزیا)، بەیەک، واتا، هاتوون و ئەویش، واتای (لووتەلا بوون) و (نەفرەت لێکردن)، (ئیتر نەویستن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– درۆزنی وەها، لە لای هەموو کەسێ، بێزیاوە!

بۆ وێنە، جهان ئارا خانم دەڵێ:

(ئەو حەکیم بدۆ، دەوا، پەیاپەی
خۆ من بێزارم، جەو جام و جەو مەی)

بێزەل (ن)، (ئن): ئاوەڵناوە، لە کاتێکدا، کە بەجێگایەک بوترێ، کەم ئاو بێ و زەل و زووزی تیادا، نەڕوێ و ئەگەریش، بەپێچەوانەوە بێ، ئەوە (زەلدار)ی پێ دەوترێ!

بەڵام، وەک (ناو) بەم جۆرەیە:

ناوی هەوارگەیەکی، ئیناخی و ئیمامییە، کەوتووەتە، نێوان سنووری تاوگۆزی و ئیناخی و ئیمامییەوە.

بیسات (ن): ئەم وشەیە، لە (بساط)ی عارەبییەوەیە و بەواتای، (فەرش) و (پانتایی) و (سەرمایە) و (کەلوپەل) و (دەستگا و کەلوپەل) و (بەزەویوزار)، بەکار دێ!

بەم بۆنەیەوە، خانا، دەڵێ:

هەم خوسرەو نەوجا، ئاراست بیساتێ
بیساتی ڕەنگین، پەڕ، جە نیشاتێ

بێستوون (ن)، (ئن): وەک ئاوەڵناو، بە(ئاسمان) دەوترێ، چونکە بێ کۆڵەکەیە و

(ستوون)یش، وشەیەکی ئاڤێستایی کۆنە و بەهەرچی بانێ کە کۆڵەکەی نەبێ؛ بانی بێ کۆڵەکە، هەیوانی بێ (ستوون) کۆڵەکە، بێستوون، دەوترێ!

بەڵام بێستوون، وەک ناو، ناوی شاخێکی بەناوبانگە دەکەوێتە ڕۆژهەڵاتی شاری کرماشانەوە و نووسینەکانی دەوری هەخامەنشی بەسەریەوە، هەڵکەندراون، کە لە لایەن راولنسۆن –ەوە کاتی خۆی، نووسرانەوە و برانە ئەوروپا، لەوێ خوێندرانەوە و ئەمەش بوو بەهۆی ئەوەوە، کە نووسینە مێخییەکانی دیکەی دەوری هەخامەنشی بخوێنرێنەوە.

بەهەرحاڵ، ئەو نووسینانە، کە بەچەند جۆرێ نووسراون، لە لایەن داریۆشی گەورەی هەخامەنشییەوە، نووسراون و زۆرتر باسی خواپەرستییە و ئەهرۆمەزدەش پشتی داریۆشی گرتووە، چونکە ئەم بەدڵ و دەروون، ئەو دەپەرستێ!

بەم بۆنەیەوە، خانا یەژێ:

پەی مەرگی فەرهاد، نە پای بێستوون
نوختەی ماوی خاڵ، کەندەن، بەناخوون

بێشتەر (ئن . بەراورد): بێشتەر و فیشتەر و بیشتەر، هەرسێکیان، هەر یەک واتا دەدەن، بەواتای، زۆرتر، فرەتر، زیاتر، لەبەرتر، هاتوون و بەم جۆرە دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– من ئەوم، بیشتەر لە براکەی خۆشترم دەوێ!

بۆ وێنە، جیهانئارا خانم، دەڵێ:

(نەمەندەن تاقەت تەوانای تانە
جەی فیشتەر عەزاب پەنەم، مەنمانە!)

بێعار (بێ عار) (ئن): (بێ عار) متوربەکراوی کوردیی و عارەبییە و (بێ) وەک ئامرازی نەفی و کە کوردیی و (عار)یش عارەبییە، کە واتای (عەیب) و (ناڕەوا) ئەدات و بەهەردووکیانەوە، وشەیەکی لێکدراوی دووڕەگیان دروست کردووە و بەواتای (بێ چاوڕوو) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەو، بەبێعاریی، دنیای بردووەتە سەر!

بیل (ئیڵ) (ئن . ن): (بیل) وەک، ئاوەڵناو، بەواتای یەکێکی بچکۆلە و کورت و ناتەواو لە بنیاددا، هاتووە، هەروەها، بەواتای (قوری لیتە) هاتووە. بەڵام هەندێ جاریش، وەک (ناو) بەکاری دەهێنن و ئەو کاتیش بەئامرازێ دەوترێ (بێڵ)، کە بۆ هەڵکەندنی زەوییە،

کشا وەرزییەکان خاوەن زەویوزار (کشاوەرز) بەکاری دەهێنێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– کوڕە، وازم لێ بهێنە، ئەگینا لە داخی تۆدا، خۆم دەخەمە بیلەوە.

– ئەو کابرا، بیلە، چە کارێکی پێت هەیە!

– هەرچی، خاوەن باخ و باخات هەن، بێڵ و خاکەناز و زەنگنی، تایبەتی خۆیانیان هەیە!

بێڵەتاو (ن): ناوی باخ و سەراوێکە، لە کێوی (بەنی گەز)دا.

بێڵەگی (ن): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی جوانرۆ.

بێ نەزیر (بێنەزیر) (ئن): ئەم وشە لێکدراوە، دووڕەگە و پێکهاتووە، لە (بێ)ی کوردیی و (نظیر)ی عارەبی و بەهەردووکیانەوە، بەواتای، (بێ وێنە)، (زۆرچاک)، (بێ هاوتا) هاتووە.

بەم، جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، بۆ، زیرەکیی و لێهاتوویی و سەوادداریی، بێنەزیرە!

بەم بۆنەیەوە، خانا یەژێ:

(بانوو، جە خزمەت، ئەو شای بێ نەزیر
بەشەو هەم بەڕۆ، هیچ نەکەرد تەقسیر)

بێهتەر (ئن. بەراورد): ئەم وشە کوردییە، بەواتای (خاستەر) و (چاکتەر) و (سەرلەبەرتەر) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، لە شیعر داناندا، بێهتەرە، لە کاوە!

هەر لەو وشەیەوە، (بیهتەرین) وەک پلەی بەراوردی بالا، بەکار دێ و بۆیە، دەوترێ:

– ئەو بیهتەرین، شاگردە، لە ناو ئەو هەموو شاگردانەدا.

بێهداشت (ن): ناوێکی لێکدراوە، کە واتای تەندروستی ئەدات، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بێهداشت، بۆی هەیە، کە خواردەمەنی پیس و پۆخل بسووتێنێ و نەیەڵێ کەس بیخوا.

– بیهداشت، پارێزگاری تەندروستی دەکات و توانای بەرگریکردنی نەخۆشی هەیە.

بێ هەور (بێهەور) (ن. ئن): بێهەور، وەک ئاوەڵناو، بەواتای، سافی و پاکی ئاسمان، کە هەوری پێوە نییە و سایقەیە، هاتووە، هەروەها، لە شێوەی ئیستیعارەدا بەواتای، بێ لەکە، بێ درۆ، بێ فرتوفێڵ دێ!

بەڵام (بێهەور)، وەک (ناو) و ئەویش دێیە، بەم جۆرەیە:

ناوی دێیەکە لە دێیەکانی ناو دەروەن، سەر بەناوچەی کرماشان، کەوتووەتە، سەر ڕێگای (کرماشان – کامیاران)ەوە.

بیی (کاری یاریدەدەر): بیی، کارێکە، باسی رابوردوو، دەکات و بەواتای (بوو) هاتووە و بەم جۆرەش هی دیکەی لێوە، وەردەگیرێ:

– بییم، بەواتای، بووم هاتووە.

– بییەن، بەواتای بوو –ە، هاتووە.

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم یەژێ:

دەروونم، جە عەشق، بالات قەقنەس بیی
رۆحم، چەنی رۆح پاکت، پەیوەست بیی!

هەروەها دەڵێ:

ئەرێ کەرەم دار، ئاگای کوللی حاڵ
تۆ وێت عەلیمی، ها، بییم، وە زوخاڵ.

هەروەها، خانا یەژێ:

هەرچەند مورغی دڵ، پا بەستش بییەن
پۆسەمە شنەفت، نیشانەش، نییەن!

برا (براڵە) (ن): (برا) و (براڵە)، هەر یەکێکن و تەنها ئەوە هەیە، کە (براڵە) نەختێ خۆشەویستی و بچووکی پیشان دەدات و بەم جۆرە، لە کوردستانی عراق و هی ئێراندا، بەکار دەهێنرێ و براڵەش، بەزۆری لە ناوچەکانی هەوراماندا، بەکار دێ و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– من دوو برای گەورەم هەیە و براڵەیەکیش!

بریا، بریان، بڕیان: وشەی (بریا)، بەواتای (برا) هاتووە و (بریان)یش، بەواتای (براو) هاتووە و بەڵام بەواتای (پیشراو)یش هاتووە. (بڕیا) و (بڕیان)یش، بەواتای (بڕا) و

(براو) هاتوون و بەم جۆرە، دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– هەرچی کەلوپەل هەن، بریان (براوە).

– ئەمڕۆ، چێشتی (بریانی)مان، هەس!

– سەرتاپا، جلێش پۆرە، بریان!

– ئەو ناویە، پێدا، بریاوە!

بەم بۆنەیە، جیهانئارا خانم، دەڵێ:

بەچەند کەسش دان، زەردیی بەگۆناش
خوسووس ڕەنگی من، بریان، وە باڵاش

برێژیا (ک): ئەم، وشەیە، کوردیی کۆنە و ریشەیەکی ئاڤێستاییيە و بەواتای برێژرابایە، دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– خۆزگە، ئەو خواردنەت برێژیایە و بەو سفڵەیەت، نەدابایە!

برووە (ئن): لە وشەی عارەبییەوە (برود) وەرگیراوە و واتای (ساردیوسڕی)، بەدەستەوە، دەدات و بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو لەگەڵ خزمانیدا، برووەت، پیشان دەدات.

بزانۆن، بزانوون، بزانی: وشە، یاخود (زان) ریشەیەکی ئاڤێستاییيە و کوردیی پەتی ئەمڕۆیشە و (بزانۆن)، بەواتای (بزانێ) هاتووە و (بزانوون) بەواتای (بزانم) هاتووە و (بزانی)یش، بەواتای تۆ بزانی، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– دەبێ بزانۆن (بزانێ) بۆچی بێکارە!

– دەبێ بزانوون (بزانم) بۆچی بێکارم!

– دەبێ بزانی، بۆچی بێکاریی!

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم یەژێ:

دووبارە، واتەن، مەر ئەو حەکیم بۆ
دەوا بزانۆ، پەرێ، دەردی تۆ

هەروەها دەڵێ:

(تەمام هەر جەتیر، تانەی بەدکاران
مەرحەق بزانۆ، چۆنم، ویاران)

بشۆ (بشین): بشۆ، بەواتای (برۆ) دێت و (بشین)یش، بەواتای (بڕۆین) دێ و بەم جۆرە، دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بشۆ، وەسەردەم کارتەوە.

– بابشین، وەسەردەم ماڵە و منداڵەکەمانەوە!

بکەران (ف. ر): ریشەی (کەر) کوردییەکی زۆر کۆنە و (بکەران)یش، بەواتای (بکەن) هاتووە و بەم جۆرەش، لە ڕستەدا، بەکار دێ:

با، کارەکەشان، بەخاسیی بکەران

واتە: با کارەکەیان، بەخاسیی بکەن!

بکیانۆ (ف. ر) بکیانۆ، خۆی لە خۆیدا، ڕستەیەکی تەواوە و لە دۆخی (ئیزن) و (فەرمان)دایە یاخود، جۆرە داخوازییەکە و بەواتای (بنێرێ)، یان، (بابنێرێ) هاتووە و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دێ و دەوترێ:

– پێی، بلێ، با کوڕەکەی بۆ لام، بنێرێ (بکیانۆ)!

– با، پێخامش پەی بکیانۆ!

واتە: با پێخامیی، بۆ بنێررێ!

(بلووک)(ن): بەناوچەیەک دەوترێ، کە چەند دێیەکی تیادا کۆ بووبێتەوە، یاخود بەگەرەکیش دەوترێ و بەم جۆرە بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

– خاڵم، گەورەی بلووکێکە لە کوردستاندا.

– ماڵیان، کەوتووەتە، بلووکی ئەدەبەوە.

بمانۆ (ن. ر): خۆی لە خۆیدا، ڕستەیەکە و بەواتای (بمێنێ) یان، (با بمێنێتەوە) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– باچاگە بمانۆ، تاوەکو من مەو!

واتە: با لەوێ، بمێنێ، تاوەکو من دێم!

بن (ن): (بن) بەواتای (بێخ) و (چڵ) دێ و (بن وەبن)یش، هەر لەمەوە وەرگیراوە و بەم

جۆره، له ڕستەدا، بەکار دەهێنرێ و دەوترێ:

– قەڵەمەکەی کەوتە بنی حەوزەکەوە!
– لە بن، ئەو دارەدا، تەڵێ مێوی ناشتووە!
– کابرا، بن وەبن، بەدواییدا، دەگەڕێ!

بنە (ن): ئەم وشەیە، بەواتای، (بەشێ، وەچەیێ، سووکەماڵێ) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– عیلەکە بارگەوبنەی پێچایەوە.
– ئەوان، لە ناو باخەکەیاندا، بنەیەکیان هەیە!
– لە بنەماڵەی ئەواندا، هەریەکێکیان ماوە!

بنگوێز (ن): ناوی هەوارگەی هۆزی (شەرەفبەیانی)یە و پاڵی داوە، بەکێوی (بەمۆ)وە و سەر بەعێراقە.

بنیش (بنیشن) بنیشۆن، بنیشوون: بنیش، ڕەگی فرمانە و چاوگیشیەتی و وەک فەرمانێکیش، بەواتای (دابنیشە) هاتووە و (بنیشن)یش فەرمانە بۆ کۆی دووەم، یاخود ئیزندانە، (بنیشۆن) داخوازییە، بۆ تاکی سێیەم (بنیشوون) داخوازییە، بۆ تاکی یەکەم و بەم واتایانە، هاتوون:

– (بنیش)، بەواتای (ڕەگ، چاوگ) دابنیشە، دانیشە.
– (بنیشن)، بەواتای، دابنیشن، هاتووە.
– (بنیشۆن)، بەواتای، دابنیشێ، هاتووە.
– (بنیشوون)، بەواتای، دابنیشم، هاتووە.

پا (ن): (پا) بەواتای (پێ) هاتووە، هەر لە کۆنەوە، بەو جۆرە بووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ها وەپاوە. بەواتای: ها وەپێوە ڕاوەستاوە، هاتووە.
– پا وەپای ئەکا. واتە: بەپێی ئەو بەرێوە دەڕوا.
– پای کردە پالا. واتە: زۆر پەلەی لێ کرد.
– پالا. بەواتای (پێلاو، کەوش) هاتووە.

پاپەتی (ئن): پاپەتی، ئاوەڵناوە و بەو کەسە دەوترێ، کە:

– پێڵاو (پالا)ی لە پێدا نییە!
– دەست کورت و نەدارایە!
– وەک لەقەوێکیش، بە(عارەب) دەوترێ:

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– لەبەر پێخاوسی عەرەب، بە پاپەتی ناوبانگی دەرکردووە!

پار (ن): بەواتای، ساڵی ڕابوردوو هاتووە و هەندێ جاریش، بەواتای پارچە، تیکە، لەت، شڕ، دڕاو، ڕزاو، هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– پار و ئەمساڵ، بۆ گرانی، هەر مەگەر خوایان یەکێک بێ!
– مۆرانە، جلەکانی پارە پارە و ئەنجڕ ئەنجڕ کردووە!

پاراو (ئن): واتەی، کەفەسەر بەئاو، تێرئاو، مەلاو، دەدات و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو دوو ڕۆژە لەسەریەک دەبارێ و بەجارێ دنیا پاراو بووە!
– فیکری ئەو پاراوە، بەفەرهەنگی ڕۆژئاواییەکانەوە.

پارێز (ئن): پارێز، بەواتای، دوورکەوتنە لە هەندێ هەڵسوکەوت و خواردن، ئاگاداریکردنی خۆ، لە هەندێ شت، دوورەپەرێزی، لە هەندێ کەس، هەندێ کردەوە، هەروەها بەواتای، بە(ئەسپایی و نەدیدەنی و بێدەنگی نزیک بوونەوە).

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– دەستی شکاو، پارێزی گەرەکە.
– ئەو، پیاوێکی زۆر ڕەوایە و لە ئاوی شەو، پارێز، دەکات!
– بەپارێز، توانی خۆی نزیک بکاتەوە، لە بزنە کێوییەکە!

بەم بۆنەیەوە، خانا یەژێ:

(بەو تەور، جە شەوان، مەشیم وەپارێز
ڕێزەی ڕێخ جە پام، نمەکەرد ئاخێز)

پاس (پاسەبان و پاسەوان) (ن): (پاس)، ڕەگی کارە و چاوگیشە و بەواتای (ئێشک)،

(ئاگادارکردن)، (چاودێری کردن)، (بەخێوکردن) دێ و (پاسەبان) یان (پاسەوان)یش بەو کەسە دەوترێ، کە کاری (پاس) دەکات و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- پاسەوانی، پاسگاکە، شەو و ڕۆژ، پاس، دەکات!

پاسە (پاسەن): ئەم وشەیە، بەواتای وەها (بەو جۆرە) هاتووە و دووەمیشیان (پاسەن) زیاتر و پتر، دڵنیایی، بەدەستەوە، دەدات.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- پاسە ئاما، کە نە لۆوە!

واتە: وەها هات، کە نەڕواتەوە!

یاخود: بەو جۆرە هات، کە نەڕواتەوە!

پاشیان (ف): بەواتای (بەڵاو، پرژناء، پژگاندن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- تازە کۆچشا کەردەن و یانە کەشا، پاشیان.

واتە: تازە کۆچیان کردووە و ماڵەکەیان بڵاو بووەتەوە.

بەبیروڕای ئێمە، (پاش)، لە (پژگاندن، ڕژاندن)ەوە هاتووە و بەم جۆرەی خوارەوە، لەگەڵ، (ئاو) و (شلە)ی دیکەدا (کە وەک دەوا و دەرمانی گیراوە) بەکار دێ و دەوترێ:

ئاو پژ، بووە بە، ئاو پاش.

دەرمان پژ، بووە بە، دەرمان پاش.

پاوە (ن): ناوی (شارێکی) ناوچەی هەورامانی لهۆنە و کەوتووەتە بناری ڕۆژئاوای شاهۆوە و حاڵی حازر، مەرکەزی قەزایەکە، کە سەر بەناوچەی کرماشان -ەوە. ناوی بنەڕەتییەکەی (پاڤە)یە، کە لە گەشتەکەی زەردەشتدا، لە قەراغ سیروانەوە، بەرەو ئاویەدر ڕۆیشتووە، هاتووە و مەردۆخ لە لێکدانەوەی وشە (پاوە)دا، باشی بۆ نەچووە! (تەماشای، کوهای ناشناختە و غرب ایران - دولتشاهی) بکە.

میرزا شەفیع یەژێ:

سەراو چوون هەولی مەسکەن چوون پاوە
ماچی بەهەشتەن، وە ڕووی دنیاوە!

میرزا ئۆلقادریش دەڵێ:

ئافەرین شەفیع، شوعرای خۆش خەیاڵ
فەردت باقییەن، تا وە هەزار ساڵ
سەرا و چوون هەولی، مەسکەن چوون پاوە
ماچی بەهەشتەن، وە ڕووی دنیاوە!
منیچ تەسدیقم یەکجار کەردەن پێش
یەقین بەهەشتەن، بۆی حۆر مەیۆ لێش.

پایان (ن): پایان، بەواتای (کۆتایی) هاتووە، ئەمە ئەگەر وشەکە، وەها لێکی بدەینەوە، کە لە فارسیدا، بەکار دێ، بەڵام لە زمانی کوردییدا، (وەک کۆ) بەواتای (پلە) و (پایە) و (کۆڵەکە) دێ، کە کۆبەکیان (پلان)، (پایان)، (کۆڵەکان)ە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- کارەکەی ئەوان پایانی هات.

بەشێوە کوردییەکەی بەم جۆرەیە:

- ئەوان، لە پایانێکی بەرزدان.
- دەوڵەت، مزگەوتێکی سیی پایانی، کردووەتەوە.

شایانی باسە، وشەی (پایان) بەهۆی لێکدانی لەگەڵ (بێ-)دا، (بێ پایان) پێک دەهێنن و بەواتای (فراوان)، هاتووە و بەم جۆرە، لە ڕستەدا، بەکار دێ و دەوترێ:

- ئەو سەروەت و سامانێکی بێ پایانی هەیە!

پەڕ (ن . ئاوەڵکردار): پەڕ، بەواتای، (سەرسنوور)، یاخود (مەرز) هاتووە و هەروەهاش بەواتای پەڕی مریشک و باڵندە (پەل) هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەمرۆ، لەوپەڕی باخەکەمانەوە، (کاوە)م بەرچاو کەوت.
- زوربەی سەرینەکانمان، لە پەڕی مریشک دروست کراون.

لە شێوەی ناوچەی هەورامانیشدا، بەواتای (پڕ) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

- پەڕی، بەرمیلێ (بۆشکەیێ) نەفتمان پەی ئامان.

واتە: پڕی، بەرمیلێ (بۆشکەیێ) نەفتمان بۆ هاتووە!

پەڕاو (ن): ناوی شاخێکە، کە کەوتووەتە پەڕی کرماشان -ەوە و بەشی لای ژوورییەوە.

هەروەک (مەحرووم) دەڵێ:

مـەخـمـووریی دیدەی قـەترانی خـاڵان
نیم نیگای مـوژەی گـەردەن غـەزاڵان
ئەر بگنۆ وەهەرد قـولـەی کـۆی پەڕاو
وەزاتی مـوتلـەق، مـەکـەرۆش وەئاو!

پەرداخ (ئن): بەواتای، ڕێکوپێک و جوان و ڕازاوە، هاتووە، هەروەها، بەواتای (لێوان)، یان گڵاسی ئاو خواردنەوە، هاتووە. لە لایەکی دیکەشەوە، ئەگەر بێتو (ڕ)یەکە، قەڵەو ببێ واتای، (پڕ لە داخ) ئەدات!

بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە:

– ئەو خۆی، پۆشتە و پەرداخ، کردووە!

– بەسەر، هەریەکێ لەوانەدا، پەرداخێ شەربەتی دابەش کرد.

– ئەو ئەوەندە نارەحەتە، هەمیشە هەناسەی پەڕ لە داخ، هەڵدەکێشێ!

پەرسام (ف . ر): پەرسام، ڕستەیەکی تەواوە و بەواتای (پرسیم) هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– پەرسام، جە حاڵ و ئەحواڵیشا!

واتە: پرسیم، لە حاڵ و ئەحواڵیان.

پەرسە (ن . ف): پەرسە، بەواتای (بپرسە) هاتووە، هەروەها بەواتای (پرسە) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– دوێنێ، چوومە (پەرسە = پرسە)ی، خزمەکەی، کامەران.

– پەرسە، بزانە، دەرچووە! پەرسە، بزانە، بەرشییەن!

واتە: بپرسە، بزانە، دەرچووە!

پەڕ فەند (ئن): (پەڕ فەند)، هەر بەواتای (پەڕ فەن) و (پڕ فەن) و (پڕ هونەر) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– ئەو خانوویەکەی، بەشێوەیەکی پەڕ (پڕ) فەننانانە کردووەتەوە!

پەرگەندە (ئن): ئەمە بەواتای (پەراگەندە) هاتووە، کە لە شێوەی کوردییدا، بووە بە(پرژ و

بەڵاو)، (پەخش بوو)، (پرژۆ بوو)، (بەڵاوۆ بوو)، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– جووجەڵەی مریشکەکە، بەهۆی داڵەوە، پەرگەندە بوون!

پەز (ن): پەز، بەواتای (مەڕ) هاتووە و (پەز)، وشەیەکی ئاوێستایی کۆنە و بەڕووالەت و ئاوازی (مێ)ش، یاخود (مێشن) بەکار دێ و لە کۆنیشەوە بەکارهێنراوە.

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، خاوەنی، ڕانە پەزێکی گەورەیە.

پەس (ئن): پەس و پەست، بەواتای (عادز) و (خراپ و نالەبار) و (خەماویی) و (بێ هەوەس) دێ و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، نزیکەی دوو ڕۆژێکە پەسە و قسەی نایێ!

– فلانە کەس ئینسانێکی پەسە.

پەشێو (ئن): (پەشێواو)یش، لە (پەشێو)ەوە، وەرگێراوە و (پەشێو)یش بەواتای (تێکچوو)، (پەس)، (خەماویی) و (عادز) هاتووە و بەڵام عادزی و تێکچوویی پەشێو، لە هی (پەس) پترە.

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو چەند ڕۆژێکە پەسە و پەشێوە، داخوم، هۆی چی بێ!

– پەشێواوییەکەی، درێژەی کێشا و هۆیشی نازانرێ!

بەم بۆنەیەوە، کۆماسی یەژێ:

(بەو چنگی چل چنگ، تۆ تاتات، مـەکـەرد
ئیـسـە، پەشـێـویان، چون ڕێحـانـی هەرد)

پەکەر (ئن): ئەمیش، بەواتای (پەشێو) و (پەس) و (عادز) هاتووە.

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– ئەمڕۆ فلانە کەس لەوەی دەکرد، کە زۆر پەکەرە!

پەل (ن): ئەم وشەیە، بەواتای (نارەحەت) و (خەفەتبار) و (پەشێو) هاتووە و هەروەها، بەواتای (پەڕ)یش بەکار دێ و پتر، لەوەش، بەواتای (گەڵا)، یاخود (پارە = پارچە) بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

- ئەو بۆ دووریی کوڕەکەی پەلە.
- ئەوان سەرینی پەلاوییان هەس.
- دوو پەلێ نانی بۆ چەند کەسێ دانا بوو!
- درەختەکە پەلەکانی دەوەرێن!

پەلامار (ن): پەلامار، بەواتای (هێرش بردن) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- وەک گورک، پەلاماری منداڵە بەسەزمانەکەی دا!

پەلە (ئن): پەلە، بەواتای (زووخێزیی) و (عەجەلە)ی عارەبی هاتووە و هەر لەم وشەیە، وشەی (پەلەپەل) دروست کراوە و بەڵام هەر بەهەمان واتاوە، بەڵام بەشێوەیەکی زۆرتر، هاتووە:

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- مامەڵە کردن، یاخود کڕین و فرۆشتن پەلەپەلی پێ ناوێ!

پەن (ن): (پەن) بەواتای، (ریسوا) کردن و گاڵتە پێ کردن و خەڵەتاندن دێ و لە لایەکی دیکەشەوە، بەواتای (شت لێوە فێربوون)، (دەرس لێوە وەرگرتن) دێ و لە هەندێ جاریش، لەبریی، (پەند) بەکار دەهێنن.

بەم جۆرە، بەکار دێ و دەوترێ:

- لە وتە دێرینەکانمان، پەند (پەن) وەردەگرین.
- پەندەکانی پیرەمێردی شاعر، زوربەیان، چاپ کراون.
- ئەو پەنی، بەبراکەی دا و بەشەکەی بەهەرزان، لێ کڕیی!

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم یەژێ:

(پەی تۆ وێم کەردەن وە پەنی شاران
مەحرووم، جە دیدار، بەرزی کۆساران)

پەنا (ن . ئاوەڵکردار): پەنا، بەواتای (پاڵ)، (سێبەر)، (ژێر) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

- لێقەوماوەکان، چوونە پەنای برا کوردەکانی ئێرانیانەوە!
- باران دایکرد و چووە، پەنای بن بەردێکەوە.

پەننام (ن . ئن): پەنام، بەواتای (ئاوسیا) و (پەنەمیا) و (هۆرئاما) و (ماسا) و (کیز) کردن هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- پای پەنەمیاگە، یا، پای، پەننامی هاوردگە!

واتە: پای ئاوساوە، یاخود، پاش، ماسان!

پەنج تیر (پەنجتیر) (ن): جۆرە تفەنگێک بووە، کە (٥) پێنج دانە فیشەک، خواردووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- بەفیشەک لۆخەوە و بەتفەنگێکی پەنج تیرەوە، عەکسی گرتووە!

پەنجە (ن): پەنجە، بەواتای (پەیجە) و (پەیژە) هاتووە و وشەکەشی کوردییەکی پەتی کۆنە و بەواتای (دەست = هەر پێنج پەنجەکەی دەست)یش دێ و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو پەنجەکانی، هی کرێکار، نین و خوا هەر بۆ قەڵەم دروستی کردوون!
- ئەو بەپەیجە (پەنجە)دا، بۆ ژوورەکەی سەردەکەوێ!

پەوسە (پەوکە): پەوسە و پەوکە، بەواتای (چونکە) و (لەبەر ئەوە) (وەها) هاتوون و لە لایەکی دیکەشەوە، بەواتای (وەکی دیکە) هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە:

- پەوکەی خەبەرم پەی کیاستی، کە زوو بەی!

واتە: بۆیە، خەبەرم بۆ ناردیی، کە زوو بێی!

یاخود دەوترێ:

- پێسە کار مەکەرە، پەوسە، خاسا!

واتە: وەها، کار مەکە، وەکی دیکە خاسە!

پەهلەویی (ن): ساڵی (١٣٠٤) ڕۆژی، ڕەزاخان، دەوڵەتی قاجاری لەناوبرد و خۆی بەناوی (ڕەزا شاه)ە و چووە سەر کورسیی حوکم، دەوڵەتی پالەوی سازدا.

پەنهان (ئن): پەنهان، بەواتای، (نهێنی، شارراوە) هاتووە و لە بنەڕەتدا، وشەیەکی کوردیی ڕەسەنی کۆنە.

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو هەموو شتێکی پەنهانی و شارراوەیە!

پەی پەی (ئن): (پەی پەی) و (پەیاپەی) و (پەیدەرپەی)، هەر بەیەک واتا هاتوون و بەواتای (گورج و گورج) و (زوو زوو) و (خێرا خێرا) و (یەک لە دوای یەک) و بە(دوای یەک)دا هاتووە.

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو پەیدەرپەی، ئامۆشۆی، دراوسێیەکەیان، دەکات و پەیاپەی کەلوپەلیان، بۆ دەکڕێ و پەی پەی، خزمەتیان، دەکات!

پووچ (ئن): بەواتا، خاڵی، بێ مێشک، نەزان، هیچ، بێ عەقڵ، بێ ئەرزش هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو کابرایەکی هیچ و پووچە و بۆ ئەوە ناشێ، کە ئامۆشۆی بکرێ!

هەروەها، بەواتای (پووت) هاتووە، ئەگەرچی (پووت)، لە کوردیی کوردەکانی ئێراندا، بەواتای (تەنەکە)ی نەوت، هاتووە.

پوخت و پەز (ئن): بەواتای (برژاندن و سوورکردنەوە) هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– بێشتر، خانمەکان، کاریان لە ماڵەوە پوخت و پەزە.

واتە: زۆرتر، خانمەکان، لە ماڵەوە، کاریان، پوخت و پەزە (خواردن دروستکردنە).

پوور (ن): کوردییەکی کۆنە و بەواتای (کوڕ) هاتووە، بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– حوسەین پووری عەلییە!

پۆس (ن): بەواتای پێست هاتووە و کوردییەکی پەتی کۆنە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– پێڵاو، لە پۆسی گا، دروست دەکرێ!

پۆش، پووش، پۆشان (ن): پۆش، بەواتای (پۆشاک، جلوبەرگ) هاتووە و هەروەها بەواتای چار، یان ئەو کەسەی کە خەریکە چارەی سەری بەرەو سپیەتی دەڕوا.

(پووش)یش، بەواتای (گیای وشک بوو پەڕیو) دێ. یاخود بەواتای سووک و بێ

بایەخ و بێ قەدر، دێ.

(پۆشان)یش، بەواتای (لەبەری کردووە)، (پۆشیویەتی) هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئافرەتی تۆبەکار سەرپۆشی سپی بەسەریدا، دەدا.

– ئەو هەمیشە ئاڵوواڵا دەپۆشێ!

– ئەو کابرایە، لەبەر درۆی زۆر، خۆی کردووە، بەپووش.

– ئەو پۆشان –ەی ئەو، بۆ مناڵ ئەوجا، دەشێ!

پووڵ (ن): پووڵ، بەواتای (پارە)، (زەڕ) لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە، بەکار دێ، بەڵام، لە لایەن کوردی عیراقەوە، بەشێوەی (پوول) وەک (طابع)ی عارەبی بەکار دەهێنرێ و بەم جۆرە، دەخرێتە ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو پووڵی زۆرە، بۆیە، ژنان شووی، پێ دەکەن.

– پوول، دەخەیتە سەر نامە و ئەوجا، دەینێری بۆ شارێکی دیکە!

پردی کناچان (ن): پردێک بووە، لە حەسنەوەیەکان، لە شارەزووردا، بەسەر سیروانەوە بەستوویانە و پێش گرتنەوەی حەوزی دەربەندیخان، پایەکانی هەر مابوون، بەڵام حاڵی حازر، بوون بەژێر ئاوەوە.

پسەر (ن): (پسەر)، وشەیەکی فارسییە و بەواتای (پوور) و (کوڕ) هاتووە.

پشتەو دەرەویان (ن): ناوی دوو (دێ)ن، لە دێیەکانی ناوچەی روانسەر بەرەو کامیاران.

پشوو (ن): پشوو، بەواتای، (ئیسراحەت)، (ماوەی حەسانەوە) هاتووە بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– لە هەر هەفتەیەکدا، ڕۆژی هەینی و شەممە، پشوو وەردەگرم!

– یاخود، بابڕۆین و پشوویێ، بدەین.

پێچیا (ن. چە): پێچیا، یان (پێچیای) چاوگە و بەواتای (پێچراوە) هاتووە، یاخود بەواتای پێچانەوە، هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە:

– ئا گیواوە، پێچیا، پامەرە!

واتە: ئەو گیایە، پێچرا، بەپێما!

پیرخدری شاوە (ن): ناوی (سەید، شێخ محەمەد زاهیر)ە و بەپیرخدری شاهۆ ناوبانگی دەرکردووە و، گەورە و سەرۆکی هەزار ماڵی جاف بووە، مەبەستی ئاغا عینایەت، لە شیعرەکەیدا، شاخێکە لە شاخەکانی شاهۆ، کە ئەڵێن پیرخدر، لەو شاخەدا، خواپەرستی کردووە.

پل (ن . ئن): (پل) بەواتای پارچەیەکی بچکۆلە هاتووە هەروەها، بەواتای (ئێش)یش هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– گۆشتەکەی (پل پل) کرد و کردی بە(سیخ)دا.

– زامی دەستەکەی زۆر ئاوساوە و سوور بووەتەوە و پل ئەوەشێنێ!

– زامەکەی، زۆر زۆرە و لەبەر ئەوەی خۆی (پل) ئەخوا!

پلچە (ن):

– (پلچە) و (فلچە) هەر یەکێکە و جۆرە تفەنگێکی شکارییە و هەمیشە ڕاوچییەکان بەدوایدا، دەگەڕێن، بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– فلچەیەکی پینج تیری زۆر باشم کڕیوە، بەبڕنەوێ نایگۆڕمەوە!

پلمژیا (ئن): پلمژیا، بەواتای (دژراو)، (شپرزە) دێ و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ژنی نەزان، هەمیشە پلمژیاگە!

پلە (ن): (پلە) یاخود (پلیکانە) هەردووکیان، یەک واتا، دەدەن و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو ڕێگایە، بەرەو ژوورکەو پلەدارە، بۆیە سەرکەوتنی زۆر زەحمەتە.

– پەیژەکەمان چەند پلەیەکی شکاوە!

پێسە (ن): (پێسە)، وەک ناو، بەواتای (پێستە)ی حەیوانات، بەکار دێ و لە شێوەی کوردیی هەورامانیدا، بەواتای (وەک) و (چون) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– پێسە، بنیادمی لووە ڕارە!

واتە: وەک بنیادم بڕۆ، بەڕێوە!

یاخود، دەوترێ:

– پێسەی گا، خۆش دەکرێ و دەباغی دەکرێ، ئەوجا پێڵاوی لێ دروست دەکرێ!

پێش ئامەد (ئن): وشەکە دووڕەگە و بەواتای (پێشهاتوو) هاتووە. بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– من لەم پێش ئامەدە، خۆشحاڵم!

واتە: من، لەم پێشهاتووە، خۆشحاڵم!

پێشە (ن): (پێشە)، بەواتای (ئێسقان) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– خزم گۆشتی یەک بخوا پێشەی یەک ناشکێنن!

– ئەو کار و پێشەیەکی دیاریی نییە!

بەپێی کوردیی کوردەکانی ئێران (پێشە) بەواتای (پیشە)ی ئەدەبی هاتووە، هەروەک، ئەم ڕستەیەی سەرەوە، وەها، دەریخست.

پیشیا (ئن): ئەم وشەیە، بەواتای (پیشراو) هاتووە و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو منالە، لە گەرمادا (پیشا) پیشیا!

پێڵ (ن): (پێڵ)، بەواتای (شان)، یان (کۆڵ)، یان (پرد) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو کۆڵێکی، هەجیجیانەی، داوە، بەپێڵیا!

– ئەو منالانە، لە بان پێڵەکە، گەمە، ئەکەن.

واتە: ئەو منالانە لە بان پردەکە، یاری ئەکەن!

تاپڕ (ن): تاپڕ، ناوی، جۆرە چەکێکە، کە تایبەتییە، بەڕاوکردن و ڕاوچییەوە، هەیانە دوو لوولە و هەشیانە، یەک لوولە و فیشەکیشی لە فیشەکی تفەنگی ئاسایی، بەگەورەیی و بەئەستوورییدا، جیاوازترە: (تاپڕ)، پێکهاتووە، لە (تا + پڕ) و (تا)ش، بەواتای (لا) هاتووە، واتە، شتێک، دوو (تا)، یان دوو (لا)ی هەیە و یەکێکیان؛ واتە، یەکێ لەو (لا)یانە، یان لەو (تا)یانە، پڕە!

بۆ، وێنە، باری (وڵاخ)، دوو (تا)یە، (هۆڕ) کە گەنمی، تێ دەکرێ، یان خەڵە (دەغڵ)ی، تێ دەکرێ، دوو لای هەیە و ئەگەر لایەکیشی، یان تایەکیشی (پڕ) بێ، پێی دەوترێ، ئەو هۆڕەی، کە تایەکی پڕە.

شایانی باسە، لە هەندێ، ناوچەی کوردەوارییدا، بە(تاپڕ) (ساچمەزەن)، دەوترێ!

تاتە (ن): تاتە لە (داد)ەوە، هاتووە، وشەیەکی ئاریانی کۆنە و لە ئاڤێستادا، هاتووە و بەواتای (باوک)، (باب) هاتووە!

حاڵی حازر، لە زوربەی زۆری زمانە، ئەوروپاییەکاندا، وشەی (داد = تات) بەواتای (باو = باب = باوک) بەکار دەهێنرێت!

(داد) یاخود (تات)، بەواتای (عادل)، سەرۆکی (خێزان) دێ و ئەوەشی، کە دەبێ بوترێ، ئەوەیە، کە زوربەی، شایانی ئەشکانی بەلەقەبی (داد = تات) کۆتایی ناوەکەیان هاتووە!

بۆ وێنە، (تیردات = تیرداد) ناوی ئاوداری تایبەتی (ئاستیاک) بووە.

بۆ وێنە، شایەکانی ئەشکانیان، بەم جۆرە:

- (تیرداد)ی یەکەم، کە ئەشکی دووەم ئەکات.
- (میهرداد)ی یەکەم کە ئەشکی شەشەم دەکات.

ئەوجا، وشەی (ئاداد)، یاخود (ئەدا) - کە حاڵی حازر، لە هەورامانداا، (داد و ئاداد -یش) بەکاردێن - بەواتای دایک هاتووە. واتە؛ (ئا)، ئامرازی نەفییە و (داد)یش، بەواتای (باوک) هاتووە، کەوا بوو، بەخستنە پێشەوەی ئامرازی (نەفی)، یان، دژژاوەریی، وشەکە، لێکدراوێکی دژژاوەریی بەکارهێناوە، یان دروستی کردووە و ئەویش وشەی (ئاداد = ئادا)یە، کە حاڵی حازر، لە ناوچەی هەورامانداا، بەواتای، دایک، بەکار دەهێنرێت.

تاجگوزاریی: وشەکە پێکهاتووە، لە (تاج + گوزاریی) و ئەمەش، زۆرتر، بۆ شایان، یاخود، بەبۆنەی، چوونە سەر تەختی پاشاوە، بەکار دێ، یان دەوترێ!

بەهەرحاڵ، لەو بۆنەیەدا، کڵاوێ، کە کڵاوی شاهەنشاهی پێ دەوترێ و ئەو کڵاوەش، تەوقێک، یاخود هەڵقەیەکی بڕگە بڕگاویی لە (تلا = زێڕ) دروستکراوی پێوەیە، دەکرێتە سەری شاه، یان شاهەنشاه و ئەو ڕۆژەش بەجەماوەریی و دەستووریی و شەرعی دەکرێ و

بەو ڕۆژەش، هەروەک وتمان، (تاجگوزاریی) پێ دەوترێ، کە لە عارەبیدا، (جلووس)ی پێ دەوترێ!

تاریفات (ن): (تاریف) لە (تەعریف)ی عارەبییەوە، هاتووە و لە کوردییدا، زۆرتر بۆ ستایش کردن، یاخود پیاداهەڵدان، دێ!

ئەوجا، (تاریفات)، کۆکراوەیە، لەسەر شێوەی فارسیی و مەبەستی لە ستایشی زۆرە، یاخود مەبەستی، لەوەیە، کە یەکێ ستایش بکرێ، بەڵام ستایشەکە، یاخود پیادا، هەڵدانەکەی، لە سنوور بەدەر بێ و زۆری پێوە، ببەستێ!

تاس (ن): (تاس)، بەواتای (قاپی قووڵی مسین) هاتووە، هەروەها، بەو (سەرە) دەوترێ، کە مووی سەری وەریبێ!

هەروەها، (تاس)، بەواتای بوورانەوە هاتووە. هەروەها، بەواتای خنکاندن، یاخود نەفەس، بڕین هاتووە!

وشەی (تاسە)، بەواتای، (ئارەزوو)، (تامەزرۆ) هاتووە!

تاش (ن): (تاش)، ئەگەر وەک ناو بێ، ئەو بە(ما)، بە(کاو)، بەبەردی گەورە، کوچک، تەوەنی گەورە، دەوترێ!

بۆشمان، هەیە، وەک، ڕەگی کار وەریبگرین و ئەو کاتەش، بۆمان، هەیە، ئەم وشانەی، لێ دروست بکەین:

- تاشای: واتە، تاشیی (بۆ وێنە، سەری تاشی، یان، دارەکەی تاشی).
- تاشات: واتە، تاشیت (سەرت تاشیی، ریشت تاشی، دارت تاشیی).
- (تاشا) بەواتای ناوی جێگایێ دێ، کە کوچکاوی و بەردەڵان و تاشدار بێ!

شایانی باسە، (تاشا)، لە هەندێ ناوچەی کوردەواریی ئێراندا، بەواتای (تەواشا) یان (تەماشا) دێ و گوایە، دەنگی (و)کەی، پەڕیوە!

تاعوون (ن): نەخۆشییەکی کوشندەیە و کاتی خۆی، بەبۆنەی، نەزانینی خەڵکەوە و پیسی و پۆخڵیانەوە و تووشی (نەخۆشی، تاعوون) بوون و بەتاکوتەراک، خەڵک لێی ڕزگار بوون! لە هەندێ ناوچەدا، بەم نەخۆشییە، (چاوەقووڵە)، یان (ڕشانەوە) دەوترێ!

تاق (ن): (تاق)، بەواتای، جێگایێ دێ، کە لە دیواری ژووردا، دەکرێ و زۆرتریش بۆ ئەوەیە، کە وردە شتی تێ بخرێ، سندووقی بچکۆلە، دەفتەر و قەڵەمی منداڵان، یان

هەرچی شتێ، کە بتەوێ، لە بەردەستدا، نەبن!

(تاق)، بەواتای، خڕ، یان نیو خڕ دێ، بەواتای، سەری (قاپی = دەرگا = بەرە) یا سەری پەنجەرە، یاخود سەری خانوو، لەسەری سەرەوە، بەشێوەیەکی خڕ دروست دەکرێ و هی بەناوبانگ و ناسراویش (تاقی کیسرا)یە، لە (سەلمان پاک = مەدایان) کە لە نزیک شاری (بەغداد)ەوەیە!

(تاق)، بەواتای (تاک)، یاخود دژی جووت دێ، جگە لەوەش ئەگەر یەکێ، خۆی بەتەنیا بێ، یاخود، زۆر زانا بێ، پێی دەوترێ، (تاک) و (تاقانە)ش، بەکار دێ!

(تاک) سیفەتێکی تایبەتی خوای گەورەشە، کە جگە لە خۆی خوای دیکە نییە و هەر خۆی بووە و هەر خۆیەتی!

(تاقتاقکەرە)ش، ناوی باڵندەیەکە، کە بەشەودا، دەخوێنێ و خوێندنەکەشی، بەئاوازی (تاق)، (تاق)ە و زۆرتریش، ئاوازێکی بێدەنگی و بێداریی و چۆڵەوانی پیشان، دەدات.

(تاقە)، وەک ناوی پارچە قوماشێکی تایبەتی، کە تەختەکەی تەلایی ڕەنگ بێ و گوڵی تیادا بێ و ئەو گوڵانەش، لە ڕەنگی تەختەکەی نەبن!

تاقۆسان (ن): ئاواییەکە، کە بۆ ماوەی حەوت کیلۆمەترێ، کەوتووەتە، لای ژووری شاری کرماشان، لە بناری شاخی (پەڕاو)ەیەوە.

بەم جۆرە، ناوی وتراوە و بیستراوە:

(تاق و ستام)، (تاق گوستەهەم).

ئەمانەش، هەندێ وتەی کوردیی فۆلکلۆرین:

بنووسن، وەبان، تاقێ، تاق وەسان
تاکەی بکیشم، جەوری، ناکەسان!

گرینگی (تاقۆسان): تاقۆسان، لە ڕووی مێژوویییەوە، زۆر گرینگە، چونکە لە ناوجەرگەی کوردستانی ئێراندایە و، ئەو جۆرە هەڵسوکەوتەش پیشان دەدات، کە شایانی ساسانی دەسەڵاتدار، چۆن، لە لایەن، گەورەپیاوانی دینەوە، تاجگوزاریی کراوە و ئەمەش، خۆی لە خۆیدا، ڕووالەتێکی دینی و هی دنیایی دەمی ساسانیەکان، پیشان دەدات.

بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، لە بناری شاخی (پەڕاو)دا، لەسەر سەرچاوە ئاوێکی جوان و سارد و ڕۆشندا، لە قەدپاڵی شاخەکەوە، چەند تاقێ، هەڵکەندراون و هەریەکێ، لەو

تاقانە، بەهەڵکەندراوی نووسین و بەهی وێنەوە، هەندێ، سەرگوزەشتەی، دەمی ساسانی، پیشان دەدەن.

هەرە کۆنترین، تاق و هەڵکەندراوی، ناو ئەو تاقە، هی ئەردەشێرە، کە لە لایەن، ئاهورامەزدا و لە لایەن، میتراوە، هەڵقەی سەڵتەنەتی، پێ بەخشێنراوە!

تاقەت (ن): تاقەت، لە (طاقة)ی عارەبییەوەیە، بەواتای (توانا، تەوانا، سەبر، حەوسەڵە، وزە، هێز) هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– تاقەتی، دەرس وتنەوەم، نەماوە و ماندووم!

– چاوم، کەم تاقەتن و تاقی ڕانندەگیی ماشینم نەماوە!

تاڵ (ن): (تاڵ)، بەواتای، جۆری تام و مەزەیێ هاتووە، کە دژی (شیرین)ە، بۆ، وێنە، شەکر، شیرینە، خەیار و ترۆزی (تاڵ)یش هەن، کە سەرپاکیان تاڵن.

– کاڵەک، کە هێشتا، (زرکە) تامەکەی تاڵە!

– چای، بەبێ شەکر، تاڵە و کە شەکریشت تێ کرد، شیرین دەبێ!

بۆ وێنە، شاعر، دەڵێ:

ئەو دڵەی عەشقی نەبێ، من کۆشتی کاڵم بۆ چییە!
ئەو سەرەی شۆڕی نەبێ، من گرکەتاڵم، بۆ چییە!

(تاڵ) لە وشەی (طحل)ی عارەبییەوە، وەربگیرێ و دەبێ، بە(تاڵ)، یا (تاڵە).

(تاڵ)، بەواتای، ڕەنگی ناشیرین و نالەبار، دێ، واتە، ڕەنگێکی ترش و تاڵە، کەوا، لە نێوان (زەرد) و (ڕەش)، یان (سەوز) و (ڕەش)دا، بۆ وێنە، دەوترێ:

– هەرکە، گوێی، لە هەواڵەکە بوو، ڕەنگی تاڵ، هەڵگەڕا!

(تاڵ)، بەواتای (طالعة)ی، عارەبییش، بەکار دێ، کە بەواتای، (شانس)، (چارە) و (بەخت) دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– لەبەر بێ شانسی خۆم، کوڕەکەشم، لێم ناپرسێتەوە!

واتە: لەبەر بێ تاڵەیی خۆم، یان بەدتاڵەیی خۆم...

یان دەوترێ:

تاڵەم ڕەشە، بۆیە، کەسەکانیشم، منیان، خۆش ناوێ!

تاو (ن): (تاو)، بەواتای (تیشکی کەم)ی خۆر دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو پیاوە پیرە، لە بەرتاوی خۆردا، دانیشتووە!

هەروەها، بەواتای، تین، دێ، بۆ وێنە دەوترێ:

– سۆپەکە، تاوی گەرمایی، نییە!

هەروەها، تاو، بەواتای، تاڵە دەزوو، دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– بەڵکو، ئەو تاوەم، بۆ پێوە بکەی!

(تاو)، بەواتای، (باران)، (گەرمی غار)یش دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– تاوی باران، دای کرد و تاوێ دەزووی وشکم پیادا، نەما!

– ئەسپەکەی تاو داوە و دەرەقەتی نایێ بیگرێتەوە!

هەروەها، بەواتای، (سەبر، تاقەت، کاتی کەم) دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– تاوی ئەوەم نییە، کە زۆر بەپێوە، ڕابوەستم!

– تاوێ، لە لای ئەو دۆستەم، دانیشتم!

تاوان (ن): بەواتای (گوناه)، (خەتا)، کۆی (تاوە) و (تاوانەوە) هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– تاوانم، بۆی نەبووە و لە خۆیەوە، باشیمان، ناڵێ!

– ئەو تاوانە، هەر چواریان، بەچەندن!

– تاوانی، ئەو کردەوە ناپاکەیە، دایەوە!

– ڕەحمی زۆر و دڵسۆزیی، ئەوی تاوانەوە!

تاوتاو (ئاوەڵکردار): بەواتای، (ناوبەناو) هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

– نەخۆشییەکەی، ئەو، تاوتاوە!

تاوشت (ن): تاوشت، بەواتای، (هێز، وزە، تاقەت، توانا، حەوسەڵە، سەبر، ڕووی وتن، حەز، ویستن، ئارەزوو) هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

– تاوشتی ئەوەم نییە، کە ئەو هەواڵەی پێ بگەیەنم!

بەم بۆنەیەوە، میرزا شەفیع یەژێ:

(هیچ کەس نەواچۆ، جە وەشیمانەن
جە تاوشتی دەرد، دڵڕیشیمانەن!)

تاوگۆز (ن): ناوچەیەکە، کە بەشێکی کەوتووەتە عێراقەوە و بەشەکەی دیکەشی کەوتووەتە، ئێرانەوە و مەولەوی کورد، بەمەولەوی تاوگۆزیی ناسراوە!

تاویی: (تاویی)، ئەگەر بەشێوەی ناوچەی هەورامان، لێک بدرێتەوە، دەبێ، ڕستەیەکی، پرسیار ڕەنگ بێ و کە بەواتای، (دەتوانی!) دێ و لە ڕوویەکی دیکەشەوە، بەواتای (ئانی = کاتی = دەمی) دەمێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– نەخۆشی، (فێ)، تاو تاوییە!

یاخود، بەواتای، (شێوەی تاڵە دەزوویی) بەکار دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو زۆر باریکە و لە شێوەی تاویی دایە!

یاخود، بەواتای، (تین)، (گڕ)، (ئارەزوو)، (سۆز) هاتووە، بۆ وێنە دەوترێ:

– ئەو تاوی جەرگی تاوی داوە و سەری خۆی هەڵگرتووە!

– برسیەتی، تاوی داوە و نازانێ چی بکات!

تاویا (فـــر = ک): (تاویا)، (تاویاوە)، هەریەک واتایان، هەیە و بەواتای (توان) و (توایەوە) هاتووە!

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ڕۆنەکە، لەبەر خۆرەوە، تاویاوە! (توایەوە)!

– ڕۆنەکە، لەبەر خۆرەوە، تاوایەوە!

– لە خەجاڵەتیدا، تاویاوە!

تاهر (ن): (تاهر)، یاخود (تاهیر)، بەواتای (پاک)، یاخود، (ناو)، هاتووە، شایانی باسە، لە (طاهر)ی عارەبییەوە هاتووە!

تایفان (ن): تایفان، کۆی (تایفە)یە و لە وشەی (طائفة)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردییدا، بەواتای، (هۆز) دێ.

(تایفولوک)یش، لە (طائف الملوك)ی عارەبییەوە، هاتووە، کە بەواتای ئەوەوە دێ، کە هەر هۆزی مەلیکێک، یاخود شایەکی هەیە!! بەشێوەیەکی ڕوونتر، مەبەستی لەوەیە،

که هەر هۆزێ، بۆ خۆی شاهێکی بۆ خۆی داناوە و بەبێ ئەوەی، گوێ، بەهۆزە خزمەکانی دیکەیان، بدەن!

تەب و لەرز (ن): ناوێکی لێکدراوە و لە کوردیی ئەمڕۆدا، (لەرزوتا)، (یاوولەرز)، (تاولەرز)ە.

جۆرە نەخۆشییەکە، کە حاڵی حازر، لە عارەبیدا، (ملاریا)ی پێ دەڵێن. ئەم نەخۆشییە، بەهۆی مێشوولەی (ئەنوفلیس)ەوە، لە یەکێکەوە، بۆ یەکێکی دیکە، دەڕوا و نەخۆشییەکەی، تاوتاوییە و بە(تا) دەستی پێ دەکات و ئەوجا، تایەکە، بەرەو (لەرز) دەڕوا.

تەپڵ و کۆس (ن): ناوێکی لێکدراوە، پێکهاتووە، لە (تەپڵ + کۆس) و بەهۆی ئامرازی (و)ی پەیوەستەوە، وشەکان بوونەتەوە بەیەک، یان خراونەتە، سەر یەکتریی!

(تەپڵ)، بەواتای (دەهۆڵ) دێ و (کۆس)یش، بەواتای (کاس)، یان (ساج) هاتووە.

(تەپڵ) و (کۆس) هەردووکیان، لە بەردەم لەشکەردا، بۆ لێدانی زەنگی شەڕ، بەکار دێ و نیشانەی، دەستپێکردنی(شەڕ)یان، نیشانەی، بەرەو ڕووی، شەڕ، پیشان، ئەدات!

تەتەبۆ (ن، ئاوەڵکردار): جۆرە کردەوەیە، بۆ پاککردن و هەڵتەکاندن خەلە، لە تۆز و، لە دانی بێگانە، بەکار دێ! پێشی دەوترێ (تەتڵە).

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو خەریکە گەنمەکەیان تەتەبۆ دەکات (تەتڵە دەکات)!

یان دەوترێ:

– برنجەکە، باش پاک نەکراوە، یاخوا دەستی (تەتەبۆ)کەرەکەی بشکێ!

تەخت (ن): تەخت، بەواتای (ڕێک) و (ساف) و (قەرەوێڵە) و (سارایی) و جێگای شاهی، دەدات، بۆ وێنە، دەوترێ:

– شاه، لەسەر تەخت دانیشتووە!

– زەویەکە تەخت بکە، ئەوجا، ڕەنگی بڕێژە!

– ئەو لەسەر تەختە چێوینەکەی خۆی نووستووە!

– تەڵانی باخەکەی تەخت و خۆشن!

تەختگە (ن): ناوی دێیەکە، لە ناوچەی (گۆران)، کە سەر بە(ئیسلام ئاباد)ی عەرەبە.

تەختە شەلاق (ن): ناوێکی لێکدراوە و پێکهاتووە، لە (تەختە + شەلاق)، کە بەهەردووکیانەوە، تەختەیەکی (پانوپۆڕ) کە یەکێکی لە سەرەوە، بەدرێژی بخەفێنرێ و ئەوجا، لەسەریەوە، بەقامچی، (شەلاقە)، یاخود (فەلاقەی) بکەن، یاخود لێی بدەن.

ئەمە زۆرتر، لە بەندیخانەکانی کۆندا، بەکار دەهێنرا!

تەرز (ئاوەڵناو):

ئەم، وشەیە، لە (طرز)ەوە، هاتووە و بەواتای (جۆر) دێ.

(تەرزە)ش، بەواتای (تەوەرگ) دێ و ئەمیش، جۆر بەستنێکی دڵۆپە ئاوی گەورەیە، کە لە هەوادا، بەهۆی بای ساردەوە، دەیبەستێ و، لە بەهاراندا، بەزۆری دەبارێ و بارینیشی دەبێ، بەهۆی زیانێکی زۆرەوە، کە لە بەر و گەڵا و گۆپکە و گۆپیتەی درەختی، دەدات.

(تەرز)ەش، بەواتای، لقێکی باریکی، دەزوو ڕووواڵەت و دەزوو رەوت، کە کوولەکە، یاخود خەیار، لە هەڕەتی زۆرکردنیدا، فڕێی دەدات.

هەر لەهەمان، وشەوە،(تەرزی تراز)یشی، لێ دروست بووە، کە بەواتای، جۆری جۆر، دێ!

تڕوتفاق (ن): تڕوتفاق، بەواتای کەلوپەل و ئازووقەی، ناومالّ، یاخود، زەخیرەی خۆراک و خواردەمەنی، وشکە، بۆ زستان، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– کابرا، تڕوتفاقێکی باشی بۆ زستانی، پێکەوە ناوە!

– کە چووینە ماڵیان، تڕوتفاقێکی باشیان هەبوو!

تەڕە و شایی (ن): ناوی دوو گیان – (تەڕە) و (شایی) – ئەوانیش، وەک سەوزە، لەگەڵ خۆراکدا، دەخورێن.

تریقە (ن): (ناوە)، لە لایەکەوە و لە لایەکی دیکەشەوە، ناوی دەنگە، بۆ وێنە، بەدەنگی پێکەنین، دەوترێ (تریقە). یاخود، بەشتێکی بچکۆلەی زەرد دەوترێ، کە لە هەندێ ناوچەدا، پێی دەوترێ (ترێقە) و (تەرەقە)ش پێی دەوترێ و ئەمیش، بۆ فیشەک داگرتن بەکار دێ و ئەو بەشە بچکۆلەیە، کە دەرزی تفەنگەکەی، لێ دەدرێ و بەهۆیەوە، دەرمانی ناو فیشەکەکە، گڕ دەگرێ و دەتەقێ.

وشەی (تەریق)یش، هەیە، کە بەواتای (شەرم) دێ و ئەویش، بەم جۆرە، بەکار دێ و دەوترێ:

– کە قسەکەی لە دەم دەرپەڕی تەریق بوویەوە!

تەفریحگا (ن): ناوێکی لێکدراوە لە وشەی عارەبی (تەفریح) و لە وشە، یاخود پاشبەندێکی کوردیی (-گا) پێکهاتووە و بەهەردووکیانەوە، بەواتای، جێگای خۆشی و ڕابواردن، دێ.

تەقاس (ن): بەواتای تۆڵەسەندن، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو تەقاسی گونای خۆی ئەداتەوە دەس!

تەقالا (ن): بەواتای (هەوڵ) و (کۆشش) و (ڕەنجدان) هاتووە! هەندێ جاریش، (تەقەلا) دەوترێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو تەقالایەکی، زۆری دا، بەڵام سوودی نەبوو!

تەقیە (ن): تەقیە، بەواتای (شەرم) و (حەیا) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو تەقیەی باوکی نەیگرت و لەگەڵ دەستگیرانەکەیدا، پێکەوە چوونە دەرەوە!

تەلا (ن): (تەلا) بەواتای (زێڕ) و (ئاڵتوون) هاتووە و دەوترێ:

– ئەو زۆر حەزی لە تەلایە و هەموو شتێ بۆ زێڕ دەفرۆشێ!

تەلای دەست ئەفشار (ن): ئەم ناوە لێکدراوە و پێکهاتووە لە:

(تەلا + ی + دەست + ئەفشار)، کە خۆی، لە خۆیدا، فرەیزێکە، بەڵام، چووەتە قاڵبی ناوێکەوە، کە واتاکەی، بەم جۆرە دەگرێتەوە، (گوشین دەبێ، بەهۆی تەلا)وە، واتە، شتێ، شەمامەیێ، توێێ، بەدەست دەگوشرێ و دڵۆپێ شتی لێ دێتە دەرەوە ئەگەر بکرێتە، ناو ئاوەوە، ئەو ئاوە، دەبێ بەزێڕ، یان (تەلا) و هەروەک، وەها دەوترێ و زوربەی فەرهەنگە فارسییەکانیش وەهایان، لە قەڵەم داوە، کە (خەسرەو پەروێز) شەمامەیەکی بەو جۆرەی هەبووە!

تەلاش (ن): بەواتای (کۆشش) و (تەقالا) و (هەوڵ) و (ڕەنجدان) هاتووە و بەواتای

تەلاشی دار (کاتێ، کە دارتاش، دار دەتاشێ و تەلاشی لێ دەخات)یش، هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو بۆ سەرکەوتن تەلاشێکی زۆری کرد!

– ئەو دارتاشە، تەلاشێکی زۆری خستووە و بۆ نان کردن، سوودیان هەیە!

تەلار (ن): بەشێوەی (تالار)یش دەوترێ و بەباڵاخانە و هەیوانی سەرەوە، دەوترێ، کە بەسەر ڕێ و شەقامدا، بڕوانێ!

وشەی (تەلار)، یان (تالار)یش، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– تالارەکەیان، بەسەر دەشتەکەدا، دەڕوانێ و هەموو لایەکی لێوە، دیارە!

تەڵخ (ئاوەڵناو): ئەم وشەیە، بەواتای، (ناخۆش)، (خراپ)، (تاڵ)، (ناڕەحەت)، (نائاسوودە) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئاوارەکان، شەو و ڕۆژیان، زۆر بەتەڵخی، دەبردە سەر!

تەڵەب (طلب): وشەکە، لە عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (داوا) و (داخوازیی) و (ویستن) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– (لە شێوەی کوردیی ئێراندا، بەزۆریی، بەکار دێ و بەم جۆرەیە) –

کتێبەکەم لە ئەو تەڵەب کرد و بۆی ناردم!

تەڵەفات (ن): وشەکە، لە (تلف)ی عارەبییەوە هاتووە و لە کوردیی ئێراندا، بەو جۆرە، کۆ کراوەتەوە و بەواتای (خراپ بوون)، لە (ناوچوون)، هاتووە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– جەنگی ئێران و عراق، بۆ هەردوو لا، تەڵەفاتی، زۆری، هەبوو!

تەڵمیتبار (ن): بەواتای (کۆچ و بار) کردن، هاتووە، واتە، کاتێ، کە، (جاف)، یان کوردی کۆچەر، لە جێگایەکەوە، بۆ جێگایەکی دیکە، کۆچ و بار دەپێچنەوە و دەکەونە ڕێ، بەو کۆچ و بارە، دەوترێ (تەڵمیتبار)، بەڵام وشەی (تەڵمیت)، بەواتای ئەسپی کۆتەڵ دێ، ئەسپی ئاڵای و کۆتەڵی، پیاوێکی سەرەک هۆز و گەورە، کاتێ کە دەمرێ، جل و پۆشاکەکەی دەدەن، بەسەر ئەسپەکەیدا و خەڵک لەبەرودواوە، دەکەونە دوای و بەری ئەسپەکە و شیوەنی بۆ دەکەن و بەو ئەسپە و پۆشاکی مردووەکەی سەری، (تەڵمیت) دەوترێ!

تەڵە (ن): تەڵە، بەواتای، (داو = دام) و (فخ)ی عـارەبی هاتووە، زۆرتر، بۆ گـرتنی، کەروێشک و ڕێوی و گورگ، بەکاری دەهێنن و هەر لەم وشەیە، وشەی، (تەڵەن) هاتووە، بەتایبەتی، لە شێوەی، هەورامان و جوانڕۆدا و دەوترێ:

– ئەوان، بۆ ئێمە، تەڵەن!

واتە؛ ئەوان، بۆ ئێمە، جگە لەوەی، کە باش نین، بەڵکو خراپەیش دەربارەمان دەکەن و هەمیشە بۆمان، مەڵاسیان داوە!

تەم (ن): ناوە، بەواتای (تواڵی) و (مژ) هاتووە.

وشەی (تەم) لەگەڵ (مژ)دا، یەک دەگرنەوە و دەبێ، بە(تەمومژ)، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمڕۆ، ڕۆژێکی تەمومژە و ڕۆژی سەفەر نییە!

هەندێ جاریش، (تەمان)، بەواتای چاوەڕوان، دێ. بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەوان، بەتەمان، کە تۆ سەریان لێ بدەی!

(تەمام)، بەواتای، (تەواوبوون) دێ و بەم جۆرە:

– کارەکەم تەمام!

واتە: کارەکەم تەواو!

تەماس (ناوی کارە): لە بنەڕەتدا، لە (تماس)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (پەیوەندیی) دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– تەماسی لەگەڵدا، بگرە!

– من لەگەڵ براکەمدا، بەتەلەفۆن، تەماسم گرت!

تەن (ن): وشەیەکی ئاڤێستاییە و بەواتای (لەش = بەدەن) هاتووە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو تەنێکی باش و ڕێکوپێکی پێوەیە.

وشەی (تەندروستی)یش، هەر لەم وشەی (تەن)ەوە، وەرگیراوە، یان، دروست بووە و کە بەواتای، (لەش دروستی)، یان، (لەش ساغی)، دێت!

وشـەی (تەننەن)یش، لە (تەندەن)، یاخـود لە (تەندوویەتی)یەوەیە، بەڵام وشـەی

(تەنتـەنە)، کـە لە کـوردیی ئێـراندا، بەزۆری بەکـار دێ، بەواتای (جـەلال و شکۆ) و (گەورەیی و کەشخەکردن) دێ!

تەوق (ن): ناوە، بەواتای (قـورس) یان قـورسی و سـەنگینی و ناڕەحـەتیش دێ، بـۆ وێنە دەوترێ:

– کابرا، وەک تەوقە، لە کۆڵ نابێتەوە!

هەروەها، وشـەی (تەوق)، وەک هەڵقـەیەکی ئاسنینی گـەورە، بەکـار دێ و لە حەبسخانەکانی ئێرانی قاجاردا، ئەو جۆرە، تەوقانە، هەبوون، کە دەکرانە، ملی بەندیی، لە بەندیخانەکاندا.

هەروەک دەوترێ، شەیتانیش، تەوقی نەعلەتی کراوەتە مل!

تەوێڵە (ن): ناوی شارۆچکەیەکە، لە کوردستانی عراقدا و کەوتووەتە، ناوچەی هەورامانی لهۆنی عراقەوە و لە لایەن، یاسای بەعسی نەگریسەوە، کاول کرا و، حاڵی حازریش، لە ژێر ئاڵای دەوڵەتی فیدراڵی کورددا، خەریکە ئاوەدان دەکرێتەوە.

لە لایەکی دیکەوە، (بەگەوڕی وڵاخی بەرزە)ش دەوترێ!

تەهیـە و تەداروک (ن . لێک): واتە، ئامـادەبوون و ئامـادەکـردن و سـازکـردن و سازدان. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بۆ سەفەرەکەم، تەهیە و تەداروکم کردووە.

تەیار (ئاوەڵناو): بەواتای ئامادەبوون، حازربوون، لەسەرپێ، هاتووە. بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو هەمیشە، بۆ ڕاو، خۆی تەیار کردووە!

تۆتۆ (ئاوەڵناو):

بەواتای، (توێ توێ) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەڵێ:

سـا تۆ، بۆ دیدەم، بێ پەروا و بێ خـەم
تۆتۆ، تۆی جـەرگم، جـیـاکـەر، جە هەم
تۆتۆ و بەندە و بەند، بگێـڵـە پێش دا،
ئەر تۆ دیت، تۆیێ، غـەیر جـە تۆ تیش دا!

توخم (ن): توخم، بەواتای (تۆ) و هاتووە، هەروەها، بەواتای (تۆم)، (ڕەچەڵەک)، (نەژاد)، (ڕەسەن)یش، بەکار دێ.

- ئەو توخمی ئەوە، بۆیە، ئەوەندە، زۆرزانە!
- کورد توخمی ئاریایە!

تورکەپان (ن): ناوی دێیەکی جوانڕۆیە، حاڵی حازر کەوتووەتە، بەشی سۆفی بەگی حەمەرەشید بەگی وەکێڵی.

توغیان (ئاوەڵناوە): لە وشەی (طغیان)ی عارەبییەوە، هاتووە، لە ناو کوردەکانی ئێراندا، بەواتای، داپۆشین و هاتنە سەر لافاوکردن هاتووە، هەروەها بەواتای سەرپێچی کردنیش، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- لافاوەکە، توغیانی کردووە و سەرپاکی دەشتەکانی دەوروپشتی داپۆشیوە!
- کابرا، لە دەوڵەت توغیانی کردووە و داویەتە کەش!

تۆف (ئاوەڵناوە): بەواتای (باپێچ و کرێوەی بەفر و باران) دێ، هەروەهاش، بەواتای (هەڕەت)یش، دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

- ئەمڕۆ، دنیا، بەفر و باران و ڕەشەبایە، تۆف دەکات و ڕۆژی چوونە دەرەوە، نییە!
- ئەو لە تۆفی جوانیدایە، بۆیە، گوێ لە سەرما و گەرما، شل نییە!

وشەی (تۆفان = طوفان)یش، بەواتای هەڵسانی لافاویش، دێ!

تۆڵە (ن): تۆڵە، بەواتای، (حەق لێ سەندنەوە) دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

- ئەو تۆڵەی خۆی لە دوژمنەکەی خۆی سەندەوە!

تووڵ (ن): بەواتای، (لاو)، (گەنج)، (تازەپێگەیشتوو)، هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

- ئەو تووڵە و هێشتا باش پێ نەگەیشتووە.

یان، بەواتای (شووڵ)، یاخود لقی خامەی دار، بەکار دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

- تووڵەخامەی ئەمساڵی ئەو نەمامە گوێزە، دووگەزێ دەبێ!

جگە لەوە، (تووڵە)ش، بەواتای بەچکەی (سەگ) دێ و دەوترێ:

- ئەو دوو تووڵە تانجی کڕیوە!

هەر لەم وشەیەش، (تووڵەڕێ) وەرگیراوە، جگە لەوەش، بەبەچکەی لاواز و جوان و ناسک دەوترێ، تووڵ، بۆ وێنە، دەوترێ:

تووڵەنمام، تووڵەئەسپ، تووڵەسەگ.

تۆم (ن): بەواتای (توخم) و (تۆو) هاتووە، هەروەها، بەواتای (تۆ)ی (من)یش، هاتووە، بۆ وێنە دەوترێ:

- من، تۆم لە بیر چووبوویەوە!
- ئەو تۆمی نەوەشاندووە!

واتە: ئەو، تۆوی نەوەشاندووە!

تۆمار (ن): پارچە کاغەزێکی درێژە، کە پارچە پارچە خراونەتەوە، سەر یەکتریی و نامەی جۆربەجۆری لەسەر نووسراوە، بۆ ڕاهێنانی، تازە فێربووان، تازە خوێندەواران، بۆ ئەوەی، فێری جۆری نامەنووسین ببن.

حاڵی حازر، بە(نووسینەوە)، یاخود، بە(تەسجیل) دەوترێ، تۆمار، بۆ وێنە، دەوترێ:

- من چەند تۆمارێکی کۆنم هەن، کە نامەی هەندێ شایانی قاجاری تێدایە!
- من گۆرانیەکانم، تۆمار کردن!

تونکە تونکە (ئاوەڵناو): دەشتی تەپۆڵکاویی، جێگایەکی گردۆڵکاویی، دەواری جافان، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو دەشتەی ئەوێ، تونکە تونکەیە!
- دەوارانی ئەو هۆزە، تونکە تونکە هەڵیانداوە!

توون و تەوەس (ئاوەڵناوە. ن): بەجێگایەکی ناڕەحەت و سەخت دەوترێ، (توون) و (تەوەس) دوو جێگان، (توون) لە شارە کۆنەکانە کەوتووەتە خوارووی خوراسان و حاڵی حازر پێی دەوترێ، (فردەوس) و (تەوەس)یش، ناوچەیەکە لە خوراساندا و کە شارستانی (فردەوس) دەگرێتەوە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- کە ناخوێنێ و سوودی خۆی نازانێ، بەتوون و تەوەس!

تیپ تیپ (ن. ئاوەڵناوە): بەواتای، ریز، (بەش بەش)، هاتووە. بۆ وێنە، دەوترێ:

سوپایەکە (تیپ تیپ) وەستاون، وەک خۆیان بۆ کارێ ئامادە کردبێ وەهایە!

تیپ تیپ، بەواتای (دەستە دەستە)ش هاتووە و سوپایش، بەسەر (تیپ تیپ)دا، دابەش دەکرێ و هەر تیپێکیش کارێکی پێ دەسپێررێ!

تێخی جەلادی (ن. لێک): ناوێکی لێکدراوە، یاخود فرەیزێکە و بەواتای (تێخێ) هاتووە، کە هی خوێنرێژە. (جەلاد)یش، یاخود خوێنرێژیش، کاری رێژتنی، خوێنە و وەک پیشە، هەمیشە لە بەرچاویەتی و بەکاری دەزانێ! لای هەندێ کەسیش، بە(میرغەزەو) ناودەبرێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– جەلاد، هەمیشە بەتێخی جەلادییەوە، ئامادەی فەرمانن!

تیرئەندازیی (ن): پیشەی ئەو کەسانەیە، کە دەستیان بەهۆی ڕاهێنانەوە، ڕاست دەپێکن، یاخود خەریکی کاری تیرئەندازین و بەو کەسانە، (تیرئەنداز) دەوترێ و بەکارەکەشیان، کاری تیرئەندازیی، دەوترێ.

– ئەو لە تیرئەندازیدا، دەستی زۆر ڕاستە و بەیەکەم دەرچوو!

تێشە (ن): بەواتای، (تەوشێ = تەشوو = تریشتە) هاتووە. لە ئاسن دروست کراوە و دەمەکەی تیژە و دەسکی داری بۆ دەکرێ و بۆ بڕینەوەی، دار، هێزم، چیو، چۆ، بەکار دێ!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– بەتێشەی زوڵم، ریشەی دەرهێنا (کورد واتەنی).

– بەتەشوو، دارەکانی سۆبەکەی بڕیەوە.

– بەتریشتە، قەندەکەی شکاند!

جا (ن): (جا) و (جێگا) و (جێ) و (یاگە)، (جێگە) هاتووە، هەروەها، بەواتای، ئەوجا، لەپاشا، هاتووە، جگە لەوەش، بەواتای (پلە) و (پایە) و (نوێن و جێگەوبان)یش هاتووە.

بۆ، وێنە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەوان، جایان، زۆر فراوانە.

– جاکەیان، تەسکە و ڕێی دوو کەسێکیان هەیە!

– جاکەی ئەو، زۆر بەرزە و کارمەندێکی گەورەیە.

– جاوبانی پاک و پوختەی باشیان هەیە!

– جا، کەی، تۆ، سەفەر دەکەی!

– پاش ئەوەی، کە ئەو ڕۆیشت، جا تۆش وەرە بۆ لامان!

(جادار)یش، هەر لە هەمان، وشەوە دروست بووە و بەواتای، ڕێز و عاقڵ و بەحورمەت و جێ نشین و جێگەگر، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو پیاوێکی جادارە و کار بۆ هەموو کەسێ دەکات!

جادوو (ن): بەواتای (سیحر) هاتووە، هەروەها، بەواتای (فێڵ)، (تەڵەکە) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– هەندێ کەس وەک (جادوو) خەڵک فریو دەدەن.

– کابرا، جادووگەرە و هەزاران، جادوویی دەزانێ!

جاریی (ئاوەڵکار – ع): لە وشەی عارەبی (جاري)یەوە هاتووە و لێرەدا، بەواتای، ئەوەی دەم و ئەوەی مەیدان، هاتووە، هەروەها، بەواتای، (ڕۆیشتن)یش هاتووە و بۆ وێنە، باوە و دەوترێ:

– ئەسرین، لە دیدەم جارییە!

جام (ن): بەواتای (شووشە) و بەواتای (ئاوێنە) و (کاسە) و (جێگای من) هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

– من جام، زۆر ڕەحەتە!

– جامی پەنجەرەکە شکاوە!

– جامم نییە، تاوەکو سەرمی لەبەر دابهێنم!

– بەجام، ئاو دەخۆمەوە!

جامی جەم (ن): ناوێکی ناساکارە، بەو جامە ئەفسووناوییە وتراوە، کە دنیای تیادا، دیار بووە و وەهای لە قەڵەم ئەدەن، کە هی کەیخوسرەو بووە.

جەبوون (ئاوەڵناو): وشەکە عارەبییە و لە وشەی (جبان)ی عارەبییەوەیە و بەواتای ترسەزاڵ، لە کوردیی ئێراندا، بەکار دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو لەبەر جەبوونی خۆی لە ژیانیدا، سەرنەکەوتووە!

جەرگە (ئاوەڵناو): بەواتای، ناوەڕاست، هاتووە، بۆ وێنە دەوترێ:

– ئەو ناوجەرگەی زەوییەکەی داگیر کردووە.

هەروەها، بەشێوەی (ناو)یش، هاتووە و ئەویش، بەواتای (گروو) و (دەستە) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– من چوومە ناوجەرگەی بەدبەختانەوە، بۆیە وەها بەدبەخت بووم!

جەستە (ن): بەواتای، (بەدەن، تەن، لەش، ئەندام) پەیکەر هاتووە، بۆ وێنە دەوترێ:

– جەستەم، هاتووەتە لەرزە، نازانم چیمە!

– جەستەی تۆ و ئەم، زۆریان، جیاوازە.

– کافر، وە جەستەم نەبێ!

جەڵەب (ئاوەڵناو): بەواتای، (ناکەس، نالەبار، بەدجینس) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

کابرا، جەڵەبە، بۆ مامەڵە ناشێ!

جەم (ن): وشەیەکی کۆنە و بەواتای کۆبوونەوە دێ و ناوی جەژنێکی دینی کاکەییەکانە و (جەمەجەم)یشی پێ دەوترێ. هەروەها، ناوی شایەکی پێشدادیە!

وشەی (جەماوەریی)ش، هەر لەمەوە، وەرگیراوە، کە بەواتای کۆکردنەوە، دێ.

وشەی (جەمشید) و (جەمشێر)یش، وەک ناو، لە کوردەوارییدا، بەکار دێن و لە ڕاستیشدا، (جەمشید) و (جەمشێر) هەر یەکێکن و ئەویش هەروەک وتمان، ناوی شایەکی پێشدادیە و کە بە(جەم)یش، ناودەبرێ!

جەمین (ن): هەروەک لە جەبین (جبین)ی عارەبییەوە، وەرگیرا بێ، وەهایە و بۆ دەستەوەدانی واتای (تەوێڵ و ناوچاوان) بەکار دێ و بۆ ناوی ئافرەتیش بەکار دێ!

بەم بۆنەیەوە، ئەحمەد بەگی کۆماسی دەڵێ:

(من پەرێ، تۆمەن، شۆخی جەمین جام
جۆشی جوانیت، زوو مەبۆ تەمام)

جەودما (ئاوەڵکار): جەودما، بەواتای؛ لە پاشدا، ئەوجا، لە دواییدا، هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– جەودما، سەری لێ ئەدات.

واتە: لەپاشا سەری لێ ئەدات!

(جەو دەمدا)ش، بەواتای، (لەو کاتەدا) هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

– جەو دەمدا، کە تۆ هاتی، ئەویش هات!

جەور (ن): جەور لە (جبر)ی عارەبییەوە، هاتووە و بەواتای (ستەم کردن) و (زوڵم کردن) و (ستەم و زوڵم)، هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– فلانە کەس، زۆر جەور کێشە!

– جووتیارەکان، لە ژێر زوڵم و جەوری بەگدا، دەلەرزان!

جەهاندار (ئاوەڵناو): بەواتای، بەتوانا، دێت و زۆرتر سیفەتی خوایە و بەشاش دەوترێ. بۆ وێنە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– خوا، خۆی جەهاندارە و هەر خۆی دەزانێ چی بکات!

جیرە (ن): بە(بەش) دەوترێ، بەتایبەتی؛ بەشی نانی خۆراک و خواردەمەنی و مووچە و بەرات، ئەم جیرەیەش، بەخۆڕاییە، لە یەکێکی دەوڵەمەند و گەورەوە بۆ یەکێکی کەمدەس و هەژار.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو، ڕۆژانە، جیرە خۆراکی خۆی، لە ماڵی سان –ەوە، وەردەگرێ!

جێگیران (ن): ناوی ناوچەیەکە، لە گەرمەسێری کوردستانی ئێراندا، بەناوی (سەرقەڵا و جێگیران) ناودەبرێ و خۆی بەخشێکە (ناحیە) و سەر بەناوچەی (سەرپێڵ)ە و کەوتووەتە، سەر مەرزی عێراق و ئێرانەوە.

جووق جووق: بەواتای، دەستە دەستە و گرو گرو و تیپ تیپ هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

ئەحمەد بەگی کۆماسی دەڵێ:

گولان ئید ئەژنین نە تۆی پەردەی خار
جووق جووق و تیپ تیپ، چون تیپی خوونکار

جۆشەن: لە (جۆش)ەوەیە و بەواتای (قوڵ)، (تین) هاتووە، هەروەها بەواتای، بەیەک و لەگەڵ یەکدا، جۆش کردن، یان لەحیم کردن -یش، دێ و جگە لەمەش، بەواتای (هەڕەت) دێ.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بۆ دووری ئەو دڵم، جۆش ئەدات!

– ئەو لە جۆشی جوانی دایە!

– ئەو دوو پارچە ئاسنەی بەیەکدا، جۆش داوە!

بەم بۆنەیەوە، کۆماسی دەڵێ:

(ئیسەهای نەی جۆش، ئەوەڵ جۆشەدا
نەی تافی توغیان، فام و هۆشەدا)

چار (ن. ئاوەڵناو): چار، بەواتای؛ ناوەڕۆک، ناوەڕاست، ناوچاوان، ناوچاوان سپی، دیاریی، بەخت، عیلاج، هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو نەخۆشییە، چاری نییە!

– مارەکە، خۆی خستە چارەی شەخەڵەکەوە.

– ئەو چارەی ڕەشە و کەس خۆشی ناوێ!

– مانگاکەی، چارە، دیارییە!

لە وشەی (چار) و (چارە)وە، (چارەسەر) و (ناچار) دروست کراون و ئەمانەیش، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو چارەسەری دەردەکەی خۆی کردووە!

– بەناچاری، کارەکەی قبووڵ کرد!

بەم بۆنەیەوە، مەحوی دەڵێ:

(بەنووری بادە کەشفی زوڵمەتی تەقوا نەکەم چی بکەم
بەشەمعێکی وەها، چاری شەوێکی وا، نەکەم چی بکەم!)

چارەکە (ن): چارەکە، ئەو پارچەیە، کە دەگیرێتە کۆڵ و کوردیی ناوچەکانی سنجاویی و ماهیدەشت، بەچارەکە، (ماشتە)، دەڵێن.

شایانی باسە، چارەکە تایبەتییە، بەپۆشاکی ئافرەتەوە!

زوربەی کات، چارەکەی ئافرەت، بریتییە، لە (مشکی)، یان (هەوری = سرکەیی).

چارەوا (ن): بە(ئەسپ و ماین) چارەوا، دەوترێ:

بۆ وێنە دەوترێ:

– فلانە کەس چارەوای باشی هەیە!

چاشت (ن): (چاشت)، بەواتای (چێشت) هاتووە و جگە لەوەش، لە ناوچەکانی کوردستانی ئێراندا، (چاشت) بەو خواردنە سوکە دەوترێ، کەوا لە نێوان، بەیانی و نیوەڕۆ – (چاشتینگا) -دا.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– پێش ئەوەی نیوەڕۆ بێتە پێشەوە، با چاشتێ بخۆین.

هەر لەم وشەیەوە، (چاشتەوەر)یش، دروست بووە، کە بەواتای، (چەشتە) هاتووە، تاوەکو، (چەشت) ببێ و ئەوجا، بەو بۆنەیەوە، داوێکی بۆ دابنرێ! یاخود، یەکێ، فێر بەماڵێ دەبێ و هەموو ڕۆژێ، لە هەمان کاتدا، بۆ ئەو ماڵە دەچێ، چونکە (چاشتەوەر)، یان، چەشت، بووە!

ڕاوچی، چەشتە، یان چاشتەوەر، بۆ دڕندە، دادەکات، تاوەکو، ئەو دڕندەیە، چەشت دەکات و ئەوجا، بەهۆیەوە، بەتەڵەوە، دەبێ!

چاک (ئاوەڵناو. ن): چاک، بەواتای؛ (خاس)، دڕاو، گۆشەی خوارەوەی کەوا (کراس)، داوێن، هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– کەواکەی چاک پانە.

– ئەو پیاوێکی چاکە.

– چاکی کەواکەی چاکچاکە!

– کەلوپەلە وردەکەی خستووەتە، چاکەکەیەوە!

چاگە (ئاوەڵکار): (چاگە)، بەواتای (لەوێ) هاتووە، بۆ وێنە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو

ڕستەوە و دەوترێ:

– چاگە، لە ماڵی ئێوە، ئەوم بەرچاو کەوت!

واتە: لەوێ، لە ماڵی ئێوە، ئەوم بەرچاو کەوت!

چاڵاوە (ن): ناوی ئێلاخێکە لە ناوچەی روانسەردا، چالاوەی گەشن، جێگایەکە، کەوتووەتە، ناوچەی روانسەرەوە و حاڵی حازریش، بە(ملەی گەشن) ناودەبرێ!

(چاڵاوەی سورخاو)یش، تەماشای (کانی سورخاو) بکەرەوە.

چەپکردار (ئاوەڵناو): بەکاری پێچەوانە، بەکاری ناڵەبار، دەوترێ، چەپ و ئەوەش، کە کاری وەهای پێچەوانە و نەویستراو دەکات، (چەپکردار)ی پێ دەوترێ!

(چەپکردار) بەواتای (چەپگەرد)یش هاتووە!

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ڕۆژگاری چەپکردار و چەپگەرد، ئارامشی پێ نەبەخشین!

چەرخ (ن): چەرخ، بەواتای، پێچکەی خڕ، بەدەوران و زەمان و بەمەکینەی جل دوورین و دمەزەرد، یان تیژکردنەوە، یان دەمەتەقێ، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– چەرخەیەکی ئەو دووچەرخەیە، هەوای تێدا نییە!

– ئەو بەچەرخ، جل دەدوورێ.

– چەرخ، باشی بۆ هێناوەتە بەرەوە!

– تیخەکەی، بەچەرخ تیژ کردەوە!

– ئەو دەمی داوە، لە چەرخ!

وشەی، (چەرخیا) و (چەرخیای)، لێوە دروست بووە، کە بەواتای، (وەرگەڕا) و (وەرگەڕایت) هاتووە.

چەشتم (ڕەگی کار): واتە، چێژام، بەشێوەیەکی ڕوونتر، (چەشتم) ڕستەیەکە و پێکهاتووە لە (چەشت + م)، واتە، تامم کرد، خواردم، یان، لێم خوارد.

چەشمە (ن): چەشمە، بەواتای، (چاوگە) و (کانی) و (سەرچاوە) هاتووە و بە(کانی) (کەوسەر)یش، (چەشمەی کەوسەر) دەوترێ.

چەشن (ن): چەشن، بەواتای (جۆر، وەک، شێوە) هاتووە.

(چەشنی)یش هەیە، کە بەواتای (تەرەقە) و (جۆرە جێژەیەکی ترش) بۆ ناو چێشت، دێ، بۆ وێنە، دەوترێ:

– جاشینی (چەشنیی) چێشتەکەت، بەئاوی قۆرە، بدە!

چەکاچاک: بەواتای، تێبەربوونە لەیەکتریی و لە یەکتری دان، لە گەرمەی جەنگ (شەڕ)دا، هاتووە.

چەم (ن . ئاوەڵناو): چەم، بەواتای، (دۆڵ) و بەواتای (چاو) و بەواتای (چەماوە) و بەواتای ڕووبار، هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– چەمەکە، لافاوی کردووە و سوور بووە!

– چەمی، ئەو دیو، لەوەڕی زۆرترە.

– یەکێ، لە چەمانی، سەوزە!

– ئەو لە خەجاڵەتیدا، چەمیاوەتەوە!

بەم بۆنەیەوە (جیهانئارا خانم) دەڵێ:

(چەمە سابدیە، وە زەردیی چەم دا
شەماڵ، نەمامان، مەدۆ، بەهەم دا).

هەروەها، میرزا ئۆلقادری پاوە دەڵێ:

(سا وەبانی چەم، بۆ تەشریف باوەر،
سەیری (چەم)ی چەم، شەتاوی من کەر،

هەروەها دەڵێ:

ئارۆ، زەلالەن، هەوای چەم سەردەن
چنارانی چەم، وەهەم، چەم وەردەن)

هەر لەم وشەیەوە، (چەمەریی) و (چەمەرانە) هاتووە و هی یەکەمیان، جۆرە شیوەنێکە و جۆرە بەزمێکی شمشاڵییە، یان زورنا و دهۆڵییە، کە بۆ مردوو، پیاوێکی گەورە، سەرەک هۆزێ، ساز دەکرێ و (چەمەرانە)ش، تەڵمیتەکەیەتی، کە لە (تەڵمیت)دا، باسمان، لێوە کرد!

چەمەمیران (ن): دێیەکە، لە دێیەکانی جوانڕۆ.

چەمەنئارا (ن. ئاوەڵناو):

ناوێکی لێکدراوە، بەواتای (ڕێکوپێککەر و ڕازاوەکەر) دێ!

وەک، سەید تایری هاشمی دەڵێ:

تازە نیهالێ، چەمەنئارای فەرد
سوب، نە کاخی وێش، چون خۆر تلووع کەرد!

چەن (ن): بەواتای، (دەرزی)، (چەند)، (لەگەڵ) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– هەمووگیانم، وەک چەن ئاژەن کرابێ وەهایە و ئازارم زۆرە.
– ئەو (چەن) ڕۆژە، نەتدیوە!

وشەی (چەنی) و (چەن)یش، بەواتای (لەگەڵ، لەتەک) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو چەنی تۆ هاتووە. (ئەو، چەن، تۆ، هاتووە!)

واتە: ئەو لەتەک (لەگەڵ) تۆ هاتووە!

چەواشە (ئاوەڵناو): چەواشە، بەواتای؛ (تێکچوو، ئەمدیو و ئەودیوکراو، شێویاو، هەڵوگەڕاو) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بۆ کراسەکەی گۆرەویەکانی، ژوورەکەی چەواشە کردووە.
– کەواکەی، بەچەواشە، لەبەر کردووە!

چواردە مەعسووم (ن): بریتییە، لە (دوانزە ئیمام و حەزرەتی محەممەد و حەزرەتی فاتیمەی کچی).

چوار زەوەر (ن): ناوی دێیەکە و ملەیەکە، کەوتووەتە، سەر ڕێگەی (کرماشان و شاهـ ئاباد)ی ئەمڕۆ!

چگا (ن): ناوی چیایەکە، یاخود بەجێگای بەرز دەوترێ!

چمان (ئامراز): چمان، بەواتای، (وەک شتێ، هەروەک، لەوانەیە، لەوە دەکات، دەتەوێ) هاتووە.

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئۆلقادری پاوەیی دەڵێ:

(قیبلەم چەم کەردەن،...
چەمت، چمان مەیل، سەیری چەم کەردەن!

چێر (ئاوەڵکردار): چێر، بەواتای (ژێر) هاتووە، بۆ وێنە، بە(ژێرپیاڵە)، (چێرپیاڵە) دەوترێ.

(چیڕ)یش هەیە، کە ئەوەیە، ددانی بەدەرەوەیە و لەبەر لێوکورتی، بە(چیڕ) ناودەبرێ.

(چیرە)ش، بەواتای (ڕەنگ و ڕوخسار و دەموچاو) هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ددانی لێم چیڕ کردووەتەوە.
– لە کاتی خەوتندا، چیڕەی دانی، دێ!
– ئەو لە چیرە، وەرگەڕاوە و چێرەی جارانی پێ نەماوە!
– ئەو بەسەریدا چیرە بوو (واتە: بەسەریدا، زاڵ بوو).

چێگە (ئاوەڵکار): بەواتەی (لێرە) هاتووە!

چین (ن): چین، بەدیوار (ڕیزێ دیوار) دەوترێ، هەروەها وەڵاتی (سین)یش، (چین) دەوترێ و بەزوڵفی لوولیش، (چین چین) دەوترێ.

حاجەت (ن): حاجەت، بەکەلوپەلی ناوماڵ دەوترێ و هەروەها، بەواتای (مەبەست و پێویستی و نیاز) هاتووە.

(حاجات)یش، کۆی (حاجەت)ە.

حازرباش (ئاوەڵناو)، (ئاوەڵکردار): بەواتای، ئامادەبوون، دێ.

حاشا (ئاوەڵکردار): بەواتای (نەفرەت لێ بوون، وازهێنان، دوورلێگرتن) هاتووە.

حاڵ (ئاوەڵکردار): (چۆنیەتی)، (چلۆنی)، (جۆری هەڵسوکەوت، جۆری ژیان، دەردەخات)، لەم وشەیەوە کە عارەبییە، (حاڵزان) و (حاڵنەزان) دروست بوون.

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارام دەڵێ:

(ئەرێ حاڵنەزان، دوور جە وەفا و مەیل
ئەرێ، شەڕفرۆش، هوونی قەتڵی لەیل)

حـــەبس (ن): بەواتای (زیندان) هاتووە، بەڵام (حـەبسی) بەواتای (زیندانی) هاتووە، شایانی باسە، کوردی عێراق، بەزیندان (حەبسخانە) دەڵێن.

(حبیب الله خان) (ن): ناوی سەرۆک هۆزی باوەجانییە.

حەد (ن): بەواتای مەرز، یان سنوور دێ، هەروەها، بەواتای تەمێیەکی شەرعی و ئاینی، (وەک حوکم)یە، لە ناو کوردیی ئێراندا، بەواتای (قەدر) و (پلە)ش، بەکار دەهێنرێ.

بەهەرحاڵ، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو لەسەر (حەد) گیری خواردووە و نایەڵن بێتە ناوەوە!

– لەبەر خراپە، داری حەدی لێ درا!

– ئەو لە حەدی ئەودا نەبوو، بۆیە، نەیتوانی بیبینێ!

حەربە (ن): بەکەلوپەلی جەنگ (نەیزە، شمشێر، گورز، خەنجەر) دەوترێ.

حـەریر (ن): (حەریر)، بەئاوریشم دەوترێ و بنەڕەتەکەشی (حریر)ی عـارەبییە و هەروەها دێیـەکـیش هەیە بەناوی (حـەریر)ەوەیە و کـەوتووەتە سـەر ڕێی (ئیـسـلام ئاباد) و (سەرپێڵ)ەوە.

(حسب الامر): (بەپێی دەستوور و فەرمان).

حـەشەم (ئاوەڵناو): بەواتای، (سـەروەت، دارایی، قـەرەباڵغی) هاتووە. هەروەها، بەواتای خزمان و نۆکەران و کەسوکار و مەڕوماڵات، هاتووە!

حـەمایل (ن): جـۆرە جانـتایەکە، بەچەپ و ڕاسـتـدا، دەکرێتە (مل) و بەشـمـشـێرێکیش دەوترێ، کە بەچەپ و ڕاستدا، بکرێتە (مل)، هەروەها، جۆرە نیشانێکی ئاوریشمینە کە (شاه) بەنیشانەی ڕێز لێ گرتن، بەیەکێکی لە خۆشەویستانی، دەدات.

حـەلـنـما (ئاوەڵناو): (چارەسـەر، لێکدەر، ئاسـانکەر). لێکدراوە، لە عـارەبی (حل) و پاشبەندێک (-نما) سیفەتێکی خوایە و بۆیە، بەم جۆرە بەکار دێ و دەوترێ:

– خوای گەورە، حەلنمای، گیروگرفتە!

حـەواڵە (ن): لە (حـواله)ی عـارەبییـەوەیە و بەواتای، (پارەی نێـردراو) بەهۆی پۆسـتـەوە، یان، بەهۆی (یەکـێکەوە) یاخـود بەهۆی (ڕووبەڕوو کـردنەوە) یاخـود بەهۆی (دەست بەدەستی) کردنەوە.

حەوسەڵە (ئاوەڵناو): بەواتای، (سەبر، پشوودان، تاقەت، لەسەرخۆیی) هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو، حەوسەڵەی دەرس وتنەوەی منداڵانی نییە!

حەیات (ن): لە (حیات = حیاة)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ژیان) هاتووە و وەک ناوی ئافرەت، گێژ، کەنیشک، بەکار دەهێنرێت.

حەیران (ن): ناوی گۆرانییەکی ناو کوردەوارییە و لە لایەکی دیکەشەوە، بەواتای (عاشق) دێ و وەک ناوی ئافرەتیش، بەکار دێ.

لەم ڕووەوە، شێخ ڕەزای تاڵەبانی دەڵێ:

(قوربانی روخت بم کە شکستی بەقەمەر دا
حەیرانی لەبت بم، کە ڕەواجی بەشەکەر دا!)

حەیف (ئامراز): بەواتای (ئەفسووس، بەداخەوە، داخەکەم) هاتووە!

بۆ وێنە، دەوترێ:

– حەیف، ئەو کیژە باشە، بەو نامەردە، دراوە!

حب الوطن: بەواتای (خۆشەویستی نیشتمان) بەکارهاتووە.

حورمەت (ن): بەواتای (قەدر، ڕێز، پایە، پلە) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو حورمەتێکی ئێجگار زۆری هەیە، لە ناو خەڵکدا!

حسین ئاوا (ن): ناوی دێیەکە، لە نزیک شاری سنە، لە کوردستانی ئێراندا.

حیشمەت (ن . ئاوەڵناو): وەک ناوی پیاو بەکار دەهێنرێ و هەروەها، بەواتای، (گەورەیی، ویقار، سەروسیما) هاتووە.

حیلە (ن): بەواتای ناوی دەنگی (ئەسپ) دێ و جگە لەوەش، بەواتای (گز، گزنی، فێڵ و فەڕە) هاتووە.

خاپوور (ئاوەڵناو): بەواتای، وێران، کاول، ڕووخاو، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– بەزۆر دێیەکەیان، خاپوور، کرد!

خار (ن): بەواتای، دڕکوداڵ، خارشت، دێ. هەروەها، بەواتای، (شەقار شەقار) هاتووە!

خاس و عام (ن . ئاوەڵناو): ئەمیش عارەبییەکەیە – (خاص و عام) و (خاس) بەواتای (چاک) و تایبەتی و چاک، هاتووە. (عام)یش، بەواتای ئاسایی و تێکەڵ و هەمەچیزە هاتووە. لێرەدا، مەبەستی (لە گەورە و بچووکە) بەتێکڕایی!

خامۆش (ئاوەڵناو): بەواتەی (نووستوو، کوژراو، بێدەنگ، کپ) دێ.

خان (ن . ئاوەڵناو): بەو جێگایە دەوترێ، کە بەشەودا، کاروانی تیایدا، ماوەتەوە، کە (کاروانسەرا)یشی پێ وتراوە و جگە لەوەش، وەک (لەقەبێ)، بەهەندێ سەرۆک هۆزانی کورد وتراوە و حاڵی حازریش، بۆ لەقەبی ئافرەتی گەورە و بەڕێز، بەکار دەهێنرێت.

(خانەدان)یش، بەهۆی وشەی (خان)ەوە دروست کراوە و بەواتای زادەی خانان، هاتووە.

(خانەوادە)ش، هەر لەم وشەیە وەرگیراوە و بە(واتایێ) هاتووە، کە خاوەنی، خێزانێکی بەڕێز و گەورەیە و لە ئەشرافانە و خاوەنی دیواخانە!

خانەشوور (ن): ناوی دێیەکە، لە دێهاتەکانی (سەلاس و باوەجانی).

خانەقا (ن): خانەقا (خانەگا)، دێیەکە، لە دێیەکانی پاوە، کەوتووەتە بناری شاخی ئاتەشگا، لای ژووری و کەوتووەتە، سەر دوواوانی پاوەرۆ و چەمی دووریسان و شمشێر.

خاو (ئاوەڵناو): خاو، بەواتای (گێل و شل و شێویا و بێ تام و ناگرژ و نەگەییو و خەو و بەلایەکدا، خوارۆ بوو، نە ڕێساو، خۆشنەکراو،....) هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو زۆر خاوە، ئاگای لە دنیا نییە!

– لەبەر خاویی خۆی، چی تێ ناگا!

– قژەکانی خاون و نەرمن!

– ئەو خواردنە، هێشتا خاوە و نەکوڵاوە!

– ئەو چووە، بەخاوی حەوت شەوە و حەوت ڕۆژەدا.

– خاوی فەرشەکە بەولایەدا، کەوتووە.

هەر لەم وشەی (خاو)ە، (خاوەخاو) و (خاوێر) دروست بوون و بەم جۆرە دەخرێتە ناو ڕستەوە:

– فلانە کەس، لە کارکردندا، زۆر خاوێرە!

– ئەو لە کارەکەیدا، خاوەخاو دەکات!

خەتا (ن): خەتا، ناوی وڵاتێکە، لە ناوچەی تورکستانی شورەوییەوە و ئەگەر لە (خطأ)ی عارەبیشەوە، وەرگیرا بێ، ئەوە، بەواتای (هەڵە) و (گوناه) هاتووە.

خەتات (ئاوەڵناو): لە (خطاط)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (خۆشنووس) دێ.

خەرراج (ئاوەڵناو): لە عارەبییەوە (خراج) وەرگیراوە و بەو یەکە دەوترێ، کە لە ماڵی خۆی زۆر خەرج بکات.

خەراجیان (ن): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی ڕوانسەر، هەروەها دێیەکیشە، لە نزیک شاری سلێمانییەوە، کە کەوتووەتە، سەر ڕێگای سلێمانی و عەربەت.

خەزان (ن . ئاوەڵناو): بەو دەمەی پاییز دەوترێ، کە گەڵای داران زەرد دەبێ و دەوەرێ و لە لایەکی دیکەشەوە، بەکاری گەڵاڕێزان، خەزان دەوترێ. وەختی وەها، درەختێ بەبۆنەی تینوویەتییەوە، بەرەو وشکی دەڕوا و گەڵایەکانی زەرد دەبن و دەوەرن و خەزان دەکات.

خەزان، وەک ناوی ئافرەت، بەکار دێ.

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم دەڵێ:

(گۆشە گۆش بدەر، وە دەردی خەزان
جە سەختی خەزان، مەبەر حاڵنەزان!)

خەستە (ئاوەڵناو . ن): خەستە، بەواتای (ماندوو، شەکەت، نەخۆش) دێ، هەروەها وەک ناویش بەکارهاتووە و شاعرێکی ناوچەی خانەگا، بەناوی (خەستە)وەیە.

(خەستەگی)ش، کە بەواتای (ماندوویەتی) هاتووە، هەر لەوەوە، دروست بووە.

خەسرەوئاوا (ن):

گەڕەکێکی ناو شاری سنەیە و کاتی خۆی دێیەک بووە، لە نزیکیەوە.

خەسڵەت (ن): ئەم وشەیە، لە (خصلة)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردییدا، بەواتای (خوو و ڕەوشت) بەکار دەهێنرێ!

خەسیس (ئاوەڵناو): ئەمیش لە (الخسیس)ی عارەبییەوە، وەرگیراوە، بەواتای (ڕژد، مشت قووچاو، ڕەزیل) دێ.

خەفیە (ئاوەڵناو): بەواتای (زوانگیر، خەوەرچین) هاتووە و زۆرتر، بەیەکێ، دەوترێ، کە بەشێوەی پەنهانی و نەزانراو، کاری جاسووسی بکات، یان، لە بارەی یەکێکەوە، شت بزانێ!

خەفیف (ن . ئاوەڵناو): ناوی تفەنگی شکارە (فلّچە) و هەروەهاش بەیەکێ دەوترێ، کە (سووک و خوار) بێ و بە(بچکۆلەش) دەوترێ.

خەفەخان (ن . ئاوەڵناو): جۆرە هاتنەوەیەکی گەروو و قوڕگە، کە ئەو نەخۆشە، بەزۆر و بەهەناسەبڕکێ، هەناسە، هەڵدەکێشێ و زۆرتریش، بەهۆی (ملەخڕەوە) دەبێ.

خەلاس (ن . ئاوەڵناو): لە (خلاص)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ڕزگار) بەکار دێ و هەر لەم وشەیەش، (خەلاس بوون) بەواتای (ڕزگار بوون) بەکار دێ.

خەلعەت (ن): بەواتای (خەلات) هاتووە و بەو شتە دەوترێ، کە گەورەپیاوێ، بەیەکێ لە خۆشەویستانی (دیاریی = خەلات) دەبەخشێ!

خەمیدە (ئاوەڵناو): خەمیدە، بەواتای (چەماو) هاتووە.

خەوانین (ن): ناوی کۆیە بۆ (خان).

خەیام (ن): خەیام، کۆی خەیمەیە و ناوی شاعرێکی گەورەی ئێرانیشە و بەو کەسیشە دەوترێ، کە چادر دوورە.

خەیلێ (ئاوەڵناو): بەواتای، زۆر، فراوان، هاتووە.

خۆ (ن): (خۆ) و (خوو) یەک واتایان هەیە و ئەویش (ڕەویە و ڕەوشت و هەڵسوکەوتە).

هەروەک، ئامرازی (هۆ) بەکار دێ و دەوترێ:

– خۆ من هاتم، کەچی تۆ لەوێ نەبووی!

خوار (ئاوەڵکار. ئاوەڵناو . ن): بەواتای (لار، نارێک، زەلیل و سووک، دژێی ژوور) هاتووە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو زۆر لە خوارەوە دانیشتووە.

– ئەو بەخواریی دەڕوا، بەڕێوە.

– ئەو لە مامەڵەدا، خوارە!

خۆرشید (ن): بەواتای (خۆر) هاتووە، وەک ناویش، بۆ (ژن و پیاو) بەکار دەهێنرێ.

خرۆش (ئاوەڵناو): بەواتای (بەکوڵ، بەئارەزوو) هاتووە.

خورەم (ئاوەڵناو): بەواتای، چیمەن و سەوزایی، خۆش ئاو و هەوا، هاتووە. هەروەها، بەواتای (شاد، خۆشی) هاتووە.

خونخوار (ئاوەڵناو . ن): بەواتای خوێنمژ، هاتووە.

خول (ئاوەڵکردار، ئاوەڵناو): خول، بەواتای (سووڕان، دەورەدان، گێل و نەزان) هاتووە، بەڵام (خۆڵ)، بەواتای، (خاک) هاتووە.

خولاسە (خلاصە): عارەبییە و بەواتای (خەستە، پوختە، بنەڕەت، کورتە، جەوهەر) هاتووە!

خۆشخۆ (ئاوەڵناو): (خۆشخۆ) و (خۆشخوو) هەردووکیان، یەک واتایان هەیە و بەواتای (خۆشڕەفتار و خۆشکردار) هاتووە!

خۆف (ن): لە (خوف)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (ترس و بیم) هاتووە.

خوێش (ن): بەواتای (قەوم و خزم و نزیک) هاتووە و هەندێ جاریش بەشێوەی (خوێشان) کۆی دەکەنەوە!

خیتامە (ختام): لە (ختام)ی عارەبییەوەیە و بەواتای کۆتایی پێ هێنان هاتووە.

خیتە (خطە): بەواتای تیکەیەک لە زەوی دیاریکراو هاتووە، یاخود بەناحیەیەکیش دەوترێ!

خێڵ (ن): خێڵ، بەواتای کۆمەڵێ هەوارگەچی، ئەوانەی کە کۆچەرن و گەرمیان و کوێستان دەکەن!

لەوانەیە، چەند هۆزێ، خێڵێ دروست بکەن.

وشەی (خێل)یش، بەواتای، چاوخوار، چاولار (خوێل) هاتووە. وەلی دێوانە، بەم بۆنەیەوە، دەڵێ:

هەی دەلیلەی ڕەم هەردەی هەڵەت گـــێڵ
هەی ســـەرداری پۆل، تەتارانی خـــێڵ!
ڕاز ڕێـــزەی نـــەوات، ڕەنـــدی ڕەوێـــڵان
ناز وە نـزاکـــەت، نازداری خـــێـــڵان!

دادستان (ن): دادستان، بەواتای (داوەر، قازیی، حاکم) دێ. زیاتر، بەوە دەوترێ، کە داد بسێنێ و نەیەڵێ، یەکێ مافی بخورێ.

دارا (ن . ئاوەڵناو): دارا، ناوێکی شاییبیەکی ئێرانە و، وەک ناویش، لە ناو کوردەوارییدا، بەکار دێ و بە(بوودە)ش دەوترێ!
هەروەها، بەواتای (پارچە) قوماشێ، دێ.
لەم وشەیەوە، (دارایی) دروست بووە، کە بەواتای (سەروەت و سامان) دێ.

دارۆ: دارۆ، بـەواتـای (هـەیـەتـی) هـاتـووە. هـەروەهـاش، بـەواتـای (ئـاو دەدات) دێ. (دارِوو)ش، بەواتای (دەرمان) هاتووە.

دار المظلم: بەواتای جێگای زوڵم و زۆر (زوڵم خانە) بەکاری هێناوە!

دارۆمەرد (ن): ناوی شەخسێکە، کە خەڵکی ئەو ناوچانە، دەچنە زیارەتی.

داروەن (ن): بەداری (قەزوان) دەوترێ.

داریان (ن): ناوی دێیەکە، لە هەورامانی لهۆنی ئێراندا و کەوتووەتە بەرامبەر نۆتشەوە.

داری زەنگەنە (ن): ناوی دێیـەکـە، کـەوتـووەتە، ناوچەی سـەرپێڵ -ەوە، نزیـک بەمـەرزی عراق.

داڵەهۆ (ن): ناوی شاخێکە، کەوتووەتە، ناوچەی باوەجانی و گۆران و گەرمەسێری ناوچەی سەرپێڵ و زەهاوەوە.

دام (ن): بەواتای (تەڵە، داو) هاتووە، هەروەها، بەواتای (پێم دا)ش هاتووە! (دام و دانە)ش، بەواتای (تەڵەنانەوە و چەشەرێژان) دێ.

دامان (ن . ئاوەڵکار): دامان، بەواتای، (داوێن و بنار و داماو و پێمان دا) هاتووە.
بۆ وێنە، دەوترێ:

– پارەکەمان دامانێ و هیچ حەقێکیان، بەسەرمانەوە نەماوە!
– لە دامانی شاهۆدا، خێڵیان هەڵداوە!
– لە دامانەکەیدا، وەها دەردەکەوێ، کە خەجاڵەت گرتوویەتی!
– دامانی کراسەکەی زۆر درێژە، بەزەویدا، دەکێشرێ!
هەندێ جاریش لەبریی (دامان)، (دامەن) بەکار دەهێنرێ.

داماو (ئاوەڵناو . ن): بەواتای، (پەککەوتوو، کەمدەس، هەژار، مات، لێقەوماو) هاتووە.
بۆ وێنە، دەوترێ:
– ئەو داماوی، دەستی ڕۆزگارە.

داوا (ن): بەواتای، (داخـوازیی و بەواتای جـەنگ) هاتووە. بەم جـۆرە، دەخـرێتـە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەو داوای، ئەو کیژەی کرد و نەیانداییێ!
– ئەو لە داوای گەورەدا، بەشداریی کردووە.
– داوای ئەو ئەوەیە، کە یاریدەی بدەی و دەست بدەیتە دەستی!

داواشی (ن): بەواتای (کوێخا، گزیر، نوێنەر، وەکیل)ی ئاغای (دێ) هاتووە.

داود (ن): ناوی پێـغـەمەرە، بەڵام ئەم مـەبەسـتی ناوهێنانی، یەکێ لە سـەرەک هۆزانی کەڵهوڕە، کە پێی دەوترا، (داودخانی کەڵهوڕ).

دەبدەبە (ن): بوزورگی و گـەورەیی و شکۆمـەندیی، ئاوازی دەهۆڵ و نەقـارە. ناوبانگیی، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:
– بەدەبدەبەیدا، وەها، دەردەکەوێ، کە خاوەن دیواخانە، کەچی وەها نییە!

دەبیـر (ن . ئاوەڵناو): وشـەیەکی کـۆنی ئاڤێـسـتـاییـیـە و بەواتای (نووسـەر، وتارنووس) هاتووە. حاڵی حازر، بە(مامۆستای دەبیرستان) دەبیر، دەوترێ.

دەخڵ (ن): لە (دخل)ی عـارەبییەوە، وەرگیراوە و بەواتای (دەسـتکەوتی ساڵانە)ی پووڵ، هاتووە.
(دەخڵ و دان)یش، بەبەرهەمی ساڵانەی (گەنم و جۆ و برنج و دانەوێڵە) دەوترێ.

دەخیل (ئاوەڵکار): بەواتای (پاڕانەوە، ئامان خواستن) هاتووە.

دەرج (ن . ئاوەڵناو): بەواتای، (نووسین، تۆمارکردن) هاتووە.

دەردەدار (ئاوەڵناو): بەواتای (نەخۆش، خەستە) هاتووە.

(دەردی دەردان) و (دەردی کاریی)یش، بەهۆی وشەی (دەرد)ەوە دروست بوون و هەردووکیان، یەک واتایان هەیە، کە بەواتای، خراپترین نەخۆشی، یان نەخۆشیی چارەنەکراو، یان نەخۆشیی گران، هاتووە.

دەروەدەر (ئاوەڵکار): بەواتای (وێڵ و سەرگەردان) هاتووە، بۆ وێنە، دەوترێ:

فلانە کەس، قەرز و قۆڵە، دەربەدەری، کرد!

دەروەند (ن): بەواتای (دەربەند) هاتووە و بەتەنگیبەرێ نێوان، دوو ئەشکەوت دەوترێ.

دەروەن دەهۆڵ (ن): ناوی دۆڵ و چەمێکە، کە ئەوسا، سەر بەناوچەی قەسری شیرین بوو، بەڵام حاڵی حازر، سەر بەناوچەی جوانڕۆیە و هەوارگەی هۆزی (قووایی)یە.

دەرەی کێ (ن): ناوی دێیەکی ناوچەی هەورامانی تەختە، کەوتووەتە نێوان، ڕێگای هەورامانی تەخت و دزڵییەوە.

دەروێش مەحموود (ن): خەڵکی کۆماسییە و لە قەسری قەجەردا، بەند کراوە!

دەسبەردار (ئاوەڵکار): بە(وازهێنان، دەست لێ هەڵگرتن) دەوترێ و بۆ وێنە دەوترێ:

– ئەو دەسبەرداری دەستگیرانەکەی بوو!

دەستگا (ن): بەو جێگایە و کەلوپەلە دەوترێ، کە کاری پیشەسازیی، لێ دەکرێ، بەڵام بۆ مەبەستی دیکەش، بەکار دێ و بەهەرحاڵ، لەم ڕستانەدا، بەڕۆشنی، واتا، جۆربەجۆرەکانی دەردەکەون.

– دام و دەزگای ئاسنگەر، زۆر قورس و قەبەیە.
– فلانە کەس، دەستگایی خانووی کڕیوە!
– داموەزگای ناوماڵەکەی، لە هی، شاهـ دەکات!

دەست و مشت (ئاوەڵناو . ن): دەست ڕاست، نیشانەشکێن، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو لە نیشانە شکاندندا، خاوەنی دەست و مشتە.

دەستە (ن): بەواتای، (گرو) و (فەوج) و (تیپ) و (تاقم) هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەوان، بەدەستە دەستەوە، دابەش، بوون.

دەستوور (ن): بەواتای (فەرمان) و بەواتای، (ڕێڕەو) هاتووە. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەپێی دەستووری شاهـ، دەبێ، بەدەستووری ناوچەکە، بجووڵێینەوە!

دەسفەنگ (ئاوەڵکار): خۆ ئامادەکردنە بەتفەنگەوە، ئامادەبوونێکی تایبەتی سەربازە، کە بەخۆی و تفەنگیەوە، ئامادەی جێبەجێ کردنی، فەرمانە، بۆ تفەنگ تەقاندن.

دەشتی گوڵاڵە (ن): دەشتێکە دەکەوێتە سەر ڕێگای جوانڕۆ، بەرەو باوەجانی لە نێوانی (سەراوبەس) و (بەردی زەنجیر)دا.

دەشتی گەڕ (ن): دەشتی گەڕ، یان هەوارگەی پشت گەڕ، کەوتووەتە داوێنی، کێوی شاهۆوە، جێگای هاوینانی ئاغا عینایەت بووە.

دەشتی گەواوڕ (ن): ناوی دەشتێکی پان و بەربڵاوە، کەوتووەتە سەر ڕێگای (ئیسلام ئاباد) و بەرەو (ئیلام)، حاڵی حازر سەر بەناوچەی (گیلانی غەرب)ە.

دەشتی هەسێران (ن): ناوی هەوارگەیەکە، لە نێوان ملەپاڵنگانە و شوانکارەدا.

دەلاک (ن): بەواتای (سەرتاش)، بەواتای(خەتەنەکەر) و بەواتای (کیسەکێشی حەمام) – یش دێ.

دەلایل (ن): کۆی (دەلیل)ە و ئەمیش بەم واتایانە دێ: (ڕاهنما، بەڵەد، هۆ، کتێبی دۆعا). بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەبێ دەلیل، ڕێگاکە، ون دەکەم!
– بەبێ دەلیل، کارەکەت، بۆ ڕاست نابێتەوە!
– لە ناو کتێبی دەلایلدا، دۆعای زۆر هەن!

دەم (ن): دەم، بەواتای (کات، وەخت، چەرخ) دێ، هەروەها، بەواتای (زار)یش دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەدەم ئەوەوە، ئەو هەواڵە بلاو کراوەتەوە!

– له دەمی ئەودا، ئەو جۆرە کارانە دەکرا!

جگە لەمانەی سەرەوە، (دەم) بەواتای (لێ نان) و (پێگەیشتن) دێ و بۆ وێنە دەوترێ:

– دا، چایێ دەم بکە!

– دا، بزانە چێشتەکە، دەمی هێناوە!

هەر لە (دەم)ەوە، وشەی (دەمدەم) و (دەمدەمی)یش دروست بوون و بەواتای (حولحولی) دێن و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو دەمدەمییە؛ دەمێ باشە و دەمێ خراپ!

دەو (ئاوەڵکردار): دەو، بەواتای (هەڕاکردن) هاتووە. بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو بەدەو بەدوای تۆپەکەدا، ڕۆیشت.

(دەوانی دەو)، ئاوەڵکردارێکی تاکیدییە.

دەودان (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە سەر سیروان، لە نزیک مەرزی عراق و ئێران و جێگای لە دایکبوونی سوڵتان ئیسحاق-ەو (هەروەک وەها دەوترێ) و حاڵی حازر (پەردیوەری)یشی پێ دەوترێ.

دەور (ن . ئاوەڵکردار): بەواتای (چەرخدان) و بەواتای زەمان و ڕۆژ، هاتووە، بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– لە دەوری شایەتیدا، ڕۆژنامەی کوردستان لە تاراندا، دەردەچوو.

– ئەمڕۆ، دەوریەتی و چی دەکات، ئەیکات.

– ساڵ، دەوری دایەوە و ئێمە، هەر خۆزگەم بەپارە!

(دەوران)یش، کۆی (دەور)ە.

دەوڵەتئاوا (ن): دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی روانسەرەوە، جێگای لە دایکبوون و گەورەبوونی مامۆستا سەید تایری هاشمی -یە.

دەهەن (ن): بەواتای (دەم) و بەواتای (دەسندە) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو دەهەنی زۆر گەورەیە.

– ئەو کابرایەکی سەخی تەبع و دەهەندارە.

دەهەنپڕ (ن): ناوی جۆرە تفەنگێکە، کە بەدەست ساچمە و باروتی تێ ئەکەن و تەرەقەی، بۆ دائەنێین و لای خۆمان، پێی دەوترێ، (دەمپڕ).

دەهندە (ئاوەڵناو): (دەهندە) بەواتای (بەخشندە) هاتووە و سیفەتێکی خوای گەورەیە.

دەیجوور (ن . ئاوەڵناو): بەشەوی زۆر تاریک و نووتەک دەوترێ.

دەیر (ن): دەیر، بەواتای (کەنیسە) هاتووە، هەروەها، بەواتای تاقی گەورە، کە بەبۆنەوە، دەکرێ!

دروود (ن): بەواتای دۆعای خەیر، سەڵەوات، دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– پێغەمبەر، دروودی خوای لەسەر بێ!

دروشت (ئاوەڵناو): بەواتای، دژی ورد، یاخود زبر، گەورە، ناقۆڵا دێ. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەوان بەورد و دروشتەوە، بۆ حەج چوون!

دڕیا (ک): دڕیا، بەواتای (دڕا) هاتووە و بەم جۆرە، بەکار دێ و دەوترێ:

– پارەی چاپەکە دڕیاوە!

– (دڕیان)یش، بەواتای (دڕاوە) هاتووە.

دڕیاگ (ئاوەڵناو): ئەمە بەواتای (دڕاو) دێ و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو بەرگەکەی دڕیاگە!

دزڵی (ن): پایتەختی هەورامانی (دزڵی و شامیان)ە و مەرکەزی حکومەتی مەحموود خانی دزڵییە!

دشە (ن): ناوی دێیەکە، کە کەوتووەتە، سەر ڕووباری (پاوەرۆ و گاوەرۆ)ە و کەوتووەتە، خوارووی دێی گلاڵەوە، سەر بەناوچەی پاوەیە!

دڵخواز (ن . ئاوەڵناو): (دڵخواز) و (دڵیخا) هەردووکیان، یەک واتا، دەبەخشن. لە ناو کوردەوارییدا، زۆرتر بۆ ناوی کیژ و بۆ دڵدار، بەکار دێ!

دلیجان (ن. ئاوەڵناو): ناوچەیەکە، لەسەر ڕێگەی (تاران و ئەسفەهان) و ناوبانگی بەکاڵەکی باشەوە، دەرکردووە.
بەواتای (گالیسکە)ی دوای ئەسپ، هاتووە.

دلێ (ئاوەڵناو): (دلێ)، بەواتای (ناو) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو چووە، بۆ دلێ باخی!

واتە: ئەو چووە، بۆ ناو باخ!

(دلێشان)، واتە، لە (ناویان).

دما (ئاوەڵکردار): دما، بەواتای، لە پاش دەدات و بەم جۆرە، بەکار دێ و دەوترێ:

– ئەو دما کەوتووە!
– ئەو دوا کەوتووە!
– ئەوان، وان، لە دماوە!
– ئەوان، وان، لە دواوە!

دووچار (ئاوەڵکردار): بەواتای (گرفتار، گیرۆدە) هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو دووچاری، نارەحەتییەک بووە!

دوڕئەفشان (ن): بەواتای، دوڕباران، مرواری باران، دێ.

– نوکی قەڵەمی دوڕئەفشانی ئەکات!
– سەرپاکی قسەکانی، دوڕئەفشانن!

دووریسان (ن): دێیەکە، کەوتووەتە ڕۆژهەڵاتی پاوەوەیە دوو کیلۆمەترێ، سەر بەناوچەی پاوەیە.

دووقاڵ (ئاوەڵناو): جۆرە تەڵایەکی گرانبەها و بەنرخە و مادەی تەڵاکەی خاستر و زۆرترە.

دوون (ئاوەڵناو. ن): بەواتای (پەست و بێ قەدر و قیمەت و بێ بایەخ) هاتووە و هەر لەمەوە، (دوونپەروەر)یش دروست کراوە، کە بەواتای (نامەردپەروەر) هاتووە.

دیار (ن)، (ئاوەڵناو): بەواتای (ناوچە)، بەواتای (دەرکەوتوو) هاتووە.

هەر لەمەیشەوە، وشەی (دیاریی) دروست بووە، کە بەواتای (سەوقات و هدیە) هاتووە، هەروەها بەواتای بە(ناوبانگ و ناسراو و دەرکەوتوویش) دێ.

دیدە (ن)، (ئاوەڵناو): بەواتای دەموچاو چاو هاتووە و هەروەهاش، بەواتای (بینراو = دیتراو) دێ.

دیش (ک): دیش، بەواتای چاوی پێ کەوتووە و وشەی (دیشا)ش، بەواتای چاویان پێی کەوت، هاتووە.

دیققەت (ئاوەڵکار): بەواتای وردبوونەوە، هاتووە.

دیم (ک): بەواتای، چاوم پێی کەوت، بەرچاوم کەوت، هاتووە.

دیواخان (ن): ئەو جێگایەیە، یا، ئەو ژوورەیە، کە لە ماڵە گەورەیەکدا، خەڵکی تیادا، کۆ دەبێتەوە و میوانخانەشی پێ دەوترێ!

دیوان (ن): بەواتای کتێبی کۆکردنەوەی شیعرە و هەروەهاش، بەواتای دەستگای میر و حاکم و قازی و حکوومەت، دێ.

دیواندەرە (ن): ناوچەیەکە، کە کەوتووەتە، سەر ڕێگای سنە و سەقزەوە و شاری دیواندەرەش، پەخشی ئەوێیە!

دێوسفید (ن): ناوی دێوێکە کە لە شاهنامەی فردەوسیدا، هاتووە!

ڕا (ن): بەواتای (ڕێگا) هاتووە. هەر لەم وشەیەوە، (ڕێگا)ش هاتووە، کە بەهەمان، واتا هاتووە.
(ڕاگە)ش، بەواتای (ڕاڕەو)، یان (ڕێڕەو) هاتووە.

ڕاخێز (ئاوەڵناو): بەو کەسە، دەوترێ، کە توانای ڕێگا بڕینی زۆر دووری هەیە و (پادار)یشی پێ دەوترێ.

ڕاز (ن): بەواتای حیکایەت و قسەی نهێنی و سەرگوزەشتە، هاتووە.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ڕاز و نیازی، وا بەلای ئەوەوە!

ڕازاوە (ئاوەڵناو): واتە، ڕێکوپێک، پێ کەوتوو، خۆش پێ کەوتوو. بەم جۆرە، دەخرێتە،

ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەو هەمیشە بەڕازاوەیی، دەچێتە دەرەوە.

ڕازنا (ک): واتە، ڕازاندیەوە.

ڕاهنما (ن)، (ئاوەڵناو): بەواتای، دەلیل هاتووە.

(ڕاهنمایی)ش، لەوەوە وەرگیراوە و بەواتای (ڕێگا پیشاندان) دێ.

ڕاهی (ئاوەڵکردار): (ڕێ بەرگر، ئەوەی کەڕێ دەگرێتە بەر).

ڕەئیس (ن): بەواتای سەرۆک هۆز و سەرۆک قەوم دێ، هەروەها، ناوی دێیەکی ناوچەی وەڵەدبەگییە، لە کوردستانی ئێراندا.

ڕەزم (ن): بەواتای (جەنگ، شەڕ، داوا) هاتووە!

ڕەشتەن (ک): بەواتای (ڕەشتووە، ڕەژتووە) هاتووە. بۆ وێنە دەوترێ: ئادە، چەمیش ڕەشتەن!

واتە: ئەو چاوی ڕەژتووە!

ڕەشۆکی (ن): ناوی جۆرە تفەنگێکی کۆنی قەدیمییە و جگە لەوەش، بەشتی سووک و بێ بایەخ، دەوترێ.

ڕەمەق (ئاوەڵناو. ن): بەواتای (گیان) و برسیەتی و لاواز و لەڕ و چەق، تەوانا و هێز دێ.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– فلانە کەس ڕەمەقی تیا نەماوە!

ڕەنگ ئامێزی (ن): واتە، بۆیەکردن، یان، ڕەنگ ڕشتن.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– بەهار ڕەنگ ئامێزی دەرودەشتی کرد!

ڕەواج دەهەندە: بەواتای، کەسێ دێ، کە پەرە بەکارێ دەدات، یان نرخی بەرز دەکاتەوە، یان، ڕێزی زۆری، لێ دەنێ!

ڕەوزەی بەهەشت (ن): بەواتای باغی بەهەشت دێ و بەمەش مەبەست لە جوانی و ڕازاوەیی و دڵگیرییە!

ڕەویەی بەندەگی: هەڵسوکەوتی، بچووکی، ڕەویە و ڕەوشتی بچووکی و بەندەگی.

ڕۆ (ن): بەواتای (ڕۆژ) دێ.

(ڕۆ ڕۆ)ش، هەر لەوەوە وەرگیراوە و بەواتای (زاریی و شین و گرین) هاتووە.

ڕۆح ئەفزا: بەواتای (گیان زیادکەر)، بەواتای باخ و باخانی ڕازاوە دێ، کە گیان دەگەشێنێتەوە!

ڕوحولقدوس (ن): لەقەبی جوبرەئیلە (فریشتەی خوا).

ڕوخسار (ن): چیرە و چێرە و سوورەت و دەموچاو وێنە هاتووە!

ڕۆستەم (ن): ناوی پاڵەوانی ئێرانییە، کە لە شاهنامەی فردەوسیدا، هاتووە.

ڕووان (ن): ناوی دێیەکی ناوچەی جوانڕۆیە، جێگای تایفەی زەردۆیانە.

ڕشتە (ن): ڕشتە، بەواتای (ڕیزە) شاخ هاتووە، هەروەها، بەواتای (عەقا = عەگال)ی عارەب دێ و بەو جۆرە ماکرۆنییەکی زۆر وردیش دەوترێ و لە گۆشەی خوێندنیشەوە، بەواتای (فرع = فەرع) هاتووە.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– شاخی شاهۆ، بریتییە لە ڕشتە شاخێک.

– عارەب، چەتفەکەی سەری بەهۆی ڕشتەکەیەوە دەوەستێ!

– چێشتەکە، ڕشتەکەی کەمە.

– ڕشتەی ئەو فیزیاییە.

هەروەها، بەواتای ڕێڕەو و هەڵسوکەوتیش دێ و بۆ وێنە دەوترێ:

– تۆ ڕشتەی بنەچەکەی خۆت، ون (گوم) مەکە.

ڕیازەت (ن): وشەیەکە، لە لایەن سۆفیان و عارفانەوە، بەکار دەهێنرێ و ئەمەش، بەواتای جۆرە قەدەغەکردنێکی خواردنە.

بەشێوەیەکی ڕۆشنتر، ئەوەیە، کە زۆر سەخت لە خۆ بگیرێ و لە ئیسراحەت و خواردن و خۆشیی و پۆشاکی باش پۆشین دوور دەکەونەوە، بەو مەبەستەی لە خوا نزیک ببنەوە!

ڕیققەت (ئاوەڵناو): لە عارەبییەوە، وەرگیراوە. بەواتای، ناسکی و دڵنەرمی هاتووە.

(ڕیققەتئاوەر)، جۆرە ژیانێکە کە بەزەیی بەرپا دەکات.

بۆ وێنە، دەوترێ:

– ئەو ژیانێکی ڕیققەت ئاوەری هەیە.

زاریی (ن): بەواتای، گریان و شیوەن هاتووە.

بەم بۆنەیەوە جیهانئارا خانم یەژێ:

من دایم پەی تۆ هەر هام نە زاریی
تۆ شەوان، پەی وێت، وە عەیش مەویاریی

زام (ن): زام، بەواتای (زەخم، برین) دێ.

(زامدار)یش، بەواتای (زەخمدار، بریندار) دێ. بەڵام (زامی کاریی) بەواتای (برینی سەخت)، یان (زەخمی سەخت) دێ.

زایف (ئاوەڵناو): بەواتای (لاواز و ناتەوانا) هاتووە و لە وشەی (ضعیف)ی عارەبییەوەیە. بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا خانم دەڵێ:

(من وێم مەزانم جە بێ دەنگیتان
جە زایفی وەڵک، جە بێ ڕەنگیتان)

زانا (ر. ک): زانا، بەواتای (عالم، دێ و بەیەکێ دەوترێ، کە زۆر تێ بگات، لە لایەکی دیکەوە، بەواتای (دەزانن) دێ.

وشەی (زانا) بەم جۆرە، کاری لێوە دروست دەبن.

ئاد مزانۆ = ئەو دەزانێ.

ئادێ مزانا = ئەوان دەزانن.

تۆ مزانی = تۆ دەزانی.

من مزانوو = من دەزانم.

زانوو (ن): زانوو بەواتای (ئەژنۆ)ش دێ.

زەبوور (ن): ناوی کتێبی (داود) پێغەمبەرە.

زەخیرە (ن):

ئەو کەلوپەلەی، کە دەخرێتە هەمارەوە و هەڵدەگیرێ، بەتایبەتی کەلوپەلێ کە بۆ خواردن

و خۆراکی زستان هەڵبگیرێ!

زەدوخورد (ئاوەڵکار): بەو کردەوە، دەوترێ، کە دوو کەسی شەڕکردوو (لە کاتی بەگژ یەکتریدا چوون) لە یەکتریی دەدەن.

زەدە (ئاوەڵناو): بەواتای (لێدراو) هاتووە، یاخود شتێ، کە تەواو نەبێ، یان، کەموکوڕی تیادا بێ، یان درزێکی، لەحیمێکی پێوە بێ. پێی دەوترێ، زەدەیە.

زەڕ (ن): بەواتای (پارە)، (پووڵ)، (ئاڵتوون، تەلا) هاتووە.

زەردۆیی (ن): ناوی تایفەیەکی جافی سەر بەعەشایری جوانڕۆن.

زەردە (ن): زەردە، بەواتای (بزە)، (زەردەخەنە) دێ و هەروەها، بەزەردی هەتاو لە کاتی ئاوابوونیا، (زەردە) دەوترێ، هەروەها، ناوی دێیەکە، کەوتووەتە ڕۆژئاوای کێوی (داڵەهۆ)وە.

زەرع (ن): زەرع، بەواتای (کشتوکاڵ) و بەواتای (گەز) دێ.

زەڕنە (ن): هەوارگەیەکە (تەماشای بان زەڕنە، بکەرەوە).

زەرەر (ن): زەرەر، لە (ضرر)ی عارەبییەوەیە و بەواتای (زیان، خەسارە) هاتووە.

زەڕین (ئاوەڵناو): بەشتێ دەوترێ، کە لە تلا، زێڕ، دروست کرابێ.

(زەڕین کولاهان)یش، لەقەبێکە، بۆ شاهانی ئێرانی، ئەوانەی، کە کلاویان لە زێڕ، تەلا، ئاڵتوون، دروست کراوە.

زەعفەران (ن): (زافەران)یشی پێ دەوترێ و ئەمیش ناوی گیایەکە، کە نرخی زۆر گرانە و دەکرێ، بەسەر برنجدا و ڕەنگێکی زەردی مەیلە و سووری هەیە و خاوەنی بۆنێکی زۆر خۆشە و بۆیە دەکرێ، بەسەر پلاودا، بۆ ئەوەی خۆشبۆ و خۆشڕەنگی بکات!

لە ناوچەی خراساندا، باشترین جۆری دەست دەکەوێ.

زەفەر (ن): زەفەر، ناوە بۆ پیاو و لە عارەبییەوە، وەرگیراوە و لە کوردیی ئێراندا، بەواتای (سەرکەوتن و پیرۆزیی) دێ.

زەڵاڵ (ئاوەڵناو. ن): بەئاوی ڕۆشن و بێ خەوش دەوترێ. هەروەهاش، بەدەنگی بەرزیش، دەوترێ دەنگی (زەڵاڵ).

زەلیل (ن . ئاوەڵناو): بەکەسێ دەوترێ، کە خارودااماو بێ و هەروەها بەکوێریش دەوترێ.

زەمان (ن): بەواتای دەور، ڕۆژ، ڕۆژگار، کات، دەم، هاتووە.

زەمزەمە (ن): بەواتای، (گۆرانی وتن و سروود خوێندن و دۆعاکردن) بەشێوەیەکی ئارام و لەسەرخۆ، بەجۆرێ، کە لە لایەن نزیکانەوە، بیستراو نەبێ. هەروەها، بەواتای، خاوەن (دەزگا و دیواخان)یش دێ.

زەنگ (ن): بەواتای (درز، جەرەس، زەنگ) هاتووە.

زەوار (ن): بەواتای (کاروان)، (تەوافچی) هاتووە، بەتایبەتی بەدەستەیەک لەوانە دەوترێ، کە پێکەوە دەکەونە ڕێ و بەرەو (تەواف) دەچن.

زەواڵ (ن): وشەکە لە عارەبییەوەیە، بەواتای، (لەناوچوو، لەبەین چوو) دێ.

زەوق (ن): بەواتای کەیف و خۆشیی و ڕابواردن، دێ.

زەین (ن): زەین، بەواتای (بیر و هۆش و زیرەکیی) هاتووە. (زەیندار) و (زەینکوێر)یش، هەر لەم وشەیەوە، دروست کراوە.

زەهاو (ن): ناوچەیەکە، لە گەرمەسێری کوردستانی ئێراندا، بەخشێکە سەر بەشاری سەرپێڵ -ە و سەر بەئوستانی کرماشان -ە.

زوخ (ن): چڵک و خوێنی (زام و برین و زەخم)، یاخود (کێم)یشی پێ دەوترێ.

بەم بۆنەیەوە، جیهانئارا دەڵێ:

(تاکەی، بنوشو، زۆخی زامی جەرگ
تاکەی، بواچو، ئەی خوا، سامەرگ!)

وشەی (زووخاو)یش، بەهۆی ئەمەوە، دروست بووە!

زوخاڵ (ن)، (ئاوەڵناو): بە(خەڵووز) دەوترێ.

زێ (ن): بەواتای (ڕووبار) و بەواتای (زەهێ) - ئەندامی مایینەی مەڕومالاٌت، دێ ناوی دێییەکە و هەروەها، هەوارگەی هۆزی ئیناخییە.

زیان (ن): بەواتای (زەرەر) هاتووە.

زێد (ن): جێگا، ماوا، وڵات، نیشتمانی دایکزاد.

بەم بۆنەیەوە، مەلای ڕەنجووریی دەڵێ:

(خاڵخاسانی زێد، بن کووره و زەهاو
نازدارانی موڵک، ئەی ئاو تا ئەو ئاو!)

زیندان (ن): بەواتای (سجن، بەندیخانە، حەبسخانە) هاتووە!

زیندە (ن . ر): زیندە، بەواتای (زیندوو) هاتووە.

(زیندەگانی)یش، هەر بەهۆی ئەمەوە دروست بووە و بەواتای (گوزەران، ژیان) هاتووە.

زینەت (ن . ئاوەڵناو): بۆ ناوی ئافرەت، بەکار دەهێنرێت و، بەواتای ڕازاندنەوەش، دێ.

زرانی (ن): زرانی، بەواتای (زانوو، زەنگۆڵ، ئەژنۆ) بەکار دێ.

زشت (ئاوەڵناو): بەواتای دژی (جوان، زەریف) دێ. یاخود، بەواتای (ناشیرین، زەڕەتاڵ) دێ.

زگار (ئاوەڵکار): بەواتای (کز و کەنەفت) هاتووە.

زلان (ن): ناوی دێیەکە، لە دێهاتەکانی باوەجانی سەر بەشاری قەڵای جوانڕۆیە، لە لایەکی دیکەشەوە، بەواتای (ڕەشەبا)ش دێ.

میرزا ئۆلقادر بەم بۆنەیەوە دەڵێ:

(ئارۆ زلانەن، هەوای چەم سەردەن
چنارانی چەم، وە هەم، چەم، وەردەن)

زمکان (ن): ناوی چەمێکە، لە شاخەکانی گۆران دەست پێ دەکات و لە ناوچەی (باوەجانی) لەگەڵ ئاوی ئەو ناوچەیەدا، پێکەوە دەڕژێنە ئاوی سیروانەوە!

ژاکیاو (ئاوەڵناو): ژاکیاو، بەواتای، (ژاکاو و سیس و چرچ) دەوترێ.

ژنیان (ک): بەواتای (ژنراو)، (داخراو)، (شەڵەقێنراو) دێ.

ژەرەژ (ن): ژەرەژ، بە(کەو) دەوترێ.

سات (ن): بەواتای (دەقیقە)، یان ماوەیەکی، زۆر کەم هاتووە و هەندێ جاریش، وەک (ساتێ) بەکار دێ.

ساتیاریی (ن): ناوی دێیەکە، لە ناوچەی جوانڕۆ.

سارا (ن. ئاوەڵناو): بەواتای، تەختایی و دەرودەشت دێ، هەروەها، وەک (ناو)یش، بۆ ئافرەت، بەکار دەهێنرێ.

سارم (ئاوەڵناو): لەقەبێکە، لە (صارم)ی عارەبییەوەیە.

سازنا (ر. ک): سازنا، بەواتای (سازی دا، رێکی خست) دێ.

سام (ن): ناوی باوای رۆستەمە، کە لە شاهنامەدا، هاتووە، بەواتای (هەیبەت)یش دێ.

سان (ن): سان، لەقەبێکی، سەرۆک هۆزانی هەورامانە و ئەم لەقەبەش، هەروەک، وەها دەردەکەوێ، لە مێژووی هەورامان، لە سەرەتای ئیسلامدا، ئەو لەقەبە هەبووە. هەروەها، بەواتای، پیشاندانی لەشکر، بەرامبەری فەرماندە و شاهەوە، دێ. جگە لەوەش، بەواتای (رێک و بێ زیاد و کەم و وەک ئەو) دێ.

سانان (ر. ک): بەواتای (سەندوویەتی)، یان (وەریگرتووە) یان (کڕیویەتی) دێ! وشەی (سانۆ)ش، بەواتای (دەسێنێ، وەریدەگرێ، دەیکڕێ) دێ.

ساناو (ن): ناوی کەژێکە لە ناوچەی جوانڕۆدایە و کەوتووەتە پشتی ملەپاڵنگانەوە و هەوارگەی خەڵکی دێی (چەمەمیران)ە.

ساوام (ر. ک): ساوام، بەواتای (سویم، هێنام، دامنا) دێ. وشەی (ساوا)یش، بەواتای (منداڵ، بچووک، تازەپێگەیشتوو) دێ.

سایە (ن): سایە، بەواتای (پەنا)، (سێبەر)، (لە پاڵ)، (لە پشت) دێ. هەروەها، بەواتای، پایە و مەقامیش، دێ.

سەحەریی (ن): بەواتای (پارشێو)، (بەزمی ساز و دەهۆڵ و شمشاڵ و زوڕنا) دێ.

سەراوگەر (ن): ناوی سەراوێکە، لە ناوچەی جوانڕۆدا و هەوارگەبەزی، ئاغا عینایەت بووە!

سەرئێل (ن): کورتەی (سەرۆک ئێل)ە و بەواتای سەرۆکی هۆزەکانی عێل: ئەو هۆزانەی کە خزمی یەکترین و پێکەوە، گەرمیان و کوێستان دەکەن، دێ.

سەراوبەس (ن): ناوی سەراوێکە، لە ناوچەی باوەجانی لە نزیکی دێی (زلان)ەوە.

سەرتەوق (ن): بەواتای، (سەرباشتە، هۆی هەرە گرینگ، هۆی سەرەکیی) دێ.

سەردار (ن. ئاوەڵناو): بەواتای گەورە، سەرۆک، میر، دێ.

سەردار ئەکرەم (ن. ئاوەڵناو): لەقەبێکە، کە لە لایەن سالارە دەوڵەتەوە، دراوە بەیەکێ لە سەرۆکی وەڵەدبەگیان.

سەردار رەشید (ن. ئاوەڵناو): لەقەبی عەبباسقلی خانی ئەردەڵانییە.

سەرقەڵا (ن): ناوچەیەکە، لە گەرمەسێری کوردستانی ئێراندا، سەر بەناوچەی سەرپێڵە.

سەرکەشیی (ئاوەڵکردار): سەرکەشیی، بەواتای (سەرلێدان و دیدەنی کردنی یەکتریی) یان بەواتای، (یاخیبوون و دانە کەژ) دێ.

سەرگەردان (ئاوەڵناو): بەواتای، وێڵ، سەرلێشێویاو، ئاوارە، هاتووە.

سەرسام (ئاوەڵناو): بەواتای (داماو، سەرسوڕماو، واق وڕماو) هاتووە.

سەرمیل (ن): ناوی دێییەکە، کەوتووەتە، سەر رێگای ئیسلام ئاباد و قەسری شیرین.

سەروەت (ن): بەواتای ماڵ و دارایی و پووڵ و موڵک دێ و وەک (ناو)یش، بۆ پیاو بەکار دەهێنرێت.

سەردوودمان (ن): بەواتای (پێکهێنەری بنەماڵە) دێ.

بۆ وێنە، وەک: ئەردەشێری پاپکان، کە سەردوودمانی ساسانیەکان بوو!

سەرۆ (ن): ناوی دوو دێیە و یەکێکیان هی خوارووە و ئەوی دیکەیان هی ژووروە و کەوتوونەتە سەر رێگای روانسەر و قەڵای جوانڕۆوە و سەرۆی خواروو، جێگای دانیشتنی ئاغا عینایەت بووە!

سەرهەنگ (ن. ئاوەڵناو): ئەفسەرێکی ئارتەشی گەورەیە.

سەرهەنگ سەقەفی (ن): ناوی سەرهەنگێکی ئارتەشی بووە کە بەرپرسی دەستگیرکردنی سەرۆک هۆزەکانی کورد بووە، لە سەردەمی شاهەنشاهی ڕەزا شاهدا!

سەریاس (ن): ناوی زنجیرەیەکە، لە شاهۆ جوێ دەبێتەوە و دێیەکیش، کە کەوتووەتە، سەر رێگای روانسەر پاوەوە، لە نزیک شمشێرەوە، بەناوی سەریاسەوەیە و زوربەی وەختیش، ئاوارەکانی کوردی عراق، ئا لەوێدا، چادریان، بۆ هەڵدەدرا! ملەیەکەیش، کە دێی سەریاسی بەسەرەوە، پێی دەوترێ، ملەی سەریاس (یاڵی سەریاس).

سەفیاوا (ن): ناوی دێیەکە، لە ناوچەی جوانڕۆ، لەسەر رێگای روانسەر و جوانڕۆیە و

نزیکەی دە کیلۆمەترێ، دەکەوێتە خۆرهەڵاتی جوانڕۆوە.

سەڵم و توور (ن): ناوی کوڕەکانی فەرەیدوونن، کە لە ئاڤێستادا، ناویان هاتووە.

سەما (ن): بەواتای، هەڵپەڕکێ، سووڕدان، ئاسمان، هاتووە.

سەنگەلاخ (ن . ئاوەڵناو): سەنگەلاخ، بەواتای بەردەڵان، شاخاوی، هاتووە.

(سەنگین)یش، لە وشەی سەنگەوە دروست بووە و بەواتای (قورس و گران) دێ.

سەنگی خارا (ن): بەبەردی زۆر سەخت دەوترێ و (سەنگپا = بەردی ڕەشی پێ ڕنین هی پێ شوشتن)شی لێ دروست دەکرێ.

سەیاح (ن . ئاوەڵناو): (گەڕۆک)، (دنیاگەڕ).

سەیقەل (ئاوەڵناو): بەواتای (ساف، لووس) دێ.

سۆ (ئاوەڵناو، ئاوەڵکار): سۆ، بەواتای ڕۆشنایی چاو، دێ، هەروەها، بەواتای، تازەبوونەوە، ئێش و ژان، کونی دەرزی، دێ. جگە لەوەش، بەواتای (سۆما) دێ.

سوپەهبود (ن . ئاوەڵناو): لەقەبێکی (پلەیەکی) ئارتەشییە، بەسەرۆکی سوپاه ئەدرێ و دەشبێ پێی بوترێ فەرماندەی سوپا (ئەمیرولجەیش).

سۆت (ر. ک): سۆت، بەواتای (سووتا، سۆچیا) هاتووە، (سووچنای)یش، بەواتای (سووتان) هاتووە.

سوحبەت (ن): بەواتای، گفتوگۆکردن و قسەکردن دێ، هەروەها، بەواتای (گاڵتە و شۆخی)ش دێ!

سوخەن (ن): بەواتای (قسە و وتوویژ و گفتوگۆ) دێ.

(سوخەنفام) بەو کەسە دەوترێ، کە بفامێ، یان بزانێ چۆن قسە بکات، یان بەیەکێ دەوترێ، کە قسە باش تێ بگات و زوو تێ بگات!

سۆز (ئاوەڵناو): سۆز، بەواتای (ئارەزوو خرۆش و حەز) دێت و جگە لەوەش، بەواتای (تاسە) دێت.

هەر لەمیشەوە، وشەی (دڵسۆز) دروست بووە!

سووزان (ن): ناوی نەخۆشییەکە، کە تووشی ئەندامی (نێریی) و هی (مێیی) ئافرەت و

پیاو دێ. هەروەها، (سفلیشی) پێ دەوترێ.

سووک (ئاوەڵناو): بەشتێکی کەم سەنگ، یاخود یەکێکی سووک و خوار و بێ تەوانا و بێ قابلیەت، (سووک) دەوترێ، وشەی (سۆڵ)یش، بەواتای سوێر هاتووە، بەڵام، لەگەڵ وشەی (سووک)دا یەکدەگرن و (سووک و سۆڵ) دروست دەکەن و ئەو کاتە، هەردووکیان، هەریەک واتایان هەیە، کە بەهەردووکیانەوە، سەنگەکە، ئاسانییەکە، سووکییەکە، کەمتر دەکەنەوە!

سوڵتان ئاباد (ن): ناوی شارێکی کۆنی ئێرانە، کە حاڵی حازر، (ایراک = ئێراک) لە جێگەی ئەودا، دروست کراوە.

ستەمگەر (ئاوەڵناو . ن): بە(زوڵمکەر) دەوترێ، بەڵام (ستەمدیدە)، بە(زوڵم لێکراو) دەوترێ.

سروشت (ن): بەواتای، (سروش، خوو، تەبیعەت، خەسڵەت) هاتووە.

سرەفتە (ئاوەڵناو): سرەفتە، بەواتای (سرەوتە)، دێ و هەردووکیان، بەواتای (نەمانی ئێش، ئارامش) دێن!

سفیدی (ن): بەواتای، (چەرمایی، سپیایی، سپێنە) هاتووە.

سنجاویی (ن): ناوی هۆزێکی جافە ناوی ناوچەکەشیانە و کەوتووەتە ناوچەی ئیسلام ئابادەوە.

سیاچادران: سیاچادر، بەواتای (ڕەش دەوار) دێ و (سیاچادران)یش، کۆی (سیاچادر)ە و بە(سیاچادر و سیاچادران)یش، (سیاماڵ و سیاماڵان) دەوترێ.

بەم بۆنەیەوە، میرزا ئەحمەدی داواشی یەژێ:

گۆشەی سیاماڵ، هۆرداو دیاوە
چون، مانگ، نە گۆشەی هەوری سیاوە!

سیانزەی عید (ن): لە ئاگری نەورۆزەوە، لە ناو کوردستانی ئێراندا، وەها باوە، کە سیانزە ڕۆژ بژمێرن و ڕۆژی سیانزەی خەڵک، بەخێزانەوە، نانی بەیانی و نیوەڕۆ و ئێوارە، لە دەرەوە دەخۆن و بەشایی و هەڵپەڕکێ ئەو ڕۆژە، بەسەر دەبەن.

سێ خڕان (ن): ناوی ناوچەیەکی شاخاوییە، کە دەکەوێتە، شاخەکانی هەورامانەوە، پشتی

کەپنە و بێدرواز، لە هەورامانی لهۆندا.

سینەساف (ئاوەڵناو): سینەساف، بەیەکێ دەوترێ، کە دڵپاک بێ و هیچ نەباتە دڵی خۆیەوە و ڕقی لە کەس نەبێ، یان دڵی ژەنگ هەڵنەگرێ.
(سینە) بەواتای (سینگ) دێت.

شاخ (ن): بەواتای، (کێو، کاو، کێف، هەرد، هار، گارە) دێ و جگە لەوەش، بەواتای، شاخی حەیوان (مەڕ، گا، بزن، گامێش، کەڵەکێوی...) دێ.

شاردەی (چاووگ): شاردەی، بەواتای (شاردنەوە، شاردن) هاتووە.

شاش (ن): بەواتای پەڕۆی تەنکی کونکوناوی و بەواتای ئەسپێی ئارد و گەنم، بیبرلاویی، میزوگمێز، ئالۆزاو و خوێل، هاتووە.
بۆ وێنە، دەوترێ:
- منداڵەکە بەشەواندا، شاش دەکاتە ناو جێگا!
- ددانی ئەو منداڵە، شاشن.

شاق (ن): بەکاری نارەحەت و پڕ لە سەخڵەت، دەوترێ.

شالیاوا (ن): ناوی چەند دێیەکە، کە کەوتوونەتە ناوچەی روانسەرەوە، سەر ڕێگای روانسەر و کرماشان و لە زوربەی نووسراوەکانی ئێراندا، بە(شادی ئاباد) ناویان بردووە.

شامار (ن): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی (گۆران) و سەر بەناوچەی (ئیسلام ئاباد).

شانای (چاووگ): شانای چاووگە و بەواتای (شاندن = چاندن) هاتووە و هەر لەم وشەیەوە (شانام = وەشاندم) و (شاناش = وەشاندی) و (شانات = وەشاندت) یاخود، (چاندم) و (چاندی) و (چاندت) دروست بوون.

شانشین (ن): سەکۆیەکە، لەبەر دەرگای ماڵدا - (ماڵە گەوراندا) - دروست کراوە و زۆرتریش، بەپایتەخت دەوترێ.

شاوە (ن): بەشاهۆ دەوترێ.

شاهین (ن): جۆرە باڵندەیەکی شکارییە، کە بەخێو دەکرێ و تەربیەت دەکرێ و بۆ ئەوە شکاری پێ بکرێ و بازیشی پێ دەوترێ و باڵندەیەکی گۆشتخۆرە. وشەی (شاهینان)یش

کۆی (شاهین)ە.

شاینگان (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە ناوچەی روانسەرەوە.

شای دوڵدوڵ سوار (ن . ئاوەڵناو): ئەمە بەحەزرەتی عەلی کوڕی ئەبی تالیب دەوترێ و بەئەسپەکەی دەوترێ (دوڵدوڵ).

شایی (ن): بەواتای (پادشاهی) و بەواتای ناوی (سکەیەک) و بەواتای زەماوەند و هەڵپەڕکێ و بەواتای ناوی گیایەکیش دێ.

شەداد (ن): پادشای (یەمەن) بووە و بەهەشتی (ئێرەم)ی دروستی کردووە و حاڵی حازریش ئەم ناوە، بۆ زاڵم (هەر زاڵمێ) بەکار دەهێنرێت.

شەدەلار (ئاوەڵناو): بەچارەکەیەکی مشکی، یان هەوریی دەوترێ کە ئافرەت، بەشێوەیەکی (خوار = لار) دەیکەنە کوڵیان و لەنجەی پێوە دەکەن، یان سەرپێچی گوڵەنگدار بەسەریانەوە، بەشێوەیەکی خوار، دەیبەستن بەجۆرە لەنجەولارێکەوە، هەنگاو بەسەر زەویدا، بەنازەوە دەنێن.
هەروەک شاعرێ، وەهای وتووە:

شـــەدەی لارولار لەم وڵاتە باوە
گەرمیان و کوێستان، هەر دڵ حەساوە!

شەڕەکان (ن): دێیەکە، کەوتووەتە نزیک نۆتشەوە و سەر بەبەخشی نەوسوودە و لە ناوچەی هەورامانی لهۆنی ئێران، ناوبانگیشی بەهەناری باش دەرکردووە.

شەریفوتدەولە (ن): یەکێک بووە، لە حاکمەکانی کوردستان.

شەس تیر (ن): جۆرە چەکێکە، کە شەست دانە فیشەک، بەجارێکدا، دەتەقێنێ!

شەمسی (ن): ناوی ساڵی هەتاوییە، کە لە ئێراندا، حاڵی حازر، بەکاری دەهێنن!

شەونما (ن . ئاوەڵناو): بەنوێژی شەو دەوترێ و بەو شتانەش دەوترێ، کە بەشەواندا، شەوق، ئەدەنەوە.

شەودێز (ن): ناوی ئەسپەکەی خەسرەو پەروێزە و وێنەکەشی لە (تاقەوسان)ی کرماشان، بەتاقەکەوە، هەڵکەندراوە!

شەیخولئەزهەر (ن): مامۆستای دینی و سەرۆکی دینی زانستگای (ئەزهەر)ی (میسر) بووە.

شەیدا (ن): شەیدا، وەک (ناو)، بۆ (کوڕ) و بۆ (کچ) بەکار دێ و بەواتای (عاشق)یش دێ!

شمشێر (ن): چەکێکی شەڕیی کۆنە و ناوی گوندێکی خۆشە، کە کەوتووەتە، سەر ڕێگای کرماشان، پاوە و نزیکی دە کیلۆمەترێ، کەوتووەتە رۆژهەڵاتی پاوەوە.

شن (ن): بەواتای (ڕێخ = لم = قوم) هاتووە.

شناس (ئاوەڵناو. ن): بەواتای (ئاشنا، دۆس، ناسراو) هاتووە.

شۆخ و شەنگ (ئاوەڵناو): بەجوان و ڕێکوپێک دەوترێ.

وشەی (شۆخ)یش بەواتای کەسێکی (قسەخۆش) دێ.

شۆڕ (ئاوەڵناو): (شۆر) بەواتای (سوێر) دێ و (شۆڕ)یش بەواتای (شۆڕۆ) بوو، بەواتای (شۆخ)دێ. جگە لەوەش وشەی (شۆر) بەواتای(عیشق و ئەوین و شەوق و شادیی) دێ.

(شۆڕاو) بەو ئاوە دەوترێ، کە (ئاو)، بەشێوەیەکی چۆڕەچۆڕە، دێتە خوارەوە و دەشوترێ، شۆڕەی دێ، یان چۆڕەی دێ، یان شۆڕاوەی ئاوی دێ!

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- چێشتەکە شۆرە (سوێرە).
- شۆری دڵبەرێ، لەسەرمایە!
- ئەوە، شۆڕەسوارێ، لە دوورەوە، دیارە!
- جلەکانی شۆڕەی ئاویان دێ!

شووش (ن): پارچەی دەست لێ نەدراو، جوان و باریک و ڕێکوپێک، ساف و سۆڵ و نەرم.

بۆ وێنە دەوترێ:

- شووشێ تەڵای کڕیوە.
- پەنجەکانی دەستی وەک شووشی بلوور، وان!

شمار (ن): بەواتای (ژمارە = احصاء) هاتووە.

شۆن (ن): جێگا، شوێنەوار، پاشماوە. لەم وشەیە، ئەمانە دروست دەکرێن (شۆنەما = شوێنەما).

شێخ حەسەن (ن): ناوی یەکێکە، کە کوڕی حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عوسمانی سیراجەدینە و باوکی مامۆستا شێخ محەمەد سەعیدە، کە حاڵی حازر دانیشتووی، روانسەرە.

شێخ فەتاح (ن): باوکی شێخ عەزیزە و گۆڕیان، وا لە قەڵای جوانڕۆدا، لە بنەڕەتدا، شێخ فەتاح لە هەولێرەوە، بۆ قەڵای جوانرۆ هاتووە و لەوێ نیشتەجێ بووە.

شێر (ن): بەشای دڕندان دەوترێ و هەروەها، بەبەلۆعە ئاو (حنفیە)یش، (شێر) دەوترێ.

شیرە (ن): ئاوی میوەیە، هەر میوەیەک، کە خەست کریابێتەوە، لە ترياکی سوتێنراویش شیرە، دەردێ.

(شیرە)ش، بە(قرەقر و قیژ و نەرەنەر و شیرەشیر) دەوترێ.

شیرەدەر (ن): ناوی چەم و دۆڵێکە، لە دێی (سەرۆ)ی موڵکی ئاغا عینایەت.

شیلک (ن): بەکۆمەڵێ، تەقە دەوترێ، کە لە یەک کات و یەک ساتدا، بکرێ و کوردی ئێرانیش (شلیک)ی پێ دەڵێن.

شیمە (ئاوەڵناو): لە کوردیی ئێراندا، بەواتای (کەم) بەکار دێ!

- ئەمەوێ شیمەیێ، لە ژیانی خۆم، بۆ تۆی بێژم!

شیی وەباد: بەواتای، لەیادچوو.

وشەی (شیی) بەم واتایانە هاتووە.

- (شیی = ڕۆیی، بەسەرچوو، چوو).
- (شیی = لێکدانەوە، شیکردنەوە).
- (شیی وەباد)یش، بەواتای (ڕەنج بەباداچوو) دێ.

شێوە (ن): شێوە، بەواتای (ڕەوشت، هەڵسوکەوت، وێنە، رووالەت) هاتووە، جگە لەوەش بەواتای (چۆن و چلۆن) و (هەیئەت) دێ. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

- ئەو شێوەی مامەڵەی و گفتوگۆی جوانە.

– ئەو شێوەی بەڕێوەڕۆیشتنی دڵگیرە!
– شێوەی هەڵسوکەوتی لەگەڵێدا، زۆر ڕەوایە!

عاج (ن): بەو دوو کەڵبەی فیل دەوترێ، کە لەملا و لەولای خەرتوومەکەیەوە، لە لای دەمیەوە دێنە دەرەوە و کەلوپەلی گرانبەهای زینەتی لێ دروست دەکرێ و لە لایەن، هەندێ پاشایان، تەختیان لەو عاجە دروست کردووە.

عەبباس (ن): مەبەستی لە میرزا عەبباسی مستەوفییە.

عەبدالآن (ن): عەبدالآن و عەودالآن و ئەودالآن، ناوی شاخێکە و وا لە هەورامانی تەخت و دەڕوانێ، بەسەر هەوارگەی پیر ڕۆستەمدا و...

عەرسە (ن): بەمەیدانی (جەنگ) دەوترێ و لە عارەبییەوە، وەرگیراوە.

عەرز (ن): پێشاندان، پێشکەش کردن، خستنە بەردەم، هەر لەم وشەیەشەوە، کە لە عارەبییەوە وەرگیراوە، (عەرزەحاڵ)یش دروست بووە و بەواتای نامەی (سکاڵا) دێ.

عەرش (ن): بەتەختی خوایی دەوترێ.

عەهد (ن): بەواتای (پەیمان) و بەواتای (زەمان و دەم و چەرخ) دێ.

عەیش (ن): لە کوردیی ئێراندا، بەواتای خۆشگوزەرانی، بەکار دێ.

عەیار (ئاوەڵناو): بەواتای (پێوەر) دێ و بەواتای (فێڵباز) و (مەکرباز و زۆرزان)یش دێ.
پێوەری (عەیار) لەگەڵ (تەلا = زێڕ)دا، بەکار دێ. بۆ وێنە، دەوترێ:
– تەلای عەیار، بیست و یەکم کڕیوە!

عوقاب (ن): ناوی باڵندەیەکی گۆشتخۆرە.

عیشرەتئاباد (ن): ناوی جێگایەکە، کە سوپای تیادا کۆکراوەتەوە و تیایدا، تەکەنەی بۆ کراوە، کە بەعارەبی (معسکر)ی پێ دەوترێ و کەوتووەتە، پاڵی تارانەوە.

عیشوە و ناز (ئاوەڵناو): جموجووڵی ناز و خەمزاویی ئافرەتی جوان، لە کاتی ڕۆیشتندا و ئەمەش دەبێتە هۆی ڕاکێشانی دڵی عاشقان، بەدوای خۆیدا.

غارەت (ن): بەو جۆرە هێرشە دەوترێ، کە ئەنجامەکەی چەپاو و تاڵان کردنە.

غەزا (ن): لە ناو کوردیی ئێراندا، بەخواردەمەنی دەوترێ.

غەڵتان (ن): واتە، لە ناو خوێن دا، گەوزاوە! بەیەکێ دەوترێ، کە زامدار، یان بریندار کرابێ و خوێنێکی زۆری ڕۆیشتبێ و سەرپاکی لەشی خوێناویی بووبێ.

فامیل (ن): بەخوێش و خزم و کەسوکار دەوترێ.

فەراز (ئاوەڵکار): فەراز، بەواتای بڵندیی و بەرزایی و بەرەو بان چوون، دێ. (فەراز)، لەگەڵ (ئەشیب)دا دێ و (فەراز و ئەشیب) دروست دەکەن و کە بەواتای (بڵندیی و پەستی، بان و خوار) دێ.

فەرمانبەرداریی (ن): بەواتای (قبووڵکردنی فەرمان)، (پیاویی کردن، گرتنە گەردەنی بچووکی، خزمەتکاریی، نۆکەریی) هاتووە.

فەرەنگ (ن): بە(فەرەنسە) دەوترێ، بەڵام کوردیی ئێران، بە(فەرەنگ) مەبەستیان، لەسەرپاکی ئەوروپایە.

فەریاد (ن): بەواتای (هاوار و داد و بێداد) هاتووە، بەڵام (فەریادڕەس) بەواتای (بەفریاگەییو، بەهاوارەوە هاتوو، بەهاناوەگەییو) هاتووە و ئەمەش سیفەتێکە بۆ خوا.

فەرەیدوونی فەڕ (ن): مەبەستی لە شاه (فەرەیدوون)ی پێشدادییە!

فەزیحەت (ئاوەڵناو): لە کوردیی ئێراندا، بەواتای (ریسوایی، ئابڕووچوون، سووکی و خواریی) هاتووە.

فەقروفاقە (ئاوەڵناو): بەواتای (تەنگدەسی و نەداریی و هەژاریی و بەدبەختی) هاتووە.

فشار (ن): فشار، بەواتای، (ضغط)ی عارەبی هاتووە و بەواتای (زۆر و زوڵم)یش، دێ.

فیشەنگ (ن): بەواتای، (فیشەک) هاتووە.

قاتۆخ (ن): قاپی تایبەتی (سەرباز)ە، بۆ خۆراک خواردنی، لە کاتی سەربازییدا.

قاتی پاتی (ئاوەڵکار): بەتێکەڵبوونی چەند شتێ دەوترێ.

قەد ئارا (ئاوەڵناو): بەژن و باڵا ڕازێنەر، ئارایشکەر.

قەڵعەی ڕەزا (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی ڕوانسەرەوە.

قەڵعەی باوان (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە ناوچەی سنجاوییەوە.

قەڵای هۆمەرمل (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی کرماشانەوە.

قەلعە (ن): ناوی مەرکەزی جوانرۆ، (قەڵا)ی پێ دەوترێ.

قەڵوەز (ن): بەتاڤگە بچکۆلە دەوترێ، یاخود بەچەمێ دەوترێ، کە ئاوەکەی ناو بەناو، لە شێوەی تاڤگەی کورت و بچکۆلەدا، بپەڕێ.

قەڵعەی یاوەریی (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی کرماشانەوە و کەوتووەتە سەر ڕێگای کرماشان، روانسەرەوە.

قەیتوول (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە گەرمەسێری کوردستانی ئێران، لە ناوچەی (سەرقەڵا و جەیران)دا.

قوڵ (ن): بەقوڵی کوڵاندن دەوترێ و بەیەکێ دەوترێ، کە دەستێکی بڕابێ و قوڵ کرابێ.

(قۆڵ)، کە بەواتای (باڵ) دێ و (قووڵ)یش، بەواتای؛ (گۆمێ، چاڵێ) دێ کە بنی زۆر دوور بێ.

(قوڵەقوڵ)یش، بەواتای دەنگی بڵقی کوڵان دێ و کە (ناوی دەنگیی) پێ دەوترێ.

قوو (ن): بە(مراویی) دەوترێ و خاوەنی پەڕێکی شل و نەرمە و کە بە(تووکی قوویش) ناوبانگی دەرکردووە.

قووت (ن): بەواتای خۆراک و خواردەمەنی هاتووە و وشەکە لە عارەبییەوەیە.

قوڕی قەڵا (ن): ناوی دێیەکە، کە سەر بەناوچەی جوانڕۆیە و کەوتووەتە، سەر ڕێگای روانسەر و پاوە.

قشوون (ن): بەتەواویی تەشکیلاتی سوپا، دەوترێ.

قوبادیی (ن): ناوی هۆزەکەی خانای قوبادییە.

قوڕباقە (ن): بۆق، یاخود قوڕواق.

قولەی پیر ڕۆستەم (ن): ناوی قولەی شاخێکە، کە کەوتووەتە هەورامانی تەختەوە.

قرچە (ن): دەنگی دانەیە، کە لە ناو ئاگردا، دەسووتێ، دەنگی گەرمبوونی رۆنی سەر

ئاگرە، دەنگی شیلکەی تەقەیە، تەوژمی گەرما و تاویی گەرمایی هاوین، دەنگی گێرەکردنی، خەرمانی گەنم، لە سەرەتادا، ئێش و ئازاریی جەرگ سووتاویی، بۆ وێنە دەوترێ:

- رۆنی سەر ئاگرەکە، قرچایەوە!
- کوڕەکەی کوژرا و دڵی قرچایەوە!
- قرچەی شێلکێ هات، تۆ بڵێیت شتێ ڕووی نەدابێ!
- لە قرچەی هاویندا، بەبەر خۆرەوە، درەوی دەکرد!
- قرچەی خەرمانەکە شکاوە و ئەوەندەی نەماوە!

قرمزیی (ئاوەڵناو. ن): ڕەنگی سووریی، یان سوورەنگ، ڕەنگ خوێنین.

قشلاخ (ن): قشلاق و قشلاخ، ناوی دێیەکە، کەوتووەتە سەر ڕێگای روانسەر و پاوەوە و سەر بەناوچەی جوانڕۆیە. لە کوردەوارییدا، بەواتای کوێستان هاتووە.

قفە (ن): بە(کۆکە = قوزە = ورەکۆکە) دەوترێ، هەروەها، بەواتای، (بەلەم)، یاخود (جۆر = قایخێ) دێ، کە خڕۆکەیە.

قنیات (ن): سەبووریی و شەکیبایی و تاقەت و حەوسەڵە.

کاری زار (ن): بەواتای (جەنگ، شەڕ، داوا) هاتووە.

کام (ن): بەواتای (مەبەست)، بەواتای ئامرازی پرس، هاتووە، بۆ وێنە دەوترێ:

- بەهەوڵ و کۆششی خۆی گەیشتە کامی خۆی!
- کام، مێژووت خوێندووەتەوە!

کانی دووشەم (ن): ناوی کانییەکە، کە چەند ساڵێ لەمەوبەر، لە دەرەوەی شاری سنەدا بووە و جێگا سەیرانگایان بووە، بەڵام حاڵی حازر، کەوتووەتە، ناوەڕاستی شاری سنەوە.

کانی سانان (ن): دێیەکە وا لە ناوچەی مەریواندا، ڕووبەڕووی زریبار کەوتووەتە بناری شاخەکانەوە.

کانی سورخاو (ن): ناوی کانییەکە کەوتووەتە نزیکی دێی خەراجیان، لە ناوچەی روانسەردا.

کانی شەفا (ن): ناوی کانییەکە، کەوتووەتە قەدپاڵی کێوی ئاویدەری شاری سنە، (سەیرانگای خەڵکی سنەیە).

کاو (ن): بەواتای (شاخ، کەژ، هەرد، کەمەر، هار) هاتووە.

کاوات (ن): کەورگی کاوات، بیر و ئاوێکە کەوتووەتە دێی شوانکارە، لە ناوچەی جوانڕۆ.

کاووس (ن): کاوس، هەر (کەیکاوس)ە و یەکێکە لە شایانی ئێرانی، کە لە شاهنامەی فردەوسیدا، ناوی هاتووە.

کەت (ن): تەختی دارینی لەسەر نووسین. دەس و باڵ، لای سەرووی قۆڵ، (کەتیەسنە) بەو کەسانە دەوترێ، کە دەس و باڵیان دەبەسترێ، بەمەبەستی بردنیان بۆ بەندیخانە.

کەچ (ئاوەڵناو): بەواتای، ناتەواو و لار و خوار دێ و ئەوجا، لەم وشەیەوە: (کەچباز) و (کەچبازیی) و (کەچنەرد).

– کەچباز، بەواتای (ناتەواو، ناڕێک، نادروست) دێ و (کەچبازیی)ش چاوگەکەیەتی، (کەچنەرد)یش، بەواتای (نەهات) هاتووە.

کەرد (ر. ک): (کەرد) ڕەگی کارە و بەواتای (کرد) هاتووە و ئەوجا، بەم جۆرە بەکار دێ:

کەردش = کردی، کەردم = کردم، کەردشا = کردیان، کەردتا = کردتتان، کەرمێ = دەکەین و کەرۆ = دەکەین.

کەرە (ن): دێیەکە، لە دێیەکانی وەڵەدبەگیی و مەرگەزیانە و کەوتووەتە، ناوچەی روانسەرەوە. هەروەها، بەواتای، کەرێ (زبدە) و بەواتای بێ عەقڵ و بێ ئاوەز، هاتووە.

کەدخودا (ن. ئاوەڵناو): بەواتای، (کەیخوا، قێخا، کوێخا، موختار، گزیر) هاتووە.

کەساس (ئاوەڵناو): بەواتای (پەریشان، بێ سەرەوبەرە، دەردەدار، لارەمل، سەرکوێو، کز) هاتووە و بەم جۆرە، دەخرێتە ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– ئەمرۆ بازاڕی فەرش، زۆر کەساسە.
– فلانە کەس، بەهۆی نەخۆشییەوە، لە ماڵەوە، بەکەساسی کەوتووە!

کەسیف (ئاوەڵناو): لە عارەبییەوەیە و بەواتای (پیس و چڵکن) دێ و (کەسافەت)یش، هەر لەمەوە دروست کراوە، بەواتای، (پیسی و چڵکنی) دێ.

کەل (ئاوەڵناو): کەل، بەواتای، دەرگا، قاپی، کەچ، ناتەواو، کەلەبەری سەرملەی شاخ دێ و بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– دنیا ساردە، کەلەکە پێوە بدە، یان بیبەستە.
– ڕێگای برینی نێوان هەورامانی تەخت و لهۆن، بەکەلی تەختدا، تێدەپەڕێ.
– ئەو دانەکانی کەلن و بۆیە ناتوانێ باش نان بجوێ!

هەر لەم وشەیەوە، چەند وشەیەکی دیکە دروست کراون، کە وەک؛ کەلەبەر، کەلەکە، کەڵک، بەم جۆرەش دەخرێنە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– کەلەبەر، کراوەتە پەرژینەکەوە.
– دەستی ناوەتە کەلەکەی.
– شت نییە، کەڵکی لێوە، وەرنەگیرێ!

کەلافە (ن): دەزوو، یان، بەنی بادراو، هەروەها، بەواتای (پەلک)ی ئافرەت، کە گیرابێتەوە، هاتووە، هەروەها، بەواتای (ماندووبوون)یش دێ.

بەم جۆرە دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– کەلافەیێ دەزوومان، بۆ ئەو کارە پێویستە.
– ئەو کیژە باڵا بەرزە، قژەکانی بەدوو کەلافە خستووە، بەلای شانیدا.

کەلاوە (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی روانسەرەوە. هەروەها، بەواتای، دەم و چەناگە، خانووی رووخاو، یان پاشماوەی خانوو، کە (کەلارێ)یشی پێ دەوترێ.

بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە:

– ئەوەندە چەنەبازە، دەم و چەناگەی (کەلاوە) پڕ بووە لە کەف.
– بایەقووش، یان کونەبەبوو، حەزی لە کەلاوە کۆنە و تیایدا هێلانە دەکات.

کەڵدەم (ئاوەڵکار): بەواتای (ڕەمگا، دەرپەڕاندن) دێ. یاخود بۆمان هەیە، بڵێین، ئەو جێگایەیە، کە کەڵ، لە کونەوە، دەردەچێ و بەگوزەرە تایبەتییەکەدا دەردەپەڕێ و دەردەچێ!

کەلام (ن): بەواتای (قسە) و بەواتای (قورئان) و بەواتای (کتێبی دینی ئەهلی هەقق) هاتووە.

کەللە (ن): بەواتای، (سەر) دێ.

کـەڵێ (ن): ناوی دێیـەکـە، لە نـاوچەی جـوانڕۆدا، کـە ئاغـا عـینایەتی لەوێدا ژیاوە و لەوێشدا، نێژراوە.

کەلی بەورەوار (ن): تەماشای (بەورەوار) بکەرەوە.
ناوی شاخ و ڕێگایەکە، لە (شاهۆ)دا، واتە، ڕێ گوزەری هەوارانە.

کەلی تەڵاش (ن): جێگایەکە لە شاخی شاهۆدا، لە نێوان شوانکارە و ملەپاڵنگانەدا.

کەلی تفەنگچی (ن): جێگایەکە لە شاخی شاهۆ، پشتی دێی شوانکارەی جوانڕۆ، لە نێوان کەلی تەڵاش و پیرخدردایە.

کەلی گوڵیجێ (ن): ڕێگایەکە، بەرەو شاخی شاهۆ، لە دێی شوانکارەی جوانڕۆدا.

کەمانگەر (ن): ناوی هۆزێکە، لە ناوچەی کامیـاران، لێرەدا، مەبەستی (مەجیدخان)ی کەمانگەرە.

کەمەر (ن): بەواتای (شاخ، کەلەکە) هاتووە. پشتـوێنی (کەمـەرە)، کە لە زیو دروست دەکرێ و تایبەتییە، بەئافرەتەوە، هەر بەهۆی وشەی (کەمەر)ەوە، دروست کراوە.

کناچێ (ن): بەواتای (کیژ، کەنیشک، دوێت) هاتووە.

کەنیز (ن): بەواتای، (کلفەت، ژنی بەپارە کڕراو، ژن، ئافرەت) هاتووە.

کەنیشت (ن): بەهۆی ئەم وشەیەوە، وشەی (گیانکەنیشت = گیانکەنشت) دروست بووە و بەواتای (بەجێهێشتنی ڕۆح، گیان) هاتووە.

کەوکەبە (ئاوەڵناو): بەرووالەتی (ترۆتفاقی زۆر) دەوترێ، هەروەها، بەو کردەوەیە، دەوترێ کە کۆمەڵێ لە پێشەوە و لە دواوەی سەرۆکێکی گەورەوە (وەک شاه) لە جێگایەکەوە بۆ جێگایەکی دیکە، بەتەنتەنە و عەنعەوە دەڕۆن.

کەیانانی کەی (ن): کەیان، بەو شایانە دەوترێ، کە بەوشەی (کەی) دەست پێ دەکات و دەکـەن و بۆیە، بەسـەرپاکی شـایەکـانی کـەیانی، (کـەیانانی کـەی) دەوترێ و وشـەی (کەی)ش بەواتای، گەورە، سەرۆک، ئاغا، خوا، سەرۆکی دینی، هاتووە.

کەیقوباد (ن): یەکێکە لە شایانی کەیانی، هەروەک لە شاهنامەدا، وەها هاتووە.

کەیل (ئاوەڵناو): (خەفـەتبار، عـادز، دڵ پڕ لە خەم، خەمبار)، بەم جۆرە، دەخرێتـە، ناو

ڕستەوە و دەوترێ:
– ئەو دەروونی پڕ لە کەیلە و بۆیە ناماندووێنێ.
کۆماسی بەم بۆنەیەوە دەڵێ:
(هەر لەیل لەیلمـەن، نە هەردەی دوجـەیل
بەوێنەی مـەجنوون خـاتر جـە خـەم کـەیل)

کەیومەرس (ن): وەک، لە شاهنامەی فردەوسیدا، وەها، هاتووە، کەیومەرس، یەکێکە لە شایانی کەیانی.

کۆ (ن): بەواتای (کەژ، کۆمەڵ، کۆمەڵە ئەستێرەی کۆ، نەخۆشی کۆی ئاژەڵ، کوێ) دێ، هەروەها، بەواتای (تۆپەڵی خەرمانی سوور، سڵ کردن) هاتووە!

کۆتا (ئاوەڵناو): بەواتای، (کـوڵ، کـورت) هاتووە. لە (کـۆتا)وە، (کـۆتە)ش هاتووە، کـە بەواتـای (قـۆتەرە = کـۆتەرە دار، هاتـووە، کـە لە کـورتە قـەدێکی دار کـراوە و قـەسـاب، گۆشتی لەسەر ورد دەکات، یان، کلاشکەر لەسەر کۆتەوە، کلاش دەکات!
هەر لە هەمان وشەوە، (کۆت) دروست بووە و بەم واتایانە دێ.
– (کۆت)، بەواتای زنجیرکردن، یان بەستنەوە.
– (کۆت)، بێ ئەسڵ و نەسەب دەوترێ.
– (کۆت)، بەپەینی کیمیاویی دەوترێ.
– (کۆت)، بەواتای چاکەتی (بەرگی ئەوروپایی) هاتووە.

کورسیی (ن): بەوە دەوترێ، کە بەزستـانـدا، (ئاگری گەش، گـلۆپی کارەبایی = سـۆپەی کارەبایی) دەخرێتە ژێر کورسییەکەوە و بەلێفە دادەپۆشرێ و بەشەودا (شەوی زستانان) خێـزانی مـاڵ، پێکەوە پێیـان دەکـەنە ژێر لێفـەی ئەو کـورسییـە. هەروەها، (کـورسی)، بەواتای پایتەخت، یان تەختی شاهیش دێ و جگە لەوەش، بەسەندەڵی کورسیی دەوترێ!

کوورە (ن): (کوورە) و (کۆرە) هەر یەکێکە و بەواتای، (کوورەی خشت) و کوورەی شت تاوانەوە و کوورەی ئاگرکردنەوە و کوورەی چا لێنان دێ. جگە لەوەش، (کۆرکۆرە)شمان هەیە، کە لە هەندێ جێگادا، (واشە)ی پێ دەوترێ و ئەویش باڵندەیەکی گۆشتخۆرە و زۆرتر ڕاوی مریشک و جووجەڵە دەکات!

کووژ (ن): بەپێستی (مار) و بەتوێکڵی برنج، یان چەڵتووک، (کووژ) دەوترێ لە هەندێ

جێگادا، بەکووژی (مار)، (کاژ) دەڵێن.

کۆس (ن): بەواتای (تەپڵ و کۆس)ی ئۆردوو هاتووە، هەروەها، بەکەسێکی زۆر نزیک، گەورەی دێیەک، گەورەی هۆزێ، دەوترێ. بەم جۆرە، دەخرێتە، ناو ڕستەوە و دەوترێ:

– بەتەپڵ و کۆسەوە، بەرەو پیری شەڕەوە دەڕۆن.
– ئەو ماڵە کۆستیان تازە کەوتووە و هێشتا هەر سیاپۆشن!

کۆکۆ (ن): بەکۆمەڵ کۆمەڵێ خەرمانی سوور دەوترێ، هەروەها، بەواتای کلێپە کلێپە گڕی ئاگریش (هەروەک، دەنگ، دەنگی کلێپەی ئاگر) دێ. هەروەها، بەواتای (کەژاوکەژ)، (هەرداوهەرد)، (کاوەوکاو) دێ. هەروەها، بەواتای جۆرە خواردنی کە (کووکوو)ی پێ دەوترێ هەروەک، شاعر دەڵێ:

کووکووی کەوکەوکەر، کۆکۆ ئاوەردە
وەشتەرەن، جە کەو، کۆ، کەواو کەردە!

کۆگەرد (ئاوەڵناو): بەو کەسە دەوترێ، یان شێت بووە و کەوتووەتە کەژ، یان بەو کەسە، دەوترێ، کە بەکەژدا، بەهۆی ڕاوەوە، یان، بەهۆی کەژناسییەوە، دەگەڕێ.

لەم ڕووەوە، شاعر دەڵێ:

(فەرهاد سەنگ تاشا، وە زەربی تێشە
مەجنوون کۆ گەردیش، کەردە بێ پیشە!)

کول: (کول) و (کولل) و (کوڵ) هەن و واتاکەیان، بەم جۆرە دەبێ.

– (کولل)، بەواتای (کُلّ)ی عارەبییەوە، هاتووە.
– (کۆڵ)، بەواتای (بێ شاخ) هاتووە.
– (کۆڵ)، بەواتای کۆڵی پشت هاتووە.
– (کوڵ)، بەواتای (قوڵ) دەنگی قوڵەی کوڵاندن دێ.
– (کوڵ)، بەواتای (گەرموگوڕ) بەکار دێ!
– (کوڵ)، بەواتای (کورت)یش دێ.
– (کول)، بەواتای دژی تیژ (چەقۆی کول) هاتووە.

کۆلکە (ئاوەڵناو): (کۆلکە) و (کوولەکە) و (کۆڵەکە) هەن و بەم جۆرە واتا، دەدەن:

– کۆلکە، بەواتای (نیمچە) دێ.
– کوولەکە، جۆرە سەوزەیەکی خەیارییە.
– کۆڵەکە، ئەو دارەیە، کە دەدرێ، بەژێر داری ژووردا، یان داری هەیواندا.

کۆماج (ن): بە(کۆمانج) کلاورۆژنە و (کوناوەجە)ش دەوترێ. هەروەها بەشتی گومەزیی و گرد، بەو هۆدە بچکۆلەیەی سەربان دەوترێ، کە وەک ڕێڕەوێ، لە ناوماڵەوە، بۆ سەربانی خانووەکە، دەڕوا. بەجۆرە نانێکیش دەوترێ، کە لە کوانوودا، دەکرێ.

کۆماسی (ن): ناوی ناوچەیەکە و دێیەکیش هەر لەو ناوچەیەدا، بەو ناوەوە، هەیە کە شاعری بەرزی کورد ئەحمەد بەگی کۆماسی بەو ناوەوەیە!

کومەیسون (ن): وشەیەکی ئەورووپایی و بەواتای (لیژنەیەکی سیاسی لە سەرانی وڵات پێک دەهێنرێ بۆ جێبەجێ کردنی کارێکی گرینگ –ی سەر بەناوچەیەک، هۆزێک، عەشرەتێک).

کۆی ئاویدەر (ن): ناوی شاخی ئاویدەرە، کە شاری سنە، لە داوێنیدا، دروست کراوە.

کۆی ئەفراسیاو (ن): ناوی کێوێکە لە نزیکی دێی ئەفراسیاو، لە ناوچەی دیواندەرەدا.

کۆی تەوریز خاتوون (ن): ناوی کێوێکە لە نێوان (ساراڵ و هۆباتو) لە ناوچەی دیواندەرەدا.

کۆی عەبباس بەگ (ن): کەوتووەتە نێوان (ساراڵ) و (هۆباتو) و سەر بەناوچەی دیواندەرەیە.

کوێلە (ن): ناوی کێوێکە، لە نزیک کێوی (ماکوان)ەوە.

گاز (ن): ئامێرێکە، کە بزماری پێ ڕادەکێشنەوە، هەروەهاش، بە(غاز)ی سووتەنیش دەوترێ. جگە لەوەش، بەواتای (قەپ) دێ.

گەردەلوول (ن): بەخول و پێچی هەوای تند و شەخەڵ و پووش دەڵێن، هەروەها بەخول و پێچی و بەفر و باران و باش دەوترێ.

گەردە (ن): وەک ناوی (کەژ = شاخ) هاتووە، هەروەها، بۆ ناوی (کیژ)یش بەکار دێ و بەهەر شتێکی زۆر وردیش، (گەردە) دەوترێ.

گەرمەزناو (ن): ناوی کێوێکە، هەوارگەی ئیمامی و کلاشی و باینگانە.

گەزاف (ن): بەواتای (درۆ و دەلەسە)، (فیشاڵ و هووشە) هاتووە.

گەشن (ن): تەماشای (چاڵاوەی گەشن) بکە.

گەڵاڵ (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، سەرچەمی پاوەڕۆ و گاوەڕۆ لە خوارووی دێی خانەگاوە و (گەراڵ)یشی پێ دەوترێ.

گەڵباغی (ن): هۆزێکی کوردن، کە لە دێهاتەکانی دیواندەرەدا، دادەنیشن.

گەنجی بادئاوەرد (ن): وەک دەگێڕنەوە، قەیسەری رۆم، لە ترس خوسرەو پەروێز، پادشای ئێران چەند کەشتییەکی لە زێڕی سوور پڕی کردن و بەرەو (جەزیرە) رەوانەی کردن، بەپێچەوانەی خواستی قەیسەرەوە، با هەڵی کرد و کەشتییەکانی بەرەو ئێران هاورد و خوسرەو پەروێز، ئەو کەشتییانەی گرت و زێڕەکەی بەدەس هاوەرد و بۆیە، ناویان نا، گەنجی باد ئاوەرد.

گۆپاڵ (ن): گۆپاڵ، بەگورزێ دەوترێ، کە کۆتایی بەسەرەمیکوتێ هاتبێ. هەندێ جاریش (گورز و گوپاڵ)ی پێ دەوترێ.

گودەرز (ن): ناوی پاڵەوانێکە، کوڕەزای کاوەی ئاهەنگەرە، لە شاهنامەی فردەوسیدا هاتووە.

گۆران (ن): ناوی شاعرێکی گەورەی کوردە و هەروەها ناوی ئێلێکی گەورەی ئەهلی حەقق (پارسانی)ن، بەناوچەکەشیان، ناوچەی گۆران دەوترێ و ناوچەکەشیان سەر بەشاری شاه ئاباد (ئیسلام ئاباد)ە.

گوریزان (ن): بەواتای (ڕاگردوو) هاتووە.

گۆسفەند (ن): بەواتای (پەز = مەڕ = مەی) هاتووە.

گولیی (ن): نەخۆشییەکی پێستییە.

گۆلی زرێوار (ن): بەدەریاچەی زرێبار (زرێوار)ی مەریوان، دەوترێ.

گرۆ (ن): بەواتای (ألفة)ی عارەبی هاتووە، هەروەها بەواتای (هۆگرتن) و (خووگرتن)یش هاتووە.

گڕاوەنگ: ناوی دێیەکە، لە خوارووی دێی (کاریز)ەوە و لە لێوی ئاوی قەرەسوودا، لە

نزیک کرماشانەوەیە.

گلەگوزاریی (ن): بەواتای، گلەیی و بناشت هاتووە.

گێچ (ن): بەواتای (تێنەگەیشتوو و وێڵ) دێ، هەروەها، بەواتای پێچ دێ بەجێگایەک، کە پێچاوی تیادا بێ (چەمێ، رووبارێ) گێجاو = گێژاوی، پێ دەوترێ.

گێڵ (ئاوەڵکار، ن): بەسەرەن کردنی خەرمان دەوترێ. هەروەها رەگی کارە، بۆ چاووگی گێلان، کە بەواتای (گەشت و گەڕان) دێ. هەروەها، بەخانە باخیش دەوترێ.

گیو (ن): یەکێ لە پاڵەوانەکانی ئێرانە و کوڕی گودەرزە و زاوای رۆستەمە، هەروەک، لە شاهنامەی فردەوسیدا، وەها، هاتووە!

لارەکاوان (ن): بەڕیزە شاخی بەرز و قنج و لارەکلاو دەوترێ.

لارەما (ن): بەشاخی بەرز و قنج و لووت خوار دەوترێ.

لاڵ (ئاوەڵناو. ن): بەبێ زوان، یان قسەنەزان دەوترێ، هەروەها جەواهیراتێکە کە پادشایان، بەقەد خۆیاندا، ئاوێزانیان کردووە و پێیان وتوون، کەمەرلاڵان.

لاوران (ن): دێیەکە، لە ناوچەی زەردۆیان و سەر بەجوانرۆیە و جێگای هۆزی ئیمامیشە.

لەجەن (ن. ئاوەڵناو): بەقوڕاو و زەلکاو و هەرگاوی پیس و بۆگەن کردوو دەوترێ.

لوخت (ئاوەڵناو. ن): بەواتای ڕووتوقووت هاتووە.

لۆن (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی کامیارانەوە و بە(لۆن)ی سادات، ناسراوە.

لفە (ن): (درپە)شی پێ دەوترێ، دەنگی شەکانەوە، بەیداخە.

لیتە (ن): لیتە، بەقوڕگاو دەوترێ و هەر لەم وشەیەوە، وشەی(لیتاو) و(لیتاوە)ش دروست بووە.

لێڵە (ن). (ئاوەڵناو): ناوی چۆمێکە، لە ناوچەی باوەجانیدا، هەروەها، بەکۆتایی شەو دەمی ئەوسەری، دەوترێ (لێڵ و بووم)، یان (بووم و لێڵە).

لێوە (ئاوەڵناو): بەواتای (شێت)، (گێڵ) هاتووە.

ماهجەمین (ن): ناوە، بۆ ئافرەت و لە واتایشدا بەواتای (دەموچاو مانگ) هاتووە.

ماراو (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی کامیارانەوە و جێگای هۆزی کەمانگەوە.

ماردەم (ن): جۆرە تفەنگێکی ڕاوە.

ماشتە (ن): بەچارەکەی کۆڵ دەوترێ.

ماکوان (ن): ناوی کێویەکە، کەوتووەتە، ڕیزە شاخێکەوە لە ناوچەی جوانرۆ و زەردۆیی و مەڕەخێڵ، تا مەرزی عراق درێژ دەبێتەوە.

مەتا (ن): لە عەرەبییەوەیە و بەواتای پارچەی ڕەنگاوڕەنگ هاتووە، هەروەها کالاشی پێ دەوترێ.

مەحموود خان (ن): ناوی شەخسێکە، لەوانەشە، مەبەستی، یان، مەحموود خانی دزڵی بێ، یان مەحموود خانی، کانی سانان.

مەرەز (ن): جۆرە موویەکی نەرمە، کە ڕانک و چۆخەی لێ دروست دەکرێ، هەروەها بەجۆرە نەخۆشییەکی ڕەوانی دەوترێ.

مەساف (ن): بەجەنگ و مەیدانی جەنگ دەوترێ.

مەشرووتە (ن): جۆرە حکوومەتێک بووە، کە خەڵکی تیادا بەشدار بووە، وەک بەلێکدانەوەی ناوەکەیدا، دەردەکەوێ.

مەشرووتە خا (ئاوەڵناو): بەوانە، دەوترێ، کە حەزیان، لە حکومەتی مەشرووتە کردووە.

مەشهەد (ن): ناوی شارێکی ئێرانە و کەوتووتە ناوچەی خوراسانەوە و گۆڕی ئیمام ڕەزای لێیە.

مەفلووک (ئاوەڵناو): بەواتای (بەدبەخت و بێچارە) هاتووە.

مەقام (ن): بەروتبە و پایە و پلە و دەرەجە، بەزمی گۆرانی دەوترێ.

مەلا عەلی موراد (ن): مامۆستای ئاغا عینایەت، بووە!

مەنمی (ن): ناوی هۆزێکی کوردە، لە ناوچەی شارەزوور و زەهاو و بیجار و دەوروبەری سنەدا، دەژین.

مەهتابی (ئاوەڵناو): بەواتای (مانگەشەویی) هاتووە و لە کوردەوارییدا بە(ماتاب)

ناودەبرێ!

مژ (ن . ئاوەڵکار. ئاوەڵناو): بەواتای (لووشان) دێ و هەروەها لە وشەی (تەمومژ)دا، بەواتای (لێڵی) هاتووە. هەروەها، (هەڵمژین) بەواتای (هەڵ لووشین) دێ. جگە لەوەش، وەک نەخۆشی (چاو) بەکار دێ.

مستەفا خان (ن): ناوی گەورەی هۆزی باوەجانییەکانە.

مل هۆڕ (ئاوەڵناو . ن): زۆردار، قسەی کەس قبووڵ نەکردوو، دیکتاتۆر.

ملەپاڵنگانە (ن): ملەیەکە، کەوتووتە ناوچەی جوانرۆوە، سەر ڕێگای ڕوانسەر و پاوە.

ملەی لەشکرگا (ن): ملەیەکە، کەوتووەتە ناوچەی، ئیناخییەوە، کە سەر بەجوانرۆیە، هەوارگەی هۆزی ئیناخیانە.

ملەی لۆن (ن): ملەیەکە، کەوتووەتە نزیک دێی (لۆن)ی سادات، کە سەر بەناوچەی کامیارانە.

ملەی لێواشە (ن): ملەیەکە، کەوتووەتە، ناوچەی جوانرۆوە، لە نێوان دێی (کلاش) و (زێران)دا.

مۆزیک (ن): مۆسیقای تایبەتی سوپایە.

مۆژە (ن): بەواتای (برژانگ) هاتووە، هەروەها (مژۆڵ)یشی پێ دەوترێ.

موعتەمەد (ن . ئاوەڵناو): موعتەمەد وەزیریی، ناوی هۆزێکە لە سنەدا.

میداد (ن): بەقەڵەمی قورقوشم دەوترێ.

میرئاوا (ن): ناوی دێیەکە، لە باوەجانی، سەر بەناوچەی جوانرۆیە.

میرزا مەحموود (ن): یەکێکە لە شاعیرە بەناوبانگەکانی هۆزی مستەوفی پاوە.

میرشکار (ئاوەڵناو . ن): میری ڕاو، بەرپرسی ڕاو، یان چاودێرکەری ڕاو، بۆ ئەوەی ڕاوەکە، بەشێوەیەکی هونەریی ڕاوچیانە بکرێ!

میهەنپەرستی (ن): نیشتمانپەرستی.

نادرسان (ن): یەکێکە لە سانەکانی هەورامانی تەخت و یەکێکیشە لەو بەگانەی، کە بەمۆر

ئیمزای شێخیەتی و شایەتی شێخ مەحموودی کردووە و ئەمیش لەگەڵ، کوردەکان، یان سەرۆکی کوردەکانی ئێراندا، لە لایەن ڕەزا شاهەوە گیراوە و ئا لەوێدا، لە بەندیخانەی قەسری قاجاردا، مردووە.

ناراو (**ن**): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی باوەجانی، سەر بەجوانڕۆیە.

ناسۆر (**ن**): ناسۆر، بەواتای برینی تەشەنە کردوو دێ، هەروەها، بەیەکێکی تووڕە بوو دەوترێ، کە ئاشت نەبێتەوە. ناسۆر، بەواتای دەم و لووتی ڕووالەت تۆراو دێ.

ناوخوشگان (**ن**): ناوی دێیەکە، لە دێهاتەکانی جوانڕۆ.

ناوەدەروەن (**ن**): ناوچەیەکە، دەکەوێتە، سەر دووڕیانی ڕێگای کرماشان، روانسەر و سنەوە.

ناهەنجار (**ئاوەڵناو**): بەنالەبار، ناگونجاو، لە دەستوور بەدەر، ناپەسەند، دروشت، دەوترێ.

نەباتی (**ئاوەڵناو**): نەبات، جۆرە شیرینییەکی سپی مینایی ڕەنگە، نەباتیش، ئەوەیە، کە لەو جۆرە شیرینییە نەباتییە دروست دەکرێ.

نەباتی، بەو کەسەش دەوترێ، کە گۆشت ناخوات، هەروەها بەرۆنی کەتان و زەڕات و پەمەتوویش، رۆنی نەباتی دەوترێ.

نەبیران (**ن**): نەبیرە، بەواتا، کوڕەزا، یاخود (ئەدەزا) دێ و (نەبیران)یش کۆیەتی.

نەتەنز (**ن**): ناوی شارێکی ئێرانە، کەوتووەتە ناوچەی کاشانەوە.

نەدا (**ن**): لە (نداء)ی عارەبییەوەیە و بەواتای بانگ کردن، چڕین، دێ.

نەرد (**ن**): بە(تاوڵە) دەوترێ.

نەشیب (**ئاوەڵکار**): بەواتای (پەستیی)، بەرەو خوارکە، هاتووە.

نەعلەینی (**ن**): ناوی تایفەیەک، لە ساداتە، کە لە ناوچەی روانسەردا، دانیشتوون.

نەوا (**ن**): بەواتای ئاوازی مۆسیقا دێ. (نەوا)ش، بەواتای (مەبادا)، هەروەها، بەواتای (خۆشکردن، سازکردن) دێ، بەتایبەتی لە فرەیزی دڵنەواییدا، هەروەها بەواتا، (ناڵە)ش دێ.

نەورۆڵە (**ن**): ناوی دێیەکە، لە دێیەکانی ناوچەی سنجاویی.

نەوشیروان (**ن**): ناوی یەکێکە لە شایانی ساسانی.

نەوهاڵان (**ن**): بەواتای تازەپێگەیشتووان، زەریفان، لاوان، گەنجان دێ.

نۆ (**ن**)، (**ئاوەڵناو**): بەواتای ژمارە (٩) و بەواتای (نوێ = تازە) هاتووە. (نۆبەر)یش، بەواتای بەری تازەپێگەیشتوو بەواتای یەکەم مناڵیش دێ.

نووتەک (**ئاوەڵناو**): بەواتای (نەگبەت)، (تنۆک، تاریک) دێ.

نۆدشە (**ن**): ناوی دێیەکی گەورەیە، کە کەوتووەتە، ناوچەی لهۆنی ئێرانەوە، سەر بەناوچەی پاوەیە.

نووریاو (**ن**): دێیەکە، بەکیلۆمەترێ کەوتووەتە رۆژئاوای پاوەوە.

نومرەیەک (**ن**): ڕەقەمی ژووری زیندانی ئەسفەهانە و (ئاغا عینایەتی) تیادا بووە.

نومرە چووار (**ن**): ڕەقەمی ئەو ژوورەیە، کە لە زیندانی ئەسفەهاندا (محەمەد بەگی ڕۆستەمی – دانیشتووی تەپەبۆری جوانڕۆ)ی تیادا، بووە.

نێش (**ن**): بەواتای (ئێش) چزوو، ژان، ئازار، نووکی قەڵەم پاندان) هاتووە، هەروەها بە(تەعنە و قسەی دڵئێش)یش دەوترێ!

بەم بۆنەیەوە مەولەوی دەڵێ:

(ئێشی پێچ چون ئێش وەماران ڕێشێ
ئێشێ، پڕنێشی، ریشەی گیانکێشێ!)

نیلەگوون (**ئاوەڵناو**): بەواتای ڕەنگی ئاویی هاتووە و مەبەست لە ئاسمانی پاکە.

نەجار (**ن**): (نجار)یشی پێ دەوترێ و دێیەکە، کەوتووەتە، هەورامانی لهۆن و سەر بەناوچەی پاوەیە.

نگوون کونەندە (**ئاوەڵناو**): بەواتای، ژێر و ڕووکەر، وێرانکەر، تەخت و بەخت شێونەر، هاتووە، بەمەبەستی خواوەیە.

نگین (**ن**): بەواتای (مۆرخەوان) بوستیلە (ئەنگوستیلە) دێ و هەروەها، بەواتای شانس و بەخت –یش دێ.

وا (**ن**): بەواتای (با، هەوا، بەو جۆرە، بەو شێوە، واز، کردنەوە) دێ.

وادی (ن): لە کوردیی ئێراندا، بەواتای چۆڵ و بیابان دێ، بەڵام لە ڕاستیدا، لە عارەبییەوەیە و بەواتای (چەم، دۆڵ، شیو) هاتووە.

وامەندە (ئاوەڵناو): بەواتای، (ماوە، مەندە، پاشماوە، شتی کۆن و ماوەی بەسەرداچوو) دەوترێ.

وەجا (ئاوەڵناو): بەواتای (شتی نرخدار، بەجێگە، بایەخدار) هاتووە.

وەکیڵ (ن . ئاوەڵناو): لەقەبی سەرۆک هۆزی جوانڕۆیانە، هەروەها، لەقەبی خانەوادەیەکی سنەییە.

وەڵەدبەگی (ن): ناوی هۆزێکی گەورەی جافە، لە ئێراندا، لە ناوچەی روانسەر دانیشتوون.

وەلینیعمەت (ن): ئەو کەسەیە، کە کەسانی دیکە بەخێو دەکات و مافی نان و ژیانی بەسەریانەوەیە.

وەیس (ن): ناوی شەخسێکە کەوتووەتە ساخی، (بێشەکۆ)وە، لە ناوچەی (ئالایارخانی) لەسەر ڕێگای کرماشان و روانسەر.

بەوەیسی قەرەنی و وەیسی یەمەن ماڵ -یش ناودەبرێ.

وەیشووم (ن): بەواتای، بەڵا و سەختی و ناخۆشی و فیتەیی هاتووە، (وەیشوومە)ش هەر لەمەوە وەرگیراوە.

بەم بۆنەیەوە، مەولەوی دەڵێ:

(هیجرانت، جە تەرح، بادی وەیشوومی
یەکایەک ئەوراق، جەستەی مەعدوومی)

وتە (ئاوەڵناو): بەواتای (خەوتوو) دێ و لەم وشەیەوە، ئەمانە دێنە بەرەوە:

- وتەی = خەوتن.
- وتەن = خەوتووە.
- وتانێ = خەوتم.
- وتێ = خەوتن.

وزیمە (ن): ناوی جێگایەکە.

وستەی (چاووگ): بەواتای (خستن) هاتووە و ئەمانەشی لێوە دروست دەبن.

- (وست = خست).
- (وستم = خستم).
- (وستش = خستی).

وشکەرۆ (ن): ناوی رووبار و ئاوێکە، لە دێی (خەراجیان)ەوە دێتە خوارەوە، لە روانسەر دادەپەڕێ.

ویارام (ک): بەواتای (گوزەرام، رامبوارد، بەسەرم برد) هاتووە.

وێراش (ن): ناوی کێفێکە، کەوتووەتە نزیک دێی ساتیاری و بلەیی و باینگان لە ناوچەی جوانڕۆدا.

وێنە (ئامراز): وەک، چون، رەسم، عەکس.

هار (ن) . (ئاوەڵناو): بەواتای شێت، رەودار، بێ حەیا هاتووە، هەروەها وشەیەکی کۆنی ئاڤێستاییە، بەواتای (سەخت، شاخ، بەردی ڕەق) دێ و بەبەردی (ئاش)، یان بەردی (دەستهاڕ)یش (هار) دەوترێ.

هاڕای (چاووگ): بەواتای (هاڕین) دێ.

هاشمی (ن . ئاوەڵناو): لەقەبی، برێ لە ساداتی سۆڵەیییە، کە لە ناوچەی روانسەری ئێراندا، نیشتەجێن و مەبەستی ئاغا عینایەت، لێرەدا، سەید قەیداری هاشمییە، کە باوکی، مامۆستا، سەید تایری هاشمییە.

هانا (ن): وەک ناو بۆ (کیژ) بەکار دێ، هەروەها بەواتای پەنابردن، هاوارکردن، (ئارەزوو و فریادڕەس)یش دێ.

هانە (ن): بەواتای (کانی، چەمە) هاتووە.

هانەگەرمەڵە (ن): ناوی دێیەکە لە هەورامانی لهۆن، نزیک بەمەرزی عراق و سەر بەناوچەی پاوەیە.

هاوار (ن): ناوی دێیەکە، کەوتووەتە بناری شاخی شترویێ، سەرچەمی تەوێڵە و کەوتووەتە ناوچەی لهۆنی عراقەوە و سەر بەناوچەی هەڵەبجەیە، مەرکەزی دینی کاکەییەکانە.

هەتیتە (ناو): جۆرە ئامێرێکی کونکوناوییە، کە زەرینگەران تاڵە زێری پێ دروست دەکەن و پێی ڕاست دەکەنەوە. هەم، بەواتای (زۆر بۆ هێنان)یش هاتووە.

هەجیج (ن): دێیەکە، کەوتووەتە سەر ڕۆخانەی سیروان، بەرامبەر بەداریانە و کەوتووەتە ناوچەی لهۆنی هەورامانی ئێرانەوە و (کۆسەی هەجیجی) تیادایە و زیارەتگای، سۆفی و دەروێشە.

هەر (ن): هەر بەواتای (کەر) دێ و هەروەک پێشبەندێک، لەگەڵ هەندێ وشەدا دێ و زوربەی کاتیش بەواتای (یەک، تەنیا) دێ.

هەرج و مەرج (ن): (پاشاگەردانی)، (هەڵەج و پەڵەج)، کەس بەکەسێ نەبوو، هەر کەس بۆ خۆی.

هەردەجار (ئامرازی وێکچوون): وەک لەمەوپێش، وەک هەمیشە، وەک جاری جاران.

هەڕگ (ن): بەواتای (قوڕ) هاتووە. (هەڕگاو)یش، بەواتای (قوڕاو) هاتووە و (هەڕگین)یش، بەواتای (قوڕین) هاتووە.

هەستی (ن): بەواتای (ماڵ و دارایی = هەن و نییە) دێ. (هەستی) وشەیەکی ئاڤێستاییە و بەواتای (تێسک، پێشە، ئێسقان) دێ و هەروەها، بەواتای (بوون)یش دێ.

هەسێران (ن): (تەماشای، دەشتی، هەسێران، بکە).

هەنجیرک (ن): ناوی جێگایەکە، لە ناوچەی ئیناخیدا، لە ناوچەی جوانڕۆدا.

هەوارگەی بنگوێز (ن): تەماشای (بنگوێز) بکەرەوە.

هەوارگە پشتگەڕ (ن): تەماشای، دەشتی، گەڕ، بکەرەوە. ناوی هەوارگەیەکە، کە هاوینان ئاغا عینایەت لەوێ دانیشتووە، کەوتووەتە ناوچەی جوانڕۆ، وە، کەوتووەتە سەر ڕێگای روانسەر و پاوەوە.

هەوش و بەدرانی (ن): ناوی جێگایەکە، کە کەوتووەتە نزیک دێی (دەرەی کێ)وە و ئا لەوێدا، لە نێوان لەشکری فەرهاد میرزا و هەورامیان، شەڕێکی گەورە بووە و لەشکری فەرهاد میرزا شکاوە!

هەوشار (ن): ناوی ناوچەیەکە، لە دیواندەرەدا و حاڵی حازر، بەتیکاب ناسراوە.

هۆرە (ن): سروودێکی ئاڤێستاییە و لە ناو کوردەواریی (جاف)دا، زۆر باوە.

هوورا (ناوی دەنگ): جۆرە کۆمەڵە دەنگێکە، بۆ دەرخستنی خۆشیی و ڕازیی بوون و هاندان، دەوترێ. دەنگی کۆمەڵ، بۆ ئافەرین، لە کەسێ! بژی. ئافەرین.

هیرتا (ن): هەوارگە ساتیاریەکانە و نزیکی رووباری سیروانە و سەر بەناوچەی پاوەیە.

یانە (ن): بەواتای (خانوو، ماڵ، جێگای ژیان، نادی) هاتووە.

یانە گشت (ن)؛ (ئامرازی ئیشارە): بەواتای (ئەمانە هەموو = هەمووی ئەمانە) هاتووە.

یاوەر جەوادخان (ن): (یاوەر) دەرەجەیەکی سوپاییە و (یاوەر جەوادخان)یش یەکێکە لەو ئەفسەرانەی ئەودەمەی سوپا، کە ماوەی بەندییەتی هەریەکێ لە بەندییەکانی دیاریی کردووە. وشەی (یاوەر) بەواتای رەفیق و هامراز و کۆمەککەریش هاتووە. جگە لەوەش، لەقەبی یەکێک لە سەرەک هۆزەکانی سنجاوییە، کە لە دێی (باوان)دا لە ناوچەی (سنجاویی)دا، دانیشتووە.

یەخ (ن)، (ئاوەڵناو): یەخ، بەواتای (سەهۆڵ) هاتووە.

یەخسیر (ئاوەڵناو. ن): بەواتای (دیل) هاتووە.

یەخنی (ئاوەڵناو. ن): بەچێشتی (گوشتاو) دەوترێ.

یونس (ن): ناوی پێغەمەرێکە و...

بووکی ڕەشپۆش

بەناوی خوای گەورە

وشەیەک

نیشتمان، دایکێکی هەتاهەتایی دڵسۆز و خۆشەویستەو نەبێزراوە و هیچ جۆرە هۆیەک، تەگەرەیەک، ناتوانێ بیبیزرێنێ لە هەموو ڕوویەکەوە، لە دایکی ڕاستەقینە ئەوەی کە نۆ مانگە و نۆ ڕۆژەت لەگەڵ دەکێشێ و بە شیری مەمکانی سنگی بەخێوت دەکات دڵسۆزترە و بە سۆزتریشە.

ئەوەش، کە دەبێت بە هۆی ئەوەی کە باوەڕت بەم وتەیە هەبێت ئەوەیە کە کاتێ یەکێ لەناو خێزانی خۆی دا کۆچی دوایی دەکات هیچ لە خۆشەویستانی تەنانەت دایکی، ناتوانێ بۆ ماوەیەکی زۆر کەمیش لە ماڵەکەی خۆی دا ڕای بگرن بەڵام دایکی گەورە، کە خاکە و گڵ و ئاوەکەی نیشتمانە بەو پەڕی دڵسۆزییەوە، باوەشی بۆ دەکاتەوە و دەیگرێتە خۆی و هەتا هەتایە پارێزگاری، دەکات ئەوە نیشتمانە، بەوە، میللەتان، هەریەکە لەوانە ، خۆیان لە پێناویی دا بەختەوەر ئەکەن تا وەکو بتوانن بەئازادیی و سەربەستیی لە ژیاندا تێدا بژین و لە کۆچی دواییمان دا بحەونەوە.

بۆ پارێزگاری نیشتمان، هەر میللەتێ، هەوڵ دەدات کە نەتەوەکەی و نەتەوەکانی یەکگرتووبن تا وەکو بە هۆی یەک گرتنەوە بتوانن نیشتمانیان و نەتەوەیان بە سەرفرازیی و ئازادیی بژین.

کوردستان، ئەگەرچی لە ماوەی پتر لە هەزارساڵێکدا، توانیوویەتی بە هۆی مادەکانەوە سەربەست و ئازاد بێت بەڵام لەبەر چەند هۆیەک ئەو سەربەستی و ئازادیەی بۆ نەماو هەندێ لەو هۆیانەش کە وەک بێگانە بە دۆست گرتن و لە بیرکردنی گەل و هۆز و عەشیرەت و نەتەوە و بەکزگرتنی لایەنی ئابوریی و ڕامیاریی و لاکردن بەلای لەزەتی دنیایی نابرەوداو بەرپاکردنی یاسای خود پەرستیی و دەرەبەگیی و هەندێ هۆی دیکەی زۆر گرنگ کە وەک دەوڵەمەندی وڵات بێ.

ئەوەبو کوردستان، بوو بە جێگای چاوتێ بڕینی، بێگانە لە دەرەوەی سنور، بەتایبەت دراوسێیانی ئاکادیی و ئاشوریی و ئەوجا هەخامەنشی و عارەب و تورک و رووس.

لەلایەنی ئاکادیەکانەوە، ناوچەکانی شارەزوور کە ئەوکاتە (زاموا)ی پێ ئەوترا هێرشی برایە سەر و ئەوجا ، پاش کوشتن و بڕینێکی زۆر تاڵان و چەپا و کراو پاش ماوەیەک هەمان دەستور ناوچەکانی کوردستان لە لایەن، ئاشوریەکانەوە لەم لاو لاوە بە مەبەستی تاڵان کردن و چەپاوکردن هێرشی دەبرایە سەر لەم ڕووەشەوە بەتایبەت لە دەمی سەنحاریب وە دواتری ئەو، کوشتن و بڕینێکی زۆر لە کوردستان دا کراو، تاڵان و چەپاوێکی زۆریش کرا.

پاش چەند سەدەیەکی دیکەش، لە لایەن، هەخامەنشێ کانەوە و ئەوجا ، لە لایەن یۆنانیەکانەوە و ئەوجا لە لایەن عەرەبەکانەوە (و لەم ڕووەشەوە مێژوو نەختێکی زۆر کەمی تا ئەمڕۆ هێشتوەتەوە ئاشوریەکان ئەوجا عارەبەکان) ، زۆریان بە کوردستان کردووە بە قەدەر کردەوەی ئەمانیش بێگانەکانی دیکەش هەوڵی ئەوەیان داوە کە فەرهەنگ و بەسەرهاتی مێژوویی کورد و نووسەرنیان نگۆم بکەن تورکەکانیش لە زۆر ڕووەوە، باقی ئەوانی داوەتەوە چەندان سەدان ساڵ کوردستان، لە ژێر، ستەم و جەوریانە بەڵام، بەهۆی زۆر هۆوە، ئێمە حاڵی حازر، هیچ جۆرە سەر گوزەشتەی، ئەو ڕوداوو بەسەرهاتەمان، بە لاوەنێیە حاڵی حازر، حەمە ڕەشید ئەمینی، کە یەکێکە لە شاعیرە لاوەکانی ناوچەی هەورامانی لە هۆن، توانیوویەتی ڕازێکی دەمی پاوەییەکانی دەمی هێرشی تورکەکانی عوسمانی کۆ بکاتەوەو بیخاتە قاڵبێکی هەڵبەستەوە.

ئەڵبەت ئەگەر هاتو ویستت سەر گوزەشتەیەک بخەیتە سەر ئاوازی هۆنراوە، ماندوبونێکی زۆری پێ دەوێ، کە وەک ئاگاداربوونی سەر گوزەشتەکە، بەپامانی و زامانی و بێ پیوە هەڵبەستن و گەڕیان بە دوای وشەی گونجاو لەگەڵ ناوەڕۆک داو بسازی لەگەڵ (قافیە) سەرەوادا و هەندێ هەڵسوکەوتی دیکەی هونەریی پێویست بە هۆنراوەیە کەوا بێ.

ئەم جۆرە گەڕانو بیرکردنەوە و ئاگاداری کردنە، ماوەیەکی زۆری پێ دەوێ و بۆیە، هەرگیز ناچێتە ڕیزی هۆنراوەی ڕۆمانسیز مەوە و بەهەڵبەست لە قەڵەم دەدرێ.

بە هەر حاڵ، باسەکە، زۆر جوانە و مێژووییەو بەهەزاران، سەرگوزەشتەی وەها و جۆرانی دیکەش، ڕوویان داوە و بەڵام داخەکەم، هەر وەک دەردەکەوێ، یان تۆمارنەکراون یان ئەگەر تۆمار کرابن، نەکەوتوونەتە بەر دەست، یان ئەگەر دەستیش کەوتبن، لەوانەیە تووشی نا دڵسۆزێ کەوتبن و لەناو برابێ، یان برابن:

باسەکە، خراوەتە، چوارچێوەیەکی هەست جوڵێنەرەوە و، هەست و بزێوی ڕاستی تێدا، ڕەنگیان داوەتەوە.

پاڵەوان (کچە) و ئەوجا (برا) و پاشان ئەوەمان، پیشان دەردێ کە گەڕانەوە، بۆ نیشتیمان، ئەرکێکی نەتەوایەتی مرۆڤایەتییە من بەش بەحاڵی خۆم، هانی ئەم برا خۆشەویستەم ئەدەم کە بەردەوام بێ لەسەر هەنگاوی وەها و ئومێدواریشم، کە هەر یەکێکی دیکەی وەک ئەم، هەوڵی نەمری خۆی داوە، ئەوانیش لەسەر ئەم ڕێڕەوە، ڕێڕەویی زندوکردنەوەی کەلەپووری کوردیی هەوڵی نەمریی و جاویدانی خۆیان بدەن.

هەورامانی

پاوە ١٩٩٢/٢/٢٥

چۆنیەتی دانانی ئەم چیرۆکە شیعرە

هەر بەمنداڵی، چەنها جار لە زمانی باوکم کە کچەزای کەیخا کەنعان بووە، ئەو بەسەرهاتەم بیستووە، منیش زۆر حەزم لێی ئەکرد، بۆیە بەوردی گوێ ڕایەڵی ئەبووم، زورها جاریش هەر ئەو بەسەرهاتەم لە زمانی، گەورە پیاوان و کەسانی دیکەش ئەبیست.

ئاواتە خوازی، ئەوە بووم ڕۆژێ، بتوانم ئەو بەسەرهاتە کە ئەمرۆ بەشێوەی ڕازیە، ئەیگێڕنەوە بی هێنمە سەر کاغەزەوە بۆ ئەوەش، پیویستیم بە زانیارێکی زۆرتر لەو بابەتەیەوە هەبو تەنها سەرچاوێەکیش کە ئەم توانی، کەڵکی لێ وەرگرم، لاپەڕەی سنگی گەورە پیاوان و ڕیش سپیانی بە ساڵاچوبوو، بۆیە نزیک بە دو ساڵ ئەو بەسەرهاتەم لە زمانی گەورە پیاوانی بەساڵا چووی شاری پاو ئەبیست و کۆم ئەکردەوە، لەگەڵ ئەوەی کە خۆم، زووتر بیستبووم، بەراوردم ئەکرد، هەتا بەو بڕوایە گەیشتم نابێ لەوە زیاتر لە نێوی سینگانا بمێنێ تەوەو هەر کەسێ بۆ خۆی شتێکی پێ زیادکاووە یا خۆو لێی بەبڕێ.

بەم بۆنەیەوە، لە ساڵی ١٣٦٦ (هە)دا دەستم دایێ دانانی ئەو بەسەرهاتە، بەشێوەی شیعری و توانیم لە ماوەی شەش مانگا ئەم بەرهەمە بخەمە بەر دەستی خوێنەرانی بەڕێز، پێشم خۆش نەبوو، لە چوارچێوەی بەسەرهاتەکەدا بێمەدەری و بابەتێکی حەماسیو پاڵەوان بازی و خەیاڵی پێ بدەم، وەهاش ئەزانم ژیانی ئەدەبی ئەمڕۆ، ئەو بابەتانەی کەوا نزیکتر بەڕاستین باشتر وەر ئەگرێ و پلەو پایەی تایبەتیان پی ئەدا حەز ئەکەم پێش لێکدانەوەی ئەو بەسەرهاتە بەشێوەیەکی گشتی و کورت، سرنجی ئەوخاڵانەی بدەین کە زۆرتر منیان ماندوو کرد.

هەروەها کەوتمان، ئەوە بەسەرهاتێکی ڕاستەقینەیە کە ئەمڕۆ بەشێوەی ڕازێکی لێ هاتووە و هەر کەسێ بۆ خۆی بەجۆری ئەی گێڕایەوە.

چەن کەسێ ئەیان گوت، ئەو شارەمیر و یارەمیرەی، وا بەشێکی گەورەی ئەم بەسەرهاتەیان وا بە ئەستووە، منداڵانی، کەیخا کەنعان بوون.

بەڵام زوربەی زانایان و گەورە پیاوانی بە ساڵاو چوو، بڕوایان لەسەر ئەوەبوو، کە ئەو ڕووداوە لە سەردەمی کەیخا کەنعانا ڕووی داوە و شارەمیر و یارەمیریش، منداڵانی کەیخا کەنعان بوون کە ئەو بەسەرهاتەیان خولقاندوە.

منیش لەسەر ئەو بڕوایەم، کە بڕیاری دووم ڕاستەو ئەوەش بەنیشانەی ئەو دوو خاڵە.

(خاڵی یەکەم)

کەیخا کەنعان پاش ڕۆشتنی منداڵەکانی، چاوەڕوانیەکی زۆر، بۆو هەڵۆ گەڕانەوەیان ئەکا، بەڵام بەچاوەڕوانی، هیچەکی بۆ نایەتەدی، ئەکەوێتە هەواڵ پرسین و هەواڵ زانین، بۆی ڕوون ئەبێتەوە، کە ئەوان وان لە شاری (ئەسەموڵ) داو خوشکەکەیان دۆزیوەتەوە، ئەویش ئەکەوێتە ڕێی و ئەڕوا بەشوێنیانا، پاش ماوەیە ئەگاتە شاری (ئەستەموڵ) و منداڵەکانی ئەدۆزێتەوە، لەو کاتەی کە هێشتا شەکەتیی لەشی دەرناچێ، داوی ئەجەڵ یەخەی ئەگرێتو هەر لەو شارەدا کۆچی دوایی ئەکا.

(خاڵی دووەم)

زۆربەی ئەدبیان وە ئەدب دۆستان بەوەی دەزانن کە میرزا عەبدولقادری پاوەیی یەکێک لە شاعێرانی پایە بەرز و ناسک خەیاڵی ئەم ناوچەیە، کە چەنها ئاساری جوانو بە پێزی خولقان دووە یەکێ لەو ئاسارانەی، پارچە هەڵبەستێکە، بە ناوی کولەو عاینەمەل، هەموو ئەو بەڕێزانەی وا ئەو پارچە هەڵبەستەیان، خوێندوەتەوە، یان نوسیویانە، لەو بڕوایەن کە میرزا سپای عوسمانێکانی بە کولەو، سپای ئیرانیەکانی، بە عاینەمەل لە قەڵەم داوە، هەروەها مامۆستای پایە بەرز و نووسەری گەورەی کورد محەمەد ئەمین هەورامانی، لە لێکدانەوەیەک، لەسەر ئەم بەشەی لە دیوانەکەی کە لە بەغدا بە چاپی گەیاندووە ئەو بابەتەی بە باشی ڕوون کردوەتەوە.

میرزاش هاوچەرخی کەیخا کەنعان بووە، لەوکاتەدا پیاوێکی قەڵەم بەدەست و وریا و زانا بووە و دوورنی کە ئەو روداوەش هەر لەو سەر دەما رووی دابێ، ئەویش نەی توانیوە هەروەها بێ دەنگ دانیشێ و چاولێک نێ. بۆیە هاتووە ئەوز لمو زوورەی، هەردوو لایەنی بەو شێوەیە، لە چوارچێوەی ئەو هونراوەیەدا بۆ ئیمە روون کردووەتەوە.

ئەو دو خاڵە ئەوەمان بەباشی، بۆ ڕۆن ئەکاتەوە کە ئەو رووداوە، لە سەردەمی کەیخا کەنعان بووە بەم بوونەیەوە و چەند هۆیەکی تریش، منیش بەرهەمەکەم بەناوی، منداڵانی کەیخا کەنعانەوە داناوە.

شایانی باسە، ناوی ئەو کچەی کەیخا کەنعان، کەوا سپای عوسمانێکان بەدیلیان بردبوو، بۆمان ڕوون نەبوویەوە کەچی بووە، چەن کەسێ ئەیان گوت، پەرینیسا بووە، بڕێکی دیکەش ئەیان گوت، سەلمابووە بەڵام من جار بەجار لە ناوی بەرینیسا کەڵکم وەرگرتووە.

کورتەیێ لەو بەسەرهاتە

گوتمان ئەو رووداوە کە ئەمڕۆ بەشێوەی رازێ ئەیگێڕنەوە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە کە لە ناوچەی هەورامانە وە شاری پاوەدا ڕووی داوە، هەر وەک هەزاران رووداوی تر کە بەداخەوە، یان لەبیر چونەتەوە وەیان فەوتاون.

نزیک ۱۲۰ساڵ لەمەوبەر، چیا بەرزەکەی شاهۆ وەک دایکێکی بە بەزەیی منداڵانی خۆی لە داوێنی پاکو خاوێنی دا پەروەردە ئەکرد، لە هەموو کۆسپ و چەڵەمەیە دەی پاراستن، نەسەر ماو سڵۆوەی زستانی زاڵم نەسەبوونو قاقی گەرمای هاوینی دڵ ڕەق نەی توانی بەسەریانا زاڵ بێ و ڕایان ماڵی.

ئەو چییابەرزەی شاهۆ و هەورامان ئاواتی چەنها داگیرکەریان ناوەتە گۆڕێ، هیچ کاتی خۆیان نەداوە بە دەس بێگانەکانەوە، چەنها جار هروژمیان بۆ هێناوە، ڕۆڵەکانەی هەورامان بەپشتیوانی چییا بەرزەکانی، نەیان هێلاوە داگیرکەران، بەئاواتی خۆیان بەگەیەن.

بەڵام ئەو جارە چییا بەرزەکەی شاهۆ لە بەرەبەیانی هاوینێکی سوردا تەمی خەفەت دای پۆشی بوو، نەی زانی کە سپای عوسمانێکان، بەفێڵ و تەڵەکە بەرەو ناوچەی هەورامان بەڕێ کەوتوون.

لەو سەردەما پاوە شارێکی چکولەو خنجیلانە بوو کە دەکەوتە بەر هورۆژمی ئەو سپایە، یەکێ لە پیاوە ماقوڵەکانی ئەو شارە بەناوی کەیخا کەنعان کە سەرەی عەشیرەتە و جێگەی ڕێزی هەموان بوو بەبیستنی ئەو هەواڵە، چەن کەس لە ریش سپیان و گەورە پیاوانی شارکۆ ئەکاتەوەو بیر و ڕایان بۆ چارەسەرکردنی ئەو ڕووداوە کە لە پێشدایێ دەپرسێ، هەموویان بەتێک رادێنە سەر ئەو بڕوایە، بۆ ماوەیە شار چۆڵ بکەن هەتا وەکو ئۆردوی عوسمانێکان لەو ناوچەیەتییێ پەڕن کەیخاش ئەو رایەی لاپەسەن ئەبێتو بەجاڕجی دەڵێ، کە لە شار جاڕیدا هەتا بۆ ماوەیە شار چۆڵ کەن، خەڵکیش بەبیستنی ئەو هەواڵە دەس بەجێ بەرەو داوێنی شاهۆ دەکەوتە ڕێی ماڵی کەیخاش کە گەورە ماڵ ئەبن، بۆ جێ بەجێکردنی کەرە سەو ئەسبابی ماڵ و مەڕ و ماڵاتیان، دەس بەکار ئەبن، کەیخا سێ کوڕ و دوو کچی دەبێ، یەکێ لە کوڕەکانی منداڵ ئەبێو دو کوڕەکانی تری بەناوانی شارەمیر و یارەمیر، کە پاڵەوانانی ئەم بەسەرهاتەن تازە لاوو پێ گەیشتو ئەبن، دوو کچەکانیشی یەکییکیان عازەو ئەبێتو ئەویتریان منداڵ، دوو کوڕە گەورەکانی هەر کام، بەشێوەی بەرەو

دولّی بانه مەڕان بەڕێ ئەکەون، کەیخاش لەگەڵ منداڵەکانی تری پاش ئەوەی لە خاڵی بۆنی شار دڵنیا ئەبێ، بەرەو بانە مەڕان بەڕێ ئەکەوێ، دەڕۆن هەتا ئەگەنە، نزیکی میر ئاوا لەوێدا کەیخا بە بیری دێتەوە کە چەند قەواڵەکونەی خۆی و خەڵکی لایەکە لە دەرەوەی ماڵ بەجێی هێلاون، دەیەوێ بگەڕێتەوە بۆیان، کچە گەورەکەی بەوەی دەزانی، ڕووی تێ ئەکات و دەڵێ، بابەگیان تۆ ئەمرۆ زۆر ماندوو بووی نابێ لەوە زیاتر خۆت ماندو بکەی، من دەڕومەوە و ئەو شتانەی وا بەجێ ماون دەیان هێنم، ئێوە وردە وردە بجولێین.

کەیخاش دەڵێ کچم ئەوە هەرمانی تو نییە، کچە دووپاتی ئەکاتەوە، نا بابەگیان ئەگەر تو لەوە زیاتر خۆت ماندووکەی بەرهەمەکانی دیکەت ناگەیەی، هەرچی باوکی دەڵێ کچە دەکەوێتە سەریو هەڵدەگەڕێتەوە، تا وەکو ئەگاتە ماڵ و ئەو شتانەی وا باوکی بەجێی هێلابوون ئەیاندۆزێتەوە و بەرەو بانە مەڕان هەڵ ئەگەڕێتەوە، ڕێگا ئەبڕێ هەتا ئەگاتە کەلیان لە ملەی کەلیان سەر دیەنێتە دەری پێش قەرەوڵانی سپای عوسمانێکانی، بە بەر چاو ئەکەوێ، دەیەوێ خۆی هەشاردا ماوەی پێی نادەن، کچە خەنجەرێ کە باوکی پێی دابو ئەی گرێ بەدەستەوە و هەڕەشەیان لێ دەکا بۆ هەر کامیان لیەی نزیک کەونەوە.

سەر دەسەی پێش قەرەوڵەکان کە سەر دەسەی بەشێ لەو سپایە دەبێ، بەیەک جار دڵی بۆی دا ئەخورپێو شەیدای ئەو هەموو جوانیو لێ هاتوویە ئەبێ، لە سەرزینی ئەسپەکەی دێتە خوارێ و ڕووی تێ ئەکات و، دەڵێ ئەتۆ بۆ ئێمە بەئەسیر ئەژمیردرێی بەڵام ئەمن بەڵێنت پێ ئەدەم، کە زەمانەتی تۆ بەئەستۆ بگرم و نەهێڵم هیچ کەسێ کیش دەستت پێوەدا، بەو مەرجەی ئەو خەنجەرەت لابەی و لەگەڵمان بەڕێ کەوی.

کچە ئەوە ئەبیسێ، بەرەو ئەو پیاوە پەلامار ئەدا کە یەکێ لە سەربازەکانی لە دواو پەلاماری لێ ئەدا و خەنجەرەکەی لە دەست ئەستێنێ، کابرای سەرکەردە لەو سەربازە تورە ئەبێتو، دەڵێ بە چە هەقێ ئەو خەنجەرەت لە دەستی ئەو ئافرەتە سەند، جوابی ئەداتەوە گەورەم ئەو خەریک بو تۆ زامار بکات زامار بوونی تۆش بۆ ئێمە زۆر گرانە، کابرای سەرکەردە دەڵێ، ئەویش بەراسی بۆ خۆی سەرداریەکە، چونکەتەی ئاوا بەبێ مەترسی لە بەرابەری ئێمەدا راوەستاوە، دووبارە ڕوو ئەکاتە کچەو دەڵێ لەوەی زیاتر خۆت ئازار مەدە ئەتۆ هەروا کەوتم بە دیل بۆ ئێمە ئەژمێردرێ، منیش زەمانەتی تۆم بە ئەستۆ گرتووە، کچە حازر نابێ بە هیچ شێوەی خۆی تەسلیم بکا، ئاخر مەجبور ئەبن بەزۆر ئەی گرنوو لەگەڵ خۆیانا ئەی بەن.

هەر ئەو سەرکەردە پاش ماوەیە ڕەزایەتی بەجێ دێنێتەتو بە شەرعی ئیسلام مارەی ئەکاتو ئەبێ بە حەڵاڵو هاوسەری.

لەو لایشەوە ماڵی کەیخا، پاش ئاگاداربوونی لەوەی کە کچەکەیان بەدیل گیراوە، دەکەونە ڕاوێژ کەچی بکەن و لەو بارەیەوە هەر کەسێ بۆ خۆی بڕیارێ ئەدا، یەکێ دەڵێ ئەبێ لەگەڵ سپای دوژمنا شەڕکەین و بی هیەنینە دواوە، یەکێکی کە دەڵێ ئەبێ بە پوڵو پارە لە شوێنی سپاکەوین بەڵکو بی هێنینە دواوە.

هەر کەسێ بڕیاری ئەدا بەڵام کەیخا کە راحەتی و ئاسایشی قەومەکەی دەوی دەڵێ ئەمن ڕازی نیم هیچ کەسێ خۆی بۆ کچی من خۆی بخاتە ناو گێژەداوی لەشکری عوسمانێکانەوە هیچ هەرمانێکیش بەپەلە ناکرێ، خۆتان ئەزانن ئێمە ناتوانین لە بەرابەری هێزی ئەوانەوە ڕاوەستین، ئەگەر ئەو هەرمانە بکەین، تەواوی لاوان و پیاوە لێ هاتووەکانمان لە دەس ئەدەین و تالانمان ئەکەن و منداڵەکانیشمان هەموویان بەدیل ئەبەن.

پاش ماوەیەکی کورت، شارە میرو یارە میر، منداڵانی کەیخا کەنعان، ئارامیان لێ ئەبڕێو بەهیچ شێویە ناتوانن لەوەی زیاتر خۆیان ڕاگیر کەن دەچنە لای کەیخا و بەهەر جۆرێ دەبێ قەناعەتی پێ دەکەن کە بچن بەشۆینی خوشکە کەیانا، دەکەونە ریێ و شۆینی سپای عوسمانێکان هەڵ ئەگرن و بەپرسیارکردن هەتا ئەگەنە لای گۆمی ورمی، لەوی بۆیان دەر ئەکەوێ، کە ئەو سپایە گەڕاوەتەوە و بۆ خاکی عوسمانی.

ئەوانیش: پاش فێربوونی زمانی تورکی ڕوودەکەنە خاکی تورکیا و زۆر ئەگەڕین هەتا ئەگەنە، شاری (ئەسەمولّ) بەچەن شێوە لەو شارەدا گەڕیان دەس پێ ئەکەن بەڵام هیچەکیان بە دەس ناکەوێ هەتا وەکو کابرایەکی زانایان زانینی ئەو بەسەرهاتە ڕوویان تێ ئەکاتو، دەڵێ ئێوە ئەبێ هەر بەو جلوبەرگەی خۆتانەوە و بەزمانی خۆتان لەم شارەدا بگەڕێن هەتاکو ئەو ئێوە بدۆزیەتەوە، ئەمانیش زۆر سپاسی ئەو کابرایە دەکەن و بەشێوەیەکە ڕێنوێنی کردن دووبارە گەڕیان لە شار دەس پێ ئەکەن و ئاخر لە نێو ماڵێکدا خوشکەکەیان ئەدوزنەوە.

بۆیان دەر ئەکەوێ کە شوی کردووە و مێردەکەشی سەرکەردەی بەشێ لە سپای عوسمانێکانە و چەند منداڵیشی هەیە.

کاتێ مێردەکەی ئاگاداری ئەوە ئەبێ زۆری پێ خۆش ئەبێ بەڵام لەوەی ئەترسێ، کە ژنەکەی بەگوێ براکانی بکاتو هەڵ گەڕێتەوە بۆ پاوە، هەر بەم بوونەیەوە زوو دەس ئەبێو

دو کچی جوانیان بۆ دەس نیشان ئەکاتو زەماوەندی باشیان بۆ ئەگێڕێو ژیانێکی تەواویشیان بۆ ڕێک ئەخا، ئەوانیش لە ئەو پەڕی شادێو خۆشی دا ئەژین.

ماوەیەکی زۆری پییێ ئەچێ هەتاکە چاو، ئەکەنەوە و دێنەوە سەر خۆیان دەبینن کە هەرکام چەند منداڵیان هەیە، ئیدی پێی هەڵ گەڕانەوەیان نەماوە، پاش ئەوەش کەیخا کەنعان ئاگاداری ئەوە ئەبێ، کە منداڵەکانی وان لە شاری (ئەسەموڵ)دا ئەویش ئەڕوا بەشۆینیانا بەڵکو بتوانی هەڵیان گەڕێنێتەوە بۆ پاوە، بەڵام بەداخەوە، داوی ئەجەڵ ماوی پێ نادا و هەر لەو کاتەدا کە ئەگاتە ئەو شۆینە و دیداری بەدیداری منداڵەکانی شاد ئەبێتەوە هێشتای شەکتیی ڕێگای لە لەش دەرناچێ کۆچی دوایی ئەکات و هەر لەو شارەدا ئەی نێژن منداڵەکانی ئیدی بۆ هەمیشە لەوێ جیێ نیشتە ئەبن و لەو شارەدا ئەمێنێنەوە.

حەمە ڕەشیدی ئەمینی (سمکو) پاوە

بەنامێ خوای

ئەوەڵ بە نامێ حەی بێ هەمتا
خالق مەخلوق ئەو ئەرزو سەما
غەفورو کەریم دەوا بەخش دەرد
وەهەم چەرخنای هەوایی گەرمو سەرد
زینەت بەخش هەق سەنگ موغاران
شەفا دەهەندەی دەرد بیماران
نازر بە کردەی گشت مەخلوقاتەن
نەزم دەهەندەی ئەی سەر بەساتەن
بە نام ئەو ڕەب زمانو نەفەس
بنویسو مەکتوب ژیان دو کەس
بنویسو باس دو شێر ژیان
شارەمیر وەش ناو یارە میر حەیران
دوسان ڕەفێقان هاو قەتارانم
بشنەودێ شەرح ژین یارانم

یە حەقیقەتەن با نەشۆ وەباد
نەسڵ پەی نەسڵ بمانۆ وەیاد
یارەب تۆ بدەم تەوانا و تەوان
تا کەرو باسی نەوادەی کەنعان
کەنعان شەخسێ بێ دانا و سەرشناس
مەحبوب نەما بەێن قەومو عامو خاس
بە دانایی وێش نەو دەورەو ناوە
هۆر بژاریا بە کەیخای پاوە
ئەو کەیخا کەنعان نان دار و وەش لەب
پاوەیی هەق بە ئەسڵو نەسەب
پەی گەلو هۆزش نەو زەمانە و دەم
شەریکشان بی پەی شادێو هەم غەم
چون ئەو دەم عالەم زەل زەلەش خێزان
تورک عوسمانی وێش یاو نا ئیران
ئیران بی مەیدان تاخت بێ گانە
ئاڵیچ بێ لایق قاجاریش زانە
ئینگلیس باشوور داگیر کەرد نەپێش
روسیا باکوور کەرد وەیانەی وێش
تورک عوسمانی جە ما ڕۆژ ئاوا
خود نمایش کەرد نەی سە راو ماوا
شارەزوور تەی کەرد هەورامان نە پێش
پاوە پۆ شا بێش کالآی ئێش و نێش
خەورەشان ئاورد لەشکری تورکان
جارچی نە پاوە جاڕش کەرد بەیان
وات ئەی مەردمان بیدی ئاگادار
نزیکەن لێمان سپای بێ شمار
تەوانا و قودرەت شەڕ لامان نێیەن
قیام پەریمان جای ویرانییەن

کەردشان تەکویر گەورە و سەروەران
واتشان خاستەرەن وێشان لابدان
ئەو کەیخای کامڵ پەرێ رای جارە
وات چوڵش کەردی تەمام ئی شارە
وێ پەنادەیدێ نەپای شاهۆ کۆ
نا سپای تورکان جە ئێمە رەد بۆ
وێش گێلا تەمام کوچە و کۆڵانان
کرد رەوانە کەرد ئەهلو برایان
ئینجا گێلاوە پەرێ یانەی وێش
وەسائیل کۆچ حازر بێ نەپێش
جەباغ ژین کەیخای وەش کەلام
پەنج نۆ نەمامی ساحێو عەقڵو فام
دوێ کناچێ ی پڕ شەرمو حەنیف
دوێ نونەمام یۆ ساوای لەتیف
شارەمیرا کاکە یادەمیر ما بەین
ساوا رەشید ناو ناوردە بێ زەین
بابەکە پیر بیو ئەو رۆ پەرێشان
پەی راحەی قەوم زەحمەتش کێشان
وات با بنیشو تازە بۆ نەفەس
وانە شارەکەم نەمەندەن هیچ کەس
نە ئەو دەم قاسد خەوەرش ئاوا
کەیخوا ئاخێز کەر نا قاڵە یاوا
کەیخا نەو سەرا واتش رولە گیان
کۆچ مەشیو بلو ئەو بانە مەڕان
جەعەشرەتو قەوم نەو سەرا جەمەن
باکۆل چانە بان دڵ خاتر جەمەن
با بە هەم چەنی کناچان کەو را
بەدڵەی پڕغەم پاوەش ئاس جییا

شارەمیر چەنی قافلەی کوچ کەو را
یارەمیر یخ کەرد ئەو ئەخشام نەو جاو
لوای تایاوای دەرەو میر ئاوا
نەو دەم جە پاوە کەردشان ماڵ ئاوا
چانەیی کەیخوای با تەدبیر و هۆش
ئاما یاد ئەسناد بییەن فەرامۆش
زەم زەمە بەرزیی پەڕی رای چارە
چێش کەرمێ گردین مەوان بێ چارە
یۆ چەکناچان حاڵش کە زانا
جە پەشێوی باب خەیاڵ ش وانا
روکەرد ئەو کەیخوا واتش بابەگیان
مەلو ماوەر و ئەسناد جەیانان
شارەمیر چەنی کۆچمان لوان
یارەمیر یاوان دەروەنو مەڕان
ئەتوێچ کە پیر و هازت نیەن چەم
ئەمن مەلو نە ماوەروش نەدەم
بابە هەرچی وات رووڵە دەخیلەن
ئەو ئەسناد پەی من لای تۆ قەلیلەن
وات بابە پەی من مەبە دڵ گران
من چەنی ماز و تۆ بی پەرێشان
کەسێ جەنوتفەی کەیخوا کەنعان بۆ
جەرۆی تەنگانە جملەی شێران بۆ
هەرچی کەرد رجا پیرە دانای دەر
کناچێ غرور کەوتە بێ نەسەر
بابە دیش حەتمەن مەلووە دما
خەنجەرەکەی وێش بەو کنا چێ دا
گێلاوە پەرێ پاوەی چۆڵ ماوا
غیرەت نمانا وە یانە یاو

ئەسناد و نامە هەرچی بێ نەدەم
جەمش کەرد ئەمجا دڵ بە خاتر جەم
ئەوەڵ وات گیرو ئەمن رای قەڵا
تا نەگنو نەدام هیچ گێژ و بەڵا
بەڵام دیش ئەو راپەڕ پێچو گەردەن
رای حەو برالە ئەو هۆر بژەردەن
کەو رانە ئەو دەم پەریسای ژنان
تەیش کەرد ئەو ڕێگا تا یاوا کەلیان
وەختێ وەو ملە سەر ئاوەرد وە بەر
قافلە چی سپاش ئاما وەنەزەر
سەر قافلە کەدیش پەرێ روخساری
کەوتەن تەقالا پەرێ را یچاری
ئاماوە بەردەم شاسواری زیر
وات تۆ پەی ئێمە بیەنی ئەسیر
خەنجەر بەر ئاوەرد ویسا برانبەر
وات ئەگەر مەردی دەس باوەر وەبەر
شاسوار تورک کەردیش ئەو حالە
عەقلەش بی پەشێو پەی ئەو جەمالە
نە سەر زین ئەسپ پانیا زەمین
ئاماوە بەردەم روخ پەری جەمین
واتش تەقالا پەی تۆ بێ سوودەن
هەرشەو خەنجەر کارێ بێ هودەن
تۆ ئەسیر بەدەس ئەمن زەمانەت
چینەێ زیاتەر مەبو ئەهانەت
بەرەو رووی ئەو تورک ئاما بە خەنجەر
یەک لەحزە غەفڵەت مەکەردش بێ سەر
پێش خزمەت نەو دەم پەلامارش دا
خەنجەرش نەدەس شێرە ژەن سانا

سەر کەردە بە تاڵ رو کەرد نە ئەو فەرد
وات بە چە هەقێ کار پاسەت کەرد
داش جوا و گەورەم تێغ بێ ئامانەن
بڕینی جەسەت پەیمان گرانەن
ئاڵ کێشا خەنجەر پەی سەر سەردار
تاقەتم جە کۆن چەم بدێو بێ کار
وات ئەویچ بەهەق پەی وێش سەردارەن
چون نە ڕووی ئێمە وەک شێر ئیزهارەن
ڕوو کەرد ئەو پەری وات ئاخر کەلام
تۆ ئەسیرەنی تەقالا بێ کام
هەر چیشان پەی وات بەو زمان کین
وێش تەسلیم نەکەرد زادەی شیرین
ئاخر مەجبوور بین بەسشان نەبەند
کەردشان نەبەر دەس و پا پێوەند
ئەسیرشان کەرد کەیخوا زادەی چەم
ئاوات پەی مەوتش مەواسش هەر دەم
فەرماندە رو کەرد ئەو رومەت پەڕشین
دیش هەڵس هونی حەڵقەن نەجەمین
وات ئەی پەری ڕوو وێت مەکەر بێ کەس
ئەمن زەمانەت تۆم گرتەن وەدەس
بەکینو غەزەب نگا کەرد پەرێش
بێ تەرس چانەی هەرچی مەیۆ پێیەش
تف کەرد نە زەمین نە روی ئەو سەردار
وات مۆێ جەمەرد نێیەن تان وەبار
مەگەر تۆ ڕۆستەم یا ئەسفەندیار
یا سەردارانی ئیرانی دیار
ئەسیرت کەردەن وەی جۆر مەنازی
دەلیلو برهان پەی من مەسازی

فەرماندە دیسان بە زمانی شیرین
وات ئەی نازەنین شای شیرین جەمین
ناسەزا و نفرین فایدەش نێیەن
دڵ رەق تورک پەی تۆ موم بێیەن
ئەر غەرەزبو قین جەوێت کەری دور
شەرتەن لابەرو ئەو بەن بەزەرور
وات قەسەم بە زات حەی هەق پەسەند
وەگەر یەک لەحزە خەلاس بو جەبەند
ئەگەر پەیم هۆردان داری قەنارە
ئەوەڵ جەرگ تۆ مەکە روپارە
فەرماندە کە دیش هیمای نەویەن رام
پەی مەدەتیوە نە واتش کەلام
«کەیخوا کە یاوا مەڕان»
با مانۆ باسی تید چەنی سپا
حەرەکەت دریا بێ شۆنو ماوا
کەیخوا کە کۆچش وە مەڕان یاوا
تا ئەو دەم جەم بین رۆ بی خۆر ئاوا
کاتێ وەرەتاو داش ئەو سەر کەشان
جەم بین نەو سەرا کوڵ قەومو خوێشان
پەرساش ئەحواڵان هاو دەمانو خوێش
لوا تا یاوا بەو مەنزڵ گای وێش
....
دیش نە ئەو ماوایۆشان بیەن کەم
پەی چەن لە حزەیوە کەلام ناما دەم
روڵە، گەل دیشان بابە بێ دەنگەن
روخسارش کەم رەنگ زوانش لەنگەن
واتشان بابە چێش ئامان وەسەر
گەر ناوەشەنی حەکیم بۆ خەوەر

واتش روڵە گیان پەری نیسا کۆن
نیاوان وەماڵ رەنجم بێ ئەو رون
واتشان بابە ئاڵ چەنی تۆ بی
ئەو کۆ گە لوان عەزمش ئەو کۆیی
وات کاتی یاوام چەمەی میر ئاوا
دام وە سەر ئەژنو ئەسناد مەنەن جییا
ئاڵیچ دیش ئەمن دڵم بی وەباڵ
لوا وە پاوە باوە رو ئەسناڵ
ئیسایچ مەوینو نیاوان وەبەر
مەتەرسو چێوێش ئاما بۆ وە سەر
واتشان با بە ئاڵ وێش هۆشارەن
مەیاوو نەرا ئەر نەکۆ سارەن
بنیشە ئارو مانیان جە ساد
تازە کەر هەوای ئەرواح حەسەد
دەسەڵات نەوی نیشت نەسەر هەوار
شەو کە ئاو بی نەگیرتشان قەرار
وەر بەرەو کەیخوای بی وە روو هاوار
گرد نە ئەو ماوا بڕیاشان قەرار
ئەدا دەنگ شین زاریش هۆردارا
جەواڵیو براڵەی بڕیا مەدارا
قەومانو خوێشان کە دیشان گریان
بەرز بی نەیانەی ئەو کەیخوا کەنعان
پەی پەرسای ئەحواڵ جەم بین وە و مەکان
ئەو شەو زەل زەلە کەو بانە مەڕان
بی بە دەسە بەش هەر نە ئەو دەمە
تاقمێ سەر قەڵا نیمە سەر چەمە
نیمەی رای ویمیر گێرتشان نەوەر
بەڵکو پەیدا بۆ نە هەر راگوزەر

ئەو شەو تا سەحەر گیلاّن نە هەر جا
نە هیچ مەکانێ نە کەردشان پەیدا
دیشان سپای رۆم کەردەنش گوزەر
پاوان گریوە وە بێ دەردی سەر
کاتێ کە هەوالّ یاوا وەهەوار
نە هیچ جا شۆنش نەویەن دیار
زاناشان وە دەس دوژمەن کەوتەن گیر
خەلاسیش نییەن بییەن وە ئەسیر
دەنگی شین بەرز بی هاوار و ڕۆڕۆ
کەیخوا داش وە سەر نا ڕەنج بی ڕۆ
بڕاڵە ئەسیرین حەسرەت بی جاری
ئەداش بەرزش کەرد بالۆرە و زاری
یۆ مەوات مەشیۆ بەرگ شەڕ پڕشێوە
باوەر مێش دما ئەر گرمان کو شێوە
یۆ مەوات مەبۆ بە پولّ و پارە
نە شون سپاکریو رای چارە
هەر کەس بیریێ وەش بی کەردش ئیزهار
کەیخوا وەش کەلام ئاماوە گوفتار
واتش ئەی قەومان عەشرەتو خوێشان
مەزانو کولین دەرونتان ئێشان
هیچ ڕازیم نییەن پەی کناچێ من
عەشرەت کەرۆ شەڕ چەنی ئەو دوژمن
وێتان مەزاندی سپاش زۆر دارەن
گەر قیام کەرمی ژیانمان تارەن
تەمام جوانان جەبەین مەوەران
سەر و مالّ ژین غارەت مەکەران
خۆ دوژمن ئەهل مامەڵە یچ نێیەن
سەبر پیەشە کەن دەسەڵات چێیەن

بازدێ با ئەمن قوربانیم دابۆ
پاوە چی بە لاّ رزگار کریا بۆ
ئەمن مەشیۆ حەمد خواوەند واچو
ئی بەلاّ رەد بۆ ئەمن مەساچو
قەومان کە دیشان ئەو پیر عاقلّ
نەسیحەت وێش کەردش نەتای دلّ
واتشان ئەمرت پەیمان عەیانەن
دەلایل تۆ بە هەق بەیانەن
بەلاّم مەراق ئەسارەت دەردەن
پاوە تا ئەبەد رومەتش گەردەن
چون کەیخوا زالّە شییەن بە ئەسیر
پەیمان تا ئەبەد مەمانو نەویر
کەیخوا وات قەومان منیچ داغ دارم
پەی ئەسارەتش جە سە بیمارم
بەلاّم مەزاندەی نییەن دەسەلاّت
مەزانو پەی قەوم خەم بییەن خەلاّت
دوژمنمان خانی یا سانی نییەن
لەشکر رۆمەن شای عوسمانییەن
چون مو دەتێوە وییەرد نەو کارە
نە هیچ جا نەوی پەیشان رای چارە
شەوی نیشتە بیەن نەیانەی پڕ خەم
بەرزشان کەرد زاری نە دلّەی ماتەم
شارەمیر نەو دەم نەمندش تاقەت
نە روی بابەی پیر وات بە شەهامەت
وات مەبە دلّ رێش پەی ئەو بابە گیان
مەوەرو قسەم بە پاکی یەزدان
بە شیرین و نور محەمەد ئەمین
ئەگەر تەی کەرو تەمام روی زەمین

تا هەواڵ واڵێم نارو وەی دیار
حەرام بۆ جە من ئاوی پاوە شار
یارەمیر جەو لا هورێزانە دەم
وینەی برای وێش ئادیچ وارد قەسەم
بابە دیش کوران عەزمشان کوڵەن
شارە گ حەیات ناموسشان قوڵەن
واتش ڕوڵە گەل دەخیل ئامانەن
سەبر نەکەردێ یا نەم وێرانەن
ئەر شمەیچ بلدێ نەی یا گەو بانە
ژیان پەرێ من وەس هەرا سانە
بازدی روڵەگیان با ئاد لوا بۆ
هەر ئەو خونچەی ژین نەدەستم دا بۆ
حەساوی عومرم هانەڕای تەمام
چینەیە زیاتر نییەنم ڕای زام
نور دیدەکان رۆڵەی شیرینم
پایەو روناکی ئەساس ژینم
بشنەودێ وەمن ئەو سەودا وە سەر
دەخیل رۆڵە گیان باوەردێش وەبەر
جوتە شیر ئەیزەن بەو دڵەی خەمناک
نەوەر دەم بابە ئەژنۆ نە سەر خاک
واتشان بابەگیان دەخیل ئامانەن
هەر چەن دەرد تۆیچ پەیمان عەیانەن
تەوانای فیراق واڵێ نەدارم
تا نەوینونەش ژیان بێزارم
تۆ وێت مەزانی دەردی موشکڵەن
ئی کارە پەیمان بێ تەحەموڵەن
گەر ئیمە هەر دو نەی راهدەیمی گیان
ئانە خاستەرەن نە وەک ئیی ژیان

کەیخوا دیش بە هەق وە دەرسو کەلام
نمەلۆ نە گۆش نەمامان خام
واتش روڵە گیان رەنج روزگار
پەی شمەم کێشا نەی ماواو دیار
ئیستایچ کە شمە عەزمتان بی راس
نە بارەگای هەق زوان بە ئیخلاس
مەکەر و دۆعا شەوو رۆ بەکوڵ
بەڵکو بیاو دی وە مەرام دڵ
روڵە گەڵ دیشان با بە بی رەزا
ئەدا تۆشەی را کەردش موهەیا
واڵێ ئەر ئەو دەم چەمان پەڕ ئەسرین
کە زاناش ئەحواڵ بەر بی نەکرین
ئەهل یانە شین کەردشان تەمام
جەم بین نەووسەرا قەومو برا و عام
هەر کەس بە عەقڵ و دانایی کە بێش
مەکەرد نەسیحەت مەواتشان پەرێش
تا یاوا واڵەی حەرەکەت جەماڵ
برای وەش کەلام ئاماوە کەماڵ
واتش، برایان، قەومان، عەشرەتان
ئەمن وەسیەتێ کەرو نە پەیتان
مەزاندی کەیخوا بە ساڵ پیر بییەن
دەرون زامارەن عەلاجش نییەن
ئینە پەی ئێمە ئاخر وەداڵەن
رای هاتو نەهات چارە و ئیقباڵەن
بەڵام دەسی من وەدامانتان
نەکەن فرامۆش ئەو یانەی کەنعان
چەنی هەم دەمو برای هۆشارم
دایم مەرحەمەت دۆعاتان دارم

تۆ شەی سەرفەرشان بەس نەسەر کەمەر
هەرە کەتشان کەرد بە ئیزن داوەر
ئەو دو نۆ جوان نۆڕەستەی نۆ چڵ
تەیشان کەرد ڕێگا مەنزڵ بەمنزڵ
نە هەر مەکانێ مەنزڵشان مەگێرد
نە لەشکر ڕۆم ئەحواڵشان مەوەرد
تەی شان کەرد ئێران تەمام سەرانسەر
لەشکر تورکان ناما وە نەزەر
شنفتشان سپا گێلانو بانی
لوانۆ پەری خاک عوسمانی
دەرد برایان یەکسەر بی گران
کەی تاوان بلان وە ئەو تورکسان
کەوتی گفتوگۆ پەرێ رای چارە
کۆ گیران منزڵ پەی ئەو دیارە
مەشیۆ دەمیوە پەی زانای زمان
جە تورک زمانان یاری بوازان
نە هەردوو وەڵات گێلای جەن سەبا
تا فەن زمان تورکیشان زانا
کاتێ کە تەعلیم زمان بی تەمام
ئەساسەی سەفەر جەم کەردن پەی زام
واتشان ئینە خاسەن چێگەو لا
بەرگ دەروێشی پۆشمێ وە باڵا
دەفو دایەرە بکەرمێ نەشان
بگێڵمێ تەمام مەکان تورکان
غەرقەی دەروێشی کەردشان نەوەر
وە ماوای تورکان کەردشان گوزەر
گێلای نە کوڵ لا شار و دیی هاتش
قەسیدە و مەدحی ڕەسوڵ مەواتش

تورکستان نەو دەم فرە یاگە گێلان
تا وە شار جوان ئەسەموڵ یاوان
شنەفتە بێشان سپای ئەو جارە
فرە تەرینش ئەهل ئەو شارە
پەوکی نەو شارە ئەسپابەی سەفەر
وا کەردن نە کوڵ نیاشان نەوەر
دەسشان کەرد گێڵای کوچە و کۆڵانان
نە هەر جا کەدحو قەسیدە وانان
بازارشان گەرم وە هەر جابی ساز
هەرچی مە کەردن دەس نەیاوا راز
پاڵا پارە بی کاڵاشان بی شڕ
نەمەندە بی هاز ئەژنو کەو نەبڕ
نە سەر کوڵانی بە دەستەو ئەژنۆو
مەندە بین لاواز ڕەنجشان بی ڕۆو
هیچ هومید نە دڵ نەمەندە پێشان
نە دایە ڕەو زەف نەڕای دەروێشان
نە هیچ جا وە دەس واڵی نە یاوا
دەرون پڕ نە دەرد وە مەینەت یاوا
یارەمیر روکەرد شارەمیر نەوجا
واتش کاکە گیان کۆ گێرمی نەی را
ئەگەر مەزانی بلمێ دماوە
باگێڵمێ وە پەی ئەو ماوای پاوە
چینەیە زیاتر نێیەن دەسەڵات
بابە چەمە ڕان گێڵمێ وە وڵات
روکەرد یارەمیر شارەمیری ژیر
وات هەرائینە بێ قەسەمو تەدبیر
وەشێ جە گێلای تۆ مانیانی
عەقڵت نا جە کۆ کۆ گەلواینی

ئێمه هێشتای تورکسان یەکسەر
نه گێلانمان چێشد کەو نەزەر
قەسەم به حەقی رەب (العالمین)
ئەر تەمام تەی کەم سارای سەر زەمین
یا تەمام خاک زەمین بەر وێچن
نەکەرو ئەمن کولّ تەتلّه و بێژن
تا هەوالّ ئەو والّیێ نازارم
نەگنو نەدەسم حەرامەن شارم
مەگەر جه پاوه نەبەسمان پەیمان
تا پەیدا نەوو کنا چێ کەنعان
هەواو سەراوی پاوه حەرامەن
چێشدا قوّمیان ئەقلّت کامەن
ئیستایچ ئەگەر تۆ هەوای یار نۆ
کەوتەنت وه سەر خوا خافیزد بۆ
سلاوی ئێمەیچ بیاونه پاوه
شارەمیر به هەق نمەی دماوه
یارەمیر گۆش دا نەواتەی کاکه
دیش هێمای دلّ و دەرون غەم ناکه
دەم وه پێ کەنین چەمان پڕ ئەسرین
واتش کاکه گیان هیچ مەبه خەم گین
ئەمن چەنی تۆ بەسەنم پەیمان
قەسەمم واردەن به هەقی رەحمان
ئەر تەمام زەوین کالّو چەنی تۆ
یانه گێزاوی ژین بۆ رەنجه رۆو
یا وەکو ئەوەند گێلّو نەی داوه
وه نوک ئەژنۆ بلّو نەراوه
هیچ کاتێ نەی را شه کەتیم نێیەن
ئانا دلّ یەکسەر پەیم راحەت بییەن

تۆ نەعاس من هیچ نەبۆت هەوا
من هەر ئەو میرم قەسەم بەخوا
تازەشان کەرد و برایان پەیمان
دەس کەردن گەردن ئەسرین نه چەمان
پەرێ رای چاره گفتوگۆشان کەر
چێگەو لاکام را ئیمه گیرمێ وەر
نەی گفتوگۆ بێن نەو سەرمەکانه
ئاماوه لاشان پیرێ فەرزانه
پیر دنیا تەی ژیر زەمانه
باش تەماشا کەرد سیمای ئەوانه
دەمێ نیش نەلای دەروێشان دەیر
پەی پەرسای ئەحوالّ غەریبان سەیر
واتش ها دەروێش چێشەن حالّتان
چی کەم رەونەقەن بەزمو قالّتان
دایەره و دەفتان بدەیدێ وه دەس
مەدحێوه واندێ با دلّ بۆ قەقنەس
ئەمن نه دیەنم دەروێش نه هیچ جا
گم بۆ نەگێژاو ئەفکار دونیا
واتن مامەگیان پیری وەش کەلام
دانای زەمانه ساحێو عەقلّو فام
ئەگەر گەرەکتەن بژنەوی تۆ راس
پەید واچمێ دەرد، دەرون به ئیخلاس
تەمام مەرارەت حالّش کەرد بەیان
کاتێ ئەو دەروێش حالّش بی عەیان
واتش رولّه گیان غەفلّەتتان کەردەن
نەوع گێلایتان وەی جۆر ئاوەردەن
ئەر گەرەکتانەن بیاودێ مەقسولّ
نەسیحەتێوەم هەن کەردێش قبولّ

بەرگ دەروێشی باوەردێ وە بەر
گالاّی هەقیقی وێتان کەردێ وەر
بە زمانی وێتان یانە بە یانە
گێڵدێ عەیب نێیەن پەی خەیر و عانە
نەگرد یانەیوە وازدێ ئیجازە
لویدێ ناو حەسار پاسە نیازە
بەڵ جە سایەی حەق وەی کاروبارە
وە مەرام یاودێ شمەچی شارە
برایان نەو دەم ئەژنیشان کەلام
زانشان ئەو پیر ساحێو عەقڵ و فام
پەرێ ئەو موشکڵ راکوشایش کەرد
نەسیحەتێ خاس وە دەسشان سپەرد
واتشان مامەگیان وێمان بە فیدا
مەگێرمێ نەگوش دەرست جێگەو لا
نەسیحەتێوە باش وە ئیمە د کەر
ئیمە د نەی فکر و خەیاڵ نجات دەر
یا خوا رۆشن بۆ چرات نە دو دار
پاسە نەو خەیاڵ ئێمەد کەرد رزگار
نەسیحەت پیر گێرتشان نە گۆش
خەمو شەکەتی گربی فەراموش
غەرقەی دەروێشی بەر ئاوەردن بەر
کالاّی ئەساسی وێشان کەردن وەر
دەسشان پەنە کەرد گێلاّی نەو شارە
ئەمجار بە بەزمی تەر نەو دیارە
هیچ نەویاردشان یا نە نە کۆلاّن
بەڵکو پەیدا بۆ ئەو زامی دلاّن
چەن سەر دەمێی وە گێلاّی وەی نازر
ها خەریک بێ شار بەیۆ وە ئاخر

یار خەم ئەیزەن نیشتە بێ نەلێو
مەتەرسان وەی جور نەیۆ دەس هیچ چێو
ئاخرین شەوێ مەوعود شار بیی
نە سەر کولاّنی مزگی دیار بیی
واتشان ئیمشەو چی یانەی خوا
وەرۆ ماوەرمێ سەوای ماڵ ئاوا
دەسو دیم پاک گیرتشان نەو دەم
رۆ نە ئاسانەی خالق بێن وەهەم
دمای وەنەی ورد، ئەورا دو نما
نە بارەگای هەق دەسشان کەرد دۆعا
ئەو شەو بە باری خەم نیانەوە
سەر نە سەر سەرین وە زامانەوە
تا فەجر ئەو شەو، مو ئەزن داش دەنگ
نە خەیاڵ هیچ خەو ناوەردن وە چەنگ
دەم بەیان هۆرزای پەی ئەدای نما
تا خۆر ئاما سەر کەردشان تەمەنا
وەسائل خەو خوراک گر بی جەم
پەی ئاخرین رۆ حازر بێن نەو دەم
یارەمیر واتش کاکە ئەر ئارۆ
والێمان نەدێ رو کەرمی ئەوکۆ
شارەمیر واتش ئەی برای نازار
مەگێلمێ ئارۆ ئێمە نە ئەی شار
پەرێ ماوای تەر خوا کەریمەن
لە بۆ غەریبان رەحمش رەحیمەن
ئەو رۆیچ تاکاتی عەسر بی ئاوا
یانە بە یانە گێلاّی نەو ماوا
ها بانگ عەسریچ ئاماشان نە گۆش
دەرونشان یەکسەر ئاما بێ بە جۆش

نه ئەو دەم یاوای حەو شەو حەساریٚ
وەش نما وەش رو باغو تەلاریٚ
چەن تەبەق نە سەر مدار بیٚ بە پا
رەونەقش دا بیٚ کۆلاٚنان نەو جا
تەقلو بابشان کەرد ئەی ساحیٚو یانە
یۆ جواش دا چیٚشتان بە یانە
واتشان رامان کەوتەن ئاسانە
هەر چیٚوی باردیٚ نەی دیواخانە
بەرەو بەرا سان واکرانە رۆ
حەسا ریٚوە وەش دیار بیٚ نەو سۆ
کاتیٚ پانیان ناو حەوشە و حەسار
دەمیٚ سەیرشان کەرد نەو ماواو دیار
نە ئەو دەم ساتیٚ دیدە بی مەدهوش
دەنگ وەش نەوای ساوا ئاما گۆش
کاتی ئاماگۆش ئەو دەنگ زەلاٚڵ
کە بەرز بی نەو دەم نە سەرای ئەو ماڵ
نەدا کە لوا بلاو نۆساوا
دیشان نەغمەی وەش ئاما نەو ماوا
نەوای وەش ئاوا سەیران سەر کەش
مەلاونا زاورو بەو زمان وەش
کاتی گۆششان دا لای لایەی خاتۆن
وەنە وای تەسکین شیرینو زەبۆن
مەواتش رۆڵە بو سە درەنگەن
بابەد مەیووە کارمان لەنگەن
هەرچی لای لایە ئیٚد کەردش پەی ئەو
ئەمر خالق بیٚ ساوا نەلوا خەو
ئەم جار بە زمانی کوردی هەورامی
لای لایەش پەی کەرد بەوەش کەلامی

مەواتش لایە ڕۆڵەگیان لایە
دەنگی غەریبیم وە هیچ جا نایە
خو نەمداران تۆ خاڵوان نەبەر
بۆ سەر رۆڵەگیان باشیٚن نەیۆ سەر
مەزانی ڕۆڵە نامیٚ خاڵوان
هەر نە ئیستاوە پەید کەرو بەیان
شارەمیر وەهار یارەمیر خەزان
جە خوایم گەرەکەن پیٚرە بوەزان
براڵە کە دەنگ ئاماشان نە گۆش
تەمام مەرارەت گرد بی فەرامۆش
هەر نە ئەو مەکان بە نەوای بەرز
هاوارشان هوردا بە دڵەی پڕ لەرز
نەو دەم تا واڵیٚ نەرۆ بی ئاوا
پیٚشکاران جەم بیٚن نەو سەراو ماوا
بی پە چە کاو چەک کوتە کوکیٚشان
جیٚو نە مەندە بیٚ گیانشان کیٚشان
واڵی کە یاوا سەر دەرەو بەرەی
دیش شەرە شەقەن ون ئامای سەرەی
وات پیٚش خزمەتان یە چیە شەن ئەحواڵ
ئەو هاوار چیٚش بی ئەژنیم نەو ماڵ
واتشان خاتون یە راگوزەرەن
پەی عانەو خوراک نەی دەورو بەرەن
ئیستا گەرە کشەن بەیۆ وە ئیوان
چیٚوی وەش واتەن نیٚنمان زوان
نەو دەم شارەمیر دەنگش پەی هۆردا
واتش ئەی واڵیٚ ویٚمان وەی سەرا
واڵیٚ کە دەنگی براڵە کەو نە گۆش
هاواری وەش کەرد نە دەم بی بیٚ هۆش

ئەهل ئەو یانە کە دیشان ئەحواڵ
بێ دەنگ بی خاتون ڕەنگش بێیەن کاڵ
جەمعێوە لوای بەردشان یانە
شینشان بەرز بی براڵە جەو بانە
بە زمانی تورکی یارەمیر ئەمجا
ئاماوە کەلام ڕوش کەرد نەو سەرا
واتش ئەی ئەهلو وەربەرەو یانە
مەگەر نمەزاندێ غەریب میوانە
ماچی دەسورو ڕوسومتان پاسەن
پەی میوان دور حاڵتان کە ساسەن
کاتێ گۆششاندا نە ئەو کەلامە
ساتیەپەی وێشان چێیە شەن ئەی زامە
ئەی واتە واتەی یەک مسکین نییەن
سەرشان نە ئەو سڕ هیچ بەر نەشییەن
یۆشان وات نەنگەن پەی ئێمە نەی جا
دیمەن پڕ هون بۆ غەریب نەی ماوا
هەر چەن کە سەرو ڕوشان سور بییەن
باردێ با شۆرمێ نەدەس بەر شییەن
شۆردشان سەرو گۆنای میوانان
دەرمان نەروی ئەو برینشان شانان
نە ئەو دەم واڵی ئاماوە بە هۆش
هەی کۆن کۆنش بێ بە دڵەی پڕ جۆش
خزمەت کاری وات ئەی خاتون چێشەن
چێش وەنەت قۆمیان دەرونت ڕێشەن
ئیشارەش کەرد پەی مێوانان نەدەر
واتش باوەردێ ئانیشا وە سەر
دیش خزمەت کاران مەبەو تو ماتەن
مەواچی ئەسڵەن هیچش نەواتەن

ئەمجا بە دەنگی پڕ بە کینو شەڕ
واتش بەو جەمعە هەی بی شەرمو کەڕ
ئا نەوا نەو جا ئاما نە گۆشم
نورد دیەمەن پەوکی خامۆشم
وەر دەسان ئەمجا زاناشان ئەحواڵ
یەک یەک ئامای بەر بە کورجی نەو ماڵ
یۆشان دەنگش دا ئەهل یانەو دەر
بازدێ با مێوان وێشان بیان سەر
بۆ وات چێش ماچی بییەنی دێوانە
ئایا نەو بانەکەی هی مێوانە
یۆتەر بە تەعجیل ئاماوە کەلام
قالۆ مەرافە وەسێن هەی زەلام
خەوەرتان جە کۆن هەی بێ کەلامان
ئا مێوان پەیمان جەڕای دور ئامان
ئا دوو نۆجوان چاگە زەبونەن
هەر دوشان نور دیدەی خاتونەن
نەی گفتوگۆ بیێن واڵی نە ئەو دەم
سەرو پا پەتی وەک دێوانەی زەم
هەر نەسەر هاوار گریانش بی بەرز
شارەمیر مات بی و یارەمیر دڵ لەرز
دەسش کە یاوا دامان و بران
بەرزش کەرد جە نۆ هاوار و گریان
ئەهەل یانە دین یە هەقیقەتەن
بێ هۆ شیو هاوار کوڵ هی حەسرەتەن
ئەوانیش نەو دەم بەر بیێن نەگریان
نەو کار و یشان گرد بیێن پەشیمان
دماو مودەتێ ئەو شینو زاری
واڵێ ئاما هۆش نەو بێ قەراری

روکەرد نە ئەهل یا نە نەو سەرا
خەجالّت بیدێ کەردێ پەزێرا
ئێد شارە میرەن گیان شیرینم
ئەو یارەمیرەن دەوای برینم
پەی من وەی نۆعییێ کەردەن عەودالّ
والّی وە قوربان تۆز گونای کالّ
ئاخ من وە و ماوا گیان بشیام وە بەر
تا نە ئەی مە کان نە کەردام گوزەر
هەر چەن یە تەقدیر حەی بێ کەسەن
ئارۆ کولّ نەی جا مەنزلّمان وسەن
مەر خالق زانۆ ئەمن نەی کاتە
چێشم نا وەر دەس چێشم خەلاتە
بەلاّم شمە ئەی هاو دەمان نەی دەم
ساز کەردی شادی نا تەمام بی خەم
زەم زەمە بەرز بی جە ئەهل یانە
شادی بەزمش کرت نەو دیوا خاتە
بەزم شاهانە نەو سەرا بی گەرم
ئاماوە زمان والّێ حەیا و شەرم
خیر ئامای شیرین کەردش نە تای دلّ
گاگا ئەسرینیچ ماوە ردش وە کۆل
برا لّەو والّی مەدیان وەهەم دا
فرمێسک شادی جاری نە چەمدا
دماو بەێنی وە والّی بی سەر حالّ
ئاوە خ کەو پەرسا و جویا جە ئەحوالّ
پەرساش ئەحوالاّن قەومو هەم خوێشان
ئەدا و هەم بابەو والّی و براشان
ئینجا برالّەیچ یەک یەک ئەحوالاّن
پەێشان بەیان کەرد تەمام بە سەرهات

مەرارەت راکۆل جەنی دوری
تەمام بە سەرهات جەورو سەبوری
والّی وات فەدای شە کەتی راتان
دیدەم بە سەر گەرد توز پالاّتان
ئەنا دلّەی من بڕیا نە ئاوات
نە سەودای دوری خوا داش نەجات
جاری گەرد را نە سەر بشۆردی
شەکەتی جەسە نەی جا بەر کەردی
سەرو رو ئیسلاح کەردی دوبارە
کالاّی عەودالّی بکەردی پارە
بەزم حمامو دەلاکی تەمام
والّی پەی برالّە دەسوردا ئەنجام
کاتێ کە فارق بین نە ئەو دەمە
خەلاس بین نە دەس ئەو باری خەمە
بالاّ وەک لەو لاو روخسار پڕڕەنگ
خیالّشان ئامان شازادەی فەرەنگ
تەمام ئەهل و بەیت ئەو بەرو یانە
چی شەئنو روخسار گر پەرێشانە
والّی نە پای دەرچەم بە ئینتزار
کە بالاّشان دی یەک جا بی سەر شار
راهنمایی کەرد ئەو سەر سەرای وێش
تاکو جەو ماوا بنیشان بێ نێش
ساتێ بە گرین ساتێ پێ کەنین
دەمی بە سروەو ساتێ ماتەمین
هەر کام پەی وێشان مەکردشان بەیان
چێو نەمەندە بی شەفەق بۆ عەیان
والّی وات پێشان برای تاج سەر
مەنیایی راتان ناوەردەن وە بەر

مەزانو ئەمن چێشتان سەر ئامان
کەردێ ئیسراحەت وێم فەدای دامان
هەرسێ نەو سەرا چەم نیان وەهەم
سەر نەسەر سەرین ساتێ وە بێ خەم
نەو دەم ساحێو ماڵ فەرماندەی سپا
مەئموریەتش بێ نەلایەنی شا
نە تەقدیر هەق قەزای سوبحانی
کارشان تەمام بی گێلاوە بانی
چون ئەهل یانە ئەو شەو بین وەش حاڵ
هیچکەس دیار نەبی نەحەیات و ماڵ
وەهام یاران وات هادەم سەحەرەن
هەر یۆ جەیانەی بوسدێ خاستەرەن
با منیچ بلو سەر دەو نە عەیاڵ
ئاڵ غەریبەن پەیم با پەرسوش ئەحواڵ
کاتێ کە بەرەی یانەش کەردەوە
دەمی گێژلوا سەر بە هەردەوە
دیش دو نو جوان نۆ نەمام نۆ رەس
لای دەس حەرەم وتێنی سەر بەس
فەرماندە نەو دەم تاقەتش نەمان
تەسمیم وێش گێرت پەی گوشتەی ئەوان
بەر گێشاوە دەس نە کێلان خەنجەر
چێو نەمەندە بی کەرۆشان بی سەر
ناکا نە ئەو خەو خاتونش هۆ زا
بەرەو روی هاو دەم پەلامارش دا
وات چێش مەکەری سەر وەشی سەر خۆ
بازە ماجرا گێڵنو نۆ پەی تۆ
وات قەسەم بە زات رەب (العالمین)
بە خالق کەون سەماو سەرزەمین

ئەر کەلام لەنگ باری وە زمان
راسیو هەقیقەت نەکەری بەیان
جەرگ هەر یەرین مە کەرو پارە
ئەر وێم کەردە بۆ دەیریو ئاوارە
چی بەزمو گێرە براڵە هور زای
واتشان والی چێشەن ئەی هەرای
ئەم جا خاتونیچ بە عەقلیوە خاس
تەمام ماجەراش پەی وات بە ئیخلاس
فەرماندەی سپا ماجەراش ئەژنین
ئەژنو بێ رەمەق کەو نە سەرزەمین
دەمیێ بێ دەنگ نەمەندە بێش فام
پەی مدەتێوە لاڵ بی نە کەلام
خاتون دوبارە روش کەرد نەشوی وێش
نامی براڵان یەک یەک وات وە پێش
ئانە شارە میرگیان شیرینم
ئینە یارەمیر نور دو عەینم
چەن جار وەلای تۆ من ئینە مەوات
نامێ قەومانو برایان وەڵات
شەرح ئەحواڵات عەشرەتو خوێشان
پەی حفزە ناموس هەرچی نە ژیان
مەرارەت ژین قبوڵ شان کەردەن
ناموشان وە دەس هیچ کەس نەسپەردەن
ئەم جار فەرماندەی وەش زەوقو ئیقباڵ
کە زاناش ئەحواڵ بریانە خەیاڵ
پەی ئەدای حورمەت هورێزا سەرپا
بە دەسوری خاس کەردش تەمەنا
هەر دو ناو چاوان برایان ماچ کەرد
دەس کەرد نە گەردەن نەمامان بێ گەرد

وات قەسەم بە زات ئەو حەی سوبحان
کارێ کەشمە کەردەن نەی جەهان
هیچ سپاو لەشکر حاکمو شای
هیچ پیر و مرید عیلم و ئالای
نمە تاوان پاسە کەران حەرەکەت
شمە پەی ئەمن ئاوەردتان نەسرەت
ئەمنیچ شەرتێوەم نەی دڵەی پڕ جۆش
وەلێ کوڵ چێوێ مەبۆ گێردێ گۆش
گەر قبوڵتان کەرد شمە نەتای دڵ
نەلای دەستانم ئەمن تا پای گڵ
وەک غوڵام حەڵقەی بەندە نە گوشم
شمە سەردار و ئەمن سەر خوشم
شەرتم ئانە نە بە هەق جەلاتان
فەرامۆش کەردێ ئەسڵو ماواتان
گەر ئیی شەرتمە نە کەرد قبوڵ
قەسەم بە زات خالقو رەسوڵ
هەر یەرین بە تێغ مەویار و نەدەم
ئایری غەزەب مەوز و یانەکەم
نە دمای گردین وێم کەرو هیلاک
تا ئاهی دەرون بەرو وەژێر خاک
کاتێ گۆششان داگردین نەو کەلام
فەرمانده شەرت وێش کەردش تەمام
دەمێ بێ دەنگ بین هەر سێ نە ئەو دەم
چە رایە گێران دڵ ناوەرو خەم
زاناشان قەسەم تورک عوسمانی
هیچ رەدش نییەن ئانەشان وانی
والّی ئەمجا رو نە و برالّەی شیرین
کەردش تەمەنا وە دیدەی نمین

وات قبوڵ کەردێ تو خوا برایان
پاسە خاستەرەن مانمێ نەی ژیان
گەر شمە لای من من بۆ نەلاتان
کالای هەقیقی بو ڕو باڵاتان
ئینە خاستەرەن وێتان مەزاندی
باش قەسەم تورک وێتان مەواندی
هەر چەن مەزانو پەیتان گرانەن
دوری جە وڵات وە بێ دەرمانەن
ئەوەڵ بە خاتر سلامەتیی وێتان
دووەم ئەمنیچ هەر چی هەن پەیتان
دەمێ بێ دەنگ بین برایان نەو سەر
چێش کەران ئاخر چێش مەیۆ وە بەر
واتشان ئیی شەرتە قبولّش هەن وەس
بەڵ بەیۆ روێ وابۆ یا گەدەس
فەرمانده کە دیش شەرتش بی قبوڵ
سوات نا ئیی دلّەم ئارام بی نە کوڵ
بازدێ با منیچ تەمام ئەحواڵات
کەرونەش بەیان بڕێوە خەیاڵات
ئەمن فەرماندەی ئەمیر سپام
فاتح ئەقلیم تورکستان وە جام
تورکستان روسیا عەرەبو عەجەم
گێلانا ئەمن دڵ وە خاتر جەم
وە هیچ جا ئەمن دلّم نەویەن گیر
نە هیچ مە کانێ ویم نەکەرد ئەسیر
تا نە ئەو دەمەی هەورامانم دیی
دڵ بی وە سەوداش عەقڵ لام بەرشی
بەڵام ئەوامر دلّەش کەرد مەعزور
نە تاوام چاکە گێلّون بە زەرور

ئینه بێ کاتێ نەو سەرای پاوە
دیدەم نە روخسار پەری دیاوە
ئاڵ پەرێ ئێمە حوکم ئەسیر بێ
بەڵام دڵەی من پەی ئەو زەویر بێ
قەسەم مەوەرو بە زات یەزدان
توشمان ئامان ئێمە جەو مەکان
نە حوزور ئەو بە حورمەتو فام
نا سەنم هێچ کەس بواچو کەلام
وەختی رەزایەت ئەو واتش جەلام
نیکاحم کەردەن بە شەرع ئیسلام
ئستایچ مەویندێ جە ژینو هەم ماڵ
هەرچی من هەنم پەی ئەو بی حەراڵ
پۆکی شەرت خاس چەنی شمەم بەس
تاکە دوبارە دڵ نەبۆ قەقنەس
ئیستایچ شەرتە بۆ تەمام ئەقرەبا
جەم کەرو چەنی ئاشنا و برا
شادی و سەر وەشی بەزم شاهانە
مەگێر و ئەمن جەی سەر مەکانە
ئامای شمە پەی من فەرش ئاوەردەن
با قەومان زانان چە کارتان کەردەن
نەی گفتوگۆ بێن شەو ئاما وە سەر
وەرە تاو لیزگش جە کەل کێشا سەر
ئەو جار فەرماندەی وەش زەوقو ئیقباڵ
وەر دەسان جەم کەرانە سەرای ئەو ماڵ
ئەوامری وێش نەو سەرا وانا
قاسدش وەناو عەشرت گیانا
واتش بیدی جەم پەی من شادیەن
عەیاڵم ئارۆ پەیش ئازادیەن

ئارۆ من بەزم نۆ بوکیم بەرزەن
بەیعەتو پەیمان پەی ئەمن فەرزەن
کاتێ کە قەومان نەو ماوا بیەن جەم
ئەو دو نۆ نەمام باش دیشان وە چەم
دیشان باڵاشان سەروی نەمامەن
پەی واتەو راوێژ ساحیۆ کلامەن
هەر کام پەی وێشان دەعوەتشان گیباس
تا بان وە خزمەت وە شادێو ئیخلاس
بازار شادێو دیدەن بی وە گەرم
پەی ئەهل یا نە ئیتر بڕیاس شەرم
نەو شادیو میوان دو پەری زاڵە
بێن حەیران ئەو باڵا و کەماڵە
بەزم شادیشان دا بە هام رازان
پەی یەکتر هەر دەم ئاوات مەوازان
فەرماندە، کە دیش ئەو بەزم تازە
نەما بەین قەوم برایان وازە
فرسەتش زانا فەوری نە ئەو دەم
پەی بەزم وەساڵ حازر بیەن کەم کەم
دو پەری روخسار رومەت وێنەی گوڵ
بێن وەهام رازی نەمامان چڵ
بەزم زەماوەند شادێ بی بەر پا
واڵێ بێ خەوەر براڵە ئەجیا
هەر نە ئەو شارە بیەنشان ماوا
فەراموشان کەرد ماوای سەر ئاوا
جە ناز و نێعمەت ئەوان بێن سەر شار
پەی ئامای پاوە نە کەردشان ئیقرار
کاتێ کە وابی چەمشان نەو کارە
دیشان پەی پاوە نیەن رای چارە

بی وە سەودای سەر دمای چەنها ساڵ
جە ئەفکارشان پاوە بی خەیاڵ
زاناشان ئیتر کارشان لەنگەن
پاوە پەی ئەوان سەرای بێ دەنگەن
چون هەر کام دارای چەن روڵەی شیرین
نە سەرای یانە کەردەنشان نگین
ئەوان بی پاوەند پاوەند کەردن پا
کەیخوا نە پاوە نەمەندە بێش جا

لوای کەیخوا کەنعانی پەی ئەسەموڵی

دیش کە منداڵان لوایێنەی بێ شۆن
پەی ئەوان کەیخوا نەمەندش بر هون
بە پەرسا نەو دەم خەوەرش یاوا
ئەوان ئەسەموڵ کەردەن وە ماوا
تۆشە پەی سەفەر ئەویچ بەس نە سەر
یانە و کاشانەش وە رەشید سپەر
بە رەنجو زەحمەت ڕێگاش کەرد وەتەی
مەرارەت زەحمەت گردش داوە پەی
تاکو وە شاری ئەسەموڵ یاوا
دیدار وە روخسار روڵە گەڵ ساوا
نە تەقدیر هەق قەزای سوبحانی
نەدەم چاگەنە کەیخوا بی فانی
بەزم چەمەریو شیوەن بی هەرزان
نە یاگەی شادی خەم بی وەمیوان
جەم بین نەو سەرا هاو دەمان وە هەم
یارەمیر تەمام پەشێو بی ماتەم
رو کەرد ئەوبراو گردین هاو سەران
واتش چێوی هەن با واچو لاتان

هەر چەن مەزانو کاری موشکەڵەن
مەرارەت را بێ تەحەموڵەن
چەنەم قبوڵ کەن تو خوا برایان
مەسپاردیش وە خاک کەیخوا چی مەکان
بەرمێشو پەرێ ناوچەی پاوە شار
بەڵ ئارام گێرۆ رۆحش نەو دیار
شارەمیر داش جوا و نور چەمانم
برای پاڵ پشت ئارامی گیانم
تەمام روی زەمین خاک و خوایەن
رۆمەن ئیرانەن یا نە هەر جا یەن
تەوفیرش چێشەن پەی ئەو کەش مەردەن
نە هەر یا گێوە خاکش سپەردەن
ئەر بۆ ئەعماڵش پەسەند باری
مەبۆ بە گوڵزار ئەو گۆڕە تاری
داش جواو کاکە تۆ ویت مەزانی
چێشمان سەر ئامان وە دەس عوسمانی
دەرد من پەرێ ئەعماڵش نییەن
خاک زاڵمان کەی وە گۆر بییەن
کوردستان وە دەس ئەوان زەلیلەن
نیمە عاسییەن نیمە چون دیلەن
حەی فەن نە ئەو جا ئیمەش کەرد ئەسیر
ئەسیر خاک خاک بۆ دانانی روشنبیر
ئەرنمە تاومێ پەری هەورامان
بە هەر لەونێ هەن بەرمێش کوردسان
ئەمجار شارەمیر واتش براگیان
ئینە تۆ ماچی عەیانەن لێمان
ئاو و گڵ کەیخواش وەی جا ئاوەردەن
دەسەڵات چیە شەن کەسی نەکەردەن

ئەجەڵ داوش تەند نە غوربەت بۆ گیر
خاک ئیی ماوا کە روش وە ئەسیر
چینەیە زیاتەر ویٚت مەکەر هیلاک
با هەر نەی مەکان بسپارمیٚش وە خاک
بەڵام دەرسێ بۆ ئینە پەریٚمان
فەرامۆش نەبۆ کەردەی زاڵمان
ئاڵ تازە لوان خواش بۆ چەنی
ئیمە مەمانمێ پەی دەردی هەنی
هەر نە ئەو ماوا خاکش سپەردن
روڵە گەڵ مەراق با بۆشان کەردن
یارەب دوائ پەی دەردان زار
نەکەری نسیب دوری نەدیار
هیچ کەس نە غەوربەت نەبۆ گرفتار
نەبۆ وە ئەسیر بیٚگانەی غەدار
نەبۆ وە بەندی دۆسانی دۆژمەن
نەبۆ دەر بە دەر ئاوارەی وەتەن
هەر کەس بێ سەرەن یا لە تۆ پارەن
وە دەست زاڵم ئەجەڵش بارەن
لاشە وە بێ سەر خورد کەمتارەن
چە قەڵو ریٚوی یا سەگی هارەن
من داخ ئەوان وە دڵ نەدارون
نە دەس سەگی هارگیان مەسپارون
ئیڵ کەنان وەری دەرکو دەروازەن
ئیستا پەی لاشەم ئاو تەوازەن
یارەب هەر کەسێ وای دەردانش بۆ
مۆحتاج وە دەوای تەبیبانش بۆ
مەبۆ وەلای کێ دەردش بۆ عەیان
تەبیب هەر تۆنی دەردم کەرد بەیان

رەحمیٚوەیچ کەری وە بەندەی هەژار
نە قاپی ئەتو نەبوون شەرمەسار
باقی وە سلام تەمام بی مەکتوب
(سمکۆ) مایەوە بە دڵەی مەعیوب

فەرهەنگۆک

ئاخێز: لە جێی خوهەڵسان

ئاڵ: ئەو

ئانیشا: ئەوانە

ئەجیاش: وای دەزانی

ئەدا: دایە، دایک

باردێ: بیهێنن

بازدێ: بێ لێن = بێڵن

باڵۆرە: جۆرە گریانێ کە هاورێ لەگەڵ بەیت
گوتنا بەیتو باڵۆرەیشی پێ ئەوتری

بشنەودێ: ببی ببسن، لە گۆی گرن

بگێڵمێ: بگەڕێین

بلدێ: بڕۆن

بەرمێش: بی بەین

بەروێچن: بەرو وژن

پوشمێ: بپۆشین ـ لە بەری کەین

پەرێمان: بۆمان

پەی: بۆ

پەێد: بۆت

تەتڵە و بێژن: هەڵ تەکان و پاککردنی دانەویەڵە و
توتن بە تەوەقو بێژن یا بێژنگ

تە کویر: ڕاوێژ، تەکبیر

چەرخنای: گەڕاندن

چەمەری: گەڕانی جلووبەرگی مرد و هاورێ بە گریان و دەهۆڵ لێ دان

راز: چیرۆک، سەرگوزەشت

زەین: هۆش، ئاوەز، فام

سەبون: گرەبای زۆر گەرم

عازەو: لاوی تازە پێی گەیشتو، زۆرتر بۆ کچ بەکار ئەبرێ

عاینەمەل: عایلەمەن، هەنگە چینە

کوڵ: گشت، هەموو

کولە: مەلە کوڕ، کوللە، قولمە

کناچێ: کچ، کیژ

نمەتاوان: ناتوانن

نمەی: نایەت

نیەنمان: نیمانە، نیەسمان

واتشان: وتیان

وادە: کات، وەخت، دەم، سات

واڵێ: خوشک، خۆیشک

وەش: خۆش

وێش: خۆی

وێشان: خۆیان

وێتان: خۆتان

وێم: خۆم

هوروژم: پەلاماردانی بەکۆمەڵ هێرش بردن بەسەرجەمی

هومێد: هیوا، ئومید

هەڵس: فرمێسک

یانە: ماڵ، خانگ، خانوو

یۆشان: یەکێکیان

کیانا: هەناردی، ڕەوانەی کرد

گێلای: گەڕییان

گوێ ڕایەڵ: گۆی گرتن بۆ قسەو وتار

لوان: ڕۆشت

لوای: ڕۆیی

ماچی: دەڵێی

مانیان: شەکەت بوون

مۆم: ئەو شتەیە کە لە کاژی هەنگوین بە دەس دێو بۆ مانەوەی دەزوی دروێنە و زورهاشتی
کە بەکار ئەبرێ

مەبۆ: ئەبێ

مەدیان: دەڕوانین

مەواچی: هەردەڵێی

ناسەنم: نەمهێشتووە

گوڵزاری هەورامان

ئەدەبیات

بەشی شەشەم

جەژنی نەتەوەیی (نەورۆز)

ڕێڕەوی مێژووی نەورۆز

پارسەکان؛ لە نووسەر و لە مێژوونووس و لە شاعر، لە بارەی نەورۆزەوە، بگرە هەر لە (خیام)ەوە، تا دەگاتە ناصر خەسرەو ئەحمەدی کەسرەویی و دوکتۆر (محمدمعین) و (د. محمد جواد مشکور)، تا دەگاتە د. پور داود و فرەوشی و بەرەو ئەمڕۆ، زۆریان وتووە و هەڵبەستووە و نووسیوە و ئەوەش کە خەستەی ئەو نووسراوانەبێ، سەرپاکیان پۆشاکی ئەفسانە و ڕێڕەوی تەلیسماوییان لەبەر کردووە و وەرگرتووە و هەمووشیان بەکۆمەڵ لە سەرچاوەی شاهنامەی (فردەوسی)دا هەڵگوزراون، لەمەش بەولاوە چیدیکە نوێ، لە پشکنینی نوێکاریدا بەرچاو ناکەوێ!

نووسەری کوردیش (نووسەر، مێژوونووس، شاعر) لە بارەی نورۆزەوە نووسیونانە و هۆنیویانەتەوە و بەشێوەیەکی زۆر خەستیش، بۆمان هەیە کە بڵێین، ئەم نووسراوانە زۆربەی زۆریان، ڕەنگدانەوەی نووسراوی فارسەکانیان پێوە دیارە!

شاعرانی کورد زۆریان بەشان و باڵی نەورۆز ئاگر و زوحاک و ئەژدیهادا وتووە، بەڵام، نەورۆز چییە و کەی پەیدابووە و لە سەرەتاوە، لە کوێ و لە جێگایەکدا و بەهۆی چییەوە ڕوواوە و سەری دەرهێناوە، ئەوە بێ شوێنەوارە!

لەناو کوردەواریدا (نەورۆز و کاوە ئەژدیها و ئاگر) وەک هاوبەش دەردەکەون و لەمەش بەلاوە چیدیکەی ڕۆسشنکەرەوەیان بەردەست و بەرچاو ناکەوێ!

ساڵی هەشتاکان، مەڵبەندی ڕۆشنبیریی کوردی میرەگانێک بۆ ڕۆشنبیرانی کورد لە هەولێر پێکەوە نا و ئا لەوێدا، ئێمە وتارێکمان بەناوی (نەورۆز و ئاگر و بەهار)ەوە خوێندە و لاشم وەهایە، سەرپاکی ئەو وتارە، لە گۆڤاری ڕۆشنبیریی نوێدا بڵاوکرایەوە.

بەڵێ، ئەو وتارە، نرخێکی تایبەتی سەردەمی هەبوو، بەڵام لەلای خۆمەوە ئەوەم لەلا زۆر ڕۆشن بوو، کە من نەمتوانیوە، بگەمە ئاواتەکەم، کە ئەویش ئەوەیە: نەورۆز، کەی ڕووی داوە؟ لەبەرچی؟ لەسەر و کڵاوی کێدا نەورۆز پەیدا بووە؟! کاوە کێیە و پەیوەندیی بەنەورۆز و ئاگر و بەهارەوە چی بووە و؟ ئا لەم جۆرە پرسیارانە ماخۆڵانی گێژاوی بیرم بوون.

ساڵی هەشتاکان، سەرێکی قاهیرەم دا و ئا لەوێ، ئاواتم هاتە دی بەوەی کە توانیم سەری کتێبخانە ئەزهەر بدەم و بەرێککەوت دەستنووسی زۆر کە ئەوان بەدەستنووسی پارسیان لە قەڵەم دەدان، کەوتنە بەرچاوم و ئەوانە وایان لێ کردم، کە بۆ چەند سەعاتێ

خەریکی ئەوانە بم. بەهەر حاڵ، ئەو دەستنووسانە پتر لە سەد ژمارەیە بوون و سەرپاکیان دەربارەی نەورۆزە بوون و لەگەڵ هەندێ باسی دیکەدا. ساڵانی نەوەد، کە بۆ ئێران چووم، هەر نەورۆز ڕازونیازیم هەر لەبەرچاوەوە بوو! لە بارەی نەورۆزە و زۆرم خوێندە و هەروەک لە سەرەتاوە ئەمەم ڕۆشنکردەوە، ئەم نووسراوانە تینویەتیمان نەشکاند و ئەوەش، کە دەمەوێ لەم بارەیەوە، بەرچاوی خوێنەری بەڕێزی بخەم، ئەوەیە کە ئەنجامی ئەو کەڵکەڵەیەی کە لە بارەی نەورۆزە و بەسەرهاتیەکانیەوە هەمبووە و هەمە، بەم جۆرەی خوارەوە، وا ڕایدەرێژم و بەو مەبەستەی نا، کە ئەم تەواوی تەواوە، بەڵکو بەو مەبەستەی ڕێبازێکی ڕەوان بێ بەرەو ڕاستیی؛ سەرچاوەیەک بێ؛ بۆ لێکدانەوەی ڕەواتر، ئەگەر بکرێ!!

لەم بۆچوونەماندا، بەپێویست دەزانرێ، کە هەندێ خاڵی یاریدەدەری ڕۆشنکەرەوەی ئەم ڕێڕەوە هەن، بیاندەینە بەر بەردی تاقیکەوەوەی تۆژینەوە، بەو مەبەستەی، کە بگەینە ئاواتی گۆڵە سەرەکیەکە و ئەوانیش ئەمانەن:

کورد و ئاگر

لەلایەن گەل و هۆزە جۆربەجۆرەکانی کوردەوە، لێرە و لەوێ و لەملاو لەولاوە، ناوی ئاگر، بەگەلێ ئاوازە و گۆ–وە، بەرگوێماندەکەوێ. کە وەک (ئار، ئاتر، ئاتەر، ئاویر، ئاور، ئایر، ئاگر، ئاتور،... هتد).

ڕێزگرتنی ئاگر، لەلایەن هۆزە جۆربەجۆرەکانی کوردەوە، گەیشتووەتە پلەیەک، کە سەرسووڕهێنەری بێگانەیە و بۆیە، باوەڕی بۆ ئەوە ڕۆیشتووە و دەڕوا، کە گوایا کوردەکان ئاگر دەپەرستن و جگە لە ئاگر، خوا ناناسن!!

لە ناوچەی کوردەواریدا، سوێندخواردن بەئاگر و بەپیرۆزیی زانینی بەشێوەی ئەم جۆرە زاراوانە بەکار دێت:

– بەو ئاگرە، بەڕۆشنایی ئاگر، بەبڵێسەی ئاگر، بەشۆڵەی ئاگر.

– پا ئایرە، پا بڵێسەو ئاویریە، قەسەم، پا ڕۆشناییە، پانوور و ئایریە، قەسەم وەو نووری ئاگرە.

– پا ئاویرانە، پا ئارگا، قەسەم وەو ئۆجاخە!

بۆ لێکدانەوەی ئەم جۆرە سوێندانە (جۆرە سوێندخواردنە)، وەک لەملاو لەولاوە وەدەستمان هێناوە، وەهامان بەدەستەوە دەدەن، کە ڕۆشنایی ئاگر (ڕۆشنایی = نوور)ی

خوایە (خوای خوایان) و بەهۆی گڕانگڕانی ئاگرەوە، زەویی ڕۆشن دەبێتەوە و دێو و درنج و شەیتانەکان سەرپاکیان لە ترساندا خۆیان هەشار دەدەن. ئەوەی کە عاشقی نووریی خوایە و عاشقی ڕاستڕەویە، هەمیشە خۆی نزیکی ئاگر دەکاتەوە و خۆی لەبەر ڕۆشناییدا پیرۆز دەکات، عاشقی خۆ سووتاندنە تیایدا و لەم ڕووشەوە؛ لە گۆشەی سۆفیگەریی کوردەواریدا، وەها بەرگوێ دەکەوێ –(وەک کورد واتەنیی)– پەپوولە عاشقی نوورە و بۆیە بەفڕکە خۆی فڕێ دەداتە ناویەوە و ئارامشی، لەگەڵ قەقنەسی لەشیدایە.

ڕێزی ئاگر، لەناو کوردەواریدا، بەچەند شێوەیەکی دیکە جێگای پیرۆزی خۆی هەیە، بۆ وێنە، لەم ڕووەوە:

– کاتێ، کە مردوو دەمرێ، تا ماوەی (٥–٧) ڕۆژێ ، کاتێ کە ئێوارە دایێ، ئاگر لە جێگای شووشتنەکەیدا دەکەنەوە، گوایا، پێویستە دێو و جنۆکە و شەیتانەکلە، بەو جێگایەدا نەیەن و لەبەر بلێسەی ئاگر و ڕۆشناییەکەی نەوێرن، بەو گوزەرەدا، گوزەر بکەن!!

– کاتی زستانان سەخت، یان هەر وەرزێکی دیکەی ساڵ، لەو ناوچانەدا کە ئاوەدانیەکان لە یەکترییەوە، ماوەی زۆریان لەنێوان دایە، ئاگرکردنەوە (بەشەودا، نزیکی سەر ڕێگا) وەک ئەرکێکی مرۆڤایەتی تەماشای دەکرێ و لەو ڕووەشەوە دەوترێ (ئاگرگڕان) واتای ئاوەدانیی پێوەیە و ئەو ڕێڕەوەش، کە بەو نزیکانەدا، تێدەپەڕێ، لادان و بەسەرکردنەوەی ئەو ئاگرەی دێتە بەر ڕێ، سا بەهەر مەبەستێکەوە بێ.

– کوژاندنەوەی ئاگر، بەئاو، بەکارێکی ناڕەوا دەزانرێ و بۆیە کورد وەک هەڵسوکەوتێکی کوردەواریی، هەرگیز ئاو بەئاگردا ناکات و ئەگەریش بۆ هەمان مەبەست، کارەکەی کرد، وەک ئەرک دەبێ کە بەو بۆنەیەوە، یا لە پێناویدا، خەیر بکات، بۆ ئەوەی ئەو کردەوەیە، کە ناڕەوایە، بسڕێتەوە.

– ئاگر لە کوردەواریدا، بەواتای (زیندوویەتی) دێت و وەک زاراو دەوترێ، فلانە ماڵ ئاگری نییە، یان ئاگری کوژراوەتەوە، بەواتای ئەوە دێت، کە گەورەی ماڵەکە مردووە!!

– ئاگر، نابێ پیسایی تێ فڕێ بدرێ. ئەمەش، وەک ڕەویە و ڕەوشتی، لەناو کورداواریدا، باوە، کە نابێ تفێ تیا بکرێ، یان شتی پیسی تێ بخرێ، یان پیس بکرێ و تەنانەت، خۆڵەمێشەکەشی بەپاکترین خۆڵ دەژمێررێت و جێگای گڕانگڕانی ئاگریش، کە بەچەند شێوەیەک ناوی دەبەن، (ئۆجاخ)یشی پێ دەوترێ.

وشەی ئۆجاخ (وەجاخ)یش، بەشێوەی زاراو بەکار دەهێنرێت و دەوترێ:

فلانە کەس وەجاخ ڕۆشنە! واتە: کوڕەکەی توانیویەتی جێگای بگرێتەوە! یان بەواتای ئەوە دێت، کە فلانە کەس کوڕی هەیە!!

یان، ئەگەر خێزانێک کوڕیان نەبێ: دەوترێ فلانە خێزان وەجاخ کوێرە! بەم جۆرە دەبینین، کە تەنانەت جێگای (ئاگر گڕان) چەند پلەیەکی پیرۆزی هەیە و چونکە هەروەک لە سەرەوە باسمان کرد، ئاگر بلێسەی زمانی خوایە بۆیە هەمیشە ڕەمزی پاکییە و ڕاستییە.

ئاگر لەناو کوردەواریدا (هۆزە دینییە جۆراوجۆرەکاندا)

هەروەک لای زۆربەی خوێنەری کورد ڕۆشنە، کورد زۆربەی دینەکانیان گرتووەتە باوەشی و لەگەڵیاندا، جۆشیان خواردووە، بەبێ ئەوەی هەڵسوکەوتی نەتەوەیی ون کردبێ!

– بۆ وێنە، کوردی زەردەشتی ماون و هەن و زۆربەیان، لە شاری (ئورمییە هەورامییە و دەوروبەرەکەی دادەنیشن و دەژین و من خۆم بەش بەحاڵی خۆم توانیم لەگەڵیان دا، کەمی وتووێژ بکەین و ئەوان وەهایان لە قەڵەم دەدات، کە لایەکی دیکەوە، وەهایان دەردەخست، کە گۆڕی دایکی زەردەشت وا لە (مەمێن) ناوچەیەکی بچکۆڵەیە و، کەوتووەتە دوور ڕیانی، یان سێ ڕیانی ڕێی نەغەدە مەهاباد و سەردەشت سەرگۆشەی دەریاچەی ورمێ (چیچست).

بێگومان، لە بارەی پیرۆزی ئاگرەوە و پێویستی بەگڕانگڕانی لە هەر کاتێک و دەمێکی دینی و نیشتمانیدا، لەلایەکی دیکەوە باس دەکرێ.

– کوردی ئێزەدی. هەروەک باو و برەو ئاگر زۆر پیرۆزە و هەرگیز نابێ پیس بکرێ و گەرمیی و ڕۆشنایی و بلێسەی گڕانگڕانی، نوورە و لە زمانی خواوە دەبارێ و دەردێت و گەورەترین پەریی خودای یەکتا و دڵسۆزترینی (پەری تاووس)ە، کە لە ئاگر دروست کراوە. نەورۆز و جەژنی بەهار، لەلای ئەوان جەژنی میهرەجانە و جەماوەریی و گەلیی و دینییە و ئەرکیشە.

ئاوی لالش، کە سەری گیراوە و ئا لەوێدا، پەرستگایە، ئاوەکە دێتە ناو، حەوزێکی چوارگۆشەی پاکەوە و لە هەر چوار گۆشەکەیەوە ئاگری زەیتونی (واتە: بەڕۆن زەیتون گڕانگڕان دەکەن، نابێ خامۆش بکرێن، یا ببن. ئا لەوێدا جێگای نوێژکردن و سروود خوێندنیانەوە و هەر ئا لەوێدا، جەژنی میهرەگان دەگرن.

– لەلایەن کوردی کاکەییەوە، لە جەمخانەدا، بەبۆنە دینییانەوە، کوورەی زیکر دەبەستن

و لەگەڵ خەیاڵی بەنەوشەیی و لەگەڵ گڕانگڕانی گڕی ئاگری بڵێسەداردا دەچنە دنیایەکی نوێی دینی خۆیانەوە.

لە دینی کاکەییدا، وەها دەوتری، کە گیان و ژیان دووناودوونە و هەر گیانێ ئەگەر لە ڕێڕەوی دووناودوونەکاندا، بۆ ماوەی هەزار جار ببێتەوە بەبەشەر ئەو کەسە، دەچێتە قاڵب (چوارچێوە)ی ئاگرە و دەبێتە پارچەیەک لە نووری خوا و ئیتر هەرگیزاو هەرگیز هەر نەمر دەبێ!! بۆ وێنە (داودی گلێیم لە کۆڵ) یەکێکە لەوانە و یەکێکە لە پەریە هەرە دڵسۆزەکانی خوا (سان).

کوردی جوومان زۆرن و حاڵی حازریش، کۆمەڵێکی گەورەی بێسارانی سنەیی و کامیارایی هەر ماون و پتر لەوەش، کە ئاگر، لە دینی (جووت کەلیمی)دا چەند بەڕێزە، وەک کوردی ڕەسەن بەباوبرەوی جەژنی نەورۆز و سەری ساڵ بەخۆشیەوە یاد دەکەنەوە و هەروەک سەرپاکی کوردەکان لە جەژنی نەورۆزدا دیاریی بۆ یەکتری دەبەن، یان باوک جەژنانە، بەمنداڵەکانی دەدات، ئەوە ماوەی چەند ڕۆژەی نەورۆزە، هەروەک لای هەر کوردێکی دیکە باوبرەوی نەورۆز هیچێکی کەم نەکردووە! بەڵام لە بارەی پیرۆزی ئاگرەوە، لەلایەن (جوو)ەوە، لە باسی (جوو)دا، باس دەکرێت.

کوردی فەلە و کوردی ئیسلام، هەرگیز وازیان لە کوردایەتی خۆیانیان نەهێناوە و بۆیە بەهەموو جۆشوخرۆش و خۆشییەوە، یادی نەورۆز بەگڕانگڕانی ئاگر دەکەنەوە.

کورەی سوفیگەریەتی کوردی ئیسلام، بۆ وێرد و زیکرکردنی خوا، بەدەوری کورەی ئاگردا (دەچنە حاڵەتی خواییەوە و لە دەریایدا مەلەوانی دەکەن، تاوەکو بەزووترین کات بگەنە گۆڵ و ئاوات و ئامانج) کوورەی زەمزەمە دەبەستن.

ئاگر و دینە جۆربەجۆرەکان

- ئاگر لای زەڕدەشتیان

لە ناو بەشەکانی ئاڤێستادا، بەتایبەتی یەکێ لە بەشە دێرینەکانی یەسنا (گاتەکان)دا و ئا لەوێدا، پتر لە نیوەی بۆ ئاگر و پیرۆزیی تەرخان کراوە و بەتایبەتی چۆنیەتی هەڵسوکەوت لەگەڵیدا و ئەو کەسانەی، کە لەلایەن دینەوە، بەرپرسن، لەبەر بەردەوامی گڕانگڕانی و سەرپەرشتیکردنی. (یەسنا، پرۆفیسۆر پور داود، ل١٢٢-١٩٦ - تهران).

ئا لەوێ دا، وەها هاتووە، کە لە دنیادا، تاریکی و ڕۆشنایی هەن، ڕاستگۆ و درۆزن هەن، ڕاست و ناڕاست هەن، ئەهرۆمەزدە و ئەهریمەن هەن، شەیتان و دێوودرنج و

خەڵکخەڵەتێنەر و پیاوی خودا و خزمەتگوزار هەن و هەمیشە دەسەی دێوودرنج و شەیتان سەر بەئەهریمەن و هەمیشەش ئەمانەش دژژ بەبەرەی ئەهرومەزدە و پیاوچاکان و ڕاستانیش هەمیشە لە ڕۆشناییدا دەژین و دەستەی دوژمنانیشیان هەمیشە وان لە تاریکاییدا و ئا لەوێدا، بۆ خەڵک لە بڕێبردنی خۆیان هەشارداوە.

بڵێسەی گڕانگڕانی ئاگر، ڕەمزی بۆ زمانی پاکی پیرۆزی خودا و نیشانەی سەرپەرشتیکەری ڕاستیی و مرۆڤایەتییە، کە زەڕەدەشتییەت ڕابەریەتی.

لە (گاتەکان)دا وەهامان بۆ دەردەکەوێ، کە دینی زەڕەدەشتی دینێکی مرۆڤایەتیو شارستانی بووە، کە لەگەڵ یاسای ڕامیارییدا، هاوڕاز نەبوون! ئەگەر یاسایەک ویستبێتی بەپێی پەیڕەوی دینی زەڕەدەشتی کە لە (ماگەکان)دا دەستبژێرکراون، هەرگیز لەبەر سێبەری یاسای ڕامیاریدا دانەنیشتوون.

لە ئاڤێستادا، ئاگر، بەشێوەی (ئاتر = áthr = áØr) هاتووە و بەو کەسەی کە سەرپەرشتیکەری ئاگرە (ئاترەڤان = áthraván)، یان (ئاترەڤەن = áthravan) دەوترێت، ئەمانەش بەچینێکی زۆر بەڕێز تەماشا دەکرێن.

لەلایەن دینی زەڕەدەشتییەوە، پەرستگای گەورە گەورە و فراوان، لەلایەن زەڕەدەشتیانەوە، لەملاو لاوە - (بۆ هەڵسوکەوتی دینی، جەژنی دینی و کۆمەڵایەتی، باووبرەوی شەش جەژنەکانیان... هتد) - مەڵبەندی پەرستگا (ئاتەشگا = ئاتەشگەدە) دروست کراوە و هەرە گرنگترینی ئەوانە و پیرۆزترینیان، ئاتەشگەدەی (ئازەر کوشتەسب) بووە، لە (شیز = تەختی سلیمان)، لە ناوچەی تیکاب نزیک بەشاری ئۆرمییە (ئۆرامییە). سەرپاکی جەژنەکانی زەڕەدەشتییەکان، لە دەمی ژیانی زەڕەدەشتدا، لەو ئاتەشگەدەیەدا گیراوە و گڕانگڕانی ئاگر بەشێوەیەکی سەرەمڕیی بڵێسەی کێشاوە و هەرگیز خەفە نەکراوە. ئەردەشیری بابکان، ئا لەوێدا، لە دەمی بەهاردا، بەپێی خاوسی چووەتە ناو ئاتەشگەدەی شیزەوە و تاجی شاهیی کراوەتە سەر و ئا لەوێ جەژنی دینی میهرەجان، لەگەڵ نەورۆز و لەتەک دەستپێکردنی تاجگوزاریی شای شایانی ساسانی جۆشی خوارد و ئەو شایانەی دواییشی زۆربەیان پەیڕەوی ئەویان کردووە.

- ئاگر لای (جوو = کەلیم)ان

لە (تەوراتدا = Old testament)، وەها دەردەکەوێ، کە (ئاگر) پایەیەکی زۆر پیرۆز و بەڕێزی هەیە، چونکە خوای یەکتا (یەهڤە = Yahve) کاتێ کە لەگەڵ (مووسا)دا

گفتوگۆ دەکات، بەزمانی بلێسەی ئاگرەوە کردوویەتی، گوایا، زمانی (بلێسە) ئاگر، زمانی خوایە (بڕوانە: آتش نزد بنی اسرائیل - پور داود، ویسپرد، ل٨٥، یان (سەفەری خروج = Exodas) بەشی سێیەم و بەشی نۆزدەهەم و بەشی بیستەم - بەدەم پور داود - ەوە)، پتر لەمەش جێگا و شوێنی قوربانیکردن، دەبێ بەئاگر رۆشن بکرێتەوە.

- ئاگر، لە لای هیندیان:

لە دێرینترین پەڕتووکی سانسکریتی (هیندیی کۆن)دا، کە (ڕێگ ڤێدا = Rigveda)یە، وەها، هاتووە، کە (ئاگنی = Agni) پەروەردگاری ئاگرە و لەگەڵ خوای مەزن (ئیندرا = Indra)، لە کاتی قوربانیکردندا، بەهۆی گڕانگڕانی بلێسەی ئاگرەوە (زمانی خوای گەورە) جابەجا دەبێ و بێ ئەو سەرناگرێ.

بەهەرحاڵ، وێکچوونی پیرۆزیی ئاگر لای هیندیانی دێرین و دینی زەردەشتی ئەگەر جیاوازییەک بەدیی بکرێ، مەگەر لە ڕووی ناوەوە هەبێ!

- ئاگر، لای چینیەکان:

لە لایەن چینەکانەوە، ئاگر پایەیەکی پیرۆزی هەیە و (خوای ئاگر) لە لایەن چینەکانەوە، بەناوی (تسۆانگ = Tsaowang)ەوەیە و پەیکەریشی لە ناو هەموو ماڵێکدا، لە لای هەموو خێزانێک هەیە و ئەگەریش پەیکەری نەبێ، دەبێ وێنەی هەبێ و چونکە بوونی پەیکەری ئاگر یان وێنەی لە ناو ماڵاندا، لە لای خێزان، پارێزگاریی سەرۆکی خانەوادە و ئەندامانی خانەوادە و نەوەی خانەوادە دەکات.

لە جەژنە گشتییەکانیان، کە لە دەرەوە، لە ناو ماڵان و خێزاناندا دەگیرێ، جەژنی (خوالەی ئاگرە) و لەم جەژنەدا، قوربانی دەکرێ و قوربانییەکەش دەخرێتە ناو ئاگرەوە. (پور داود، ویسپرد، ل ٩٤ - ٩٥).

- ئاگر، لای یۆنانیان:

لە بارەی دروستکردنی یەکەم مرۆڤەوە و دەوری ئاگر لەوێدا، لە مێژووی دینیدا، چەند داستانێ بەرچاو دەکەون و کە هەریەکێ لەوانە، ڕووالەتێکی جیاوازیی لەوی دیکە هەیە و ئەوەشیان کە لە یەکترییەوە نزیک بن، یان لەیەک بکەن، جۆری خوالەی دینیی و دەوری ئاگرن! لەم ڕووەوە، بەکورتی وەک ناوونیشان، سێ ڕێگا هەبوون و ئەوانیش: یەکەم، مرۆڤ لە بەردی خارا و لە درەخت دروست کراوە، دووەم (زاوش = Zaus)، یان (زیوس)

و خوالەی دیکە، مرۆڤیان دروست کردووە و ڕێگای سێیەم، ئەوەیە، کە (پرۆمیتیۆس = Prometheus)، دروستکەری مرۆڤە؛ لە (خاک و لە ئاو) و (ئاتێنا = Athena)ش گیانی بەبەردا دەکات. لە هەر سێ جۆرە دروستکردنەکەدا، (ئاگر) بۆ گیان پیاداکردن دەوری هەیە و ئاگریش، هەمیشە بەدەست خواوەندی گەورەیە و بەفەرمانی ئەوە (واتە؛ بەخواشتە رخوازی زاوش -ە)، (ویسپرد، د. پور داود، ل ٩٦ - ٩٧).

- ئاگر، لە لای ئیسلام:

لە لای ئیسلام، ئاگر بەپیرۆز دەزانرێ و بەتایبەتی کاتێ کە حەزرەتی ئیبراهیم، لە لایەن بتپەرستانەوە خرایە ناو ئاگرێکی گەورەوە (مەنجەنیق)، خوا فەرمانی دا بەسەر ئاگردا، کە دەبێ سارد بێ و سەلامەتیش بێ، بۆ ئەوەی ئیبراهیم نەسووتێ و نەخۆشیش نەکەوێ و ئەنجامیش ئەوە بوو کە ئیبراهیم نەسووتا و بەسەلامەتی هاتە دەرەوە. پاش ئەوە، ئیسلام ناوبەناو سوێند بەنووری ئاگر دەخوات! ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، زۆر نزیکە، کە هەر بەو بۆنەیەوە بوو بێ، بۆیە کە ناوی باوکی بەناوی (ئازەر = ئاگر)ەوە بانگ بکەن!

- ئاگر، لە لای رۆمیان:

پەروەردەکەری ئاگر، لە لایەن رۆمیی دێرینەوە (ڤێستا = ڤەستا = Vesta)یە، کە بەرامبەر و هاوواتای (هێستیا = Hestia)ی یۆنانییە. دێرینترین پەرستگای (ڤێستا = Vesta). لە لایەن دووەمین پادشای (رۆم)ەوە، (نوماپومپیلیوس = Numapompil-ius)، لە (پەلاتین = Palatin) دروستی کردووە. نووسەرانی لاتین وەهایان، لە قەڵەم داوە کە ئەم شاهە ئەفسانەیی، سالانی (٧١٤ - ٦٧١)ی پێش زایینیدا ژیاوە.

ئاگر، لە لای رۆمیەکانی دێرینەوە پشتیوان و پارێزگاریکەری وڵاتیان بووە و ئەم ئاگرە پیرۆزە، هەمیشە، لە (ڤێستا)دا رۆشن بووە و بگرە هەمیشە بلێسانددوویەتی.

بۆ ئاگاداریکردنی گڕانگڕانی ئەم ئاگرە، لە سەرەتادا چوار کەنیشکی خاوێن نیک بوون و لە پاشدا، کراون بەشەش و ئەمانەش، بەپێی هەندێ هەلومەرج دیاریکراون و لێرەدا، ماوەی ئەوەمان نییە!

هەموو ساڵێ، رۆژی نۆهەمی مانگی (کانوونی دووەم) جەژنی ئاگری پیرۆزی (ڤێستا) بەرپا (دەگیرێ) دەکرێ و لەو رۆژەدا، خەڵک بەرەو ئەو ئاتەشگەدەیە ڕوو ئەنێن و ئا لەوێدا و لەو رۆژەدا، بەخەڵک هەمەجۆرە و هەمەڕەنگ گورجوگۆڵیی رۆشنبیریی دینیی پێشکەش دەکرێ و شایانی باسە، هەر لە هەمان رۆژیشدا قوربانی دەکرێ.

ئەوەی کە دەبێ بوترێ لەم ڕووەی بەراوردکاریەوە، ئەوەیە، کە هەر تەنیا (مۆبەد)ی زەردەشتی و پەروەردگاری ئاگر لە کەنیشتەی (یۆنانیی) و هی (ڕۆمانیی) و هی (جوو)یشدا، بۆی هەیە کە بەڕێوەبەری ئەو جەژنە پیرۆزە بێ و لە پشتی سەری ئەو ئاگرە پیرۆزەوە بێ. (د. پور داود، ویسپرد، ل ١٠٢ - ١٠٣).

ئەژیدەهاک:

سەرگوزەشتەی جۆراوجۆری (ئەژیی) و (دەهاک) لە داستانە دێرینەکانی گەلاندا، جێگایەکی فراوان و دێرینیان پڕ کردووەتەوە.

دەهاک، خۆی بەناوی کەسایەتییەکی مێژووییەوە، هەروەک گوزارش (راپۆرتە)کانی یۆنانیە دێرینەکان تۆماریان کردووە، لە سەرگوزەشتەنامەکانی (ماد) و (ئاشور)دا، جێگایەکی سەرسوڕهێنەری گرنگیان داگیر کردووە.

دەهاک، لە ناو کوردەوارییدا، ڕووالەتی کەسایەتیی جۆراوجۆری بەرچاوی گوێ دەکەوێ! کە وەک:

- لە ڕووی رامیارییەوە، زوحاک (عارەب) بەزۆر وڵاتی داگیر کردووە و وشک و سەوزی پێکەوە سووتاندووە و هەرچی مرۆڤایەتی، پێی ناخۆش بێ، ئەو بەڕەوای زانیوە و کردوویەتی. لەم بارەیەوە (کاوە)ی کرێکاری بۆ پەیدا بووە و ڕووبەڕووی وێستاوە و بەسەریدا سەرکەوتووە و ئاسایش و خۆشیی بۆ خەڵکانی کۆمەڵگایانی کوردی، بەرپا کردووە.
- لە ڕووی دینییەوە، زوحاک پاڵەوانی ئەهریمەن (شەیتان)ە و هەرچی شتێ، کارێ، دژ بەدینی ڕاستڕەو خوای یەکانە پەرستی بێ، ئەو دەیهێنێتە دیی، هەمیشە پاڵپشتی درۆودەلەسە و خراپەکردنە.
- لە ڕووی کۆمەلایەتییەوە، بەهۆی زۆری زوڵم لێکردنەوە کۆمەڵی زۆرداری دژ بەشارستانیەت دروست دەکەن و پاڵەوانی زۆرداری فرت و فێڵکەر (زوحاک) و کۆمەلانی بەرفراوان و گەورە و کارکەران و هەژاران و چەوساوان، لە پێناوی بەرژەوەندیی خۆیاندا دەخەنە ژێر بارەوە.
- لە ڕووی ڕۆشنبیریی کەلەپوورییەوە، وشەی زوحاک (دەهاک) وەک ئیدیۆم (زاراو)ی لێ هاتووە و بەشێوەی قەرزکردن، لە ڕستەی ڕەنگاوڕەنگدا بەکار دەهێنرێت! زوربەی جاریش شێوە و ڕووالەتی، کورد واتەنیی وەرگرتووە و لەگەڵ ئیدیۆمی (زیندانی

ئەسکەندەر)دا، بەکار دەهێنرێت و بەزۆریش بەدەموزاری کۆمەڵگای ئاساییەوە، برەوی هەیە.

لە فەرهەنگی کەلەپووری کوردەوارییدا، (ئەژیی و دەهاک) بوونەتەوە یەک و وشەی (ئەژدیها)یان دروست کردووە و کاتێ کە ناوی وەها بەرگوێ دەکەوێ ڕووالەتی مارێکی زۆر گەورە بەدرێژیی و پانیی و ئەستووریی، لەگەڵ چەند سەرێکی هەڵلوشەردا، دێنە بەر بینینی چاوی ڤیدیۆتێپ -ی مێشک، یاخود ترسناکتر لەوەی کە خەیاڵ بۆی دەڕوا!

هەندێ جاریش، ئەو وێنە خەیاڵییە دێتەوە، بەرچاوی خەیاڵ، کە گوایا، کاتی خۆی زوحاک سەرچاوەی (کانی) شارەکەی داگیر کردووە و لە سەرشانی زوحاک ئەژدیها هەن، دەبێ هەریەکێ لەوانە، یەکێک (مرۆڤ)، بخرێتە قوڕگیەوە، ئەوجا، بەشی (ژەمێ) ئاو بۆ شارەکە بەر دەدات! شایانی باسە، کە ئەو دوو ناوە (دەهاک) و (ئەژیی)، هەروەک باسمان لێوە کردنی و بەدرێژیی باسی هەریەکێکیان، لە ڕووی زمانناسیی و مێژووییەوە دەکەینەوە، پاش بەسەرچوونی ماوەیەکی دوورودرێژ ئەوجا، بەم جۆرە کە ئەمڕۆ هەیە (ئەژدیها)، یەکێکیان گرتووەتەوە و ئەم واتا نوێیە، بەبەریا کراوە.

(ئاژیی = Azi):

ئاژیی، یان ئازیی، وشەیەکی ئاڤێستایییە و بەواتای (مار) هاتووە، وەک واتای ڕاستەقینەی (واتایی) و لەگەڵ ئەوەشدا وەک واتایەک، کە لە ڕووالەتی قەرزدا، بەکار بێت و گیانێکی ئەدەبیی پێدا بکرێ، بەواتای (دوژمن) دێ. ئەمڕۆ لە ناو (کورد)دا، مار، وەک گیانەوەرێکی خشندە ناسراوە و جۆراوجۆر و ڕەنگاوڕەنگی هەیە و پتر لەمەش ژەهردار و بێ ژەهری هەیە و هەمیشە بەدوژمنی مرۆڤ لە قەڵەم دەدرێ و مرۆڤ هەمیشە بەمەترسییەوە بەرەنگاری دەبێ. لە ناو کوردەوارییدا، وەک ئیدیۆم (زاراو)، بەرگێکی پیادا دەکرێ و گوایا، باشترین بەرگی واتا بەخشە، بۆ بەرامبەر بەدوژمنێ، کە هەمیشە مەترسیی بۆ دوژمنەکەی هەیە. لە هەندێ کورد واتەنیدا، زاراوی لێکدراوی (ماری بێ ئیجازە) بەکار دێ، کە گوایا، دوژمنێکە و هەرگیز جێگای باوەڕ نابێ!

لە دەمی باووبرەوی دینی زەردەشتیدا، (ئەهریمەن) یەکەم هێزێ بووە، کە بەرامبەری بڵاوبوونەوەی دینی زەردەشتی بووبێ و هەمیشە وەک بەرهەڵستی وەستاوە، لە سەرپاکی ئەو ناوچانەدا، کە بۆنی بڵاوبوونەوەی دینی زەردەشتیان لێ هاتووە.

بەشێوەیەکی دینیی (بەپێی ڕەویە و ڕەوشتی زەردەشتیەت) ئەوانەی کە بەهۆی

بڵاوبوونەوەی دینی زەردەشتی بووە زیانیان پێ گەیشتووە و پێ دەگات، هەمیشە بەخۆیان و پشتگیریانەوە، دژژ بەدینی ڕاستیی و یەکتایی و ئاوەدانیی و شارستانیەتی کشاوەرزیی (کشتوکاڵ، زەوییوزار ئاوەدانکردنەوە) وەستاون.

بەهەرحاڵ، لەم ڕووەوە (خوێنەر بۆی هەیە، کە بگەڕێتەوە، بۆ ناوەڕۆکی گاتەکان،...) ئەوەی کە من بۆی دەڕۆم ئەوەیە، دینیی زەردەشتی دینێکی یەکتاناسینی خوا بووە و لە ڕاستیشدا دینی رامیاریی بووە، بۆ گۆڕینی کۆمەڵ، بەرەو شارستانییەت لە ڕەوەندییەوە، بەرەو دێهات و بەرەو شارستانیەتی ئاوەدانکردنەوەی زەوییوزار و بەرەو خزمەتگوزاریی بەمرۆڤ و مرۆڤایەتی لە بیر و لە پەند و لە کردار و کردەوەدا. بێگومان ئەم ڕێڕەوە، دژژە (لە ڕووی دینییەوە)، بەخوالەکان، خوالەیێ کە جگە لە درۆ و زوڵم، فریودانی خەڵک چی دیکەی پێ نەبووە و لە ڕووی رامیاریشەوە دژژە، بەو خاوەن کویلە و خاوەن دەسەڵاتی دیکەی لەم ڕووەوە. کەوا بوو ئەم بەرەیە، دەبێ ئەگەرچی کەمترین لە خەڵکەکانی دیکە (کویلە و بێ دەسەڵات، هەژاران و چەوساوان) بەڵام دەسەڵاتدارترن، لە هەموو ڕوویەکی دیکەوە، واتە: لە ڕووی دەستی خراپەکردن و درۆودەلەسە و زۆر و جۆریانەوە. ئەم دەسەیە، لە ئاڤێستادا بەناوی (ئەهریمەن = ئەنگرەمەینو = angremainyu)وە، هاتووە و کە دروشمیان (بیری خراپ و وتەی بەد و کردەوە زیانبەخش)ە. ئەمانە لە هەموو لایەکەوە کە زەردەشتیی بتوانێ سەرهەڵبدات، سەرهەڵدەدەن و دژژیان ڕادەوەستن. لە ئاڤێستادا، ئەمانە، بەناوی (ئەژیی)، یان (دێو)ەوە، ناویان هاتووە. (گات، پرۆف – پور داود، ل – ٧٨). ئەوجا، بابێینە سەر لێکدانەوەی وشە (ئاژیی = Azi) و بەپێی ناوەڕۆکی (گات)ەکان بۆمان دەردەکەوێ، کە بڵێین، وشەکە لێکدراوە و پێکهاتووە، لە (ئامرازی نەرێ = نەفی «ئا = A») و ڕەگی ڕیشەی کار (ژی = Zi) کە بەواتای ڕیشەی (ژیان) دێ. ئەوجا، هەردووکیان پێکەوە، دوو بەشی یەکگرتووی دژژاوەری ئاوەرن و بەواتای (ژیان + دژژی ژیان)، کە (مار)ە. بەڵام وشەیەک کە بەناوی (ئاژیدەهاک)ەوە بێ، لە ئاڤێستا (گات)دا نەهاتووە!!

دەهاک:

لە ئاڤێستادا وشەی (دەهیو = dahyu) هەیە، کە بەواتای وڵات، ناوچە، لادێ، کێڵگە دێ. شایانی باسە، ناوی (دهۆک)ی ئەمڕۆیش، هەر بەهەمان واتاوە، ناونراوە.

لە ئەدەبیاتی پالەوییدا، ناوی بەم شێوەیە (دەهاک = dahak)ە کە بەواتای (زوحاک = ضحاک) دێ و لە فەرهەنگی پالەوییدا (د. فرەوشی، ل – ١٢٧) وەها هاتووە، کە

وشە (دەهاک)، بەرگی عارەبیی پیادا کراوە و تا بووە بە(زوحاک = ضحاک) و لەم بابەتەشەوە دیسان دەڵێ، کە (دەهاک) بەواتای (دە) عەیب، هاتووە، چونکە (ئاک = ak) لە پالەوییدا، بەواتای (عەیب)، یان (گرووپ) یان (زۆر)، یان (دێو) هاتووە.

هەر لە هەمان سەرچاوەدا، وشەیەکی لێکدراوی وەک (دەهاکان = dahakan) بەرچاو دەکەوێ، کە بەواتای (لادێیی، دێهاتی، گشت و کاڵکەر) دێت و ئەمەش بەرامبەر و هاوواتای وشەیەکی دیکەی پالەوییە، کە ئەویش (دەهیستان = dahistan)ە.

ناوی (دەهاک کەرت = dahak kart)یش، ناوی شارێکە کە گوایا زوحاک، لە (بابل)دا، دروستی کردووە.

وشەی (دە = da) وەک پارچەیەک لە ریشە (دەسە = dasa)ی ئاڤێستاییەوە، کە واتای (دە)ی ئەمڕۆی ناو زمانی کوردیی دێ.

بەپێی ئەم لێکدانەوەی سەرەوە، بۆمان دەرکەوت، کە وشەی (دەهاک) بەواتای (زوحاک) لە (گات)دا دەست ناکەوێت، بەڵام وشەی (ئەژدیها) لە شاهنامەی فردەوسییدا، بۆ چەند جارێ هاتووە و هەروەها، لە ئەدەبیاتی ساسانیشدا بەزۆریی بەرچاو دەکەوێ.

شوێنەواری دەهاک:

لەم ڕووەوە بۆچوونی جۆراوجۆر و بێ سەروشوێن بەرچاو دەکەون! لە شاهنامەی (فردەوسی)دا وەک ناوی (ضحاک = ع) و بەشێوەی (اژدها) هاتووە و لە بارەی لێکدانەوەشی، دەبینین کە بەکەسێکی (ناپارسا) کە بەواتای (نائێرانیی) دێت، هاتووە و، لەولاشەوە، وەک کابرایەکی تەلیسماویی و تەلیسم زان و جادوو لە قەڵەم دەدرێ.

ناوی جێگا و شوێنەوارەکەی؛ (فردەوسی) دەیباتە (دەماوەند) کە شاخێکە کەوتووەتە ڕۆژهەڵاتی (تاران)ەوە و لە لایەکی دیکەش دەیباتە (ئەروەند) و هەندێکی دیکەش دەیبەنەوە سەر بنەڕەتی عارەب و شوێنەکەشی دەبەنە شاری (دەهاکەرت)، کە لە (بابل)دایە.

هەندێ مێژوونووسی پارس تێکەڵاویی لە نێوان (دیاکو) شای دامەزرێنەری (ماد)دا و لە نێوان وشەی (دەهاک) دەکەن و بەیەکیان دەزانن و ئەویش هۆی نەزانینی لێکدانەوەی پارچەی ناوەکانە، لە ڕووی زماننناسیەوە، ئەگەر بەمەبەست نەبێ و ئەگەریش بەمەبەستیش بێ، لەوانەیە، بەمەبەستی کینە وەبەرهەمهێنان بێ دژژی دامەزرێنەری شای (ماد)! بۆ پۆخڵ کردنی ڕێڕەوی.

فەرهەنگە پارسیەکان، وەهایان لێک داوەتەوە، کە وشەی (زوحاک) وشەیەکی عارەبییە و زاراوێکی پڕ بەواتای زۆر و جەور و خراپەکردنە. بەیرونی، (دەهاک) بەکوڕی (بەیوەرئەسپ = بیوراسپ) و کوڕی (ئەروەند) دەزانێ.

لە بارەی لێکدانەوەی واتای (ئەڕوەند) = (ئەڵوەند)ەوە، هەندێ بەڕووباری دیجلەی دەزانێ و هەندێکیش بە(شاخی) دەزانێ و هەندێکی دیکە بەشاری دەزانن و فردەوسی - ش (ئەروەند) بەڕووباری لە قەڵەم دەدات و بەدیجلەی دەزانێ! ئەمەش نەزانیی جوگرافیاییە و نەبوونیی بەڵگەیە، لە بنەڕەتی مێژووییەکەدا.

لەم ڕووەوە (فردەوسی) یەژێت:

(بە اروند رود اندر آورد روی چنان چون بود مرد دیهیم جوی
اگر پهلوانی ندانی زبان بە تازی تو اروندرا دجلە خوان)

(فردەوسی)

هەروەها، فردەوسیی، ئەژدیها، بەمار نازانێ، بەکەسێکی تەلیسماوی دەزانێ، بەم بۆنەیەوە دەڵێ:

(بدانست کان خانە اژدهاست کە جای بزرگی وجای بهاست
طلسمی کە ضحاک سازیدە بود سرش بآسمان بر فرازیدە بود)

هەروەها دەڵێ، کە زوحاک، ئێرانی (ناپارسا = نائێرانیی) نەبوو.

لەم ڕووەوە دەڵێ:

(سر مایە آن ز ضحاک بود کە ناپارسا بود ناپاک بود)

ئەوەی، کە لێی تێگەیشتین، ئەوەیە، کە (ئەژدیها)، لێرەش و لە ئاڤێستادا، بەواتای (دوژمن) هاتووە!!

(ج. ک. کویاجی، ترجمە: جلیل دوستخواە آیینها و افسانەها ایران و چین باستان، ل - ١٧٧).

ئەوجا، بابێینە، بەسەردەم شای یەکەمی (ماد)، کە بەم ناوانەوە، باسیان لە لاپەڕەکانی مێژوودا هاتووە: لە مێژوویەک، کە (کستزیاس) یۆنانی، کاتی خۆی لە ناو کۆشکی داریوشدا ماوەتەوە و مێژووی مادی نووسیوە، بەم جۆرەی خوارەوە، ناوی شایانی (ماد)ی هێناوە. (تاریخ کامل ایران. د. میترا مهر آبادی، ل - ٣٦٢):

١- آرباکس (٢٨) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.

٢- مانداکس (٥٠) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٣- سوسارس (٣٠) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٤- آرتی کاس (٥٠) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٥- آربیان (٢٢) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٦- آرتەسس (٤٠) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٧- آرنی نس (٢٢) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٨- آستی بارس (٤٠) ساڵ فەرمانڕەوا بووە.
٩- آسپاداس (استیاکس)، (٣٠) ساڵ.

بەهەرحاڵ، هێنانەوەی ناوی ئەم زنجیرە شایانەی (ماد) بەو مەبەستەیە کە لەگەڵ ئەوانەی (هیرۆدۆت)دا، بەراورد بکرێ و تا وەک مێژوونووسی کورد کە خۆی بەنەوەی نوێی کورد دەزانێ بگاتە ئاواتی ڕاستەقینە و ڕاستەوڕاستی مێژوویی و دوور بکەوێتەوە، لەوەی کە شوێنکەوتووی ناشارەزایانە بێ! ئەگەر هاتوو زانیمان (کتسزیاس = Ctesias) دوکتۆر و پزیشک -ی ناو کاخی داریۆش بووە و چە (دەکیومەنتی پۆستی هوماری گەنجینەی هەخامەنشیی بووە) سەرپاکی لە ژێردەستیدا بووە و بەپێچەوانەی هیرۆدۆتەوە کە دەیان یان سەدان ساڵ بەدوای (کتسزپاس)دا هاتووە و مێژوویەکەی لەسەر بنەڕەتی (پرس و پرسیار)ەوە، پێکەوە ناوە!!

ئەو ناوانەی کە لە لایەن (هیرۆدۆت = Herodtus = Herodote)ەوە هاتووە بەم جۆرەن:

١- دیوکس، ساڵی ٧١٥ (پ. ز).
٢- فرا اورتیش ٦٥٣ - ٦٧٥ (پ. ز).
٣- هوخشترە ٥٨٥ -٦٢٥ (پ. ز).
٤- آستواگس ٥٥٠ - ٥٨٥ (پ. ز).

(ایران در سپیدە دم تاریخ. جورج کارون، حسن کنوشە، ل ١٧٦).

لێرەدا، ئێمە دەبێ بگەڕێینەوە، بۆ مەبەستە سەرەکییەکە و ئەویش یەکەم شای (ماد)ە، کە هەندێ بەناوی (زوحاک)ە و لێکی دەدەنەوە، ناوی یەکەم شای (ماد)، دامەزرێنەری دەوڵەتی (ماد) بەم جۆرە بەرچاو دەکەون:

- دەیاکو = Daiakku

- دەیۆکو = Daiukku
- دەیوکس = Deioces
- دەیوکەس = Deiokes
- ئارباکەس = Arbakes

پێش ئەوەی هەوڵی ڕۆشنکردنەوەی ئەوە بدەین، کە واتای هەریەکێ لەم ناوانە کە بۆ (یەک کەس) هاتوون، لێک بدەینەوە و ڕاست و ناڕاستیان لە ڕووی ئەوەوە کە کامیان ناوی ڕاستەقینەیە و کامیان ناوونیشانیەتی، جوێ بکەینەوە، پێویست بەوە دەکات، نەختێ دەربارەی دامەزراندنی دەوڵەتی (ماد)ەوە ڕۆشن بکەینەوە، بۆ ئەوەی بتوانین، لەبەر ڕۆشناییدا، ڕێبازی لێکدانەوەکە بەئەنجامی ڕاستیی بگات!

کورتەیەک دەربارەی چۆنیەتی دامەزراندنی دەوڵەتی ماد:

هەروەک وتمان، لە ناو ساڵنامەکانی ئاشوریەکاندا (لە دەوری سەروکڵاوی شەمشی ئەدەد = Shamshi - Adad)ی پێنجەمدا، وەها هاتووە، کە دوژمنەکانیان، کە کەوتوونەتە ڕۆژهەڵاتیانە (مادەکان)وە و ئەگەرچی میرایەتی زۆرن، بەڵام هەر لەبەر ئەوەی، ناتوانن یەک بگرن، دەبێ هەوڵ بدەین کە هەرگیز یەکنەگرن، تاکو ئێمە هەمیشە توانای ئەوەمان هەبێ، کە دەسمان بەسەریاندا درێژ بێ!!

کاتێ، کە لەم دەمەدا (شەمشی ئەدەد = ٨٢٣ - ٨١٠ پ. ز) باسی یەکێ لە شەڕەکانی کە لەگەڵ یەکێ لە میراتییەکانی ماد -دا ڕوویداوە، دەکات و وەهای تۆمار دەکات، کە ئەو ئەو میرەی داگیر کردووە و پتر لەوەش نزیکەی هەزار و دوو سەد کەسێ کە لەگەڵیدا بوون، دەستگیری کردوون.

هەر لە ناو ئەو ساڵنامانەدا، وەهامان بەدەستەوە دەدرێ، کە میرایەتیەکانی ناوچەکانی وڵاتی (ماد) پتر لە چل ژمارەیەکن و ئەوەش دەردەکەوێ، کە هەندێ لەوانە، داردەستی یەکێ لەو شاهانەی ئاشوریان بووە و دژی نەتەوەکەی خۆی (ماد) جاشیی کردووە. جگە لەوەش، هەر میرێ لەو میرانە خاوەن هەموو شتێ بووە و خۆی بەگوڕ و بەبڕ بووە و خاوەن هەندێ پاسەوان و تفەنگچی خۆی بووە و هەر لایێ لەو میرانە، سەرانەی ساڵانەی بەبێگانە داوە. ناوی ئەو هۆزانە، بەتایبەتیی بەناوبانگەکانیان، بەپێی ساڵنامەکان، ئەمانە هەندێکیانن: مادیی، مانیی، میتانیی، ساگەرتیی، ئۆراتوریی، هیتیی، کاردۆخی، ماگیی، کیمەریی... هتد.

شایانی باسە، سەرچاوە مێژووییە دێرینیەکان، لەوەدا، یەکدەگرنەوە، بەتایبەتی ساڵنامەکانی ئاشور، کە (دەیاککو) بەخۆی و دەست و پێوەندیەوە لە لایەن شای ئاشور (سارگۆنی دووەم = II - Sargon - ٧٢٢ - ٧٠٥ پ. ز)ەوە بۆ ناوچە (حماة) لە سوریا، دوور خراوەتەوە و بۆیەشە، نەیکوشتووە، چونکە سەرۆکێکی گەورەی وەها، لە ژێردەستیدا چاکترە لەوەی کە بیکوژێ، بەو نیازەی سوود لە زیندوویەتی وەک (بارمتە)، سوودی زۆر دەبەخشێ!

هەر سارگۆنی دووەم، لە ساڵەکانی (٧١٣ پ. ز)دا، هێرشێکی دوڕندانە و خوێناویی بردە، سەر ناوچەکانی ماد نزیکەی (چل و دوو) سەرۆک هۆزی مادی گرت و لەناوی بردن و ئەوانەش کە مانەوە، لە ژێر فەرمانیدا، بەگوێڕایەڵیی مانەوە. (گیریشمن ترجمەء: د. محمد معین، ایران از آغاز تا اسلام، ل - ٩٥).

لەوە دەکات، کە ئەم ساڵە (٧١٣ پ. ز) وریاکەرەوەیەک بوو بۆیان، کە ئەگەر بیانەوێ بتوانن بەسەرفرازیی بژین. پێویست بەوە دەکات، کە یەکبگرن و واز لە هەموو جۆرە دووبەرەکییەکی ناوخۆیی بهێنن و خۆیان ئامادەی سەرفرازیکردنی وڵاتیان بن، بەتایبەتی، کە سارگۆن هەر لەم ساڵەدا، خەریکی جەنگە لەگەڵ جوو سەمیەرە (لە سوریا)، میسر و ئیسلام -دا، بۆیە، هەلەکەیان بەفیڕۆ نەدا و یەکیان لە ژێر سەرکردەیی (دەیاکو = ئارباکەس) گرت و ئازادیی وڵاتیان بۆ یەکەمجار، بەیەکگرتوویی بەدەست هێنا.

ئەوەی کە لێرەدا دەبێ لە بیر نەچێ، ئەوەیە، کە لە ژێر سەرکردەی (دەیاکو = ئارباکەس)دا، ئەم هۆزە گەورانەی ماد بەشدار بوون:

١- ئۆراتۆژیی = Uratu
٢- مانایی = Mannai
٣- مادیی = Madai
٤- ماگیی = Magi
٥- گوتیی = Guti
٦- کیمەریی = Cimmerian
سکیس = Scythians
٧- هوریەکان = Hurritcs
٨- هیتیەکان = Hittites
٩- پەرەتی (پەرثەڤە) = Parthava

١٠- میتانیی = Mitanni

بابێینەوە، بەلای ناوەڕۆکی ئەم بەشەوە و ئەویش، تێکۆشانە، بۆ لێکدانەوەی وشەی (دەیاکۆ = ئارباکەس).

ئەم دوو وێنەیە (دەیاککۆ) و (دەیۆککۆ) یەک زمانن و دوو شێوەزار و وێنەی سێیەمیش (دەیۆکس) و هی چوارەمیش (دەیۆکەس) شێوە زمانی گریکییە (یۆنانی کۆن). بۆمان هەیە، بەپێی (ڕەگ) و (ریشە) ناسین، بڵێین کە:

- دەیاککۆ = (دە + یا (یە) + ک + کۆ).

بەشی (دە) ریشەیە و لە قەدی (دەسە)ی ئاڤێستاییەوەیە و بەواتای

+ (دە)ی ئەمڕۆی ناو زمانی کوردیی دێت.

وشەی (دەسە) تا ئەمڕۆیش، لە ناو (هەورامیی و زازایی)دا، هەر بەکار دێت.

+ (یا = یە)، ریشەی ناوی (دەهیۆ = Dahyu)یە، کە لە ئاڤێستادا، بەواتای (ناوچە، دێهات، کێڵگە، گشتەزار،... هتد) دەگرێتەوە.

+ (ک = k) ریشەی قەدی کاری (کرشفە = Krshva)ی ئاڤێستاییە و لێرەدا وەک قەدی کارا، بەندبەس کراوە. شایانی باسە (کر = kr) وەک چاوگێ بەکار دێت.

+ (کۆ = ko)، بەواتای (کۆ، کۆم، کۆما) کە شێوەن لە شێوەی بادینانیی و هەورامانییدا، بۆ واتای (کۆکردنەوە)ی ناو کوردیی ئەمڕۆ.

بەپێی ئەم لێکدانەوەی سەرەوە، وشەی (دەیاکۆ)، ئاوەڵناوە، نەک ناو و بەهۆی کردەوەکەیەوە، ئەو ناوەی لێ نراوە و ئەمەش، ئەوە دەگەیەنێ کە (کتسزیاس) ڕاستری بۆ چووە، تا هیرۆدۆت، چونکە کتسزیاس بەناوی (ئارباکەس) ناوی بردووە.

ئەژیدەهاک:

لە باسی لێکدانەوەی وشەی (دەیاکۆ)دا، بۆمان دەرکەوت، کە ئەوە ناو نییە، بەڵکو نازناوێکە و بەهۆی توانای کردەوەی، کە بووە بەهۆی یەکگرتنی سەرەکی دە هۆزی گەورە سەرەک ناوچە، لە ژێر سەرکردەیەتی خۆیدا و بەهۆیەوە (بەهۆی ئەو یەکگرتنەوە) توانیویەتی بۆ یەکەمجار، دەوڵەتی یەکگرتووی (ماد) دابمەزرێنێ.

ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، وشەی (ئاژیی)مان لێکدایەوە، کە بەواتای (دژژی ژیان) هاتووە.

بەم پێیە (ئاژیدەهاک) دەبێ بەم جۆرەی لێک بدەینەوە:

- ئاژیدەهاک = ئا + ژیی + دە + هاک

+ (ئا = a)، ئامرازی دژژاوەرییە لە ئاڤێستادا.

واتە، پێوەندیی، بەبەندەکانەوە هەیە، کە بۆ مەبەستێ پێوە بۆ دەنووسرێن، ئا لێرەدا ئامرازەکە، کەوتووەتە پێشی ریشەی کاری (ژین)ەوە و بۆیە بەشێوەی (ژیی) هاتووە. بەم پێیە، (ئاژیی) وەک وشەیەکی لێکدراو بەواتای (دژژی ژیان) هاتووە.

+ (دە = da) ریشەی وشەی (دەسە = dasa)ی ئاڤێستاییە و بەواتای (دە) هاتووە.

+ (هاک = hak)، یان (ئاک = ak) بەواتای (شت) دێ، وەک بڵێیت دە خانوو، دە هۆز، دە ناوچە، دە سەرۆک، دە دێو... هتد.

بەشێوەیەکی گشتیی وشە ناساکارەکە بەواتای: (دامرێنەری دەی یەکگرتوو، دوژمنی دەی یەکگرتوو،... کوژێنەری دە گرووپی یەکگرتوو،...) دێ. کەوا بوو، ئەم وشە ناساکارەیە (ئاژیدەهاک) وەرگێڕدراوێکی مادییە، بۆ زاراوێکی ئاشووری (چونکە ئەو گرووپە = ئاژیدەهاک) لە لایەن ئاشوریەکانەوە دروست کراوە، بۆ رووخاندنی (دەیاکۆ) و دەوڵەتی (ماد) بەڵام ئەوەی سەری نەگرت و ئەنجامەکەشی ئەوە بوو کە دەوڵەتی ئاشوور رووخێنرا. بەهەرحاڵ، زاراوی (ئاژیدەهاک) وەک نیشانەیەکی دوژمنکاریی هەر مایەوە و تا بەرەو (زوحاک = ضحاک) هەنگاوی نا و ئەوجا، وەک ئەفسانە، بەزۆرداری عارەب لە قەڵەم دەدرێ و ناوبەناو بەپێی سەرچاوەی مێژوویی جۆراوجۆر جێگاگۆڕکێی بۆ دەکرێ و لە (یەمەن)ەوە دەبرێ، بۆ (دەماوەند) و بۆ جێگای دیکە.

هەروەک، وەها باوە، سەرگوزەشتەی ئەفسانە، دەبێ لەسەر شتێکی بنچینەی ڕاستییەوە دروست کرابێ و بنچینەی ئەم ئەفسانەی زوحاکیشە لەسەر ئەو ڕاستییەوە دروست کراوە، کە گرووپی ئاژیدەهاک، لە ئاشوور بۆ لەناوبردنی (ماد) و (دەیاکۆ) دروست کراوە و گوایا، بەو پێیە عارەب و ئاشووریی هەر یەک بنەڕەتیان هەیە، ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی دیکەوە، زاراوی (ئاژیی = دەهاک)، لە دەمی (دەیاکو) و دەوڵەتی (ماد)دا دروست بووە.

نەورۆز:

نەورۆز، وشەیەکی ناساکارە و پێکهاتووە، لە (نەو + رۆز)، یان (نەو + رۆ)، یان (نەو + رۆژ) و کە بەشێوەیەکی ساکار بەواتای (رۆژی نوێ) دێت. ئەم واتایە، لە فەرهەنگی ئاریانڤاچەکاندا، کە لە ژیانێکی کۆمەڵایەتیی رەوەند وێنە دان و بەدوای بەخێوکردنی مەڕومالاتدا، لە پێناوی ژیانیاندا وێڵن. بۆیە کە بەهار دێتە دەرەوە، گیاوگژ و دار و درەخت دەژیەتەوە و مەڕومالاتەکەیان لە قاتوقڕیی و سەرماوسلۆوە و یەخبەندانی زمستان و برانەوەی خۆراکیان. سەرفراز دەبن و روو دەنێنە فراوانی بەرهەمی مەڕومالاتەکەیان (بەتایبەتی ئەگەر هاتوو زانیمان، وەک رۆژێکی نوێ؛ دینی زەردەشتی هانی ئەوەیان دەدا، کە تەواوی توانایان لە پێناوی شارستانیەتی کشتوکاڵ و کشاوەرزییدا بدەن بەخەرج و فەرهەنگێکی نوێ شارستانیەت بەرپا بکەن.

بەشێوەیەکی رۆشنتر، کە زمستان تەواو دەبێ، بەهار دێتە دەرەوە (نەورۆز)ە، چونکە دێو و درنجی تاریکیی و سەرمایی، لە ترسی رۆشنایی بەهاردا، خۆیان هەشار دەدەن. کاتێ کە دەشتودەر سەوز دەبێ و گوڵ و گوڵاڵە پۆشاکی دەکات، واتە دێو و درنجی، نەبوونی بەسەردەچێ و فریشتەی رۆشنایی خودای یەکتاپەرستیی بەسەر گێتیدا، پەخش دەبێ. لە بەهاراندا مەڕومالات، (تگە و بەران و فاڵ) دەگرن و زاوزێ دەکەن، رۆژی نوێ دەست پێ دەکات. لە ڕووی دینییەوە، جەژنی کۆتایی سەری ساڵ و هاتنە بەرەوەی مانگی نوێی (وەک یەکەم مانگی ساڵی نوێ)یە و بەم بۆنەیەوە، جەژنی (فرەڤاشیی = fra-vashi) وەک جەژنێکی دینیی، هەروەک لە دینی (مەزدیەسنا)دا هاتووە، بەم جۆرە دەگرێتەوە: جەژنی (فرەفاشیی) = (فرەڤەردین)، یەکێکە لەو شەش جەژنە دینییەی دینی مەزدپەسنا و دەورانی دروستبوونی ژیانەوەی بەشەرە. ئەوەدەمەیە، کە مردووە باشەکان، کە گیانیان پاکە و هەمیشە نەمردوون، بۆ سەردانی کەسانیان لەو دەمەدا دەگەڕێنەوە ئەمەش، ماوەی پێنج رۆژێ دەخایەنێ! بۆ ئەم جەژنە دینییە، ماوەی (دە) رۆژی سەری ساڵ (کۆتایی ساڵ)ی بۆ دانراوە و ئەمەش، بەپێی رۆژنامەی زەردەشتیی، لە بیست و شەشەمی دوا مانگی کۆتایی ساڵ دەگرێتەوە تاوەکو پێنج رۆژێ (بەنوێژ و قوربانی و سروود خوێندنەوە) درێژە دەکێشێ و تاوەکو سەرەتای مانگی یەکەمی بەهار (ف. زبان پهلوی. د. بهرام فرەوشی) هەروەها (گات. پروفیسور پور داود، ل – ٢١).

لە ئەدەبیاتی یەزیدیەکاندا، ئەم جەژنە، بەجەژنێکی دینیی و نیشتمانی گەورە بەرچاو

دەکەوێ، بەتایبەتی، لە پەیڕەوە دینییەکانیدا، کە پێی دەوترێ (جلوە) یان (پەرتووکی سیاو): ئا لێرەدا، وەها هاتووە، کە رۆژی (چوارشەمە – رێککەوتی یەکی نیسان) خوای گەورە، بۆ پیرۆزکردنی (ئادەم و هەوا) و زرێەتەکانیان (زەهید و هۆرێ) دێتە خوارەوە بۆ چەمی لالش و ئا لەوێدا، دەشتودەر و چەم و دۆڵی لالش بەگوڵاڵەی ڕەنگ ڕازاوەتەوە و (پەریتاوس) و سێ پەریتر لەوێ ئامادە دەبن و پێشوازیی خوای گەورە، بەسروودی گەورەیی خوا، دەکەن و ئەو رۆژە بەجەژنی نەوە و نەوەزای (زەهید و هۆری) دەژمێردرێ و دەبێ هەموو ساڵێ لە هەمان کاتدا (ساڵی نوێ) یادی ئەو جەژنە بکرێتەوە. (مژدەها رۆژ) الشیخ حسن الداسني المتوفي (٧٤٤ھ، ١٢٤٦م)، ترجمة (انور المائي).

لە ڕووی مێژووییەوە:

لە سەروکلاوی ساسانیدا، جەژنی (فرەڤاشی = Fravashi) و جەژنی نەورۆز، وەک میهرەجانێ پتر لە پێنج رۆژێ یاد کراوەتەوە و بەناوی (نەورۆز) و بەناوی (فرەڤەشیی) و بەناوی (میهرەگانەوە) ناوبراوە. شایانی باسە، هەروەک وەها بەرچاو دەکەوێ، کە ئەردەشێری بابکان، لە نەورۆزدا، تاجی شاهی لە ئاتەشگای (ئاتورگوشنەسپ) کراوەتە سەر و واتە ئاگر و بەهار و نەورۆز و فەرەڤەشیی لە ناو یەکترییدا تواونەتەوە و جۆشیان خواردووە. لە سەروکلاوی ئەشکانیدا، هەروەک میرایەتی هۆزی جۆراوجۆر، بەپێی، خواستیی میریی بووە، ئەگەر نەورۆز کرابێ، یان نەء، بەلام لە سەروکلاوی هەخامەنشییدا، لەگەڵ ئەو هەموو نووسینانەی کە بەجێماون؛ بیستوون، پاسارگاد، پرسیپولس، جێگایانی دیکە، ناوی نەورۆز بەرچاو ناکەوێ!!

لە دەورەی فەرمانڕەوایی (ماد)دا:

تا ئەمڕۆ، نەتوانراوە، مێژوویەکی تێروتەسەلی فەرمانڕەوایی (ماد)مان بەدەستەوە هەبێ و تەنیا سەرچاوەیەک نەبێ، کە مێژووی (ماد)ی پێ دەوترێ، کە لە لایەن مێژوونووسیی سۆڤیەتی (دیاکۆنۆڤ) بەناوبانگەوە نووسراوە ئەوەش، کە لەم سەرچاوەیەدا بەدەست دەکەوێ کۆمەڵە شتێکی پچڕپچڕن و لە کۆتاییدا، ناگەینە شتێک کە ناوی رێڕەوی مێژوویی (ماد) بێ!! لەمەش بەولاوە، ئەوەی کە دەستمان بکەوێ، مەگەر لە نەقش و ساڵنامە و نووسراوی دوژمنەکانی (ماد)دا – (ئەویش زۆر بەکەمیی) – دەستمان بکەوێ، یاخود نەختێ لە نووسینە سەرپێیەکانی هیرۆدۆت، کە ئەویش لە ڕووی پشکنینی ڕاستییەوە زۆر دوورە و شتی زارەکیی لەملا و لەولاوە (پاش بەسەرچوونی سەدان ساڵان)

وەرگرتووە. ئەو بەرهەمانەی کە لەو ڕووەوە (لە بارەی مێژووی ماد و فەرهەنگی ڕۆشنبیریان) بەتێروتەسەلتر لە هەر بەرهەمێکی دیکە، ئەو مێژووییەیە، ئەو کەلەپوورە ڕۆشنبیریەیە (هۆنراوە، ڕاز، سەرگوزەشتە، هەڵسوکەوت) کە لە لایەن مێژوونووس و پزیشکی بەناوبانگ -ی گریکی (کتسزیاس = Catesias)ەوە لە ساڵانی دەورەی شاهەنشاهی داریۆش دووەمی هەخامەنش (٤٢٤ - ٤٠٥ پ. ز)دا نووسیویەتی.

ئەم نووسەرە پزیشکی تایبەتی کاخی داریۆش هەخامەنشیی بووە و سەرپاکی نووسراوی چەرمیی و قەباڵەی ئەو دەمانە، کە لە هوماری گەنجینەی هەخامەنشیاندا هەبووە لە ژێر دەستییدا بووە و هەر لەبەر زۆر ڕاستیی، وەرگێڕەرە پارسەکان نایانەوێ بۆ زمانی پارسیی وەریبگێڕن!! سەرە دەزوێ، کە لە ئەوێدا دەست دەکەوێ. (جەژنی نەورۆز و جەژنی فرەڤەشی) وەک جەژنێکی میهرەگان، لە سەرەتای بەهاردا دەگیرێ و ماوەیەکەیش، پتر لە پێنج ڕۆژێ درێژە دەکێشێ. ئەوجا، ئەوە ئەگەر وەها بێ، دەبێ بیروڕامان، بۆ ئەوە بڕوا، کە:

- جەژنی (نەورۆز و میهرەگان و فرەڤاشیی) بووبنەتەوە بەیەک و ئەویش لەوانەیە، بەهۆی دامەزراندنی دەوڵەتی یەکگرتووی (ماد)ەوە، بووبێ و ئەمەش لامان ڕۆشن نییە، چونکە ڕۆژی یەکگرتنەکە نارۆشنە! یاخود لەوانەیە، یەکگرتنی ئەم جەژنانە کاتی ڕووخاندنی دەوڵەتی ئاشوور (کە ماد ڕووخاندی - بەیاریدەی بابل) بگرێتەوە و هەرچی ئەمیش مانگ و ڕۆژەکەی نارۆشنە، بەڵام نزیکترە، لە ڕاستییەوە، بەوەی کە دەوڵەتی یەکگرتووی سەردەکەوێ بەسەر (ئاژیدەهاک)ی ئاشووریدا!

ئا لەم بۆچوونەی دواییەدا، خاڵێکی گرنگمان بۆ ڕۆشن دەکرێتەوە و ئەویش، وشەی (کاوە)یە و بەم جۆرەی خوارەوە:

- لە سەروکلاوی (کەی ئەخزار = کەی ئەخسار = کەی خەسرەو)دا، دەوڵەتی ئاشوور دوژمنی ناهەمواری سەرە مڕەی دەیان، یان سەدان ساڵان، دەڕوخێنرێ و بەم بۆنەیەوە، ناوی (ئەخسار = ئەخزار = ئەکزار) ناوونیشانی (کەی) بەواتای سەرۆک وەردەگرێ و ناوی لێکدراوی (کەی ئەخسار) دروست دەکات، چونکە ناوی (ئاوەڵناو) (کەڤی = Kavi) لە ئاڤێستادا، بەواتای (سەرۆک، گەورە و مەزن، سەرفرازکەر، فەرمانڕەوا،...) هاتووە و ئەم ناووناتۆرەش، بەسەرکردەی لێهاتووی دینیی زەردەشتی هاتووە، هەروەها، وەک ئاوەڵناوی هی (ئەهریمەن)یش بەکار هاتووە.

کەوابوو ڕێڕەوی وشەی (کەڤی = Kavi) بەرەو (کەوی = Kawi) و بەرەو (کاوە)

هاتووە و وشەی (کاک)ی ئەمڕۆی ناو زمانی کوردیی، هەر لە هەمان وشەوە هاتووە.

هۆیەکی دیکە، وەک پاڵپشت بەرەو ڕاستیی ئەم بۆچوونە، ئەوەیە، کە هەر تەنیا ئەم شایەی (ماد)، ناوی (کەی) وەک (پێشبەند) وەرگرتووە و پێوەیەتی و لاشم وایە، وەک ناوێک وەهایە، کە گەل (هۆزگەریەتی) دەینێ بەسەرکردەیەوە.

سەرچاوەکان:

- ایران در سپیده دم تاریخ – جورج کامرون – ترجمهء حسن انوشه – تهران ۱۳۷٤.
- مجموعهء اوستا – گاثاها – سرودهای زرتشت. پور داود – انتشارات دانشگاه تهران ۱٤۸۰.
- تاریخ آتورپاتکان. پروفسور اقرار علی أف. ترجمان: دکتر شادمان یوسف.
- زرتشت مزدیسناد حکومت. مهندس جلال الدین آشتیانی.
- آیینها و افسانههای ایران و چین باستان نوشتهء ج. ک کویاجی، ترجمهء جلیل دەستخواه.
- فرهنگ زبان پهلوی – تالیف دکتر بهرام فرەوشی – انتشارات دانشگاه تهران.
- ایران از آغاز تا اسلام – تالیف گیرشمن. ترجمهء د. محمد معین. تهران ۱۳۷٤.
- یشت ها، ۳. د. پور داود – بکوشش دکتر بهرام فرەوشی، تهران ۳۵۳٦ شاهنشاهی.
- ویسپرد (آخرین پیغمبر زرتشت – آتش – هفت کشور – سوگندنامه، گزارش ابراهیم پور داود، بکوشش دکتر بهرام فرەوشی، تهران ۱۳٤۳.
- The Avestan Language. S. N. Sokolov, Moscow 1976.
- ACONCISE Pahlavi Dictionary. Translated by Mahshid Mirfakhraie, 1994 Tehran.
- مژدەها رۆژ – تالیف الشیخ حسن الداسنی. ترجمه انورمایی.

وشەیەکی سوپاسگوزاریی:

- بۆ سەرپاکی دۆستان و ئەدەبدۆستانی یاریدەدەر.
- بۆ کاک بارامی وەڵەدبەگی، کە بەفۆتۆکۆپی و کاغەزی فۆتۆکۆپی یاریدەی داوین.
- بۆ مامۆستا ئەهوەن، کە دەسخەتی گوڵ و بولبولی پێ داوین.
- بۆ ئاغای مورادی قەنبەریی، لە کرماشان، کە بەدەسخەتی چیرۆکە هۆنراوەکانی (خان ئەڵماس) یارمەتی داوین.
- کاک خەمەرەشیدی حیسامی و کاک حەمەرەشیدی ئەمینی کوڕی نەعیم، چونکە کەڵکمان لە دەسخەتەکانیان وەرگرتووە.

پێرست

بەشی دووەم - سۆفیگەریەتی و دەوری مورید و خەلیفە و خۆشەویستی خودایی (واتایی)
و خۆشەویستی ڕاستەقینە (هەقیقی) (شێخی سەنعان) ... 5
تۆبە و گەڕانەوە ... 7
شێخی سەنعان ... 9

بەشی سێیەم - نیشتمانپەروەریی و سەرۆکپەروەریی و لەخۆبوون و خۆشەویستی
ڕاستەقینە (حەیدەر و سنۆبەر) ... 37
داستانی حەیدەر و سنۆبەر ... 39
داستانی حەیدەر و سنۆبەر ... 40

بەشی چوارەم - هەڵسوکەوت لەگەڵ جوانی سروشتدا (گوڵ و بولبول) ... 115
گوڵ و بولبول ... 117

بەشی پێنجەم - دەوری رامیاری و کۆمەلایەتی لە ناوچەکانی هەورامان و جافەکاندا
هێرشی تورک بۆ ناوچەکانی هەورامان (ئاغا عینایەت) ... 139
پێشەکیی ... 141
ئاغا عینایەت ... 153
ژیانی ئاغا عینایەت ... 153
خوێندەواریی ... 153
ژن هێنان ... 154
بەندبوونی ... 155
ڕووالەتەکانی ئاغا عینایەت ... 155
هەڵبەستەکانی ... 157
ناردنی شەماڵ و پەنا پێ بردنی ... 182
وەرامدانەوەی شەماڵ و هەواڵ هێنانی ... 198
پاڕانەوە، لە خودا بۆ لێبووردن، لە گونا و ڕزگاربوون لە بەندیخانە ... 231
نامەی ئاغا عینایەت و محەمەد بەگ ... 239
ئاغا عینایەت، دووبارە، وەرامی محەمەد بەگ دەداتەوە ... 241
ئاغا عینایەت، بەناوی سکالای ڕەمەزانەوە، نامەیەک بۆ محەمەد بەگی روستەمی دەنێرێ ... 243

وەرامی محەمەد بەگ ... 245
فەرهەنگۆک ... 249
بووکی ڕەشپۆش ... 383
چۆنیەتی دانانی ئەم چیرۆکە شیعرە ... 286
کورتەیێ لەو بەسەرهاتە ... 388
لوای کەیخوا کەنعانی پەی ئەسەموڵی ... 421
فەرهەنگوک ... 425

بەشی شەشەم - جەژنی نەتەوەیی (نەورۆز) ... 427
ڕێڕەوی مێژووی نەورۆز ... 429
کورد و ئاگر ... 430
ئاگر لەناو کوردەواریدا (هۆزە دینییە جۆراوجۆرەکاندا) ... 432
ئاگر و دینە جۆربەجۆرەکان ... 433
ئەژیدەهاک ... 437
کورتەیەک دەربارەی چۆنیەتی دامەزراندنی دەوڵەتی ماد ... 443
ئەژیدەهاک ... 445
نەورۆز ... 446
لە ڕووی مێژووییەوە ... 447
لە دەورەی فەرمانڕەوایی (ماد)دا ... 448

وێنەی چیرۆکەشیعری ئەهلی هەقق

خان ئەڵماس، لەم چیرۆکەشیعرە کورتەی دا، ئەوەمان، بۆ دەردەخات کە یەزدان، خۆی لە سێ بەرگدا، لە کاتی (جەم دا) لە جەمخانەدا، خۆی پیشان دەدات، واتە، یەکەمجاریان لە رووالەتی (مەولا)دا و دووەم جار لە رووالەتی (شاخۆشێن)دا و سێیەم جار، لە شێوەی شێخ ئیسحاق دا و بۆ خۆی، وەک خۆی دەڵێ؛ لە روانگەی پێشبینی (رووالەتی دیدگای) سۆفیگەریەتییەوە دیمەنی ئەو جەمانەی دیوە و لە کۆتاییشدا، شەربەتی ئەو جەمانەی لە روانگەی دیتنێکی کورتەوە، خواردووەتەوە و ئەمەش، ئەوە دەردەخات کە خان ئەڵماس، لە پلەیەکی رەوا و بەرزی دینی ئەهلی هەقق دایە، بۆیە دەبێ بڕوا پێکراوی ئەهلی هەقق بێ، وەک شاعرێکی دینی.

لە شەرتی ئیقرار -دا، خان ئەڵماس، باسی راستیی و ڕاستگۆیی شەرتی وەفاداریی ئەو کەسە دەکات، کە بەئەهلی هەقق خۆی لە قەڵەم دەدات، یان دەچێتە ژێر رەویەو رەوشتییەوە، کە جۆرێکە لە ئیمان هێنانی راستیی بەپێی پەیڕەوی ئەو دینە.

لە چیرۆکەشیعری (هەنی هەزارە)دا، خان ئەڵماس، چیرۆکی سەرکەوتنی شێخ (صفی الدین) دەکات، کە بۆ یەکەمجار، لە پاش بەسەرچوونی هەزار ساڵ، نوێ کردنەوەی دینی ئەهلی هەقق نۆرەی دێتەوە، مەیدان. ئا لێرەدا مەولا، دێتەوە مەیدانی جەنگ و رەمزەکانیشی، ئەوانەی کە هەزارەیان پڕ کردووەتەوە لە مەیدانی جەنگی سەرکەوتنی دینی ئەهلی هەققدا، ئامادە دەبن و لە بەشداریی نوێ کردنەوەی دینەکەدا، هاوکار دەبن.

لە چیرۆکی (چوارگوشە ماتەن)دا، خان ئەڵماس، باسی ئەنجامی شەڕەکە دەکات و ئا لەوێدا، جیاوازیی نێوان دوژمنی بەد و بەدترین دەخاتە روو، کۆتایی وێنە و سەرئەنجامی ئەو شەڕە وێنە دەگرێت.

یاران مەستان دیم،...
یەک شەو نەجایێ جەمی مەستان دیم
سەدای هۆهۆی یار چەپ وە دەستان دیم
بەزمی هەققانی هەڤپەرستان دیم
شیرینی شەوکەت **سوڵتان سەهاک** دیم
حەفتادو دوو پیر ژە نووری پاک دیم
سوڵتانی سەرجەم شای سەهمناک دیم
چەهار تەنەی لەنگەر چەرخی ئەفلاک دیم
یەکایەک مەردان (بطون طَیّار) دیم
دەو خواز سواران، رۆزی شمار دیم
سەفسەف غولامان یەکتا یەکڕەنگ دیم
ناجی سواران **ئامادەی جەنگ** دیم
چەند قەتار سەف پەیوەستە دیم
یەکڕەنگ غولامان کەمەر بەستە دیم
چەند شاهی جەمشید نام، گشت دینان دیم
هەزار ئەسکەندەر کەمتەرینان دیم
مەنسووری سەرمەست ساقی مەیدەر دیم
پادشای بادەی حەوزی کەوسەر دیم
پیاڵەشان جام، خاتوون رەزبار دیم
نەقشی نەققاشان باتن تەیار دیم
جەم جوملەسادە رەنگین رەنگین دیم
گرد سەنا گوێ شای سەهەمگین دیم
جەمخانەی گونبەد خەزرای پەڕ نوور دیم
جەمعی حەقیقەت، عالەم مەشهوور دیم
گا گونبەد خەزرای چلەنشین دیم
گا جەمعی نۆسەد شاهێ خۆشین دیم

شناسا هەرکەس ساحیب یەسیر دیم
گاهێ قاپی یار گاه پەردە ویر دیم
گاهێ بلووران جای نۆسەدان دیم
دەنگی نەعرەتەی **مەولای مەردان** دیم
گاهێ چل ئەبداڵ، چلان وەچل دیم
جەمێ پڕ زینەت، شای بەرزەمل دیم
بەزمێ هەقانی مەولای مەردان دیم
کەلام وەش، حەکیم دەوای دەردان دیم
چراغش ژە نوور سوڵتانی دین بێ
بۆی عەترش عەتران پیر **بنیامین** بێ
کەوسەر بادەی جام، تازە جە لای نۆ
مەنۆشان وە عەشق شەهنشای شاهۆ
وە ئەمری فەرمان دارندەی داوەر
سەفسەف غولامان، حەیدەریی حەیدەر
ئەڵماس کەمتەرین **نیگاه نەکەردم**(١)
وە دیدارشان، شەربەت مەوەردم
زیکری زەبانم سەحەر تا وەشام
سەد ساڵ وات وە نوور جەماڵی **مەولام**

شەرتی ئیقرارە

ئەی دونیا ئەسیر شەرتی ئیقرارە
یاوەران هەرکەس ساحیب ئیقرارە
ژ بەحری باتن شەرتش تەیارە
ئیقرار خاسکەردە شای ساحیبکارە

١- بەبیروڕای من، (نیگاه نەکەردم) نییە، کە لە دەسخەتەکەدا، بەو جۆرە، هاتووە بەڵکو (نیگاهێ کەردم)ە، کە بەتەواویی لەگەڵ ناوەڕۆکی واتا گشتییەکەیدا، دەلوێ. (هەورامانی)

یاری یاوەریی گشت ژە ئیقرارە

ئیقرار زەوقی دڵ تەمامی یارە
سروش کەردەی هەقق شیرین گوفتارە
هەرکەس وە پاکی ساحیب ئیقرارە
روو سفید ژە لای شای ساحیبکارە
ئیقرار جفتی پاک عیبادەتکارە
هەرکەس بێ شەرت بۆ کەم ئیعتبارە
ئیقرار کەی لایق دزد و بەدکارە
شاوێش وە مابەین جفت و ئیقرارە
کۆهنە عارفەن، قەدیم عەیارەن
پەی مەردان (**زومای**) کەردەن ئەی کارە
وەبەدی ئیقرار چەم وەرمەدارە
مەسووزین وەنار، وەنیم ئیشارە
هەرسەرێوە وە شەرت کەمتەر ساکارە
شاه ئەو **سەرمەدەی وە سەر قەنارە**
یاران ئەمانەت هەرکەس شەرتدارە
سەر و ماڵ و جان توفەیلی یارە
ئیقرار و دۆعای سوبح و ئێوارە
ئیقرار هەم شەریک **گونا و کردارە**
ئیقرار ژە باتن شەرتش تەیارە
هەرچی بترسیی کەم ژە ئیقرارە
نوتقی خان ئەڵماس ئاخر ئیزهارە
هیچ کارێ مەنعتەر نییەن وەی کارە
خەتمولمورسەلین هەزار و یەک نام
سەد سەڵوات جە نوور جەماڵی مەولام

هەنی هەزارە

وەعدە تەمامەن **هەنی هەزارە**
وەلای سەڕافان دیم ئاشکارە
زولفەقار وەستەن دلّدلّ وە زینە
کەشاکەش ڕەزم چاڵەی قەزوینە
مەنیش ئەوهەم یارانی وەرین
مەواتەن تورک، مەیۆ ژە سەرین
مەچۆ وە ماوای کەم ڕوان پایین
هەقی هەقداران مەسانۆ ئایین
وەشۆنی کەلام ئەی ئەو سوارە
نیشانەی ئەزەڵ وەنەش دیارە
مینگەش بچۆ وە موڵکی ڕۆمات
مات کەری نیزام، تەمام سەربیسات
باوەرە وەجۆش غولغولەی خونکار
وە دەستووری قەوم کوفاری کوفار
کوشتارشان کەی وە دەشتی چاڵە
وەیلان بگێڵۆ چەند هەزار عاڵە
چند جە سەرهەنگان کوشتەکەی وە تیخ
بونی چند شاهان بگنیۆ ژە بێخ
هەفت شەو و هەفت ڕۆژ وەخووناوخوون
باوەرە وە جۆش هەفت کورەء گەردوون
ئەوسا زاتی پاک یەکتای یەگانە
چون ئافتاب مەیۆ وە ڕووی زەمانە
ئەوسا یارسان ڕووی **هەشت، شانە**
جەشن مەگێرۆ بەهەشت شانە
حەفتادو دوودین، وەیەک دین مەبۆ
سەر مەزهەب وەدەست بنیامین مەبۆ

خان ئەڵماس یەقین ئەو وەقت و وەعدە
بێ شک ئاقانان موشکوڵ گوشادە
زیکری زەبانم سەحەر تاوە شام
سەد سەڵوات وەنوور جەماڵی **مەولام**

چوار گۆشە ماتەن

چوار گۆشە ماتەن،...
سەڕاف مەزانۆ چوار گۆشە ماتە
بگیر بگیرە، سالات، سالاتە
ئاشۆی شارانەن شاخۆشین واتە
نوتقی ئەزەڵەن وە ڕۆزگاران
کۆهان مارگێرۆ دەشتان سواران
تەک بە ماران دەین نەک وە سواران
زەهری مار بیهتەر ژە نێزەداران
تەک وەماران دەین نیش وە ژارەوە
نەک ناموس وەدەس نێزەدارە
ماران موسوڵمان ڕای هەڤشناسەن
سواران کافر خودا نەشناسەن
غولغولە و ڕۆمات، خاقان و قەیسەر
چون مەلەخ گیرۆ سەرزەمین یەکسەر
زەنگی زەنگیان تاتارەی هۆکەش
ئەکراو ئەتراف تورکانی سەرکەش
نە ژێر باڵی هیند توغیانی عەسکەر
خێزو هەیاهوو نامداران یەکسەر
ژە شام تا حەڵەب، بەڵخ و بوخارا
ژە ئەترافی چین فەخفوور و دارا
گردا گرد جەهان فەرهەنگ وە ئەو ڕووس
بڵند بۆ ناڵەی سەدای تەپڵ و کوس

خورشتی پای نەعلی سمی ستووران
هیندگیر و فەرهەنگ ئێران و تووران

چاکاچاکی تێخ نامی نامداران
بەرق و رەعد و قرچ، قڕان سواران

چینی کەمەندان بەهرام سەرکەشان
قاژەی نەواکان تیر نە تەرکەشان

شەرارەی ئاتەش شۆنی ستاران
هەنگامەی نەبەرد تۆپ وقومپاران

هەیهات و گوردان بەرگی فولاد پۆش
تەلەبکاری رەزم، خوونی سیاوەش

گەرد و تۆز و تەم مەرکەبان ژە خاک
گیرۆ کەهکەشان، مەرتەبەی ئەفلاک

هەر جە هیندوستان تاوە فەرەنگی
ئاراستە مەیۆ چون تۆپی جەنگی

(یوم الحشر) بۆ نەچاڵەی قەزوین
چند هەزار عاڵە بگێڵۆ وەزین

چند هەزار عاڵە گێز ئەبلەق نیشان
بگێڵۆ وەزین بێ سەروسامان

هەفت شەو و هەفت رۆژ جەنگی دین مەبۆ
ئاوی ئاسیاوان کوڵ وەخوین مەبۆ

سووریٚ **ئیسرافیل** وەرووی ئەورەوە
یاڵدار و باڵدار نەچوار دەورەوە

تەختی زەڕنیشان شاهی بەگلەران
مەبۆ یورتگای سمی ستووران

ناڵەی شاه حەیدەر شەقەی زولفەقار
ژە هەر دەر، مەیۆ ساتێ چند هەزار

نە سوڵتانیە، قڕ بۆ سوڵتانان
نە زەنگان گیرۆ عەزیم دیوانان

کاسەی کەللەی سەر قەیسەر وەجام بۆ
پیاڵەی شەربەت مەجلیسی سام بۆ

تورکان ژە سەرین کوردان و دامان
وەپای سەهەندکۆ، سان دان غوڵامان

وە هەنگامەی تەنگ ئەوان یەلیشەو
قەوم باباخوشێن ئازاد پڕ جەو

نە هەر هەفت ئیقلم حوکمش ئیزهار بۆ
بوڵبوڵ جاڕ بدەی، دەور دەوری یاربۆ

مەشریق تا مەغریب بەندەر تا بەندەر
گرد بەبۆ بابوس شای ساقی کەوسەر

ئاوی سەڕافان رۆشنا زیهنان
دانە شناسان بینایی عەینان

شادیکەن شادیی عەجەب تەماشا
فیکری هەقق بکەن نییەن جای حاشا

خان ئەڵماس یەقین بکەرە باوەڕ
وەعدە تەمام بۆ جیهان بۆ یەکسەر

زیکری زبانم سەحەر تا وەشام
سەد سەڵوات وەڕویەوە جەماڵی مەولام

حەزرەتهەم عەلی وەلای وێش ئاوەرد
جە دە ساڵەگی ئیمانش ئاوەرد

تەرکی کێشی دین ئەبو تالیب کەرد
عەلی وێش بەو تەور بەحەزرەت سوپەرد

کەس جە فرزەندش ئیمتیاز نەکەرد
خاتری حەزرەت خاکپای حەزرەت

رۆحی، وێش مەکەرد وە فیدای حەزرەت
حەزرەت هەم بەو تەور خەفی یا جەلی

هەر سات، سەدجار مەوات: یا عەلی
نەک بەزبان ئادابی رەسمی

له حمۆکه لەحمی، جیسمۆکه جیسمی
کەریمی کارساز تاکی تەنیای فەرد
(هل اتی) وەشان عەلی نازڵ کەرد
والیدەی عەلی فاتیمەی خۆشبەخت
جە ئەبو تالیب سوئال کەرد بەجەخت
واتش: جە عەلی نەداری خەبەر
جە دینی ئەجدا، وێش شییەن وەبەر!
جە دین و ئایین قەدیم ویەردەن
دینی محەمەد ئیختیار کەردەن
یە خەیلێ عەیبەن پەری شانی تو
فرزەندت وەیتەور ناخەلەف ببو
مەحکوومی ئایین نەکیشو وە کێش
بەربشۆ جە دین ئابادی وێش
تۆ بۆ بەحوکم لێش قبووڵ مەکەر
فەرما باوەران بدەش گاوسەر
ئەبو تالیب وات: وەسەن ئەفسانە
هەنی جەی فیشتەر ئەفسوون مەوانە
چون عەلی ئەمری خیلاف نەکەردەن
سوجدە بەخودای محەمەد بەردەن
بەخودا محەمەد دینی حەقق دراۆ
پەی چێش پێغەمبەر ئۆمەتەن ئارۆ
تا ئەبوتالیب یەکرۆ شیی وەبەر
شیی پەی دڵگەشای قەسری پێغەمەر
بزانۆ عەلی یەچێش مەشعوولەن
ئەسڵی عەقبدەش بە کام ئوسوولەن
حەزرەت جەو دەمدا جە نەخلەی شەریف
نەپای ئەو تەلار مەرتەبەی زەریف
چەنی شای مەردان ساعەت بەساعەت

ئاوا مەکەردەن نمای جەماعەت
ئەبو تالیب دیش حەیران مەند جە کار
پەرسا جە حەزرەت شای بوراق سوار
وات: یا محەمەد عەتری عەنبەر بۆ
یە چە سنعەتەن گر تەنت وەخۆ
حەزرەت دا جواب بەو گوفتارەوە
بەو رێزە رازان شەکەرە بارەوە
واتش: یا عەمی ئینە سەڵاتەن
جوبرەئیل ئاوەرد خوداوەند واتەن
رۆشنی ڕای چوڵ، جادە مەقامەن
سیحەتی ئیسپات ئەهلی ئیسلامەن
جە دنیا سیحەت جەستە و قامەتەن
مایەی ئازادی ڕووی قیامەتەن
هەم کلیدی قوڵف قاپی بەهەشتەن
سەرمایەی سەیران سەفا و گوڵگەشتەن
سابۆ تۆ هەم دین ئیسلام قبووڵکەر
ئیمان بەخودای لایەزەل باوەر
بەخودا مەنزوورم هەر ئیدەن ئەی عەم
بڵێسەی دۆزەخ بسۆزی وەنار
چەنی موشریکان تایفەی کوففار
ئەبو تالیب وات: دینت سەریحەن
فەرموودەت حەققەن قەولت سەحیحەن
بەڵام من جە دین ئابا و ئەجدادیم
بەر نموشۆم سا، هەرچی مەیۆ پێم
عەبدولموتەلیب هەر دینێ داشتەن
بەرزی مەزرەعە پەی من گوزارشتەن
تەبرئەم نییەت، من جە دینی ئەو
تا مەحشەر هەر هام وە ئایینی ئەو

بەڵام تۆ من هەم وەغەیر مەشمارە
دایم دینی وێت مەحکەم بدارە!
هەرچی جوبرەئیل حوکمش ئاوەردەن
خوداوەند وەتۆ چێش ئیزهار کەردەن
ئەمری حوکمی وێت تۆ وەجا باوەر
جەعەدوی قورەیش زەڕە خەوف مەکەر
جە گرووی دوشمەن هیچ نەبووت ئەندێش
کەس حەدش نییەن پا بنیۆ وەپێش
هەرتا من زیندە ڕووی سەر بیساتم
دایم پشتەبان پەشتی پەناتم
ئوموورراتی وێت حەسەب ئەغوای دڵ
مرادت تەمام گشت بکەر حاسڵ
فەرماش هەم عەلی دینش دینی تۆن
هام راز و هام قەول، هام نشین تۆن
مەبۆ جە ئەمرت بەر نەشۆ وەبەر
غولامی تۆ بۆ تا یەومەلحەشەر
جەعفەرم جە نۆ مازوون کەرد ئارۆ
دینی تۆ مەحکەم نیگا بدارۆ
عەقیل هەم مەردی شیرینی خۆم بۆ
ئەویچ هەم تابع دینی تۆ مەبۆ
بەتەقوییەتت وێم حەتەلمەقدور
کۆتاهیم نییەن جە نزیک تاوە دوور!

فصل در بیان سال چهارم ازنبوت آنچه در آن سال واقع شده

شای خەتمی پەناه، سالاری سەروەر
دەستگیری دنیا ، شەفیعی مەحشەر
بەحسی نبووەت هەر پەنهان مەکەرد
وە مەخفیی دەعوەت، ساڵ وەسەر مەوەرد
سدیقی ئەکبەر، رازیی بۆ حەقق لێش
تەکلیف مەکەرد ئەو بەیارانی وێش
دایم پنهانی هەر شەب، تا بەشام
مەوانا بەشەوق داستان ئیسلام
سێ ساڵ وەی نەفەس تەمام گشت ویەرد
خەیلێ کەس نەڕای هیدایەت ئاوەرد
تاکە نازڵ بیی و بێ قوواقوە
ئایەی (فاصدع بما تأمروە)
حەزرەت، نبووەت، وێش ئاشکار کەرد
پەناهەم بەزات پاک ئەقدەس بەرد
دەس کەرد و تەبلیغ دەعوەتی یاران
سەدای بوزورگیش و یەرد جە شاران
هەر ساڵ دوو سێ کەس موسوڵمان مەکەرد
گومڕاهان نزای هیدایەت ئاوەرد
ئەوەڵجار موشرک تایفەی کوففار
هیچ کەس جە قەولش نمە کەرد ئینکار
گاه گاه وەلاشان تەشریف مەبەردش
پەرێ ئیمتیحان گوزەر مەکەردش
مەواتەن ئەی شەخس گردین بیی راغیب
ئیبنی عەبدوڵڵا عەبدولموتەلیب
ئەمری عەزیمی گرتەنش نەوەر
جە ئاسمانان مدەر وەخەبەر

چەو دەم خوداوەند تاکی تەنیای فەرد
بت وە بتپەرست یەکسەر مەعیوب کەرد
فەرما کافران دۆزەخ جاشانەن
شەیتانی لەعین رەهنماشانەن!
چەو دەم موشریکان گومڕای بێ خەبەر
یەکسەر بییەن دوشمەن گرووی پێغەمبەر
قەبیلەی قورەیش حەسەد مەبەردەن
یەکسەر تەمەننای قەتلّش مەکەردەن،
نەقلّەن جە حەزرەت عایشەی ئەنوەر
ئومەلمومنین سەدیقەی سەروەر
ئەو هەم جە حەزرەت روایەت کەردەن
پەوکەی ئاشکار تەمام بێ پەردەن
فەرما چون داشتەم یەک هامسایەی بەد
بەریی جە ئیمان جە گشت مەزهەب رەد
یەکی ئەبولەهەب سارقە البەیت
یەکێ، عەتبە بێ، بن ئەبی موقەیت
ئانە، ئەوان کەرد ئەوان کەردە بۆ
بێنێ وە کردەی وێشان وەردە بۆ
ئەو بەیانش کەم ئەو وەع و حالّەت
سا خەجالّەت بام سەدجار خەجالّەت
حەزرەت بەو حەیا هەر بەو نەرمەوە
بۆ لەفزی شیرین هەر بەو شەرمەوە
مەواتەن: ئەی قەوم بن عەبدولمەناف
دلّ جە هامسایی وێتان بکەن ساف
بەد هامسایەنی تا چەند مەبۆ چەند
بترسن جە قەهر زاتی خوداوەند
زولّمی کافران یاوا بەغایەت
ڕاویی هەم وەیتەور کەردەن روایەت!

واتش: یەک تۆبەت مەگێلاّم دلّخواز
دیم حەزرەت جە تاف مەوقی زیلحیجاز
من ماعەمەلەی ئەشیا مە کەردم
ئیبرازیمەم بێ چەنی ئەو مەردم
حەزرەت حوللەسەوز جە تەدارەک
وەستەبێ وەبان دۆشی موبارەک
وات: ئەی مەخلووق حەقق ئیدەن وەلّلا
نییەن غەیر جە (لا اله الا الله)
ئەسنامانی چۆب گشت نگوون سار کەن
بەوەحدانییەتی خودا ئیقرار کەن
شەخسێ جە شۆنش هەر وە عەزمی جەنگ
پەی پەی جە غەرەز پەرێش مەوست سەنگ
ئاخر هەوادا پارچە سەنگی سەرد
پاشنەی موبارەک حەزرەت مەجرووح کەرد
با وجوود نەقلّی کوفر خۆ کوفر نییەن
کوفر هەر شاملّ نەو گومڕا بییەن
وات: یانەی وێتان، هیچ خراپ مەکەن
هەرگیز گۆش وە قەول ئەو گومرا مەکەن
واتش: ئانە کێن ئی کارە کەردش!
ئیسمی محەمەد، بێ ئەدەب بەردش
واتشان: ئەبو لەهەبەن وەیتەور
برازادەش مەدۆ جەفا و جەور
مەکەرۆ وەیتەر و دایم تەکزیبش
شێونان جەلای مەردم تەرغیبش!
نەقلّەن هەم یەک ڕۆ، قورەیش جەم وەردەن
جە بەحسی حەزرەت مەشوورەت کەردەن
ئەوەلّجار هەر ئێد مەسلەحەت زانان
پەی ئەبوتالیب پەیغام کیانان

بوزورگانی قەوم خاتر پەڕ خارەن
ئارەزووی دیدەی تۆ ئینتیزارەن
تا ئەبوتالیب روخسەتدا پێشان
تەوازوعش کەرد، یەکیەک جە نیشان
واتەن: تۆ بوزورگ نەجابەت دارایی
تۆ سەیدی قورەیش بوزورگەواریی
بەڵ چون نەقڵەن جە ئیبنی ئیسحاق
قەبیلەی قورەیش گشت بەئیتیفاق
مەعلوومەن لێشان کە ئەبوتالیب
دەرحەقق بەحەزرەت کۆمەکەن غالیب
مەشغووڵەن دایم بە ریعایەتش
تاغییەن تەمام جە حیمایەتش
عەمارە نامێ نەجیب نەبیرە
شۆخی بن وەلید ئیبنی موغەیرە
پەسەندی مەجلیس حاس پەسەندان بێ
باش باڵادەس هونەرمەندان بێ
عەمارەشان پەی ئەبوتالیب بەرد
بەهەزار ئەنواع هەرهەم عەرزشان کەرد
واتەن: ئەی جەوان نادان وە نادانەن
قەومی قورەیش پەی تۆشان کیانانەن
تەنخوای محەمەد خزمەت کەرۆ پێت
تەواو بکەرە بەفەرزەندی ویت
محەمەد تەنخوای ئەو بدەر پیمان
تا قەتلش بکەین بەدەستی ویمان
چون خیلافی کیش دینی توش کەردەن
نامی خوداهان وە باتل بەردەن
عوقەلای قورەیش صغاودانا
ئەحیا و ئەموات گشت، دوزەخ زانا

لیل کەردەن مینای جامی ژینمان
نە فەرقش وستەن نەما بەینمان
عەوەزی مەردیی هەر مەردیی بی یەن
کەس جە عامارە مەعقوولتەر نی یەن!
ئەبو تالیب وات: هەر بەندە مەردەن
بەد خەیاڵی یەوەن پەی ویشان کەردەن
فرزەندی غەیرە وە من بسپاران
پەروەردەش کەرووم پەری رۆزگاران
من فرزەنندی وێم بدوم وپێشان
قەتلش بکەران وەدەستی وێشان
حەرف ئی خەیال ناوەردەن نەدل
موشکیلی وەی سەخت کەس نەکەردەن حەل
هیچ کەس ئەی خەیاڵ نەدڵ ناوەردەن
دیوانە سەودای وەیتەور نە کەردەن
جگەری وێت بدەر بکەراش پارە
وێت جەرگی مەردوم نیگا بدارە!
عەجیب سەلاحەت، عەجیب ئیلتیام
عەجیب گفت وگوی ئیزهاری پەیغام
وات: واچە بەقەوم ئەی خەیال خامەن
ئەجزای عەقلشان گشت ناتەمامەن
محەمەد ریشەی جگەر گوشەی من
یەک مووجە ئەندام ئەو مەلەک چارە
ئمەدەوش وە سەد هەزار عەمارە
ئەی مەتلەب نەدل بەرکەران وەبەر
هەرگیز پەی ئەوان ئمەبو مەیسەر
جەو دما مەتعەم بن غەزا جەنۆ
وات: ئەبو تالیب بە نەفعی پەی تۆ
وەڵڵا قەوم چەنیت سەلاحەت سازان
بەتۆ موکەددەر موبارز وازان

حورمەتی تۆ شان وەجا ئاوەردەن
سەلاح هەر ئیدەن ئی کارە کەردەن
ئەبو تالیب وات: جە ئەنساف دووری
قەسەت هەر ئیدەن دایم جەی کارە
چەنی قەوم ببین بە خوونەخوارە
محەمەد دایم هەر بەرقەرار بۆ
روجە رو فیشتەر هەر پایەدار بۆ
من تازیندەی رووی سەر زەمینم
هەر ئیدەن خەیاڵ ئەسڵی یەقینم
چەنی جوش وەتای ریشەی گیانەوە
ئمەدەوش وەدەس، دوشمنانەوە!
باقی ئەی مەتعەم مەعلووم بو وەتو
جە قەزا و قەدەر هەرچی مەعلووم بو
جەو دما قورەیش جە رووی نادانی
کەمکەم دەس کەردەن وە غەزارانی
تا بریا جە بەین حیلم و حەلاوەت
شەیتان مەحکەم کەرد پایەی عەداوەت
هەر قەبیلەیی جە بەرزە بانان
ئەزیەت مەدان بە موسولمانان
شەوان تا بە ڕۆ مەگرتەن کەمین
تا ئەهلی تاعەت هۆرگیلاْ جە دین
وەبێ بەهانە هەر مامان مەشین
دایم هەر جەویای قەتڵێ حەزرەت بین
بەلاّم خوداوەند تاکی تەنیای فەرد
بە ئەبو تالیب حەزرەت مەعلووم کەرد
واتش: ئەی عەشرەت بەبێ دلگەردی
مەعلووم بکەن پێم مەردیی و نامەردی
قەوم خەیال قەتڵی محەمەد داران
نەکەن ئەی عەشرەت جە رۆزگاران

چون رەحم جە بەین عەداوەت نی یەن
غیرەت پەی مەردان هەر قەدیم بی یەن!
محەمەد جەلای حەق بەر گوزیدەن
محەمەد حەبیب خودای نادیدەن
محەمەد شیوەش شەمسی خاوەرەن
جە مەلایکان شەرەفنا ک تەرەن
هەر کەس محەمەد بنواز و بەدڵ
وەڵلا موورداش زوو مەبۆ حاسڵ
یام هەر کەس چەنیش عەداوەت دارۆ
یەقینوە بەختش غەرەب مەوارۆ
مەبۆ هەم عەشرەت جە سەباقەتش
سابیت قەدەم بان جە حیمایەتش
قەومی بەنی هاشم غەیر ئەبولەهەب
یەکسەر، وەرد سەوگەند قەبیلەی عەرەب
تاکە یەک نەفەر جە ئیمە مەندەن
سەر جە بەندەگی محەمەد سەندەن
بەلام ئەبولەهەب گومرای کینە کیش
هەر موخالیف بی چەنی ریشەی ویش
تا (تبت یدا ابی لهب)ن
نازڵ بیی دەردەم ئایاتی موبین
حەی مەعلووم کەردەن حەماڵی خارەن
ئەبەدی دوزەخ جەزاش هەر نارەن

فصل دربیان سال پنجم از نبوت واقع شده و چگونگی در رسالت ان سال»

جەو دما حەزرەت تا جبەشی شاهان
حەبیبی داوەر شای ئەنیباهان
پەردەی خەوفی شەرم جە مابەین ویەرد
حوکمی نبووەت وە عام ئیزهار کەرد
لە عنەت کەرد وەبت وە بت پەرستان
وە گرووی موشرک ئەهلی سەرمەستان
قورەیش دیویان چون ئاتەشپارە
پەی موسولمانان جە هەر کەنارە!
غەرەز وە هەر کەس فرسەت ماوەردەن
جە ئەهلی ئیسلام زەجر مەکەردەن
تا ئاخر حەزرەت شای خەیرەلئەنام
مەلوول بی داخ کەمدەسیی ئیسلام
فەرما: ئێوەکەم کافر بێ حیساب
مەبو خەلاسکەین وێتان جەی عەزاب
گوریز دەن جە قەوم قورەیشی سەرکەس
ئەمشەو هیجرەت کەین بشین وە حەبەش
بەعزێ موهاجیرە ئەوەڵ یازدە مەرد
چەنی چووار ژەن ئەو شەو هیجرەت کەرد
نیشتن جە کەشتیی بەرشین جە ئاوان
غەرەز تا بە مولک جەبەشە یاوان
تا سوورەی (والنجم اذاهوی) هەم
وەلای پیغەمەر نازڵ بیی جەودەم
حەزرەت سوجدە بەرد شوکرلڵا کەرد
موشریکان یەکیەک چەنیش سوجدە بەرد
پەی موهاجیران ئەی خەبەر بەردەن
واتەن موشریکان ئیمان ئاوەردەن

دیسان جە حەبەش هەم هیجرەت کەردەن
تەشریف پەی مەککەی شەریف ئاوەردەن
پەرساشان خەبەر جە راه و یاران
جە حەزرەت جە قەوم، ئەهلی بەدکاران
واتشان، بەل قەوم بەئیتتیفاق
سوجدە بەردشان یەکسەر بەنیفاق
محەمەد چون یاد خودای ئێمە کەرد
جەو بونە ئێمە هەم سوجدەمان بەرد
ئیستە قورەیشی عەداوەت داران
ئەر بگنو وەدەس یەکێ جە یاران
مەکەراش وەزبح پەرێ بتخانە
ەی واتەی مەخلوق دەوری زەمانە
ئاخر ناعیلاج خایف و زەعیف
عەودەت کەردشان وە مەککەی شەریف
هەر یەکێ ویش وست وە یانەی کەسی
هەر یەک پەنا بەرد وە سایەی شەخسی
ئیلا عەبدوللا بن مەسعوود نەبۆ
پەی مولکی حەبەش گیلاوە جەنۆ
دیسان هەم قورەیش هوجووم ئاوەردەن
بینای عەداوەت هەم تازە کەردەن!
دووبارە حەزرەت فەرماوا یاران
وە ئەهلی هیجرەت مەیحنەت گوزاران
مەزانوم هەر ئید بەد بەتەر مەبۆ
موراجەعەت کەن پەی حەبەش جەنۆ
بەر نەشین جە قەوڵ فەرموودەی حەزرەت
موهاجیر دیسان کەردشان هیجرەت
بەغەیر جە سیغار هەشتاد و دوو مەرد
چەنی یازدە زەوج شای مینای بێ گەرد

کۆچ کەردەن یەکسەر جەو زەید و ماوا
تاکە ئەو کەلە حەبەش هەم یاوا

((فصل در بیان مهاجرت دوباره به حبشەو چگونگی ان ساڵ و سزارسانیدن بەحضرت))

هەجری موهاجیر وە قورەیش یاوا
توی دەروونی جەرگ یەک یەک شکاوا
گشت بەئیتتیقاف نیسبەت بەحەزرەت
مدان بەساحیر هەم بەکەهانەت
گاهێ بەشاعر نامش مەبەردەن
گاهێ بە مەجنوون حیساب مەکەردەن
ئەشرافی قورەیش یەکسەر جە حەجەر
ئیجتیماع کەردەن چون جەمعی لەشکەر
واتشان: تاکەی جەبر و تەحەممول
داخی محەممەد مەبەرین وەگل
ئابرووی عیزەت خودایان گشت بەرد
ئەمواتمان گشت جە گور بەر ئاوەرد
عاقلان یەک یەک کەردەن دێوانە
شێونان شادیی بەزمی بتخانە
باتڵ کەردەن دین قەبیلەی قورەیش
یەکجار وە ئەتراف بەتال کەردەن عەیش
تەفرەقەش وستەن نەبەینی خویشان
زیندەگی عالەم کەردەن پەریشان
نەی گفت و گوین ئەو قەومی نامەرد
ناگاه پێغەمەر تەشریفش ئاوەرد
یەقین نیسبەت بەحەقق بەعقیدەی ساف
حەجەر و لئەسوەد تەمام کەرد تەواف

ویەرد جە مابەین ئەوان وە بێ دەنگ
ئامان وەجواب قەومی دڵ جە سەنگ
حەرفی نامەربووت، ئەهلی بی ئەدەب
واتشان رووی شای ئەعلا نەسەب
حەزرەت وات ئەی قەوم تاکەی قیل و قال
قەسەم وە مەعبوود زاتی بی زەوال
نەفسی محەمەد جە یەک سیفەتش
دایم هاجە یەد قەبزەی قودرەتش
جە قەومی ناهاڵ رەنجم ئاوەردەن
هەرگیز وە خیلاف ئەمرم نەکەردەن
ساکە ئید شنەفت قەومی کینە کیش
ساکین بین جە دەرد، سەروستەن وە پێش
کەمالی قورەیش فیرقەی زیبا و زشت
ئەهلی نحووسات بەدتەرین گشت
دمای تەوازوع گفت و گو کەردەن
ئادابی دنیاوە جا ئاوەردەن
وات: یا محەمەد تو نەجاهیلی
بەڵ خەیلی بوزورگ دانا و کامیلی
خولاسە حەزرەت کەردش رەوانە
تاکە تەشریف بەرد وە دەوڵەتخانە
دیسان قورەیشی گومڕای کینەباز
بەزمی عەداوەت جە نۆ کەردەن ساز
یەکسەر ئیجتیماع بەردەن ئەو حەجەر
بکەران قەتڵی پاکی پیغەمبەر
دیسان محەمەد چێش کەردەن پیمان
ئێمە نەداریم خەبەر جەوێمان
جە ناگاه حەزرەت باز هەم تەشریف بەرد
عەزمی زیارەت کەعبەتوڵڵا کەرد

موشریک جە غەرەز یەکسەر ماتەم بیِن
چون خونەخوارە نە دەروش جەم بیِن
واتشان دەرحەقق ئیمە چیش کەردی
ئابرووی قورەیش یەکسەر گشت بەردی
نەکەردی ئەندیش جە وجوودتان
چەند جار دشمنان دای وە مەعبوودمان
حەزرەت وات: بەڵ کەردەنم پیتان
جەروی قیامەت دوزەخەن جیشان
کافری ناگاه، چون سەنگ هەڵمەت بەرد
بێ ئەندێش هەڵمەت وە حەزرەت ئاوەرد
نەتەرسا جە قەهر، خودای بانی سەر
گرتش گریبان جامەی پێغەمبەر
سیدیقی ئەکبەر ئاخیز کەرد وەجەخت
خەڵاس کەرد حەزرەت نەچنگی بەدبەخت
وات ئەی شەخس مەواچو خودای لامەکان
خالیقی مەخلووق کوللی ئینس و جان
خودای من و ئەو ئێوە خوداتان
قەتڵش واجیبەن مەگەر جەلاتان
هەم ئیبنی عەبباس کەردەن روایەت
زوڵمی زاڵمان یاوا بە غایەت
قەبیلەی قورەیش هەم شیِن ئەو حەبەر
یەکسەر کەردەن قەتڵی پیغەمەر
بەلات و عەززا، سو گەند وەردشان
سەنادید یەکسەر ئقرار کەردشان
هەر وەقت محەمەد بوینان وەچەم
هوونشس برێزان پەی نەزمی عالەم
فاتمە زەهرا شنەفتش دەرحاڵ
پەلە پەل خیزا وەخاتر مەلاڵ

عەرز کەرد قورەیش گومڕای کەم هونەر
پەری قەتلی تۆ گشت بەستەن کەمەر
حەزرەت بە تەوفیق وادەی خوداوەند
ئاوش تەلەب کەرد دەردەم و زوو سەند
تەشریفی خەیرش هەم وە مەسجید بەرد
کافران دیسان جە ئەوان و یەرد
مەجمووعەن هەریەک تەمام خاس و عام
بەموعجیزە پاک شای خەیرە لئەنام
خوشک بیِن یەکایەک نەجاگەی وێشان
قووە و حەرەکەت هیچ نەمەند پێشان
حەزرەت مشتی خاک هورِ گرت نەزەمیِن
شانا بەو گرووی گومڕای موشرکیِن
جە عەجزی دەروون نیگاە کەرد وەزشت
رووتان هەر زشت بو ئەی قەومی نازشت
ئەو خاکە ئەو رۆ شاناوە هەر کەس
بادی نەدامەت یانەش کەرد دەربەس
ئەر سەد بەعزی حەرف خارج جە عەقڵش
چون جە عەبدوڵلا بن عومەر نەقڵش
یەک رۆ هەم حەزرەت شای خەیرە لئەنام
جە فەزای کەعبە گرتەبی مەقام
ناگاە عەتبە بن موعیت یاوا
چەنی ئەو حەزرەت دەس کەرد وە داوا
گرووی موشرکیِن بەری جەگشت دین
دوشی موبارەک حەزرەت گرت بەقیِن
جامەی موبارەک مەلایک بافش
وستش وە گەردەن بلووری سافش
ئەوەند پیچشدا حەزرەت خەستە کەرد
تاکە رای نەفەس حەلقش بەستە کەرد

سیدیقی ئەکبەر حەقق رازیی بۆ لێش
ناگاه وە تاجیل چەو دەم یاوا پێش
وەچەند مەرارەت مەعرەکە و نەبەرد
تا حەزرەت جە دەس مەلعوون رەها کەرد
وێش کەوت تۆڕدامی ماجەرای کوففار
گردبین نەدەورش قەومی بەدکردار
پەی پەی مدان لێش هەرکام پەی وێشان
ئەوەند مەحاسین شەریف کێشاشان
جەو مەهلەکەی سەخت تا گیان بەر بەرد
مەدام جەو دەم دا موداع حاسل کەرد
دیسان هەم حەزرەت شای خەیر ولبەشەر
وە عەزمی مەسجید نی یەت ئاوەردش
فەریزەی ئەو وەقت ئەدا مەکەردش
گروی قورەیشی چون خونەخوارە
مەکەردەن پەری حەزرەت ئیشارە
تازە مەشیمی وشتری نەوجاە
حازر کەوتەبی نە ئەو گوزەرگاە
واتشان کەی بۆ ئەی مەشیمەی نەو
بکەرووش نەکۆل پەشتی پالووی ئەو
عەتبەی بەدبەخت، فەوریی ئاخیز کەرد
مەشیمەی قەبیح خوت ئالوودە کەرد
قەهری خوداوەند ناوەرو ئەو نەزەر
چەسپناش نە پشت پاکی پێغەمەر
حەزرەت جەو دەم دا سوجدە مەبەردش
هەر جە سوجدەدا تەووەقوف کەردش
تاکە فاتمەی زەهرا یاوا پێش
تاهیر کەرد لیباس پەشتی بابوی وێش
حەزرەت رەنجیا لێشان چەو ئانە
جە دمای تاعەت یەکتای یەگانە

هەر ئەوەندە دۆعا بکەرۆ لیشان
خوداوەند بەو تەور نمانا پێشان
واتش: یا عەلیم ئاگات جە حالم
رای ئینتیقام گیر، مەزولووم جەزالم
قەبیلەی قورەیش زۆرش ئاوەردەن
زولمشان جە حەدد حیساب ویەردەن
فەنادەر فیرقەی ئەهلی بەدیعە
ئەوەڵ عەتبەی ئیبنی رەبیعە
سانی ئەبو جەهل گومڕای بن هیشام
موسەلەت بی یەن پەی ئەهلی ئیسلام
سالیس عەقەبەی ئیبنی موعیت
چووارەم ئەبو لەهب ساریقە تلبەیت
ئوبەی بن خەلەف ئومەییە بن خەلەف
وە شادی جامی مەی ئەگیران وە کەف
هەر شش وە لەعنەت حەقق گرفتاربان
وە مەودای شمشیر لەتار لەتار بان
جە دەعوای بەدری رۆژی رەستاخێز
هەر شش بین وەدەم توعمەی تێغی تێز

فصل دربیان هجرت بەحبشەو واقعاتی کە در ان زمان رخ دادە است

جە بانی ئەسحاب یارانی تاهیر
غەریب و دلتەنگ ئەهلی موهاجیر
قورەیش مونتەزیر گشت نە جەو یاشان
کەردشان تەدبیر هەم پەی ئاماشان
دوو نەفەر عاقڵ دانای پەر هونەر
هەم مەردی مەیدان هەم زبان ئاوەر
چەند هەدی یەی عەجیب بی مەزد و مننەت
پەری نەجاشیی ئەرکانی دەولەت

یەکی ئیبنی عاس ئەهلی بەدیعە
ئەو یەک عەبدوڵلا ئیبنی رەبیعە
عەبدوڵلا عەمرو مەردانی سەرکەش
غەرەز تا یاوان ئولکەی حەبەش
وە موقەریبان پەناه بەردشان
پەی ئامای یاران ئیزهار کەردشان
ئومەرای دەوڵەت گشت بین بەکەفیل
هەدیە و توحەفیات گرد دریا تەحویل
قاسیدان سوجدە پای تەخت بەردشان
نەجاشیی جەکار حاڵی کەردشان
چەند کەسێوە هەن هیجرەتشان کەردەن
پەنا بە جەناب عالی ئاوەردەن
ناگاه گشت یەکێک وینەی دێوانە
پەشت کەردەن نەرووی خودای بتخانە
خارج جە ئایین جەگشت ئەندازە
وە دینی جەدید ئایینی تازە!
ئاوەردەن جەی دەم تازەوە رووی کار
هیچ کەس نەشتەفتەن نە رووی روزگار
نە تەرزی ئایین نە نام ئاورانەن
نە دینی قەدیم پێغەمەرانەن
جە ئەتراف قەوم گوریزان کەردەن
جە دینی ئەجداد وێشان و یەردەن
تۆ هەم بوزورگان وە چەم بدارە
ئەوان وە ئیمە جەنۆ بسپارە
موعاوەدەت بان باز جەنو ئێشان
بشان وە مەکان ماواو جای وێشان
موقەرەبان هەم مەکەردشان تەحقیق
واتشان عەززا بدەر و تەوفیق

مەبۆ موهاجیر یەکسەر بە دەوان
ئەلئان مەسپروم بە دەستی ئەوان!
دەردەم نەجاشیی شاهی خەیر ئەندێش
غەرا نە جەرگەی مەحرەمانی وێش
وات: قەومی بە من پەنا ئاوەردەن
من جای مەلجە جای ئومید کەردەن
چون مەبۆ سرەوا بەر کەرۆم وەبەر
بدەوشان بەدەست قەومی کینەوەر
نەجاشیی خەشمی فەراهەم ئاوەرد
جەمعی موهاجیر یەکسەر تەڵەب کەرد
ئەرکانی دەولەت جە نەزار جە دوو
یەکسەر جە دیوان حازیرە لحو زوور
فەوری کیانا ئینجیل ئاوەردەن
رەهبانانی دوور گەشت حازر کەردەن
موسوڵمانان وات: چێش بدەیم جواب
ئاخو جەو دەم دا خەیرەن یا سەواب
جە ناگاه جەعفەر حەقق رازیی بۆ لێش
بنی ئەبی تالیب پانیاوە پێش
نەجاشی پەرسا چە یاران خەبەر
قەولی قاسیدان عەبدوڵلای عومەر
مەواچان ئیوە بەد ئامان پێتان
بێ زارەن جە دین ئەجدادی وێتان
دینی تازەتان کەردەن ئیختیار
مەشغولین دایم بە لەیل و نەهار
ئەو دینە چیشەن فایدەش کامەن
کێ واتەن ئاخر ساچێشش نامەن
نەدینی مووسا عەلەیهیسەلام
نە دینی عیسا دایر بو نەعام

تا بزانو فەزڵی ئەو دینە چێشەن
مەعلووم کەن بە من دڵ وە ئەندێشەن
جەعفەر ئێد شنەفت ئاما بە گوفتار
عەرز کەردش واتش: ئەری شەهریار
ئێمەی جەی وەرتەر گشت خاتر شادبین
مەشغووڵی ئایین ئابا و ئەجداد بین
کاسیب بیم وە بت پەرستی وێمان
حەقق پێغەمەری کیاست پەریمان
جە ئەسل و نەسەب بە سیدق و یەقین
بە لوتف و کەرەم بە تەرز و تەمکین
بە حەیاو بەحیلم بەموعجیزەی پاک
بە لەفزی شیرین ئایەی شەرەفناک
ئێمەش دەعوەت کەرد بەحەقق پەرەستی
بیداربین جە خاو نادانی و مەستیی
تەرکی کوفر و شیرک و کوففار کەردمان
سوجدە بەخودای واحید بەردمان
غەیر جە ئەو مەعبون هەر مەبۆ بی یەن
مەعبوودی هەنی کەس بە حەقق نی یەن
سەر مەشقش ئیدەن پەیمان پێغەمەر
ئەمر بە مەعرووف نەهی بە مونکەر
تاعەت حەقق ویش قەرار دان جە سەر
کیانان بەواو پەری پیغەمەر
سەلات و سەوم حەجج و زەکاتەن
جە ئایەی کەلام خودا ویش واتەن
قەولی پیغەمەر جە لامان حەققەن
حەقق بیناو دانا فەردی موتلەقەن
جەو بۆن تەرکی دین ئەجداد کەردمان
سوجدە بەخودای واحید بەردمان

چون داری بیدەن بت بێ سەمەرەن
محەمەد شافع یەومی مەحشەرەن
قەوم هەم راشان چەند ئەزیەت پێمان
تا گوریز کەردەم جە ماوای وێمان
ئێمە بەفتوای پێغەمبەر جە نۆ
گشت ویمان وستەن وەسای پەنای تۆ
تا زولمی قورەیش نەیاوو پیمان
شاغیل بین پەی تۆ بەدۆعای وێمان
نەجاشیی پەرسا هیچ هەن جەلاتان
جەو ئایەی شەریف کەلا مولڵاتان
جەعفەر وات: بەڵ ئەی شاهی دانا
سوورەی (کساف، ها، عەین، ساد) وانا
بێ شک تاسیرش سەنگ مەکەرد
بەئاو دڵ دەروندا مەکەرد بەکەواو
نەجاشیی وەجۆش ئەوەند کەرد گرین
سککەی سفیدش تەربیی وە ئەسرین
موقرەبانش یەکیەک گرد حەزین
گشت سەیل ئەسرینان رێزنان زەمین
واتش: ئەی کەلام جە خاس دەلیلەن
ناسخی تەورات نەسخی ئینجیلەن
مەعلووم بۆ جەلای گشت سوخەن دانان
هەر سی ئەی کەلام نە یەک جاە ئامان
جەو دما واتش: من ئەی جەماعەت
پەری رووی دنیا هەرگیز یەک ساعەت
مەدەون وەدەس قورەیش مەغروور
ئەگەر پێم بدات بەهای یەک کلوور
وات: جە مولکی من بەفەراغەتی باڵ
نیشن ساتێ تاکە هەزار ساڵ

بەرات و ئەنعام، مدەروون پێتان
تەرخانی مەعاف ساکن پەی وێتان
ئیبنی رەبیعە چەن ی عەمر و عاس
نا ئومید بەرشین هەم بە نائیخلاس
هەر کەسی ئەزیەت بە ئێوە دەرو
بی جا مەکەر و سەر وەسەنگ دەرو
دەستی زوڵمی کەس نەمیاوو پێتان
مەشغول بین بە ئەمر مەعبوودی وێتان
تاکە بزانین جە بازیی چەپگەرد
چەرخی رۆزگار چێش ماوەرو نەرد

فصل دربیان مسلمان شدن حضرت حمزه و چگونگی ان»

چون یەک رۆ حەزرەت شای خەیرولئەنام
عەلیهی وە ئالیهی سەڵەوات وەسەلام
حەبیبی حەزرەت دەهندەی داوەر
تەمام شادیی دوشمنان پەی کەر
شاهسوار هەردش مەکانی تەیی کەرد
ریشەی موشیکان جە خاک بەر ئاوەرد
سالاری مەحشەر رووی دارلقەرار
ئەمینی دیوان مستەفای موختار
جەدەستی موشریک ئەو قاتش تاڵ بی
مایل وە سەحراء بێزار جەماڵ بی
تەشریف بەرد جە بەین خەوف و رەجاوە
بەمەحزوون پەشت دا وەکۆی سەفاوە
ناگاه ئەبو جەهل عەلیهللەعنە
پەیدا بی جەودەم بەتیر و تەعنە
چەند بیجا وات چەند جەسارەت کەرد
چەند گردەی بابۆی لە عینی وێش وەرد

خەیلی ئەو سەگ زی چون سەگ گەفالیش
حەزرەت خجل مەند جە بێکەسیی وێش!
چون بەد گوفتاری دوربی جەزاتش
موتلەقەن نەکەرد هیچ مەکافاتش
غەرەز ئەبو جەهل گمرای بەد ئەتوار
دیشان کە حەزرەت ناما بەگوفتار
چون رەسمی حەزرەت هەر سیر پوشی بی
جەواب ئەبلەهان هەم خاموشی بی
لە عین گێلاوە چون سەگ جەداوا
تاکە بە مەجلیس قورەیش هەم یاوا
جەو دەم یەک عەورەت چون ماهی تابان
مەشهوور بەکەنیز عەبدوللا جەزعان
گفت وگۆی بو جەهل گومرای بی وەفا
یەکایەک شنەفت جە باڵای سەفا
جەو دما حەمزە شێری سەنگین سام
عەمۆی موکەررەم شای خەیرولئەنام
جەشکارگای وێش موراجەعەت کەرد
تەشریف وە تەواف کەعبەتوللا بەرد
سیلاحی رووی جەنگ پۆشابی بەداو
کۆی خارا مەبی جەسامش وەئاو
کەنیز شیی وەلامش وەدڵی ناکامی
واتش: ئەی ئەمیر نامداری نامیی
پەرێ محەمەد جەرگم مەدۆ جۆش
غوسەی دنیام گشت بی یەن فەرامۆش
ئارۆ ئەبو جەهل کاری پێش کەردەن
یانی های جە حەدد حیساب و یەردەن
دڵ ریزە رێز دەروون خاشخاشم
بەخودا حەیف سەد حەیف پەی بەنی هاشم

جە دەورانی دوون پەند بی غیزەت بان
زیڕ دەستە مەردوم ئەونا وەسەت بان
حەمزە ئێد شنەفت سیابی جەقار
روو کەرد وە مەجلیس تایفەی کوففار
دەست بەرد ئەو کەمان دوو حاجە سەنگین
داش وە فەوق فەرق ئەبو جەهلی لەعین
نەکەردش ئەندیش جەوقیلانی مەست
وەیەک زەرب فەرقش یەهەفت جاشکەست
واتش: تو بی جا غەڵەت کەردەنی
نامی برازای بەندە بەردەنی
من هەنی تەسدیق دینی ئەو داروون
هەنی خودای ئەو وەچەم مەداروون
ئەگەر تۆ مەردی من هام نەبەر دەم
بەو تەور کەردەن پیت ئیستە پێت کەروم
چەو دما حەزرەت حەمزەی نامەوەر
هەم شیی وە خزمەت شای خەیر و لبەشەر
وات: یا محەمەد ئارۆ مامۆی تۆ
حەققی تۆش سەندەن جە عەدووی بەدخۆ
حەزرەت واتش: من بێکەس مەویاروون
نە پدەر، نە عەم، نە ئیخوان داروون
بغەیر جە مەعبوود رەببەلعالەمین
من کەسم نی یەن نەرووی سەرزەمین
حەمزە وات: بە تۆ من عەهدم بەستەن
فەرقی ئەبۆ جەهلم پەی تۆم شکەستەن
بزان بەتەحقیق سەرم هانە رێت
جە شاە، تا گەداە، چێوی واچان پێت
هەرتا کە زیندەم پەشتەبانی تۆم
حەزرەت وات: ئەی عەم ئەوەند مەدەر لاف
جە مەککەی شەریف هەر تاوە کۆی قاف

موشریکان یەکسەر گشت قەتڵ و عام کەی
حەبەش و قورەیش یەهوود وەشام کەی
مادامەن ئەلئان بەخودای ئەکبەر
تۆ هەر ئەو سووار من ئەو پیادەم
نەتو عەم نە من برادەر زادەم
حەمزە قەوڵی ئەو بەدڵ کەرد قەبووڵ
ئیمانش ئاوەرد بەخودا و رەسووڵ
حەزرەت بەشادیی فەرەح یاوا پێش
بین بە هام خەیاڵ چەنی مامۆی وێش
سەحابان بەزەوق تەکبیر واناشان
قەبیلەی قورەیش یەکسەر زاناشان
وات: محەمەد قەوی بی دینش
ئەو باغەن حەمزە بیی بە پەرچینش
ئەو گوڵەن، حەمزە نەدەورش خارەن
دینش مەخفووزەن وێش بەرقەرارەن
جە حەمزە خەیلێ ستایش کەردەن
نامی حەزرەت هیچ وە بەد نەوەردەن

فصل در بیان ایمان اوردن عمربن خطاب

چون یەکرو حەزرەت قەدەم رەنج کەرد
تەشریف وەیانەی حەمزەی عەمۆش بەرد
باز هەم چەند نەفەر سەحابەی کیرام
جەم بەستەن نەدەور شای خەیرەلئەنام
جەو دەم موشریکان تایفەی کوففار
یەکسەر جە غەرەز پێچ وەردەن چون مار
ناگاە ئەبو جەهل، لەعینی دلڕیش
روو کەرد نە جەرگەی قەومی بەد ئەندێش

وات: کی بۆ جە کەس پەروا نەدارۆ
قەتل موحەمەد بکەرڕ ئارۆ
من دووسەد ئوشتر یەک ڕەنگ مدەو پێش
چەنی دووسەد تۆپ، دیبای بێ ئەندێش
سی سەد هەم نوقرە ئەببزی زەلاڵ
دو سەد مشقات زەرتەڵای تازە قاڵ
بەگشت مدەو پێش من جە ماڵی وێم
فەرقی محەمەد باوەر و پەرێم!
جە ناگاە عومەر، سیری بن خەتتاب
جە سەففی مەجلیس ئاما وەجواب
یا ئەبولحەکەم مەبۆ هەر من بام
قەتڵی محەمەد ئاسانەن جەلام
بەڵام تو هەرچی تەعەهود کەردی
ئەگەر نادم بای خەیلێ نامەردی
فەوری ئەبو جەهلی لە عین ئاخیز کەرد
عومەر هەم وە تۆی کەعبەتوڵڵا بەرد
سەوگەند وەرد بەلات مەناتی ئەعزەم
هەرچی قەراردان بێ زیاد و کەم!
بدۆش بە عومەر پەی قەتلێ حەزرەت
موعەززەز نەبۆ گومرای کەم نەسرەت
عومەر شمشیرش بەست نەرووی کەمەر
جە کەعبەی شەریف تەشریف بەرد وەبەر
شیی پەی کۆی شەفا وە عەزەم داوا
سەعد بنی وەقاس ناگاە پێش یاوا
واتش: یا عومەر دل وە ئەندێشەن
یە ئەو کومەشیی خیالت چێشەن!
وات: مەشوون قەتڵی محەمەد کەردەن کەرون
فەرقش پەری قەوم قورەیش ماوەروون

سەعد وات: یەقین تۆ جەو خوارتەری
نادان و نەفام هەرزە کار تەری
قەتڵی محەمەد باوەری نە دڵ
مورادت هەرگیز نمەبو حاسڵ
خەیاڵی فاسید عەقڵی مەحاڵەن
بەحسی بێ مەعنا فیکری بەتالەن
محەمەد حەبیب پەروەردگارەن
دینش تێغی تیژ ئەهلی کوففارەن
تایفەی هاشم سیلسیلەی مەناف
مەکەرات وەرزق توعمەی تیغی ساف
و جوودت چەشنی دێوانەی بەدخۆ
قەتڵی محەمەد دەست بدۆ پەی تۆ
عومەر شمشیرش کێشا جە خیلاف
وات قەسەم بە سەقف سەمای بی تەناف
مەبۆ جەوەردا قەتلی تو کەرون
ئەوسا محەمەد وەدەست باوەرون
سەعد هەم دەرلا دەس بەردا وە شمشیر
دوو ئەژدیهای جەنگ زننده و دلێر
پێچیان هەردوو وێنەی پێچی مار
مداشان وەهەم وە حەربەی ناخار
ئاخر سەعد دیش عومەر غالیبەن
پەی قەسدی قەتڵیش تالیبەن
وات: یا عومەر نامان وە یادت
سەعید بەنی زەید یانێ داماوت
چەنی زەوجەی ویش ئەو هامشیرەی تۆ
موسولمان بی یەن وەنەت مەعلووم بۆ
جارێ تۆ بشۆ قەتڵی ئەوان کەر
ئەوسا بشۆ پەی قەتڵی پیغەمەر

بەو حیلە سەعد هەم وێش ڕەها کەرد
وە هەزار حاڵ گیان جە دەستش بەر بەرد
عومەر دەست کێشا جە مەعرەکەی ئەو
شیی پەی لای سەعید وەدەوانی دەو
یاوا وەقاپی قەسری دامادش
خەیلی چەنیشان بەد بی نیهادش
دیش سەدای قورئان نەتۆی ئەندەروون
چون نەغمەی داود مەبۆ وە بیروون
زوودتەر چون جەناب نەبی ئیرادەت
هەر دەروچارە کەردە بی عادەت
یەک سوورەت سحەف کەلامی مەجید
ماوەردش پەریٚ ئامینە و سەعید
چەو دما جەناب پەرهۆش و دانا
سوورەتی (تاها) پێشان مەوانا
جە ناگاه عومەر دەقلبابش کەرد
هەر سی پەیاپەی کێشا ئاهی سەرد
جەناب فراوان خەوفش نەدڵ بەرد
وێش هەم جە گۆشەی مەنزل پەنهان کەرد
عومەر تەشریفش وە ئەندەروون بەرد
چەنی ئامینە گفت و شنو کەرد
پەرسا مەزموونی عەجیب مەوەندەن
یەکیتان مەواند یەکیٚ مەسەندەن
سەریح واچەن پێم دڵ وە ئەندێشەن
کەلامی کیٚ بیٚ مەزموونش چێشەن
مەعناش چەتەورەن مەتنی ئەو کامەن
شیفای کام مەرەز دەوای کام زامەن
سەعید وات: غەرەز یەقین یا عومەر
ئێمە جەی مەزموون نەداریم خەبەر

نە دۆست نە دوژمن نە ئاشنایان
کەسیٚ وە ڕەنگی نامان وەلامان
غەرەز نە مەزموون نە مەکتووب خوانیم
نە تەورات پەرست نە ئینجیل زانیم
عومەر وات: بەڵ من حالی یەم جەکار
بیزارین جە دین تایفەی کوففار
سوجدە وە خودای نادیدە بەردەن
دینی محەمەد ئیختیار کەردەن
دەست بەرد باهووی سەعیدی بن زەید
داش وە زەمین دا چون سەیادی سەید
نیشت، نە رووی سینەش وێنەی فیلی مەست
مەدا لێش وە زەرب پەیاپەی پەیوەست!
ئامینە گرتش کەمەربەندی ئەو
مەکێشاش بە زور بەدەوانی دەو
بەلکە شووهەرش وەچاری ناچار
خەلاس بۆ نەچنگ ئەو بەلای ناخار
عومەر وێنەی شیر مەستی بیٚ ئەندێش
مشتی دانەرووی ئەو هامشیرەی وێش
دەردەم جاریی بیی هوون جە روخسارش
ڕەنگین کەرد سەفحەی گونای گوڵنارش
ئامینە دەس کەرد وەشین و زاریی
وە نەفرەین سەخت وە بیٚ قەراریی
واتش: جەو بۆنە تو مەدەی لیمان
پەنامان بەردەن وە خودای ویمان
خاترت جەم بۆ قورئان مەوانین
تا مەحشەر هەردوو هەر موسوڵمانین
ئەلئان تو هەرچی مەکەریی بکەر
ئەڵبەت خودایی هەن جەبالآی سەر

حەققی مەزلوومان خاتر پەر خاران
یەقین مەستانو جەستەمکاران
بێزارین جە دین بت و بتخانە
پەنا بەر بەو حەقق یەکتای یەگانە
خودا بە حەققەت پێغەمبەر بەحەقق
قیامەت حەققەن رای مەحشەر بەحەقق
ساتو ئەی عومەر مەردەن نەراتەن
چوبی تەختە بت، پەشت و پەناتەن!
با عبودی یەت خودای یەکتابۆ
بەلکە پێغەمبەر شەفاعەت خوات بۆ!
عومەر مەفتوون بی بەو گوفتارەوە
فەوریی ئاما نیشت جە کەنارەوە
حەرفی ئامینە چون پەری مەرگش
تاسیرش یاوا وە پەرەی جەرگش
وات: ئەو سەحیفە ئارۆ واناتان
باوەرەش پەی من بەعەشقی خواتان
تاکە بزانوون چەتەورەن چێشەن
مەفهوومش ئەعجاز یا هەر ئەندێشەن
ئامینە خاتوون قەبوول نەکەرد لێش
عومەر هەم خەیلی بە دیققەت وا پیش
وات: مەیلی خودام نەدل بیی جاگیر
حوبی محەمەد پێم بیی بەزەنجیر
سەحیفە باوەر پێم دەر ئەمانەت
مدەونۆ پێتان وەبی خیانەت
ئامینە واتش: یە کەلامولڵان
وەسفی محەمەد ئیبنی عەبدوڵڵان
بی وزووء دروست نی یەن پەی بەشەر
دەست دۆ نەکەلام مەجیدی ئەکبەر

تۆ خۆ هەم کافر دەروون تار و تەنگ
سەرتاپا جنووب گومرای دڵ جە سەنگ
بشۆ غەسل کەر، بە ئاوی تازە
جەو دما دیسان وزووء بسازە
ئەوسا بۆ تەواف کەلا موللا کەر
رمووزاتش گشت باوەر وە نەزەر
جەناب وات: دەخیل ئەی کارە مەکەر
کێ قورئانش دان وە دەستی کافر!
ئامینە واتش: مەعلووم بۆ وە تۆ
ئومێد هەن عومەر موسولمان ببو
عومەر وینەی شێر دەرلاد تەشریف بەرد
بەئاوی تاهیر تەمام غەسلش کەرد
لیباسی پاکش پۆشا بە ئەندام
موعاوەت کەرد دیسان بەو مەقام
فەرما: باوەرە سەحیفەی دڵگیر
بزانین چێشەن ئەحکامی تەقریر
ئامینە خاتوون سەحیفەش ئاوەرد
عومەر وە قورئان وێش شەرەفناک کەرد
دیش نویسیان جەو سەحیفەی کەریم

(بسم الله الرحمن الرحيم)

(طه، ما أنزلنا، عليك القر آن لتشقى الاتذكرة...)

عومەر چون واناش خەوفش نە دڵ بەرد
وە زاتی بێچوون یەقین حاسڵ کەرد
وات: هەر کەس گوپای (هذا کلام)ن
مەعبوودی مەخلووق گشت خاس و عامەن

مەعلوومەن ئەزەڵ هەر وێشەن
حوکمی ئەوەڵین ئاخەرین پێشەن
سوجدەی ستایش لایق هەر بەوەن
رۆشن بەخشی روتار ئەفزای شەون
ئوستاد هەفت تاق بەرزی ئەفلاکەن
خودای گشت ئەشیا ئادەمی و خاکەن
تا حاڵ نە رای بەد گوزەر کەردەنم
دایم سوجدەی بت باتڵ بەردەنم
محەمەد ئەمین یاگەی ئەمانەن
یەقین پێغەمبەر ئاخر زەمانەن
عومەر بەخودا ئیمانش ئاوەرد
هەم بەنبووەت حەزرەت باوەر کەرد
موقربی بەحەقق بەدڵ بەزاهیر
وانا کەلیمەی تەبیبەی تاهیر
(اشهد ان لا الة اللّه)
(و اشهد ان محمد رسول اللّه)
تەهانی جەناب نەتۆی پەردەوە
قاپی قەهقەهە، زەوقش کەردەوە
چون رەهای روساخ شادی نمانا
وە ئاوازی بەرز تەگبیری وانا
جەناب و سەعید ئامینە و عومەر
سەڵەوات وە دییەن دیدەی پێغەمبەر
دۆعای حەزرەت بی پەرێ رو کەردش
پەناه وە خودای لایەزال بەردش
واتش: یا کەریم، یەک جە عومەرەین
موسلمان ببۆ وەبی مینا و مین
مەعلووم بو وەتۆ یا ئیبنی خەتتاب
حەقق دۆعاش پەی تۆ کەردەن موستەجاب

تاکە ئەبو جەهل گمڕای بن هیشام
با هەر کافر بو تا قامەلقیام!
عومەر فەرماوا (آمنت باللّه)
یا جەناب سەدجار (آلحمدللّه)
یەخەیلێ وەختەن فیراقەن جە بەین
بیاونەم وەلای سەیدلکەونەین!
تا چون پەروانە دەوری شوعلەی شەم
خاکی نەعلەینش بماڵوون نە چەم
جەناب و سەعید هەردوو چون رەهبەر
شین وە ها مقەدەم خاکپای عومەر
ئان یەک سەعات ئەگەر زوو یادیر
یاوان وە قاپی قەسری حەمزە شیر
بەڵێ چون تەشریف موستەفای موختار
ئەو رۆ جەو مەنزڵ گرتەبی قەرار
یاران جە قاپی دەقلباب کەردەن
سەحابان یەکیەک سەر بەر ئاوەردەن
دین عومەر قەبزەی دورش هانە دەست
مدران موسەللەح وێنەی شیری مەست
سەحاب گشت جە خەوف یەکسەر بین ماتەم
قوفلی قاپیشان جە نۆ کەرد مەحکەم
سەحابان خەبەر وە حەزرەت داشان
چمان گشت قابز ئامان وەلاشان
واتشان: هانایا خەیرەلبەرشەر
(اللهم احفظ من شر العمر)
مدران موسەللەح وێنەی خارسەنگ
ئیرادەش سوڵحەن نمەز یاخۆ جەنگ
حەزرەت فەرماوا: قاپی بکەن واز
پەنا هەر بە زات دانای بێ نیاز

ئەسحاب هیچ کام جورئەت نەکەردش
تا حەمزە تەشریف وە قاپی بەردش
بێ خەوف جە گەردش گەردوونی ئەفلاک
دەردەم بابی خەیر مەفتوح کەرد بێ باک
عومەر بەو هەیبەت هەر بەو سامەوە
بەو ئەسلیحەی جەنگ نە ئەندامەوە
شیی وە ئەندەروون روو بەرووی حەزەت
سوجدە بەرد وەتاق دوو ئەبرووی حەزرەت
حەزرەت هەم موخەیر ببی جە حاڵش
تەشریفش ئاوەرد وە ئیستقباڵش
دەستی موبارەک بەرد وە جوهد و جەخت
باهووی عومەر گرت وشارا وە سەخت
تاسیرش یاوا بە ئیستیخوانش
شیی نە شەرای مەوت ڕۆحی ڕەوانش
عومەر کەلیمەی شەهادەت وانا
وات: یا محەمەد هانا سەد هانا
خودا یە کێوەن تۆ هەم ئەی ڕەسوول
بەندە وە ئومەت ویت بکەر قبوول
من هەم بەنبووەت تۆ باوەرم کەرد
بەخودای واحید ئیمانم ئاوەرد
بە دڵ تا زیندەم گیانم نەراتەن
بینایيم دایم نە قەدمگاتەن
یارانی حەزرەت ساکە زاناشان
وە ئاوازی بەرز تەکبیر واناشان
جە شادیی ئیسلام شای ئیمام عومەر
سەداشان جە شار مەککە شیی وەبەر
بوبەکر و عومەر و عوسمان و حەیدەر
رازیی بۆ لێشان حەقق جە باڵای سەر

هەر چووار بوزورگ مەولای موکەرەم
هەر چووار ڕەفیق دیرینی حەزرەت
هەر چووار موحەرەم ئەمینی حەزرەت
هەر چوار دڵسوز دەوڵەتخوازی حەزرەت
هەر چووار موقەرەب بارەگای حەزرەت
هەر چووار فازڵ جە فەزڵی حەزرەت
هەر چووار وەزیر پەی عەدڵی حەزرەت
هەرچووار مودەبیر ئەوموری حەزرەت
هەر چووار نازیر مەنزووری حەزرەت
هەر چووار عاشق دیداری حەزرەت
چوار بورجی دین حەساری حەزرەت
هەر چووار دایم جانفیدای حەزرەت
هەر چووار سالار هەر چووار سەروەر
کەردشان مەحکەم دینی پێغەمەر
بەیداغی ئیسلام کەردشان وەپا
سەڵەوات دان وەدین دیدەی موستەفا
هەر چووار ئەمیر حەزرەت پادشاه
هەر چووار کەوکەب حەزرەت وێنەی شاه
بەئەمری خودا قەولی پێغەمەر
راگەی هیدایەت گرتشان نەوەر
غەیر جە خولەفای ئەعلای راشدین
ئەسامی باقی سەحابەی گوزین
زەید حارس سەعدبنی وەققاس
سەعید بنی زەید پاکی پەر ئەیخلاس
حەمزە و بیلال هەم تەلحە و زوبەیر
کوشندەی کوفار ڕەهبانانی دەیر
بەعد ئیبنی عەوف چەنی بنی مەغتوون
شێرانی بێ باک شەیدای چنگ نەوون

راننده‌ی ئەسرار رای خەیر و سەلاح
ئەبو عوبەیدەی شێر بنی جەراح
ئەبو سەلمە چون شێری دژژەم
چەو دما ئەرقەم ئەولادی ئەرقەم
تاسیی و نو نەفەر سەحابەی کیرام
وە حیساب یاوا رابەری ئیسلام
جەنابی فارووق یانی بن خەتتاب
عەرز کەرد نەخدمەت شای گەردوون ریکاب
واتش: یا رەسوول رۆحم فیدات بۆ
سەرتاپای جەستەم سەرگەردی رات بۆ
موناسیب نیەن، هەنی دینی تۆ
جە خەوفی قورەیش وەیتەور پنهان بۆ
شای خەتمی پەنا قبوول کەرد بەدل
غونچەی دەماغش شکوفا چون گول
چون کەوکەب نە دەور دایەرەی قەمەر
چەنی سەحابان تەشریف بەرد وەبەر
جەشانەی راستش سیدیقی ئەکبەر
پەی حیفزی وجوود پاکی پێغەمەر
ئەمیری عادل عومەر کەوت وە پێش
دەسی دا وە قەبزەی مەودای درەی وێش
جەلای شانی چەپ ئیمامی عوسمان
ئەعلای زینوورەین جامیعی قورئان
جە پەس هەم ئومید کەڕاڕی حەیدەر
کوشندەی کوففار شەهەنشای عەنتەر
ما باقی یاران شێرانی سەفدەر
گرتەن پەس وە پێش دەورو پێغەمەر
ئەمیری عادل جەنابی فارووق
شای ئیبنی خەتاب سالاری سەرتەوق

پەی پەی جە پێشرەو خواجەی کائینات
هەر (لا الە الا للە) مەوات!
بەو تەمکینی خاس دڵ پەرمیرەوە
پەنجەی بلووریی وە شمشێرەوە
دووریاش مە کەردەن وە ئیستیغناوە
وە ئەندک ئەندک مەشین وە راوە
چون قورەیش دیسان ها ئاما عومەر
کەوتەن ئەو نەوای پاکی پێغەمەر
دل وەش بییەن واتەن عومەر چەند مەردەن
نیگاە کون چە تەور فرسەت ئاوەردەن
گشت وە ئیشارە واتەن یا عومەر
کێن چە پشتی تۆ باوەر ئەو نەزەر
واتش: (لا الە الا للّە)
دووەم، محەمەد رەسوولوللا!
هەرکەس نەجای وێش بکەر و ئاخیز
مەبو وە تەعمەی مەودای تێغی تێز
بەو تەور تاکەشین وە کەعبەی شەریف
کەردشان تەواف مەر تەبەی زەریف
دیسان هەم چەو سەر بەو نەزمی تازە
بەو تەرز و تەمکین هەر بەو ئەندازە!
تەشریفی حەزرەت شای خەیرەلئەنام
نەتوی تەوقی پاک سەحابەی کیرام
جە کەعبەتولّلا موراجەعەت کەرد
قدووم وە مەنزڵ موقەددەس ئاوەرد
موشریکان جە داغ عومەر بین ماتەم
یەکسەر پێچ وەردەن چون ماری ئەرقەم
شێویا ئایین وەزعی زەمانە
مەغشووش بی بازار بت و بتخانە

گویەندەی کەڵەک شەیتانی مەلعون
دریا وەهەم دا جە رووی دەهری دوون
مافر دوورا دوور چون خوونە خوارە
پەی ئەهلی سەلام مەکەرد نەزارە
هەرکەس جە هەرجا فرسەتش ماوەرد
کافر موسوڵمان ئەزیەت مەکەرد
ئاخر ئەبوو بەکر سیدیقی ئەکبەر
عەرز یا محەمەد فایدەش نی یەن
قورەیشی کافر گرد بەدخو بی یەن
هەرجا ئیسلامێ بوینان وەچەم
یەکیەک بە فرسەت پێش مەدان ستەم
بابشین هجووم وە حەرەم بەرین
دینی محەمەد ئاشکرا کەرین
جواب دا حەزرەت شای خەیرولئەنام
فەرما چون حاڵەن کەم دەسەن ئیسلام
ئێمە ئەندەکین قووەت نەدارین
چون کەشتی ی دەریا هەر نادیارین!
سیدیقی ئەکبەر چەند دەلیل ئاوەرد
خەیلێ پەی حەزرەت موبالەغەش کەرد
چەو دما عومەر ئومێدی ئیسلام
چەنی چەند نەفەر سەحابەی کیرام
حوزوور نەداشتەن حەزرەت تەشریف بەرد
جە بەیتولحەرام مەیلی تاعەت کەرد
چون ئەبوو بەکر سیدیقی ئەکبەر
دەردەم تەشریف بەرد وەبانی مینبەر
بەئاوازی بەرز خوتبەیی وانا
حەمدی خوداوەند دانای توانا
هەم بەحس حەزرەت وە مەیان ئاوەرد
بەعد (والسلام)، مەردم دەعوەت کەرد

ناگاه موشریکان مەغلووبە کەردەن
حەملە وینەی سەگ وە ئەسحاب بەردەن
حەزرەت تەشریف بەرد تەنها وە کاخی
ئەسحاب هەر یەک شیی وە سوراغی
مەند هەر وەتەنها سدیقی ئەکبەر
کەوت وە چنگ قەومی گومڕای کەم هونەر
عەتبە بن ئەبێ رەبیعەی مەلعوون
نەعلەین هور مەگرت، وەبێ چەند و چون
ئەوەند دا وەفەرق روخسارش وەجەور
روخساریی ماهیش بیی بەسیا هەور
رووی موبارەکش جاریی بی جەهوون
سەرتاپای باڵاش بی بەلالە گوون
غەرەز وەبی هوش ئەوشای وریا دڵ
جەئیشی کاری زامانی پەر چڵ!
تا ئەبو تەییم هەر بەو زامەوە
لاشەشان پێچاوە توی جامەوە
وە گول بەردشان بێ هۆش وەیانە
جەم بین نە دەورش خۆیش و بێگانە
ئاخر تا وەحاڵ هیلاکەش یاوا
ئەو رۆ بێ هۆش بی تاکە خوراوا
ئەبو قەحافە چەنی ئومولخەیر
دەیریی بین وێنەی دەیری یانی دەیر!
هەردوو دەس کەردەن وە شین و زاریی
بە واوەیلای گەرم وە بێ قەراریی
گرووی قەوم و خوێش یارانی دەکساەز
ئەوەند وە سدیق کەردشان ئاواز
سیدیق ئەکبەر تا ئاما وەدەنگ
حاڵاتش یاوا بەسەد هەزار رەنگ

واتش: سەرتا پام ئاغشتەی هوونەن
دەخیل محەمەد ئەحوالّش چوونەن!
دەست گرته وەدەم رای حەرفشان بەست
هەرکەس پەی وێش لێوی حەسرەت گەست
واتەن: هەنی نام محەمەد مەبەر
تایەفەی قورەیش مەکەرات بی سەر
ئومی خەیر تەعام ئاوەرد بەدەو پێش
بەڵکە هەم بەبوبە حالاتی وێش
غەزەر ئومی خەیر هەرچی ئیلحاح کەرد
پەی دەرمان زەرە جەو تەعام نەوەرد
واتش: محەمەد حالش جە حالّەن
بەخودا من پەی زبانم لالّەن!
ئاخیز کەر بشۆ لای بنی خەتتاب
جە ئومی جەمیل پەیم باوەر جوواب
ئومی خەیر لوواشای سۆسەن خالاّن
جە ئومی جەمیل پەرسا ئەحوالاّن
ئومی جەمیل وات: نەداروون خەبەر
با بشوو وەلای سیدیقی ئەکبەر
ئەو هەردوو حوری دیده و دڵسافە
تا شین وەیانەی ئەبو قحافە
دی یەن ئەبووبەکر خەڵتانی هوونەن
مەجرووحی تەقدیر چەرخی گەردوونەن
ئومی جەمیل وات: یەخو هامەردەن
هەر قەومی وەیتەور ئەی کارە کەردەن
زاتی خەنزیرەن جە ئەزەڵ زاتش
خودای ئاسمان نەدو نەجاتش
ئەبووبەکر وات: جەرگم زوخالّەن
رەسوولی خودا حالّش چە حالّەن!

ئومی خەیر واتش: ئەحوالّش خاسەن
دایم هەر نەویر قەسدی قەساسەن
تۆ جاری زەڕی تەعام ئەکل کەر
تا بەسەلامەت بەڵ هورداری سەر
ئەبووبەکر وات: من شەرتم کەردەن
نادم نمەبوون تا بەرووی مەردەن
هەتا محەمەد نەوینوون وەچەم
حەرام بۆ تەعام زیاد تا وەکەم
ئەو رو تەحەممل کەردشان تا شەو
ئەو هەر دوو نیک ژەن وە دەوانی دەو
سیدیقی ئەکبەر وە هوشی مەدهوش
تاوتاو یەکیەک بەردشان وە دوش!
لایێ یەک ساعەت نەگرتەن ئارام
تا وەلای حەزرەت عەلەیهیسسەلام
حەزرەت دیی وەچەم سوجدە بەرد دەرحاڵ
کەوت نەخاک و پاش چون ریز خرخاڵ
بۆسا دەست و پای بلووری حەزرەت
پەرسا جە حالاّت رەنجووری حەزرەت
ریزانە دیدەش ئەسری (ماءالورد)
یاران جە گریەی ئەو گشت گریان کەرد
بووبەکری سیدیق واتش: یا حەبیب
پەی دەردەداران هەر تۆنی تەبیب
ریشەی ئەرواحم هەر بە تۆ بەندەن
تو دیم من هەنی ئێشم نەمەندەن
غەیر نە جەراحەت عەتبەی فاسیق
مەلعوونی مەردوود گومرای مونافیق
من یەکێ ئەوان سەد هەزار نەفەس
یەوە من کریان نەکریان وەکەس

دەخیل یا رەسوول دەسم وە دامان
ئەمشەو والیدەم چەنی من ئامان
دۆعا بکەر پێش بەڵ موسولمان بۆ
جە رووی قیامەت ئەهلی ئیمان بۆ
جەو دەم دا حەزرەت دەس بەدۆعا کەرد
فەوریی ئومی خەیر ئیمانش ئاوەرد
یەک ماە تەوقوف کەردەن جەو یانە
مامان وەلاشان خوێش و بێگانە
جەناگاە عومەر شێری نەرباهوو
(رضی اللە تعالی عنە)
ئاما جەلاوە بێ خەبەر جەکار
سوجدە بەرد وە رووی موستەفا موختار
عەرز کەرد یا رەسوول دەروون پەرخارین
ئێمە تاکەی دین پەنهان بدارین
حەزرەت حیکایەت سیدیقی ئەکبەر
ماجەرای کوففار گشت کەرد بە عومەر
فەوری ئاخیز کەرد شێری سەهمناک
بەرشیی جە مەجلیس چون شێری بێ باک
ئەوەلجا تەواف (کعبە اللە) کەرد
باز هەم وە مەجلیس قورەیش تەشریف بەرد
ئەبو جەهل وات: راسەن ئەی عومەر
رای دینی ئیسلام گرتەنی نەوەر
سوجدە وە خودای نادیدە بەردەن
شەهادەتت وەشان ئەحمەد ئاوەردەن
جە دینی قەدیم جەدد و ئابای وێت
ویەردی سەد حەیف یەچێش ئاما پێت
بەخودای هیبەل بت و بتخانە
نەتەرسای وێت کەرد ریسوای زەمانە

عومەر وات: بەڵ من موسولمانەم
عەبدی پێغەمەر ئاخر زەمانەم
(اشهد ان لا الە اللّە)
وە محەمەد هەم رەسوولوڵلا
خوێشانی کافر، جەلام بێگانەن
بتخانان گشت چون ئەدەبخانەن
ئەبو جەهل، غەرەز مە کەلێش بیی گەرم(۱)
غەرا وە فیلان قەومانی بی شەرم
دووسی پەنجا کەس حازربین جەودەم
پەی قەسدی عومەر نیاشان قەدەم
عومەر سیلاحش نەبی جەوەردا
یەک دەست کەرد ئەسپەر کێشا وەسەردا
ئەو دەست کەرد وە گورز باهوو بڵند کەرد
مداش وەفیلان چون حەربەی نەبەر
وە هەرکەس مەدا مشتی سەهمناک
چون مەوتی بی گیان، مەکەوت نەرووی خاک
مشت دا وە فەرقی ئەوجەهل وەقار
فەرقش دوو لەت بیی بە وێنەی خەیار
ئاخر عەتبەی رەبیعەجەو دەم
یاوا وێنەی کو پەنجەدان وەهەم
عەتبەش هۆر گرت چون کوهی خارا
داش وە زەمین دا چون سەنگی سارا
مشتی دا وەرووی روخسارش وە زور
بینایی راستش دەر سەعات بیی کور

(۱) لە نوسخەی (خ)دا، بەم جورە هاتووە
(ئەبو جەهل غەرەز نەکەلەش جۆشا
سیاە بیی جەقار جۆشا و خرۆشا)

ئەبولەهەبش تار نا وەتار
مەخشووش کەرد بیسات تۆمی بەدکردار
تا قەومی قورەیش هجووم ئاوەردەن
خولاسە ئەو رۆ شکست دا پێشان
یەکیەک روونیان وەیانەی وێشان
عومەر وێنەی شێر مەستی بی ئەندێش
جە هیچ تایفی نمە کەرد ئەندێش
مەگێلا بێ باک تەنها وە بێ خەم
مەشیی وە تەراف کەعبەی موعەززەم
جەلای سەنادید مەبەردەن نامش
یەکسەر، مەلەرزان دایم، جە سامش
دیسان تەشریف بەرد وە (دارالارقم)
یاوا بە حوزوور ئەنبیای خاتەم
چگونەگی حاڵ مەعرەکەی نەبەرد
ماجەرای موشریک سەراسەر عەرز کەرد
حەزرەت فەرماوا بەڵی یا عومەر
مەکەر خوداوەند کۆمەک بۆ جەسەر
ئەگەر نە کوففار بی حەدد شومارەن
سەحابە ئەندک جە مو دیارەن

فصل دربیان تشریف بردن سرور کائنات به مروه و صفا

حەزرەت وەی گشت دەرد وەی جەور و جەفا
دیسان تەشریف بەرد وە مەروە و سەفا
سێ جار نیدا کەرد وە ئاوازی نەرم
وە قەومی قورەیش تایفەی بێ شەرم
فەرما: تا سەریح بواچوون پێتان
من پێغەمەرم مەعلووم بۆ لێتان
بە بی مەعروکە بە بێ دادا ران
ئیمان بە خودا بە من باوەران
مەعبوود یەکێوەن تەنها و لامەکان
زاتی بی زەوال جانی وە جان ستان
خالق هەر ئەوەن ئێمە گشت مەخلووق
عالەم گشت مەشو تیپ تیپ و جو قجوق
مەخلووق گشت فانی مەبۆ وەتاقی
خالق هەر وێشەن مەمانۆ باقی!
سێ جار نیداکەرد، نە ئەی خەلایق
بەرکەردەن جە دین ئەمری نالایق
موشریکان یەکسەر، نیگا مەکەردەن
پەیاپەی سوجدەی بتان مەوەردەن
ناگاه ئەبو جەهل مەلعوونی بەدرەنگ
بێ حەیاو بێ شەرم گومڕا دڵ جە سەنگ
دەست بەرد یەک سەنگی هەوادا بەقار
دا وەپیشانی موستەفای موختار
خوون ئالوو کەردش جەبهەی مونەوەر
هوونین بیی روخسار پاکی پێغەمەر
موشریکان یەکیەک چون خوونەخوارە
شەندەن وە حەزرەت شای فریشتەی خۆ
گوریزا جە تاو روونیا وەکۆ

جە دەستی قورەیش قەبیلەی بێ دین
وەبێ ئیختیار کەوت ئەو رووی زەمین
چەو دەم خەدیجە قاش و قەوش قەشەنگ
پەی دووریی حەزرەت خاترش کەرد تەنگ
پەرسا جە علیی بانوی نیک نام
وات: کۆن محەمەد (علیه السلام)
واتش: موشریکان گروی غەدداران
ئارۆ کەردشان ئەو سەنگباران
مەعلووم تەشریفش وەیانە نامان
بزانە چێشش هەم وەسەر ئامان!
خەدیجە نالا وەگرینەوە
پەنجەی مەینەتان دا وەسینەوە!
بەعزی تەعامات حازر کەرد وە دەو
ئاخێز کەرد نەجا ، وێنەی شەمعی شەو
عەلی هەم یەک مەشک ئاوش گرت نەدۆش
راهیی بی نەرا، بەناڵەو خرۆش
عەلی وات: گەردش وادی پەرێ تۆ
تاکە من بشۆم پەری باڵای کۆ!
بزانین حەزرەت چێش پەنەش ئامان
چەتەور ئەو گارەن جە ئیشی زامان
مەوات: جە کونی، شای ئەعلا سیفات
باعیسی ئیجاد کوللی مەوجوودات
فیدات بام داخوم جەکۆ خەفتەنی
پەنای کام سەنگ بێکەس کەفتەنی
خەدیجە گیرا، بەشین وە زاڵە
بە واوەیلای گەرم بە ئاهو ناڵە
پەی پەی چون سەیاد پارێز مەبەردش
وە ئاوازی بەرد، نیدا مەکەردش

مەوات: یا ئەحمەد شای خیرولبەشەر
خەدیجە جە من وێت پەنهان مەکەر
قەزات لە گیانم جەکێت تۆر کەردەن
تەشریفی خەیرت بە ئەو کۆ بەردەن
مەجرووح و مەدهۆش کامین خارەنی
زەردە زامی سەخت کام کوففارەنی!
خەدیجە کوبرا، جە دەشت و دەردا
عەلی جە سەرکوە مدا وە سەردا
ناگاە جوبرەئیل تەشریفش ئاوەرد
دەروونی حەزرەت جە غەم خاڵی کەرد
جوبرەئیلش دیی شوکری حەقق کەردش
سوجدەی بەندەگیی خوداوەند بەردش
فەرما یا ئەمین دیت قەومی بەدکار
چێش کەردەن بە من جە رووی روزگار
تەکزیبم کەردەن هەریەک وە رەنگی
داشان وە جەستەم هەر یەک وە سەنگی
یەوەمن ئامان وە هیچکەس نامان
بەرگم گوڵگوڵەن جە زوخی زامان
فراوان خەیلی ئەوقات تاڵەن!
دەروونم تەنگەن حاڵم بەدحاڵەن
جوبرەئیل واتش: یا خەیرەلبەشەر
تو جە موقەددەر دڵ ئەو دڵ مەدەر
دەستی حەزرەتش گرت وە دەستەوە
هیچ نەبێ وەتەنگ خاس و گەستەوە
ئاخێز کەرد دەرلاد دیسان هەم جەنۆ
تەشریفی حەزرەت بەرد وەباڵای کۆ
جەژێر باڵی ویش تەختی بەر ئاوەرد
جە دور و یاقووت ئالای لاجیوەرد

فەوری پیغەمبەر نیشانا وەتەخت
عەرز کەرد نەخدمەت ئەوشای بڵند تەخت
وات: یا محەمەد رەسوولی ئەکرەم
ئەر مەرتەبەی وێت مەوینی وەچەم
ئەوسا مەزانی چونەن مەقامت
جەلای نامی حەقق نویسانت نامت
ئەو درەختی بەرز دیارەن جە دوور
نیدا بکەر لێش مەیۆ بە زەروور
حەزرەت تەڵەب کەرد دەر دەم ئەو درەخت
ریشەش بەر ئاما جە رووی خاری سەخت
ئاما وە حوزوور، جە سەر تاوەپا
سی جار سوجدە بەرد وە شای ئەنبیا
حەزرەت فەرماوا: بشوو وەجای وێت
وەش ئامای وەخەیر زەحمەتم دا پێت
دەرلاد ئەو درەخت تەشریف بەردەوە
ریشەش جە زەمین مەحکەم کەردەوە
ناگاه یەک مەلەک ئیسماعیل نامێ
پەڕ و بال قەشەنگ شیرین کەلامێ
سەلام کەرد وات: یا شەمعی داوەر
یا سالاری سەف زەمزەمەی مەحشەر
وات: یا محەمەد حەقق ئەمرش کەردەن
موتیعی تۆ بوون تا بەرووی مەردەن
من مەلایکەی رووی ئاسمانم
فەرمانفەرمای گشت ستارە گانم
ئەگەر مەفەرمای ستاران جەنۆ
بریزوون وە فەرق دوشمنان تۆ
یەکسەر خاس و عام بیان وە قەقنەش
چون ئەهلی دوزەخ کەس نەبۆ وەکەس

ناگاه هەم یۆتەر ئاما جەلاوە
سوجدەی حەزرەت بەرد مدرا وەپاوە
وات: یا محەمەد خەیلێ خەمینم
من مەلایەکەی رووی سەر زەمینم
حەقق ئەمرش کەردەن موتیعی تو بام
غولامی پایەی رەفیعی تو بام
ئەر مەدەی روخسەت زەمین شەق دەروو
دوشمنان تو گشت سەرنگوون کەروو!
جەنۆ هەم یەک مەلایەکەی پاک
ئاما سەڵام کەرد شای تاج لەولاک
وات: یا محەمەد من مامووری تۆم
وە ئەمری مەعبوود خزمەتکاری تۆم
ئەگەر مەیلت هەن وە یەک شاخی هەرد
دوشمنانت گشت بکەروون وە گەرد
دیسان پەیدا ببی فریشتەی دەریا
ئاما سەڵام کەرد وەشای ئەنبیا
وات: یا محەمەد فیدای نامی توم
بەفەرموودەی حەقق غولامی توم
ئەر ئیزن داری عەلەم وەپاکەم
تایفەی کوفار غەرقی دەریا کەم
حەزرەت دا جواب مامورانی حەقق
واتش: خوداوەند مەوجوود و موتلەق
منش پەی عەزاب مەبعووس نەکەردەن
بەڵکە بەرەحمەت من ئافەریدەن
جەهالەتەن قین جەهر نالایق
تەرەحوم وەشەن چەنی خەلایق
بازە وەقەوم غەدداری مەلعوون
بکوشین وەهەم تاچون مەبۆ چون

ئەوان نادانەن مەکەر مەناشان
من بە دانائی مەشوون نە راشان
بەڵکەم نەباوو مەتڵەب وە غایەت
حەقق باوەروشان نەڕای هیدایەت!
جوبرەئیل عەرز کەرد واتش: یا رەسوول
خەدیجەی کوبرا پەشیوەن مەلوول
مەلا یەکەی عەرش گشت جەگریەی ئەو
گریانەن یەکسەر وە دەوانی دەو
نیدا بکەر لیش تا بەیۆ وەلامت
دیدەش روش بو وە توتیای پات
وە خاتر جەمی موژدە بدەر پێش
خودا وەکەرەم سەلام کەردەن لێش
بەشارتش دان قەسری جە بەهەشت
شیرینتەر جە قەسر قسووری هەر هەشت
خشتی جە سیمەن خشتی هەم جەزەر
سازان بە جەوهەر ئاوی تڵای تەر
نە خەم نە خەیاڵ نە جای زەحمەتەن
نە پەژارەی کوس نە کدوورەتەن
جە دما حەزرەت شای خەتمی پەنا
(علیە السلام روحنان خداە)
خەدیجە کوبرا تەڵەب کەرد وەپێش
نشاناش جەلای دەستی راستی وێش
دیش هوون چون چەشمەی حەیات جوشانەن
جە رووی موبارەک حەزرەت رەوانەن
خەدیجە پەی پەی وەتوی جامەی وێش
هوونش پاک مەکەرد دیسان مەمالیش!
عەرز کەرد فیدات بام قیبلەی دنیا و دین
بازە با ئەو هوون بشو وە زەمین

فەرما خوفم هەن جەکینە کێشان
نەوا حەقق غەزەب بگیرو لێشان
عەلی هەم یاوا تا وەلای حەزرەت
چەم مالا وەخاک پاکی پای حەزرەت
تاریکە غرووب ئاما جە سەردا
هەر سی راهیی بین بەو دەشت و دەردا
کەمکەم تا تەشریف وە بەتحا بەردەن
هەم موراجەعەت وە مەنزڵ کەردەن
حەزرەت جەو مەوزووع دەردەم نەشانان
ئیستە ئەو جاگە خزرش مەوانان
ناگاە موشریکان زانانشان خەبەر
یەکسەر گرتشان دەوری پێغەمەر
دیسان دەس کەردەن سۆ هەرزە بازیی
بە بەدگوفتاریی بە سەنگ ئەندازیی
هەر یەک نەجایی چون خون خوارە
وە سەنگی سەنگین چون ئاتەش پارە
جە کووچە و گوزەر، پەی پەی مەکەندەن
وە رووی موبارەک حەزرەت مەشەندەن
چون تەرزەی بەهار مەرێزا جەسەر
خەدیجە کوبرا وێش کەرد وە ئەسپەر
دایم پەی حەزرەت وێش فیدا مەکەرد
وە قەومی قورەیش هەر نیدا مەکەرد
مەوات: ئەی عەشرەت قەومی بێ حەیا
وەسەن جەسارەت جە رووی موستەفا
ئەهلی گومراهان، گرووی بەد نیهاد
جە یاگەی وینان زەنانی ئازاد
بی گونا و تەقسیر جە روزگاران
یە پەی چێش مەکەن من سەنگباران!

چوون قەومی قورەیش کوورەدڵ وەجۆش
سەدای خەدیجە شنەفتەن وە گوش
جە بەدکرداریی ئەوشەو دەست کێشان
نادم بین یەکسەر جە فیعلی وێشان
جەو دما حەزرەت (علیە السلام)
هەم چەنی حەرەم خەدیجەی نیک نام
گاه بێدەنگ گاه مەناڵان تاوتاو
تا سوبحی سادەق هیچ نە کەردەن خاو
سەحەر وە تەوفیق تاکی تەنیای فەرد
تەشریفی خەیرش هەم وە مەسجید بەرد
قانوون و تاعت وەجا ئاوەردەش
شوکرانەی بی حەدد خوداوەند کەردەش

فصل دربیان اغراق مشرکان به اعجاز قران

بەل چون وەلیدی پەلیدی ناخار
ئیبنی موغەیرە مەردوودی بەدکار
عەمووی مەکرەمی ئەبو جەهل بی
موشکیلاتی سەخت جەلاش سەهل بی
خەتیب و شاعر ئەشعار مەبەردەن
تەسحیحی کەلام جەلاش مەکەردەن
جە هەر ئوموری ئەمرش مانع بی
حەرفش چون حیججە دایم قاتع بی
تا قەومی قورەیش گشت جەم بی جەلاش
گشت گوشاد کەردەن زوبان وەسەناش
واتش: یا وەلید دەلیلاتمان
تاڵ بی یەن تەمام گشت ئەوقاتمان
دیسان محەمەد کەلامی جە نۆ
وانای ئەو کەلام کەردەنش وەخۆ

سیحرەن یا ئەفسوون ئەشعاری وێشەن
چونکە دایم فەنن ساحیریی پیشەن
واتش: ئەی سوئال وێنەی رویای شەو
مەندەن تا رویەت وە گفت و گۆی ئەو
جەو دما وەلید وەلی گومڕاهان
تاشیی وە حوزوور شای ئەنبیاهان
وات: یا محەمەد وەبێ بەهانە
فەرموو، شیعری وێت پەی من بووانە
حەزرەت چون بولبول گوڵباخچەی جنان
بەو نوتقی شیرین موعجیزەی بەیان
وات: (بسم اللّه الرحمن الرحیم)
خودا، بەحەققەن غەفوورەن کەریم
وەلید جە گوفتار ساتی بیی خامۆش
چون لەفزی رەحمان شنەفتش وە گۆش
وات: نامی شەخس مەشهووری عامەن
مەبەری ماواش موڵکی یەمامەن
چون موسەیلەمەی کەززابەی گومڕاه
نامش رەحمان بی جە گشت بەزمگاه
حەزرەت وات: رەحمان خودا کەریمەن
نامش رەحمانەن چونکە رەحیمەن
چەو دما سوورەی سوجدە پەرێش وەند
وەلید جەهەیبەت دەردەم حەیران مەند
تاکە وە ئایەی مونەووەر یاوا
وەلید مەلەرزان چوون تووڵی ساوا
وەلید راس مدرا موو جە ئەندامش
وە عەبەس بەرشیی خەیاڵی خامش
نزدیک بێ پوستش جە بەدەن رەقق بۆ
سەرتا پا ئەعزاش تەمام شەقشەق بۆ

بێ دەنگ ئاخیز کەرد شیی وەیانەی وێش
نەشیی وە مەجلیس قەومی کینەکێش
قەومی قورەیش گرد هجووم کەردشان
وەلای ئەبو جەهل هانا بەردشان
گردین واتشان: (یا اباالحکم)
سیلسیلەی قورەیش جیابی جەهەم
عەموت وەلامان تەشریف ناوەردەن
دینی محەمەد ئیختیار کەردەن
دەردەم ئەو لەعین چەنی چند پلید
پەی تەکەللومش وەیانەی وەلید
واتش: ئەی عەمو ئینە چە حاڵەن
قەتلت واجیبەن ماڵت حەڵاڵەن
دینی محەمەد ئیختیار کەردی
وێت وە دەستی وێت وە دوزەخ بەردی
وەلید دا جواب، سەوگەند مەدەر پێم
من هەر هام وە کیش جەدد و ئابای وێم
لاکین کەلامی سەعبم شنەفتەن
ئارۆ دندانم گشت جە دەم کەفتەن
چون من کەلامم بی حیساب دی یەن
مەعلووم ئەی کەلام زیبەشەر نی یەن
ئەبو جەهل وات: مەر شیعر و نەزمەن
واتش: نە نەزمەن نە بەزمو رەزمەن
ئەبو جەهل وات: چون ساحیب رەتبەن
کەلامی وەی تەور ئەگەر هەن خوتبەن
وەلید وات: نەخەیر من گوشم دەردەن
جە عەقلی بەشەر گوزەر نەکەردەن
خوتبەی کەلامی موتتەسیل دوورەن
ئەو خو کەلامی ئەعلای مەنشوورەن

بەعزێ بە بەعزێ تەشبیە نەدارۆ
ئایات وە ئایات نوورلێش مەوارو
ئەبو جەهل وات: جە عەلامەتەن
سیحر و جادووەن یا کەهانەتەن
واتش: نە سیحرەن نە جادوو ئەفسوون
نەکەهانەتەن نەعیلم نەفنوون
ئەبو جەهل وات: ئاخر ساچێشەن
من جەی کەلامە دەروونم رێشەن
واتش: سەبرکەر تا فیکری کەروون
بەل ریشەی مەتلەب جە بیخ باوەروون
دووبارە وەلید پەی جەنگ و داوا
خاک و پای حەزرەت موقەدەس یاوا
عەرز کەرد نە خزمەت شای بلّند پایە
واتش: بوانە جەنو یەک ئایە!
حەزرەت یەک ئایە جاریی کەرد دەردەم
سەرسام بیی وەلید ناپاکی دووەم
وەلید وات: ئید هەم حەلاوە تیوەن
عەجەب دلّڕەبایی تەراوە تیوەن
جوملەی عاقلان جە مەتنش ماتەن!
بەشەر نەبەستەن زیروح نەواتەن
دەردەم ئاخیز کەرد شیی وەیانەی وێش
هەم ئەبو جەهل، جەنۆ پەرسا لێش
واتش: عەمو تو کامین فیکرت کەرد
چەنی محەمەد نەمەز چیشت کەرد
ئاگاش جە ئەنزار نیهانی و غەیبەن
غەیر جە موعجیزە وە رەسم سەروەر یی
مەبەران جەگشت سیحری ساحیریی
دمای قیل و قال مەشوورەت کەردەن
حەزرەت وەساحیر مەحسووب مەکەردەن

بەعزێ مەواتەن: ساحیب کەماڵەن
حاکیمی سادق حالزانی حاڵەن
جەشیرین لەفزی گفت و کەلامش
بەعزێ وەجادوو مەبەران نامش
بەعزێ مەواتەن بدیە تەنها فەرد
دوشمنەن چەند حەفسەد هەزار مەرد
ساچون موشریکان سوپای سەنگی سام
دیسان سەحابەی شای خەیرولئەنام
ئان فەئان دایم هەر زیاد مەبۆ
یەکیەک گشت وەدین حەزرەت شاد مەبۆ
ئیتیفاق کەردەن جە بەینی وێشان
یەک نەفەر عالم جە بەدئەندێشان
بەعیلم، بەشیعر، نیزەنگ سازیی
یا بە فەساحەت نوکتە پەردازیی
بکیانان وەڵامی خەتمولمور سەلین
بەل هەر نەوع بو زەعیف کەر و دین
شایەد جە مەقام مەسئەلە و دەعوەت
جە ئەمری تەبلیغ حوکمی ریسالەت
نادم کەردشان خەتمولئەنبیا
سیلسیلەی ئەسحاب جە هەم بان جیا
ئاخیزەن ئیختیار قورعەی بەدیعە
کەوت ئەو عەتبە ئیبنی رەبیعە
یەکی بیی جە ئەهل عولەمای قورەیش
فەسیح تەر جە گشت فوسەحای قورەیش
ئاخیز کەرد نەجا وەبی چەند و چون
بە هەزار تەزویر دەبدەبەی فنوون
چەو دەم دا حەزرەت شای خەیرولئەنام
تەشریف بەردە بێ وە بەیتولحەرام

عوتبەی گومڕا بیچارەی عاقڵ
رەنگ سیای کوفر وەکین نە دل
وە خەیاڵی فەنن، سوخەن پەروازیی
واتش: محەمەد مدەروون بازیی
شوعلەی خاموشیی بێ تاسیر جە کۆ
نووری ئافتاب جیهانگیر جە کۆ
غەرەزی عەتبە سەد خەیاڵ نەسەر
تاشیی وە خزمەت شای خەیرولبەشەر
وات: ئەی محەمەد خەیاڵت چێشەن
جە خەیالی تو عالەم دلرێشەن
تۆ ئەمری عەزیم گرتەنی جە دەس
مەیسەر نمەبۆ هەرکەس پەری کەس
روئەسای قورەیش گشت ساحیب نەسەب
کەردی وە سەدژان تایفەی عەرەب
توخمی جودایی جە مابەین شانای
ئیلاهانی قەوم بە باتڵ وانای
مەشغوولی دایم بیداریی تانەوم
بە تەکفیری جەدد بوزرگانی قەوم
ئابرووی مەجلیس سەنادید بەردی
ئێمە یەکایەک گشت تەنزیح کەردی
ئەر تۆ مەقسوودت وە سەلتەنەت بۆ
هەواو تەککەبور شان و عیزت بۆ
ئانە وە پەیمان وە میساق مەبۆ
وە جەمهووری جەم ئیتیفاق مەبۆ
ئەمری حکوومەت جوملەی خاس و عام
مسپارین وەتۆ سەراسەر تەمام
یاخۆ ئەر مەیلت سەفا و لەززەتەن
باعیش غروور هەواو شەهوەتەن

هەر جەمیلەیێ وێت مەکەر پەسەند
ماوەرین پەرێت وەبی چون و چەند
ئەگەر خو سەبەب هەر فقر و فاقەن
مەنزوورت مەعاش ئەهلی عەلاتەن
هەر ئەوەندە دەوڵەت گشت بدەین بەتۆ
جە مەککەی شەریف نەزیرت نەبۆ
یاخوای دەعوا نەشەی ئازارەن
جەو بۆنە ئەروات نەتەن بێزارەن
ئەموالی وێمان سەرف مەکەین نەرێت
دەوا بەدەو پەیت دایم نەخەو بای
تا (یوم الممات) سەلامەت رەوبای
حەیفەی قەوم بە تو گشت براو خوێش بۆ
وەی دەعوا یەکسەر جە تو دلریش بۆ!
بۆ دەس کوتاکە جەی ئەمر سەردە
چەی کارە کەردە قەدیم نەکەردە
تۆ کاری بکەر جەی وەر کریابۆ
تەعامی بوەر جەی وەر وریا بۆ
هەنی مەکیشە پا جە ئەندازە
بەتاڵ کەر ئەفسوون ئایینی تازە
ئاخر عەتبەی بی رای بی ئەندیش
تەمام کەرد ئەفسوون ژاژ خوانی وێش
جەو دما حەزرەت شای ئەعلا سیفات
(سیدالکونین) خواجەی کائینات
فەرما تو حەدیس وێت ها تەمام کەرد
دەلیلی دنیات گشت وەهەم ئاوەرد
من هەریەک حەرفەن هەر ئید مەزانوون
گوش دەر تا ئەلئان پەرێت بوانوون
فەرمو: (بسم اللهالرحمن الرحیم)
حمیم تنزیل من الرحمن الرحیم

(و أنا قرأت) تا ئایەی سوجوود
سوجدە بەرد وەشای (واجب الوجود)
عەتبەی بەدبەخت هەر سەماع مەکەرد
ئەرواش جە بەدەنس ئەلوەداع مەکەرد
پەی پەی دەست مەدا وە پەشتی دەس دا
چون نیشی دەرمان زەخمی بەرەس دا
شای فریشتە خۆ جەننەتولماوا
عەتبەش جەنو روخسەت فەرماوا
عوزور خواهیی کەرد جە خەیر ولبەشەر
تا، یاوا ئەولای قەومی کەم هونەر
یەکسەر، پەرساشان محەمەد چونەن
کەلامش سیحرەن یا هەر ئەفسوونەن!
وات: وەڵا حەرفێم شنەفتەن وە گۆش
مەحز تۆی ئەعزام گشت ئامان وەجۆش
(باللان) نەسیحرەن کە کەهانەتەن
گشت بەحسی عەزاب رووی قیامەتەن
ئەی قەوم قورەیش قەبیلەی کەم هۆش
دەخیل پەندی من مەکەن فەرامۆش
محەمەد پاکەن شانش عەزیمەن
لوتفش بی حەددەن عەتاش عەمیمەن
فەرزەن بۆ سەدەن دایم ریکابش
دلئازار مەکەن ئال و ئەسحابش
نمەبۆ زەرە هەرگیز زەواڵش
بلّندن پایەی بەختی ئیقباڵش
ئەر جەمشیدی جەم دارا و ئەسکەندەر
سوپای سام و توور چەنی حەفت لەشکەر
بەیان وە مەیدان بجۆشان پەرێش
ئەگەر محەمەد تەنها وێش بو وێش

شکست ماوەران جە رەزمگای ئەو
پەنا ماوەران وە خاکپای ئەو
ئەی قەومی قورەیش هاواتم پێتان
هەنی ئیختیار گشت ها بەوێتان
قورەیش وات: کە ئەی عەتبەی فەقیر
تۆیچ گرفتار بیت بەدامی تەزویر
نە بەنگت کێشان نەکەیفت وەردەن
یەقین محەمەد سیحرش لێت کەردەن

فصل دربیان اتفاق و مشورت کردن از طایفەی قریش

سا وەختی ئەسحاب چەنی پێغەمەر
مەسروو بین تەمام بەحەمزە و عومەر
زەمزەمەی تەکبیر سەحابەی گوزین
مەشیی پەی سەمای چەرخی چووازەمین
ئیسلام رو بە رو هەر زیاد مەبەرد
ویرانان وە دین گشت ئاباد مەکەرد
ساچون موشریکان دوور جە عەقاید
دیشان ئیسلام گشت هانە تەزاید
ئایرەی حەسەد بەرزبی جەلاشان
پەربیی جە غەرەز گشت موددەعاشان
دیسان هەم جەنو مشوورەت کەردەن
پەی قەتلی حەزرەت گشت سوگەند وەردەن
یەکسەر وە هەیهات کەجموعەی غالیب
تا شین عەرز کەردەن وە ئەبو تالیب
واتەن: ئەی سەردار سوپای هەزارە
محەمەد وەدەس ئێمە بسپارە
چون موخالەفەت وە بەرزی ئەو کۆە
وستەن نەمابەین دینی ئێمە و تۆە

یا کە محەمەد پێمان بسپارە
یا جەی دمای وێت وەچەم مەدارە
بدیە ئەی گومە یەچەند قوولّەن
حازر بەر هەنی قەتلّ و قتوولّەن
یەقین تا زبان برازادەی تۆ
جە سەببی مەعبوود دادە ئێمەی تۆ
نەگیلو وە شەرت ئیخلاس مەندی خاس
نمەبو جەدەس ئێمە ئەو خەلّاس
یا بی بەهانە محەمەد بەدەر
یاخو پەری جەنگ وێت ئامادە کەر
ئەی چەند کەلیمە خشوونەت ئامیز
واتشان دەردەم کەردشان ئاخێز
جە یانەی تالیب گشت بەرشین وەبەر
پەی قەتلّی حەزرەت بەستشان کەمەر
تا ئەبو تالیب حەزرەت تەلّەب کەرد
واتش: ئەی فرزەند فەردی بێ هامفەرد
واقیعەی قورەیش گشت وە موفەسەل
بەیان کەرد پەریش بێ سەهو و خەلەل
زبان کوتا کەر جەکینە کێشان
جە تەعن و جە لەعن مەعبوودی ئێشان
مەتلّەب هەر تونی ئەی نووری دیدەم
خەوفم هەر جە تۆن ئەی بەرگوزیدەم
نەک حەوادیس رو رو ناغافل
داغش تا مەحشەر بمانۆ نەدل
مەبادا ناگاە فرسەت باوەران
یانەی من وە مەرگ تۆ وێران کەران
حەزرەت وە خەیال سەودای پاکی وێش
وەنازکی دلّ شەرەفناکی وێش

نەک ئەبو تالیب فەریب وەردەبو
دەست جە حیمایەت کوتاه کەردەبو
فەرماوا ئەی عەم حەرفی واچوون پێت
تا خاس حاڵی بای مەعلووم ببو لێت
من هەرچیم واتەن یا هەرچیم کەردەن
فەرموودەی خودام بەجاە ئاوەردەن
وەڵڵا کردارم کەردەی وێم نی یەن
گشت هەر بە فەرمان ئیلاهیی بی یەن!
ئەر تۆ خەوفت هەن جە تیر و بیگانە
یا خو هەرتەشەر ئەقوام بەردەنی
تەرکی حیمایەت ئێمە کەردەنی!
مانیع نمەبوون هەرگیز جەی کارە
جانبداریی من مەترووک بدارە
ئەو جانبداریم مەکەی چون جاران
یەک شەرت یەک زبان یەکدل چون یاران
عەیبی نەدار و نوورەن عەلی نوور
با ئاشکار بۆ نزدیک تاوە دوور
وەرنە حیمایەت فەردی لامەکان
دەهندە مەدو سوپای ئاسمان
پەی من کافی یەن بەیۆ جەسەردا
دایم حازرەن هاجە نەزەردا
ئێد وات و خێزا دەردەم تەشریف بەرد
ئەبو تالیب نادم مەجلیس ماتل کەرد
هەم ئەبو تالیب نادم بیی وە دڵ
خەیلێ جەی حەدیس ریققەت کەرد حاسڵ
باز بە دەلالەت مەعزەرەت وانا
جە سەدری مەجلیس حەزرەت نەشانا
وات: فرزەند بە خودا تۆم مەنزوورەنی
بە هەر موهیمی کە ماموورەنی!

سابت قەدەم بەر هەنی جەی کارە
تەبلیغی دینت، مەحکەم بدارە
تا من زیندەبام خەوف مەکەر جە کەس
دشمەن نمەبۆ کەس جە تۆ دەسرەس
مەشغوول بەر دایم چەنی ئەمری وێت
تا (یوم الممات) سەرم هانە رێت!
حەزرەت ئیتمینان جە ئەو حاسڵ کەرد
پەنا بەرد بە زات تاکی تەنیای فەرد
دەست کەرد وە تەبلیغ حوکمی ریسالەت
کوففار هەم وەدینی ئیسلام کەرد دەعوەت
موشریکان دیسان پەری پێغەمەر
ئەبو تالیب وێش کەردەن وە ئەسپەر
کوتاییش نی یەن جە ریعایەتش
دایم مەشغوولەن جە حیمایەتش
ئەهلی کوفر و قین گرووی شەقاوەت
سازان هەم جەنۆ بینای عەداوەت
تا جەرووی ئەفلاک بمانۆ نەجم
دوشمەن بان چەنی گشت بەنی هاشم
پارە پارە کەن مەرکەب و راکیب
خوسووس نەبیرەی عەبدولموتەلیب
سەوگەند وە هوبەل ئەعزەم وەردشان
پەی قەتلی حەزرەت ئیقرار کەردشان
عەهد نامە نویساشان یەکسەر
پەری عەداوەت قەومی پێغەمەر
چل کەس سەنادید رووەسای قورەیش
جادارانی دەور کەدخودای قورەیش
موهری وەسیقە قاتع کەردشان
دەرسات وەکەعبە تەشریف بەردشان

تا ئەبوتالیب زانای ئەی خەبەر
بەنی هاشمس تەلەب کەرد یەکسەر
جە سەقفی کونبەد بارەگای حەرەم
پەی روزگاران کەردشان مەحکەم
بەنی موتەلیب دەردەم گشت یاوا
گشت سەر وەیاگە پای حەزرەت ساوا
تا جەمعیەتشان فەراهەم ئاوەرد
حەزرەت با سەحاب وە توی شەعب بەرد
بەنی موتەلیب هاشمی یەکسەر
جە موسولمانان جە گرووی کافر
سیوای ئەبولەهەب ناما چە نیشان
گشت بە ذیتیفاق تایفەی وێشان
گشت پەرێ حەزرەت وەجان فشاری
کەمەر بەستشان پەی خزمەتکاری
جەو تەرەف موشریک قەبیلەی غەددار
قەومی تیرەدل، کینەجۆی ئەشرار
قەراردان یەکسەر کەدخوداشان هەم
یەک دەفعە چەنی نەبیرەی هاشم
نە موواسەلەت نە موناکەهەت
نە موبایەعەت نەمو حافەزەت
نەکەران هەنی تا (یوم المحشر)
بکۆشان پەری قەتڵی پیغەمەر
جەنۆ دەس کەردەن وە هەرزە بازیی
وە تەعن وە جیدال وە تیر ئەندازیی
ئەبو تالیب خەوف نەدڵ ئاوەردش
قاپی ئەو شەعب ئیستیوار کەردش
ئەر ئەسحابەیی مەشیی وە بەیروون
ئازارش مەدان وەبی چەند و چوون

عەرسەی سەر زەمین تەنگ کەردەن لێشان
رای کووچە و بازاڕ یەکسەر بڕیشان
زومرەی ئەهلی بەیت سەحابەی کیرام
مەحبووسە و مەخموون سەحەر تا وەشام
تاڵ بی زیندەگیی ئەوقاتشان
قەتع بی خرید ماکوولاتشان
شەمعی شادیشان یەکسەر بیی خامۆش
بڕیا جەلاشان پای ئەرزانی فرۆش
هەر جە ئان حەج کەعبەی موعەززەم
مامان وە بەیروون یاران گشت وەهەم
سەودا گەرمەنیشت نە راگەی حەجاج
هەر کام جینسی وێش مەکەردش هەراج
غولەزای موشریک ئەبو جەهلی کین
نەسرین حاریس گومرای سەهەمگین
عاس بن وابل عەتبیەی بێ دین
هەر چووار نەوجا گرتەبین کەمین
تاکە ئەسحابەی مەزڵوومی ناچار
چینسی مەسەندش وە ئەندەک دینار
هەر چووار چون سەگ حەملە مەوەردەن
بەهای ئەو جینسە گران مەکەردەن
تاکە ئەو ئەسحاب مەسیحا نەفەس
مەحرووم و مایوس مەگیلا وەپەس
گشت جە موشریکان پەر هیز مەکەردەن
تا تەشریف وەتۆی شەعب مەبەردەن
وەلیدی پەلید گومڕای بەد ئەندێش
چەنی ئەبو جەهل ژاری عەقرەب نێش
هەردوو جە نەبەرد مەردی ناخار بین
هەم هەردوو شەیتان ئەهلی بەدکار بین

فیشتەر جە قورەیش حەسەد مەبەردەن
دایم مەزلوومان ئازار مەکەردەن
چون ئەبوتالیب دانای خورەدمەند
دیش راگەی ئیسلام یەکسەر شیی وەبەند
شمشیری کەرد وە حامیل
لادی جە حەزرەت نمەبی غافل
شەو گەردی مەکەرد نەدەوری یانەش
وە رۆ سەر منیا وە پی ئاسانش
ساتیش نمەکەرد حەزرەت فەرامۆش
دیکی دەروونش جە خەم مەدا جۆش
هەر جەنمای شام تاکەس نیمەشەو
حەزرەت نەجای وێش راحەت مەکەرد
دمای نیمە شەو تەمەنناش مەکەرد
پەی وەهمی دوشمەن جابەجاش مەکەرد
مەبەردش وەتویٚ یەک سەرا پەردە
سەرایی زی بەشەر راە پیٚ نەبەردە
جەنو هەم قاپی ئیستیوار مەکەرد
وێش چون عەسەس چی تاکە شەفەق زەرد
تا سوبحی سادەق نە دەوری مەنزڵ
خدمەتش مەکەرد بە دیدە و بە دڵ
بە رۆ مەواتش ئەولادانی وێش
نەبیرەی فرزەند دامادانی وێش
نەدەوری حەزرەت پاسەبانی کەن
چون خواجەی غولاٚم جان ئەفشانی کەن
غەرەز تا سی سال وەیتەوەرە ویەرد
ئەبو تالیب رەنج چەنی حەزرەت بەرد
تا ئەوقاتشان گێلا بە تالی
یەکسەر حاڵشان بیی بە بەدحالی

گشت وە عەتش و جووع زور ئاوەردەن
بیزاربین جە گیان زیندە گیی ویشان
جە دمای سیٚ ساڵ یارانی یەک دڵ
خەریک بین چەنی ماجەرای موشکیڵ
چەو دما هیشام بن عەمروی حاریس
چەنی هاشمی نزدیک بین واریس
شیی وەلای زوبەیر بەنی ئومی مەخزوم
وات: بەنی هاشم یارانی مەزلووم
سیٚ سالەن مەحبووس قەومی قورەیشەن
بی نەوا و فەقیر بی عەیش و نۆشەن
بە چە مەزهەبی رەوان ئەی کارە
نەدینم بە چەم من ئەی کردارە
فەتعی سیلەی رەحم هیچ کەس نەکەردەن
ئەگەر کربابۆ مەگەر بەمەردەن
ئێمە گشت لیباس رەنگین بپوشین
توعمەی ئاوی سەرد پەی پەی بنۆشین
ئەتفالی ئەوان جە بەد ئیقبالی
شەکەمشان بی یەن وە مەشکەی خالی
گشت وە دەردی جووع گرفتار بی یەن
بەخودا یە ئەنساف مرووەت نی یەن
ئەگەر ئەبو جەهل گومڕای بنی هیشام
جە تۆ نزدیکتەر مەبی وە ئیسلام
ئەو فیرعەونی وەقت حەقق جەی بێزارە
قەبووڵ نمە کەرۆ هەرگیز ئەی کارە
بادا من و تۆ هەر وەی قەوامە
بشین پارە کەین ئەو لەعنەتنامە
زوربەیر دا جواب وات: بە من و تو
ئەی عوقدە موشکیل گوشاد نمەبو

ئەو کارە وە سەخت مەبۆم ئەو نەزەر
بشۆ سالیسێ هەنی پەیداکەر
هیشام گەردش کەرد هەر تاکە تاوا
تا وەلای مەتعەم بی عەدوی یاوا
دیسان جەلای ئەو حیکایەت کەردش
نەقڵی ئەسحابان نەبەین ئاوەردش
وات: ئێمە دووکەس سەلاسە هەم تۆ
بشین پارە کەین سەحیفەی بەدخۆ
باسیلەی رەحم بەجا باوەرین
خوێشان مەحبووس سەر ئازاد کەرین
واتش وە زوبەیر یاخۆ من و تۆ
خەیلێ زەحمەتەن عیلاج نمەبۆ
بشۆ ویت ئاسا هەم تەقالا دەر
رەفیقی چووارەم جەنۆ پەیدا کەر
هیشام شیی وەلای ئەبولخەیری نام
مەتلەب بەیان کەر یەکایەک تەمام
ئەبولخەیر وات: عەیبی نەدارۆ
رەفیقی پەنجەم لازمەن ئارۆ
هیشام نەپەرسا جەکەس نیک و بەد
تاکە شیی وەلای رەبیعەی ئەسوەد
ئیزهار کەرد واقع تەدبیری کامڵ
رەبیعەی واتش: وەبانی دیدە
ئینە ئەمریوەن دل پەسەندیدە
تا سەحەر یاران بوینوون وەچەم
ساتێ پەی تەدبیر بنیشین وەهەم
خاترت جم بۆ دل ماوەر وە تەنگ
پارە مەبو خەتتی سەحیفەی بەدرەنگ
ئەو شەو خو شەوبی تاکە سوب سەحەر
خرووس وانا (اللە اکبر)

هیشام بیداربیی دڵ جە خاوی خەم
هەر چوواری موشفیق یاونا وەهەم
درەنگەن وەهەم مشوورەت کەردەن
قەدەم وە مەجلیس موشریکان بەردەن
دیسان ئاموشوی چەشمەی زەمزەمەن
جە کەعبەی شەریف جەرگشان جەمەن
ئەوەلجار تەواف حەرەم کەردشان
چەو دما سوجدە هوبەل بەردشان
جە ناگاه زوربەیر واتش: ئەی مەعشەر
ئەی قەومی قورەیش قەومی کینەوەر
وە کام دین رەوان ئێمە وەبێ خەم
بویارین دنیا وە نازو نیعەم
بە رەفاهی یەت شەو وە رۆ بەرین
هەر سوب تا ئێوار ئیسراحەت کەرین
جامەی رەنگاو رەنگ ئەلوان بپۆشین
بادەی خوشک وار عەشرەت بنۆشین
مەتعووماتی خاس شیرین لەب چەش کەین
دڵ جە هەوای زەوق ئاهەنگ دلوەش کەین
بەنی ئەعمام گشت جە بەنی هاشم
گشت وە دەرد و جووع هانە تەلاتم
ئەولادی عەبدولموتەلیب تەمام
گشت بین وە سەرژان واتەی خاس و عام
وەڵلا من ئەورو وێم کەرد ئاوارە
تا ئەو سەحیفە نەکەم سەد پارە
ساکین نمەبوون من جەی زەمانە
قەسەم هەر وە بورج بەرزی بتخانە
ناگاه ئەبو جەهلی سلەک کەم فام
بەر ئاوەرد ئاواز جە بەیتەلحەرام

واتش بەهیشام: ئاخر هەی کەززاب
یانەی ئەوان گشت هەر تۆ کەرد خراپ
جەلایێ چەنی گورگ گۆشت مەویاریی
چەولا چەنی مێش مەکەریی زاریی
چکو یاراتەن تو وەی قەواره
سەحیفەی قورەیش بکەری پاره
رەبیعە رووکەرد وە بەیتەلحەکەم
وات: تۆ عەیبی ویت بدارەوچەم
کەززابی وە رووی مەردم ماوەری
جە کەززابان گشت تۆ کەززاب تەری
وەقتی کیتابەت ئەو مەکتووب بی یەن
کەس جە مەزموونش باخەبەر نەبیەن!
ئەبولخەیری وات: بەخودا سەوگەند
قەولیس رەبیعە سەحیحەن پەسەند
ئەو مەزموون جە رووی مەکتووب مەستوورەن
جە قەولی ئەقرار ئێمە گشت دوورەن
مەتعەم وات: قیسسە باران سەریحەن
قەولی رەبیعەی و هیشام سەحیحەن
بەعزی هەم کەردەن جانیب داریشان
ئەنساف دان حەرف راسی گفتارشان
ئەبو جەهل وات: ئەی ستەمکاران
دینی محەمەد مەنزوور مەداران
قەبیلەی قورەیش مەخشووش بیی وەهەم
بین بەدوو دەستە بی زیاد و کەم
ئاشووبی عەزیم واقیع بیی لیشان
موعجیزەی حەزرەت نمانا پیشان
جەودما حەزرەت موستەفای مورسەل
حەبیبی حەزرەت دانای لەم یەزل

واتش: ئەی عەمو ئەمشەو جوبرەئیل
تەشریفش ئاوەرد جەلای شای جەلیل
جەو سەحیفەی بەد خەبەر ئاوەردەن
حەقق ساسە و مورش حەواله کەردەن!
سیوای ئیسمی محەمەد خاتەم پێغەمبەر
باقی مەزموونش تەمام گشتس وەردەن
توغرای سەحیفەش ریزە ریز کەردەن
چون ئەبو تالیب دانانی ساحیب هۆش
فەرموودەی حەزرەت شنەفتش وە گۆش
دەردەم جە شادیی شکوفا چون گوڵ
ئاخیز کەرد چەنی یارانی یەک دڵ
تا قاپی حەسار مەقتووع کەردشان
دەرسات وەلای قەوم تەشریف بەردشان
قورەیش جەو دەم دا جەرگشان جەم بیی
بەعزێ خوش داغ بەعزێ ماتەم بی
چون ئەبو تالیب ناگاه دین وەچەم
خاڵی کەردەن دڵ جە پەژارە و خەم
بەردشان وە تۆی قەسری عەنبەر نام
کەردشان تەعزیم وە سەد ئیحترام
واتشان: ئەڵبەت نەدارۆ دەسڕەس
یەقین محەمەد حەدۆمان وە دەس
قورەیش چون سایە کەوت نەخاکپاش
سەر و ماڵ گیان مەکەردەن فیداش
واتشان: سەلاح بەینی ئیمە و وێت
وە جاە باوەری سەری منیەین نەرێت
ئەبو تالیب وات: چیشەن رەزاتان
من پەی مەتلەبێ ئامام وەلاتان
مەتلەب ئەر زێبا ئەگەر هەم زشتەن
سەلاح من وەهەم ئێوەی گشتەن

ئەبو جەهل وات: هەرچیت مەرامەن
ئەبو تالیب وات: ئەو عەهدەنامە
ئەو فیتنە ئەشرار غەرەز خیتامە
ئیستە جە عالەم بەوتەور مەعلوومەن
بە خەتی خاتەم وێتان مەرقوومەن
بەل مەحەمەد ئیزهارش کەردەن
باقی ساس و مۆر خەتتی ئەو وەردەن
غەیر جە ئیسمی زات خودا و پێغەمەر
نەمەبو هەنی حەرفش ئەو نەزەر
نەمەندەن تێدا حەرفی زیادە
یەقین سافتەرەن جە لەوحی سادە
سەحیفەی قاتیع باوەران وەبەر
کەشفش کەن تەمام بی کەینە و کەدەر
ئەگەر مەحەمەد سادیقولقەولەن
پەی ئازاری ئەو هەنی چە هەولەن
ئەگەر سەحیفە خەتش هاپیوە
مەحەمەد مەدەونە وە دەستی ئێوە
وە کەیفی وێتان قەتلش کەن ئارۆ
دوور جە ئەو کازیب نیگاە نەدارۆ
ئەبو جەهل وات: ئەنساف دای بەوێت
ئەلئان ئەو کاغەز نیشان بدە و پێت
فەوری کیانان مەکتووب ئاوەردەن
یەکایەک دیسان تەماشاشان کەردەن
دیسان خاڵی یەن جە گشت دەنگ و باس
گشت جەلاشان قەولی حەزرەت بیی راس
سیوای نامی حەقق ئەرز گشت وەردەن
سەحیفەش تەمام رێزە رێز کەردەن
قەبیلەی قورەیش مەجمووعی کوففار
جە شەرمەندە گیی سەر وستەن بەوار

باو جوود هەزار موعجیزە وەی رەنگ
مەدیشان وەچەم قەومی دڵ جەسەنگ
رۆ جە رۆ فیشتەر هەر گومرا بیێن
بەد زات و بێ شەرم بێ حەیابیێن!
ئاخر ئەو خەسە مەزکوور نامانە
شکستەن ئەو شەرت عەهد و پەیمانە
چەو دەم وە مەتعەم کەردەن ئیشارە
مەتعەم سەحیفەش کەرد پارە پارە
بەڵ ئەو کاتب کۆنەی مەکتووبە
ئەو گومڕای بەد ئەسل غەرەز ئوسلووبە
مەنسووری ئیبن ئەکرەمش نام بێ
دایم جە تەحریر مەشهووری عام بێ!
جە موعجیزەی پاک موستەفای مورسەل
شەل بیی نا ئومێد جە هەر چووار پەل
جەو دما گرد شیقاق و نیفاق
یەکسەر، موشریکان گشت بە ئیتیفاق
وە ئەبو تالیب پەنا ئاوەردەن
فراوان ئیزهار مەعزەرەت کەردەن
جە ئیعجازی خاس شای خەیرولبەشەر
مەحسووران تەمام ئاوەردەن وەبەر
ئیسلام و کوففار چون قەوم و خوێشان
یەک یەک گشت لووان وەیانەی وێشان
نەو شەو جە مەککە زەمزەمەی شادیی
خێزا جە یاران چون رووی ئازادیی

فصل دربیان موشرکان قریش و استهزا درباره موسلمانان

ساچون موسەنیف رەوزەتولئەحباب
وەیتەورە نەقڵش کەردەن جە کیتاب
پەنج نەفەر موشریک غەلیزی بەدخۆ
مەلعوونی کافر گومرای کینەجۆ!
حەزرەت یا عەسری یا سەحەر گاهێ
تەنها تەشریفش مەبەرد وەجایێ
هەر پەنج مەگرتەن سەرەرای حەزرەت
مەکەردەن دایم ئیستیهزای حەزرەت
عاس بنی وابل نەبیرەی غاسب
سانی ئەسوەد بی ئیبنولموتەلیب
سالیسەن ئەسوەد ئەولادی یەغووس
جەسیلسیلەی بەد قەومی دەقیانووس
چووارەمین حاریس بن قەیسی قیرە
پەنجەمین وەلید ئیبنی موغەیرە
یەک رۆ جوبرەئیل وەحوکمی داوەر
ئاما وەخزمەت شای خەیرولبەشەر
جەفەزای کەعبە نیشتەن وە دڵشاد
لوتفی خوداوەند مەکەروون وەیاد
ناگاه ئەو خەمسە فاسیق ویەردەن
چەند جە رووی حەزرەت جەسارەت کەردەن
جوبرەئیل هەریەک وەیەک ئەعزاشان
ئیشارەتش کەرد وە سەر تا پاشان
کەففی پای عاس دوو دیدەی ئەسوەد
فەرقی ئەو ئەسوەد بنی یەغوس بەد
ساقی وەلید بەتنی حاریس هەم
کەرد وەنیشانەی تیررای عەدەم

بەل ئەوەل عاس گومڕای بەد ئەندێش
سوواربیی چەنی فرزەندانی وێش
جە مەککە خەیلێ دەورش وەردەوە
ئاخر جەمانی پا ئاوەردەوە
خار شی وە کەففی پەنجەی پاشا وەدەو
روی رۆشن جەلاش بی بەند شەو
هانا کەرد ماری دا وە پامەوە
مەتلیا چەنی ئێش و زامەوە
هەرچەند تەفەحوس کەردەن پەرێ مار
نە مار نە عەقرەب هیچ نەبی دیار
ئەوەند ئاماس کەرد جە ئیشی خەتەر
بیی بە موازیی لاشەی یەک بەقەر
مەوات پەیاپەی وە هەناسەی سەرد
خودای محەمەد منش قەتڵ کەرد
هەر شەو تا سەحەر مەنالا جە دەرد
تا رۆح وە مالک دوزەخ تەسلیم کەرد
سانیەن ئەسوەد ئیبنی موتەلیب
جە گوشەی مەککە یەک رۆ موزتەریب
جە سایەی درەخت ئارەزووش خاوێ
ناغافڵ هەردوو دیدەش لێلاو بێ
جوبرەئیل وە زور بالی سەختەوە
فەرقی ئەو مەدا بەو درەختەوە
مەنالا مەوات وە سەد داغ و دەرد
خودای محەمەد قەتڵی منش کەرد
تا ئەجەل پەرێش ئەرواش بی نازل
وەناری دوزەخ دەردەم بیی واصڵ
ئەویچ پەی دوزەخ ئەجەل هەم تل دا
شیی وە شۆن عاس ئیبنی وابل دا

سییەم بنی یەغوس گومڕای کەم هونەر
جە مەککە شەریف یەکرو شیی وەبەر
شەرارەی سەبوون جە ناگاه دالێش
دەردەم بیزار بی جە زیندە گیی وێش
خەستە بیی جە گیان چون پێکانی تیر
پوستی ئەندامش سیاه بیی چون قیر
خەیلێ جەو وادیی بێهوش مەند خجل
موعاوەدەت کەرد جە نۆ پەی مەنزڵ
ئەهلی بەیت وێش نەشناسان کەس
قاپییەوان ئەوان قفڵی قاپی بەس
هانا مەکەردش وێنەی لاڵی لەنگ
پەی پەی جە غەرەز سەر مەدا وە سەنگ
مەوات: نە یەهوود نە هەم مەجووسم
بەخودا من ئەسوەد ئیبنی یەغووسم
بی بە حەسرەت پێش راگەی ئەندەروون
مەواتەن، (هذا رجل مجنون)
خولاسەی کەلام تا ئاخر قەدەم
رۆحی خەبیسش شیی وە جەهەننەم
چارەمین حاریس گومرای ئیبنی قەیس
غەلیزی ئەشرار تایەفەی ئەوەیس
یەک ماهی شور تەناول کەردش
فەوریی جە عەتش کاریی بی دەردەش
هەرچی نوشا ئاو تەسکین نەدا پێش
بەتنش فەراغ بی چون بەتنی گاومێش!
مەنالا جە دەرد مەواتش وەیتەور
خودای مەحەمەد منش کوشت وەی جەور
ئەوەند نۆشا ئاو پەیا پەی جەو دەم
بەتنش چون سەراو تەوقیا وەهەم

ساتێ وە سەد لەون فەریاد مەکەردش
ئەو هەم تا مەنزڵ وە دوزەخ بەردش
پەنجەمین وەلید پلیدی مردار
ئیبنی موغەیرە لەعینی بەدکار
یەک رۆ وە خیاڵ عەزەم نیازی
راش کەوت یەک پەیکان سازی
پەیکان چون خارشی وە دامانش
ساقش کەرد وە زام تا ئیستیخوانش
بەعزی نە عەورەت نەو جاه دیاربین
جەو زەخمی پەیکان گشت خەبەردار بین
جە رووی تەککەبور هیچ نەکەرد ئەندێش
بەر ناوەرد پەیکان جە دامانی وێش
تا یاوا مەنزڵ وە کام و ناکام
ساقش مەجرووح بیی چەنی ئێش زام
وە فەریادی بەرز مەنالا جە دەرد
خودای مەحەمەد منش قەتل کەرد
ناگاه قابز قەبزی رۆحش کەرد
ئەو هەم وە کوورەی دوزەخ تەشریف بەرد
هەر پەنج ئەبڵە ڕەنگ بێ زیاد و کەم
وە ناری دوزەخ واسڵ بین پەی سوم

فصل دربیان فوت ابو طالب

چون ئەبو طالیب شای عالی نەسەب
سەرداری سەربەرز تایفەی عەرەب
ناگاه دەردی سەخت بیی بە دووچارش
بریا پای تاقەت سەبر و قەرارەش
کیشیا پەیاپەی هەناسانی سەرد
بەنی هاشمی یەکسەر تەلەب کەرد

واتش: وەسیەتم ئیدەن جەیاران
جەو دما پەندم نیگاە بداران
ئەوەڵ پەی حورمەت کەعبەی موعەززەم
قەدرش جەلاتان هەرگیز نەبۆ کەم
سانی سیلەی رەحم مەکەن فەرامۆش
حەرفم چون حەلقە بگیردی نەگۆش
سییەم ئەمانەت ئێوە محەمەد
هەرگیز جەلاتان قووەتش بەبۆ رەد
کۆتایی مەکەن جە ریعایەتش
غافڵی مەکەن جە حیمایەتش
لازمەت دایم ئەو بەرگوزیدە
نەعلەینش بنین وەبانی دیدە
(مادام الحیات) جانب داریش کون
چون خواجەی غولام خزمەت کارش کون
ئەمینی قورەیش پاکی بێ عەیبەن
صدیق عەرەب ئەسراری غەیبەن
مامورەن بە ئەمری خودای لامەکان
زاتی بی زەواڵ جان دەری جان ستان
غەنی قەوم موحتاجی شامی شەو مەبان
یەکسەر گشت گەدای قاپی ئەو مەبان
بە خودا دنیای دوون جە قاف تا بە قاف
ئەشرافی ئافاق زەعیفی ئەتراف
مەبۆ سەرانسەر گشت وە بەندەی ئەو
عەبدی دور نە گۆش وە زەڕ سەندەی ئەو
جە هەردە مەزار عالەم پاکتەرەن
جە پێغەمەران شەرەفناکتەرەن
ئەخبارش جەتیری خەدەنگ راستەرەن
دینش جە ئەدیان وەرین خاستەرەن

خەوف بکەن جەتیر دوعای محەمەد
حازرەن دایم خودای محەمەد
بڵندەن روتبەی فەزڵی محەمەد
نمەبۆ هەرگیز عەزلی محەمەد
ئەرفەعەن هیممەت ئەعلای محەمەد
شیرینەن کاکول شەهلای محەمەد
مەرقوومەن جە عەرش ئیسمی محەمەد
لەتیفەن جە نوور جیسمی محەمەد
جە کەونەین شەهەنشاهەن محەمەد
نووری خورشید و ماهەن محەمەد
دڵئازار نەبۆ لێتان محەمەد
با خاتر شاد بۆ پێتان محەمەد
هەر وە تیفلی شیر ئامینش واردەن
من محەمەدم ئیمتیحان کەردەن
سەرتاپا جە نوور بەری جە عەیبەن
دوردانەی جەوهەر خەزانەی غەیبەن
ئەر نەبۆش کۆمەک دیاریی جە کەس
وەسەن پەی ئەو یەد فەرد فەریاد رەس
پەی چێش چون شەریف گشت ئینس و جانەن
کۆمەکش سوپای حەفت ئاسمانەن
بەخودا محەمەد شای ئەعلا نەسەب
فەخرەن پەی میللەت و قورەیش و عەرەب
قەومی بێ کەماڵ بێ ڕەحم و هونەر
ئەفعالی وێشان ماوەران نەزەر
هەرکەس وە پولاد بازیی کەرد پەنجە
یەقین هەر ساعید وێش مەبو رەنجە
قەدری محەمەد نی یەن جەلاشان
پاوەندی قەهرش مەشۆ نەپاشان

ئەی بەنی هاشم گوشدار و بێ گۆش
دەخیل وەسیەتم مە کەن فەرامۆش
سەهلەن شیفای دەرجەی شەفتینش
زەرەی گەردی خاک و پای نەعلینش
ئەعمای سەد ساڵە باوەروش نە چەم
رۆشن چەم مەبۆ تاکە رووی عەدەم
کوتاهی مەکەن نە جان نساریش
چە پەشتی کومەک خزمەت گوزاریش
ئێد وات، وە ناگاه جەو دەم داغش کەرد
رەنگش بیی بە رەنگ زەعفەرانی زەرد
رۆسای قورەیش سیلسیلەی غالیب
شین وە ئەندەروون لای ئەبو تالیب
یەکسەر کەردشان کە فارەت باریی
بەعزێ بەخوش کەیف بەعزێ بە زاریی
گردین واتشان: یا ئەبو تالیب
ئەجەل ها رۆحت دانش نە قالب
بکیانە وەلای برادەر زادەت
بەعزێ جە میوە جەنتەتولماوا
شیرین و مێ خوش یاواو نەیاوا!
تەعام و شەراب لەزیز و دولبەر
ماچون حازرەن جە بەهەشت یەکسەر
بکیانۆ پەی عەم بوزور گەوارش
بەل ببۆ شیفای دەرد و ئازارش
چون ئەبو تالیب فەوریی فریب وەرد
شەخسی وە حەزرەت ئیرسال کەرد
وات: واچە عەمووت خەیلی بەدحاڵەن
پیرە زەعیفەن شکستە باڵەن
بەعزی جەو میوەی باغی بەهەشتە
خوانی هەم تەعام نووری حەقق رشتە

بکیانۆ پەرێم بەدحاڵەن حاڵم
وەچنگی ئەجەل ویرانەن ماڵم
بەڵ بەیۆ شیفای ئازاری سەختم
کوتا بۆ نالەی وەخت و بێ وەختم
قاسید راهیی بی سفارشات بەرد
یەکیەک بە حوزوور عەرزش کەرد
شای خەتمی پەنا نەدا جەوابش
هەر ئید مەزانا راگەی سەوابش
سیدیقی ئەکبەر شای شیرین خیتاب
جە سەففی مەجلیس ئاما وە جەواب
واتش: شەراب و تەعام وە بەهەشت
سەفا و لەزایز گوڵزار و گوڵگەشت
خوداوەند قادیر بی هەمتان فەردەن
وە گرووی کافر گشت حەرام کەردەن
قاسید گێڵاوە وە چار و ناچار
تەقریر کەرد پەری تایفەی کوففار
باز ئەبو تالیب هەم بە ئەو مەزموون
فەریفتە کەردەن وینەی رەهنموون
قاسید هەم وەلای حەزرەت کیاناه
پەی میوەی بەهەشت خەیلێ کەرد هانا
حەزرەت فەرما حەقق کان کۆی کەرەم
ئەکلی ماکولات گوڵباغچەی ئیرەم
حەرام کەردەن گشت وە ئەهلی کوففار
نەسیبی ئەوان دووکەل مەبۆ و نار
حەزرەت پەی عەمووش کێشا ئاهی سەرد
وە شۆنی قاسید دەردەم تەشریف بەرد
دیش ئەبو تالیب خەیلی ماتەمەن
قەومی قورەیش گشت جەرگشان جەمەن

حەزرەت فەرماوا: قەومی کینەوەر
یەکسەر جەی سەرا گشت بشن وەبەر
تا من وە عەموم لادی وە یەک دەم
گەردن ئازادیی بوازین جە هەم
یەکسەر واتشان: دل وە ئەندیشەن
هەرچەند بە تۆ قەوم بە ئیمەیچ خویّشەن
ئەبو تالیب رای فەوتش هانە پێش
جایز نی یەن کەس غایب ببو لێش
جەو دما حەزرەت جۆش مەدا ئەندۆش
تەشریف بەرد وەلای بالینی مامۆش
فەرما ئەی عەممو: هۆشی وێت جەم کەر
خوداوەند جەزای خەیرت دۆ جەسەر
سیلەی رەحمییەت وەجا ئاوەردی
من وە تفوولی حیمایەت کەردی
کەردی تەرکی زەوق نۆش و عەیش پەی من
ویەردی جە قەوم جە قورەیش پەی من
ئیستە شەرم مەکەر جە بەرو بیمە
من خاتر شاد کەر وەیەک کەلیمە
ئەبو تالیب وات: هوشم سەرسامەن
بواچە پێم ئەو کەلیمە کامەن!
حەزرەت کەلیمەی تەیبەی شەهادەت
ئاوەرد، وە زبانی سافی سەعادەت
ئەبو تالیب وات: جەی سەر وەقتەدا
جەی غەرغەرەی مەرگ دەردی سەختەدا
راستش هەر ئیدەن مەکروهەن جەلام
داخل بوون ئارۆ بەدینی ئیسلام
یەقین مەزانوو نیک خوای من و تۆ
جای رەجا و کەرەم پەنای من و تۆ

وەر نە ئیمانم بە خودا ماوەرد
دینی تازەی تۆم ئیختیار مەکەرد
قەبیلەی قورەیش خۆیش و بێگانە
مەدەران هەزار سەر کۆنە و تانە
ماچان جە سیحەت ئیتاعەش نەکەرد
ها جە خەوفی مەرگ ئیمانش ئاوەرد
ئەرچی دەرحیکمەت وەکار مەبەردی
بەندە و ئیسلام دەعوەت مەکەردی
بەخودا بێ ئەمریت هیچ نمە کەردم
فەرموودەی ئەمرت بە جا ماوەردم
نەبزی حەیاتش کەوت نە تەلاتم
روو کەرد وە ئەبنای سیلسیەی هاشم
واتش: ئاگاهتان هاجە محەمەد بۆ
قبیلە نماتان با محەمەد بۆ
جە حیمایەتش دەخیل سات بە سات
کوتاهیی مەکەن تا یەومەلمەمات
خەیر و بەرەکەت مەوارو لێتان
وەسیەت هەر ئیدەن هاواتم پێتان
حەزرەت وات ئەی عەمم هەم جە نۆ
خەیلی حەیرانم من جە حاڵی تۆ
ئەوان وە تابع ئێمە مەوانی
وێت موخالەفەت چەنیم مەنمانی
ئەبۆ تالیب وات ئینە چە باسەن
دینی تۆ حەقەن حەرفی تۆ راسەن
بەڵام من جە خەوف تیر و تانەی قەوم
جە ئەهلی قورەیش شورا خانەی قەوم
ماچان باوەرش وە هیچ کەس نی یەن
هەر جە خەوفی مەرگ، موسوڵمان بی یەن

وەر نە من ودین پەسەندیدەی تۆ
مەکەردم رۆشن نووری دیدەی تۆ
ئیستە جە حاڵەت ئەروا سوپەردەن
مە کرووهەن جەلام ئیمان ئاوەردەن
حەزرەت تەشریفش ئاخیز کەرد وەدەو
دەر لاد مایۆس بیی جە ئیمانی ئەو
جەو دەم هەم قورەیش مشوورەت کەردەن
وە ئەبو تالیب گشت هجووم بەردەن
عەتبەوە شیبە سەف نشین سەف
ئەبو جەهلی سەگ ئومەییە بن خەلەف
ئەبو سوفیان هەم ئەبولەهەب
باقی سەنادید قورەیشی عەرەب
نە دەوری باڵین تالیب جەم وەردەن
جە بانی حەزرەت یەکسەر عەرز کەردەن
واتشان، بەندەی ئەبو تالیبین
ئیمە گشت ئەبنای توخمی غالیبین
یەکسەر دڵشادین بە سەرداری تۆ
بە عەتا و کەرەم خەندە و یاری تۆ
روئەسای قورەیش مەردانی سەروەر
کەس جە حوکمی تۆ بەرنەشی یەن وەبەر
بەڵام مەترسین جەی ناتەوانی
دووربای کۆچ کەی جەی دنیای فانی
محەمەد جەی وەر ساهەرچی کەردەن
جە بۆنەی تۆوە کارش ویەردەن
ئیستە ئەو نزاع هەنی دمای تۆ
تا رووی قیامەت باقی مەمانۆ
ئەگەر تۆ وەدڵ سەلاح مەزانی
یا بە ئاشکار یا بە نیهانی

ئارۆ محەمەد تەڵەب کەر یەک دەم
بادا جە یەکتر ببین خاترجەم
قەراری بدەر جە مابەینمان
لێل نەبۆ مینای جامی زەینمان
نە ئەو بگیرۆ وە ئێمە عەتەو
نە ئێمە بەرین نای دینی ئەو
نە ئێمە وە بت کیش ئەو هەم دینی وێش
بسازین وەهەم وینەی قەوم و خوێش
غەرەزی بەندەگان، بەو بکەر قبووڵ
بادانە یاوو بە قەتڵ و قتووڵ
چون ئەبو تالیب شنەفت ئەی خەبەر
تەڵەب کەرد حەزرەت شای خەیرولبەشەر
وات: ئەی فرزەند رەنگبافی قورەیش
سەنادیدی قەوم ئەشرافی قورەیش
یەکسەر گشت جە نۆ ئیلتیماس داران
ئاخر هەم لوتفت وەچەم مەداران
سلح و سەلاحەت بکەر چەنیشان
ئەوان وێشان بتخانەی ویشان
تۆ هەم مەشغوول بەر چەنی ئەمری ویت
جەی دما کەسێ دەخڵش نەبو لێت
شای خەتمی پەنا فەرماوا ئەی عەمم؛
ئەی خەستەی بێچار دەرون پەر جە غەم
منیچ هەم جە تۆ ئیلتیماس داروون
ئەرحامی خوێشان و چەم مەداروون
ئەبو تالیب وات: دل وە ئەندێشەن
ئیلتیماس تۆ جە قەومان چێشەن
فەرما مەتڵەبم هەر یەک حەرف بی یەن
جە یەک کەلیمە زیادتەر نی یەن

ئەو یەک کەلیمە بواچان وە دڵ
پەرێشان مەودای خار مەبو وە گوڵ
فەرمانفەرمای ئەهل عەرەب گشت مەبان
دایم نە عەجەم زۆر بەمشت مەبان
ئەبو جەهل وات: تۆ ئەی محەمەد
سیوا جە حرووف ئەبیەز و ئەسوەد
بواچە چێشەن ئەو حەرفی ئەعزەم
پانسەد کەلیمە جاری کەین وە دەم
حەزرەت کەلیمەی شەهادەت وانا
وات: خودا بە حەقق زیندەن و دانا
منیچ پێغەمەر ئاخر زەمانەم
رەسوولی خودای هەفت ئاسمانەم
قەومان مەعزەرەت پەرێم ناوەران
بەخودا و بە من ئیمان باوەران
مەبوون بە زامن رەهنمای راتان
فەردا جە مەحشەر شەفاعەت خواتان
قورەیش فەرموودەی شای خەیرولبەشەر
شنەفتەن وە گۆش دیویان جە سەر
یەکسەر واتشان کە ئەی محەمەد
تۆ جە حەددی وێت پاکەردەنی رەدد
گرد کوشتەن هەزار خوای نازەنین
گشت زیبا و زەڕپوش خاڵ ملی شیرین
دەربدەین جە دەس پەی یەک خودای تو
بەخودا ئەی کار عەجایب مە بۆ
کەسێ جە هەزار مەعبوود ویەردەن
سوجدەی یەک مەعبوود نادیدە بەردەن
ئید واتەن ناگاه ئاخیز کەردشان
شین وەبتخانە وەلای خوداشان

سوجدەی خاک و پای هوبەل بەردشان
گفت و گۆی حەزرەت ئزهار کەردشان
شەیتان شیی قەلبش وە ئەفسوون سازی
واتش: محەمەد نەدوتان بازی
ئەبو تالیب وات: ئاخر ئەی فرزەند
حەرفی تۆ ڕاگەی سولحش کەرد نەبەند
وەقتی مەعرەکە و عەداوەت نەبی
وادەی ئیمان و شەهادەت نەبی!
حەزرەت وات ئەی عەمم تۆ ئینکار مەکەر
ئیمان بەخودای لایەزال باوەر
تاکە نەکێشی ئاهی نەدامەت
شەفاعەت خوات بام جە رووی قیامەت
ئەبو تالیب وات: کاری یەن ئێشم
غەیر جە تەعنەی قەوم نی یەن ئەندێشم
مەواچان جە دین ئابای وێش ویەرد
هەم جە خەوفی مەرگ ئیمانش ئاوەرد
وەرنە بە خودا ئیمان ماوەردم
دل وە دیدەی تۆ رۆشن مەکەردم
جە تەعنەی قورەیش ئاینی ئیسلام
ئیمان ئاوەردەن مەکردووهەن جەلام
ئید وات: ناگاه تەبدیل بیی حاڵش
جە دین و دنیا ویران بیی ماڵش
حەزرەت وە دڵگیر قەدەم رەنجە کەرد
تەشریف وە مەنزڵ قەسری بەیزا بەرد
چون ئەبو تالیب وەهەناسەی سەرد
جە دمای حەزرەت فەوری فەوتش کەرد
چەو دما عەلی سالاری سەفدەر
دەرلا ئەو خەبەر دا بە پێغەمەر

وات: ئەو ئاخر شەڕی زالی عەمەوی تۆ
گومرای دڵ جە سەنگ پیری رەنجەرۆ
وەڵگ حەیاتش بادی فەنا بەرد
تۆ بە سەلامەت کوچی ئاخر کەرد
حەزرەت چون شەنەفت خەیلی بیی مەحزوون
ریزانە دیدەش ئەسری لالە گوون!
پەی عەمۆی خاس گران بی دەردش
زیاد جە عادەت تەئەسسف وەردش
فەرما یا عەلی تو جانشینش
بشۆ خاس بکەر غەسل و تەکفینش
جەنابی ئەمیر کەڕاڕی حەیدەر
عەرز کەرد نە خدمەت شای خەیرولبەشەر
وات: ئەبو تالیب بە کوفر مەردەن
کەی غەسل و کەفن کافران کەردەن
حەزرەت وات: دەخڵت نەبو وە دینش
بکەر تەدارەک غەسل و تە کفینش
مەپەرسە خەبەر چە پاک و ناپاک
بەرەش و حورمەت سوپارەش وەخاک
هیچ حەدییس مەکەر هەر تا مەتاوی
تا هەروەقت وەلای ئێمە مەیاوی
شای مەردان جە نو شیی وە سەرینش
کەردش تەدارەک غەسڵ و تەکفینش
وێش و عەقیل و تەیار وە جەعفەر
کەوتەن نە جەلبی جەنازەی پدەر
حەزرەت تەشریف بەرد چەنی جەنازەش
تا سەرای تاریک هەوارگەی تازەش
فەرماوا ئەی عەم چەند نیکی کەردی
سیلەی رەحمیەت بەجا ئاوەردی

راگەی رەحمی تۆ هەر سەفا و سەیرەن
ئافەرین (جزاک الله خیرا)
قەبیلەی قورەیش جەم بی جەماجەم
مەدفوون کەردشان نەتۆی خاکی خەم
حەزرەت بەو فیراق بەو ئەندوهی کول
تەشریف بەردەوە دیسان وە مەنزل
پەی ئەبو تالیب ئیستیغفارش کەرد
پەناه وە قاپی بەرزی خالیق بەرد
تاکە نازل بیی (هذه الایە)
سەترەن پەی موشریک راگەی هیدایە

(و ماکان للنبی و اللذین امنوا ان یستغفر و اللمشرکین ولوکانوا لولی...)
بە قەولی جمهوور عولەمایان گشت
شناسندەی زات ئەهلی زیبا و زشت
چون ئەبو تالیب جە سالی دوهەم
فەوت کەرد جە بەعسەت رەسوولی خاتەم
جەو دما حەزرەت شای فریشتە خۆ
کۆیی گشت جەلاش خەم وە بەرزیی کۆ
دیسان هەر ئەو ساڵ خەدیجەی کوبرا
(رضی الله تعالی عنها)
جە ناگاە مەرەز ئەجەل یاوە پێش
بێزار بیی جەگیان زیندەگانی وێش
تەمامی عومرەش جە وەیشوومە و دەرد
چون وەلگی پایز تەمام خەزان کەرد
حەزرەت تەشریف بەرد وەلای باڵینش
گۆش دا بە سەدای سەختی ناڵینش
وات: ئەی خەدیجە جە ناوەشیی تۆ
بوی حوزنی مەلال کەراهەت مەیۆ!

بەڵام خوداوەند بێ هامتای فەردەن
جە بەهەشت چەنی من کەرەم کەردەن
تو وە عایشە پاکی میهرەبان
سالیسەن مەریەم کناچەی عومران
چهارەم کەلسووم چون پرشەی نەجم
پەنجەم ئاسیە بنتی موزاحیم
ئارۆ جوبرەئیل خەبەردا بەوێم
هەر پەنج جە بەهەشت عەتا کریان پێم
خەدیجە واتش: سەدجار موبارەک
جارێ کۆچی من بکەر تەدارەک
جەو دەم خەدیجە حاڵش بەدحاڵ بی
عومری شەریفش شەست و پەنج سابی
تاکە جە ناگاه بادەی ئەجەڵ وەرد
روحش پەی رەوزەی ریزوان تەشریف بەرد
حەزرەت تەدارەک کۆچی حەرەم کەرد
کێشا پەیاپەی هەناسانی سەرد
مەکەردش زاریی وەبێ مودارا
ئەسرین جە دیدەی شابازش وارا
نەعشی شەریفەی حەرەم بەردشان
هەر جە تۆی جەیحوون مەدفوون کەردشان
حەزرەت شیی وە تۆی قەبری پەڕ نوورش
دۆعا کەرد پەی رۆح پاکی مەغفوورش
نمازی مەیت جەنازەی سەرجەم
بەعزی هەم ئوسوول فەرز نەبی جەو دەم
جەو دما حەزرەت دایم مەحزوون بێ
خاتر پەرێشان دیدە پەر هوون بێ
پەی ئەو دوو موشفیق غەم لێش بی غالب
یەکێ خەدیجە یەکێ ئەبو تاڵیب

حەتتا جە مەنزل ئەعلای مونەووەر
پەی هیچ ئوموری نمەشیی وەبەر
نیاشان چونکە حەزرەت بەدحاڵە
وە (عام الحزن) نامی ئەو ساڵە
بەل هەر ئەوسات ئەبو تالیب مەرد
موشریک پەی حەزرەت تەمام رور ئاوەرد
دەستی عەداوەت دراز کەردەن لێش
بێ حەیان قسەی سەرد مەواتەن پێش
یەک سەگی سیاە کیاستەن وە دەو
خاکش شەند وە رووی هومایونی ئەو
تا ئەبو لەهەب، شنەفت ئەی خەبەر
دوو دیدەش جە قین شیی نەکەڵلەی سەر
وە قەومی قورەیش خەیلێ دا دشنام
ئاما وە خزمەت شای خەیرولئەنام
وات: ئەی مححەمەد نووری دیدەی من
فرزەندی عەزیز بەر گوزیدەی من
تۆ جە ئەمری وێت سابیت قەدەم بەر
گۆش وە حەرفی بەد ناپاکان مەدەر
مەواچە ئەبو تالیب نەمەندەن
جەو بۆنە قورەیش زۆرشان سەندەن
قەسەم وە هوبەل دارای زەمانە
خودای خودایان تاقی بتخانە
هەر تاکە زیندەی رووی سەر زەمینم
تۆ نەمامی باغ من هەر پەرچینم
هەنی ئەندێشەت هیچ نەبۆ جە کەس
نمەبۆ دوشمەن بە تۆ دەستڕەس
زاهیرەن یەکێ جە ئەهلی کوففار
غەلیز و بەدزات مەلعوونی مردارد

دوورا دوور کەردەن سەببی پێغەمەر
تا ئەبو لەهەب شنەفت ئەی خەبەر
لوا ئەو مەلعوون کەردش کو شەمال
یەک بازوش شکەست بە وینەی خرخاڵ
ئەو هەم وە قورەیش دەردەم هانا بەرد
زیاد جە ئەنداز داد و بێ داد کەرد!
قەومان واتشان: ئەی ئەبو لەهەب
ئهی مەولا زادەی تایفەی عەرەب
مەر سوجدە خودای یەکتا بەردەنی
دینی محەمەد قبووڵ کەردەنی
ئەبو لەهەب وات: تانە مەدەن لێم
من هەر وەدین جەد و ئابای وێم
عەبدولموتەلیب کام دینش بی یەن
من جە دینی ئەو بازگەشتم نی یەن
لاکین جە کومەک برازادەی وێم
دریغ نەداروون تا رۆح مەندەن پێم
هەر کەس چەنی ئەو جەنگش ئیرادەن
چمان جە مادەر هەرگیز نەزادەن!
ئەو مەشغوولی کار ئومووری وێشەن
ئێوە بەو شەخسە دەخڵتان چێشەن
یەکسەر واتشان: تۆ نیکت کەردەن
هەم سیلەی رەحمت بە جا ئاوەردەن
حەزرەت مەشغووڵ بی بە دەعوەت جەنۆ
زەرە بیم نەکەرد جە قەومی بەدخۆ
موشریکان نەبی یارای بەدیشان
وە ساتی سەدجار حەزرەت مەدیشان
جە ئەبو تالیب پاریز مەبەردەن
تاکە ئەبو جەهل، بن هیشامی قیت
چەنی عەتبە بن ئەبی موقیت

ئەو دوو شەیتانە عەلەیهیلەعنە
داشان ئەبو لەهەب، چەند تیر و تەعنە
واتەن: محەمەد برازادەی تۆن
بپرسن عەبدولموتەلیب جە کۆن!
چون ئەبولەهەب شنەفت ئەی خەبەر
تاشیی وە حوزوور پاکی پێغەمەر
وات: یا محەمەد سوئالی داروون
لوتفی جەوابت وەچەم مەداروون
عەبدولموتەلیب مەنزڵش کامەن
ئیستە ئەرواحش جە کام مەقامەن
فەرما: ئەی سوئال فایدەش چێشەن
ئەو ماواش جەلای قەومانی وێشەن
ئەبو لەهەب، هەم وەلای قەوم یاوا
واتش: محەمەد وەیتەور فەرماوا
ئەبو جەهیل وات: ئینە مەعناشەن
یانی های دوزەخ ئەبەدی جاشەن
باز ئەبو لەهەب دیسان نادم کەرد
جەنۆ هەم سوئال وەلای حەزرەت بەرد
وات: یا محەمەد بۆ راست واچە تۆ
عەبدولموتەلیب وە دوزەخ مەشۆ!
حەزرەت وات: بەڵێ کارش ویەردەن
هەرکەس تابیعەت دینی ئەو کەردەن
سەد هەزار بەڵا گشت نەراشانەن
سەعیدی دوزەخ دایم جاشانەن!
ئەبو لەهەب جەقین خەشمش خرۆشا
مەغزش نە کەللەی کاپوولش جۆشا
وات: وەڵلا هەنی بەینی من و تۆ
تا رووی قیامەت عەداوەت مەبۆ

جه موعاوەنەت حەزرەت کێشا دەست
هەم چەنی قورەیش ئیتیفاقش بەست
دایم وینەی گێج دۆریا مەجۆشا
جه ئەیزا و ئەزرار حەزرەت مەکۆشا
غەرەز هەر ئەوەند جەسارەت کەردەن
ئەموالی ئەسحاب وە ئیحجاف بەردەن
حەزرەت جه ئەندیش عەدوی بێ شمار
بەر شیی جه مەککەی شەریف وە ناچار

فصل دربیان رفتن حضرت به طائف

شای خەتمی پەنا سەیدولئەبرار
شەفیعی ئومەم موستەفای موختار
جه شەری ئەشرار قەومی دڵ جه سەنگ
حەزرەت فراوان دل ئاوەرد وە تەنگ
جه مەککەی شەریف کۆچی خەیر کەردش
زەید بنی حاریس چەنی وێش بەردش
ئەو رۆ تەشریف بەرد تاکە خۆر ئاوا
تا وە قەبیلەی بنی بەکر یاوا
وانا حەمدی زات تاکی تەنیای فەرد
پەی رای موستەقیم مەردوم دەعوەت کەرد
چون تەوفیقی حەقق نەبیشان رەفیق
هیچ کام بە حەزرەت نەکردەن تەسدیق
بادیەی بێدی جه نۆ کەردش تەی
تاکە تەشریف بەرد وەقەبیلەی حەیی
ئەهالی ئەو قەوم هەر سوبح تا بە شام
یەکیەک دەعوەت کەرد بە دینی ئیسلام
بە قەولی حەزرەت ئەوەڵ حازم بین
جەو دما دیسان یەکسەر نادم بین

حەزرەت وە مایوس جەوان هەم ویەرد
روو بەقەبیلەی ئەهلی تایف کەرد
قەبیلەی شەفیق عەرەب عەشایر
مەشیی وەلاشان شەیتان وەزاهیر
خولاسە حەزرەت شای گەردەن بێگەرد
دەرو جەو مەکان تەوەقوفش کەرد
روئەسای شەفیق ئەشرافی ئەقوام
یەکیەک دەعوەت کەرد وەدینی ئیسلام
هیچ کام بە خودا ئیمانش ناوەرد
هیچ کەس وە حەزرەت باوەڕش نەکەرد
چون بی دەولەتان خەقق نەدان پێشان
نەویەردەن جەدین زەعیفی وێشان
بەلێ سێ نەفەر هەر سێ برادەر
هەر سێ سەنادید قەومی بەد گەوهەر
شەیتان بەردەبی عەقڵ و فامشان
مەشهوور بی جەلای عالەم نامشان
عەبد بالیل و حەبیب وە مەسعوود
گومڕای بەدکەلام لە عینی مەردوود
هەرسێ گاه حاکم گاهی وەزیر بێن
فرزەندی عەمروی ئیبنی عومەیر بێن
حەزرەت تەشریف بەرد یەک رو وەلاشان
نوور ئەفشانی کەرد نە بارە گاشان!
نمانا ، هەزار موعجیزات پێشان
بەدینی ئیسلام تەکلیف کەرد لیشان
یەکێشان واتش: ئەرتو رەهبەر بای
بەخودا قەسەم تۆ ئەر پێغەمەر بای
من قاپی کەعبەم سەیرقەت کەردە بۆ
سوجدەی مەنقوشات مانیم بەردەبۆ

سانی وات: مەگەر خاستەر جە تۆ
نەکەوتەن جە دەس خوداوەند جە نۆ
بنیونە فەرقش تاجی سەروەریی
بکیانۆش ئارۆ پەی پیغەمەریی
سالیس هەم واتش هەرگیز چەنی تۆ
نمە کەروون من زەرە گفت و گۆ!
ئەی پیغەمەری بە بێ تو وەهەم
ئەڵبەت ماوەریی من نە تەکەلوم
هەرسی بێ ئەدەب هەرسی بێ حەیا
هەر سێ رووسیا هەرسێ ئەشقیا
دەستی روو نیان وە سینەی حەزرەت
ئەو سینەی لەتیف بێ کینەی حەزرەت
فەرما دەعوەتم قبووڵ نەکەردەن
سوجدە وە خودای واحید نەبەردەن
باری ئیلتیماس ئیدەن جەلاتان
بار هەر مەحزی بۆ ئیوە خوداتان
مەنزوورش ئید بێ شای خەیرولبەشەر
مەبادا قورەیش بشنەوان خەبەر
قەومی کینەجۆ تایفەی کوفار
دلێر تەر بەیان جە ئیزاو ئەزرار
ئەو سێ بەدبەختە بەد مەزهەبانە
گاڵ دان وە زومرەی خوێش و بێگانە
هەر یەک بە سەنگی ئەو ستەم کاران
حەزرەت کەردشان وە سەنگە باران!
یەکسەر بە جارێ گشت هجووم بەردەن
ساقی تەشریفش خوون ئالوود کەردەن
چەند جا فەرقی زەید شکستەن وەهەم
ئەزلەق مەبەردەن چون ماری ئەرقەم

فەریاد مە کەردەن ساحرای مەجنوون
بشۆ پەری ویێت توونا بەر وەتوون!
فیتنە و شەرارەت جە ئێمە لادەر
سادە لەوحیمان گشت گومراە مەکەر
خولاسە حەزرەت وە دڵ شکستە
زەلیل و زکار هەم خوار و خەستە
مەحزوون و مایووس زامدار و زایف
بەرشیی جە توردام قەبیلەی تایف
روو کەرد وە باغی تەمام ئاباد بی
جە مولکی مەککە قەدیم ئیجاد بی
زاهیرەن ئەو باغ ئالای بێ عەیبە
مەشهوور بی بە باغ عەتبە و شەیبە
حەزرەت بەو حاڵەت بەو جوهد و جەختێ
تەشریفی خەیر بەرد وەسای درەختێ
کۆی خەم جە خاتر شەریفش جەم بەست
لێوی پەڕە گوڵ بە مرواریی گەست
دەستی موبارەک بە دۆعا بەرز کەرد
ناڵا جە قاپی تاکی تەنیای فەرد
واتش: یاربی دڵ پەر جەهوونم
مەعلوومەن جەلات زەعیف دەروونم
خواری مەزەللەت وەیلی توونا و توون
جە بارەگای تۆ مەرفووز مەداروون
من جە کافران نەداروون زاڵە
موهیم یەکەیەکی کەردەن حەواڵە
ئومێدم نی یەن غەیر جە تۆ یەک کەس
پەنا هەر بە تۆن فەرد فەریاد رەس
یا خودای کەریم کەرەم بێ شومار
من تەنها یەکێ ئەوان سەد هەزار

ئەر تۆ نەکەری موشکیل گوشاییم
نمەبۆ جەی بەند هەرگیز رەهاییم
ئەگەر تۆ رازیت بەندە بەی حالە
بکیشون دایم ئەی ئاهو نالە
منیچ بە زاتت رەزایەت داروون
تا یەومەلمەمات وەتاڵ مەیاروون

(لاحول ولا قوة الا بالله العلي العظيم)
عەتبە و شیبە هەردوو نە باغ بێن
خەیلی خاتر شاد دلوەش دەماغ بێن
جە یەک مەوزووع مورتەفیع بی خەم
هەردوو بە دڵشاد نیشتەبێن وەهەم
جە ئەهلی تایف نەزان کارشان
جەبی ئەدەبی کەچ رەفتارشان
نیسبەت بە حەزرەت یەکسەر گۆش دەردەن
موشاهیدەی حاڵ ئەوسەعات کەردەن
رەحمی قەرابەت ئاوەردەن نە دڵ
ناموسی مەردی کەردشان حاسڵ
یەک تەبەق ئەنگوور ئالاّم عەقیق خام
داشان بە عەوداس نەسرانی غولاّم
بە رۆش بە نەزەر کیمایی ئەسەر
نیانە خدمەت شای خەیرولبەشەر
حەزرەت وەر جە گشت (بسم الله) کەردش
دەستی موبارەک پەی ئەنگوور بەردش
عەدداس کەردش سەیر شەرمی شونی ئەو
دیا وە شیوەی هەمایونی ئەو
وات: ئەی کەلیمەی پاکی موقەددەس
من جەی مەملەکەت نەشنەفتم جە کەس

حەزرەت فەرما: تۆ جە کام دیاریی
مە کانت جە کۆن چە دینی داریی
جواب دا کە من خەلقی نەینەوایم
غولامی مەردم وێڵی گەداییم!
مەخلووق ماوای نەینەوا زەمینم
غەریب و غەمبار نەسرانی دینم
حەزرەت فەرما تۆ عیزەت قەرینی
جە قەریەی یونس ئیبنی مەتینی
عەداس وات: ئەی شەخس تۆ خودا پەرسیی
ئاخر تۆ چەتەور یونس مشناسیی
حەزرەت وات: چەنی ئەو برادەرم
ئەو پیغەممەرەن من پیغەممەرم
عەدداس چون شنەفت جە ئینشای حەزرەت
پەیاپەی بۆسا خاک و پای حەزرەت
عەتبە و شیبە نیگاشان مەکەرد
واتشان: غولاّم بە فەساد ئاوەرد
عەدداس جە حەزرەت هیممەت خواهی کەرد
دیسان روو بەلای خواجەکان ئاوەرد
واتشان ئەو شەخس چێشەن تەمەنناش
ئارو تۆ بەوتەور بۆسای دەست و پاش
جوابدەی کاری بە من خەبەردا
حەرفش نە جەرگم یەکسەر ئەسەردا
غەیر جە ئەنبیاە بەگشت سیر وانان
هەنی زی بەشەر ئەو سیر نەزانان
واتشان: ئانە تۆش فریفتە کەرد
ریشەی جەرگی تۆش جە بێخ بەر ئاوەرد
عەدداس وات: حاشا حەرفتان سەردەن
خودا جەو خاستەر خەلقەت نەکەردەن

جەو دما حەزرەت شای خەیرولبەشەر
دیسان چەنی زەید راگەش گرت نەوەر
کەمکەم تا غرووب ئازان بی داخل
بەتنی نەخلشان کەرد بە شەو مەنزل
جە بەتنی نەفلە چون مەنزڵگاه بێ
تا مەککەی شەریف نیم و فرسەخ رابی
حەزرەت چەنیس زەید نمای شامش کەرد
سوجدەی زاتی پاک شای بی زەواڵ بەرد
عەشرەی قەرائەت جە قورئان وانا
سارا و کەش و کو دەس کەرد وەهانا
جننی نەسیبین تومەز هەفت نەفەر
گوش دان بە ئاواز سەدای پێغەمەر
جنییان هەر هەفت وێشان کەرد بە مەوت
هەر تاکە حەزرەت فاریغ بی جە سەوت
وێشان زاهیر کەرد بە وێنەی بەشەر
تاشین وەخدمەت پاکی پێغەمەر
یەکیەک بەخودا ئیمان ئاوەردەن
باوەر بە حەزرەت ریسالەت کەردەن
شای خەتمی پەنا فەرمان داپیشان
وەقتی شین وەتەن لای قەوم و خوێشان
قەوما سیللەن بە عەین دەعوەت کەن
بادا زیندەگی بێ مشەقەت کەن
جەو دما فەوریی هەر ئەو هەفت نەفەر
مازوون بین ئەو شەو جەلای پێغەمەر
شین وە نەسیبین وە ماوای وێشان
ئیزهار کەردشان کرد قەوم و خوێشان
غەرەز هەرچی جنن ئیستیماعش کەرد
بەخودا و رەسوول ئیمانش ئاوەرد

جە دمای سی ماه جە نەسیین بی
هەرچی ئەجیننە ئەو سەر زەمین بی
گردشین وە پابۆس شای خەیرەلئەنام
جەو دما حەزرەت عەلیهیسەلام
تەشریف وە شەعب جەیحوون بەردە بێ
ویرانان بەنوور ئاوا کەردە بی
جەیحوون جایی بێ بێ غایەت زەریف
واقیع بێ قەدیم جە مەککەی شەریف
قەسری جە پارچەی دوری مەکنوون بێ
خەدیجەی کوبرا نەوجا مەدفوون بێ
حەزرەت تەشریفش ئەو شەو جە گوڵگەشت
جەیحوون کەردەبی وە رەوزەی بەهەشت
جیننی نەسیبین ئەهلی جان فاش
ئەو شەو فایز بین گشت وەخاک پاش
حەزرەت جەلاشان تاکە شەفەق زەرد
موشاهەدەی جند عەجاییات کەرد
باقی تەفسیلش مەجهوولەن چون خواب
سەبتەن جە کیتاب رەوزەتولئەحباب
فایدەش نی یەن خود بەس رەوایەت
با بشین وە سەر ئەسلی حیکایەت
جە بەتنی ئەو شەو پیغەمەر
چەنی جنییان هەر هەفت نەفەر
ویارا بە زیکر حەیی لایەمووت
مەسمووع بی جەلای ئەهلی مەلەکووت
سەحەر سەبعە جن بۆسان دەست و پاش
دەرسات وێنەی جن غایب بین جەلاش
سەڵات فەجرش هەم بەجا ئاوەرد
ئیرادەی مەنزڵ مەککەی شەریف کەرد

زەید بنی حاریس ئاما ئەو جواب
عەرز کەرد نە خدمەت شای مەلەک ریکاب
ئێمە جە ئیزاء ئەزدادی کوففار
بەرشین جە مەککە وە چار و ناچار
ئیستە بێ جەوار یەکێ جە ئەوان
مەسلەحەت نی یەن بشین بەدەوان
حەزرەت عەرزی زەید قبووڵ کەرد بە دڵ
جە کۆهی حەرِا گرتشان مەنزل
شەخسی کیانا تا وەلای مەتعەم
وات: مەبو ئەو من کەرو خاترجەم
ئێمە بگێر و نە جەواری ویش
ئیشاللا مەدام خەیر مەیۆ نەرێش
مەتعەم ئیلتیماس ئیجابەت کەردش
قاسید هەم جواب سەفارش بەردش
قاسید وات: قدووم ئەرزانی کەرۆ
وە بەندەخانە تەشریف باوەرۆ
سەحەر زوو مەتعەم وێش موسەللەح کەرد
سوار بی وە ئەسپ چون مەردانی مەرد
چەنی فرزەندان گرووی قەوم و خوێش
حەزرەت باوەرۆ وە جەواری وێش
شین وە ئیستیقبال شای خەیرلئەنام
غەرەز تا یاوان وە بەیتولحەرام
سا چون ئەبو جەهل شنەفت ئەی خەبەر
سەرسام جە مەنزڵ وێش شیی وەبەر
جە بەیتولحەرام یاوا وە مەتعەم
بەعد تەوازع وات: یا ئیبنی عەم
دینی ئەحمەدت ئیختیار کەردەن
سوجدەت بە خودای نادیدە بەردەن

واتش: نەوەڵلا تەعنە مەدەر لێم
ئادم ئاوەردەن بە جەواوری ویم
وات: هەر کەس تۆ کەردی دەوای زامانش
ئێمەیچ هادامان یەکسەر ئامانش
حەزرەت تەشرینش بە مەککە ئاوەرد
حەجەرلئەسوەد ئەوەل تەواف کەرد
جە کەعبەتوڵلا دوو رکعەت نماز
کەرد پەی ریزایەت کەریمی کارساز
نەپەرسا جە کەس نەکەس پەرسا لێش
تەشریف بەرد وەقەسری هەمایۆنی وێش
سەحەر هەم تەشریف بەلای مەتعەم بەرد
جە ئەو ئیلتیماس رەدی جەوار کەرد
مەتعەم عەرزش کەرد دڵ وە ئەندێشەن
رەددی جەوارم سەبەب کە چێشەن
فەرما نەمەبوم زیاد جە یەک رۆ
جەواری کوففار موشریک چون تۆ
مەتعەم مولتەمیس حەزرەت قبووڵ کەرد
حەزرەت هەم تەشریف وە ئەندەروون بەرد
هەفتە دوو هەفتە نیشت بەخاتر شاد
خەرمانی خەمان جەو دەم داد وەباد
تا یەک عورەت پەر حەیا و حەلیم
مشهوور بە خەولە کناچەی حەکیم
دایم نە خدمەت خواجەی کاینات
گوستاخی مەکەرد بە عەجاییات!
جەو دەم دا خەولە شوخی نازەنین
ئاما وە خزمەت فەخر لعالەمین
واتش: یا حەبیب سەرم بۆ فدێت
مازوونم مەن ژن بوازوون پەرێت!

شای خەتمی پەنا شای گەردوون بێگەرد
وە حەرفی خەولە تەبەسومی وەرد
فەرما زەن جە کۆ ماوەری پەرێم
نەسلی ئەو جەکێن نامش واچە پێم
وات: بە کرت مەبۆ پێت کەروون تەحقیق
عایشە دوختەر بووبەکری سیدیق
ئەر بەیۆت مەبۆ هاسوودەی وێمان
ئەو زووتەر بەتۆ ئاوەردەن ئیمان
فەرما بە تەوفیق دەهەندەی داوەر
بشۆ هەردووشان خواستگاری کەر
خەولە بە فرمان ئەمری پێغەمەر
روو کەرد وەیانەی سیدیقی ئەکبەر
شیی بەلای عایشەی ئەعلا
(رضی الله تعالی عنها)
خەولە عەرزش کەرد یا ئومی رەمان
تا سەر بۆ کەرەم خودای ئاسمان
خواجەی کائینات منش کیانان
تۆش بە جای ئومێد تەووەقع وانان
مەیلش عایشە ئەر سەد منالەن
نەزەر کەردەن لێش پەی ئەو حەڵاڵەن
ئومی رەمان وات: سەبر بکەر تۆ
تاکە ئەبوو بەکر تەشریف باوەرۆ
سیدیقی ئەکبەر دارای زەمانە
جەو دەم تەشریفش ئاوەرد وەیانە
خەولە عەرزش کەرد مەتڵەب سەرانسەر
وات: عەرز بکەر هەم بە پێغەمەر
عایشە جارێ هێلای منالەن
تەحریری تاریخ عومرش شەش سالەن

من دایم رۆحم هانە خاک و پاش
مەتڵەبی هەنی عەرز بکەر جەلاش
من بە برادەر قەرارش دادەن
عایشە بە ئەو برادەرزادەن
ئەی عەقیدە مەکرووە یاخو جایزەن
ئەرسەد کە ئەهلی پەیوەند فایزەن
خەولە هەم دەرسات سفارشات بەرد
مەتلووبات یەکیەک عەرزی حەزرەت کەرد
فەرما هەم بشو ئیتمینان کەر لێش
واچە ئەبووبەکر هیچ نەبۆش ئەندێش
نەک خۆ برای شیر یەک رایا وەرین
جە دینی ئیسلام گشت برادەرین
جایزەن نیکاح عەقدی ئەو دوختەر
جوبرەئیل حوکمش ئاوەردەن جەسەر
وەگەر هەم ماچۆ منالەن هاڵا
لازمەن عومرش بشو وەباڵا
خوداوەند جە سەر وێش دان روخسەتش
مەوقووفەن ویساڵ تابلووغەتش
خەولە فەرمایش پاکی پێغەمەر
یاونا بە سەمع سیدیقی ئەکبەر
وات: بشۆ عەرز کەر بە مەحرەمانە
تەشریف باوەر و بە بەندەخانە
شای شەفاعەت خواە سالاری مەحشەر
تەشریف بەرد بەلای سیدیقی ئەکبەر
عەقدی عایشە سیدین مەکەردەن
پەی موبارەکی شیرینی وەردەن
عەرووسی ئەو شای شێوەی شیرینە
جە دمای سی ساڵ کۆچی مەدینە

بادا مەوقووف بەو ئەمر ئەو جاری
تاکە روو بکەین هەم وەلای کاری
دیسان هەم خەولە جە ئەو مەوعوودە
بە ئەمری حەزرەت شیی وەلای سودە
واتش: من موژدەی خەیرم ئاوەردەن
حەقق بەشانی کەرامەت کەردەن
موستەفا موختار مەیلی تۆ دارۆ
وە شادیی عومری چەنیت بوبارۆ
وات: پەر موبارەک چون ئەو عازمەن
بەڵام مەسلەحەت پدەر لازمەن
خەولە دیسان شیی وەلای زەمعەی پیر
فەرموودەی حەزرەت بەیان کەرد تەقریر
زەمعە کیانا سودەشان ئاوەرد
خەیلی دەلالەت فرزەند وێش کەرد
واتش: محەمەد کەفوی کەریمەن
بوزورگەوارەن شانش عەزیمەن
ئەگەر مەیلت هەن تا بدەوت بە ئەو
تۆ پەروانە وار ئەو چون شەمعی شەو
سودە روخسەتدا زەمعە قبووڵ کەرد
کیانا حەزرەت تەشریفش ئاوەرد
بە موبارەکی عەقدش جاریی کەرد
سودەشان بە قەسر ئالای حەزرەت بەرد
مەلایەکەی عەرش ئەو شەو جە شادیی
واناشان مەقام موبارەک بادیی

فصل دربیان ذکر عروج حضرت دربیت المقدس تا مسجد الاقصی

شەوی شەریفتەر جە لەیلەتولقەدر
جەفریشتەی خەیر شای ئەسحابلبەدر
حەزرەت جەسەرای ئەمهانی پاک
فارغ بی جە زیکر فەردی تەنیای تاک
خاتر حەزین بی جە گومراهیی قەوم
مەشغووڵ بی جەو دەم بە ئەسبابی نەوم
شیی نە جامەی خەو چون سەوڵی ساوا
ناگاە وێنەی بەرق جوبرەئیل یاوا
وات: یا محەمەد حوکم ئاوەردەن
پادشای شاهان تۆ تەڵەب کەردەن
فەلەک ئینتیزار پاپوسی پاتەن
مەلایەک یەکسەر چەمەڕای راتەن!
(قم بسم الله الرحمن الرحیم)
ڕۆشن کەر ئەفلاک تا عەرشی عەزیم
زەمین وە پابوس پات پەڕ نوور بۆ
سەنگی هەردان گشت وە سورمەی توور بۆ
جوبرەئیل جە نۆ وە ئەدەب دەس بەرد
سینەی موبارەک حەزرەت هەم شەقق کەرد
میکائیل دڵ و دەروونش کەمکەم
شستشان تەمام بە ئاوی زەمزەم
مەملووء کەردشان یەکسەر وە حیکمەت
جە ئەسلی ئیمان ئەمری نبووەت!
خولاسە ئەو شەو شای خەیرولبەشەر
جە حوجرەی شەریف بەردشان وەبەر
بە چند شادی و زەوق بە مەیل و وەفا
تا تەشریف بەردەن وە مەروە و سەفا

حەزرەت نیگا کەرد بوراقی چون بەرق
نوورین تەر جەنوور شوعلەی شەمسی شەرق
رووانتەر بەرەفت چون بەرقی ئەنجەم
ئادەمی سوورەت شوخی تاووس دەم
زین جە زێڕ چە سەرزین حوللەی نوور
ئالای مورەسسەع نم دادەی کافوور
کەفەڵ پۆش جەلای جەواهیر کاریی
سینەبەند مەفتوول تافتەی مرواریی
ریکاب جە ئەڵماس بەند ریکاب گەوهەر
زەبرتەنگ تلای دوو قاڵی ئەحمەر
لیجام دانە بەبد بێ عەیبی ئاڵا
کارخانەی لارەیب ئوستادی باڵا
پاڵ چون زولف حور سم چون قورسی خوەر
ساق چون سیمی ساق ناڵ وینەی قەمەر
دووباڵ وێنەی باڵ بەیداخی شاهی
بە یەک دەم تەیی کەرد جە مەه تا ماهی
بوراق جەو دەم دا مەکەردش خرۆش
تا جوبرەئیل گرت ریکابش وە دۆش
میکائیل عەنان مەحکەم گرت وە کەفف
جەم بیی نەدەورش مەلایەک سەفسەف
جوبرەئیل واتش: یا خەیرولبەشەر
فەرمە و سواربە بە ئەمری داوەر
سالاری مەحشەر شای لەولاک خیتاب
پای موبارەکش نیاوە ریکاب
سوواربیی وە زین بەرق ئاسای بوراق
وەعەزمی گەردش گەردوونی هەفت تاق
بە ئەمری قادر حەیی رەببانی
راهیی بیی چەنی گرۆی رۆحانی

هەر چووار موقرەب چەنی پێغەمەر
مەواتەن بەخبەخ ئەللاهو ئەکبەر
جە ناگاه دوو زەرف چون دوری خوشاب
یەکێ پڕ شیر و یەکێ پەڕ شەراب
یاونان بە سەمع شای خەیرولبەشەر
جەی زرووفانە یەکێ قبووڵ کەر
حەزرەت دەرسات دەس پەی زەرفی شێر بەرد
(بسم الله) وات، شیر تەناول کەرد
جوبرەئیل عەرز کەرد یا خەیرولئەنام
ئەرتۆ شەرابت بنوشا ئەوجام
زومرەی ئوممەتت بادەخوار مەبی
دمای تۆ یەکسەر گوناهکار مەبی
(القصة) خەیلێ سەحرا تەیی کەردەن
جە بادیەی بەر بیدی و یەردەن
یەکێ جە یومن بە ناڵەی خەتەر
وات: یا محەمەد تەوەقوف بکەر
ساتێ من جە تۆ سوئالێ داروون
جەواب لوتفت وەچەم مەداروون
حەزرەت هیچ نەکەرد زەڕە مودارا
نەدا جوابش ویەرد جەو سارا
هەم جەلای یەسار یەکێ داخەبەر
وات: یا محەمەد تەوقوف بکەر
سوئالی داروون بدەر جوابم
سەحراء گێل بی یەن جە ئیزتیرابم
حەزرەت ئیلتیقات زەڕە نەکەرد پەیش
پادا نە بوراق ویەرد بی ئەندیش
دیسان یەک عەورەت شوخی شیرین ناز
وە بانگی بی شەرم بوڵند کەر ئاواز

وات: یا محەمەد ئەسرین مەواروون
ساتی تامول کەر نیازی داروون
حەزرەت هەم بە ئەو نەکەرد ئیلتیفات
و یەرد وێنەی بەرق هەوری سەماوات
غەرەز جەو مەکان و یەرد تەعجیل
جەودما پەرساش ئەو جە جوبرەئیل
فەرما یا ئەخی ئەو هەرسێ نەفەر
کێ بین چە کارەن پێم بدەر خەبەر
بەڵێ ئەوەڵ کەس راعی یەهوود بێ
لەعینی بەدزات گومڕای مەردوود بێ
بە تو کەردەبی چون رووی خیاتبش
ئەگەر جەودەم مدای جەوابش
ئومەتت یەکسەر حەرام مەوەردەن
بەدینی یەهوود عەمەل مەکەردەن
ئەو شەخسی دووەم هەم نەسارابێ
وە بورجی بەختش ئەوبار وارا بێ
ئەر جەودەم مدای جوابش بەدل
مورادش یەکسەر گشت مەبیی حاسڵ
زومرەی ئومەتت یەکایەک جەتۆ
نەسارا مەبین گشت جە دمای تۆ
سالیسەن سوئاڵ بەحسی ئەو عەورەت
ئەو بالا عەرعەر شیرین خاڵ و خەت
ئانە دنیای دوون پەڕ مەلاڵە بێ
زەوق و زینەتش گشت جەهالەت بێ
ئەگەر تۆمەدای بەو تەور جوابش
ئومەتت مەشیی گشت بە ریکابش
نامی قیامەت هیچ نمەبەردەن
یەکسەر دنیای دوون قبووڵ مەکەردەن

غەرەز چند مەساف راگە تەیی کەردەن
تا تەشریفی خەیر وەجایی بەردەن
جوبرەئیل عەرز کەرد یا خەیرولبەشەر
جەی مەکانی خاس لادێ پیا دەبەر
ئینە مەدینەی ئاخرجای ویتەن
تەییبەی شەریف هیجرەتگای وێتەن
حەزرەت چون شنەفت پا ئاوەردەوە
دوو رکعەت نماز ئەدا کەردەوە
تەشریفش دیسان سواربیی وەزین
تەیی کەردەن راهان سارا و سەرزەمین
یاوان بە جایی شەریف و دڵگیر
سەنگش سورمەبێ گیاش گشت عەبیر
جوبرەئیل جەنۆ ئاما وە گوفتار
عەرز کەرد نە خزمەت شای بوراق سوار
وات: یە کوی توورەن خودا عەلیمەن
یاگەی موناجات مووسای کەلیمەن!
ئەو کۆ مەشهوورەن بە بەیتولحیکەم
ئەوەن جای مەلوود عیسا بنی مریەم
حەزرەت پیادە بێ جە بوراق دەرسات
جە دەرگای بی چوون کەردش مواجات
رەسمی عیبادەت هەم بە جا ئاوەرد
تەشریف هەم وەزین پەشتی بوراق بەرد
زەمین مننەتبار زەمان هەم خوشحاڵ
بوراق و پەرتاو جوبرەئیل وەباڵ
جە لوتفی بێچوون فەردی فەریادرەس
یاوان بە قاپی بەیتولموقەددەس
بەیتولموقەددەس زیارەت کەردش
سوجدەی زاتی پاک بێ زەواڵ بەردش

لاز هەم سوار بیی پا دا نە بوراق
راهی بی چون بەرق تەیی کەردش ئافاق
جە هیچ مەنزڵێ نە کەرد مەواسا
یاوا بە قاپی مەسجیدولئەقسا
دیسا جە بوراق پا ئاوەردەوە
سوجدەی زاتی پاک واحید بەردەوە
جەمعی ئەنبیاء مەلایەک تەمام
کەردەن ئیستیقبال شای خەیرولئەنام
جوبرەئیل جلەوگرت وە دەستەوە
بوراق جە قاپی مەسجید بەستەوە
حەزرەت تەشریفش وە ئەندەروون بەرد
عەزەم سوجدە گای نمای حاجەت کەرد
سەفەری میعراج رەوندەی فەلەک
بیی بەپێشەوای ئەنبیا و مەلەک
بەڵام ئەو قاپی بوراق پی بەستە
دەستکاری دیوان هەرگیز نەشکستە
سفدتەر جە رەنگ تەختە تەختی عاج
مەشهور بی نامش وە بابو لمیعراج
چەو دەم چەند هەزار فریشتانی خەیر
هەم پەری تەواف هەم پەی سەفا و سەیر
ئامان بە خزمەت شای خەیرولئەنام
یەکیەک جە حوزوور کەردشان سەلام
واتەن: یارەسوول ئەوەل و ئاخر
یا محەمەد یا شەفیعی مەحشەر
تا حەزرەت پەرسا جە روحەلئەمین
واتش: یا ئەخی برای دنیا و دین
مەعنی ئەی سەنا و تەحییەت چێشەن
پەنەم واچە راست دڵ وەئەندێشەن

جوبرەئیل عەرز کەرد یا خەیرەلئەنام
مەعنای تەحییەت ئیدەن جە کەلام
بینای ئەوەلین گشت ئەشیا تونی
هەم خەتمی خاتەم ئەنبیا تونی
بە شافعی تو مەهر مەبۆ دەفع
حەشری قیامەت بە تۆ مەبۆ رەفع
قوم یا محەمەد دیرەن دیارەن
ئیستە پەی ئامایت حەقق ئینتیزارەن
خیزا جە مەسجید وەبێ مدارا
دەستی حەزرەت گرت بەردش وەسارا
دیش نەردەبان ئالای شەرەفناک
دووپاش جە زەمین فەرقش جە ئەفلاک
یەک لاش زمروود، شیرینی دوڵبەر
یەک لاش هەم مەرجان یاقووتی ئەحمەر
پایش یەکایەک جە دوری مەکنوون
سازان وەیەک دەم پادشای بێچوون
فەوج فەوج فریشتان لەتیف ئاڵا
مەیان وەپاین مشان وە باڵا
حەزرەت تەشریفش چەنی جوبرەئیل
هەم بەو نەردەبان و یەرد بەتەعجیل
بە تەوفیقی زات، حەیی بێ بە دل
یاوا بە ئەیوان گەردوون ئەوەڵ
قەولێ واچیان جوبرەئیل وەباڵ
حەزرەتش هورگرت وە بێ قیل و قال
بی غوسسە و خەیاڵ وەبی وەسواسە
بەرد وە ئاسمان وەیەک هەناسە
جوبرەئیل دەرسات خواجە بێدار کەرد
دەنگی دەققلباب جە کەیوان ویەرد

دەردەم قاپیەوان پەرسا: تۆ کێنی!
مەگەر جە مەخلووق رووی سەرزەمینی
جەواب دا: کە من روحەلئەمینم
ماമووری مورسەل ئەمری زەمینم
دیسان: وات: ئانە کێن چەنی تۆ!
وات: مەحەمەد شای فریشتە خۆ
واتش: مەگەر حەقق ئەو تەڵەب کەردەن
وات: بەڵ ئیحزار پای پەشت پەردەن
واتش: مەرحەبا وەش ئامای سەدجار
سەڵەوات دا بە رووی رەسوولی موختار
قاپی ئاسمان دەرسات کەردەوە
سوجدەی نووری پاک حەزرەت بەردەوە
تەشریف بەرد وەبان ئاسمان ساف
چەرخی چەپی واز بەرزی بی تەناف
حەزرەت دیی شەخسی تەمام موبارەک
ویش پەی ئیستیقبال کەردەن تەدارەک
جوبرەئیل جەنۆ وات بە پێغەمەر
ئانە ئادەمان شای ئەبولبەشەر
ئاخر باباتەن سەلام بکەر لێش
موژدەی ریسالەت هەم وێت بدەر پێش
حەزرەت کەرد سەلام شای ئەبولبەشەر
ئادەم سەندەوە سەلام جەو سەروەر
واتش: مەرحەبا فرزەندی سالح
قەزات وە فرزەند سەد هەزار تالح
وەش ئامای سەروەر گشتین سەروەران
ئەی خەتمی جوملەی گشت پێغەمەران
حەزرەت دیش دەربی جەلای راستی ئەو
بوی عەترش مەیۆ وێنەی شەوبوی شەو

دەربی جەلای چەپ ئەو هەم دیارەن
بۆی عەفوونەتش چون بۆی مردارەن
ئادەم جەودەم دا نامی حەقق مەبەرد
گاهی مە گەرەوا گاهی خەندەش کەرد
حەزرەت پەرسا کەرد جە روحەلئەمین
فەرماکە ئەی پەیک رەببەلعالەمین
ئادەم یە پەی چێش جەرگش بریانەن
گاه گاه نە خەندان گاه نە گریانەن
ئەو دەربی بو نخوش چەنی ئەو بۆی بەد
رەمزی ئەو چێشەن دانای خورەدمەند
جوبرەئیل عەرز کەرد واتش: یا خاتەم
ئەو دەربی بو خوش لای راستی ئادەم
هەر جە رووی ئەزەل نوور پێدا وەشتەن
قەریب وە ریزوان رەوزەی بەهەشتەن
ئەرواحی پاکان ئەولادی ئادەم
سەعادەت مەندان موبارەک قەدەم
یەکسەر بەواردا مەکەران گوزەر
مەشان وەبەهەشت وەبێ دەردیسەر
جەوبونە ئادەم راهیی و خەندانەن
خەندەش جە شادیی ئەو فرزەندانەن
ئەو دەربی بەد بۆ لای یەساری ئەو
راگەی دۆزەخەن چون زوڵماتی شەو
ئەرواحی خەبیس ئەشقیای بەدخۆ
ئەوجاگە یەگسەر بە دوزەخ مەشۆ
ئادەم پەی ئەوان خاترمەحزوونەن
جەرگش چوون بریان دەروون پەرهوونەن
زومرەی قودسیان موکەرەم یەکسەر
ئامان وە پێشواز شای خەیرولبەشەر

ماه خور چەنی بەرجەسی بەهرام
بۆساشان ریکاب شای خەیرولئەنام
عەتارد رەقەم وێش کەرد فەرامۆش
حەلقەی غولامیش دەرسات کەرد نەگۆش
سەبعە سەییارە سورەیا و زوحەل
بیێن بە پایەنداز موستەفای مورسەل
شیعری یەمانی چون شوعەرای تەڕدەست
جە کیتابچەی مەدح ئینشای نەعتش بەست
غەرەز جە سەدتاق گەردوون دنیا
کوسی ریسالەت ئەحمەدی ژنیا
جەو دما بەحوکمی پادشای جەلیل
حەزرەت شیی وە پشت باڵی جوبرەئیل
چون تەیری تیژباڵ یا بەرقی رووی تەم
بەردش وەپای تامە ئەفلاکی حەوتەم
بەعد ئیستیفتاح گفت و گۆی مەلەک
مەفتووح بی قاپی سەربەستەی فەلەک
گشت پابوس پای حەزرەت کەردشان
جە شادیی سوجدەی شوکر بەردشان
حەزرەت دوو جوان جەو دەم دین بە چەم
هەردوو مەدرەخشان وێنەی شوعلەی شەم
دیسان هەم پەرسا جە روحەلئەمین
وات: ئەی دوو نەفەر شەریفی پاکدین
نامشان چێشەن ئەسلشان جە کۆن؟
رازی نیهانی کەشفش هەر بە تۆن!
جوبرەئیل عەرز کەرد بە بێ زیاد و کەم
واتش: یەکێشان عیسای بنی مریەم
بوزورگی مورسەل یاگەی ئومیدەن
جە ئولولعەزمان یەکێشان ئیدەن

ئەو یەک خواجەی عەرش نامش هەم نریان
یەحیا پێغەمەر ئیبنی زەکەری یان
چون پێغەمەرەن سەلام کەر لێشان
حوکمی ریسالەت ئیزهار کەرد پێشان
شای شەفاعەت خواه سالاری مەحشەر
شیی کەردش سەلام ئەو دوو پێغەمەر
جە دمای جەواب سەلام و سەفا
کەردەن تەوازوع چەنی موستەفا
جوبرەئیل عەرز کەرد یا خەیرولبەشەر
ئینتیزاری تون دەهندەی داوەر
حەزرەت سوار بیی جوبرەئیل وە باڵ
بوراق راهیی لێ وێنەی بادی شەماڵ
بە تەوفیقی زات دارای موعەززەم
یاوان وە پای گەردوونی سەهەم
وەهەر تەور سابق جە بابان ویەرد
گفت و گو چەنی دەربانان گشت کەرد
موژدەی ئامای خەیر حەزرەت دیاوە
قوفلی قاپی چەرخ هەر هەفت کریاوە
جە سەفای سەهم شای خەیرولئەنام
یوسف دی وەچەم عەلە یهیسەلام
بە حوکمی فەرمان رەببولعالەمین
یاوان بەسەر دیا دیش جەنابی ئیدریس
مەشغوولەن دایم بە ئەمری تەدریس
جە چەرخی پەنجەم شای ئەعلا سیفات
هەم چەنی هاروون کەردش موناجات
مەهیمزدا مەرکەب بەرق ئاسای بوراق
نەکەرد مدارا تا چەرخی شەش تاق
حەزرەت نیگاه کەرد بەو دیدە مەخموور
دیش مووسا گوستاخ کەلیمی کۆی توور

دمای گفت و گۆ و گشت سەفا و سەلام
تەعجیل کەرد حەزرەت شای خەیرولئەنام
سەماوات تەیی کەرد هەر شش وەبێ خەم
تا یاوا بە تاقی گەردوونی هەفتەم
جەو دما مووسا جە دەرگای باریی
دەمدەم مەنالا مەکەردش زاریی
مەلایەکان وات: دل وە ئەندێشەن
یا مووسا سەبەبی زاریی تۆ چێشەن
واتش: جەوانی تازەی پەنە یاوا
زەمین تاکە عەرش بەو مەبۆ ئاوا
نامی ئوممەتش گشت نە دەفتەرەن
یەقین جە ئوممەت من زیادتەرەن
ئەغلەب گشت رەوزەی ریزوان جاشانەن
جەناتی تەجری مەنزڵگاشانەن
بەڵام ئەو زاری چە حەسەد نەبی
زاهیر جە ئەقەل قەومی وێش مەبی
حەزرەت جە گەردوون ئەفلاکی حەفتەم
چونکە ئیبراهیم خەلیل دیی وەچەم!
هەم بە ئیشارە ئەخی جوبرەئیل
حەزرەت کەرد سەڵام بە تاو و تەعجیل
ئیبراهیم واتش: مەرحەبا سەدجار
فرزەندی سالح سەیدەلئەبرار
حەزرەت گوزەر کەرد جە بەیتەلمەعموور
سوجدە گای مەلیک سەرتاپا جە نوور
جوبرەئیل یەکیەک رەهنموون کەردش
تەشریف بە سەدرولمونتەها بەردش
سەدرە یەک درەخت جای جوبرەئیل بێ
وەڵگی ئەو درەخت چون گوشی فیل بێ

ئەشجارش وێنەی شاخی حەبەر بێ
جە توووبای بەهەشت ئەو بڵندتەر بێ
جە بێخش چوار جوی ئاب رەوان
شەوان تا بە رو دایربین دەوان
دووشان پەنهان بین دووجوشان زاهیر
زەلالی شیرین بێ عەیبی تاهیر
ئیستیفسارش کەرد جە روحەلئەمین
پەی ئەو چوار نەهر ئالای بێ قەرین
جوبرەئیل عەرز کەرد یا رەسولوڵلا
وات: ئەو چوار جۆ بەئەمریلا
ئەو رۆ نیهانی مەشان وە بەهەشت
پەی حەوزی حەیات پەی سەفا و گوڵگەشت
ئەو دوو زاهیرە کەسیر و قەلیل
یەکی فوراتەن یەکێشان هەم نیل
دونیاشان مەعلووم بۆ وەتۆ
عەرزم هەر ئێدەن جەسارەت مەبۆ
حەزرەت جە سەدرە هەم کەردش خرووج
روونیا بەشاد راگەی عورووج
نەوجا جوبرەئیل وە بێ چۆن و چەند
حەزرەت راهی کەرد وێش هەم بە جامەند
حەزرەت نیگاه کەرد پەری جوبرەئیل
فەرما یا ئەخی پەیکی شای جەلیل
پەی چێش ریفاقەت بەسەر نەبەردی
ئاخر چەنی من تەخەلف کەردی
جوبرەئیل عەرز کەرد یا خەیرولئەبەشەر
وەیتەور قەرار دان دەهندەی داوەر
ئێمە گشت یەکسەر فەرمان بەردارین
هەر یەک مەقامی مەعلوومی دارین

حەرەکەی قووەی باڵم نەمەندەن
تەوانا تاقەت حاڵم نەمەندەن
تەوجوهی عەرزی من نەبی موکەرەر
ئەر زەرە نەوجاه یا بنیو نەوەر
شوعاعی نووری تەجەللای ئەقدەس
سەرتا پام تەمام مەبۆ وەقەقنەس
وەرنە من رۆحم نە قەدەم گاتەن
جە هیچ خەوف نەکەی خودا هامڕاتەن
رەسوول ئێد شنەفت جە رۆحەلئەمین
رووکەرد ئەو هەوا بەخاتر حەزین
بە تەوفیقی زات تاکی تەنیای فەرد
حەزرەت بە تەنها چەند حیجاب تەی کەرد
یاوا بە جایێ سەخت و ناهەموار
بوراق خەستەبی پا وست جە رەفتار
ناگاه زاهیر بی رەفڕەفی جە غەیب
سەرتاپا تاهیر نوورینی بێ عەیب
ئاما نیدایی سەریح چون عەرەب
واتش: (لا تخف یا احمد ارکب
سوراببی حەزرەت هەی کەرد بە رەفڕەف
مامان راگەش مەلایەک سەفسەف
بۆساشان ریکاب ئاڵای پەسەندش
گرتشان دامان سەعادەتمەندش
وە یەک سات جە چەند حیجابات ویەرد
راگەی پەنسەد ساڵ لامەکان تەی کەرد
حامیلانی عەرش گرووی بیی تەمام
ئامان وە پێشواز شای خەیرەلئەنام
یەکایەک بۆسان نەعلەینی پاکش
کەردەن زیارەت حەلقەی سیواکش

غەرەز تا یاوان بەعەرشی عەزیم
لەرزا جە هەیبەت فراوان کەرد بیم
ئاما نیدایێ جە شای زولجەلای
(تعال لا تخف یا حبیب تعال)
جە عەرشی عەزیم قەتر دا وەدەو
تکیا تۆی حەلق هومایونی ئەو
جەو سەبەب علیم ئەوەڵ و ئاخر
جە سینەی حەزرەت یەکسەر بیی زاهیر
هەر دەم نیدایی جە شای بی ئەندێش
ماما ، یا ئەحمەد پا بنیە وە پیش!
حەزرەت بەو تەومار هەر بەو تاجەوە
کەمکەم تا تک دا وە مەعرا جەوە
لەرزا جە هەیبەت چون توولی ساوا
بە قاپی قەوسەین ئەو ئەدناە یاوا
ئاما سەدایێ زەحمەت نەبۆ لێت
وا نە تەحیەت پاکی خودای ویت
رەسوول وە روخسەت دانای توانا
(التحیات لله و انا)
جە نۆ فەرما پێش بینای بانی سەر
(سلام علیک یا خیرالبشر)
سەلامی حەزرەت عیززەت ستانا
(وعلی عبادالله و انا)
شاهدی داشان بە خودای ئەکبەر
هەم بە ریسالەت پاکی پێغەمەر
جەو دما حەزرەت مەتلەب بەس بەس
یەکایەک عەرز کەرد بە زاتی ئەقدەس
گفت و گۆی عەزیم جە دەرگای غەففار
شنەفتش جواب لوتفی بێ شومار

جە بابی ئوممەت حەزرەت هەم عەرز کەرد
حەقق پەنجا رکعەت نماز لێش فەرز کەرد
بە چەند عاتیفەت عەتای رەببانی
موخلەع بە لوتف زاتی سوبحانی
روخسەت تەڵەب کەرد جە دانای جەلیل
موراجەعەت کەرد بەلای جوبرەئیل
روحولئەمین شیی وە ئیستیقباڵش
سەڵەوات دا بە رووی جەلای جەماڵش
دەستی حەزرەت گرت وە عەزمی گوڵگەشت
بەردش وە سەیران گوڵباغچەی بەهەشت
حوریان ئامان گشت وە پێشوازش
جان و دڵ کەردەن وە پایەندازەش
توحفەی لەزایز فاخیرەی بەهەشت
یەکسەر دیی وەچەم ئەوزاعی هەر هەشت
غەرەز سەیرش کەرد هەرتاکە تاوا
دوزەخ بە نەزەر شەریفش یاوا
ئەهلی دوزەخی گرووی بەد بەختان
تەبەعەی شەیتان ئایرین وەختان
ئەحواڵی یەکیەک بە نەزەر ئاوەرد
پەی گوناهباران کێشا ئاهی سەرد
جە وەقتی عەودەت راگەی خەف پێم
جەو دەم دا یاوا بە مووسای کەلیم
تا کەلیم ئەڵلا عەرزی حەزرەت کەرد
پەرساش پەی ئوممەت فەرزت چێشت ئاوەرد
وات: پەنجا رکعەت یەک شەو و رۆ
ئەدای نمای فەرز مەعلووم بۆ جە تۆ
مووسا وات: موشکیل مەزانە ئاسان
من خەلقم جە تۆ زووتەرشناسان

بەنی ئیسرائیل ئیستە گشت مەردەن
من گشتم یەکسەر ئیمتیحان کەردەن
ئوممەتانی تۆ چون ئاخر بەرەن
جە باقی ئوممەت گشت زەعیف تەرەن
هەرگیز نەداران قووەی پەنجا فەرز
تا مەحشەر پێشان گشت مەبو وە قەرز
بشۆ دماوە جە قاپی داوەر
وە هەر سوورەت بۆ تەخفیز باوەر
حەزرەت دووبارە گێڵاوە ئەو پەس
دیسان پەنا بەرد زاتی ئەقدەس
عەرز کەرد قاپی پادشای غەففار
واتش: ئەوممەتم زەعیفەن بێچار
نەداران قودرەت مەعاشی وێشان
پەنجا فەرز نماز زیادەن پێشان
حەقق فەرما بیست فەرز تەخفیز شان بۆ
بینا بە خاتر هومایونی تو!
حەزرەت سوجدەی زات شای بێ زەواڵ بەرد
هەم وەلای مووسا موعاوەدت کەرد
دیسان پەرسا لێش کەلیمی کوی توور
واتش: چێشت کەرد جەلای شای غەفوور
فەرما کەرەمدار چەنیم کەرەم کەرد
میقداری بیست فەرز تەخفیفم ئاوەرد
هەم ئەڵلا وات زیادەن هاڵا
دیسان تەشریفت بشو وە باڵا
ئەرچەندی پەی ت مەبۆ بە زەحمەت
بەڵ هەم باوەری تەخفیف پەی ئوممەت
غەرەز تا سی جار شای گەردوون بەیدەق
تەشریف بەرد وە بان قاپی بەرزی حەقق

شای بوراق سوار بە چەند دەرد و رەنج
ئاخر پەنجا فەرز یاونا بە پەنج!
مووسا عەرزش کەرد یا خەیرولبەشەر
دیسان پەی تەخفیف هەم تەشریف بەر
حەرزەت دا جواب شیرینتەر جە قەند
هەر چە خواهش کەم جەلای خوداوەند
قەبوول مەکەر و بینایی چاوان
عەتاش عەمیمەن لوتفش فراوان
بەڵام جەی فیشتەر خاس نی یەن تەکلیف
شەرمەن هەمدیسان بشوون پەی تەخفیف
جەو دما بە شاد موراجەعەت کەرد
تەشریف بە سرای ئەوم هانی بەرد
قاپی فتوحات کریا و دەریاوە
هیمای حەلقەکیش هەر مەلریاوە!
تۆی ئەسبابی نەوم پەڕ تەدارەکش
جەیوانی شەریف جای مویارەکش
هیمای عەتری هەڵم گەرمیش باقی بێ
گەرمیی روتبەی بەرز وەش دماخی بێ
یا حەقق بە حاجەت ئیسمی عەزیمت
بە حەققی جەلال زاتی قەدیمت
بەنووری رەسوول ساحیب تەخت و تاج
ئەو شەو بە عیززەت بەردت ئەو میعراج
عەبدی وێت قادر کۆی گوناهباران
عاسیی رووسیاه هەم شەرمەساران
بە بەخشش بە فەزل بێ پایانی وێت
بە عەفوی عەزیم نمایانی وێت
ئومێدش نی یەن میقداری یەک موو
(باللە) بغەیرەز جە (لاتقطنوا)

فصل در بیان استهزای قریش در باب ر فتن معراج

بەڵێ چون حەزرەت شای خەیرولبەشەر
شیی نەجامەی خاو ئەو شەو تا سەحەر
سەحەر تەشریفش خیزا پەی تاعەت
ئەداش کەرد نمای فەرز بە جەماعەت
مەزاناش قورەیش قەومی قورەیشەن
جە ئەمری میعراج مەکەن تەکزیبشەن
جەو بۆنە مەغمووم مەحزوون و سەرسام
دەرسات تەشریف بەرد وە بەیتولحەرام
ناگاه ئەبوجەهیل لەعینی بەدزات
ئاما بە خزمەت خواجەی کائینات
جە رووی ئیستیهزا کنایەی غەلەت
ئاما وە جواب پەرسا جە حەزرەت
وات: یا محەمەد کەم یا زیادە
وەی زوو کەردەنت هیچ ئیستیفادە
حەزرەت وات: بەڵێ ویەردە و یەرد
ئەمشەو مەسافەی عورووجم تەی کەرد
واقیعەی میعراج لواو ئامای شەو
یەکیەک وە تەفسیل بەیان کەرد پەی ئەو
ئ{بوجەهل وات: قەزی یە چون نەوم
چون واتی بە من مەواجە بە قەوم
شای بوراق سوار فەرما وا نەعەم
مەکەروون تەقریر بەبێ زیاد و کەم!
(القصە) حاکم حوکمی بەدخواهان
شیی بەلای قورەیش گرووی گومڕاهان
واتش ئەی مەحشەر بێ نامووسی نەنگ
محەمەد دنیاش ئاوەردەن وە تەنگ

مەواچۆ ئەمشەو وەیەک نیم نەفەس
شیم کەردم تەواف بەیتولموقەددەس
مەسجید لئەقسا هەر هەفت ئاسمان
سەدرەی کورسی و لەوح عەرش و لامەکان
گشتم کەرد تەواف وە دەوانی دەو
ئامام وە مەنزڵ هەر مەندە بێ شەو
چەنی سەنادید موشریکان یەکسەر
شین وەلای بووبەکر سیدیقی ئەکبەر
واتەن: محەمەد ساحیب کاری تۆ
وەیتەور فەرماوان دیسان هەم جەنۆ
ماچۆ موقەرەب بارەگای ئەقدەس
من بەردەن وەسەر بەیتەلموقەددەس
یەعنی وەی حەرفە تۆ باوەڕ داریی
هەنی ئەو سادەق وە چەم مەداریی
ئەبووبەکر وات: ئینە چە داوان؟
ئەگەر ئەو واتەن راستش فەرماوان
پەی چیش جوبرەئیل جەساتی سەدئان
مەیو وە زەمین مەشو وە ئاسمان
جە پایەی بوڵند سەریری ئالا
ماوەرو پێغام ئەڵلا تەعالا
پەی ئایە جوبریل دایم رەهبەرەن
محەمەد جە ئەو موقەرەبتەرەن
چونکە سیفاتش گشت هەر حەمیدەن
ئەر ئەو بواچو قەتران سفیدەن
قەوڵش سادیقەن فەرموودەش راسەن
مەلایەک سروشت ئەشرەفنناسەم
ئەبو جەهل و قەوم وەدڵ پەریشان
شەرمەندە و خجل شین وەجای وێشان

عەقیدەی بەعزی جەو دەم ئەو تەسدیق
ئەبووبە کرشان وانا وە سیدیق
دیسان هەم جەمعی جە قەومی کوففار
ئامان وەخزمەت موستەفای موختار
چونکە بەڵەدبین جە ئەوان چەند کەس
پەرساشان جە وەزع بەیتولموقەددەس
شای خەتمی پەنا شەفیعی موختار
یەکیەک داجواب روئەسای کوففار
یاوا وە جایی نەقشیس زەمیرش
هیچ نەمەندە بێ حەزرەت جە ویرش
ساتی ماتێ بی کەردش تەئەممول
غوسسەی بێ پایان جەم کەرد نە توی دل
جوبرەیل بە ئەمری پادشای ئەقدەس
هورکەند بە جای وێش بەیتولموقەددەس
جە یانەی عەقیل نیاش ئەو نەزەر
روو بە رووی حەزرەت شای حەیرولبەشەر
بەقەولی راوی دانای ساحیب فام
مورتەد بیی جەو دەم بەعزی جە ئیسلام
سەعیدیی نەمەند جە بنیادشان
هەر ئێد بی سەبەب ئیراتیدادشان
قافلەی قورەیش جە مەککە هەم شام
بە یەک ماه مەشین بی سەبر و ئارام
باوەر بە میعراج حەزرەت نەکەردەن
(نعوذبالله) وەکو فر مەردەن
بەڵ چون حەزرەت خەتمولئەنبیا
بەیان کەرد وەزبح مەسجیدلئەقسا
موشریکان واتەن بێ کەم و کاسەن
جە مەساجیدان قەولت گشت راسەن

بەڵام قافڵەی قەبایل یەکسەر
شین پەری شام نەداران ئەسەر
ئەحواڵی ئەوان مەعلووم کەر لێمان
ئامای و نامای گشت بواچە پێمان
حەزرەت فەرماوا وەبی وەسیلە
قافلەی سەنگین فلان قەبیلە
جە دەشتی رۆحا هەردە وە هەردە
مەگێلان پەری ناقەی گوم کەردە
جە مەنزڵگاشان یەک قەدەح پەڕ ئاو
من چون تەشنەس بیم سێر نوشام تاوتاو
وەختی مەیاوان وە ماوای وێشان
جەو ئاوی قەدەح بپەرسین لیشان
تاکە سیدق و کیزب مەعلووم بۆ وە گشت
وە ئەهلی ئینکار فیرقەی زێبا و زشت
فەرما پەی میعراج وەختی و یەردەم
تەماشای فلان کاروان کەردەم
دوو شەخس نامشان فلان وە فلان
سوار بین وە پشت یەک وشتر جوان
جە بوراقی من وشتر سیل کەردش
چون تەیری تیژباڵ وەزاق مەبەردش
یەکێ جەو دوو کەس ناگاه کەوت بەوار
یەک دەستش شکیا پێچ وەردش چون مار
بپەرسین لێشان رازی سەربەستە
دەستی کام ئەشخاس بی یەن شکەستە
روئەسای قورەیش قەبیلەی ئەشرار
دیسان جە حەزرەت کردەن ئیستیفسار
واتەن: وشتران شیرین تەدارەک
قافلەی مەخسووس مەککەی موبارەک

جە کوت دیی بە چەم چێش ئاما پێشان
یاکەی مەیاوان وەیاگەی ویشان
جواب دا حەزرەت: یاوام بە ئێشان
جە خاکی نەعیم و بەردم لێشان!
پەرساشان لیباس ئەوان جە رەنگەن
لیباسی شادیی یا رەختی جەنگەن
شای خەتمی پەناه نیشانەی لیباس
یەکیەک بەیان کەرد وە کەیف و ئیخلاس
فەرما یەک شوتر بوزی شوخ و شەنگ
جە نەوای قەتار وێنەی پێش ئاهەنگ
مامان وە راوە وە شەوق و شادیی
بێ پەروا جە خەم ئەی دنیای بادیی
سوبح جەنی تلووع خورشیدی ئەنوەر
مەیاوان بەجا بە ئەمری داوەر
حەزرەت چون بولبول جە نەقشی زەمیر
پەی ئەهلی کوفار یەکیەک کەرد تەقدیر
ئەو شەو خوشەو بی تاکە شەفەق زەرد
قورەیش بە جاری جەم ئاوەری سکەرد
مدران مونتەزەر پەی تلووعی خور
تاکە جە ئوفق بەر بەیۆ وەبەر
شایەد قافیلە نەیاو وە رۆ
تەکزیبی حەزرەت بکەران جە نۆ!
جە ناگاه یەکێ ئەهلی بەد نەزەر
وات: هەم ئەفتاب بەر ئاما وەبەر
یەکێ تر واتش: قافیلەیچ یاوا
یەکسەر داخل بیی وە زەید و ماوا
روئەسای قورەیش هەڵمەت بەردشان
تەحقیقی ئیخبار حەزرەت کەردشان

کاروانی یەکسەر سوگەند وەردشان
فەرموودەی حەزرەت ئیقرار کەردشان
وەسفی ئەو سەروەر گشت عەلاماتە
ئەو قەولی سادەق ئەو میعجیزانە
نەشیی نە دەروون ئەو تاریک دلان
زەری جە باوەر ئیمان وە ئەیقان
واتشان: حەکیم شیرین رازێوەن
عەجەب ساحیری سیحر بازیوەن
گفت و گۆی جەنگش چون تەوازوعەن
هیچ نی یەن ئیلا سیحری وازیمەن
با من وە سەرگەرد ئەبرۆی تاقش بام
فیدای گەردی سەم پای بواراقش بام
کەریمەن دایم خولق و مەزاجش
شومە جە بەحسی لووای میعراجش
نیمە و ناتەمام ها بەیان کەردم
دوری جە دەریا بەیروون ئاوەردم
بەڵێ چون وەقەول عولەمای ئەیام
واقیعەی میعراج شای خەیرەلئەنام
جە بیست هەفتەم رووی ماهی رەجەب
ماهی موبارەک ئەعلای موررەحەب
جە دوازدە ساڵ بەعدی نبووەت
یەکسال و دووماە قەبل جە هیجرەت
واقیع بیی میعراج شای خەیرەلئەنام
پەنج فەرزەی نماز پەی ئەهلی ئیسلام
ئەهلی سەنادید ئەشراف قورەیش
روئەسای قورەیش رەنگبافی قورەیش
یەک روعەتبە و شیب وە ئەرقەم
ئەبوسوفیان ئەبو جەهل وەجەم

تەقریب بەدووسەد بی زیاد و کەم
جەسەحرای مەککە جەم بیی جەماجەم
چەند تەدبیری سەخت عەجایب کەردەن
چەند کینەو غەرەز نەدل ئاوەردەن
ئاخر یەک نەفەر جە ئەهلی ئەشرار
کیاستەن وە شۆن شای بوراق سوار
تەشریف باوەرۆ ساتێ وە سارا
شاد بەو دیدەنش دارا و نەدارا
شای خەتمی پەنا فەوری تەشریف بەرد
ئەهلی قورەیشی یەکسەر ئاخێز کەرد
فەرماوا بە من چێشەن کارتان
خودا بێزار بۆ جە دیدارتان!
واتشان: بە تۆ کەی ئەی محەمەد
یەک عەرز دارین ئەر نیکەن ئەر بەد
تۆکاری عەزیم گرتەنی نە سەر
بەو کارە قورەیش مەبۆ دەربەدەر
جە ئابادی تۆ ئامان و یەردەن
هیچ کەس ئەی کارە مودعا نە کەردەن
ئێمە حاجەتی گشت بە تۆ دارین
گوشەی میعجیزەت وە چەم مەدارین
ئەگەر تۆ راسیی ئەی کارە کەردیی
مودعای قەومان وەجا ئاوەردی
گشت ئیقرار دارین وە پێغەمەریت
بە شەفاعەت خوای ئومەت پەروەریت
حەزرەت فەرماوا: خەیاڵی خامەن
مەرامتان چێشەن ئەو کارە کامەن
واتەن:ئەو درەخت دیارەن جە دوور
تۆ ئەر تەلەب کەرد بەیۆ وە حوزوور

ریشەش هەرچی هەن هور کنیۆ جە خاک
شاخ و بەڵگش گشت جە یەک نەبۆ تاک
بەێو وەی مەجلیس بی پەروا جەنۆ
چەنیس تۆ وازیح کەرو گفت و گۆ
حەزرەت وات: بەلێ عەجیب نادرەن
بەڵام حەقق وە گشت ئەشیا قادرەن
ئەگەر خوداوەند ئەی کارە کەرۆ
ئەلئان ئەو درەخت وەی جا باوەرۆ
بە واعیدی ئەو بدەن گەواهیی
ئیقرارکەن وەزات فەردی ئیلاهیی!
حەزرەت فەرماوا: بنمانون پێتان
یەکسەر نادم بین جە کەردەی وێتان
موشریکان یەکسەر واتشان نەعەم
گشت یەکەن ئیقرار بە دڵ هەم بە دەم
جەو دما حەزرەت نەدا کەرو جەخت
وە زبانی حال تەلەب کەرد درەخت
فەرما: ئەی درەخت سنعەت سازی حەقق
ئافەریدەی زات بێ هەمتای موتلەقق
ئەگەر تۆ ئیمان بە خودا داریی
غەوغای قیامەت وەچەم مەداریی
وە ئیزنی مەعبوود دەهیندەی بێ باک
ریشەت گشت یەکسەر بەر ئاوەرد جە خاک
بۆ تاوی مەجلیس لادی من وە تۆ
چون یارانی یار بکەین گفت و گۆ
دەرسات ئەو درەخت هیچ نەکەرد درێخ
جە ریشەی ئاما هۆرکنیا جە بێخ
نیشت نە رووی هەوا وێنەی کەبووتەر
تاشیی وەحوزوور شای خەیرولبەشەر

مدرا وە پاوە وە لەببەیک لەببیک
واتش: یا رەسوول سەلام و عەلەیکس
حەزرەت عەلەیکش دەردەم سەندەوە
لاحەولە وەلاش جەنۆ وەندەوە
پەرساس جەو درەخت ئالای عەجیب تەرز
شاخ و بەڵگ شیرین شوخی باڵا بەرز
فەرم: ئەی درەخت کی توش ئیجاد کەرد
تۆ هەم ئیمانت بەکێ ئاوەرد؟
وات: مەعبوودی من خودای بێ باکەن
سنعەتسازی ئەرز هەر هەفت ئەفلاکەن
یا نەبی وەڵاە هەر کەس ناوەرۆ
ئیمان بە خودا و شەهادەت بە تۆ
جە رووی قیامەت جەهەننەم جاشەن
رەفیقی شەیتان دۆزەخ ماواشەن
چون قەومی قورەیش گوشدار و بێ گۆش
دەنگی ئەو درەخت شنەفتەن وە گوش
جە سیری بێچوون گفت و گۆی ئەودار
قورەیش جە خجلەت سەروستەن بەوار
حەزرەت وات: هەنی هەن بەهانەتان
حەقق خراپ کەر و یەکسەر پانەتان
واتشان: بەڵێ بفەرمو وەدار
دوولەت بۆ تەمام جە سەرتا بەوار
نیمەش جەلای تۆ بمانۆ جە پیش
ئو نیمەش بشو وە جای ئەسڵی وێش
حەزرەت هەم جە نۆ نیدا کەرد وەدار
واتش: بۆ بە عەشقی دانای کردگار
هەرچی قەوم جە تۆ تەمەننا دارۆ
باوەر وە ئەنجام ئەمرشان ئارۆ

درەخت وات: بەڵێ! جە ریشە تا سەر
دوولەت بۆ تەمام بە ئەمری داوەر
نیمەش فەوریی شیی وەجای ئەسڵی وێش
ئەو نیم جە حوزوور مدار بێ ئەندێش
قورەیش عەرز کەردەن هەم دارین ئومێد
ئێد بشوو وەجای ئەو ئەو بەبو وەجای ئێد
هەم ئیشارە کەرد چون بازی تیژ دەو
ئەو لەت ئاماوە ئید شیی وەجای ئەو
دیسان هەم قورەیش قەومی بەد کردار
عەرز کەرد نە خدمەت، شای بوراق سوار
بفەرمو ببو دارەکەی جاران
بشو وە جای وێش پەی روزگاران
حەزرەت وات: ئەی دار زەحمەتم دا پێت
هەم بشۆ وەجای ئەسلی پۆستی وێت
ئەی لەت شیی وەلای ئەو لەت وەبێ غەم
خاستەر نەجاران پەیوەس بیی وە هەم
واتشان: سیحرش نەک هەر جاریوەن
عەجەب ساحیری جادوو کارێوەن
بەڵێ جە ئەعجاز خواجەی کائینات
هەر ئێد کافی یەن پەی گشت موعجیزات
دیسان هەم یەک رو قورەیشی یەکسەر
جەم بین نە خدمەت شای خەیرولبەشەر
واتشان: ساتۆ ئەر پیغەمەری
ئەر سالاری سەف سەحرای مەحشەری
ئیعجازی بوزورگ بنمانە پێمان
تاکە نادم بین جە کردەی ویمان
ئێمە و عەشایر عاریانیس بەر
بە پێغەمەر مەکەرین باوەر!

حەزرەت فەرماوا ئێوە و خوداتان
دووبارە چێشەن هەم مودعاتان
واتشان: مەتلەب وەبێ لام و جیم
قەمەر جە گەردوون بکەری دوو نیم
خاس هەر دوو قیسم زەریف دیابان
هەردوو وە عالەم گشت ئاشکەرابان
تاکە یەک سەعات وە رووی سەماوە
هەردوو وە تەرتیب بشان وەراوە
حەزرەت وات: بەڵێ مەتلەبم زانا
ئەر من وە تەوفیق دانای توانا
جە رووی ئاسمان شەقق کەردم قەمەر
زاهیر هەردوو شەقق ئاما وە نەزەر
ماوەردی ئیمان بە خودای بێ باک
بەوەحدانی یەت فەردی تەنیای تاک
قورەیش: وات نەعەم خلافش نەبۆ
ئیمان ماوەریم بەخودا و بەتۆ!
شای خەتمی پەناە حەبیبی داوەر
رووی ئەنگوشت کەرد ئیشارە قەمەر
وە ئەمری خالیس تاکی تەنیای فەرد
مانگ جە ئاسمان دەر سەعات شەقق کەرد
چون سەیفی وە تیغ کەریش بە دوولەت
دوو شەقق بیی جە سەر ئەعجازی حەزرەت
بەو تەور دوور کەوتەن جە سەمای ئەزرەق
تا تۆی هەور کەوت بەین هەردوو شەقق
کوفاری بەدبەخت رووسیای روو زەرد
واتەن: محەمەد عەجیب سیحری کەرد
بەعزێ واتشان: جە قەومی بەدخۆ
جە ئەترافی تەر بەل وەیتەور نەبۆ

توجاری قورەیش جە عالەم جەمەن
بەعزێ جە شامەن بەعزێ جە یەمەن
مەندەن تا عەودەت ئامای ئەو خوێشان
تا بەیانیوە بپەرسین لێشان!
ئەر شەقلقەمەر جە گشت جابی یەن
یەقین محەمەد خیلاف گونییەن!
ئەر هەر مەککە ئەی کارە کەردەن
مەعلووم هەر سیحرش جادووی نەبەردەن
جەو دما توجار مولکی تورک و تاز
ئاماوە یەکسەر جە شام و حیجاز
روئەسای قورەیش هەڵمەت بەردشان
یەکایەک جە مانگ گشت پەرسالێشان
واتشان: بەڵی جە فلان شەو
قەمەر دوو لەت بی وە دەوانی دەو
قورەیش وات: جادووی محەمەد بی یەن
بغەیر جە سیحر چێوی تەر نی یەن!
ئەهلی کوفر و شیرک دوور جە هیدایەت
بەد رەفتاریشان یاوا بە غایەت
حەزرەت عادز بیی جە بەدکاریشان
جە هامسایەگی هام جەواریشان!

گوتاری لە بارەی ئیمان هاوردنی شەش کەسی لەخەلکی مەدینە

بەڵێ چون حەزرەت پاکی پێغەمبەر
شەفا خوای ئوممەت رووی دەشتی مەحشەر
جە وەقتی حەجج عومرەی موکەررەم
مەشیی وەلای قەوم حوجاجی حەرەم
وە هەر قەبایل پەنا مەبەردش
مەتڵەبی وێش ئیزهار مەکەردش

شاید مائزوون بشون وەڵاشان
ئەمین بۆ دایم جە هەواخواشان
جە گشت بابەتی جە رۆزگاران
جە شەری ئەعداء نیگاش بداران
تا تەبلیغی دین حەقق مەحکەم کەرو
ئەمری ریسالەت وە جاە باوەرۆ
هەر چەند ئیلتیماس مەکەرد وە ئەندێش
هیچ کام ئەو تەدبیر قبوول نە کەرد لێش
واتەن قەومی وێش گشت بە ئەو دانان
ئەوان جە ئێمە وێش خاستەر مەزانان
ئەو ساڵە و یەرد وە پەراگەندە
تا یاوا بە وەقت ساڵی ئایەندە
تاکە خوداوەند، سەهل کەرد کارش
رەواج دا قوماش مایەی بازارش
جە ئەهلی یەسریب وە بێ چون و چەند
شش نەفەر یانی شش سەعادەتمەند
شین وە زیارەت وە کەعبەی شەریف
کەردشان تەواف مەرتەبەی زەریف
ئیسمی پاکی ئەو سەعاتمەندان
یەکیەک بەیان کەم چون دەفتەر بەندان
ئەوەڵ جار ئەسعەد بنی زەرارە
تەنها مویادیز سوپای هەزارە
عەوف بنی حاریس بنی غەفران بێ
سالیسەن رافع نەوەی عەجلان بێ
چهارەم قوتەیبە ئیبنی عامر بێ
پەنچەم عەقەبە ئیبنی جابر بێ
شەشەم هەم جابر عالی جەناب بێ
ئیبنی عەبدوڵلا ئیبنی رەباب بێ

جە عەقیدەی پاک ئەو هەر شەش نەفەر
یاوان وە خدمەت شای خەیرولبەشەر
خواجەی کائینات تا پەڕسالێشان
جە ئەسل و نەسەب جە ماوا و جێشان
عەرز کەردەن، ئێمە ئەهلی مەدینەین
قەبیلەی خەزرەج قەومی رۆشن زەین
حەزرەت فەرماوا ساتی وەبی خەم
با وا جەی گوشە بنیشین وەهەم
واتشان: بەڵێ ئەو هەر شەش نەفەر
نیشتەن نە زەمین چەنی پێغەمەر
ئەوەڵ فەرماییش جە نبووەت کەرد
وە ئەتباعی دین ئەوان دەعوەت کەرد
چەند ئایەی قورئان پەرێشان وانا
تاکە جە هەر شش بلندیی هانا
واتشان: ئەی شەخس، عەزیموشانەن
بە خودا پێغەمەر ئاخر زەمانەن!
عولەمای یەهوود یەک یەک دان خەبەر
زهوورش کەردەن خاتەم پێغەمەر
مەعلووم بی لیشان پێغەمەر وێشەن
موهر نیشانەی نبووەت پێشەن
وەرجە مەدینە با سبقەت کەرین
ئیمان بە حەزرەت رەسوول باوەرین
چونکە دڵوەش بین ئوموری جایز
هەر شش بە دەوڵەت ئیمان بین فایز
نامی خوداوەند وە حەقق بەردشان
دینی محەمەد قبووڵ کەردشان
جە نۆ عەرز کەرد یا خەیرولبەشەر
جە رووی مەرحەمەت ئێمە روخسەت دەر

تا بشین وەلای قەبیلەی وێمان
جە سایەی تۆ گشت موتیعەن پیمان
تایفەی خەزرەج هەرچی هەن تەمام
بەڵ باوەریشان وە دینی ئیسلام
شای خەیرولبەشەر روخسەت دا پێشان
تەشریفشان بەرد وە ماوای وێشان
ئاینی ئیسلام ئاشکرا کەردەن
سوجدەی خوداوەند بێ هەمتا بەردەن
ئەوسا پەی حەزرەت شای خەیرولئەنام
مەکەردەن پەیام هەر سوب تا بە شام
(لە بارەی ئیمان هینانی خەلکی مەدینەوە)
تایفەی خەزرەج گشت ئیمان ئاوەرد
دینی پێغەمەر وە دڵ قبووڵ کەرد
دە و دوو نەفەر خاسەی شەرەفناک
ئەهلی مەدینە مونەووەرەی پاک
وە عەزمی تەواف کەعبەی موعەززەم
راهی بین نەراە بێ زیاد و کەم
یاوان وە پابۆس شای خەیرەلئەنام
فایز بین تەمام وە دینی ئیسلام
بەقەوولی حەزرەت بەیعەت کەردشان
سوجدەی زاتی پاک واحید بەردشان
جە ئەمری فەرمان خودا و پێغەمەر
مادامەلحەیات بەرنەشان وەبەر
ئەسامی یاران ئەو دە و دوو کەس
ئەو ئەرواحی پاک مەسیحا نەفەی
ئیدەن بەیان کەم دیسان هەم جە نۆ
بادا نامشان فەرامۆش نەبۆ
ئەوەڵ جار ئەسعەد ئیبنی عیبادە
سانی هەم ئەسعەد خودا پێ دادە

ساليسەن هەم عەوف چهارەمین موعاز
ئەولادی غەفران مەردانی داوخواز
پەنجەمین رافع شەشەم هە مەنزەر
هەفتەمین یە زێد شیری شەر نەسر
هەشتەم عەتبە شیرین عامر
مەردی رووی مەساف نایابی نادر
نۆهەم قوقەیبە باشی سەربازان
دەهەم جە دیدە شای تیر ئەندازان
یازدەهەم شیری چون ئەبولهاشم
دوازدەهەم عەویم چون بەرقی ئەنجوم
یانە یەکایەک گشت بەیعەت کەردەن
بە خودا و رەسوول ئیمان ئاوەردەن
جە ئەمری فەرمان خودا و پێغەمەر
میسقالە زەڕە هیچ نەشان وەبەر
روخسەت جە حەزرەت تەڵەب کەردشان
هەم پەی مەدینە تەشریف بەردشان
تاکەس بە تەعلیم فەرمانی عەزیم
بوانۆ پەی خەلق کەلامی قەدیم
ئەسلی فەرعی دین پەری رۆزگار
ئەحکاماتی شەرع فەرخندەی ئاسار
روکنی مەزاهیب نیشان دۆ پێشان
بەربشان ئایین قەدیمی وێشان
مەسعەب جوانێ نەو رەسیدە بێ
سەحابەی کرام پەسەندیدە بێ
چەند جەنا چەنی حەزرەت کێشابی
چەند جەیانەی قەوم جەرگش ئێشابی
هەر قەدەر قورئان ئامابێ بەوار
حیفزش کەردەبی بە وێنەی تۆمار

بە ئەمری حەزرەت ئەو دڵ گوزینە
شیی چەنی ئەنسار تا وە مەدینە
جە یانەی ئەسعەدی ئیبنی زەرارە
پا ئاوەردەوە ئەو بەینەت دارە
ئەڕەدود مەکەرد جە یانەی ئەنسار
عاقلانی قەوم مەکەردش بێدار
دەعوەت مەکەرد خەلق بە دینی قەویم
وە راگەی سیرات راسی موستەقیم
یەکیەک وە حەرفش باوەر مەکەردەن
ئیمان بە خودا و حەزرەت ماوەردەن
تا یەک رو ئەسعەد ئیبنی زەرارە
هەم چەنی مەسعەب دیسان دووبارە
شین پەی مەحللەبن عەبدوڵلا ئەسهەل
قەومی بەنی ئەزفەر ئەکسەر تا ئەقەل
ئەو دوو تایفەی شیرینی ئەنسار
جەم بین جەماجەم مەردانی نامدار
مەسعەب رووی ختیاب کەردش وە ئیشان
چەند ئایەی قورئاٙن وانا پەرێشان
ئەکسەر جەو مەجلیس ئیمانش ئاوەرد
گشت بە نبووەت حەزرەت باوەڕ کەرد
خەبەر وەلای سەعد بن مەعاز یاوا
نالا جە غەرەز هەرتاکە تاوا
پەی چێش ئەو رەئیس قەومی ئەنساربێ
دایم هەواخوای ئەهلی کوففار بی
شیری مەیدان گیر، مەردی ئازما بێ
بەیداغی مەردیش دایم وە پا بێ
رەنگش جە غەرەز سیابیی چوون قیر
تەڵەب کەرد ئەمیر شیری بن خوزەیر

فەرما کە ئەسعەد ئیبنی زەرارە
مەبۆ جەی مەکان ببۆ ئاوارە
مەردی غەریبش بەو تەور ئاوەردەن
زەعیفانی قەوم گشت جە راە بەردەن
ئەر سیلەی رەحم نمەبێ مانیع
ئەرواش جە بەدەن مە کەردەم قاتیع
ئەلعان شۆ وەلای ئەو بکەر گوزەر
جەی کۆنە ئەفعال زەجر مونعیش کەر
ئەمیر حەربەی وێش گرت بە دەستەوە
جە حەرارەی مەرگ هەوای مەستەوە
رەوان بیی نەراە چون ئاتەشپارە
تا یاوا بەلای ئیبنی زەرارە
ئەمیر جە غەزەب خورا وە مەسعەب
واتش: ئەی غەریب هورزە بێ ئەدەب
پەی چێش ئامانی وهی ماواو مەنزڵ
دینی قەدیمت گشت کەردەن باتڵ
عاقلانی قەوم گشت خەفی کەردیی
ئەهلی ولایەت وە تەنگ ئاوەردیی
مەسعەب وات: ئەسیر حاڵزانی ماڵی
تۆ شەخسی مەعقول ساحیب کەماڵی
ساتی بۆینیش گوش دەر وە عەرزم
وە سەدای نەغمەی داودیی تەرزم
ئەر عەرزی بەندەت قبووڵ کەرد بە دڵ
خار جەلات یەکیەک گشت مەبۆ وە گوڵ
وە ئەگەر مەکرووە وە تەبعی تۆ بی
حەرفم بێ قانوون ناپەسەند جۆ بی
چونکە رافیعم فەرمان دریان پێم
وە هەر تەور ئامام مەشوم نە رای وێم

واتش: ئەنساف رای وەبی کینە و کین
مەسعەب جە دمای چەند نوکتەدانی
تەمهید وە تەقریر موناسیب خوانی
وە تەوفیقی زات دانای تەوانا
عوشری جە کەلام مەجیدیی وانا
کزەش دا وەجەرگ سارا و هەرد و بەرد
ئەمیر هەم وەدین میللەت ئیقرار کەرد
ئاخر جە عجاز پاکی پێغەمەر
تەئسیرش نەدڵ ئەمیر کەرد گوزەر
پەرسا جە مەسعەب وات: بە دینی تۆ
کە ئادەم چەتەور موسولمان مەبۆ؟
واتش: غەسل کەر بپۆش جامەی پاک
ئیقرار کەر وەزات حەیی تەنیای تاک
کەلیمەی تەوحید باوەر وە زوبان
رووکەر وە قاپی خودای ئاسمان
شەهادەت وەشان پێغەمەر باوەر
مەدەد کارت بۆ دەهندەی داوەر
ئەمیر فەرموودەی موسعەب قبووڵ کەرد
بەخودا و رەسوول ئیمانش ئاوەرد
واتش: شەخسی هەن جە بەنی ئەشهەل
دارۆ چەنیتان ئیرادەی جەدەل
ئەگەر ئەو شەخسە ئیسلام بۆ ئارۆ
کەس موخالەفەت یارا نەدارو!
بوزورگ و رەئیس تایەفەی ویشەن
سەرداری عەشرەت بێگانە و خوێشەن
دەرسات ئاخیز کەرد شیری سەر ئەفراز
تەشریف بەرد وەلای سەعدی بن موعاز
سەعد پەرسا لیش واتش: چێشت کەرد
چەنی ئەو غەریب تازە دینی فەرد

وات: بەڵ من شیم تاوەلای ئێشان
چەند زەجر و میحنەت نمانا پێشان
لاكین شنەفتم ئاشوبی مەبۆ
مەكەران قەتڵ خالو زادەی تۆ
یانی های ئەسعەد ئیبنی زەرارە
قەومان گشت مەكەن ئەو پارە پارە
مەنزوورش ئێدبی جە هەوا خواشان
سەعد بن مەعاز بشو وەلاشان
بشنەوە كەلام مەجیدیی جە تۆ
بەلكە جەودما ئیمان باوەرۆ
سەعید چون شنەفت جە ئەمیر هەواڵ
خیزا جە مەنزڵ مەجلیس كەرد بە تاڵ
واتش بە ئەمیر تۆ بە وێت نازاییی
خۆ هیچ نە كەردی كاری نەسازای
غەرەز ئەو مەجلیس شەرەفناك كەردش
ئەمیر هەم جە نۆ چەنی وێش بەردش
ئیبنی زەرارە جەو دەم نیگاه كەرد
دیش ئیبنی موعاز تەشریفش ئاوەرد
واتش وە موسعەب ها سەعد یاوا
ئینشاللا بە خەیر بێ جەنگ و داوا
هیماس وجوودش هانە كفر و كێش
بۆی ئیسلامی یەت زەریف مەیۆ لێش
بەڵ چوون سەعد دڵ بی ئەندێشەن
بوزورگی ئەوەڵ قەبیلەی وێشەن
ئەر ئەو باوەرو سەر وە ئیتاعەت
هەنی كەس نی یەن ئەهلی مەناعەت
تا سەعد یاوا چون مەردانی مەرد
خەیلی چەنیشان گفت و گۆی زشت كەرد

مەسعەب وات: سا سەعد بۆ بنیش ساتی
خودا حازرەن جە گشت ئەوقاتی
كەریمەن رەحیم حەلیمەن حەكیم
عەلیمەن عەزیم قەییوومەن قەدیم
زاتی بێ زەواڵ فەردی بێ باكەن
سنعەتسازیی چەرخ هەر هەفت ئەفلاكەن
محەممەد رەسوول ئافەریدەشەن
حەبیبی نازار بەر گوزیدەشەن
هەر كەسێ ئەمر ئەو وەجاه ناوەرۆ
جە دین و دنیا زەرەر ماوەرۆ
وە تەوفیقی حەقق دەهەندەی دانا
عەشری قورئان پەرێ ئەو وانا
سەعد تەسدیقش تەمام كەرد حاسڵ
مەیلی ئیسلامش جاگیر بیی نەدڵ
وات: ئیوە چەتەور ئەهلی خاس و عام
داخڵ بین تەمام وە دینی ئیسلام
موسعەب وات: ئەوەڵ غەسڵ كەر جە نۆ
بپوشە لیباس پاكی ئەشەد بۆ
سەعد فەرموودەی ئەو بە جا ئاوەرد
سەر تاپا لیباس بەدەن تاهیر كەرد
كەلیمەی تەوحید ئاوەرد وە زوبان
ئیقرار كەرد بە زات بێچوونی سوبحان
سەعد دوو ركعەت نمای فەرزش كەرد
سوجدە بەرد وەزات بێ زەواڵی فەرد
چەو دما وەشاد خیزا بێ ئەندێش
موراجەعەت كەرد وە قبیلەی ویش
حوكم كەرد یەكسەر دارا و نەدارا
زكوور و ئوناس جەم بان نە سارا

مەخلووقی عەزیم بێ خەبەر جە راز
گشت جەمع بێن نەدەور سەعد بنی موعاز
پەی چێش چون ئارو رووی حیجاب بی یەن
پەردەی کوفر و شیرک بی حیساب بی یەن!
فەرما کە ئەی قەوم بەنێ عەبدولئەشهەل
بشنەوان یەکسەر ئەکسەر با ئەقەل
من سوجدەی خودای بێ هامتا بەردم
دینی محەمەد ئیختیار کەردم
هەر کە من سوجدەی زات خودای لایەنام
نەبەرو نە شو وە دینی ئیسلام
بە مەودای شمشیر مەبۆ سەدپارە
ئەرواش جە بەدەن مەبۆ ئاوارە
قەبیلە یەکسەر ئیمان ئاوەردەن
دینی پێغەمبەر گشت قبووڵ کەردەن
تایفەی خەزرەج قەبیلەی ئەوس
وە دینی ئیسلام یەکسەر بێن پەیوەس
ئەهلی مەدینە فتوور مەکەردەن
فەوفەوج گشت مامان ئیمان ماوەردەن
ئەغلەب گشت لیباس ئیمان پۆشاشان
گشت مەی جامەی عیشق حەزرەت نۆشاشان
مەسعەب ئەو ئیخبار بی سەهو و خەلەل
مەعرووز کەرد تەمام گشت وە موفەسەل
کیاست ئەو حەزرەت شای ئەعلا مەقام
شەفاخوای ئوممەت کافەی خاس و عام
وێش هەم چەنی پیر، خێڵ خاسی زەریف
راهیی بی نەرای مەککەی شەریف
یاوان وە پابۆس شای خەیرەلئەنام
جە ئەهلی ئەنسار جە فیرقەی ئیسلام

چگۆنە گی حاڵ یەکایەک عەرز کەرد
حەزرەت پەنا هەم بە خودای یەکتا بەرد
گشت جە موقەددەر تەقدیری وێشەن
بزانین رەزا و ئیرادەش چێشەن!

(لە بارەی عەقەبەی دووەم و کۆچکردنی بۆ مەدینە!)

جەمعی جە دۆسان دەولەتمەندی دین
جە موسولمانان سەعادەت گوزین
چەنی چەند نەفەر گومڕای بێ خەبەر
جە مەدینە پاک گشت بەرشین وەبەر
وە عەزمی تەواف کەعبەی موعەززەم
داخل بێن وە بەیت بارەگای حەرەم
گشتین رەسمی حەج وەجا ئاوەردەن
تەوافی کەعبەی موعەززەم کەردەن
جەو دما بەعزێ شین وەلای حەزرەت
بۆسە دان وەخاکپای حەزرەت
وەعدەشان نیا یەکسەر بە تەخفیف
جە شەوی دووەمی ئەیامی شەریف
حازر بان تەمام جە سەعیی سانی
قەرار دان پەی هامراز نیهانی
غەرەزی ئەو یاران خودا پێ دادە
ئەو شەو حازر بێن یەکیەک جە وادە
زاهیرەن گرووهی شەریفی ئیسلام
هیچ خەوف نەکەردەن جە عەدووی ئەسنام
وە هەزار مەینەت یارانی یەک دڵ
وە فیر قە فیر قە جەم بیبەن جە مەنزڵ
جەو تەرەف شای خاتەمی پەناه
عەلەیهیسسەلام روحنا فیداه

چەنی عەموی وێش یانی های عەبباس
مەنزل نەزەمین ڕەنگین کەرد ئیجلاس
عەبباس جەو دەم دا هەر بت پەرست بێ
بەڵام جە کەماڵ هەر بالا دەس بێ
چون مەردی بوزورگ ساحیب تەدبیر بێ
لایق وە تۆمار تاجی سەریر بێ
حەزرەت عەبباسش حاڵی کەردە بێ
پەی بەستەی میساق ئەو ئاوەردە بێ
تا عەهدی پەیمان ئەو یارانی یار
جە بەینی حەزرەت تایەفەی ئەنسار
ئیستیحکام دەرو وە هەزار خرووج
نەلەخشا عەبباس سوخەن ئاغاز کەرد
دور ئەفشانی کەرد چون فەریزەی فەرد
فەرماکە ئەی قەوم ئەوەی و خەزرەج
ئەی ئەهلی تەوواف حاجیانی حەجج
بەحسی محەمەد برازادەی من
شەهەنشای میللەت گروی ئینس و جن
حەرفی مەواچوون ئێوە خوداتان
حەرفی من دیشوار نەبۆ جەلاتان!
عالەم مەزانۆ قەومش ئەفزوونەن
قوربی محەمەد جە مەککە چوونەن
ئیدیعان مەنسەب کەعبەوە وێشەن
شەریفی ڕەفیع قەومی قورەیشەن
ئێمە گشت یەکسەر تایفەی هاشم
ئەوها جەلامان چون ماهی ئەنجوم
جە شەری ئەعدا نیگامان کەردەن
چون بت دایەمەن سوجدەمان بەردەن
خولقش کەریمەن شانش عەزیمەن
عەزیزی ئەشراف گشتین حەلیمەن

جە مەککەی شەریف عارزیی دارو
مەیلش ساکین مەدینەن ئارو
خەیالش ئیدەن شای شیرین شێوە
دوور گنۆ بە قەوم نزدیک بە ئێوە
ئەر ئێوە تەسدیق ئەو کەردەن بە دڵ
ئاوەردەن بە ئەو ئیمان کامڵ
داعیەی هەوا خواهی ها پێتان
محەمەد بووەن وە ماوای وێتان
مەبۆ میساقێ دروست چەنی ئەو
چون عەهدی قەدیم پەیمان کەن ئیمشەو
تاکە جەو سەبەب ئەمشەو جەی مەنزڵ
بکەرین لێتان ئیتمینان حاسڵ
مەقسوودم ئێدەن ئەو نە گنو زەحمەت
نە کێشو تەنگیی جە موڵکی غوربەت
تایەفەی یەهوود گشت جەلای ئێوەن
هام مولک هام جەوار هامسایی ئێوەن
چەنی محەمەد جە ڕۆزگاران
یەکیەک چون خەنزیر عەداوەت داران
جە مەکری ئەوان، کەس ئەمین نییەن
کەی وەیتەوەر یەهوودش دی یەن
بشنەو جە ئەسعەد ئیبنی زەرارە
جە قیسسەی عەبباس جەرگش بیی پارە
ڕوو کەرد وە حەزرەت شای بوراق سوار
چون تووشی ناتیق ئامانە گوفتار
واتش: یا ڕەسوول ڕۆحم فیدات بۆ
سەرم وە سەرگەرد خاشاکی پات بۆ
چون هەر دەعوەتی سیفەتی دارۆ
خوازشت خوا زیبا مەبو بو یارۆ

تۆ ئێمەت دەعوەت کەردەن وەی کارە
ئەی کار جە مەخلووق خەیلی دشوارە
کەردیم تەرکی دین جەد و ئابامان
قەیدی مەزلوومی نریا وە پامان
جە بەینی ئێمە و عەرەب عەشایر
سیلەی رەحم بی یەن یەکیەک وەزاهیر
تا ئیشارەی قەتع ئەویچ هەم کەردی
ریشەی موخالیف جە بێخ ئاوەردی
ئەی کارە کاری خەیلێ زەحمەتەن
ئەر سەد پەی ئیسلام کۆکۆ رەحمەتەن
ئێمە وە ئیخلاس ئیرادەتمەندی
وەسیدق و یەقین دانا و پەسەندی
گشت بەحەزی نەفس قبوولْ کەردمان
سوجدە بە خودای واحید بەردمان
ئەو وەقت زوری کەس نەبیمان جەسەر
وێمان کەرد فیدای دینی پێغەممەر
ئیوە ئەی عەباس گشت عەموی حەزرەت
قەتعەن جەلاتان ئامۆشوی حەزرەت
نە بەین جە ئەقوام کەس و ئوممەتش
نەکەردەن باوەڕ بە نبووەتش
ئێمە یەک نەزەر یاواین خاک و پاش
سەر و ماڵمان گشت کەرد بە فیداش
یا رەسوولەللا چێشەن تەمەننات
تاکە گیان و ماڵ بکەین بە فیدت
شەرت و عەهد بەو چون قەدیم پەیمان
قەزای تۆ بوزین وە گیانی وێمان
جە بەچەو عەیال ویمان بوویەرین
حەرەم سەرای تۆ حیمایەت کەرین

دایم وەفا کەین وە عەهدی وێمان
حەقق شەرمەندەگیی ناوەر و پێمان!
ئەر عەهد و پەیمان بشکینین جە نۆ
شەریک بین چەنی دوشمنانی تۆ
جەلای خوداوەند هەم رووسیا بین
بەشەر کونە قەوم گشت ئەشقیا بین
مەتلەب جەی پێمان چی خاستەر چێشەن
باقی وەللاهی ئەلموتەعال ویشەن
ئیبنی زەرارە عەرزش کەرد تەمام
کەوت نۆبەی حەزرەت عەلەیهیسسەلام
فەرماوا ئەوەڵ شەرت پەی روزگاران
قەییومی قادر پادشای شاهان
باوەر ببۆ وەتای بێ هەمتاه
رەسمی عیبادەت باوەردی وەجاه
هیچ غەیری شەریک نەسازین پەی ئەو
رۆشەن بەخشی رون تاریک ئەفزای شەو
وەیتەور فەرماوان دەهەندەی داوەر
ئەمر بە مەعرووف نەهی بە مونکەر
دووەم شەرت بکەن سەخت نەبو لێتان
جە نەفس و هەوا و عوسیانی ویتان
وە هەر تەوری ئەو مەحفوز مەداران
منیچ هەم بەو تەور نیگاه بداران
جەو دەم چەند ئایەت جە بەحسی کوففار
حەزرەت جە قورئان وانا پەی ئەنسار
جە ناگاه ئەنسار (بأمر اللّه)
یەکیەک عەرز کەردەن (یا رسول اللّه)
چەتەور بەیعەت کەین ئێمە چەنی تو
بفەرما پیمان دیسان هەم جە نو

فەرما بەیعەت کەن وە جانساریی
بە ئەمری نەهی فەرمان بەرداریی
ئەرقەسەمەت منش ئاوەرد وەلاتان
گێلیا دنیا و دین وە حوببی خواتان
هەر تەور پەی مایەی رەواجی ویتان
پەی مال و ئەزواج ئەولادی ویتان
دلتان پەی ئەوان هەر تەور ماوەرو
مەبو پەری ی من فیشتەر باوەرو!
بە ریوایەتی ماچان ئەوەل کەس
دەستی حەزرەتش بوسا و عەهدش بەس
ئەبو ئومامە ئیبنی ئەسعەد بی
عەمرش جە هەشتا یا جە نەود بی
وەلی واچیان ئەوەل جە ئەنسار
ئەبولشیەم بی بەیعەت دا قەرار
جەو دما یەکیەک شاهی تا گداشان
دەستی موبارەک حەزرەت بوساشان
چەنی سەر و مال سەوگەند وەردشان
وە کەیفی حەزرەت بەیعەت کەردشان
ئەبولهەشیم وات: یا خەیرولبەشەر
وە عەرزی بەندە لاوی گوش بدەر
جە بەینی ئیمە و تایەفەی یەهوود
عەهدی میساقەن مەراقەن مەردوود
ئەرتقەتعی ئەوان بکەرمی جە نو
خوداوەند نەسرەت، زەفەر دو وەتو
جە گشت و خەوف و بیم ئاسان بە بو ریت
دیسان هەم بشیی وەلای قەومی ویت
ئیمە بی ساحیب جە یەسرب زەمین
بازیی پەی جەفای دوشمنانی دین

حەزرەت جەو دما خەندە کەرد کەمکەم
فەرما (الصدم ـ دیسان الهتدەم)
یانی ئیتیفاق هەردوو یو مەبو
قەبری من جەلای قەبری تو مەبو
تا جە رووی ئەفلاک بمانو ئەنجوم
(انتم منی و انا منکم!)
خوداوەندی عەلیم کەفیلەن زامن
من جەلای ئیوە ئیوە جەلای من
جەو تەرەف ئەنسار گشت سەوگەند وەردەن
شرووتی پەیمان وەجاه ئاوەردەن
حەزرەت بە فەرمان پادشای جەلیل
هەم بە ئیشارە ئەخی جوبرەئیل
نەقیب دا قەرار پەریشان دوو دەس
نو کەس جە خەزرەج، سی کەس ج ئووەس
یەکایەک چون میری حاج حەج
ئیدەن ئیسمی پاک نەقیبای خەزرەج
ئەوەل جابربێ شیر بەنی مەغروور
نامی نامیان جە نزدیک تا دوور
سانیەن رافع مەردی بن خوزەیر
ئەژدیهای مەساف شێری شێران گیر
سالیسەن سەعد بنی عیبادە
پەی رەزم دوشمەن دایم ئامادە
چووارەم سەعد بن خەشمی بەدیع
پەنجەم هەم ئەسعەد شیری بن رەبیع
شەشەم ساعید بێ ئەو زی جەناحە
هەفتەمین عەمروی ئیبنی رەواحە
هەشتەم عەبدوڵلا بنی حەزم چون شیر
نۆهەم مونزیر بێ شیر بنی عومەیر

بەعد جە خەزرەج نامی ئەو سێ کەس
مەردانی ئەنسار نەقیبای ئەوەس
ئەبولهەیسەم بێ مەردی پەر تەدبیر
ئەمیری بێ باک شێری بن خوزەیر
جە دمای ئەوان دیسان دووبارە
جەنابی ئەسعەد بنی زەرارە
جەو دما حەزرەت پاکی پێغەمەر
شاهسواری عەرش حەبیبی داوەر
فەرما (ای یوم) کەردس نەقیبی خوێشان
وەکیلی من و کەفیلی ئێشان
چون حەواری یان جە بەچەو نی یا
ویەردەن پەی گشت پەی ڕەزای عیسا
هیچ کەس دەروونش زەڕە نەبی لێل
واتشان بەڵێ وەکیل و کەفیل
مادام بە ڕەزای خوای پێغەمەر
هەرگیز جە بەیعەت بەر نەشین وەبەر
چون ئیمتینانش حاسڵ بێ لێشان
دەسی موبارەک حەزرەت بۆساشان
قانوون و پەیمان وەجا ئاوەردەن
جەو دما مەجلیس هەم بەتاڵ کەردەن
بەستنی پەیمان نێوان حەزرەت و ئەنسار
شەیتانی لەعین جە نوکتەدامی
شیی وەبان بورج تەبەقەی سانی
نیدا کەرد ئەی قەوم قورەیشی و عەرەب
ئەی ئەهلی مەککە غالبی نەسەب
بزانان حەرفم خیلافش نی یەن
ئەهلی مەدینە جە دەس بەرشی یەن!
بە دینی ئیسلام یەکسەر بیی پەیوەس
چەنی محەمەد عەد و میساق بەس

پەی جەنگی قورەیش بەستەن ئیتیفاق
گیلان گشت جە کەیف زەمزەمەی مەزاق
حەزرەت فەرماوا: گەدای بی وجوود
یانی ئەی شەیتان لەعینی مەردوود
ئینشاللا دوشمن خودا و پێغەمەر
دەماری دینت ماوەروو وەبەر
جەو دما عەبباس ئیبنی عەبادە
واتش: یا ڕەسوول خودا پێ دادە
ئەر مدەی روخسەت پەی ئەهلی کوففار
ئەلئان وە شمشێر وە تێغی ئابدار
هەرچی حازرین (عەلەم) وە پا کەین
قەبیلەی قورەیش یەکسەر فەنا کەین
حەزرەت فەرما: حەقق بێ هامتای فەردەن
هیمای و غەزا ئەمرش نە کەردەن
بشۆ وە مەنزڵ ساکین بەر پەی ویت
بادا دوشمنان کەس نەزانو پێت
عەبباس تا یاوا بە خابگای وێش
بەیان کەرد پەری گرووی قەوم وو خوێش
جەو تەرەف قورەیش کینەجۆی کوففار
گشت شین وە مەنزڵ تایەفەی ئەنسار
قورەیشی واتەن: ئەی هلی خەزرەج
ئەی ئەهلی شعوور تالیبانی حەج
وەیتەور مەسموعەن جەلای خاس و عام
چەنی محەمەد سەرداری ئیسلام
عەهدتان کەرد جەی سەر زەمینە
محەمەد بەیۆن پەرێ مەدینە
جەو دما هەردوو بە سەد شادیی و عەیش
ئیتیفاق بکەن پەی جەنگی قورەیش

وەڵڵا، خو ئێمە نەدارین ئەندێش
هەر کەسی مەردەن پا بنیو وەپیش
بەڵام ئەو جەمعە گشت بێ خەبەر بین
چون گشت هەر قاسید ئەو سەرزەمین بین
سەوگەند وەردشان نەدارین خەبەر
نە جە ئەنسار و نە جە پێغەمەر
دیسان هەم قورەیش قەبیلەی مەهتووک
تاکە شین وەلای عەبدوڵلا ملووک
جەلای ئەو سوورەت واقیعەی ئەنسار
تەدبیری یاران کەردشان ئیزهار
عەبدوڵلا واتش: بێ ئیعتیبارەن
ئەی کارە کاری خەیلی دیشوارەن
بێ ئیتیلاعی من تەدبیری وەیتەور
نمەبۆ هەرگیز نەرووی عەرسەی دەور
تا قەومی قورەیشس وە دل پەرێشان
ناگاه یەک شەخس خەبەردا پێشان
ئەهلی مەدینە تەمامی یەکسەر
کەردشان بەیعەت چەنی پێغەمەر
قەومی کینەجۆ تایەفەی ئەشرار
کیشاشان لەشکەر وە شۆنی ئەنسار
نە عەدڵ رادا نە وەقت نە وادە
یاوان وە ئەسعەد ئیبنی عەبادە
تا چەنی مونزر ئەو هەردوو پەسەند
ئەو دوو نامدار دوو سەعادەتمەند
قورەیش تا هەردوو وە دەس ئاوەردەن
هەردوو جە ناگاە گرفتار کەردەن
خولاسە مونزر جەهد و جەختش کەرد
بەر شیی جە گوریز چون مەردانی مەرد

بەڵام موشریکان فیلانی سەرمەست
فەوری بەستشان سەعد پاو و دەست
تاکە بەردشان وە مەککەی شریف
کەردشان مەحبووس نە بەندی زەریف
بەعزێ جە قوریش یانی چەند نەفەر
عاقلانی قەوم ئەهلی کینەوەر
واتشان تجار ئەی سەرزەمینە
گشت زیندە گێشان ها جە مەدینە
مەسلەحەت ئێدەن گشت تەمەنناکەین
ئارۆ جە بەندە سەعد رەها کەین
بادا وە سالم بشۆ وەجای ویش
هەنی جەو دما هەرچی مەبو پیش
تا ئاخر سەعد رەها کەردشان
بە خودای کەریم ئەو سوپەرشان
جەو دما قورەیش ئەهلی بێ شعوور
گومڕای کینەجۆ جە رای خودا دوور
وە ئیزاو ئەزرار ئەهلی ئەسحابان
سەردارانی سەف عیسمەت مەئابان
وەزعی مەعیشەت تەنگ بیی وەلێشان
بیزار بین جە گیان شیرینی وێشان
یەکیەک وە حەزرەت هانا بەردشان
نەمەند پای مەجاڵ تەوەقوف پێشان
حوببی جای وەتەن مەککە برێشان
جەو دما حەزرەت شای خەیرولئەنام
مازوون کەرد ئەسحاب زومرەی خاس و عام
هیچ کەس نەمانۆ چی سەر زەمینە
مەبۆ هیجرەت کەن گشت پەی مەدینە
یاران وە مەخفی یەکیەک کۆچ کەردەن
تەشریف وە ماوای مەدینە بەردەن

ئەوەڵ جە ئەسحاب کەسی هیجرەت کەرد
فەرموودەی حەزرەت هەم بە جا ئاوەرد
جەنابی سەعید ئیبنی عومەیر بێ
بە قەولی ئەبو یەلمە دلگیر بێ
خولاسەی کەلام، گشت هیجرەت کەردەن
یەک نە شۆنی یەک گشت تەشریف بەردەن
بغەیر جە حەزرەت سیدیقی ئەکبەر
هەنی کەس نەمەند (دیار البشر)
تا یەک رۆ حەزرەت شای خەیرولئەنام
رووی خیتابش کەرد وە ئەهلی ئیسلام
ئێمشەو جە خاودا وەیتەور دیم وەچەم
کەردەنم هیجرەت جە مەککەی ئەعزەم
شیم وە زەمینی گشت نەخلستان بێ
جە بەینی دووکو شەهرش عەیان بێ
من واتم: داخۆ یەکام مەقامەن
گومان بەردم مولڵک و ماوای توهامەن
نمەز هیجرەتگای ئەهلی سەکینەن
زاهیر یەسربی ئەهلی مەدینەن
بەڵێ مەخسووسەن شای خەتمی پەناه
بغەیر جە سیدیق عەلی مورتەزا
باقی جە یاران ئەسحابەی سەروەر
کەس نەمەندە بێ جەلای پێغەممەر
بێ بەچە و عەیال یەکسەر پەرێ دین
هیجرەت کەردشان وە یەسرب زەمین
ناگاه، جەو دەم دا، سیدیقی ئەکبەر
کەردش تەدارەک جە نۆ پەی سەفەر
تا شیی وە خدمەت شای خەیرولبەشەر
عەرز کەرد روخسەتم بدەر پەی سەفەر

حەزرەت فەرماوا جارێ تامڵ کەر
بزانین تەقدیر دانای دادگەر
چوونەن چەتەورەن ئیرادش چێشەن
مانیعی روخسەت وەدەستی وێشەن
منیچ پەی سەفەر ئومێدەوارم
دایم پەی سەفەر دڵ بێ قەرارم
بەل بە ئیتیفاق هەردوو چەنی هەم
بەرشین جە تەور دام قەومی بەینەت کەم
سیدیقی ئەکبەر کەردش تەدارەک
تەهیە ئەی سەفەر راگەی موبارەک
فەوری خەرید کەرد دوو ئوشتر جەو دەم
یەکێ بە مەبلەغ چووارسەد درهەم
یەکێ پەی حەزرەت یەکێ هەم پەی ویش
هەردوو نیگاه داشت بێ خەوف و ئەندیش
خدمەتشان مەکەرد، هەر سوب تا ئێوار
بەڵکە جەو سەفەر خاس بەیان وەکار
جەو تەرەف گومرای بەد خەیال
بی خەبەر جە کار زاتی بی زەوال
لە بارەی چونیەتی کوچی پێغەممەرەوە
یەک رۆ هەیەجان مەجمووعی سەنگین
جە (داراالندوە) جەماجەمس، جەم بین
زومرەی سەنادید، خوێش و بێگانە
حازر بین تەمام جە شووراخانە
پەی قەتڵی حەزرەت قەرار کەردشان
سەوگەند وە هوبەل ئەعزەم وەردشان
تا یەکدەربان قەرار دان پەی دەر
تا کەس جە خاریج نەکەرۆ گوزەر
بغەیر جە قورەیش تایفەی وێشان
کەسی جە ئەغیار نەشو دلێشان

واتەن: ئەسحابان یەکسەر بێ وێنە
نیهانی یەکیەک شین وە مەدینە
محەمەدیچ هەم مەشۆ وەلاشان
دنیا مە گێلو وە حەسەب خواشان
ماوەرۆ لەشکەر پەی جەنگی قورەیش
شەیتان جەو دەم دا سازا تەدبیرێ
دەر ساعەت وێش کەرد وە شکلی پیرێ
بەڵام پیر کام پیر نوورانی کامڵ
جە نووری شیوەش خور مەبیی خەجڵ
شیی وەلای قورەیش قەومی کینە کێش
جە سەففی مەجلیس نیشت وەبی ئەندێش
پەرساشان کینی تۆ چێشەن نامت
ئەسڵت جە کێن جە کۆن مەقامت
واتش: مەشهوورم جەلای رەهبانان
وە شەیخی کەبیر نەجووم مەوانان
شنەفتم قورەیش بوزورگەواران
گشت جە محەمەد ئەندیشە داران
پەری مەشوورەت ئەو بوزورگانە
جەرگەشان جەمەن جە شووراخانە
منیچ جون یاران خەیلی داغدارم
پەرێ محەمەد دەروون پەر خارم
یەقین دامەتان پەرێ ئەو تەندەن
بزانوو تەدبیر کێتان پەسەندەن
قەوم واتەن: ئەی شەخس مەککەیی نی یەن
چون جە محەمەد دل ئازار بی یەن
هەم وارید بین وە مەجلیس ئارۆ
نەی جا حوزوورش زەرەر نەدارۆ
نەجدیی وە ئەمین بەرشیی جەلاشان
جەو دما بینای تەدبیر نیاشان

واتە: محەمەد یاوان وە جایێ
نمەیوش وەچەم شاهیس تا گەدایێ
مەسلەحەت ئیدەن بکەرین چارەش
بگنو بە کەساس مایەی بازاڕش
جە نگاه هیشام بن عەمروی لەعین
ئاما بە زووبان بە سەد قار و قین
واتش: من ئارۆ فیکرێوەم کەردەن
مەحبووسش بکەین تا وەرووی مەردەن
قاپی یانەی ئەو هورچنین وەهەم
هەنی ئاسمان نەوینۆ وەچەم
وەسی روژ جارێ نانی وەناچار
جە سوراخ بام پێش بوزین بەوار
کەس نەپەرسۆ لێش خوێش و بێگانە
تا هیلاک بیۆ جە عەپسخانە
شیخ نەجدی وات: تو دنیات دی یەن
یە تەدبیری خاس موناسیب نی یەن
بەنی هاشمی مەزانان خەبەر
دەر ساعەت وە زۆر ماوەراش وەبەر
مەبان وە دوشمن هەزار ساڵەتان
مەشۆ بە ئەفلاک ئاهو ناڵەتان
ئەبو خەیری وات: تەدبیرش ئیدەن
محەمەد هوشش لای ماواو زەیدەن
با یە کەدەفعە ئەو بکەین دەربەدەر
هەنی وە مەککە نە کەرۆ گوزەر!
کەڵکەڵەی وەتەن، دەردی نەدامەت
هەر داغ بۆ پەرێش تا رووی قیامەت
شێخی نەجدی وات: یە بەد رایەوەن
تەدبیری زەعیف بێ سەفایەوەن

محەمەد بەو نوتق شیرین زوبانێ
بەو ئایەی کەلام فەساحەت خوانێ
بشۆ وەلای قەوم عەرەب عەشایر
موعجیزاتی وێش بکەرۆ زاهیر
عەشایر مەبۆ عەبدی زەڕ سەندش
قەبایل یەکسەر مەبۆ وە بەندش
یەکایەک ئیمان گشت ماوەران پێش
دنیا گشت مەبو وە تەبەعەی وێش
جەو دما یەکسەر گشت مەیان وە جەنگ
پەی قەتلی قورەیش مەکەران ئاهەنگ
من چەند واقیعەی وەیتەرەم دی یەن
ئەی تەدبیر هیچ فایەدەش نی یەن
ئاخر ئەبوجەهل گومڕای بن هیشام
لەعینی بەدزات مەستی بەدکەلام
وات: من یەک حەرف بواچوون پێتان
هەنی تەدبیرش مەندەن بە وێتان
هەرچی قەبیلەی قورەیش هەن جەی وەهەم
ئەهالی مەککە بێ زیاد و کەم
هەر یەک شمشیری بدان وە جەستەش
نگوون بۆ حوجرەی رازی سەربەستەش
بە تەور محەمەد بکەین سەد پارە
ئەرواش جە بەدەن بەبو ئاوارە!
تاکە قەبایل یەکسەر جەی کارە
(لابد) گشت بۆن وە خوونەخوارە
بەنی هاشمی گشت خاس و ناخاس
جەو دما جە کێ مەسانان قەساس
شێخی نەجدیی وات: ئەمری ئەمیرەن
یە رای مەسلەحەت عەینی تەدبیرەن

هجووم باوەران ئەمشەو وەقتی شام
سەلاح هەر ئیدەن باقی (والسلام)
قورەیشی یەکسەر کەردشان قبووڵ
قەرار دان ئەو شەو پەی قەتلی رەسووڵ
ئەبولەهەب وات: جە دەس بەرشی یەن
ئەمشەو قەتلی ئەو فایدەش نی یەن
ئەمشەو جەی تەدبیر نەدارۆ خەبەر
بگیرین دەورش تا نەشو وەبەر
سەحەر گشت عالەم بادا دیار بۆ
قەتلی محەمەد با ئاشکار بۆ
وەیتەور ئیتیفاق بەستشان وەهەم
قورەیش جە یەکتر کەردەن خاتر جەم
تاکە خوداوەند شای بینا و بەسیر
قەدیری قادر بی میسل و نەزیر
جوبرەئیل کیاست وەلای پێغەمەر
واقیعەی قورەیش یەکسەردا خەبەر
روحولئەمین وات: یا خەیرولبەشەر
یا سالاری سەف زەمزەمەی مەحشەر
وەیتەور فەرماوان زاتی بێ زەواڵ
مەبۆ تۆ ئەمشەو بەر بشیی وە ماڵ
هەرتا یەک دوو روژ پەی وەقعی گومان
نەجایی خەڵوەت وێت بکەی پەنهان
جەو دما لابود جەی سەرزەمینە
مەبۆ هیجرەت کەی پەری ی مەدینە
حەزرەت جەی خەبەر ساتێ بیی سەرسام
وانا حەمەدی زات دانای لایەنام
جەو تەرەف قورەیش گرووی زێبا و زشت
یەکسەر وە هەیئات ئیجتماعی گشت

نە دەوری سەرای موستەفای ئەمین
وینەی ئێشیکچی گرتشان کەمین
حەزرەت حاڵی بی جە وەهلە نەبەرد
پەنا بەرد بە زات تەنیای تاکی فەرد
مۆتەزا عەلی تەڵەب کەرد وە پێش
حاڵیش کەرد جە کار قەومی بەد ئەندێش
فەرما من مەشوون تۆ بۆ وەجای من
بپۆشە لیباس خەرقە و دیبای من
خەوف نەکەن جە قەوم قەبیلەی کوففار
نیگات مەدارو شای پەروەردگار
شای مەردان پۆشا بەرگی پاکی ئەو
خەرقەی موبارەک شەرەفناکی ئەو
شیی وەبان تەخت خوابگای حەزرەت
تەکیە کەرد چون شێر شەو نەجای حەزرەت
زەرِە خەوف نەکەرد جەی غوسسە و خەتەر
وێش کەرد بە فیدای پاکی پێغەمەر
تا حەزرەت تەشریف خەیر ئاوەرد وەبەر
دیش سەفەسەف مدران قەومی کینەوەر
بە تەوفیقی زات دانای تەوانا
سوورەی موبارەک یاسینش وانا
(تا (فاغشیناهم فهم) بە مەحزوون
وانا تا یاوا (فلا یبصرون)
دەست بەرد مشتی خاک هۆر گرت جە زەمین
شانا وە رووی قەوم بێ حەیای لەعین
وە ئەمری مەعبوود قەومی دڵ جە سەنگ
دیدەشان پۆشان پەردەی شەوە زەنگ
زەرەی ئەو خاکە وە هەر کەس یاوا
جە مەعرەکەی بەدر کوشیا جە داوا

ئەجەل پەرێشان جەو دەم بیی نازڵ
ئەرواشان وە نار دوزەخ بی واسڵ
حەزرەت پەیاپەی مە کەرد نیگاشان
تا بە سەلامەت بەرشیی جەلاشان
هیچ کەس جە قورەیش ئەو نەدیی بە چەم
تاکە تەشریفش ویەرد وەبێ خەم
ساتێ جە دمای ئەو واقیعاتە
ئەو جمهووری جەم قەومی بەد زاتە
شەخسێ شیی وەلای ئەو قەومی کوففار
وات: ئەی سەرداران، بێ خەبەر جە کار
محەمەد ئاما مدرا جەلاتان
مشتی خاکش شەند وە سەرتاپاتان
جەو دما خیزا فەوریی تەشریف بەرد
نمەز هەنی رووش وە کام تەرەف کەرد
موشریکان گشت دەست ناموبارەک بەرد
یەکیەک ئیمتیحان فەرقی وێشان کەرد
دیشان سەحیحەن ئەو قەول وە گوفتار
جە فەرقشان خاک مەریز و بەوار
واتەن: نەزارەش وە ئێمە کەردەن
هەم تەشریف وە تۆی ئەندەروون بەردەن
چند نەفەر جە ئەوان شین وە ئەندەروون
هەرچی بادا باد تا چوون مەبۆ چون
جە حوجرەی شەریف ئالای بو گولاو
واتەن: محەمەد هانە جامەی خاو
شین وە سەرینش وە سەد قینۆ قار
دەست دان وە شمشیر مەلعوونی غەددار
جە ناگاه حەیدەر کەراری سەفدەر
جە پەردەی لیحاف سەر ئاوەرد وەبەر

حەیران بین موشریک سەلسەلەی غالیب
پەرسان جە عەلی بن ئەبی تالّیب
محەمەد جە کۆن دیارش نی یەن
بۆ راستش واچە یە ئەو کوشی یەن
عەلی دا جواب: نەداروون خەبەر
نە جە ئەسحابان نە جە پێغەمەر
موشریکان جە قین حەملە بەردشان
چند وەقتێ عەلی مەحبووس کەردشان
تا ئەبولەهەب زنندەی نەبەرد
جە قەیدی کوففار عەلی خەلاس کەرد
عەرەز هەر ئەو سات شای خەیرەلئەنام
وە لوتفی بێچوون بەرشیی جە تورڕدام
دل وە زیکری زات حەیی دادگەر
یاوا وە قاپی سیدیقی ئەکبەر
دەقلباش کەرد نەرمی دا ئاواز
تا ساحیب ئاما قاپی کەردش واز
بەرد وە ئەندەروون دەردەم ئەحوالّش
تا سیدیق ئاما وە ئیستیقبالّش
عەرز کەرد فیدات بام خەیرەلبەشەر
چە خەیرەن وەیشەو پیم بدەر خەبەر
حەزرەت واقیعەی موشریکان یەکسەر
بەیان کەرد پەرێ سیدیقی ئەکبەر
جوبرەئیل ئامان روخسەت ئاوەردەن
ئێمەش پەی هیجرەت مورەخەس کەردەن
ئەر نامەحرەمی هەن جە ئەندەروون
مەبۆ جەی خەلّوەت بشو بەیروون
ئەبووبەکر وات: نامەحرەم نی یەن
ئەهلی من بە تۆ هەر مەحرەم بی یەن

غەیر حجە عایشە سیدیقی ئەعلا
چەنی هامشیرەش یانی ئاسما
باقی نە جە خوێش نە جە بێگانە
دیاری نی یەن جە بەندە خانە
حەزرەت تەشریفش وە ئەندەروون بەرد
ئیزهار تەهیەئەی زادی سەفەر کەرد
ئەبووبەکر وات: دوو ئوشتر داروون
یەکیشان پیشکەش وەتۆ مسپاروون
مەبو یەکیشان جە من قبووڵ کەی
بەل زوودتەر مەساف وە خەیر بکەین تەی
حەزرەت فەرماوا بەلّ وەبێ ممنەت
قبوولّەن ئوشتر بەلاّم بە قیمەت!
ماچان ئەو ئوشتر بە نوسەد درهەم
خەرید کەردەبێ بێ زیاد و کەم
چەو دەم عایشە سیدیقی سەروەر
چەنی هامشیرش ئاسحای مونەووەر
دەردەم وە ساعەت سەعدی موبارەک
مەشغووڵ بین وەکار تەهیەئەی و تەدارەک
زادی رای سەفەر سفرە تەعامات
حازر کەردشان جە ئان یەک سات
بەلاّم هیچ نەبی بە پیچاش پێوە
تا ماشتەی ئاسما ئەو شیرین شێوە
سفرەشان پێچا بەو کەتانەوە
سیدیقی ئەکبەر گرت بە شانەوە
کەردشانا دوورنیم ئەو ماشتە کەتان
نیم پەی کولّی وێش نیم پەی سوفرەنان
تا چەنی حەزرەت شای خەیرەلبەشەر
هەردوو جەیانەی سیدیق شین وەبەر

پێغەمەر چەنی سیدیق ئەکبەر
راگەی بیابان گرتشان نەوەر
هەردوو نابەڵەد جە راە ئەفتادە
هەردوو هەر جەمام هەردوو پیادە
شەفەق ناپەیدا ستاران بیی نوور
شەو تاریک جە زاخ زوڵماتی دەیجوور
رای چۆڵ و خەتەر سەختی ناهەموار
سەحراء گشت یەکسەر جە گەزندەی مار
حەزرەت نەعلەینش جە پا بەر ئاوەرد
پای موبارەکش تەمام بلوق کەرد
پەنجای پاش نیا وە سەرینی خار
تا سەحەر شونش هیچ نەبۆ دیار
ساقی شەریفش جە سەر تا بە وار
گوڵ گوڵ بی بە هوون نێشی مەودای خار
غەرەز هەر ئەوەند زەحمەت پێش یاوا
خەستە بیی جە تەن شای بەتحا ماوا
سیدیق بەو دڵەی پەر و جۆشەوە
دەرسات حەزرەتش گرت وە دۆشەوە
راهان تەی کەردەن نە رووی عەرسەی دەور
هەتا یاوناش دەربی غاری سەور
بە ئەمری حەزرەت شای بوراق سوار
سیدیقی ئەکبەر تەشریف بەرد وەغار
دیش سوراخ سوراخ ئەندەroونی غار
گشت جای عەقرەبەن لانەی مور و مار
سیدیقی ئەکبەر کیشا ئاهی سەرد
قەبای تازەی وێش پارە پارە کەرد
هەر پارێ نیا وە سوراخێوە
هەر سوراخ پەرێش بیی بە داخێوە

تا حەزرەت تەشریف بەرد وە ئەندەروون
حەیران مەند جە کار گەردووونای گەردوون
سەحەر وە تەوفیق دەهەندەی داوەر
خورشید جە مەشریق سەر کێشا وەبەر
رۆشن بیی وە نوور خورشید غاری سەور
مەنمانا تەختش چون سەهەندی هەور
جەو دەم سوراخی هەنی دی وەچەم
جای هەزار ساڵەی ئەژدیهای ئەرقەم
چون رەزاش ئێد بێ تاکی تەنیای فەرد
جامە بەهەر سۆراخ هیچ بەقا نەکەرد
حەزرەت جە غوسسەی قەومی نابەکار
سەرنیا وەیان زانوی یاری غار
کەمەربەندی خەم نە پشت کەردەوە
جە ناگاە وەخەیر خاوش بەردەوە
سیدیق هەر بەو تەور بەو دەماخەوە
پاژنەی پاش نی یا بەو سوراخەوە
نەزاناش مارەن کەمین گاشەوە
ناگاە ئەژدیهای داش وەپاشەوە
زەهرش ئەفشان بیی سەرتا پاش دا
گێلا چون پەرگار وە ئەعزاش دا
جە ئێشی ئەو نێش دەردش بێ کاریی
پێچا و پێچش وەرد جە بی قەراریی
یەک قەترە ئەسرین سیدیقی ئەکبەر
جە ناگاە ریزا وە رووی پێغەمەر
تا حەزرەت پەرسا ئەی یاری غارم
ئەی مەحرەم وە گشت رازی ئەسرارم
فغان و زاریت سەبەب جە چێشەن
پێم واچە راست دڵ وە ئەندێشەن

عەرز کەرد جەی سوراخ سەنگین سامەوە
ماری ناغافل دا وەپامەوە
وەیتەور نیێشش سەودان نە جەرگم
یاوان وە قەیران غەر غەرەی مەرگم
حەزرەت یەک زەڕە نوور ئەفشانی وێش
ئاوی موبارەک تۆی دەهانی وێش
مالآ نە جای زام مارانگازی مار
سدیق ساکین بی جە دەردی ناخار
کۆتا بی فەریاد نالّەی نەبەردش
شوکرانەی بێ حەدد خوداوەند کەردش
ترياک جە دەهەن حەزرەت دیار بۆ
مەبۆ کەی سدیق دەربەندی مار بۆ
بدولێش ئەفغا ئەر ڕۆژی سەد چین
ژاری مار مەبۆ پێش بە ئەنگەبین
جەو دما حەزرەت نیدا کەرد وەمار
وات: ئەی رووسیا شوومی شەرمەسار
پەی چێش گەزتەنی پای یار غاری من
رەفیقی موشفیق وەفاداری من
مار بە ئەمری حەقق سەر ئاوەرد وبەر
سەلّام کەرد وات یا خەیرلبەشەر
چەند قەرنەن ئەی غار ئەی جاگەمەن
ئەی سوراخی سەنگ زەید و ماوامەن
ئارەزووم روخسار پەر نوری تۆ بی
مەیلم شەرەفیاب حوزووری تۆ بی
ئارۆ تو وەیتەور تەشریف ئاوەردی
غار و خار و خاک موزییەن کەردی
منیچ فرستم غەنیمەت شومەرد
تا عەزمی روئیەت دیداری تۆم کەرد

دیم ئەبووبەکر راگەم لیێم بەستەن
بەخودا خۆ من پای ئەوم نە گەستەن
جە رووی ئیرادەت پابۆسم کەردەن
وەر نە هەر ئەوسات مەیاوا مەردەن
ئەر وە غەیز بدام حدەم وە پاشەوە
نەمیاوا کەسێ وە هاناشەوە!
قەسەم بەو هەرکەس بێ خورد و بێ خاو
ئەعزاش گشت مەبیی وەیەک قەترە ئاو!
حەزرەت فەرماوا: بشۆ وەجای وێت
خوداوەند هەرگیز فرسەت نەدو پێت
بادا کۆتا بۆ هەنی بەحسی مار
بزانین حەزرەت چەنی یاری غار
جە دەسی قورەیش گومڕای بەد نەزەر
بە چە تەدبیری بەربشان وەبەر
هەر ئەو شەو ئەوان کە تەشریف بەردەن
ئیرادەی مەنزلّ غاری سەور کەردەن
قەبیلەی قورەیش وەبێ چون و چەند
گشت رای ئەترافات کەردشان وەبەند
سەنادید گشت پەی تەفتیش تەحقیق
تاشین وەیانەی ئەبوبەکری سدیق
ئاسمای زوتتاقەین شای مەلەک نەزەر
یەکا یەک جە ئەو پەرساشان خەبەر
واتش: بابۆت دیارش نی یەن
چەنی محەممەد یە ئەو کوشی یەن
ئاسمادا جواب نەداروون خەبەر
نە جە بووبەکر نە جە پێغەمەر
ئەبوجەهلی سەگ گومڕای کینەجۆ
دەست بەرد داد حەوا مەلعوونی بەدخو

یەک سیلەی سەنگین گرانتەر جە سەنگ
شەند وە رووی ئاسما مەعسوومەی دڵتەنگ
گوشوارەی گەوهەر بڕیا جە گۆشش
جەو دما لەعین شیی نەجامەی قار
حوکم کەرد قورەیش هەم ئەحمالی شار
واتش: محەمەد مەبۆ وە تەحقین
چەنی رەفیقش بووبەکری سیدیق
هەرکەسێ ئەوان پەرێم باوەرو
یازندە یا خو قەتلشان کەرۆ
من یەکسەد وشتری خاسەن شاهانە
مەبەخشوم پەنەش جە شوتر خانە
جەوانان جەلەدی قورەیشیی و عەرەب
دەست دا بە شمشێر بە شادی و تەرەب
یەکسەر پەی تەماع مەردان و نامەرد
عەزمی قەتڵی ئەو دوو فریشتە کەرد
گرتشان نەوەر سارا و کەش و کۆ و کەمەر
مەگێڵان وە داو شەوان تاوە رۆ
....
کافری لەعین دێو پەر سامێ
شۆن پاشناش ئەبو گورز نامێ
دەرسات ئەبوگورز چەنی وێشان بەرد
شۆن پای یاران یەکیەک مەعلووم کەرد
ساچون ئەبوگورز ئەو شۆنە بەردش
تا پای غاری سەور غەلەت نەکەردش
چەو دەم خوداوەند تاکی تەنیای فەرد
جە قاپی ئەو غار داری ئیجاد کەرد
شاخ و بەلگش گرد یەمین و یەسار
بیی بە حیجاب پەی ئەندەروونی غار

ئەمر کەرد یەکسەر عەنکەبووتی کوە
دەربی ئەو غارە تەتدەن دامی نوە
تەقدیری حەقق چەند کەبووتەر ئاوەرد
لانەشان سازا گشت بەیزشان کەرد
رای موری نەمەن وە ئەمری بێچوون
بشۆ یا بدیۆ نە تۆی غاری سەور
چەو دەم موشریکان تایەفەی غەددار
یەکایەک جەم بین نە قاپی ئەوەدار
ئەبو گورز واتش: بکەن نەزارە
بەخودا مەتلووب هانە تۆی ئەی غارە
قورەیشی واتەن پێش مەرتۆ دیوانەی
نی یەن جە قاپی زەرە شۆنی پای
گوزەرگای موری نی یەن نەمەندەن
سەد حاڵ جەی وەرتەر عەنکەبووت تەندەن
هیمای محەمەد نامان بە وجوود
دەربی ئەی غارە با ساخن مەسدوود
کەس نەشین وە تۆی نەندەروون راهی
بەیزەی کوتەر مەدو گەواهیی
ەهرچەند ئەبوگورز مەردی بەدچارە
واتش: محەمەد هاجە ئەی غارە
قورەیش بە ئەوکەی نەکەردەن باوەڕ
ئەگەر محەمەد مە کەردش گوزەر
دامی عەنکەبووت بەیزەی کەبوتەر
مەشکستەن وە هەم قاپی مەبی واز
خو بەشەر نەبیەن بکەرۆن پەرواز
گفت و گوی قورەیش قەومی بەد گەوهەر
سەداشان مەشیی وەلای پێغەمەر
سیدیقی ئەکبەر خەیلی غەم وەردش
وەسوەسەی عەزیم نەدڵ ئاوەردش

حەزرەت وات: راسەن یە راگەی ئێمە
بەڵام مەتەرسە خودا کەریمەن
غەرەز بە مەیلان فەردی فەریاد رەس
زاتی بێ زەواڵ پەی بێ کەسان کەس
قەولی ئەبوگورز قبووڵ نەکەردەن
هیچکام وە تۆی غار قەدەم نەوەردەن
بەعد قیل و قال وەچەند مەعرەکە
قەوم هەم روونیان یەکسەر پەی مەککە
چەو دما حەزرەت پاکی پێغەممەر
دۆعای خەیرش کەرد پەری کەبووتەر
فەرما عەنکەبووت بەستە زبانەن
یەقین گشت لەشکەر شای لامەکانەن
نەهی کەرد ئوممەت جە گوشتەی ئەوان
کەس دەسی ئازار نەیاونا پێشان
جەو دەم عەبدوڵلا بن ئەربوت یاوا
سەر و چەم و خاک پای حەزرەت ساوا
ئیخباری قورەیش ئاوەرد وەلاشان
بۆسە دا وە گەرد نەعلەینی پاشان
گەردش و عادەت ئەو مەردی نامدار
رۆ مەشیی وەشار شەو ماما وەغار
هەر ئەو میقداری جە یانەی وێشان
دایم نان و شیر ماوەر پەرێشان
غەرەز تا سێ شەو شای بوراق سوار
چەنی ئەبووبەکر مەندەن نە تۆی غار
جەو دما عامر بی بە واسیتە
چەنی عەبدوڵلا ئیبنی رابیتە
بە ئوجرەت گرتەن هەردووشان بەوتەور
وشتران بەردەن دەربی غاری سەور

جە سوبحی سیم عەبدوڵلای عامر
بەردەن وە تۆی غار ئەو هەردوو وشتر
وە تەوفیقی حەقق زاتی بێ زەوال
وشتران چوک دان وە بێ قیل و قال
شای خەتمی پەناه سیدیقی سەروەر
وە سەبری جە غاری سەور ئامان وەبەر
ئیپتیدای ئەوەل (بسم الله) کەرد
سوار بی وە پشت ناقە راه نەوەرد
سیدیقی ئەکبەر هەم جە شۆنی ئەو
سوار بی دەرلاد وە دەوانی دەو
عەبدوڵلای عامر بەو ئیتیفاقە
هەردوو شین وە پشت بانی یەک ناقە
هەی کەردەن ناقە شیرین ئەندازە
هەر کامێ پەی وێش مەکەرد جامبازە
نەکەردەن مەدار بە وەقت و بێ وەقت
رای چۆڵ ساحل گرتشان وە جەخت
روو کەردەن وە رووی مەدینە ئاوا
تا خورشید وە مەدینە نیمە روژ یاوا
یاوان وە جایی سەنگ لاخی سەنگێ
پەیا بین دەرلاد بی سەدا و دەنگێ
سیدیقی ئەکبەر وەبی درەنگێ
جایی تەرتیپ دا جە سایەی سەنگێ
حەزرەت تەشریفش فەوری بەو جا بەرد
جە خەستەگی راه عەزم خاوەش کەرد
ئەبووبەکر دیا بەو دەشت و دەردا
دیش ها گولەیێ ئاما جە سەردا
واتش: وە چوپان ئەر هەنش بەعزێ شیر
باوەر پەرێمان هیچ نەبی دڵگیر

چوپان یەک قەدەح شیر پەرێش ئاوەرد
سیدیقی ئەکبەر خانە ئاباد کەرد
حەزرەت جەو دەم دا بێدار بیی جە خاو
دەروونی پاکش مە گریا پەی ئاو
تا ئەبووبەکر شای سیدق و یەقین
شیر بەرد وە خدمەت (فخرالعالمین)
دەهنی موبارەک پەری قەدەح بەرد
نامی خودا بەرد شیر تەناول کەرد
ئەبووبەکر هەم بەعزێ جەو وەردش
شوکری زاتی پاک بی زەواڵ کەردش
عەرز کەرد یا رەسوول دێرە راە دوورەن
جای مەدار نی یەن تەعجیل زەروورەن
دیسان حەزرەت وە سیدیقی ئەکبەر
سوار بین وە پشت ناقەی کوپەیکەر
عەبدوڵلا و عامر هەردوو بین سوار
راهیی بین وە شون موستەفای موختار
وشتران چون تەیر وە دەو نیشت وەباڵ
راهان تەی کەردەن وینەی بای شەماڵ
جەو تەرەف قورەش ئەعیان و ئەشراف
حوکم کەردشان وە هەر چوار ئەتراف
عەرەبی عەشایر گرووی سەد وێنە
مەخلووقی مابەین مەککە و مەدینە
هەرکەس محەمەد چەنی رەفیقش
بووبەکری سەروەر یانی سیدیقش
هەرچی سەحابەیی شین چەنی ئەو
قەتڵشان بکەن وە دەوانی دەو
هەر یەک سەد وشتر خەڵات بەهاشەن
پێش مەدان هەرچی ئەو تەمەنناشەن

تاکە ئێد خەبەر جەو زەید و ماوا
وەلای سوراقە بن مالیک یاو
بەڵام سوراقە مەردی ناخار بێ
دایم موبارەزەی هەزار سوار بێ
شەخسی وات: ئارۆ من نە راهی گوزەر
مەکەردم نیگاە سارا و دەشت و دەر
چەند نەفەر وەی رەنگ وە تاو و تەع جیل
مەشین وە راوە وە بی قال و قیل
جە راگەی ساحیل چند کەس وێنەی باد
ویەردەن بێ باک وەخاتر گوشاد
بەو تەور ناقەشان هەردوو وە دەور بین
هەر محەمەد وەیارانی ئەو بین
سوراقە واتش: تۆ خاوت بەردەن
ئەوان بەو راگە گوزەر نەکەردەن
پەی ئید ئەگەر رۆ ئەگەر هەم شەو بو
فەتحی ئەو کارە وە دەستی ئەو بۆ
ئەوش فریودا ویش هەم شیی وەماڵ
پەخش کەرد وە سەردا لۆی چەتفە عە گاڵ
زەرە داوەرێ وەتەن بەستەوە
نیزە دڵ پەیکەر گرت وە دەستەوە
رەخت و رووی مەساف یەکسەر کەرد نەوەر
سیلاحش پۆشا جە پا تا وە سەر
فەرما تا ئەسپش زین کەردەن وە جەخت
سوار بیی دەرلاد دێوی ناشونەخت
روو کەرد نە ساحیل بەوری بێ نەزیر
ئەسپش جە عەرەق سیابیی چون قیر
یاوان وە جایی چون عەلەم داران
دیاردا حەزرەت ماباقی یاران

بەڵێ یەک قانوون قەدیمی روزگار
هەر مەندە بێ پەی ئەوان یادگار
سی دانە خەدەنگ چۆی تیر ماوەردەن
پەرێ تەفائول مەرقووم مەکەردەن
ئەمر فی رەببی وە چۆی ئەوەڵ تیر
نیهانی رەبیی دووەم چون خەمیر
سیهەم پەی مەرقووم چون لەوحی سادە
هیچ نەنویستەن کەم یا زیادە
مەوستەن وە توی تای جوعبەی تەرکش
پەی ئەهلی نیاز وەبێ غەل و غەش
هەرکەس نیازی دارو نە دەروون
دەس مەوەر تیری ماوەرد وە بەیروون
ئەر خەدەنگ ئەمر ماما وە دەستش
دەردەم پەی مەقسوود کەمەر مەبەستش
ئەر سەهمی ماما جە تەرکش وە دەر
سەودای ئەو مەتڵەب بەر مەکەرد وەبەر
ئەر تیر پەی خەت بویناش وەچەم
تەفائول مەکەرد دیسان جەنۆ هەم
سوراقە جەو دەم چون بادی باران
یاوا وە نزدیک موستەفا و یاران
ناگاە جە تەقدیر (رب العالمین)
ئەسپش سەرسم دا وێش کەوت وە زەمین
دەست بەرد ئەو تەرکش تیری بەر ئاوەرد
تەماشای تەحریر خەتتی خەدەنگ کەرد
واتش: ئەر ئارۆ وە بێ چەند و چون
محەمەد وە دەس من مەبو نگوون
دیش نەهیی ئاما تەقدیر وە تالش
عاقڵ جە هەیبەت مەتۆ قۆ زالش

ئیعتیبار نەکەرد دیسان بیی سوار
هەم نیا نەشون رەسوولی نازدار
سوراقە ئەوەند نزدیک بی پێشان
سەدای قەرائەت مەشنەوو لێشان
سیدیقی ئەکبەر دەم وە دۆعاوە
گاە هەردوو دەست ئەسپی ئەو بە درو
شیی وە خاک دا تا عوقدەی زانۆ
سوراقە دەردەم وەبێ موداراە
تلیا وە زەمین چون کوهی خاراە
جەو دما خەیلێ زەجری ئەسپش کەرد
تاکە دەست و پاش جە خاک بەر ئاوەرد
دیسان سوراقە سورا بیی وە زین
نەشونی حەزرەت (فخر المرسلین)
ریکاب دا وە ئەسپ توند و تەکاوەر
جەنگ جوی مەساف مەردی نامەوەر
یەک دوو نیزەمەند بیاوو پێشان
هەر چووار ئەرواح بستانۆ لێشان
حەزرەت پەنا بەرد وە زاتی باریی
سیدیقی ئەکبەر دەست کەرد وە زاریی
عەرز کەرد یا رەسوول قومیا لێمان
سوراقەی بەدبەخت هایاوا پێمان
فەرما او زاریت سەبەب جە چێشەن
سەدای دلتەنگی تو دلتەنگی پێشەن
عەرز کەرد من پەی وێم ئەندوهەم جە کۆن
گریە و زاریم گشت پەی و جوودی تۆن
سوراقە جە نۆ هەم تەفائول کەرد
وە عەزمی نیاز تیرێ بەر ئاوەرد
دیسان هەم نەهی بەر ئاوەرد وە بەر

مەکرووە بی وە تەبع گومرای کەچ نەزەر
عینان گرت وە سەبک تەکان دا فەرەس
وە عەزمی قیتال مەردی بولهەوەس
حەزرەت نیگاه کەرد سوراقە یاوا
نیازش قەتلەن خیالش داوا
واتش: ئەی کەریم فەردی تەنیای تاک
سوراقەی بەدبەخت مەحبووس کەر نە خاک
ناگاه سوراقە جەو فیتراکەدا
ئەسپش تا ریکاب شیی وەخاک دا
بە دۆعای حەزرەت (فخر المرسلین)
وێش وە فەوقی سەر کەفت نە رووی زەمین
سوراقەی قاتڵ مەند وەبێ نەسرەت
هانا کەرد هاناش یاوا وە حەزرەت
وات: یا محەمەد بە دوعای تۆ بێ
تاسیری ئەنفاس سیحر گای تۆ بێ
شەرمەند و خجڵ نادان و حەشەم
بویەر جە تەقسیر بدەر نۆ بەخشەم
هەر کەس جە عەقەب تالیب وە تو بو
ئەر شیری غەران یا دیو یا کۆ بۆ
یەقین مەبەروش چەنی وێم وە پەس
هەنی کەس بە تۆ نەبۆش دەست رەس
تیری جوعبەی وێم ببەر چەنی ویت
هەر چیت لازمەن چەویان مدە و پێت
فەرما: من موحتاج نیم بە ماڵی کەس
پەیم وەسەن کەرەم فەردی فەریا درەس
غەرەز سوراقە فراوان لالاه
توزی پای ناقەش وە دیدەمالاه
دیسان حەزرەت وات: یا دانای داوەر
ئەگەر سادیقەن نەجاتش بدەر

دۆعاش قبووڵ کەرد پادشای بێ باک
ئەسپی سوراقە بەر ئاما جە خاک
سوراقە عەرز کەرد سەخت نەبو لێتان
زاد و مەتاعیم بووەن پەی وێتان
حەزرەت هەنی هیچ قبوول نەکەرد لێش
فەرما من زاد و مەتاعم پەی چێش
ئەر کەسی ئاما جە بەد ئەندێشان
واقیعەی ئیمە مەواچە پێشان
سوراقە عەرز کەرد یەک ئامان نامە
مەبۆ کەرەم کەی تۆ وەی غولامە
حەزرەت ئەمرش کەرد عامری بێ ئەندێش
مەرقووم کەرد جە پوست پارە دا وەپێش
سوراقە دەردەم هیمەتخواهیی کەرد
وەسەد شادیی و زەوق روو وە پەس ئاوەرد
غەرەز وەراوە بە هەر کەس یاوا
گێلناش وە پەس بی جەنگ و داوا
واتش: من چەند روژ زەحمەتم وەردەن
محەمەد وەی راگوزەر نەکەردەن
نە محەمەد وێش نە ئەسحابی ئەو
نامان نەویەردەن نە ڕۆژ و نە شەو
راوزان راو یەکسەر نادیم کەرد
شین وە دماوە گشت چەنی وێش بەرد
بەڵێ یەخودان ئەوەڵ هیدایەت
وەیتەور مەرقوومەن ئەسڵی ریووایەت
جە دمای غەزای (حونەین)ی مەشهوور
سوراقە تەی کەرد مەنزلانی دوور
یاوا وە پابۆس شای خەیرولبەشەر
ئەو ئامان نامەش دا وەپێغەمبەر

دینی ئیسلامش ئەو رو کەرد قبووڵ
ئیمانش ئاوەرد بە خودا و رەسووڵ
جەکۆ بشنەوین شای بوراق سوار
چەنی بشنەوین شای بوراق سوار
چەنی ئەو یاران شەرتی وەفادار
جە هیچ مەکانێ نە گرتەن ئارام
جە شام تا سەحەر سەحەر تا وەشام
دیسان خەیمەیێ دیارەن جە دوور
درەخشان تەرەن جە شەمعی کافوور
خەیمەی عاتیکە بنتی خالّە بی
وە قەومی ئەو زەید یەکسەر والّەبێ
خەیلێ سەخاتەبع شیرین رەفتار بێ
زەعیفەی دەوران رووی روزگار بێ
وە ئومی موعید مەبەردەن نامش
عالەم مەنۆشا شەربەت نەجامش
سالاری ئەو هۆز گشت نیک و بەدبێ
زاهیرەن زەوجەی ئیبنی موعید بێ
حەزرەت جەو خەیمە پا ئاوەردەوە
خەیمە گاو خەیمە ئاوا کەردەوە
خەیمەی عاتیکە ئەعلای نازەنین
پیا بیی بەوار (فخرالمرسلین)
تەبەق تەبەق نوور جە سەردا مەوەشت
خەیمە پەڕ نووربی چوون رەوزەی بەهەشت
یارانی حەزرەت جە ناتەواناە
جە گورسنەگی کەردشان هاناە
واتشان: نان یا خورمای تەر
بفروشین پێمان بسانین بە زەڕ
ئومی (موعید) هەم روو کەرد وە یاران
واتش: چوون باران ئەمسال نەواران

چونکە قەحتی یەن ئەرزاق نەدارین
وێمان وە عەسرەت ئەوقات مەویارین
ئەر تەعام مەبیی مننەت مەبەردم
بە خودا زیافەت ئێوە مەکەردم
هەنی بە خرید و بە فرۆش نەبی
موحتاج بە ئیزهار واتەی تۆش نەبێ
خواجەی کائینات دیش پیرەمێشێ
جە گوشەی خەیمە پەژارەش بەردەن
چون خەتاباران تەناب نە گەردەن
فەرما ئەو مێش بەو تەور ئەسیرەن
داخۆ شیردارەن یا خۆ بێ شیرەن
ئومی موعید وات: ئەو گوسفەندە
ئەو لنگ لاغرە گلە وامەندە
جە زەعیفی حاڵ جەستەش پەر دەردەن
خەیلێوەن گلەی سەحراش نەکەردەن
هاو وەختەن ئەرواش بشۆ دەربەدەر
جە کو شیر دارۆ ئەی خاکش وە سەر
حەزرەت فەرماوا: ئەر روخسەت بدەر پێم
بشوو بدوشووش من بە دەستی وێم
واتش: روخسەتەن بەڵام نەدارو
سێ ساڵەن نەبی چون مەبۆ ئارۆ
حەزرەت تەشریف بەرد وەلای گوسفەند
ئیسمی پاکی زات شادی بێ زەواڵ وەند
دەسی موبارەک شەریف وێش بەرد
نەرمی ئیشارە بۆستانی مێش کەرد
وە مەیلانی حەقق یەکتای بێ نەزیر
دەمارش یەکسەر گشت پەڕ بیی جە شیر
بەو تەور سەنگین بی جە شیر بۆستانش
رای موری نەمەن جە بەینی رانش

وازەن مەعبوود تاکی تەنیای فەرد
جە ساحیب خەیمە زەرف تەڵەب کەرد
یەک قەدەح لەب ریژ بی جە شیر
جەو شیری بۆ خۆش ئەعلای بۆی عەبیر
پەی ئومی موعید کیاناش دەرلاد
فەرما: بنۆشۆ حەقق کەردەن زیاد
باز هەم ئەو قەدەح دا ئەسحابان وەرد
نۆشاشان تەمام یەکایەک سیر وەرد
جە دمای ئەوان وێش هەم بەعزێ وەرد
چون چەشمە سەراو هەر زیاد مەکەرد
هەر جە زرووفات خەیمەی ئەوان بێ
یەکسەر پەر جە شیر نوقرەی دووقال بێ
تەشریفی خەیرش وە دڵخواهی دل
سوار بین جە نۆ بەرشین جەو مەنزڵ
روو کەردەن وە چۆڵ بیابانەوە
روو بە رووی بەیدی عەرەبستانەوە
جە دمای حەزرەت نە چراگاوە!
شەوێ ئومی موعید ئاما، جەلاوە
دیش گۆشەی مەنزڵ خەیمەی بۆ عەبیر
زرووفات تەمام لەب ریزەن جە شیر!
واتش: ئەی شیرە، گشت کێ ئاوەردەن
وەی تەور جەم بی یەن کێ پەیدا کەردەن
ئومی موعید وات: شەخسی موبارەک
سەرتا پا نوورین شیرین تەدارەک
ساتی بیی میهمان نیشت بە وینەی خویش
جەو دما دیا پەی ئەو بەرەی مێش
ئەی شیرە یەکسەر وە دەوانی دەو
حاسڵ کەرد دەرسات جە بۆستانی ئەو

ئومی موعید وات: هیچ پەنهان مەدەر
شمەیی جە وەسفش پەی من بەیان کەر
جەواب دا شەخسی خۆشنام و خۆشبو
گوڵ رەنگی گوڵقامەت گولبەدەن گوڵبۆ
دیدە وە سورمەی نوری حەقق رەشتە
نووری ئیلاهیی وە سەردا وەشتە
نوکتەدان سەر واقیعاتی غەیب
مەلایەک دەستوور بەریی جە گشت عەیب
ئیبراهیم سوورەت ئەعلای موقەددەس
مووسەویی موعجیز مەسیحا نەفەس
خولاسە ئەوساف پاکی پێغەمەر
یەکایەک تەمام عەرز کەرد وە شووهەر
بەو تەورە بوزورگ پەر عەیش و نۆشەن
ئەگەر هەن ساحیب قەومی قورەیشەن
سەنادید دایم جە ئەو داخدارەن
روئەسا پەرێش گشت تەڵەبکارەن
ئاخ من بیاوام بە حوزووری ئەو
پەی پەی ببۆسام قوببەی نووری ئەو
جە قاپی گەردوون ئێدم هەن نیاز
بە دینی پاکش ببۆم سەر ئەفراز
ئومی موعید وات: جەی خەیمە ئاوا
ئەو مێشە کە دەستی حەزرەت پێش یاوا
بەهەژدەساڵەن مەدام سوبح و شام
شیر مەدۆ ئێمە چون ئامینەی جام
ئەسڵەن جەو شیرە زەرە نەکەرد کەم
مەند تا خەلافات فارووقی ئەعزەم
جە دمای هیجرەت شای خەیرولئەنام
قورەیش یەکسەر شین وە بەیتولحەرام

واتشان: هەر كەس مەردی پەڕ هونەر
فەرقی موستەفا سیدیقی ئەكبەر
باوەرۆ پەی قەوم بە شا و تەرەب
ئەشرافی قورەیش روئەسای عەرەب
هەریەک سەد وشتر جە یانەهی وێش
گەنج و جەواهیرس هەم بەخشان پێش
ناگاه بوریدە بن خەزیب نامێ
مەردی ساحیب زۆر شیر پەر سامێ
سەر قەبیلەی قەوم چند عەشایر بێ
نامش جە مەجلیس مەردان دایر بێ
زاهیر پەی تەماع چەنی حەفتاد كەس
یەكسەر نەوجوان نەمامی نەوڕەس
دەردەم سواربێن پادان نە ریكاب
راهیی بێن چون بەرق بەرقی شیهاب
رای چۆڵی ساحیل گرتشان نەوەر
دیاردا شۆن پای ناقەی پێغەمەر
سێ شەو و سێ روژ تەیی كەردەن وەجەخت
نەگرتەن ئارام بە وەخت و بێ وەخت
رۆژی چوارەهەم هەر بە قەترەی دەو
یاوان بە حەزرەت بە ئەسحابی ئەو
بریدە حەزرەت ئەو رو نەشناسا
بە وێنەی سەرسام ساتی تەواسا
تا حەزرەت پەرسا فەرما: تۆ كێنی
شیخی عەشایر كام سەرزەمینی
عەرز كەرد: بریدە ئیبنی غەزیبم
ئەشرافی قورەیش داشان فریبم
قەستم پەی قەتڵ محەمەد كەردەن
یەقین چەند شەوم وە رۆژ ئاوەردەن

ئیستە تا پەیدان نەدارو ئەسەر
نمەز جە كام راكەردەنش گوزەر
حەزرەت حاڵی بیی جە ئەحواڵی ئەو
دڵ وەش كەرد جە نام فەرەح حاڵی ئەو
روو كەرد وە سیدیق فەرما ئەی رەفیق
وە (حسب الخوای) تون كاران وە تەحقیق
حەقق ئاوا كەرد ئەی زەید و ماوا
ئومووری ئێمە بە ئەنجام یاوا
باز جە بریدە هەم پەرسا خەبەر
جە كام قەبیلە مەردی دلاوەر
وات: ئومی سەلمەن نامی قەبیلەم
بەخودا من دڵساف بێ مەكر و حیلەم
حەزرەت سەلمەش ئیزهار كەرد بە دڵ
واتش: بە سەلامەت مەشیی وە مەنزڵ
باز حەزرەت پەرسا جە كام قەومەنی
حەیف تۆ بێ سەڵوات هەم بێ سەومەنی
واتش: من جە تۆ پەیدا بیی وەهەم
جە ئەسل و نەسەب جە بەنی سەهمەم
فەرما سەهمی تۆ گشت بەرشیی وەبەر
هەنی نەمەندەن جای كینە و كەدەر
بریدە جە سام سەنگینی حەزرەت
جە لوتفی گوفتار شیرینی حەزرەت
خەیلی حەیران مەند واتش: یەكێ بێ
وەیتەور خۆش كەلام خوشڕەنگ و خۆشبۆ
عەرز كەرد تۆ كینی ئەی بوزورگەوار
نامی تۆ چیشەن جە رووی روزگار
حەزرەت فەرماوا مەرفەعوڵلام
محەمەد رەسوول ئیبنی عەبدوڵڵام

فیراری قورەیش قەومی پەڕ کینەم
ئیستە ها عازم مولکی مەدینەم
بریدە دەرسات ئیمانش ئاوەرد
ئیقرار بە خودا و بە پێغەمەر کەرد
دینی ئیسلامش قبووڵ کەرد بە دڵ
بە ئایەی قورئان تەسدیق کەرد حاسڵ
باقی یارانش ئەو حەفتاد نەفەر
ئیمان ئاوەردەن گشت بە پێغەمەر
ئیقرار بە خودای واحید کەردشان
سوجدە زاتی پاک مەعبوود بەردشان
یارانی حەزرەت ئەو شەو وە شادیی
و یاران وە زەوق بەزمی ئازادیی
بووبەکر سیدیق سەحابەی سەروەر
کەردەن شوکری زات دەهیندەی داوەر
سەحەر وە تەوفیق بێ هەمتای وەهاب
خورشید بەر ئاما جە پەردەی ئافتاب
بریدە عەرز کەرد یا خەیرەلئەنام
یەک عەرز داروون وە سەرگەردت بام
هەنی بێ عیلم جەی سەر زەمینە
تەشریفی خەیرت مەبەر مەدینە
تا دەستاری وێش شێونا جە سەر
کەردش وە بەیداغ پەری پێغەمەر
وێش هورگرت عەلەم ئەژدیهای پەیکەر
سەلەوات دا بە رووی موستەفای سەروەر
راگەی مەدینە گرتشان نەوەر
بڵند بیی سەدای ئەڵڵاهو ئەکبەر
کەش و کۆ و کەمەر سارا و بەس و کاو
سەنگ و دار و خاک خار و بار و ئاو

هەرکامێ پەی وێش ماوە لەبەیک لەبەیک
مەوات: یا رەسوول سەلام عەلەیک
حەزرەت تەوازوع مەکەرد چەنیشان
وەعدەی شەفاعەت وێش مەدا پێشان
جەو دما رووکەرد وەلای بریدە
فەرما ئەی عەزیز کار پەسەندیدە
تۆ جە دمای من مەبی هەراسان
مەشیی وە شاری هاجە خوراسان!
شاری عەجیب رەنگ تەمام ئابادەن
ئەخی زولقەر نەین بیناش نیهادەن
نام و نیشانش ئەر پەرسی کامەن
مەعلووم بۆ وە تۆ (هورمزان) نامەن
تو مەبیی وە نوور ئەهلی مەشریق گشت
ویران مەکەی تەرح کلیسا و کەنیشت
فایز پەی ئەوان بێ خەوف و خەتەر
یەقین تۆ مەبیی جە (یوم المحشر)
بەڵێ دمای چند مەعرەکەی داوا
فەرموودەی حەزرەت وە ئەنجام یاوا
باقی داستان حیکایەت دوورەن
مەتڵەب موختەسەر کۆتا زەروورەن
ئاخر جەو دەم دا (بأمرالله)
جە رادا سەلمەی ئیبنی عەبدوڵڵا
یاوا وە حوزوور شای خەیرولئەنام
فەوزەن داخڵ بیی وەدینی ئیسلام
جە تجاری شام عەودەت کەردە بێ
چەند دەولەت چەنی ویش ئاوردە بێ
وات: یا محەمەد گیانم فیدات بۆ
سەرو مالم گشت سەرگەردی رات بۆ

من هەم جە ریکاب شای گەردوون ئەفسەر
عازمم تا مولّک مەدینەی ئەنوەر
حەزرەت فەرماوا: جە مەککەن مالّت
هەم بشو وەلای بەچە و عەیالت
تاکە ئەو موشریک عەدووی بێ دینە
نەزانان تۆ هەم بۆ پەی مەدینە!
مەبۆ ئارامت سوبح و شام نەبۆ
تاکە هیجرەتت ناتەمام نەبۆ
خواجەی کائینات و سدیقی ئەکبەر
جامەی نەو سفید پۆشاشان نەوەر
بریدە کێشا بەیداخی شاهی
مەلایەک جەم بین جە مە تا ماهیی
حەزرەت وەی ئەسحاب سوپای رەنگینە
روو نیاوە رووی مولّکی مەدینە
دووشەنبەی غورە (ربیع الاول)
واقیع بی ئەی کار بی سەهو و خەلەل
گەیشتنە بەرەوەی پیغەمبەر
بە قەولی راویی رەوزەتولئەحباب
مەرقومش کەردەن، وەیتەور جە کیتاب
ئەهلی مەدینە شنەفتەن خەبەر
حەزرەت جە مەککە بەرشین وەبەر
عەزمی سکوونەت مەدینە دارۆ
مەبو وارید بو سەباح یا ئارۆ
جە قەومی قورەیش خەیلی دلّ سەردەن
ئەسیح تەشریفش حەرەکەت کەردەن
زکوور و ئوناس دارا و نەداراه
پەری ئیستیقبال مامان وە سارا
هەریەک مەشیی وەسایەی سەنگی
ئینتیزار مەبیی تاکە درەنگەن

تا خاس گەرم مەبی خورمدا لێشان
باز هەرکام مەشین وەیانەی ویشان
غەرەز تا یەک رو یەک نەفەر یەهوود
ئاما وە بەیروون گومرای بی وجوود!
تا شیی وە بەرزی سەیران مەکەردش
سەیادان ئاسا پاریز مەبەردش
ناگاه وێش جە دوور حەزرەت وێنەی خۆر
نەپای کۆی شەرق سەر ئاوەرد وەبەر
حەزرەت وێنەی ماه دوو هەفتەی کامل
سەحاب چون کەوکەب چەرخی حەقق مەنزل
حەزرەت شاهسوار ئەسحابی گشت لەشکەر
نەدەوری عەلەم ئەژدیهای پەیکەر
وە کەوکەبەی خاس تەشریف ئاوەردەن
سارا و هەرد و بەرد موززەیەن کەردەن
دەرساعەت یەهوود وە بێ ئیختیار
هانا کەرد وە قەوم تایەفەی ئەنسار
واتش: ئەو سەردار مەحبووبی ئێوە
بەختی سەعادەت مەتلووبی ئێوە
ئەو نەمامی باغ (جنه المأوی)
موژدە بۆ پێتان ئەلئان ها یاوا
پەخشانەن جە دەور بەدری جەمالّش
خاس و عام بەیان وە ئیستیقبالّش
چون ئەهلی ئیسلام شنەفتەن خەبەر
بەستشان سیلاح تەمامی یەکسەر
شەعشەعەی شادیی بەرز بیی جە یاران
ئمانا هیلای یە رەوزەداران
تەمامی خاس و عام مەدینەی ئەنوەر
جوان تا وە پیر گشت بەرشیی وەبەر

دیسان ها حەزرەت جەمین ماهی نۆ
کەمکەم تەشریفش یاوا وەپای کۆ
وەر جە گشت کەسێ فارووقی ئەعزەم
چەنی زینوورەین سەرداری ئەکرەم
شین وەلای حەزرەت پەیاپەی وەدەو
بۆساشان ریکاب هومایۆنی ئەو
حەزرەت هەم بوسا فەرقی ئەو یاران
شکۆفا چون گوڵ ئەوەڵ وەهاران
ئەوەڵ موهاجیر جەو دما ئەنسار
یاوان وە جوزوور شای بوراق سوار
خاکپای ناقە ئەو بەرگوزیدە
چون سورمە یەکیەک مالان نەدیدە
عەرەب سوراران گشت وەنەی بازیی
خوشخوانان نەزم سەوتی حیجازیی
دەف زانان داشان نەدایرەی دەف
گشت نەعتی حەزرهت مەوانان سەفسەف
کوودەکان وە چەپ وە چەستی چالاک
سەدای کەفف و دەف مەشیی وە ئەفلاک
نە دەوری بەیداغ ئالای پێغەمەر
بیی بە زەلزالەی رووی دەشتی مەحشەر
مەواتەن: بەخبەخ جەی سەر زەمینە
ئارۆ نووری واران وە رووی مەدینە
شاکر بین جە شاه شاهی تاگوزامان
حەزرەت تەشریفش ئاوەرد وەلامان
خواجەی کائینات شای بوراق سوار
جە رووی مەرحەمەت رووکەرد وە ئەنسار
فەرما رای مەککە مەعلووم چەند دوورەن
خودا مەزانۆ ئێوەم مەنزوورەن!

من رازیم بە سیدق و راست گوفتاریتان
جە هامسایەگی و هامجەواریتان
ئەهلی مەدینە جە نزاو جە دوور
گشت جە فەرموودەی حەزرەت بین مەسروور
غەرەز نمەبۆ بەیان بە تەحریر
لەنگس و لاب مەبۆ زبان جە تەقریر
بەڵ فەرموودەی ئیبنی عەبباسەن
خواجەی کائینات (اشراف الناس)ن
چون دووشەنبە تەووەلود بی یەن
مەعلووم بۆ وە عام خیلافش نی یەن
وە ئەمری بێچوون بینای بانی سەر
هەر روی دووشەنبە بیی بە پێغەمەر
دووشەنبە نی یا حەقق وە فەرقش تاج
دووشەنبە تەشریف بەردەن وە میعراج
دووشەنبە بەرشیی جە مەککە بەودەور
هەر ئەو شەو تەشریف بەرد وە غاری سەور
دمای ئەو گشت خەم راگەی خەزینە
دووشەنبە وارید بیی بە مەدینە
دووشەنبە تەشریف وە غەزا بەردەن
هەر دووشەنبە ریحلەتش کەردەن
بەڵ سا ئەو شای شێوە شیرینە
وارید بیی بە موڵک ماوای مەدینە
سەلسەلەی ئەنسار موبارەک قەدەم
یەکیەک وە خەڵوەت مەواتەن دەهەم
شای بوراق سوار نووری حەقق نەدڵ
کۆ جە یاگەکی مەگیرو مەنزڵ
حەزرەت فەرمان دا وەیتەور قەرارەن
ئەمشەو مەنزڵم بەنی نەجارەن

ئەوان چون نیسبەت خوێشی هەمداران
جە ئێمە ئەرحام وەچەی مەداران
ناقە راهیی کەرد سەبکە چون سەبا
رووکەرد وە کووچەی مەحەڵەی (قەبا)
ئەوجا جای کەلسووم ئیبن مەدەم بێ
ئەو ئەوەل مەنزڵ ئەوەڵ قەدەم بێ
پەی مەجلیس ئارای ئەو بەر و بیمە
سەرای ئیبنی سەعد ئیبنی خەشیمە
قەرار دان بە هەم هەر هەر سوبح تا ئێوار
جەم بۆ موهاجیر هەم چەنی ئەنسار
ناقە جەو مەنزڵ چو کش وەردەوە
خواجەی کائینات پا ئاوەردەوە
تەشریفی خەیرش وە ئەندەروون بەرد
تەوازوع چەنی ئەهلی گشت کەرد
جە ئەهلی ئەنسار موهاجر یەکسەر
بوڵند بیی سەدای (الله اکبر)
حەزرەت هەر وەیاد (بیت الله) کاوە
دەر ساعەت بینای مەسجید نیاوە
بەند تەوەقوف کەرد شای خیرولئەنام
تاکە ئەو مەسجید یاوا بە تەمام
ئەسحابی گشت نەوجا سوجدە مەبەردەن
شەوان تا وەرو تاعەت مەکەردەن
نامش وە مەسجید (قەبا) نیاشان
دایم هەر ئەو بێ جای سوجدە گاشان
بەو تەور مەسجید ئەعلای پەی کەردەن
خودا جە قورئان وەسفی ئەو کەردەن
جەو دما عەلی بن ئەبی تالیب
جە دەستی قورەیش تایفەی غالیب

سێ رۆژ جە عەقەب شای بوراق سوار
بەر شیی جە مەککە بەچار و ناچار
وەپای پیادە سارا و هەرد و بەرد
بادیەی بەیدی عەرەبسان تەی کەرد
هەر ئەوەند بەوێش زۆر ئاوەردە بێ
پای موبارەکش بلوق کەردەبێ
حەزرەت خیاڵش هەر مورتەزا بێ
هیمای تەشریفش هەر جە (قەبا) بێ
ناگاه (امیر المؤمنین) یاوا
سەر وە تۆز و خاک پای حەزرەت ساوا
شای خەتمی پەنا عەلی دیی وەچەم
یەکسەر دا وەباد کوێ خەرمانی خەم
دەستی موبارەک مالا وەپای ئەو
سارێش بیی جە زام رەنجی راگەی شەو
بە قەولی ماچان: حەزرەت هەژدە یەوم
بەند بیی جە (قەبا) مەحلەی ئەو قەوم
قەوڵی تەر بیست یەوم تەوەقوف کەردەن
ئەوسا تەشریفش و یەسریب بەردەن
بەڵام جومعە بێ ئەو رۆ تەشریف بەرد
مەدینەش وە نووری وێش مونەووەر کەرد
مەخلووقات ئاما گشت وە پێشوازش
سەر و ماڵ کەردەن وە پایەندازش
یەکیەک مەکەردەن عەرزی پێغەمبەر:
وەیانەی ئێمە تەشریفت باوەر!
مەهاری ناقە دەسدەس پەس وە پێش
مەکێشا وە مەورید هەر کامی پەی وێش
حەزرەت فەرماوا: مەکەن عەلاقە
رەها دەن جە دەس مەهاری ناقە

ماموری ئەمرەن عیلمش کامیلەن
ئەو هەرکۆ مەشۆ ئانە مەنزڵەن
مەهاری ناقە وەر داشان جە دەس
کەس یاراش نەبی بگیروش نەفەس
ناقە راهیی بی یاوا وە جایێ
جایی بی ساحیب وەبی سەرایێ
ئیستە ئەوجاگە مەسجیدەن جەعام
مەندەن مەمانو تا قام لقیام
وشتر چۆکش دا نەوجا وە بێ غەم
رووکەرد وە جانیب مەککەی موعەززەم
وە ئەمری بێچوون نەوجا ئاخێز کەرد
دوو سێ قەدەم تەر دیسان هەم ویەرد
باز هەم بە قودرەت (رب العالمين)
ناقە دوو زانوو نیافەزەمین
حەزرەت فەرماوا: ئانە جای منەن
ئینشاڵڵا یەقین مەنزڵگای منەن
کونە کافێ بێ قامامی ناتەمام
موڵکی دوو یەتیم سەهل و سوهەیل نام
حەزرەت وە قیمەت ستانا لێشان
بەهای ئەو بێشتەر زەڕ بەخشا پێشان
ئەو رو ئیرادەی نومای جومعە کەرد
وەیانەی سالم بن عەوف تەشریف بەرد
بە تەوفیقی زات دانای تەوانا
جە رووی موعجیزات یەک خوتبە وانا
ئەوەڵ وات: خودا زاتش بە حەقەن
بێ سۆبە و شەریک فەردی موتڵەقەن
قەدیمەن قادر عەلیمە دانا
بینا و شنەوا گویا و تەوانا

سازان هەفت تەبەق ئاسمانی ساف
بەرزی بێ ستوون بێ چلە و تەناف
بنازون بە سونع رەبلعالەمین
سازان وە تەرکیب هەفت تەبەق زەمین
هەشت بەهەشتی پاک ریزوانی گوڵزار
هەفت تەبەقی دوزەخ تاریک فیننار
قەرار دان بێچوون بێ هەمتای غەففار
بەهەشت پەی موئمن دوزەخ پەی کوففار
من هەر بە خودای واحید مەنازوون
تەوفیق ئەو مەدۆ بە ئەو مەسازوون
هیچ نی یەن ئیلا غەیر جە حوکمی ئەو
شەو مەبۆ وە رۆژ مەبۆ وە شەو
بێ شەریک بێ رەنگ بێ قەوم و خوێش
چونکە (لا الە الا اللە) وێش
جە ئەو تەمەننای ئەمری زش داروون
عەتا و لوتف ئەوە وە چەم مەداروون
موقەرەبی حەقق زاتی ئیلاهیی
بەواحیدی ئەو مدەون گەواهیی
پەی بێ کەسانی کەس کەریمەن کارساز
بەخشندەن بێ باک دانای بێ نیاز
خوسووس محەمەد یەکێ بەندەشەن
عەبدی جیرەخۆر ئەرامەندەشەن
کیاستەن پەرێ ی راستی موستەقیم
پەی ئەمری تەبلیغ جە دینی قەدیم
حوکمی ریسالەت بنمانوون چەی دوون
بساز و مەسجید بتخانان نگوون
راست بەروو بە سەر من چەنی راسان
دوشمنم چەنی خودا نەشناسان

چونکە زەمانەی سابیق ویەردەن
رای ئەنبیاهان تەمام گوم کەردەن
دانش کەم بی یەن نادانی پەیدا
سەنەم پەرستی، بی یەن هووەیدا
رای شەقام مەسدوود گومڕاهان زیاد
رەنجی ناسیحان گشت دریان وەباد
هەرکەس جە فەرمان خودا و پێغەمەر
جە رووی نادانی بەریشو وە بەر
فەردای قیامەت دۆزەخ جاش مەبۆ
زبانەی ئاتەش ئارامگاش مەبۆ
هەرکەس وەڕای بەد نەکەرد گوزەر
ئەمر بە مەعرووف نەهی ئەز مونکەر
بەهەشتی باقی جاویدان جاشەن
سەد حوری نەتۆی حەرەم سەراشەن
وەسیەتم ئێدەن دایم پەی یاران
لوتف و خوداوەند بە چەم بداران
دیسان وەسیەتم ئیدەن جە هەستی
خاستەر هیچ نی یەن جە حەقق پەرستی
وەسیەتم ئیدەن پەی موسولمانان
واجیبەن کەلام خودا بوانان
پارێز کەن وە دڵ جەوان تا وە پیر
جە گوناهی بەد سەغیر و کەبیر
بترسین جە قەهر سەختی ئیلاهیی
تۆبە کەن تەمام گشت جە مەناهیی
مەبۆ ساعیی بان ساعەت بە ساعەت
جە غەزای کوففار جە حەجج جە تاعەت!
حەقق ئێوەش بە دین ئیسلام سروشتەن
ئینشاڵلا بی شک جاتان بەهەشتەن

جە فیعلی شەیتان دایم زەر کەن
باوەڕ بەخودا و وە پیغەمەر کەن
شەوان تا وە رۆ یادی خودا کەن
جە شەریکی نەفس وێتان جودا کەن
تەشریف جە مینبەر وە پایین ئاوەرد
نمای جومعەشان بە جەماعەت وەند
هەر ئەوجا ناقە چوکش وەردەبی
پەی ویش نەوجاوا خاوش بەردەبی
خواجەی کائینات رەسوولی نازار
هەر ئەوجا تەرحی مەسجید دا قەرار
بەڵێ ئەوجاگە چون ناهەموار بێ
فراز و نەشیب گشت سەنگ و خار بێ
حەزرەت ئەمرش کەرد وە ئەهلی ئەنسار
فەرما حازر کون فعلە و هەم میعمار
دەردەم پەیدا بیی میعماری تەردەس
سەددی بنچینەی تەختی مسجید بەس
بەو تەور مەحکوم کەرد بە کوە و کەمەر
قایمتەر جە سەد ساختەی ئەسکەندەر
تا ئەبو ئەیووب شێخی ئەنساریی
ئەعیانی میللەت دانای دیاریی
عەرز کەرد جە حوزوور شای خەیرولئەنام
واتش: یا رەسوول سەدجار فیدات بام
وەختی ئەسپابت کەرەم بکەر پێم
ئەمانەت بەرووش من وەیانەی وێم
زاهیر وەمەنزڵ یانەی من دەسدەس
ئید نزدیک تەرەن جە یانەی گرد کەس
حەزرەت فەرماوا: عەیبی نەدارۆ
ببە وەلای ویت ئەسپابم ئارۆ

چون ئەبو ئەیووب پانیا وە پێش
ئەسپابی حەزرەت بەرد بە یانەی وێش
چەو دما حەزرەت (واقع الغیوب)
بە مودەی هەفت رۆژ ئیستیقامەت کەرد
سازا چەنی وەقت هەوای گەرم و سەرد
دایم مەشغووڵ بێ چەنی میعماران
سنعەت تەرح مەکەرد جە روزگاران
جوملەی مەهاجیر سیلسیلەی ئەنسار
عەمەل مەکەردەن هەر سوبح تا ئێوار
بەعزی سەنگ ماوەر بەعزێ خاک و خشت
شێویا بازاڕی کلیسا و کەنیشت
حەزرەت مەشغووڵ بی دایم پەی سەواب
دوعای خەیر مەکەرد پەی ئەهلی ئەسحاب
پەی پەی پەیاپەی دەمدەم سات بە سات
جە رووی مەرحەمەت هەر ئیدش مەوات
(اللهم الخیر رب العالمین)
(فارحم الانصار و المهاجرین)
نەقلەن چون یەکوڕو عەممای یاسر
خشتش مەکێشا بە پاو بە سەر
یەک رەجزی وانا بەزەلیل و زار
مەعنا بە عەدەم فەعلە و میعمار
یەک جە ئەسحاب هیچ کار نەکەردە
پەی بە مەتالیب دۆعا نەبەردە
بەو تەورە زاناش عەممار دڵسەردەن
وە دڵ دۆعای بەد پەرێ ئەو کەردەن
دەردەم ئاخێز کەرد جە رووی بێ باکیی
بەخەشم وستەوە بە غەزەبناکی
واتش: ئەی عەممار خامۆش بەر جە دەنگ
وەرنە بە عەسا بادام چۆی خەدەنگ

ئەعزای ئەندامت مەکوون بە هەم
هەنی زیندە گیی نەوینی بە چەم
حەزرەت ئێد شنەفت جە ئەو ئەسحابە
ئەو ئەلفازی تاڵ ترش و خیتابە
فەرما وە عەممار هەردوو دیدەی من
عەزیزە لوجوود بەر گوزیدەی من
هەرچی موهاجیر تاکەی وە ئەنسار
عەمەلە وە فیعلە تاکە وە میعمار
سەحابان یەکیەک خشت نزدیک مەکەرد
عەمماری یاسر دوو دوو خشت مەبەرد
حەزرەت هەر سات دەست موبارەک مەبەرد
خاک جە سەر و رووی عەممار پاک مەکەرد!
فەرما کە عەممار خەیلی مەسجوورەن
مەفتوونی لازم خەیلی زەروورەن
جەو دما عەممار عەلەمداری دین
هەر مەند تاکە حەرب مەعرەکەی سەفەین
چون مەعاویە و مورتەزا عەلی
دوشمن بین وەهەم خەفیی تا جەلیی
جە سەحرای سەفین یەک حەرب سازان
تاواشان وەهەم ئەهلی دادخوازان
چەند سەحابەی پاک جە سانی ئەوسەف
شەهید بی یەکسەر جە هەردوو تەرەف
عەممار هەم شەربەت شەهادەت نۆشا
جامەی مللەی نوور بەهەشتی پۆشا
بەل هەر ئەو ساڵە هەر وەی قەوارە
وەفات کەرد ئەسعەد ئیبنی زەرارە
ئەهلی یەهوودی چون لێژ بێ جاشان
هەردەم وە نەوعێ تانە مەداشان

واتەن: محەممەد ئەگەر رەهبەرەن
ئەر جەلای خودا ئەو پێغەممەرەن
مەشیا نەکەرداش قبوول ئەمری مەوت
ئیبنی زەرارە هەرگیز بەبۆ فەوت
باوجوود ئاخوون کونە گەمالاَن
حاڵی بیی جە قاڵ قەدیم مەقالاَن
داود یا سلیمان مووسا یا هاروون
جە دەستی ئەجەل گشت بیی سەرنگوون
حەقق وێش فەرماوان عالەم مەبۆ فەوت
(وکل نفس ذائقه الموت)
بەڵ هەر ئەو سات خواجەی کائینات
سالاری مەحشەر شای ئەعلا سیفات
زەید بنی حاریس تەڵەب کەرد وپێش
فەرما ئەی رەفیق دوستی مەینەت کێش
کاری من بە تۆ مەبۆ فەراهەم
مەبۆ بشیی پەی مەککەی موکەڕەم
کلفەتی بەنات بەرکەری جەو خاک
خوسووسەن سودەی موحتەرەمەی پاک
هەم ئەبو رافع ببەر چەنی وێت
ئاگا بەر قورەیش ئازار نەدان پێت
دیسان قەرار دان عبدوڵلای سەروەر
ئیبنی ئەبووبەکر سیدیقی ئەکبەر
ئەو شەو وە تەوفیق زاتی ئیلاهیی
هەرسێ وە نیاز مەککە بین راهی
ئەوەڵجار تەواف کەعبە کەردشان
جەو دما وەشار تەشریف بەردشان
عەبدوڵلا سرووکەرد وەیانەی پدەر
ئەوان شین وە ماڵ ئاوای پێغەممەر

بەتانی حەزرەت پایەی رەفیعە
سودەی موحتەرەم بنتی رەبیعە
هۆر گرتەن تەمام کلفەت و عەیاڵ
بەرشین جە مەککە بە فەرد ئیقباڵ
باز هەم جەو تەرەف عەبدوڵلای سەروەر
فرزەندی دڵبەند سیدیقی ئەکبەر
هەردوو هامشیر حورانی پاک دین
ئاسماو عایشە (ام المؤمنین)
هەم ئومی رمان یاگەی نازشان
والیدەی بوزورگ جای نیازشان
جە مەککەی شەریف وە بێ مدارا
بەرشین روو کەردەن ئەو شەو وەسارا
تەمام بە تاجیل کەردەن جوهد و جەخت
نەگرتەن ئارام بە وەقت و بێ وەقت
ئەو حوری عەینان گشت نازەنینە
داخڵ بین وە خەیر گشتوە مەدینە
حەزرەت چۆن شنەفت شوکری حەقق کەردش
سەنای خوداوەند وەجا ئاوەردش
(الحمدالله) شاد بین وە یەک تر
فرزەند بە پدەر زەوجە بە شووهەر
ئەو ساڵ عەبدوڵلا بن ئەبی زوبەیر
موتەوەلید بیی جە ئاسما بە خەیر
ئەسحاب مەسروور بین یەکسەر شادیی
دان وە دەف و نەی موبارەک بادیی
چون یەهوود سەوگەند وە تەورات وەردەن
واتە بین جەی دەر سیحرمان کەردەن
جە ئەهلی ئیسلام وەبێ داواران
هەنی زەوجشان وەلەد ناوەران

بەلێ وەقایع واقیعەی ئەو حاڵ
وەیتەور ویەردەن وەزعی ماه و ساڵ
تایفەی یەهوود جە گرووی خەیبەر
ئاما وە حوزوور شای خەیرولبەشەر
یەکیشان عەرز کرد (یا ابوالقاسم)
من خارج وە کیذب تالیب وەراهم
ئێمە چووار سوئال داریم وە حوزوور
ئەگەر دای جواب یەکیەک بەو دەستوور
جە هەرچی کە تۆ کەردەنی حاسڵ
قەبوولت مەکەین بە دیدە و بە دڵ
حەزرەت فەرماوا بواچن کامەن
خەیاڵی پوختەن یاخو هەر خامەن
پەرساشان نوتفەی چون نوتفەی مەردەن
جە پەشتی مەردان حەقق ئیجاد کەردەن
پەی چێش ئەو فرزەند جە پا تاوە سەر
مەنمانو شکلّش بەشێوەی مادەر
حەزرەت جواب دا دەردەم و پێشان
جوابی شافی حالی بو لێشان
ئەر بی نوتفەی مەرد غالب جەو ئانە
فرزەند جە بابۆش دارو نیشانە
وەرنە بە عەکسی وەبێ چون و چەند
وە مادەر مەشۆ شیوەی ئەو فرزەند
واتشان: نەعەم بەڵی یەراسەن
فەرموودەت سادق بێ کەم و کاسەن
دیسان هەم یەهوود پەرساشان خەبەر
رووی خیتاب کەردەن گشت پێغەمەر
واتشان چێش بی ئیسرائیل جە پێش
قەبل جە تەورات حەرام کەرد جە وێش

خواجەی کائینات دەردەم دا جواب
فەرما: ئیسرائیل شای عیسمەتمەئاب
جە توعمەی شەراب کەم عەلاقە بی
مەیلش هەر گوشت و شیری ناقە بی
تاکە ئازاری گران یاوا پێش
بێزار بی تەمام جە زیندەگیی وێش
جەو دما حەکیم تاکی تەنیای فەرد
رەفعی کە سالەت ناوەشی ئەو کەرد
هەنی گوشت و شیر وشتر چون یەکسات
حەرام کەرد بە وێش (مادام الحیات)
قەبل جە نزوول ئامای تەورات بێ
ئیسرائیل جەو دەرد ئەهلی نەجات بێ
یەهوود واتشان (ای عەفاک الله)
سیدق وە سیدق یارەسوولەللا
باز هەم واتشان: خاوی تۆ چونەن
رەوانی رۆحەن یا مەستی هوونەن؟
حەزرەت فەرماوا: جیسم دیار بۆ
دایم جیسم نەخاو وە دڵ بیدار بۆ
واتشان بەڵێ مەعلوومەن جە عام
هەر ئەوەن مەحب و حەیی لایەنام
حەزرەت فەرماوا خۆی من وەیتەرزەن
پایەی مەراتیب ئەنبیای بەرزەن
دیسان پەرساشان هەم روحەلئەمین
چە نەوعی مەیۆ نە رووی سەرزەمین؟
حەزرەت فەرماوا: ئامای جوبرەئیل
جەلای من و حەقق هەر ئەوەن دەلیل
مەدەوتان سەوگەند بەخودای جەلیل
مەویندی وەچەم ئێوە جوبرەئیل؟

یەهوودی واتەن: نەدارین خەبەر
هەرگیز پەی ئیمە نمی ئەونەزەر
بەڵێ ئەو کەسە مەیۆ وەلای تۆ
ماوەر و ئەحکام شای کەرەم بی شۆ
ئێمە و ئەو دایم دوشمەن داریم
جە کۆ دیدەی ئەو وەچەم مەداریم
چون کەلامی حەقق پەی تۆ ماوەرو
قەتلش واجیبەن هەر کەسی کەرۆ
بەڵێ چون یەهوود بەحسش تەمامەن
نەوبەی عەبدوڵلا ئیبنی سەلامەن
یەکرو ئاخیز کرد بێ کینە و کەدەر
ئاما وە خزمەت شای خەیرولبەشەر
حەزرەت نیگاە کەرد ئەسحاب بی یەن جەم
هەم ئیبنی سەلام ناگاە دیی وەچەم
دیش شکلی یەهوود هیچ نەمەندەن پێش
ئاشکرا بۆی دینی ئیسلام مەبۆ لێش
بەل جەو دما عەبدوڵلا سەلام
ئاما وە خزمەت شای خەیرولئەنام
وات: یا محەمەد سێ سوئال داروون
ئەو سێ ئەشکالە بە تۆ مەسپاروون
ئەو سێ ئەشکالە خەیلێ کەس وانان
غەیر جە ئەنبیا هیچکەس نەزانان
حەزرەت فەرماوا: یا ئیبنی سەلام
سوئالت یەکیەک بپرسە تەمام
عەبدوڵلا عەرز کەرد خەیلی ئەندێشەن
ئەوەل جار مەدان بە ئەهلی بەهەشت؟
سییەم سوئالم جە توخمی مەردەن
زەن جە توخمی ئەو وەلەد ناوەردەن؟

شێوەی ئەو وەڵەد مەدو موقەددەر
بەعزێ بە پدەر بەعزێ بە مادەر
جەی سێ سوئالە خاترم رێشەن
فەرمو یارەسوول جەوابم چێشەن؟
حەزرەت بە تەعلیم ئەخی جوبرەئیل
یەکیەک داجواب، بە شەرتی قەلیل
فەرما باتین قورب زاهیر بەعیدەن
ئەو عەلامەت قیامەت ئیدەن
یەک ئاتە شێوەن مەخلووقەن بە دوود
بە ئەمری قادر قەدیمی مەعبوود
مەیۆ جە ناگاە چون ئەسبابی حەرب
مەزانۆ مەخلوق جە شەرق تاوە غەرب
بەڵ خوداوەند بەو تەور رەنگش رشت
جە ئەوەڵ تەعام پەی ئەهلی بەهەشت
زیادە جگەر جەرگی ماهینەن
پۆختەی کارخانەی لا موتەناهی یەن
یانی ئەو ماهی وە رۆژ و تا شەو
دنیا و دوون تەمام گشت هانە پەشتی ئەو!
جواب سێیەم هەم نوتفەی مەرد
ئەر جە توخمی زەن ئەو غەلەبەش کەرد
وەڵەد جە شێوەی بابۆ مەدۆ ڕەنگ
یام بە نیشانە یام بە داد و دەنگ
ئەر زەن غالب بۆ خودا مەزانۆ
وەلەد جە شێوەی دایش مەنمانۆ!
چون وەیتەور شەنەفت عەبدوڵلا سەلام
کەوت نەخاک و پای شای خەیرولئەنام
فەوریی جە رووی سیدقی ئیمانش ئاوەرد
دینی ئیسلامش بە دڵ قبووڵ کەرد

سەحابان سوجدەی شوکر بەردشان
سەنای عەبدوڵڵا خەیلێ کەردشان
عەبدوڵڵا عەرز کەرد: یا خەیرولبەشەر
تایفەی یەهوود قەومی بەد گەوهەر
خەیلێ دروغ گۆ، ئیفتیرا بازەن
ناپاکی بەدپۆس بی رای ناسازەن
ئەر ئیسلامی من بشنەوان وە گۆش
کوورەی غەرەبشان گشت مەیو نەجۆش
ئیفتەرا و بوختان مەوینان پەرێم
ناساز و غەلەت مەواچان نەرێم
مەسڵەحەت ئێدەن من پەنها بکەر
بپەرسە جە قەوم گومڕای کەم هونەر
واچە عەبدوڵڵا مەر تەبەش کامەن
عولەمان عەسرەن یا خۆ عەوامەن
مەزاجش ئەندیش یا هەر ئەشرارەن
ساڵحەن مۆمن یا بەد کردارەن
حەزرەت ئیلتیماس عەبدوڵڵا وە دڵ
قەبوول کەردشان پەنهان جە مەترڵ
یەهوود تەلەب کەرد یەکسەر خاس و عام
ئیستیفارش کەرد جە بنی ئیسلام
واتەن: عەبدوڵڵا رەهنمامانەن
ئێمە گشت رەعیەت ئەو پادشامانەن
مەزەی جورعەی جام بادەمان ئەوەن
مەعلوومەن مەعلووم زادەمان ئەوەن
خەیلێ پەڕ علیم بوزور گەوارەن
ئاگاش جە کردار لەیل و نەهارەن
بولبولی باغچەی رەوزەی نەعیمەن
واریس تەوارت مووسای کەلیمەن

حەزرەت وات: ئەر ئەو ئیمان باوەرۆ
تەسدیق بە خودای لایەزەل کەرۆ
ئیوە موسولمان مەبین جەی حاڵەت
نادیم جە ئاین جەهل و جەهاڵەت؟
واتشان: مەگەر هیچ دور ئەفشانی
حاشا دعایا جە موسولمانی
هەم ئیبنی سەلام ئەهلی شعوورەن
جە ئەی فیلانە سەد فرسەخ دوورەن
غەرەز تا سێ جار حەزرەت وات پیشان
بەرشان جە ئایینی بەتاڵی ویشان؟
واتشان جەی باب ویت ئازار مەدەر
فایدەش نی یەن مایەی دەردیسەر
عەبدوڵڵا ئەوەڵ ویش خورەدمەندەن
خسووسەن تەمام تەوراتش وەندەن
جەو دما حەزرەت شای خەیرولئەنام
بۆ وەبەر یا ئیبنی سەلام
ناگاه عەبدوڵڵا سەر ئاوەرد وەبەر
وانا ئیسمی پاک (الله اکبر)
چەنی ئەسحابان پەیوەستەن مەفتوول
ئیمانش ئاوەرد بە خودا و رەسوول!
یەهوود واتشان: عەبدوڵڵا خەرەن
بێ عەقل و نادان جە خەر کەمتەرەن
ریشمەندی بیسات بادەمان ئەوەن
جەهال و جەهالزادەمان ئەوەن
عەرز کەرد وە لەفزی شیرین
واتش: فیدات بام خەتمولمورسەلین
نەواتم یەهوود گشت حیلە بازەن
کینەجوی کەززاب ئیفتەرا سازەن

ئەر کوکو کافوور برێزوو جە دوود
تۆ باوەر مەکەر هەرگیز وە یەهوود
فایز بی بە فەیز روتبەی دنیا و دین
دەردەم شیی نەتەوق ئەسحابی گوزین

##ساڵی دووەمی کۆچکردن پێغەمەر و یەهوودی بەنی قورەیزە

تایەفەی یەهوود جە دەولەت مەندان
ئەهلی مەدینە جە خود پەسەندان
خیلێ بەنی نەزیر غەتەفان ئەرجان
بەنی قورەیزە چەنی بەنی قەینان
روئەسای قەوم تایفەی یەهوود
خودا نەشناسان ئەهلی بێ و وجوود
یەکسەر وە هەیەجان ئیجتیماعی خاس
بەڵام وەیەک شەرت ئیراد و ئیخلاس
دەردەم و حەزرەت هجووم بەردشان
گشت وە ریسالەت سوئال کەردشان
واتەن: محەمەد دڵ وە ئەندیشەن
تۆ جە نبووەت، نیشانت چێشەن
مەخلووقات پەچیش مەکەردی دەعوەت
کاری بکەرە لێت نەبو زەحمەت!
فەرماوا: بە نام پادشای ئەکبەر
بە تەسدیقی قەول فیدای پێغەمەر
خودا یە کێوەن بی هەمتای بێ باک
ئەشیا گشت بە حوکم ئەو مەبۆ خاک
ئەو کەسەم کە خودا وەسفم جە تەورات
کەردەن پەی مووسا جە رووی کائینات
وەسفم فەرماوان پادشای جەلیل
جە سوحفی تەورات زەبوور ئینجیل

شەفاخوای ئومەت گشت ئینس و جانم
یەقین پێغەمەر ئاخر زەمانم
عولەمای یەهوود یەکسەر مەزانان
دایم پەی ئیوە یەکایەک وانان
وەرجە تەوەلود من وە دەهری دوون
کیتاب گشت عالەم کەردەن رەهنموون
جە مەککەی شەریف مەبۆم ئارام
مەدینە مەبۆ وەجای هیجرەتگام
پەی چێش کە خاتەم پێغەمەرانەم
هەم فازلتەرین گشت سەروەرانەم
سووار وە وشتر کلیم پۆشانم
دایم شێری گەرم وشتر نۆشانم
وە پارەی نانان قەناعەت داروون
بەتەنگی و عەسرەت وە شاد مەویاروون
نیشانەی سورخی جە هەردوو دیدەن
کارم بە میزان گشت پەسەندیدەن
موهری نبووەت نەسبەن جە دۆشم
پەردەی عیووبات مەردونان پۆشم
جەسایەی ئەو شای فەرد و تەنیای تاک
جە شاهان دەور هیچ نەداروون باک
یەهوود عەرز کەردەن فەرموودەت راسەن
هەرچیت فەرماوا بێ کەم و کاسەن
ئیمە پەی کاری ئامایم وە خزمەت
مەبۆ قبووڵ کەی جە رووی مەرحەمەت
با نەبۆ جە بەین جەهل و جەهالەت
قەرار دەین وەهەم سولح و سەلاحەت
تایفەی یەهوود هەر پەنج شەش گروە
نە دۆست بین وەتو نە دوشمن وەتوە

نەدەرین ئازار هەم وەیارانت
هەم نەبەین کۆمەک پەی ئەغیارانت
تویچ هەم وە ئێمە هیچ نەبۆت کارێ
نەیاوو بە کەس جە تۆ ئازارێ
تاکە بزانین ئاخر کاری تو
چەنی قەومی ویّت وەکو مەیاوۆ
حەزرەت ئیلتیماس یەهوود قەبووڵ کەرد
وە ئیزبی مەعبوود تاکی تەنیای فەرد
نە بە ئاشکار نە بە پنهانی
نە بە پا و دەست نە بە زبانی
نە پەشتی حەزرەت نە کۆمەک بە کەس
بە هیچ خەیاڵی نەکەران هەوەس
وەیتەور قەرار دان جە مابەینی هەم
هەردوو خوداوەند کەردشان حەکەم!
ئەر نەقسی بەیۆ جە مابەینشان
یا خود فیتنەیی جە تۆغیانشان
هوونشای وەشای حەزرەت جەلال بۆ
جە جای ئەولاد ئازار و ماڵ بۆ
جە هەر قەبیلە یەک سولح نامە
نویسان رەقەم خوشی خەتامە
هەریەک دان وەیەک کۆنە مالوومی
گومڕای دڵ جە سەنگ بەد کار و شوومی
قەرار دان ئەو سولح خولاسەی کەلام
سەلاح بی جەبەین یەهوود و ئیسلام

ساڵی دووەمی کۆچکردن و دیاریکردنی ئەرکی بیلال

بەڵێ جە قودرەت کەس بە سەر نەزان
دنیا خاڵیی بی جە سەدای ئازان
سەحابان جە وەقت جومعەی جەماعەت
بەعزێ حازر بین ساعەت بە ساعەت
بەعزێ بە تەنها تاعەت مەکەردەن
بێ وەقت وە مەسجید تەشریف مەبەردەن
گشت هەر موحتاج بین پەی وادەی تاعەت
بشان وە مەسجید سەحابەی کیرام
یەکسەر جە حوزوور شای خەیرەلئەنام
پەی ئیحرازی خەڵک مەشوورەت کەردەن
هەریەک خەیاڵێ نەدل ئاوەردەن
بەعزێ واتشان ئەر مەردوم کەم بۆ
با بدەین نە دەف تا یەکسەر جەم بۆ
حەزرەت فەرماوا: ئانە بێ سوودەن
دەف زەدەن بەو نەوع شوبهەی یەهوودەن
بەعزێ واتشان بە وەندەی خرووس
جە وادەی سەلات بدەین وە ناقووس
حەزرەت فەرماوا دیسان وە یاران:
زاهیرەن ناقووس پیشەی نەساران
بەعزێ واتشان: هەر وەقت نماز کەین
بادا ئاتەشی عەزیم وەپا کەین
حەزرەت فەرماوا: دڵ هەم مەحبووسەن
ئاتەش قاعیدەی ئەهلی مەجووسەن
تا ئاخر ئەمیر فاروقی ئەعزەم
بەتاڵ تەدبیر یاران گشت وەهەم

عەرز کەرد فیدات بام یا رەسولەڵلا
شەخسێ مەعلووم کەر وە ئزنی ئەڵلا
بشۆ وە بەرزی بوڵند وە ئاواز
واچون: (الصلاة) هەی وادەی نماز
حەزرەت جە تەدبیر یاران فەرد فەرد
هەر قەوڵی فارووق ئەعزەم پەسەند کەرد
بیلالی حەبەش تەڵەب کەرد دەر زات
فەرما: ئەی رەفیق یاری خۆش سیفات
بە ئیزنی مەعبوود دەهندەی داوەر
تۆ بشۆ وەبان بوڵندی مینبەر
وە ئاوازی بەرز جە روی کائینات
هەر یەک رۆز پەنج جار واچە (الصلاة)
بیلال جەو دما تەشریف مەبەردش
جە بانی مینبەر نیدا مەکەردش
مەوات (الصلاة) وادەی نمازەن
وەختی عیبادەت شای بێ ئەندازەن
یەکێ موکەرەم جە یارانی یار
یانی عەبدوڵلا بن زەیدی ئەنسار
شیی نەجامەی خەو یەک شەو جە شەوان
کە دیش نەخەودا شەخسی نەوجەوان
ناقووسێ دارۆ بەڵام چە ناقووس
ئالای عەجیب تەرز سیای ئەبەنوس
واتش: بێ ناقووس وەبێ بەهانە
بفرۆشە بەمن بەهاش بستانە
واتش: وەی ناقووس چێشەن نیازت
جە کام بابەتەن سوز و گوزارت
عەبدوللا واتش: رەمزش دیارەن
پەرێ ئەسحابان خەیلێ وە کارەن

هەر وەقت بدەین لێش بێ زیاد و کەم
یاران پەی سەلات یەکسەر مەبان جەم
زومرەی ئەسحابان ساعەت بە ساعەت
حازر بان جە وەقت جومعە و جەماعەت
ئەو شەخسە واتش: من چیوێ جە نۆ
جە ناقووس خاستەر بواچوون وە تۆ
بەنامی ئەکبەر کەریمی کارساز
جەمعی کەلیمات ئازان بە ئاواز
تەعلیم کەرد پەنەش چون دەرسی ئوستاد
خاس رەوان کەرد پێش تا نەشوش جەیاد
ناگاه عەبدوڵلا جە خاوی شیرین
بێدار بیی بە ئەمر بینای بیهتەرین
دیش ئەو رویا گشت وە رۆز ئاوەردش
نەقشەن نە رووی دڵ پاکی بێ گەردش
کەس جە مەتلەب نەکەرد باخەبەر
تاشیی وە مەجلیس شای خەیرەلبەشەر
عەرز کەرد واقیعەی رویای وێش تەمام
وانا جە حوزوور شای خەیرەلئەنام
جەو تەرەف بووبەکر سیدیقی ئەکبەر
مەحرەم وە ئەسرار رازی پێغەمبەر
واتش: بە خودای کەعبەی موعەززەم
منیچ هەم ئێمشەو وەیتەور دیم وەچەم
ئەمیری عادل فارووقی سالار
عەرز کەرد نە خدمەت شای بوراق سوار
وات: منیچ ئیمشەو بەو تەور دیم وە چەم
رۆیای عەبدوللا بێ زیاد و کەم
ئەمیری فازڵ ئەڵماسی کانی
(جامع الاوراق) وەحی رەببانی

شەمعی شەهیدان شاهی رۆشەن زەین
کانی حەیا و حیلم، یانی زینوورەین
وات: بە خودا ئەمنیچ ئەمشەو بە ناکاو
رۆیای عەبدوللا یەکسەر دیم نەخاو
چووارەمین ئەمیر شای دلّدلّ سوار
شیر ئیبنی عەم موستەفای موختار
وات: من هەم رویای عەبدوللاّ تەمام
ئەمشەو دیم وەچەم وە ئایەی کەلام
قەولی جوبرەئیل تەشریفش ئاوەرد
حەزرەت جە ئازان بەو تەور ئیعلام کەرد
چەو دما حەزرەت مستەفا و یاران
قەرار دان ئازان پەی روزگاران
بە ئەمری خوداوەند ئیزنی پێغەمەر
بیلال شیی وەبان بولّندی مینبەر
هور کێشا سەدای (الله اکبر)
وانا حەمدی زات دانای دادگەر
جە هەژدە فرسنگ سەدای ئەو ویەرد
کلیسا و کەنیشت یەکسەر خاپوور کەرد

لە بارەی گفت و گۆی مامی ئەبوجەهل وەلیدی کوری موغەیرە لە کاتی سەرەمەرگدا

وەلیدی بەدبەخت لە عینی بەدکار
ئیبنی موغەیرە پەلید و ناخار
عومری خەبیسش وە ئاخر یاوا
فەریادش مەکەرد سوبح تا خور ئاوا
جە غەرغەرەی مەرگ هەر جەزعش مەکەرد
پەی پەی مەکێشا هەناسانی سەرد
تا ئەبوجەهیل پەرسا کە ئەی عەم
....

پەی چێش تۆ سەبەب جە چێشەن
پەنەم واچە ڕاست دل وە ئەندیشەن
وات: (الله) ئیشم نەتوی جەرگ نی یەن
خەبەری عەم جە خەوف پەرێ مەرگ نی یەن
لاکین مەتەرسوون چەرخی رۆزگار
دینی مەحەمەد کەر و ئاشکار
زاهیر بۆ تەمام جەی سەرزەمینە
مەککە هەم ببۆ وێنەی مەدینە
وەر ناباکم جە مەردن نی یەن
چونکە زاد و مەرگ جە ئەزەلّ بی یەن
جە داغی ئەی پیر دیوانەی ئەحمەق
سەلّەوات بۆ پەرێ رەسوولی بەرحەق
تا نەبۆ سیفات کەردش دەلالەت
وات: خۆفت نەبۆ بویەر جەو حالّەت
من زاهیر هەرگیز جە مەککەی تاهیر
دینی مەحەمەد هیچ نەبۆ زاهیر
ئەجەل پەی مەرگش ناگاه بیی نازل
رۆحش وە مالک دوزەخ بیی واسلّ
ساچون وەقایع سالّی نوخستین
روودانە هیجرەت جە رووی سەرزەمین
یەک رۆ جە بەیروون مەدینەی ئاوا
گورگی وە گلەی یەهوودیی یاوا
ناگاه هەلّمەت بەرد وە گوسفەندی بەرد
چۆپان جە شونش خەیلی هانا کەرد
چۆپان وە چو گان خود پەسەندەوە
دەردەم گو سفەند جە گورگ سەندەوە
گورگێ بە ئەمری حەقق ئاما بە زوبان
رووی خیتابش کەرد چەو دەم وە چۆپان

واتش: رزقی خاس پەی وێم بەردەبێ
خوداوەند بەمن عەتاش کەردە بێ
ئاخر تۆ وە زۆر ستانای جە من
عەجایب زوڵمی نمانای وە من
چۆپان وات: راعی نەکەی فەرامۆش
کی حەرفی گورگش شنەفتەن وە گۆش
کەس نەدیەن وەچەم وە رۆزگاران
گورگ کەرۆ تەقریر خاستەر جە یاران!
گورگ وات: ئەی چۆپان عەجەب تەر ئیدەن
شەخسێ ها جەی زەید یاگەی ئومێدەن
جە نەخلستان جە بەینی دوو کۆ
شێوەی رەسوولیش روشنەن چون رۆ
هەرچی جە ئێوە چەی وەر ویەردەن
یاخۆ چەی دما هەرچیتان کەردەن
ئەو مەدو خەبەر یەکیەک جە کاران
ئاگاە جە کەردەی گوزەشتەی یاران
ئێوە بێ باوەڕ چۆن دل جە سەنگەن
یا مستی شەراو خەرەفیای بەنگەن!
سا هەرکەس ئیمان بە ئەو ناوەرۆ
جە دین و دنیا زەرەز ماوەرۆ
چۆپان دەر ساعەت راگەش گرت نەوەر
یاوان وە حوزوور شای خەیرولبەشەر
کەلیمەی شادەت ئاوەرد بە زبان
واتش: یا رەسوول ئامان سەد ئامان
من مەردی چۆپان بیابان گێڵم
شەو جەنی حەیوان تا بەیان ویلم
غەرەز قیسەی گورگ سوئال و جەواب
یاوا بە سەمع شای فەلەک ریکاب

بە حەرفی چۆپان حەزرەت تەسدیق کەرد
فەرما عەلامەت قیامەت ئاوەرد
بەڵێ ئەرکەسێ پا بنیو وە پێش
بەر شۆ جە بەیروون ئەو جەیانەی وێش
هیمای وە مەنزڵ عەودەت نەکەردە
نام ئەهل و بەیت، هەنی نەبەردە
هەرچی عەیالش کەردە بۆ جەو دەم
بێ ئەندێش جەماڵ ئەر زیاد یا کەم
نەعلەین جە سەحراء پێش مەدۆ خەبەر
بە ئەمری قودرەت دەهندەی داوەر
ماچۆ عەیالەت فڵانە کار کەرد
یا فڵان تەعام ها بی تۆ وەرد
ئەی واقیعانە گشت عەلامەتەت
نیشانەی ئامای رووی قیامەتەن
لە بارەی ساڵی سێیەمی کوچکردنەوە و
گوێزانەوەی عایشە دایکی ئیمانداران
شای بوراق سوار رەسوولی مورسەل
حەبیبی حەزرەت دانای لەم یەزەل
تا یەکشەو شەوقێ نەدل ئاوەردش
مەیلی عایشە سیدیقە کەردش
ناگاە جوبرەئیل چون بۆی مائلوەرد
ئاینەی روخسەتش پەی حەزرەت ئاوەرد
واتش: یا حەبیب دڵدەر واچوون پێت
پادشای شاهان سەلام کەردەن لێت
ئەمرش وەیتەورەن بینای بانی سەر
مەبۆ عایشەی سیدیقی ئەنوەر
ئەمشەو باوەرە بەوەسڵش شاد بود
ئەهلی عەزاب گشت یەکسەر ئازاد بۆ

چونکە ئەو مەیلش بە عەیش و نوش بۆ
باکوورەی دوزەخ ئەمشەو خاموش بۆ
والیدهی شیرین گشتی موئمینین
ئید تەییبان و ئەو هەم تەییبین
خودا مەزانۆ دیدەش ها نەرێت
مەنکووحەی وێتەن موبارەک بۆ لێت
جەو دما حەزرەت پاکی پێغەمەر
کیانا وەلای سیدیقی ئەکبەر
خوداوەند لوتفش ئەرزاتی کەردەن
جوبرەئیل روخسەتی شادیی ئاوەردەن
مەبۆ تو بە مەیل بە مێهرەبانی
ئیمشەو عایەشە پەرێم بکیانی!
سیدیقی ئەکبەر شای ئەمیر قومان
فەوری فەرماندا وە ئومی رەمان
واتش: عایەشەی سیدیقەی نازار
بەرەش وە خزمەت شای بوراق سوار
چون ئومی رەمان تەدارەک کەردش
چەنی دوو سێ ژەن عایشە بەردش
باوناش وەپای تەختی پێغەمەر
دەستی عایەشە شای مەلەک مەنزەر
نیاش نە رووی دەست موستەفای ئەمین
واتش: خوداوەند سەما و سەرزەمین
سایەی تۆ جە فەرق ئەو نە کەرۆ کەم
ئەو پەروانە بۆ تۆ خاستەر جە شەم
نەبۆ جەلاتان پەژارە و تەخەف
خەیر و موقەددەم بین جە هەردوو تەرەف
ئومی رەمان و ماباقی خوێشان
هەرکام روونیا وە یانەی وێشان

ئاخر هەم ئاسما بنتی عەمەین مەند
هەر سەڵەوات مەدا تە کبیرش مەوەند
بەڵام عایەشە شای شیرین مەهتاب
مەنمانا وێنەی پەرەی ئافتاب
نیشت جەلای حەزرەت وێنەی پەڕەی گوڵ
دڵشاد بین وە هەم چون گوڵ و بولبول
جەو سێ وەقت دا جە نەهار یا شام
هیچ حازر نەبی جە نان یا تەعام
غەیر جە بەعزێ شیر خوداوەند دادە
جە یانەی ئەسعەد ئیبنی عیبادە
ئاما بێ پەرێ خواجەی کائینات
جەو دەم هەر شیربی جە لاشان سەوقات
حەزرەت بەعزێ وێش تەناول کەردش
هەم قەدەحی پەرێ عایشە بەردش
جە رووی حەیا و شەرم بانووی دیدە مەست
رووش نەبێ قەدەح بستانۆش جە دەست
ئاسما واتش: (یا ام المؤمنین)
هەرچی مەدو پێت (ختم المرسلین)
هەرگیز روو مەکەر لوتف و عەتای ئەو
خاچۆڵ، خا ئاوا، خا، ڕۆژ و شەو
غەرەز بە چەند شەرم چەند شکۆی تەمام
ستانا جە دەست شای خەیرەلئەنام
جە پەنای ئاسما، قەدەح ئاوەردش
ئەو هەم بەعزێ شیر تەناول کەردش
فەرما وە ئاسمان شای مەلایەک خۆ
عایشە شیرش هیچ نەدا وە تۆ
عەرز کەرد من لوتفت وەچەم مەداروون
چەندان ئارەزوو وە شیر نەداروون

فەرما تۆ بۆی کزب هەم جووع مەیو لێت
هەردوو وە جاری جەم مەکەی پەی وێت
ئاسما عەرزش کەرد بەل ئەیامی بۆ
کەسێ بو مەیلش وە تەعامی بۆ
واچوون نەداروون رەغبەت بەو کامە
مەیلم هیچ نی یەن من بەو تەعامە
یا رەسوولەللا ئەی نەوعە باوەن
ئانە وە دروغ یانی حەساوەن
فەرما ئەر درۆ جە کەم کەمتەر بۆ
زەرەیی بی مقدار بی پا و سەر بۆ
درۆ مەحسووبەن خولاسەی کەلام
ئەندک وە ئەندک مەنویسان تەمام
جەو دما حەزرەت شای فەلەک ریکاب
چەنی عایەشە شیی نەجامەی خواب
قادر جەی فیشتەر جەسارەت نەکەی
وەیرۆ مایەی دین وێت غارەت نەکەی
ئەوەڵ جە مەیدان دەمبازیی نی یەن
ئەوجا جای شۆخی شانازیی نی یەن
راسەن تەبعەت کان درو مەرجانەن
بەعسەت پێغەمەر ئاخر زەمانەن
هۆشت بۆ دەخیل نەکەی نادانی
لا نەدەی جە رای راستی مەعانی
تۆ هەرچی مەزموون رەوزتولئەحباب
مەرقووم کەر تەمام رای سیدق و سەواب
بە وەزنی کاوان، کۆکۆ هەم چین چین
سەڵەوات دەر وە رووی محەمەد ئەمین
دایم با هەر ئەو پەشت و پەنات بۆ
بەل جە رووی مەحشەر شەفاعەت خوات بۆ

جە رووی سەرزەمین تا چەرخی ئەخزەر
سەڵەوات بۆ پەی دین پاکی پێغەمەر
بەل موورادی ساڵ دیسان جە هیجرەت
چەند واقیعات دیی وەبێ کدوورەت
حەزرەت دیش یەهوود مەدینە تا شام
رۆزەی عاشوورا مە گێران تەمام
حەزرەت جە سەبەب ئەو روزەداران
پەرسا جە یەهوود ئەهلی مەی خواران
واتشان: بەڵێ فەزڵش عەزیمەن
جەزاش لەزایز باغچەی نەعیمەن!
ئەو رۆژ کە فیرعەون غەرقی دەریا بی
مووسا جە قەفەس بەوتەور رەها بی
جە شوکرانەی حەقق ئەو مەعرەکەی جەنگ
خەلاس بیی جە ئەو گومڕای دڵ جە سەنگ
ئەو رۆژ کە رۆزەش گرد بە فەراغەت
پەرێ ئوممەتش هەم بیی بە عادەت
تاکە روزەی فەرز رەمەزان یاوا
روزەی عاشوورا جە کول بی ئاوا
رەغبەتش نەمەند جەلای خاس و عام
ئەو بیی بە سوننەت پەی ئەهلی ئیسلام
بەڵ مەدینە رای گشت حیجاز بێ
هەم پەر عەفوونەت گەرم و ناساز بێ
خوسووسەن غەریب دایم بیمار بێ
ئەنگەبین جەلاش چون زەهری مار بێ
دایم هەم وەبا هەر تاعوون تێش بێ
هەر کەسی خەریک ناوەشی وێش بێ
ئەهلی موهاجیر دایەرەی ئەنسار
مەنالان جە دەرد هەر سوبح تا ئێوار

بووبەکری سیدیق فارووقی ئەعزەم
چەنی زینوورەین دارای موکەرەم
مورتەزا عەلّی ماباقی یاران
بیلال و عەممار شای وەفاداران
دایم جە سیححەت خار و خەستە بیێن
خراوتەرە جە نێشس ماران گەستە بیێن
پەی مەککەی شەریف هەر خەم مەوەردەن
وە ئەهلی ئینکار لەعنەت مە کەردەن
مەواتەن: شیبە عەتیەی سەرسەف
تا ئەبوجەهل ئومەییە بن خەلەف
ماباقی موشریک گرووی بەد حالّەت
بینای زاتشان یەکسەر وە لەعنەت
تا عەجزی ئەسحاب جەو زەید و ماوا
دەستش بولّند کەر پەرێ ی موناجات
لالا نە دەرگای قازییولحاجات
وات: یا رەبی زەوالّ فەردی فەریا ڕەس
یاکانی کەرەم پەی بێ کەسانس کەس
هەوای مەدینە تەبدیل کەر جە کۆ
هەنی موعتەدیل یا سازگار بۆ
تاکە راحەت بان یاران پەی ویشان
جەو دما وەیتەور عوسرەت نەکێشان
دۆعاش وە هەدەف ئیجابەت یاوا
تەبدیل بیی هەوای ئەو زەید و ماوا
شەرارەی هاموون مەدینەی جاران
بیی بە هەوای سەرد بەرزی کوساران
هەنی نەبۆی بەد نە ناخۆشی مەند
جە هامن سەردیی زۆر جە گەرمیی سەند
سەحابان نیشتەن راحەت پەی ویشان

هەینی وە شادیی گشت وەیەرد لێشان
جەو دما حەزرەت شەفیعی موختار
بێن بە موهاجیر تایەفەی ئەنسار
عەقد و مەوافات بێن هەردوو وە بەست
بە دلّ بە زوبان بە دیدە بە دەست
چل و حەفت نەفەر جە موهاجیران
سەحابەی گوزین جە نام ئاوەران
هەردوو کەس شەریک سابیر و شاکیر
یەکێ ئەنسار و یەکێ موهاجیر
جەمالّی دنیا جە میراس جە دین
شەریکبان تا سەر وە شەرت و یەقین
بغەیر جە عەلی ئەمیری سەفدەر
براش پەی نەمەند دەیارلبەشەر
حەزرەت بەو گوفتار دلپەسەندەوە
چەم بە مەرحەمەت لەب وە خەندەوە
فەرما یا عەلی دل ئەو دل مەدە
(أنا اخوك) تا (يوم المحشر)
غەرەز ئەی قانوون قاعیدەی پڕ قەدر
هەر مەند تاکە وەقت غەزای بەدر
لە بارەی سەلمانی فارسی یەوە
بەلّێ ریوایەت راوی گشت راسەن
خوسوسەن فەرموودەی ئیبنی عەبباسەن
سەلمان تیفلی بێ تازە رەسیدە
تالّێ و تورشی وەزع دنیا نەدیدە
فرزەندی یەک شەخس عەبووس مەست بێ
شەخسی دەولّەمەند ئاتەش پەرست بێ
سەلمان دایم دوور هەر درەخشان بێ
ئیسمی پدەرش نووررەفشان بێ

جاه شەریک قەریەی ئاوە عەیان بێ
یەک ساعەت قەریب وە ئەسفەهان بێ
چون شەخسی مونعیم دەروون بێ ئاخ بێ
ساحیب مەزرەعە و بستان و باغ بێ
دایم وێش مەشیی بە شادیی مەزاق
پەی سەرپەرشتی مەزرەعەی ئەرزاق
قەرارش دابێ وەبێ چەند و چون
سەلمان جەیانە نەشو وە بەیرون
شەوان تا وەرۆ نەتۆی کاشانە
خزمەت گوزار بو وە ئاتەشخانە
هەر سوبح تا ئێوار مەسۆز و ئایر
بلیسەش مەشۆ باهیر وە باهیر
وێنەی خادمان خزمەت مەکەردش
دایم وەئاتەش سوجدە مەبەردش
مەواتش: خدمەت دین مەکەردش
تا یەک رۆ بابۆش فەرما: ئەی فرزەند
نووری دیدەی من عەزیزی دڵبەند
ئارۆ وە تاجیل تۆ بشۆ وەبەر
مەزرەعەی خورمان سەرپەرشت کەر
بەڵام دەخیلم زوو بکەر دەعوەت
بی دیر ئامانەت پەی من بۆ زەحمەت
سەلمان ئاخیز کەرد وەبێ مدارا
چون وەحشی سەرسام رووکەرد وە سارا
جە ناگاە راش کەفت وە کلیسایێ
کلیسای قەدیم شیرین دارایێ
رەهبانان بەعزێ ناقووس شەندەن
بەعزێ هە ئینجیل عیسا مەوەندەن
سەلمان سەرسام بیی جە ئاینشان
جە شغل و تاعەت وەزعی دینشان

حەیران بیی جە دەنگ ئینجیل واناشان
خولاسە کەمکەم تاشیی وەلاشان
وات: بەراهیب یە چە دینێوەن
عەجەب دەستوور و دڵ گوزینێوەن
راهیب وات: بەڵێ یە دینی عیسان
هەر کێشی قەدیم تەرسای کلیسای
هەرکەسی وەی دین ئاشنا مەبۆ
بی گومان نزدیک نەخودا مەبۆ
سەلمان نەدل دا وات، پیری مەستی
ئێد خاسەن جە دین ئاتەشپەرستی
دیسان هەم پەرسا جە راهیب خەبەر
واتش: ئەی نیعمەت چکۆ بییەن فیشتەر
راهیب وات: فیشتەر ها جە شام
تەرسا مەزهەبەن تەمام خاس و عام
سەلمان پەیاپەی کێشا ئاهی سەرد
دینی مەجووسی نەدڵ دا کەم کەرد
خولاسە ئەو رۆ تاکە خۆر ئاوا
دیسان وە حوزوور شاباشی یاوا
دیش خەیلی پەشێو و پەرگەندە حالەن
جە دووری فرزەند شادیش بەتاڵەن
سەلمان دیی وەچەم دڵشان بی وەشاد
خەرمانی خەرمان یەکسەر دا وەباد
وات: فرزەند ئارۆ قسمەت کۆت بەردەن
بەخودا جە دووریت ئیمانم هەردەن
وات: بەڵێ رام کەفت وە یەک کەنیشتێ
دیری عەجیبی خوا سروشتێ
رەهبانشان تاعەت مە کەردەن
ئینجیل مەوەندەن سوجدە مەیەردەن

واتش ئەی فرزەند نەوتوولی سەرمەس
دینی بابۆی وێت وەر نەدەی جە دەس
بشۆ بپرسە جە ئەهل و ئەعیان
مەجووسی خاسەن یا باقی ئەدیان
سەلمان وات: حاشا بەو تەورە نی یەن
ئەو دینی مییللەت ئارۆ من دی یەن
چەنی مەجووسیی تەفاوت داران
سا دین ئەگەر هەن دینی نەساران
بابۆش ئێد شنەفت غەیز ئاوەرد نەدڵ
جە دینی سەلمان یەئسش کەرد حاسڵ
دەردەم وە زنجیر قایم بەندەوە
پای سەلمانش کەرد وەپا وەندەوە
واتش: تا مەردەن ساکین بەر پەی وێت
یەتیمی ئەحمەق نادانی سەر شێت
بەڵێ تا چەند وەقتی پەشت نە خاک بێ
بەو دام سەلمان هەر گرفتار بێ
ئاخر مەجووسی وەبێ مودارا
کیانا وەلای قەومی نەسارا
قافلەی ئەوان جە خاس و جە عام
دەخیلم هەروەقت مەشان پەرێ شام
وەقتەن ئەر بی وەقت ئەر شەوەن یا رۆ
من سەر حیساب کەن هیچکەس نەزانو
جەو دەم قافلە ئەهلی نەسارا
پەرێ عەزمی شام روو کەرد نەسارا
یەکی وە سەلمان یاونا پەیغام
قافڵەی عەزیم هاشیی پەرێ شام
دەر ساعەت سەلمان دانای خورەدمەند
وێش جە حەفزخانە رەها کەر جە بەند

دەردەم راهیی بی روو کەرد وە سارا
یاوا بەو قەتار قەومی نەسارا
نە وە رۆژ قەرار نە وە شەو ئارام
مەنزڵ بە مەنزڵ تاکە شاری شام
پەرسا رەهبانان خاستەرین کامەن
شێوەش چەتەورەن نامش چ نامەن؟
واتشان: بوزورگ گشتین ئاسەفەن
ئاگاش، جە ئەسرار سەدای هاتیفەن
مەنزڵ هەر نەتۆی کلیسا دارۆ
دایم هەر کۆ کۆ، نوور لێش مەوارۆ
یەکێ وە سەلمان قەدەم و کلیسا بەرد
دیش نەوجا ، مدران رەهبانان سەفسەف
تا شیی وە حوزوور، جەنابی ئاسەف
دەردەم چون غولام کەفت نە خاک و پاش
جەو دەم گوشاد کەرد، زوبان و سەناش
ئەو وەقت، ئاسەف وات: ئابات یە چێشەن
نیازت کامەن، مەتلەبت چێشەن
وات: من مەیلم ها جە لای کلیسا
موشەرەف ببوون، بە دینی عیسا
تەیی کەردم راهان، سارا و کەش و کۆ
تاکە شاد ببوم، بە خزمەتی تۆ
بەل وە قەواعید ئەمری شەریعەت
فایز بووم بە فەیز ئەمری رەفیعەت
(القصە) ، ئیلتیماس سەلمان قبووڵ کەرد
دەر ساعەت مەنزڵ ئەو وەلای وێش بەرد
غەرەز تا چەند وەقت سەلمان جەلاش بێ
هەر سوبح تا ئێوار پاشیلی پاش بێ
تا خاس بەلەدبیی جە رەفتاری ئەو

زانا زاهیدیش پەی خودا نی یەن
هەرچی ئەو کەردەن گشت تەزویر بی یەن
مەوقووفەی کەنیشت، کلیسا تەمام
نەزری تەسەدوق، خەیری ئەهلی شام
گشت جەم کەردە بێ نە یەک زەمینە
کۆکۆ کەردەبێ نە یەک خەزینە
بە موستەحەقان هەرگیز یەک دینار
مەسرەف نمەکەرد، جەو هەزار هەزار
سەلمان مایۆس بیی جە دینی ئاسەف
جە وەزعی رەفتار ئاینی ئاسەف
وە حوکمی قادر کەریمی کارساز
روحش جە قالّب بەدەن کەرد پەرواز
مەخلووقات یاوا تەوق تەوق و چین چین
بکەران ئاسەف تەجهیز و تەکفین
سەلمان وات: لایەق وە مەدفوون نی یەن
تاهیر بێ ئیمان جە دوون بەر شی یەن
هەرچی مەوقووفات، هەن جە موڵکی شام
ماباقی، ئیحسان خەیر و خاس و عام
ناموسی مەسرەف هیچ کەس نەکەردەن
گشت جەم دان پەی وێش تا ئیستە مەردەن
واتشان: چەتەور مەعلوومەن ئەی کار
واتش: دەفینە ها کشت ئاشکار
یاران جە ئاسەف بەدڵ پەرێشان
گەنجینەی ئاسەف، نمانا پێشان
تەرسایان واتەن: جە دین بەرشی یەن
وەڵلا بەلازم تەکفینش نی یەن!
نەعشی ئاسەف، هورکیشا نەدار
کەردشان جاریی گردین سەنگەسار

یەک شەخسێ عابید زاهید بی تەمام
نە جای ئەو کەردەن بە قایم مەقام
سەلمان و عابید دەردەم بۆسا دەس
خەیلێ عەقیدەش بە ئەو زاهید بەس
جەلای ئەو دۆس کەرد وەجان نساری
بە دیدە و بە دڵ، خزمەتگوزاریی
چەند وەقت جە لای، عابید سلووک کەرد
تا یەکشەو عابید کێشا ئاهی سەرد
واتش: ئاخ پەی مەرگ یاوانم وادە
ئەجەل پەی ئەورام مدران ئامادە
سەلمان وات: ئوستاد دانای دیاریی
دمای وێت تۆ من بەکێ مەسپاریی
وات: وەڵلا هیچ کەس نی یەن بی وێنە
تالیب بۆ بە حەقق چی سەر زەمینە
مەگەر یەک شەخسێ سیری ساحیب دڵ
بەل تەشریفش ها، جە شار مووسڵ
ببەر، وەلای ئەو نام و نیشانم
یە بۆت وە دەستگیر نووری چەمانم
خولاسە، عابید، کۆچی خەیرش کەرد
سەلمان دەر ساعەت دەردەم تەشریف بەرد
یاوا بە مووسڵ کەردش ئیستیسفار
پەیدا کەرد ئەو پیری دانای رۆزگار
وات: فلّان زاهید کۆچش کەرد جە نۆ
منیش کیانان، وەیتەور وەلای تۆ
پیروات: وەش ئامای وەبانی دیدەم
درێغ نەداروم، ئەی بەرگوزیدەم
چون دۆسی موشفیق هامفەر دانی فەرد
سەلمان بە سوجبەت وێش سەر ئەفراز کەرد

غەرەز تا چەند وەقت وەبێ دەردیسەر
ویارا، جە لای پیری پاک نەزەر
تا پیر هەم شەربەت مەمات یاوا پێش
کەفت نە تەلاتم دەردی کاری وێش
سەلمان عەرزش کەرد وە ئەندوە زاریی
دمای وێت تۆ من بە کی مەسپاریی
ئەهلی مەعریفەت ریازەتی حاڵ بۆ
جەو پای ئەمری حەقق حاڵ زانی حال بۆ
پیر وات: عەقیدەم وە هیچ کەس نی یەن
ئەر کەسێ بی یەن، جە دەس بەرشی یەن
پەی رای هیدایەت، وەزعی دنیا و دین
یەک زاهیدێ هەن ها جە نسەیبین
پەیدا کەرد ئەو شەخس پوختەی پاک خەیاڵ
رانندەی رمووز، وەزعی ماه و ساڵ
سەلمان عەرزش کەرد بە وەفاداریی
دارۆم تەوەقوم خزمەت گوزاریی
زاهید قبووڵ کەرد خەزمەتکاریی ئەو
بیی بە مونیسش هەر سبوح تا بە شەو
تاکە چەند ئەییام، بەندەگیی ئەو کەرد
چەندێ وەساڵش تەمام و وەسەر بەرد
دیسان ئەو زاهید مەیلی حەقق نە دڵ
نە چنگی ئەجەل خەریک مەند خجڵ
سەلمان وات: ئوستاد گران نەبۆ لێت
حوکمی ئەمری حەقق یەقین یاوان پێت
تەبیرم چێشەن سەرم بۆ فدێت
وەکی مەسپاریی من جە دمای وێت
زاهید وات: نی یەن کەسێ بەو رەنگە
پوشابۆ ئەو رەنگ دیبای قەشەنگە

بسازیۆ پەی حەقق جەی زەمانەدا
لاوێز باوەرو وە بتخانە دا
بەڵام هەر تەدبیری تو یەک سیاقەن
هەنی ماباقی تە کلیفی شاقەن
جەی دما نیا ئەمن و ئەمانەن
وادەی پێغەمەر ئاخر زەمانەن
جە مەککەی شەریف زهوورش کەردەن
جوبرەئیل ئەحکام پەرێش ئاوەردەن
جە نادانی قەوم بێ حەیای بەد گومان
هیجرەت مەکرۆ ئەو بە نەخلستان
بەینی دوو کوسار مەنزڵگاش مەبۆ
هەنی تا مەحشەر ئەوجا، جاش مەبۆ
مەلیحوللیسان ئەفزەلولعەرەب
ئومیی لەقەب هاشمی نەسەب
هەرگیز تەسەدوق نە زیاد نەکەم
مادامەلحەیات نمەنیۆ نەدەم
هەدیە، تەناول مەکەرد جە ئەیام
مەبەخشۆ دایم جە گشت خاس و عام
چونکە مەیلی دین حەنەفیی پێشەن
ئەحیا سازی دین ئیبراهیم پێشەن
مەدارا مەکەر جە رۆژ تا وە شەو
باسەلمان بشۆ وە خاکپای ئەو
چەم بدەر وە تۆز خاک و پاشەوە
دنیا و قیامەت ها وەلاشەوە
زاهید ئەمری حەقق وە جا ئاوەردەش
سەلمان هەم وداع جەو ئەهل کەردش
شیی وەلای شەخسی چۆپانی کەردش
چەند وەقت هەم نەوجا ساڵ وە سەر بەردش

تا دان پێش بەعزی گاو و گوسفەند
سەلمان چە نیشان بەو تەور حخجل مەند
دیش کاروانی دیارەن جە دوور
شیی گرتش دامان، ئەوان بە زەروور
وات: ئەی میش گاو گشت مەدەوم پێتان
خیلافش نەبۆ یەکسەر پەی وێتان
بەڵام بە شەرتی وە شادیی و تەرەب
من بە رین وە مولْک دیارگای عەرەب
کاروانیی تەمام ئیقرار کەردشان
وە شەرتی زامن سەلمان بەردشان
تا یاوان جایێ خیلێ رەشماڵ دار
ئیسمی ئەو وەڵات (وادی القرار)
کاروانی سەلمان فرۆشان وە پوول
داشان وە عوسمان یەهوودی دەمقوول
بە ئەمری قودرەت پادشای مەعبوود
چەند ساڵ خزمەت کەرد، سەلمان بەو یەهوود
جە دمای چەند ساڵ عەموزادەی ئەو
ئاما جە یەسرب وە دەوانی دەو
سەلمان جە عوسمان خەرید کەرد دەردەم
بەرد پەی مەدینە ئاوای موکەرەم
سەلمان نیگاه کەرد بەو دەشت و دەردا
بەو شار بازار کووچە و گوزاردا
جە ئەو نەخلستان بەرگی حەریردا
بەو مەکانی خاس خاکی دڵگیردا
پاسەش مەزانا، هیچ غەریب نی یەن
مودام چەند رۆزێ جەی وەرتەر دی یەن
هەمینی مەشغوول بیی وە باغەبانی
وە خدمەتکاریی وەجان ئەفشانیی

سەلمان جەو دەم دا وە جەهد و جەختێ
تا شیی وە بالای بەرزی درەختێ
ئیتیفاق ئەو رۆژ جەو سەرزەمینە
تەشریفی حەزرەت یاوا مەدینە
جە خورمای رەتب دەس کەرد بە چنین
پەی بەچە و عەیالی یەهوودی بێ دین
خواجەی ساحیبش گومرای ناشنەفت
نیشتەبێ بە شاد جە سایەی درەخت
جە ناگاه ئەو شەخس ئینبی عەمی ئەو
پەیدا بیی جەو دەم بە دەوانی دەو
واتەن: مەنمانان خەزرەج وە ئەوەس
یەکسەر جە قەبا، موران دەس وە دەس
گشت ئەدەب وێنەی خواجەی غولامان
پەی شەخسی تازە جە مەککە ئامان
لافی نبووەت مەدەرو بە وێش
موعجیزەی تەمام جە ئەنبیای پێش
سەلمان جە بالای ئەو دەرختی بەرز
شنەفت ئەی خەبەر جە یەهوودیی وەی تەرز
نزدیک بی جە گشت دڵ سەر وە گوزار
جە شادیی دەرسات وێش بوزۆ بەوار
تاکە پەلە پەل ئاما بە زەمین
پەرساش جە یەهوود پلیدی بێ دین
وات: ئانە تۆ خودا نامی کێ بەردی
کین تازە ئامان تۆ بەحس کەردی
خواجە جە غەزەب سێلە دا وەلێش
قیامەتش دیی، ئەو بە دیدەی وێش
واتش: ئەی فزوول تا چەند بێ عاریی
ساتۆ وەی حەرفە چە کاری داریی

بشۆ کاری وێت بکەر سەر ئەنجام
چە دەخلی داریی چەنی خاس و عام
سەلمان هەم دەس کەرد بە فەرمانی باغ
ئەو رۆ پەیا پەی کێشا ئاخ و داخ
ئەو شەو خۆ شەو بێ تاکە شەفەق زەرد
دەر ساعەت بەعزێ خورما پەیدا کەرد
دەردەم راهیی بی چون بادی سەبا
یاوا وە مەیدان مەحەللەی قەبا
دیش جە بانی بەرز مەجلیس دیارەن
خاستەر جە مەجلیس شای خەندە کارەن
شەخسێ جە مابەین سفووفی یاران
چون قەمەر نەبەین حەلقەی ستاران
بەو تەور شەرەفناک پڕ بەهەببەتەن
واتش: بێ تەشکیک ئانە حەزرەتەن!
دەستمالێ خورما، بەر ئاوەرد وە بەر
نیاش وە خدمەت ئەو شاهی سەروەر
عەرز کەرد شنەفتم تۆ پەسەندیدە
مەویاری قەدەم وەبانی دیدەن
بەندە ئەی خورما تەسەدوق کەردەم
جە رووی ئیرادەت پەرێت ئاوەردەم
پەرێ تۆ خاسەن غەریبی ئارۆ
تەناول بکەر نۆشی گیانت بۆ
حەزرەت بەو خورما نەکەرد نەزارە
بەڵام دیار بێ کەردش ئیشارە
سەحابان وە زەوق خورما وەردشان
دەستمالی سەلمان خاڵی کەردشان
سەلمان وات: ئینە یەک نیشانەی ئەو
مەعلووم بیی جەلام وێنەی مانگی نەو

روو ئاوەرد وە پەس وە دڵ خواهی دل
ئاما جە یەسرب وە دەوانی دەو
سەلمان جە عوسمان خەرید دەردەم
بەرد پەی مەدینە ئاوای موکەڕەم
سەلمان نیگاە کەرد بەو دەشت و دەردا
بەو شار و بازار کووچە و گوزەردا
جە ئەو نەخلستان بەرگی حەریردا
بەو مەکانی خاس خاکی دڵگیردا
پاسەش مەزانا، هیچ غەریب نی یەن
مودام چەند روزێ جەی وەرتەر دی یەن
هەمینی مەشغووڵ بیی وە باغەبانی
وە خدمەتکاریی وەجان ئەفشانیی
سەلمان جەو دەم دا وە جەهد و جەختێ
تا شیی وە باڵای بەرزی درەختێ
ئیتیفاق ئەو رۆژ جەو سەر زەمینە
تەشریفی حەزرەت یاوا مەدینە
جە خورمای رەتب دەس کەرد بە چنین
پەی بەچە و عەیالی یەهوودی بێ دین
خواجەی ساحیبش گومڕای ناشنەفت
نیشتەبی بە شاد جە سایەی درەخت
جە ناگاە ئەو شەخس ئینبی عەمی ئەو
پەیدا بیی جەو دەم بە دەوانی دەو
واتەن: مەنمانان خەزرەج وە ئەوەس
یەکسەر جە قەبا، موران دەس وە دەس
گشت ئەدەب وێنەی خواجەی غوڵامان
پەی شەخسی تازە جە مەککە ئامان
لافی نبووەت مەدەرۆ بە وێش
موعجیزەی تەمام جە ئەنبیای پێش

سەلمان جە بالای ئەو درەختی بەرز
شنەفت ئەی خەبەر جە یەهوودیی وەی تەرز
نزدیک بی جە گشت دڵ سەر وە گوزار
جە شادیی دەرسات وێش بوزو بەوار
تاکە پەلە پەل ئامان بە زەمین
پەرساش جە یەهوود پلیدی بێ دین
وات: ئانە تۆ خودا نامی کی بەردی
کین تازە ئامان تۆ بەحسش کەردی
خواجە جە غەزەب سیلە دا وەلێش
قیامەتش دیی، ئەو بە دیدەی ویش
واتش: ئەی فزوول تا چەند بی عاریی
ساتۆ وەی حەرفە چە کاری داریی
بشۆ کاری وێت بکەر سەر ئەنجام
چە دەخلی داریی چەنی خاس و عام
سەلمان هەم دەس کەرد بە فەرمانی باغ
ئەو رۆ پەیا پەی کێشا ئاخ و داخ
ئەو شەو خۆ شەو بی تاکە شەفەق زەرد
دەر ساعەت بەعزێ خورما پەیدا کەرد
دەردەم راهیی بی چون بادی سەبا
یاوا وە مەیدان مەحەللەی قەبا
دیش جە بانی بەرز مەجلیس دیارەن
خاستەر جە مەجلیس شای خەندەکارەن
شەخسێ جە مابەین سفووفی یاران
چون قەمەر نەبەین حەلقەی ستاران
بەو تەور شەرەفناک پڕ بەهەببەتەن
واتش: بێ تەشکیک ئانە حەزرەتەن!
دەستمالی خورما، بەر ئاوەرد وە بەر
نیاش وە خدمەت ئەو شاهی سەروەر

عەرز کەرد شنەفتم تۆ پەسەندیدە
مەویاری قەدەم وەبانی دیدەن
بەندە ئەی خورما تەسەدوق کەردەم
جە رووی ئیرادەت پەرێت ئاوەردەم
پەرێ تو خاسەن غەریبی ئارۆ
تەناول بکەر نوشی گیانت بۆ
حەزرەت بەو خورما نەکەرد نەزارە
بەڵام دیار بێ کەردش ئیشارە
سەحابان وە زەوق خورما وەردشان
دەستمالێ سەلمان خاڵی کەردشان
سەلمان وات: ئینە یەک نیشانەی ئەو
مەعلووم بیی جەلام وێنەی مانگی نەو
روو ئاوەرد وە پەس وە دڵ خواهی دڵ
هەم شیی وە تۆی باغ پەی قەدەم مەنزل
سەحەر بێدار بیی دەر ساعەت جە خاو
شیی پەی مەدینە، وە تاجیل و تاو
دەستمالێ خورما، وە عەزمی سەوقات
بەردش وە خدمەت، خواجەی کائینات
عەرز کەرد من ئەورو سەدەقم ئاوەرد
وە سەلامەتی هیچ مەیلت نەکەرد
ئارۆ سەوقاتم ئاوەردەن پەرێت
تەناول بکەر، سەرم بۆ فەدێت
حەزرەت دەست بەردش وە ئارەزووی دڵ
جەنی سەحابان، کەردش تەناوڵ
فەوری کە زاناش زاتی سەروەرە
پاسە مەعلوومەن، ئێد پێغەممەرەن
تا دەفعەی سێیەم، شیی وە حوزوورش
شاد بیی بە دیدار روخی پەر نوورش

یەک ساحابەیی فەوتش کەردەبێ
جەو بۆنە حەزرەت تەشریف بەردەبێ
سەلمان بە ئیخلاس دەم بە دوعاوە
روو بە رووی حەزرەت، مدرا وە پاوە
ئاوەردش نە دڵ بێ خەتەر و غەم
موهری نبووەت، بوینۆ وە چەم
حەزرەت چون زاناش مورادش چێشەن
پەی موهری خاتەم دڵ وە ئەندێشەن
دۆشی موبارەک بوڵند کەرد وە دەو
موهری نبووەت، نیشان دا بە ئەو
سەلمان بۆسەدا بە موهری خاتەم
شوکری خوداوەند کەردش دەمادەم
بە واحیدی حەقق یەکتا باوەر کەرد
شەهادەت وەشان مەحەمەد ئاوەرد
حەزرەت فەرماوا: بەد ویەردەن لێت
بەیان کەر تەمام سەرگوزەشتەی وێت
جەو دما سەلمان رازیی بۆ حەقق لێشن
کەردش حیکایەت سەرگوزەشتەی وێش
بە ئەمری خودای بینای بانی سەر
شاد بیی بە دیدار پاکی پێغەمەر
هەزاران درووود هەزاران سەلام
زەما بەر مەحەمەد عەلەیهسسەلام

پێرست

پێشەکی - بەراوردی نێوان زمانی کوردیی و ئاڤێستاپشکنین و لێکۆڵینەوەی 7
شوێنەوار کوردیی ناوچەکان هەورامان، لێرەو لەوێ، بۆچ! 28
بەسەرهاتی ئاڤێستا 44
دەنگە بزوێنەکانی ئەو ئاڤێستایە کە لەبەر دەست دایە 57
دەنگە بزوێن واتای چی ئەدات؟ 60
فەرهەنگۆک 188

بەشی یەکەم- ڕێڕەوی دینی لەناو هەورامییەکان و جافەکاندا (رەوەزەتوسسەفا) - ڕێڕەوی دینی لەناو کوردەکانی کاکەیی ناوچەکانی هەوراماندا (ئیقرار).
گوڵزاری هەورامان 223
میرزا ئۆلقادری پاوەیی 225
رەوزەتولسەفا 226
میرزا ئۆلقادری پاوەیی 227
هەندێ بەرهەمی بڵاونەکراوەی میرزا ئۆلقادری پاوەیی 232
١- بەشی نامەنووسین 232
٢- بەشی دژمان (دژوێن) فرۆشیی 236
٣- بەرهەمیی پیریی میرزا ئۆلقادر و گەڕانەوەی! 238
گوڵزاری هەورامان - محەمەدئەمین هەورامانی 241
ڕەوزەتوسسەفا 246
فصل دربیان وصف ابتدای اول ذیروح کە خلقت اسست 249
فصل دربیان اوصاف بهشت و دوزخ و جگونگی را گوید 251
فصل دربیان اوصاف دوزخ ویل صراط و جگونگی را گوید 253
فصل دربیان سئوال حضرت بربّ عزت از ارواح و جواب سئوال الست بربکم 254
فصل دربیان ایجاد دنیا و جگونگی را گوید 256
فصل دربیان خلقت جان و ذریت اورا گوید 260
فصل دربیان خلقت آدم علیه السلام و جگونگی را گوید 265
فصل دربیان دور افتادن حضرت آدم و حوا و جزع و فزع از برای دیدن یکدیگر 275
ملاقات نمودن حضرت آدم باحوا در کوه عرفات 278
آمدن جبرئیل نزد حضرت آدم و ساختن بیت المنور و مراجعت آدم 280

فصل دربيان فلاحتی آدم و بزرپا شیدن حضرت توم علیه السلام 282
فصل دربيان مەرض حضرت آدم وفات او چگونگی را گويد 285
فصل دربيان نصب حضرت فخر كائنات و خولاصه موجودات (ص) گويد 289
فصل دربيان حضرت نوح عليه السلام واقعه طوفان وكشتی ساختن او 291
فصل دربيان کەشدن، آب تۆفان و کەشتی نشتن درکوه جود 301
فصل دربيان وفات حضرت نوح عليه السلام 306
فصل دربيان اولادان سام و حام و يافت و تفرق شدن ايشان 307
فصل دربيان اولادان حضرت سام بن نوح عليه السلام 309
فصل دربيان نور آن سرور كائنات 310
فصل دربيان آمدن يهوديان شام از براى قصد قتل عبدالله و چگونگی 314
بە قەولی ناقل (روضه الأحباب) 317
فصل دربيان فاطمه دختر پادشاه شام بعلم نجوم بود باوضعيت عبدالله 317
فصل دربيان خواب ديدن عبدالمطلب و رفتن بنزد كاهن بی تعبير خواب 323
فصل در ذكر علامات كه قبل ازتولد آن مخعل نشين قافلهء انبيا 326
فصل دربيان علالهای پێش أز ظهور 327
فصل دربيان ميلاد با اسعاد آل شفيع روز ميعاد 328
فصل دربيان عجايبات و غرائب بنظر آن وسيده و چگونگی را گويد 333
فصل دربيان گفتگوی آمينه و عبدالمطلب وآنچه رودادە است 337
فصل دربيان منجمان 342
فصل دربيان سردادن كسانی بان سرور 345
فصل دربيان مشق صدر آن عالی مقدار بارخالق پروردگار 357
فصل دربيان سال چوارم از ولادت حضرت ص 366
فصل بيان، در رفتن آمينه و بردن فخر كائنات بمدينه 367
فصل دربيان مريضی عبدالمطلب 373
گفتار دربيان وقايع، از سال سيزدهم تا سال بيست 377
فصل دربيان ذكر وقايع سال بيست و پنجم از ولادت آن 390
فصل دربيان ساڵ سی و پنجم ازولادت حضرت وبيان بعض امور 400
فصل دربيان اول وحی حضرت جبرئيل آورده 404
فصل دربيان وحی و نزول جبرئيل 417
فصل دربيان مبعوث شدن حضرت رسالت پناه و آنچه وافع شده و چگونگی 421
فصل در بيان شاهی خسرو پرويز آنچه رودادە درآن ساڵ 423

فصل دربيان كسانيكه بدولت السلام ايمان آورده شده و چگونگ احوالات 426
خان ئەڵماس 429
وێنەی چیرۆکەشیعری ئەهلی هەقق 429
خان ئەڵماس 429
شەرتی ئیقراره 431
یاری یاوەریی گشت ژه ئیقراره 432
هەنی هەزاره 433
چوارگۆشە ماتەن 434
فصل در بيان سال چهارم ازنبوت آنچة در آن سال واقع شده 440
فصل دربيان سال پنجم از نبوت واقع شده و چگونگی در رسالت ان سال» 447
«فصل در بيان مهاجرت دوباره به حبشەو چگونگی ان ساڵ و سزارسانيدن بەحضرت» 449
فصل دربيان هجرت بەحبشەو واقعاتی كه در ان زمان رخ داده است 454
فصل دربيان مسلمان شدن حضرت حمزه و چگونگی ان» 459
فصل در بيان ايمان اوردن عمربن خطاب 462
فصل دربيان تشريف بردن سرور كائنات به مروه و صفا 482
فصل دربيان اغراق مشركان به اعجاز قران 489
فصل دربيان اتفاق و مشورت كردن از طايفەی قريش 497
فصل دربيان موشركان قريش و استهزا درباره موسلمانان 511
فصل دربيان فوت ابو طالب 514
فصل دربيان رفتن حضرت به طائف 531
فصل دربيان ذكر عروج حضرت دربيت المقدس تا مسجد الاقصى 544
فصل در بيان استهزای قريش در باب ر فتن معراج 562
گوتاری لە بارەی ئیمان هارودنی شەش کەسی لەخەلکی مەدینە 573
(لە بارەی عەقەبەی دووەم و کۆچکردنی بۆ مەدینە!) 584
ساڵی دووەمی کۆچکردن پێغەمبەر و یەهوودی بەنی قورەیزە 647
ساڵی دووەمی کۆچکردن و دیاریکردنی ئەرکی بیلال 650
لە بارەی گفت و گۆی مامی ئەبوجەهل وەلیدی کوری موغەیره لە کاتی سەرەمەرگدا 653